

TORPPARIKYSYMYKSEN RATKAISUVAIHE

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA

JULKAISSUT

SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

81

VILJO RASILA

TORPPARIKYSYMYKSEN RATKAISUVAIHE

SUOMEN TORPPARIKYSYMYS VUOSINA 1909—1918

Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus

TORPPARIKYSYMYKSEN RATKAISUVAIHE

SUOMEN TORPPARIKYSYMYS
VUOSINA 1909—1918

YHTEISKUNTAHISTORIALLINEN TUTKIMUS

VILJO RASILA

KIRJAYHTYMÄ • HELSINKI 1970

Sisällys

LUKIJALLE	9
I UUSI TILANNE	11
A. <i>Torpparikysymyksen luonne muuttuu</i>	11
1. Torpparikysymyksen käsite	11
2. Torpparilaitoksen kehitys	13
3. Torpparikysymyksen todellisuus	14
4. Vuoden 1909 asetukset	19
5. Taannehtivan asetuksen antama turva	22
B. <i>Maanvuokra-asetusten vaikutukset</i>	25
1. Irtisanomiset	25
2. Sopimusten päättymiset ja uudet sopimukset	27
3. Päivätyövuokrasta rahavuokraan	31
4. Asetusten viivästymisen aikana hädetyt	36
5. Laukon kysymys	38
6. Maanvuokra-asiain esittelijä	41
C. <i>Uusien ratkaisupyrkimysten lähtötilanne</i>	44
1. Järjestelmän todetut epäkohdat	44
2. Poliittinen mielipidejako	46
3. Riippuvuus Venäjästä	48
4. Teollisuuden mahdollisuudet väestön sijoittajana	49
II SUUNTAA ETSIMÄSSÄ	52
A. <i>Maanhankintalinja</i>	52
1. Agraarikomitea	52
2. Maanhankintalakichdotus senaatissa	54
3. Valtiopäiväaloitteet	56
4. Valtion varat eivät riitä	58
5. Obligaaatiojärjestelmäksi avuksi	60
6. Epäilyksiä maanhankintalinjaa vastaan	62
B. <i>Viljelyspakkokysymys</i>	68
1. Pakkolunastuksen oikeutus	68
2. Sosiaalidemokraattien viljelyspakkovaatimus	70
3. Viljelyspakko eduskunnassa	73
4. Eduskunta hylkää viljelyspakkoaloitteen	76
5. Periaatekeskustelua sosiaalidemokraattien keskuudessa	79

6. Puolueohjelma päätetään uudistaa	82
C. <i>Irti viljelyspakkovaatimuksesta</i>	85
1. Maanvuokraajain Liitto	85
2. Periaatekeskustelu jatkuu	88
3. Vielä kerran viljelyspakkoaloite	92
4. Tokoin kanta	93
5. Viljelyspakkovaatimuksesta luovutaan	95
6. Kysymys asumisoikeuden turvaamisesta	99
7. Vuoden 1911 torpparikokous	102
8. Jälkikritiikki	106
III KYPSETTYLYKAUSI	110
A. <i>Itsenäistämislinjalle</i>	110
1. Pientila-asetus ehdotus	110
2. Yli vaalien	114
3. Näytelmä toistuu	117
4. Sosiaalidemokraattien uusi linja	120
5. Ehdotus itsenäistämistä omistusoikeuden pohjalla	122
6. Maanomistajapiirit ja torpparikysymys	125
7. Maanomistajat ja itsenäistämisaajat	128
B. <i>Maanvuokrakomitea</i>	131
1. Kyösti Haatajan aloite	131
2. Santamäen kokous	134
3. Vuoden 1912 maanvuokratilasto	136
4. Maanvuokrakomitea asetetaan	138
5. Taannehtivaa asetusta jatkettava	141
6. Porvarillinen arvostelu jatkomoratoriosta	143
7. Avoin kirje Suomen torppareille	148
8. Taannehtiva asetus hylätään	152
9. Komitean mietintö torpparien itsenäistämisestä	154
C. <i>Yksityisiä yrityksiä</i>	161
1. Luotto-osakeyhtiö	161
2. Sosiaalidemokraattien yritykset	165
3. Maalaisliitto ja nuorsuomalaiset	171
4. Ruotsinkielinen tilaton väestö	174
5. Yksityiset rahalaitokset luotonantajina	177
6. Hajachdotuksia	181
IV OHJAKSET IDASSA	184
A. <i>Korevon komitea</i>	184
1. Vuoden 1914 valtiopäivät	184
2. Jatkomoratorio lepäämään yli vaalien	186
3. Venäläisten ote tiukkenee	189
4. Korevon komitea	190
5. Venäjän Talonpoikaispankki	194
6. Novoje Vremja	196
7. Kysymys eduskunnan hajottamisesta	199
8. Suomalaisia mielipiteitä	202
B. <i>Keisarillinen manifesti</i>	204
1. Kysymys valtiopäivien koollekutsumisesta	204

2. Manifesti	207
3. Manifestin vastaanotto	212
4. Manifestin aiheuttama laillisuuskyseminen	216
C. <i>Linjat selkenevät</i>	221
1. Äärioikeisto ohenee	221
2. Sosiaalidemokraattien periaatekeskustelu tasaantuu	224
3. Maanvuokraajain Liiton kolmas edustajakokous	226
4. Porvarillisten puolueiden yhteinen ohjelma	230
5. Ohjelma läpäisee puoluekokoukset	232
6. Vuoden 1916 eduskuntavaalit	236
7. Tilanne ennen vallankumousta	240
V VAUHTIINPÄÄSSYT VALLANKUMOUS	242
A. <i>Maaliskuun kumouksen jälkeen</i>	242
1. Maaliskuun manifestineuvottelut	242
2. Tokoin senaatin ohjelma	244
3. Uusi takautuva asetus	248
4. Vuoden 1917 valtiopäivien muut maanvuokrapäätökset	250
5. Puolueyhmittymien kannanmäärittelyt	252
6. Tokoin senaatti ei anna lunastuslakiesitystä	257
B. <i>Lakkokesä 1917</i>	262
1. Kahdeksan tunnin työpäiväkyseminen	262
2. Maatyöntekijäin lakot	265
3. Lakkoliike ja torpparit	272
4. Nälkä ja työttömyys	280
C. <i>Lokakuun vallankumous</i>	285
1. Eduskunnan hajotus ja vaalitaistelu	285
2. Vaalit	289
3. Torpparikysymyksen vaikutus vaalien tuloksiin	291
4. »Me vaadimme»	298
5. Svinhufvudin senaatin ohjelma	303
6. Sosiaalidemokraattien viimeinen aloite hylätään	305
7. Maatalousvaliokunta saa Haatajan aloitteen	307
8. Hallituksen esitys	310
9. Laukon rikkurihäädöt	314
VI RATKAISU	317
A. <i>Kansalaissodan aika</i>	317
1. Pitämättä jäänyt torpparikokous	317
2. Kansanvaltuuskunnan torpparilaki	321
3. Torpparikysymys ja kansalaissota	327
4. Torppariväestö kansalaissodassa	333
B. <i>Ratkaisu tynkäduskunnassa</i>	340
1. Kansalaissodan synnyttämä tilannemuutos	340
2. Maatalousvaliokunnan mietintö	343
3. Maanomistajaliberalistien viimeinen vetoamus	347
4. Lakiehdotuksen täysistuntokäsittely	349
C. <i>Keskeisimmät kiistakysymykset</i>	353
1. Torpparijärjestelmän epäkohtien todenperäisyys	353

2. Lunastuslain ulottuvuus	356
3. Kysymys lunastushinnan määrittämisestä	361
4. »Punakaartilaispykälä»	366
5. Kustannuskysymys	370
6. Eri ryhmittymien suhtautuminen lunastuslakiin	374
7. Lunastuslaki astuu voimaan	378
8. Lakiin myöhemmin tehdyt muutokset	381
LOPPUKATSAUS	385
Käytetyt lähteet	392
Summary	403
Henkilöhakemisto	410

Lukijalle

Keväällä 1951 laadin silloisen opettajani vt. professori Veikko Kerkkosen kehotuksesta ensimmäisen tutkielmani torpparivapautuksesta. Tunsin aiheen läheiseksi, mutta samalla niin vaativaksi, että palasin siihen monien kehotusten jälkeen uudelleen vasta väitöskirjassani, joka käsitteli Suomen torpparikysymyksen syntyä ja politisoitumista. Nyt valmistuneessa tutkimuksessani olen keskittynyt siihen peräti moniviivahteiseen päätöksentekoprosessiin, jonka tuloksena oli ns. torpparivapautuslaki, mutta varsinaiseen lunastustoimintaan en tässä puutu. Kysymyksen yhä vielä tuntuva poliittinen kiistanalaisuus on tuottanut omat vaikeutensa. Olen yrittänyt pysyä puolueettomana ja ilman ennakoasenteita tarkastella tapahtumia ja niiden taustaa ainoana lähtökohtana olettaen, että ihmiset pyrkivät toimimaan sen mukaan, mikä heidän mielestään kokonaisuutta ajatellen on oikein.

Tutkimusmetodini on ollut vanha empiiris-historiallinen menetelmä, jota parissa kohdassa olen täydentänyt uudemman tilastomatematiikan keinoin. Monien ehkä kaipaamat haastattelut olen jättänyt lähes kokonaan sivuun niiden erittäin suuren epäluotettavuuden takia. Tunteet ja tunnelmat ovat säilyneet muistissa, mutta ei täsmällinen tieto.

Työ on vaatinut minulta kaikkiaan kahdeksan vuotta. Välillä se tosin on levännyt pitkäänkin, mutta kaiken aikaa se on ollut mielessä. Näiden pitkien vuosien tähden olen velkaa kiitokset vaimolleni ja koko perheelleni, joka on joutunut paineen jakamaan. Heidän ohellaan kiitän professori Eino Jutikkalaa ennen muuta itseluottamuksen vahvistamisesta.

Perustutkimusta tehdessäni sain neljättä vuotta toimia valtion humanistisen toimikunnan nuorempana tutkijana muusta ansiotyöstä va-

paana. Tampereen kaupungin tieteellinen julkaisurahasto on avustanut tämän tutkimuksen julkaisemista taloudellisesti. Kirjayhtymä Oy on ottanut sen kustannusohjelmaansa. Näille kaikille kiitos.

Tampereella syyskuussa 1970

Uiljo Rasila

I Uusi tilanne

A. TORPPARIKYSYMYKSEN LUONNE MUUTTUU

1. *Torpparikysymyksen käsite*

Suomen torpparikysymyksen historiassa voidaan erottaa kolme peruspiirteiltään selvästi erilaista jaksoa. Ensimmäiseen niistä sisältyy itse kysymyksen syntyminen sekä ne ratkaisupyrkimykset, jotka vielä perustuvat pelkästään vuokralakien epäkohtien korjailemiseen. Kyseistä ensimmäistä jaksoa on tämän tutkimuksen tekijä käsitellyt teoksessaan »Suomen torpparikysymys vuoteen 1909», minkä vuoksi siitä seuraavassa esitetään vain suppea yleiskatsaus. Toisen jakson tunnusomainen piirre oli vuokralakiparannusten riittämättömyyden tajuaminen. Tämä toinen jakso alkoi maaliskuussa 1909, jolloin vuokrasuhteet jäädettiin seitsemäksi vuodeksi. Silloin oli tarkoituksena saada riittävästi harkinta-aikaa ongelman ratkaisemista varten, mutta tuloksena oli, että maaliskuussa 1916 uhkasi kodin ja peltotilkun menettäminen saman aikaisesti useita kymmeniätuhansia vuokramiesperheitä. Lopullinen ratkaisu siirtyi kuitenkin vielä tästäkin, yli kansalaissodan lokakuun 15. päivään 1918, jolloin annettiin laki erinäisten vuokra-alueiden lunastamisesta itsenäisiksi tiloiksi. Käsillä oleva tutkimus kohdistuu tähän toiseen jaksoon, torpparikysymyksen ratkaisuvaiheeseen. Ratkaisua seurasi kolmas jakso, torpparien lopullinen itsenäistyminen.

Käsite »torpparikysymys» on vakiintunut, vaikka se ei olekaan täsmällinen. Kysymyksen piiriin luettiin nimittäin myös lampuotitilat ja mäkitupa-alueet, joista edelliset olivat manttaaliin merkittyjä erillistiloja ja jälkimmäiset taas luonteeltaan enemmänkin asuntotontteja kuin viljelystiloja.¹ Vuoden 1918 laki pyrittiinkin ensin rajoittamaan pelkäs-

¹ 12. 3. 1909 annetun maanvuokra-asetuksen 1 §:n mukaan torppa oli »määrätty maatilalan alue, joka maanviljelyksen harjoittamista varten vuokralle annetaan ja on varustettu siihen tarkoitetuilla rakennuksilla tai aiottu niitä varustettavaksi», lampuotitila oli »vuokralle oleva, maanviljelykseen käytettäväksi aiottu manttaaliin pantu tila, joka hallintonsa puolesta on päätalon alainen», sekä mäkitupa-alue »maa-ala, joka annetaan vuokralle maanviljelys- tai teollisuusväestöön kuuluvan taikka muun taloudellisesti samanvertaisen henkilön tai perheen asunto-alueeksi». Asetuksen 79 §

tään varsinaisiin torppiin, mutta ulotettiin kuitenkin käsittämään myös lamputitilat ja mäkitupa-alueet. Toisaalta kysymys koski lähinnä vain yksityisluontoisella maalla olevia vuokratiloja, kun taas valtion, seurakunnan tai kaupungin omistamalla maalla olevat vuokratilat jätettiin vuoden 1909 asetuksen ulkopuolelle. Samoin vuoden 1918 laki koski vain yksityisluontoisella maalla olevia torppia, mutta vastaava lunastusoikeus ulotettiin sittemmin useimpiin muihinkin vuokraviljelmiin.

Torpparikysymys koski täten nimenomaan yksityisoikeudellisia maanvuokrasuhteita sekä niitä epäkohtia, jotka vaativat yhteiskunnan väliintuloa. Itse kysymyksen ydin olikin siinä, missä tapauksessa ja kuinka pitkälle lainsäätäjällä oli oikeus tai velvollisuus puuttua yksityisten kansalaisten keskinäisiin sopimussuhteisiin. Tältä osaltaan kysymys koski pelkästään vuokrasuhteiden jatkuvasti tiukkenevaa säännöstelyä, ja voimmekin aikaa ennen vuotta 1909 nimittää vuokrasäännöstelyperiaatteen kaudeksi.

Torpparikysymys oli kuitenkin samalla osa yleisempää tilattoman väestön kysymystä. Tilattomaan väestöön käsitteen suppeammassa merkityksessä luettiin ne maaseudulla asuvat väestöryhmät, joilla ei ollut toimeentuloon riittävää omaa tai vuokrattua maata eikä myöskään vakinaista ansiotointa.² Käsitteellä »varsinaisen tilattoman väestön kysymys» tarkoitetaan seuraavassa yksinomaan tämän väestönosan toimeentuloa koskevaa ongelmaryhmää. Tilattomaan väestöön laajemmassa merkityksessä luettiin lisäksi myös muut maaseudun maata omistamattomat ja siten myös maanvuokraajat, joilla ei ollut omaa maata. Kun maanvuokraajilla kuitenkin jo oli maata käytettävissään, tuli heidän kohdallaan ongelmaksi se, oliko heille hankittava maata tilattoman väestön yleisen asutustoiminnan yhteydessä voi oliko pyrittävä turvaamaan heidän asemansa vuokramiehinä. Lopputulos oli se, että näistä kummastakin mahdollisuudesta luovuttiin ja vuokramiehet saivat lunastaa viljelmänsä omikseen. Aikaa vuodesta 1909 voimmekin jo nimittää itsenäistämispyrkimysten kaudeksi. Mutta kuinka on mahdollista, että kun jo vuokrasäännöstelyä pidettiin yksityisen sopimusvapauden loukkauksena, lopulta kuitenkin päädyttiin ratkaisuun, joka kajosi jopa yksityiseen omistusoikeuteen?

crotti asetuksen piiristä julkisoikeudelliset vuokratilat. — Erotuksena mäkitupa-alueesta torpaksi katsottiin vuokraviljelmä, joka riitti antamaan toimeentulon viljelijälleen. Erotukseksi lamputitilasta torppaa taas usein nimitettiin osatila-viljelmäksi. Kaikille yhteistä oli vuokran suorittaminen pääasiassa päivätyönä eli taksvärkkinä tai luonnontuotteina. Joka tapauksessa »torppa» täten oli tarkemmin määriteltävissä oleva käsite kuin kaunokirjallisuudessa eri yhteyksissä esiintyvä torppa.

² Gylling, Tilaton väestö, (Tietosanakirja IX), ss. 1593—1594. — Määritelmä on laadittu v. 1916.

2. Torpparilaitoksen kehitys

Torpparilaitoksesta Suomessa voidaan puhua 1700-luvun puolivälistä lähtien.³ Aikaisemmin tosin oli torppien perustaminen ollut luvallista rälssimaille sekä vuodesta 1697 alkaen myös ratsutiloilla, mutta suuremmassa määrässä pääsi järjestelmä laajenemaan vasta, kun talonpojat 10. 9. 1743 saivat oikeuden ilman lisäveroa perustaa torppia mailleen. Tämän oikeuden merkitystä osoittaa se, että vuonna 1912 maan kaikista 56 636 torpasta ja lampuotitilasta oli talonpoikaismaalla yhteensä 46 510 eli 82,0 %, mutta »säätyläistiloilla» ainoastaan 3 969 — näistä kolmessa lounaisessa läänissä 2 923 — eli 6,8 %. Säätyläisiä tärkeämmiksi vuokranantajiksi olivat tällöin jo tulleet yhtiöt ja tehtaat, joiden mailla oli 4 712 (8,6 %) suurempaa vuokratilaa.⁴

Kartanotorppien ensi sijainen tarkoitus oli turvata kartanoille riittävä työvoima. Talonpoikaistorppien kohdalla sen sijaan tuli alusta pitäen merkitsevämmäksi maakysymys. Koska talonpoikaistiloja ei lain mukaan saanut jakaa määrättyä manttaalimäärää pienemmiksi, ratkaistiin perinnönjako usein torpparijärjestelmän avulla. Tällainen perintötorppajärjestelmä saavutti varsinkin Pohjanmaalla laajat mittasuhteet. Kun muut elinkeinot olivat heikosti kehittyneet, lisäsi myös muuta tietä syntynyt tilaton väestö torpanpaikkojen kysyntää.

Hallitusvalta katsoi torpparijärjestelmän kasvun hyödylliseksi ensin näkin siitä syystä, että se lisäsi viljellyn maan pinta-alaa ja sen kautta viljantuotantoa, toiseksi se teki mahdolliseksi nuorena solmitut avioliitot ja edisti niiden kautta väkiluvun kasvua sekä kolmanneksi se edisti vaki-naista asutusta. Aatelisto puolestaan myöntyi talonpojille myönnettäviin oikeuksiin, koska kruunun uudisasutus olisi voinut muutenkin niukkaa työvoimaa etäisempiin erämaihin ja koska se toisaalta pelkäsi, että asutustarkoituksiin tultaisiin muutoin erottamaan alueita myös rälssi-maista.

Kehitykselle ratkaisevimaksi muodostui kuitenkin tilattoman väestön eli — toista sanontaa käyttääksemme — suhteellisen liikaväestön kasvu. Kun torppia vuonna 1760 oli ollut ainoastaan 6 208, oli niitä sata vuotta myöhemmin kymmenkertainen määrä eli 61 864. Lisäys oli täten 55 656. Itsenäistilojen määrä oli samanaikaisesti noussut 34 462:sta 81 553:een lisäyksen ollessa siis 47 091. Maan koko väkiluku oli samassa ajassa miltei nelinkertaistunut. Luvut osoittavat selvästi torpparijärjestelmän kasvavan merkityksen väestön sijoittumisessa. Yksipuolisesti

³ Seuraavassa esitetyistä kehityksestä ks. myös *Jutikkala*, Torpparikysymys (Oma maa 10, ss. 221—33); *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 17—.

⁴ SVT XXX:6, taulu 7.

maatalousvaltaisen elinkeinoelämän sekä maanjakorajoitusten vallitessa se tarjosi varsin monelle tilattomaan väestöön kuuluvalla ainoan toimeentulomahdollisuuden.

1860-luvulla torpparilaitoksen kasvu pysähtyi. Syitä siihen oli useitakin, mutta yleisellitykseksi riittänee rahataloudellisen ajattelutavan läpimurto. Saatavissa oleva vapaa maa oli tosin jo aikaisemmin käynyt asutuskeskusten läheisyydessä vähiin, mutta metsän arvon nopeasti kohotessa maanomistajat myös entistä tarkemmin arvioivat, mitä kannattaa antaa torpaksi ja millä ehdoilla. Samalla alkoi kasvaa siihen saakka vähäinen mäkitupalaisjärjestelmä, joka vaati vähän maata, mutta antoi kuitenkin asunnon monille muiden elinkeinojen palveluksessa toimiville. Mäkituvat keskittyivätkin enemmän kaupunkien ja teollisuuskeskusten läheisyyteen, kun taas varsinaiset torpat kuuluivat luonnollisemmin puhtaaseen maaseutuympäristöön.

Torpparilaitoksen kolmas haara, lampuotitilojen vuokraus, oli oikeastaan vanhempi kuin itse torpparijärjestelmä, mutta kun lampuotitilojen lukumäärä ei missään vaiheessa noussut erityisen suureksi ja kun lampuotitilojen vuokraajat lisäksi olivat käytännössä täysin samassa asemassa torpparien kanssa, lampuotitiloja tavallisesti käsiteltiin yhdessä torppien kanssa. Vuonna 1912 laskettiin koko maassa olleen yhteensä 55 112 varsinaista torppaa, 1 524 lampuotitilaa ja 95 290 mäkitupaluetta. Vuoden 1909 asetuksen määrittelemiä ja siten myös yleisen ajattelutavan mukaan torpparilaitokseen luettavia vuokratiloja oli tuolloin siis yhteensä 151 926.⁵ Vuoden 1918 lunastuslain perusteella lunastettiin sittemmin itsenäisiksi yhteensä 126 162 entistä vuokratilaa.⁶

3. *Torpparikysymyksen todellisuus*

Maanvuokraus ei ollut Suomessa poikkeuksellisen laajaa moniin muihin maihin verrattuna. Tosin tilattoman väestön alakomitean julkaisemien lukujen mukaan vuonna 1901 asui Suomen maalaiskuntien ruokakunnista omalla viljelmällä 23 %, vuokraviljelmällä 34 % ja kokonaan ilman viljelmää 43 %. Nämä luvut esitettiin komitean tilastosarjan III

⁵ Lukuihin eivät sisälly kruunun ja papiston virkatalojen eikä kaupunkien mailla olleet vuokratilat. SVT XXX:6, ss. 8— . — Koska v. 1910 tehdyn tilaston mukaan yli ½ ha peltoa käsittäviä vuokratiloja oli koko maassa ainoastaan 96 167, täytyi mäkituvista yli 60 000 olla tätä pienempia. Yli ½ ha itsenäisiä tiloja oli 125 172. SVT III:9, taulu 2.

⁶ Esim. Tilastollinen vuosikirja 1962, s. 70. — Lukuun eivät sisälly vapaaehtoisin kaupoin itsenäistyneet vuokratilat.

osassa, joka oli kiirehditty julkaisemaan ensimmäisenä sarjan kaikkiaan kuudesta osasta. Esitettyjen lukujen jälkeen Hannes Gebhardin laatimassa tekstissä vedottiinkin sitten ulkomaisiin tiedemiehiin, joiden mukaan maalaisoloja ei voitu pitää terveinä, »ellei vähintään puolet maalaiskuntien perheistä omista maata».⁷

Tämä väite oli agraarivaltaisen ajattelun synnyttämä ja sen on myöhempi yhteiskunnallinen kehitys osoittanut perusteettomaksi ainakin mitä tulee maalaiskuntien koko väestöön. Komitean esittämiin lukuihin sisältyikin Eino Jutikkalan sanoja käyttääksemme »todellinen tilastoteknillinen sammakko», sillä maanomistajien määrää ei laskettu suhteessa pelkkään maanviljelyksestä elävään väestöön, minkä vuoksi tilattomien määrää joutuivat paisuttamaan myös teollisuusväestö, virkamieskunta ja palveluammattien harjoittajat.⁸ Lisäksi laskuperusteena oli ruokakunta, joka saman tilaston mukaan maanomistajien kohdalla oli keskimäärin 7,3 henkeä, mutta ilman maata olevan työväen kohdalla vain 2,8 henkeä.⁹ Jos nämä virheet korjataan, saadaan seuraava komitean itsensä myöhemmin julkaisema taulukko, jossa jo maanviljelysväestön kohdalla päästäänkin miltei Gebhardin vaatimaan puoleen:

»Pääasiallisesti maanviljelyksestä elävä väestö Suomen maalaiskunnissa 1 p. syyskuuta 1901»¹⁰

	ruokakuntia	%	henkeä	%
omalla viljelmällä	105 758	36,3	762 782	49,3
vuokraviljelmällä	104 018	35,8	530 786	34,3
ilman viljelmää	81 223	27,9	253 210	16,4
yhteensä	290 999	100,0	1 546 778	100,0

Toisen, alakomitean samassa yhteydessä esittämään kahtiajakoon perustuvan ryhmittelyn mukaan saadaan seuraava taulukko:¹¹

⁷ Gebhard, Viljellyn maan ala ja sen jakautuminen, ss. 19—20, 115—116. — Teoksen esipuheen mukaan ko. III osan julkaisemista oli kiirehditty nimenomaan siitä syystä, että sarjan eri osista tarvittiin ensisijaisesti sitä ohjaamaan maaseudun yhteiskuntaolojen parantamista koskevaa lainsäädäntötyötä.

⁸ Jutikkala, Suomen talonpojan historia (1958), ss. 378, 474: Jutikkala, Uskonkappaleita ja tosiasioita, s. 331.

⁹ Gebhard, Maanviljelysväestö... s. 147.

¹⁰ Gebhard, Maanviljelysväestö... s. taulu 2. — Tämä sarjan I osa, jossa esitettiin täsmällisempi jakauma, ilmestyi vasta v. 1913.

¹¹ Tähän jaoitteluun perustuvat myös Jutikkalan Suomen talonpojan historiassa (1958), s. 379, esitetyt luvut. — Maattomaan maanviljelystyöväkeen tilattoman väestön alakomitea luki mm. kaikki maataloudessa vuosipalveluksessa olleet, joilla ei ollut omaa tai vuokrattua vähintään 5 aarin suuruista viljelmää, sekä suurimman, vaikkakin tarkemmin määrittelemättömän osan ns. loisväestöstä.

<i>maanviljelijät</i>	ruokakuntaa	%	henkeä	%	
omalla maalla	103 199	35,5	751 695	48,6	
vuokramaalla	48 943	16,8	291 458	18,8	
<i>maanviljelystyöväki</i>					
omalla maalla	2 559	0,9	11 087	0,7	
vuokramaalla	555 075	18,9	239 328	15,5	
ilman maata	81 223	27,9	253 210	16,4	
	yhhteensä	290 999	100,0	1 546 778	100,0

Tilattoman väestön alakomitean ensiksi esittämät luvut korostivat komitean tarkoituksen mukaisesti tilattoman väestön suurta määrää maata omistavaan väestöön verrattuna. Tässä esitetty ensimmäinen taulukko puolestaan korostaa maataomistavan maanviljelijäväestön suhteellista runsautta, ja jälkimmäinen taulukko osoittaa erityisesti, että vuokratun maan viljelemisestä päätoimeentulonsa saanut väestö eli varsinainen torppariväestö oli sittenkin suhteellisen vähäinen määrältään. Vuoden 1901 yhteensä 160 525 vuokratilasta oli todellisuudessa runsas kolmannes (35,2 %) sellaisia, joiden haltijat saivat päätoimeentulonsa kokonaan maatalouden ulkopuolelta.¹²

Jos erotamme torpparikysymyksen yleisestä tilattoman väestön kysymyksestä, voimme todeta, että torpparikysymyksen omat taustaluvut olivat pienemmät kuin mitä kysymyksestä keskusteltaessa tavallisesti käytettiin.¹³ Vuoden 1910 maataloustilaston mukaan kaikista yli 2 hehtaarin viljelmistä — jolloin siis asuntotilat alle 2 ha on jätetty pois — oli vuokraviljelmiä 26,0 % ja ko. tilojen yhteisestä pinta-alasta kuului vuokraviljelmiin 18,5 %.¹⁴ Luvut eivät ole poikkeuksellisen suuret, jos niitä verrataan muiden maiden lukuihin.¹⁵ Mutta vaikka maanviljelys-torppien lukumäärä ei sinänsä olisikaan vielä aiheuttanut ongelmaa, lukumäärä oli joka tapauksessa niin suuri, että jos vuokrasuhteissa ilmeni epäkohtia, ne ulottivat vaikutuksensa koko yhteiskuntaan.

¹² Maatalouden ulkopuolelta päätoimeentulonsa saavista ruokakunnista asui omalla maalla 4 871, vuokramaalla 56 507 ja ilman maata 125 765 ruokakuntaa. Näiden ruokakuntien henkilölukua ei alakomitea erikseen eritellyt. — Kaikista 160 525 vuokraviljelmän haltijoista oli edellä olevan mukaan 30,5 % maanviljelijöitä, 34,3 % maanviljelystyöväkeen kuuluvia ja 35,2 % maanviljelysväestöön kuulumattomia.

¹³ Myös vuoden 1912 tilaston 56 636 torpasta ja lampuottilasta vain 44 548 oli yli 2 ha:n suuruisia. Yli 5 ha oli 22 476. Lisäksi oli 5 459 yli 2 ha:n suuruisia mäkitupa-alueita. SVT XXX:6, taulu 2.

¹⁴ SVT III:9, s. 77 ja taulu 4. Ks. myös edellä alaviite 5.

¹⁵ Esim. Ruotsissa oli vielä vuoden 1966 maatalouslaskennan mukaan yli 2 ha:n viljelmistä vuokralla 16,9 % ja niiden peltoala muodosti yhteensä 30,6 %. Jordbruks-arrende. Statens offentliga utredningar 1968: 67, s. 120.

Maanvuokraus viljelytarkoitukseen ei sinänsä ole enempää hyvä kuin pahakaan, vaan pelkästään yksi keino saada tuotannontekijät maa ja työ yhteen. Epäkohtia siihen tulee vasta, kun jompikumpi osapuoli »riistää» toista.¹⁶ Maanomistajat alkoivatkin jo verraten varhaisessa vaiheessa, kun metsän arvo oli alkanut nousta, syyttää vuokramiehiä siitä, että nämä liian väljien vuokrasopimusten turvin harjoittivat metsänhaaskausta, joskus jopa ryöstöäkin. Myöhemmin tuli mukaan syytös vellostasta työnteosta, mikä syytös oli todella vakava sikäli, että kun vuonna 1912 laskettiin vuokramiesten tehneen yli kaksi miljoonaa taksvärkkityöpäiväänsä vain noin 2/3 teholla, merkitsi se tuntuva menetystä ei ainoastaan vuokranantajille, vaan koko yhteiskunnalle.¹⁷

Kehityksen kannalta tuli kuitenkin merkitsevimmäksi se, että maanomistaja itse saattoi riistää vuokramiehen koko elämän työn tulokset häättämällä tämän pois tilaltaan ja liittämällä vuokramiehen raivaamat pelto omiin peltoihinsa. Näin täytyi tapahtua varsin usein, koska vuonna 1865 laskettiin olleen 63 002 »maatorppaa», mutta vuonna 1912 oli yli 50 vuoden ikäisiä torppia ainoastaan 23 198. Vaikka torppari useimmissa tapauksessa lieneekin saanut uuden torpanpaikan samalta isännältä, loi tällainen kodin ja totutun toimeentulon menettämisen pelko vuokramiehen elämään epävarmuuden, joka tuntui sitä voimakkaampana, mitä epävarmempi oli vuokrasopimus ja mitä heikommät olivat työnsaanti- ja toimeentulomahdollisuudet muualla. Joidenkin Pohjanmaan perintötorpparien kohdalla tätä epävarmuutta tunnettiin tuskin lainkaan, mutta kartanoseutujen juoksevan sopimuksen varassa torppaansa viljelevän kohdalla se painoi raskaana. Tosin suomalaisen vuokramiehen lähtöaika lähtökäskynkin jälkeen oli suhteellisen pitkä — lain mukaan vuosi ja kolme kuukautta —, mutta silloisen työmarkkinatilanteen vallitessa sekin tuntui lyhyeltä. Epävarmuus ja kaiken menettämisen pelko puolestaan loivat toisaalta alistuvaa, toisaalta vilpistelevää ja osin uhmailevaakin »torpparimentaliteettia», jota lisäsivät juuri taksvärkkityön synnyttämät ristiriidat.¹⁸

¹⁶ Ks. esim. *Timmons*, Land tenure: Agricultural tenancy, s. 568. Myös Gebhard joutui itse myöntämään, että vaikka yhteiskunnalliset olot (mm. asumisahtaus) olivatkin »edullisemmat» niissä kunnissa, joissa maanomistus oli yleisintä, niin taloudelliset olot olivat »suotuisimmat» muualla ja että varsinkin maanviljelystorpparijärjestelmä oli osoittautunut sekä yksityis- että kansantaloudellisesti edulliseksi, joskin se yhteiskunnallisesti jo oli vanhentunut. *Gebhard*, Maanviljelysväestö... ss. 108, 148.

¹⁷ Komiteanmietintö n:o 4/1914, s. 28.

¹⁸ SVT XXX:6, s. 40—. Ei ole sattuma, että japanilaisen sosiaalipoliitikko Tojo-hiko Kagavan mukaan »köyhälistöelämän neljä vitsausta» olivat toimeentulon epävarmuus, ainainen riippuvaisuussuhde, ihmiselle osoitettavan luottamuksen puute ja asuinpaikan väliaikaisuus. (*Kagava*, Maahanpudonnut vehnänjyvä, s. 11). Nämä tuntemerkit sopivat ainakin epävarmimmissa asemissa oleviin vuokramiehiin.

Juuri häätömahdollisuus nosti torpparikysymyksen muuta tilattoman väestön kysymystä polttavammaksi ja juuri se veti torpparikysymyksen piiriin myös mäkituvat, sillä vaikka mäkitupa ei tarjonnutkaan asujalleen elantoa, sen menettäminen merkitsi kuitenkin asunnon ja mahdollisesti myös työpaikan menettämistä. Kaikista torpan, lampuottilan tai mäkitupa-alueen vuokrasopimuksista oli vuonna 1912 pelkästään suullisia 69 532. Suullinen sopimus tosin saattoi kestää olosuhteista riippuen jopa vuosikymmeniä, mutta aina se oli tulkinnanvarainen ja kaiken lisäksi laitton. Kirjallisestikin tehdyistä sopimuksista oli 4 704 juoksevia eli vuoden kerrallaan voimassa olevia.¹⁹ Nämä olivat jo niin suuria lukuja, että häätöuhka ei liikuttanut enää pelkästään vuokramiehiä henkilökohtaisesti, vaan myös lainsäätäjän oli otettava huomioon mahdollisten joukkohäätöjen aiheuttamat sosiaaliset epäkohdat ja ehkä levottomuudetkin.

Se jännitystila, joka syntyi maanomistajien ja vuokramiesten välille ja joka samalla synnytti torpparikysymyksen, ei siis johtunut vuokrasuhteesta sinänsä, vaan siitä epämääräisyydestä, joka liittyi toisaalta vuokra-aikaan ja toisaalta vuokramiehen nautintaoikeuksiin ja velvollisuuksiin. Ratkaiseva muutos tapahtui 1800-luvun puolivälissä, jolloin höyrylaivojen yleistyminen vei Suomen puun Euroopan markkinoille ja opetti maanomistajat arvioimaan metsänsä rahassa. Toisaalta myös tukki-, kanava- ja rautatietyöt opettivat maaseudun työväestön arvioimaan päivätyön arvoa rahassa. Kun kuitenkin mm. metsänkäyttöoikeus oli usein väljästi määritelty ja kun taksvärkkityöpäivän todellinen arvo oli työllästä arvioitavissa, ei luontoistalouden synnyttämä torpparijärjestelmä enää soveltunut uudenaikaiseen rahatalouteen.

Ruotsissa tapahtui vastaava kehitys, mutta siellä työllisyystilanne oli toinen ja vuokramies pääsi helpommin siirtymään muualle. Siten Ruotsissa ei jännitys päässyt kiristymään niin pitkälle kuin Suomessa. Suomen torpparikysymys olikin ennen kaikkea työllisyyskysymys.

Suomen väkiluku kasvoi vuosina 1860—1910 yhteensä 68,5 %, Ruotsin vain 43,1 %. Kuitenkin Suomen väestönkasvu oli sijoitettava yhä pääasiassa maatalouteen. Kun vuonna 1910 Suomen teollisuusväestön määrä oli 12,2 % ja kaupunkiväestön määrä 14,7 %, oli Ruotsi ohittanut nämä luvut jo 1880-luvulla. Sen sijaan Ruotsissa vuonna 1910 koko väestöstä sai toimeentulonsa teollisuudessa 32,0 % ja asui kaupungeissa 30,0 %, mitkä luvut Suomessa saavutettiin vasta toisen maailmansodan jälkeen. Elinkeinoelämän kehityseroja kuvaa edelleen se, että kun Ruot-

¹⁹ SVT XXX:6, ss. 115, 123. Torpan ja lampuottilan sopimuksista oli suullisia 16 842 ja kirjallisia juoksevia 2 498.

sin koko väkiluvun kasvusta 1860—1910 tuli kaupunkien osalle 56,1 %, vastaava luku Suomessa oli ainoastaan 26,9 %. Ruotsin suhteellisesti pienempi väestönkasvu pääsi täten huomattavasti suuremmalta osalta sijoittumaan maatalouden ulkopuolisiin ammatteihin kuin Suomessa.²⁰

Suomi oli teollisten elinkeinojen kehittämisessä ikään kuin Ruotsin selän takana. Sama maantieteellinen asema ilmeni myös siirtolaisuudessa, joka kaikissa pohjoismaissa merkitsi tärkeätä liikaväestön purkautumistietä. Suomen siirtolaisuus alkoi varsinaisesti vasta 1880-luvulla, mutta Ruotsista oli jo sitä ennen siirtynyt Amerikkaan 316 000 henkeä. Vuosina 1850—1910 lähti Suomesta Amerikkaan siirtolaisina määrä, joka vastasi 7,7 %:ia v:n 1910 väkiluvusta. Ruotsissa vastaava suhdeluku oli 17,5 %, Norjassa peräti 28,9 % ja Tanskassakin 9,7 %.²¹ Suomen nopeasti kasvavalla väestöllä ei siis ollut riittävästi muita toimeentulomahdollisuuksia. Yhä kasvava maan kysyntä kiristi vuokraehtoja ja samalla yhä kasvava satunnaisen työn varassa elävä maaton väestö oli altista parhailaan läpimurtoaan tekeväälle marxilaiselle sosialismille. Kun tämä toimeentulonsa puolesta taisteleva väestö joutui yhä lisääntyvässä määrin rahatalouden piiriin ja kun kaiken lisäksi yleinen henkinen kehitys alkoi syrjäyttää vanhaa patriarkallista ajattelutapaa, pääsi torpparilaitoksen aluksi vähäisen tuntuisista epäkohdista kehittymään sosialistisen luokka-taisteluoopin sävyttämä kipeä sosiaalinen kysymys.

4. Vuoden 1909 asetukset

Torpparikysymys oli kaikkein keskeisimpiä kysymyksiä yksikamarisen eduskunnan ensimmäisiä vaaleja edeltäneessä vaalitaistelussa vuonna 1907. Siitä tuli myös eräs yksikamarisen eduskunnan alkuvuosien vaikeimmista ongelmista. Monien eri aloitteiden ja esitysten sekä pitkällisten käsittelyjen jälkeen eduskunta syksyllä 1908 hyväksyi maanvuokra-asetuksen, jonka keisari-suuriruhtinas vahvisti maaliskuun 12. päivänä 1909.²²

Asetuksen tarkoituksena oli varmistaa vuokramiehen nautintaoikeus, minkä vuoksi vuokrasopimus määrättiin tehtäväksi vähintään viideksikymmeneksi ja enintään sadaksi vuodeksi. Lyhyempi vuokra-aika sallittiin vain, jos kysymyksessä oli uudistorppa tai vajaavaltainen vuokraaja.

²⁰ Ruotsin luvuista ks. *Historisk statistik för Sverige*, I, ss. 3—5, 29.

²¹ *Ljungmark*, *Den stora utvandringen*, ss. 178—180; *Historisk statistik för Sverige* I, ss. 62—63; *Hvidt*, *Danish emigration*, s. 172; *von Walterhausen*, *Auswanderung*, s. 112; *Kilpi*, *Suomen tilattoman väestön synty*, s. 284.

²² As.kok. 1909/12/1.

Vuokravuosi laskettiin entiseen tapaan alkavaksi ja päättyväksi maaliskuun 14. päivänä.

Vuokramaksu oli määrättävä rahassa eikä sen vuotuista määrää saanut kesken vuokrakauden muuttaa. Vuokran sai kuitenkin sopimuksen mukaan suorittaa myös päivätöinä, jolloin päivätyön hinnaksi oli määrättävä paikkakunnalla käypä hinta.

Vuokrasopimus oli tehtävä kirjallisesti, mutta henkilö, joka todistettavasti viljeli vuokratilaa suullisen sopimuksen nojalla, oli oikeutettu vaatimaan suullisen sopimuksen mukaista kirjallista sopimusta.

Veropäivätyöt oli jaettava kautta vuoden niin, että vuokramiehen oma viljelys ei kärsinyt niiden suorittamisesta. Tällä määräyksellä tahdottiin estää se, että vuokramies olisi joutunut suorittamaan kaikki vuotuiset veropäivänsä kriittisinä kylvö- ja sadonkorjuuaikoina, jolloin myös hänen omat viljelmänsä vaativat eniten työvoimaa. Työpäivän pituuskin jouduttiin monien lakkojen ja muiden riitojen vuoksi määrittelemään ja se määrättiin kuutena kesäkuukautena enintään yhdeksitoista sekä kuutena talvikuukautena keskimäärin yhdeksäksi työtunniksi. Vuokramiehellä oli oikeus lähettää puolestaan toinen hyväksyttävä henkilö suorittamaan päivätyötä. Ellei työpäivistä oltu erikseen sovittu, oli päivätyötä saavuttava suorittamaan silloin, kun siitä oli vähintään vuorokautta aikaisemmin annettu kutsu.

Eräs asetuksen tuomista tärkeimmistä uudistuksista oli vuokralautakuntajärjestelmä. Kussakin kunnassa oli oltava vähintään yksi vuokralautakunta, johon ne kunnassa asuvat maanomistajat, joilla oli vuokramiehiä, samoin kuin kunnassa asuvat vuokramiehet kumpikin saivat valita yhtä monta (yhden tai kaksi) edustajaa. Näin valitut jäsenet valitsivat ulkopuoleltansa puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan. Elleivät he päässeet asiassa ratkaisuun, määräsi kihlakunnanoikeus puheenjohtajan. Puheenjohtajan asema oli monessa suhteessa ratkaiseva, sillä kun kumpikin yhtä suuri osapuoli edusti vastakkaisia intressejä, oli puheenjohtajan ääni usein määräävä.

Vuokralautakunnan tehtävänä oli tutkia, että uusi vuokrasopimus tuli lain mukaan tehdyksi ja että sen ehdot eivät tasapuolisen arvostelun perusteella olleet kohtuuttomat. Tärkein lautakunnan tehtävistä oli kuitenkin katselmusten toimeenpano, sillä sekä vuokrasuhteen alkaessa että sen päättyessä oli vuokra-alueella suoritettava katselmus, jonka mukaan määriteltiin tilalla vuokra-aikana tapahtuneet parannukset ja rappioitumiset sekä niiden perusteella laskettavat molemminpuoliset saatavat ja korvattavat. Vuokralautakunnan päätös oli lopullinen ja siitä voi valittaa kihlakunnanoikeuteen ainoastaan siinä tapauksessa, että asian käsittelyssä oli tapahtunut virhe. Hovioikeuden päätökseen ei enää saanut muutosta hakea.

Uusi asetus koski sellaisenaan kuitenkin vain asetuksen voimaantulomisen jälkeen solmittuja vuokrasuhteita, mutta nimenomaan vuokralautakuntajärjestelmä oli merkityksellinen myös vanhojen vuokrasuhteiden kannalta, koska niissäkin syntyneet erimielisyydet nyt joutuivat vuokralautakuntien käsiteltäviksi.

Vuoden 1909 maanvuokra-asetus oli varsin seikkaperäinen sisältäen yhteensä 82 pykälää. Asian laadun vuoksi se ei kuitenkaan voinut olla riittävän yksityiskohtainen, vaan esim. metsänkäytön kohdalla se jätti käyttöoikeuden sopimuksessa määriteltäväksi.²³ Lisäksi se jätti erittäin paljon ja erittäin tärkeitä seikkoja vuokralautakunnan ratkaistavaksi, vieläpä oikeudella, josta ei ollut mahdollista valittaa ylöspäin.

Asetuksen tarkoituksena oli jo sen vuokra-aikaa koskevasta kohdasta päätellen luoda perusta pitkäaikaiselle käytännölle. Tosiasiassa sen merkitys jäi vähäiseksi, sillä se ehti olla voimassa vain vajaat kymmenen vuotta ennen vuokra-alueiden lunastamista koskeneen lain vahvistamista ja koko tämänkin ajan oli voimassa taannehtiva asetus, joka jäädytti vuokrasuhteet käytännöllisesti katsoen sellaisiksi kuin mitä ne asetuksen voimaan astuessa olivat olleet. Asetuksen tärkein merkitys olikin oikeastaan siinä, että se toi tarkoin määritellysti esille torpparijärjestelmässä vallinneet epäkohdat sekä ne toimenpiteet, joiden avulla ajateltiin voitavan korjata nämä epäkohdat itse vuokrajärjestelmää syrjäyttämättä.

Maanvuokra-asetusta monin verroin merkityksellisemmäksi tuli samana päivänä annettu taannehtiva asetus.²⁴ Sen mukaan pidennettiin asetuksen antamispäivänä eli maaliskuun 12. päivänä 1909 voimassa olleet maanvuokrasopimukset siten, että niiden päättymisajankohdaksi tuli aikaisintaan maaliskuun 14. päivä 1916. Täten myös suulliset ja juoksevat sopimukset tulivat jatkumaan mainittuun päivämäärään saakka ilman, että vuokranantajalla oli erinäisiä lain sallimia poikkeuksia lukuunottamatta mahdollisuutta häätää vuokramiestä pois tilalta. Asteittainen vuokrasuhteiden pidennys oli seuraava, huomioon ottaen, että lainmukainen lähtöpäivä aina oli maaliskuun 14. päivä:

Vuonna 1909 päättyvät sekä juoksevat vuoteen 1916,
vuosina 1910 tai 1911 päättyvät vuoteen 1917,
vuosina 1912 tai 1913 päättyvät vuoteen 1918,
vuosina 1914 tai 1915 päättyvät vuoteen 1919,
vuosina 1916 tai 1917 päättyvät vuoteen 1920,

²³ 16 §.

²⁴ Asetus 12 p:nä maaliskuuta 1909 annetun, torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrausta koskevan asetuksen soveltamisesta aikaisemmin syntyneisiin vuokrasuhteisiin. (As.kok. 1909/12/33.).

vuosina 1918 tai 1919 päättyvät vuoteen 1921 sekä vuosina 1920 tai 1921 päättyvät vuoteen 1922.

Vuonna 1909 irtisanomisen varassa olleille vuokramiehille asetus merkitsi seitsemän vuoden jatkoaikaa ja yleensäkin asetuksen tarkoituksena oli nimenomaan luoda seitsemän vuoden välitila, »rauhoitus-aika», jonka kuluessa ajateltiin voitavan aikaansaada torpparikysymyksen lopullisesti ratkaiseva järjestely.

Taannehtiva asetus ei kuitenkaan merkinnyt kaikkien irtisanomis- ja häätömahdollisuuksien lopettamista. Sen otsikonmukaisena tarkoituksena oli soveltaa uusi maanvuokra-asetus aikaisempiin vuokrasuhteisiin ja näitä aikaisempia vuokrasuhteita tulivat näin ollen koskemaan myös uuden asetuksen irtisanomismääräykset. Niiden mukaan taas vuokramies voitiin sanoa irti, jos hän laski vuokratilansa rappiolle eikä määrätyn ajan kuluessa korjannut rappiota, jos hän varoituksista huolimatta käytti vuokratilaa muuhun tarkoitukseen kuin sopimusta tehtäessä oli tarkoitettu, taikka jos hän lähti tykkänään vuokra-alueelta pois.²⁵

5. Taannehtivan asetuksen antama turva

Vuoden 1912 maanvuokratilaston mukaan oli taannehtivan asetuksen nojalla eri vuosina päättyviä vuokrasopimuksia koko maassa seuraavat määrät:²⁶

Päätymis-aika	Kokonaismäärät			Suhdeluvut (%)		
	Torpat ja lam-puoti-tilat	Mäki-tupa-alueet	Yhteensä	Torpat ja lam-puoti-tilat	Mäki-tupa-alueet	Yhteensä
Ennen v. 1916	—	11 025	11 025	—	11.6	7.2
v. 1916	19 097	38 758	57 855	33.7	40.7	38.1
vv. 1917—22	11 376	4 869	16 245	20.1	5.1	10.7
Edelliset yhteensä	30 473	54 652	85 125	53.8	57.4	56.0
vv. 1923—50	20 144	21 562	41 706	35.6	22.6	27.5
jälkeen v. 1950	6 019	19 076	25 095	10.6	20.0	16.5
Kaikki yhteensä	56 636	95 290	151 926	100.0	100.0	100.0

²⁵ Maanvuokra-asetus 40 §; Moratorio-asetus 6 §.

²⁶ SVT XXX:6, ss. 139. — Ks. myös *Haataja*, Uusi maanvuokra-asetus lainkäytössä, Lakimies 1915, s. 174 ja Komiteanmietintö n:o 4/1914, ss. 43—44. — Ennen

Vuonna 1916 päättyviä vuokrasopimuksia oli luonnollisesti eniten siellä, missä oli eniten juoksevia tai muuten lyhytaikaisia sopimuksia. Vähiten tällaisia vuokrasuhteita oli Vaasan ja Oulun lääneissä, missä pitkät vuokra-ajat sekä perinnöllinen vuokraus olivat yleisiä. Erityisen runsaasti vuonna 1916 päättyviä sopimuksia oli läntisellä Uudellamaalla ja Varsinais-Suomen itäosassa, missä muutenkin oli paljon vuokratiloja ja niistä jopa valtaosa suullisen ja juoksevan sopimuksen varassa. Tilannetta lääneittäin kuvaa seuraava taulukko:²⁷

Lääni	lukumäärä			% kaikista		
	1916	1917— 1922	Yh- teensä	1916	1917— 1922	Yh- teensä
Uudenmaan	2 010	936	2 946	51.0	23.8	74.8
Turun ja Porin ..	4 349	2 136	6 485	32.3	15.9	48.2
Hämeen	2 845	2 012	4 857	37.8	26.7	64.5
Viipurin	819	229	1 048	51.0	14.3	65.3
Mikkelin	3 017	1 753	4 770	48.3	28.1	76.4
Kuopion	3 639	2 567	6 206	35.0	24.7	59.7
Vaasan	1 802	1 461	3 263	17.9	14.5	32.4
Oulun	616	282	898	18.2	8.3	26.5
Koko maa	19 097	11 376	30 473	33.7	20.1	53.8

Taannehtivan asetuksen varassa olevia mäkitupasopimuksia oli enemmän, vuonna 1916 päättyviä yhteensä 49 783 sekä vuosina 1917—22 päättyviä lisäksi 4 869. Niitä vuokrasopimuksia, joita taannehtiva asetus koski ja jotka siis oli pakollisesti määrätty jatketuiksi,²⁸ oli täten yhteensä 85 125.²⁹

Mutta vaikka mäkitupasopimuksia oli enemmän, kysymys pysyi selvästi torpparikysymyksenä eli ennen kaikkea torppareita koskevana. Lamputeja oli, kuten sanottu, suhteellisen vähän. Mäkitupalaiset taas olivat monessa suhteessa paremmassa asemassa kuin torpparit siitä syystä, että heidän toimeentulonsa ei ollut siinä määrin sidottu vuokratilaan kuin torpparien. Mäkitupa-alue oli vuoden 1909 asetuksen mukaan asun-

vuotta 1916 päättyviksi luettiin ne suulliset mäkitupasopimukset, jotka oli tehty jälkeen vuoden 1902 maanvuokralain, mutta ennen vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen voimaantulusta. Käytännössä tämä ryhmä luettiin yhteen v. 1916 päättyvien sopimusten kanssa.

²⁷ SVT XXX:6, ss. 140. — Ks. myös em. Kom.miet., liitteet 2—4.

²⁸ Ei kuitenkaan vastoin vuokramiehen tahtoa, sanottiin taannehtivan asetuksen 1 §:ssä.

²⁹ SVT XXX:6, s. 140. Ks. myös em. Kom.miet., s. 45.

toalueeksi vuokrattu maa-ala. Torppareiksi eli »isomman talonosan vuokraajiksi» sen sijaan luki jo tilattoman väestön alakomitea ainoastaan ne vuokratilajelmän haltijat, joiden vuokratila oli niin suuri, että heitä täytyi pitää »taloudellisesti itsenäisinä maanviljelijöinä».³⁰ Mäkitupalaisen pääansio tuli vuokratilan ulkopuolelta, mutta torpparin vuokratilasta itsestään. Kun Suomen teollisen kehittymisen myöhäisyyden takia työn saanti muiden ammattien piirissä oli rajoitettua ja kun ammatin vaihto muutenkin tuotti ikänsä maanviljelijyksiä tehneelle henkilölle hankaluuksia, riippui torpparin ja hänen perheensä toimeentulo varsin suuressa määrin vuokraoikeuden jatkuvuudesta.

Torpparikysymyksen kehitys vuosina 1909—1918 on nähtävä tätä taustaa vastaan. Maassa oli yli 19 000 torppariperhettä, joiden toimeentulo ja asumisoikeus vuokraamissaan torpissa oli turvattu ainoastaan maaliskuun 14. päivään 1916 saakka. Sen jälkeinen aika oli riippuva kokonaan siitä, tulisiko maanomistaja tekemään uuden vuokrasopimuksen ja minkälaisilla ehdoilla. Lisäksi oli olemassa yli 11 000 sellaista torppariperhettä, joita odotti sama epävarmuus sitä lähinnä seuraavina kuutena vuotena. Edelleen oli olemassa miltei 50 000 mäkitupalais-perhettä, joita odotti asunnon sekä samalla myös usein asuinpaikkakuntaan liittyvän työpaikan menetykset. Tämän ohella on huomattava, että kysymykseen liittyi kylmien taloudellisten seikkojen lisäksi huomattavat tunnearvot. Menetettävänä oli koti, johon usein liittyi oma rakentaminen ja raivaaminen, ehkä omat lapsuusmuistot, ja paljon muuta.

Toisaalta on huomattava, että kysymys oli maanomistajallekin taloudellinen kysymys, kysymys vuokralle antamisen kannattavuudesta. Ja koko yhteiskunnan kannalta se oli niin hyvin taloudellinen kysymys, kysymys koko vuokrajärjestelmän kansantaloudellisesta merkityksestä, kuin myös sosiaalinen kysymys, kysymys varsin suuren väestönosan elämään liittyvistä epäkohdista ja niiden aiheuttamista yhteiskunnallisista ristiriidoista.

³⁰ Gebhard, Maanviljelysväestö ja sen suhde muihin elinkeinoryhmiin, s. 93.

B. MAANVUOKRA-ASETUSTEN VAIKUTUKSET

1. *Irtisanomiset*

Jo taannehtivan asetuksen säätäminen ja vuokrasuhteiden »jäädyt-täminen» osoittivat, että lainsäätäjä ei itsekään ollut vuoden 1909 maanvuokra-asetukseen tyytyväinen. Lainsäätäjä ei toisin sanoen uskaltanut jättää kehitystä pelkästään maanvuokra-asetuksen varaan, koska oli epäiltävissä, että maanomistajat eivät mielellään olisi vapaaehtoisesti uudistaneet päättyviä sopimuksia uuden asetuksen edellyttämällä tavalla.

Maanomistajapiirien taholta oli jo ennen lain valmistumista julkaistu laaja vastalause.¹ Sen mukaan määräys 50 vuoden lyhimmästä sallitusta vuokra-ajasta oli kohtuuton. Samoin siinä paheksuttiin vuokramiehelle myönnettyä oikeutta siirtyä rahavuokraan kesken vuokrakauden, koska työvoimaa oli muutenkin yhä vaikeampi saada ja koska rahavuokra vastalauseen mukaan tuotti maanomistajalle ainoastaan »alhaisen ja epävarman korkotulon». Edelleen siinä pidettiin väärinä takautuvia korvausperusteita, joiden mukaan maanomistaja saattoi yhtäkkiä joutua vuokramiehelleen velkaan, josta hänellä ei aikaisemmin voinut olla aavistustakaan. Pahinta sen mukaan kuitenkin oli yksityistä sopimusvapautta vastaan sotiva vuokralautakuntajärjestelmä, jonka mukaisesti vuokralautakunnalla oli »täysin mielivaltainen vapaus määrätä vuokraehdoista». Lausunnossa kannatettiinkin vapaaehtoisia kunnallisia sovittelulautakuntia, joilta olisi voitu kysyä neuvoa, mutta joilla ei olisi ollut mitään tuomiovaltaa osapuolten välisissä kiistoissa.

Lausunnossa paheksuttiin myös sitä, että maanomistajalle ei jätetty mitään mahdollisuutta purkaa vuokrasopimusta, kun sen sijaan vuokramiehelle annettiin mahdollisuus pidättää sopimusta tehtäessä itselleen irtisanomisoikeus myös kesken vuokrakauden. Myös taannehtivassa asetuksessa vuokramiehelle myönnettiin valintavapaus sikäli, että vuokrasopimusta ei asetuksen mukaan saanut pakollisesti jatkaa vastoin vuokramiehen tahtoa. Lainsäätäjä tahtoi täten tukea heikommaksi katsottua

¹ Torpparikysymys. K. S. Talousseuran lausunto. . .

osapuolta pakottamalla maanomistajan suostumaan vuokramiehen valintaan.

Asian näin ollen voidaan allaolevaa taulukkoa pitää todistusvoimaisena osoituksena maanomistajien suhtautumisesta uuteen asetukseen. Taulukon numerot osoittavat niiden vuokramiesten määrää, jotka 14. 3. 1909 ja 14. 3. 1915 välisenä aikana oli sanottu irti ja siten velvolliset lähtemään vuokratilaltaan heti, kun taannehtivan asetuksen suoja-aika päättyisi.²

	14. 3. 1909—14. 3. 1915 irtisanottuja vuokrasopimuksia						yhteensä
	torpista ja lampuotitiloista			mäkituvista yht.			
	yht.	kaikista v. 1916		yht.	kaikista v. 1916		
		%	päätt.		%	päätt.	
Uudenmaan lääni	1 005	25.5	50.0	786	8.4	13.2	1 791
Turun ja Porin lääni	2 136	15.9	49.1	1 611	6.5	11.2	3 747
Hämeen lääni	2 220	29.5	78.0	1 761	11.5	19.2	3 981
Viipurin lääni	348	21.7	42.5	421	3.1	6.7	769
Mikkelin lääni	1 166	18.7	38.6	121	5.4	14.1	1 287
Kuopion lääni	1 130	10.9	31.1	307	6.5	15.4	1 437
Vaasan lääni	640	6.4	35.5	297	1.9	4.1	937
Oulun lääni	65	1.9	10.6	138	1.4	3.5	203
Koko maa	8 710	15.4	45.6	5 442	5.7	10.9	14 152

Tässäkin tilastossa on selvä ero etelä- ja pohjois-Suomen välillä. Sekä lukumääräisesti että suhteellisesti ovat irtisanottujen määrät suuremmat Hämeen läänissä sekä pienimmät Oulun ja Vaasan lääneissä. Eniten oli irtisanottuja länsi-Uudellamaalla, Satakunnassa Porin ympäristössä, lounais-Hämeessä ja Tampereen ympäristössä, Heinolan ympäristössä sekä pohjois-Savossa.³ Täysin selviä alueellisia eroavaisuuksia ei kuitenkaan voida havaita.⁴

² SVT XXX:6, ss. 151—, taulu 9.

³ Erityisen runsaasti oli irtisanottuja torppareita ja lampuoteja seuraavissa kunnissa: Bromarvi 71, Karjaa 62, Nummi 77, Lohja 103, Artjärvi 43, Dragsfjärd 52, Mietoinen 25, Perniö 182, Kisko 121, Oripää 43, Porin mlk. 63, Ulvila 49, Nakkila 126, Lavia 79, Suoniemi 48, Kokemäki 68, Köyliö 93, Somero 103, Ypäjä 91, Urjala 158, Tottijärvi 84, Pirkkala 49, Kangasala 52, Teisko 93, Jämsä 160, Längelmäki 169, Kuhmalahti 58, Renko 30, Loppi 129, Valkeala 49, Viipurin mlk. 33, Heinolan mlk. 112, Sysmä 103, Hartola 111, Mäntyharju 132, Juva 196, Rautalampi 229, Pielavesi 99, Iisalmen mlk. 68, Kiihtelysvaara 95, Laukaa 70 ja Keuruu 59. (Perniön ja Tottijärven lukuihin sisältyy osaksi myös mäkitupalaisia.)

⁴ Erityisen vähän irtisanottuja torppareita, lampuoteja ja mäkitupalaisia yhteensä oli seuraavissa kunnissa, joista eräät ovat edellisten naapurikuntia: Eurajoki 5, Hon-

Tilastolähteistä ei ilmene, kuinka suuri määrä näistä irtisanotuista olisi todella joutunut lähtemään maaliskuussa 1916 ja kuinka monessa tapauksessa olisi tehty uusi sopimus, mutta joka tapauksessa irtisanottujen torpparien ja lampuotien määrä oli lähes puolet vuonna 1916 irtisanomisen varassa olevista. Tämän lisäksi on huomattava, että lakimiespiireissä yleisesti omaksutun tulkinnan mukaan taannehtivalla asetuksella pidennettyjä vuokrasopimuksia ei tarvinnut erikseen irtisanoa, vaan ne päättyivät automaattisesti ilman irtisanomista taannehtivassa asetuksessa määrättyä ajankohtana, joka puolestaan määräytyi sopimuksen alkuperäisen päättymisvuoden mukaan.⁵ Näin ollen ei tilasto ilmeisesti sisällä kaikkia niitä vuokramiehiä, joiden kohdalla maanomistaja aikoi päättää aikaisemman vuokrasuhteen kohta tilaisuuden tullen. On mahdollonta esittää mitään perusteltuja arvioita siitä, monessako tapauksessa irtisanominen olisi johtanut pelkästään uuden sopimuksen solmimiseen, mutta joka tapauksessa edellä esitetyt luvut osoittavat, että olemisen epävarmuus heilui uhkaavana Damokleen miekkana monien tuhansien torppariperheiden yläpuolella. Mäkitupalaisten kohdalla eivät luvut olleet yhtä suuret, mutta kuitenkin kyllin suuret lisätäkseen yleistä epävarmuutta yhteiskunnassa. Tosin tässä esitetyt luvut tulivat julkisuuteen vasta sen jälkeen kuin kehitys syksyllä 1915 oli joutunut uuteen vaiheeseen, mutta niiden suuruus voitiin aikaisemminkin arvioida ja joka tapauksessa nämä tuhannet irtisanotut vuokramiesperheet itse tunsivat asiaintilan kukin omalla kohdallaan.

2. Sopimusten päättymiset ja uudet sopimukset

Kuten aikaisemmin todettiin, ei taannehtiva asetus mitenkään vakuuttanut vuokrasuhteita täysin irtisanomattomiksi, vaan ainoastaan kuusi vuoden 1902 lain irtisanomispykälän ja ulotti uuden maanvuokra-asetuksen irtisanomista ja vuokrasuhteen lopettamista koskevat kohdat koskemaan myös aikaisemmin tehtyjä sopimuksia. Vuosina 1910—15 päätyikkin vuokralautakuntien saamien tietojen mukaan kaikkiaan 3 418 torpan- ja lampuotitilan vuokrasuhdetta sekä 2 116 mäkitupa-alueen

kajoki 6, Karvia 2, Viljakkala 6, Kiikoinen 2, Metsämaa —, Kylmäkoski 12, Akaa 21, Kalvola 21, Somerniemi 25, Ylöjärvi 21, Kuru 9, Kuorevesi 10, Luopioinen 11, Tuulos 12, Tyrvöntö 7, Hämeenlinnan mlk. —, Vanaja —, Koski 7, Haukivuori 7, Jäppilä 13, Puumala 6, Kuortane 1, Petäjavesi 18, Karstula 16, Pihtipudas 18 ja Sumiainen 8.

⁵ *Haataja*, Milloin vuokrasopimukset päättyvät... (Lakimies 1915, n:o 299—) ja SVT XXX:6, s. 151.

vuokrasuhdetta. Päätymisen aiheuttaneet syyt jakaantuivat seuraavasti:⁶

	Torpat ja lam- puoti- tilat	Mäki- tuvat	Yhteensä
1. Vuokra-ajan umpeenkuluminen ⁷	611	296	907
2. Sopimus vaihdettu uuteen	914	885	1 799
3. Vuokramies saanut alueen omakseen	350	188	538
4. Vuokranantaja lunastanut alueen	241	107	348
5. Vuokramies luopunut vapaachtoisesti vuokra-alueesta syystä, että			
a) osa vuokratilasta joutunut pois maanjaon, rajan- käynnin tms. kautta	181	118	299
b) metsänhoitosuunnitelman takia	8	—	8
c) vuokranantaja ei ole täyttänyt rakennus- velvollisuuttaan	6	1	7
d) muut tai tuntemattomat syyt	598	216	814
6. Irtisanominen tai häätö, johon ollut syynä			
a) vuokrasopimusta ei vahvistettu (= 1909 asetuksen 7 §).....	41	19	60
b) päätilan myynti (30 §)	52	27	79
c) päätilan joutuminen uudelle omistajalle muun saannin kautta (36 ja 37 §§)	31	63	94
d) vuokramies ei suostunut vuokrankorotukseen (37 §)	9	7	16
e) vuokramiehen lainvastaiset teot tai vuokranmaksun laiminlyönti (40 ja 41 §§)	188	77	265
f) muu syy	188	112	300
	Yhteensä		
	3 418	2 116	5 534

⁶ SVT XXX:1, s. 16; SVT XXX:8, s. 5.

⁷ Sisältää ne tapaukset, joissa vuokramies ei halunnut nauttia taannettivan asetuksen määräämästä jatkoajasta. — Koska vuoden 1910 tilastossa ei eritelty niitä sopimuksia, joista vuokra-aika kului umpeen, mutta joissa solmittiin uusi vuoden 1909 asetuksen mukainen sopimus, sisältää taulukon 1. kohta lisäksi ehkä satakunta sellaista tapausta, jotka olisi pitänyt sijoittaa 2. kohtaan.

Eri läänien kohdalla olivat päättymiset vuosina 1910—1915 tapahtuneet seuraavista syistä:⁸

	Vuokra-ajan umpeenkuluminen	Sopimus vaihdettu uuteen	Alueen omak- sisaanto	Vuokranantaja lunastanut alueen	Vuokramies luo- punut vapaach- toisesti	Irtisanominen tai häätö	Yhteensä torpan tai lampuotitilan vuokrasopimustilan päättymisiä	Mäkitupasopimus- ten päättymisiä
Uudenmaan lääni ..	20	9	6	1	80	24	140	140
Turun ja Porin l. ..	121	104	87	87	14	84	500	281
Hämeen lääni	54	59	41	22	82	52	310	192
Viipurin lääni	39	16	11	19	27	62	174	383
Mikkelin lääni	49	134	13	18	114	49	377	49
Kuopion lääni	148	318	20	94	209	175	964	280
Vaasan lääni	136	100	157	53	148	53	647	262
Oulun lääni	44	174	15	20	43	10	306	529
Koko maa	611	914	350	241	793	509	3 418	2 116
%	17.9	26.7	10.2	7.1	23.2	14.9	100.0	—

Eniten oli siis niitä tapauksia, joissa entinen sopimus yksinkertaisesti vaihdettiin uuteen. Varsin runsaasti niitä oli Oulun ja Kuopion lääneissä. Toiseksi suurimman ryhmän muodostivat ne tapaukset, joissa vuokramies syystä tai toisesta oli katsonut parhaaksi vapaaehtoisesti luopua vuokratilasta. Suhteellisesti eniten oli näin tapahtunut Uudellamaalla. Uuden maanvuokra-asetuksen eri pykälien nojalla oli vuokranantaja irtisanonut tai häätänyt vuokramiehensä yhteensä 509 tapauksessa, ja useimmiten lienee syynä ollut juuri vuokramaksun laiminlyöminen.

Vähemmän kuin joka sadas torppari tai lampuoti oli näinä väli-vuosina irtisanottu tai häädetty maanomistajan toimesta, mutta vielä harvempi oli saanut viljelemänsä alueen omakseen kaupan tai muun saannon kautta. Vaasan läänissä oli tällaisia tapauksia ollut varsin paljon, mutta Kuopion läänissä vain 0.2 % torppien ja lampuotitilojen kokonaismäärästä. Toisaalta oli huomattava määrä niitä tapauksia, joissa vuokranantaja oli käyttänyt asetuksen suomaa oikeutta lunastaa vuokra-alue omaan käyttöön.⁹

Vuokra-ajan umpeenkuluminen takia päättyneiden vuokrasuhteiden ryhmään on ensinnäkin luettavat ne sopimukset, joiden sovittu kesto-aika päättyi näinä vuosina ja joita vuokramies itse ei enää halunnut pidentäväksi. Varsin paljon oli ainakin oikeusjutuista päätellen niitä ta-

⁸ SVT XXX:1, ss. 16 ja XXX:8, s. 5.

⁹ Esim. asetuksen §§ 32 ja 39, taannettivan asetuksen § 3.

pauksia, joissa vuokramies oli kuollut eikä perillisillä ollut oikeutta pysyä tilalla kauempaa. Tosin asetuksen 34 §:ssä sanottiin, että jos vuokramies kuolee kesken vuokrasauden, on hänen asetuksessa määrätyillä lähi-perillisillään oikeus nauttia vuokrasopimusta sopimuskauden loppuun. Jos kuitenkin sopimus oli tehty vuokramiehen elinkaudeksi, ei se hovioikeuksien tulkintojen mukaan kuulunut niihin taannehtivan asetuksen määrittelemiin sopimuksiin, jotka pidennettiin määrävuosilla. Samoin tuomitsivat oikeusistuimet muuttamaan pois sellaiset perilliset, jotka ai-koivat taannehtivan asetuksen mukaan edelleen hallita tilaa, vaikka var-sinainen vuokraaja oli kuollut ennen uuden asetuksen voimaantuloa eikä lakimääräistä vuokrasuhdetta siis asetuksen voimaantullessa ollut ole-massa. »... joka ilman mitään oikeutta vanhempainsa kuoltua asui torp-paa», mainittiin oikeuksien päätöksissä tavallisesti.¹⁰

Taannehtiva asetus ei siis luonut mitään täydellistä status quo-ti-lannetta. Se ainoastaan pidensi pakollisesti erinäisiä sopimuksia, mutta samalla myönsi luvalliseksi, vieläpä pakolliseksikin vuokrasuhteen päät-tymiset eräissä tapauksissa. Toisaalta se ei mitenkään estänyt solmimasta uusia sopimuksia, joita mainittuina välivuosina solmittiin jopa runsaam-min kuin mitä entisiä sopimuksia edellä esitettyjen tietojen mukaan päättyi. Vuosina 1910—1915 vuokralautakunnat vahvistivat kaikkiaan 4 470 torpan tai lampuotitilan vuokrasopimusta, jotka lääneittäin ja vuokra-ajan mukaan jakautuivat seuraavasti:¹¹

	Alle 50 v.		50 v.		yli 50 v.		Yhteensä
	yht.	%	yht.	%	yht.	%	
Uudenmaan lääni	40	24.2	124	75.2	1	0.6	165
Turun ja Porin lääni	64	7.9	717	89.0	25	3.1	806
Hämeen lääni	86	24.0	269	74.9	4	1.1	359
Viipurin lääni	51	42.1	66	54.5	4	3.4	121
Mikkelin lääni	320	69.3	141	30.5	1	0.2	462
Kuopion lääni	397	45.4	470	53.7	8	0.9	875
Vaasan lääni	142	15.6	671	73.6	98	10.8	912
Oulun lääni	58	7.5	625	81.2	87	11.3	770
Koko maa	1 158	25.9	3 083	69.0	229	5.1	4 470

¹⁰ Kyösti Haatajan kokoelmat. Hovioikeuksien ennakkopäätöksiä maanvuokra-asioissa. Eduskunnan kirjasto. — Eri oikeusistuimien tulkinnoissa oli kuitenkin jonkin verran eroa. (Vrt. *Ståhlberg*, Uusi maanvuokra-asetus lainkäytössä, Lakimies 1912, ss. 193—196 ja *Haataja*, Uusi maanvuokra-asetus lainkäytössä, Lakimies 1914, n. 303—304.).

¹¹ SVT XXX:1, s. 26 ja XXX:8, s. 18.

Mäkitupasopimuksia solmittiin samoina vuosina koko maassa alle 50 vuodeksi 1278 (11,2 %), tasan 50 vuodeksi 9513 (83,9) ja yli 50 vuodeksi 555 (4,9 %) eli yhteensä 11 342.

Suhteellisesti eniten solmittiin uusia sopimuksia Oulun läänissä.

Edellä oleva tilasto koskee vuokralautakuntien vahvistamia ja siten maanvuokra-asetuksen mukaisia sopimuksia. Alle 50 vuodeksi tehdyistä sopimuksista oli miltei 2/3 (64,1 %) sellaisia, jotka oli tehty vanhasta vuokra-alueesta entisen vuokramiehen kanssa taannehtivan asetuksen 3 §:n nojalla siinä tarkoituksessa, että antamalla vuokra-alueen uudelleen vuokralle huokeammilla vuokraehdoilla, maanomistaja välttyi suorittamasta määrättyjä vuokramiehen tilalla tekemistä parannuksista maksettavia korvauksia. Muut tällaiset sopimukset koskivat uudistorppaa tai vajaavaltaista vuokraajaa.¹²

Asetuksen salliman oikeuden irtisanoutua tilalta kesken vuokrakauden oli kaikista uuden sopimuksen tehneistä torpan tai lampuotitilan vuokraajista pidättänyt itselleen 9 %.¹³ Suhteellisesti eniten tällaisia tapauksia oli Uudellamaalla, vähiten pohjoisissa lääneissä.

3. Päivätyövuokrasta rahavuokraan

Uusissa, vuosina 1911—1915 solmituissa torpan ja lampuotitilan vuokrasopimuksissa oli vuokra suurimmaksi osaksi määrätty maksettavaksi rahassa. Kaikkisakin sopimuksissa tosin vuokra oli uuden asetuksen mukaan määriteltävä rahassa, mutta se voitiin sopimuksen mukaan suorittaa myös muulla tavoin. Rahassa suoritettavaksi oli määrätty vuokramaksujen yhteissummasta kaikkiaan 60,1 %, hevospäivätöissä 13,4 %, jalkapäivätöissä 25,1 % sekä luonnontuotteina 1,4 %. Työsuorituksia oli eniten Hämeen ja Mikkelin lääneissä, kummassakin yli 50 %, sekä rahasuorituksia Oulun ja Kuopion lääneissä. Mäkitupasopimuksissa rahavuokran osuus oli kaikkiaan 86,7 % ja työsuoritusten ainoastaan 13,2 %.¹⁴

Vuoden 1912 maanvuokratilaston mukaan oli kaikkien eli siis sekä vanhojen että uusien sopimusten nojalla torpan tai lampuotitilan vuokrana suoritettavien eri suoritusmuotojen määrät ja keskinäiset suhteet seuraavat:¹⁵

¹² Ks. siv. 19.

¹³ SVT XXX:8, s. 24.

¹⁴ SVT XXX:8, s. 16.

¹⁵ SVT XXX:7, ss. 32—34.

	rahaa mk	hevos- päiviä	jalka- päiviä	viljaa hl	muiden suori- tusten raha-arvo mk
Uudenmaan lääni	105 216	149 918	276 046	1 023	44 680
Turun ja Porin l.	563 617	44 982	605 593	2 730	81 249
Hämeen lääni	384 846	163 371	336 160	3 398	81 184
Viipurin lääni	55 343	16 955	25 924	292	4 872
Mikkelin lääni	205 054	169 015	168 600	4 355	68 311
Kuopion lääni	322 108	31 676	155 148	7 967	97 125
Vaasan lääni	157 530	20 295	205 309	816	22 639
Oulun lääni	65 361	48	15 628	28	9 598
Koko maa	1 859 075	596 260	1 778 408	20 608	409 658

Rahassa arvioiden eri suoritusten osuus oli seuraava:

	raha %	hevos- päivät %	jalka- päivät %	vilja %	muut suori- tukset %	Vuotuisten vuokramak- sujen raha- arvo yh- teensä mk
Uudenmaan lääni	6.8	40.4	49.3	0.7	2.8	1 591 064
Turun ja Porin l.	25.8	8.9	59.7	1.7	3.9	2 173 687
Hämeen lääni	20.3	33.7	40.4	1.4	4.2	1 943 477
Viipurin lääni	23.5	43.6	29.0	1.7	2.2	218 341
Mikkelin lääni	15.2	50.5	25.8	3.4	5.1	1 346 894
Kuopion lääni	32.0	16.1	34.4	8.5	9.0	986 832
Vaasan lääni	22.0	12.0	61.5	1.3	3.2	707 619
Oulun lääni	59.7	0.2	29.2	0.3	10.6	113 910
Koko maa	20.5	27.7	44.7	2.5	4.6	9 081 824

Käsi rahaa oli suoritettu yhteensä 6 759 257 markkaa. Vähiten sitä oli suoritettu Viipurin, Mikkelin ja Uudenmaan lääneissä, joissa se oli vähemmän kuin 5 % vuotuisten vuokrien raha-arvosta. Eniten oli käsi rahaa suoritettu Vaasan läänissä sekä Oulun läänissä, jossa sen määrä oli lähes kymmenkertainen vuotuisiin vuokramääriin verraten.

»Muiden suoritusten» kohdalla on huomattava, että niistäkin oli yli puolet eli 52,6 % erilaisia työsuorituksia, kuten maantientekoa, ylimääräisiä maanviljelystyöpäiviä, kaupunkimatkoja, hollikyydin tekoa yms. Muun osan tässä ryhmässä muodostivat erilaiset elintarpeet, valmistetta-

vat talous- ja työkalut sekä vuokramiehelle määrätyt kruununmaksut, siltarahat yms.¹⁶

Taulukkojen mukaan näytteli raha suurinta osaa pohjoisissa läänissä, kun sitä vastoin Uudellamaalla työvuokra muodosti suunnilleen 90 % koko vuokramäärästä. Hevostyön osuus oli erittäin suuri Mikkelin läänissä, missä hevospäiviä oli jopa enemmän kuin jalkapäiviä. Kaiken kaikkiaan suoritettiin koko maassa tämän tilaston mukaan vuosittain 2 384 668 verotyöpäivää, joista suurin osa (66,1 %) kolmessa lounaisessa läänissä. Tämän lisäksi suoritettiin mäkituvista omat työveronsa, joiden yhteissummaa vuoden 1912 tilasto ei kuitenkaan selvittä.¹⁷

Taannehtivan asetuksen 5 §:n mukaan oli sekä vuokranantajalla että vuokramiehellä oikeus vaatia myös aikaisemmin tehdyn sopimuksen päivätyövuokra suoritettavaksi joko kokonaan tai osittain rahassa. Vuosina 1910—1918 tällaisia siirtymisiä päivätyövuokrasta rahavuokraan tapahtui torppien ja lampuottilojen osalta seuraavat määrät:¹⁸

	yhteensä	Siirtymistä rahavuokraan				yhteisestä vaatimuksesta
		vuokranantajan vaatimuksesta		vuokramiehen vaatimuksesta		
1910	354	105	29.7 %	231	65.2 %	18
1911	369	181	49.5 %	175	46.9 %	13
1912	311	124	39.8 %	166	53.4 %	21
1913	336	158	47.0 %	166	49.4 %	12
1914	235	118	50.2 %	100	42.5 %	17
1915	207	96	46.4 %	98	47.3 %	13
1916	185	106	57.3 %	66	35.7 %	13
1917	174	102	58.6 %	62	35.6 %	10
1918	95	57	60.0 %	34	35.8 %	4
Yhteensä	2 266	1 047	46.2 %	1 098	48.5 %	121 5.3 %

Lääneittäin siirtymiset rahavuokraan vuosina 1911—1915 jakautuivat seuraavasti:¹⁹

¹⁶ SVT XXX:7, ss. 39—41.

¹⁷ SVT XXX:7, s. 1.

¹⁸ SVT XXX:1—5, 8—11.

¹⁹ SVT XXX:8, s. 1.

	Yhteensä	Vuokran- antajan vaatimuk- sesta	Vuokra- miehen vaatimuk- sesta	Yhteisestä vaatimuksesta	
Uudenmaan lääni	48	33	12	3	
Turun ja Porin lääni	260	127	129	4	
Hämeen lääni	164	100	59	5	
Viipurin lääni	57	22	31	4	
Mikkelin lääni	142	97	37	8	
Kuopion lääni	359	141	194	24	
Vaasan lääni	299	129	157	13	
Oulun lääni	129	28	86	15	
	Koko maa	1 458	677	705	76

Kokonaisuudessaan siirtymisiä tapahtui jopa yllättävän vähän. Lisäksi taulukoista näkyy selvästi kaksi peruspiirrettä. Aluksi suurin osa siirtymisistä tapahtui vuokramiehen tahdosta, mutta myöhemmin yhä useammin vuokranantajan tahdosta. Toiseksi varsinkin Uudenmaan ja Hämeen lääneissä siirtyminen tapahtui useammin vuokranantajan tahdosta, mutta Viipurin ja erittäinkin Oulun läänissä useammin vuokramiehen tahdosta.

Vuokramiesten taholta oli jo suurlakosta saakka vaadittu, että vuokran suuruus oli määriteltävä rahassa ja että vuokramiehellä tuli olla oikeus valita, suorittaako hän sen rahana vai päivätöinä.²⁰ Eräiden maanomistajien taholta tätä oli vastustettu, koska heidän ajatuksensa mukaan oli »torpan tarkoituksena ylimalkaan ollut hankkia pääkartanon omistajalle työvoimia».²¹ Kompromissiksi tuli, että kumpi tahansa osapuoli voi vaatia siirtymistä rahavuokraan. Koska vaatimus oli esitettävä ennen marraskuun alkua, kehoitti Työmies-lehti syksyllä 1909 maanvuokraajia pitämään paikallisia kokouksia ja vaatimaan rahavuokraa. Lehti perusteli kehoitustaan sillä, että työn raha-arvo ei ainakaan laske²². Seuraavana vuonna tapahtuikin siirtymisiä rahavuokraan vuokramiesten aloitteesta melko paljon, mutta koko torpparijärjestelmän vanhenemista osoittaa se, että sittemmin nämä siirtymiset tapahtuivat yhä lukuisammin vuokranantajien aloitteesta. Taksvärkkityövoima korvattiin muulla tavoin.

»Samalla kuin vuokramiesten epävarma asema saa heidät usein haluttomiksi oman viljelmänsä hoidossa, aiheutuu tästä ehkä vielä suurempi

²⁰ Ks. *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 302.

²¹ Torpparikysymys, K. S. Talousseuran lausunto..., s. 5.

²² Työmies 19. 8. 1909.

haluttomuus päivätoiden tekemiseen vuokranantajalle, varsinkin kun itse päivätyön suorittamisvelvollisuus voi tuntua kohtuuttoman korkealta sekä ristiriitaiselta nykyisten, yksilön vapautta koskevien vaatimuksien kanssa», lausuttiin vuoden 1914 maanvuokrakomitean mietinnössä, jossa edelleen jatkettiin, että tästä haluttomuudesta johtuen vuokramiehen päivätyö vastaa vain noin 2/3 tavallisen palkkalaisen päivätyöstä.²³ Järjestelmä oli maanomistajan kannalta ilmeisen epätaloudellinen ainakin kartanoalueilla, missä suurten taksvärkkärimäärien haluttomuus tuntui selvimmin. Toisaalta taas päivätyön raha-arvo määriteltiin maatyössä maksettavien käypien palkkojen mukaan ja koko vuotuista työvuokraa vastaava rahamäärä nousi usein niin suureksi, että varsinkin niillä seuduin, missä muita raha-ansiomahdollisuuksia oli vähän vuokramiehen oli edullisempi pysyä työvuokrassa.²⁴ Pohjoisissa lääneissä vuokramiesten halukkuuteen siirtyä rahavuokraan oli olemassa useitakin syitä, kuten tottuminen rahan käyttöön käsirahan yhteydessä samoin kuin rahavuokran muutenkin suurempi yleisyys, käsirahasta johtuva vuokra-

²³ Komiteanmietintö n:o 4/1914, s. 28.

²⁴ *Haataja*. Torpparikysymyksemme, s. 494. Uusi Suometar kirjoitti pääkirjoituksessaan 13. 11. 1909 (»Maanvuokralaki käytännössä»), että torpparit olivat tyytyväisiä kun isännät olivat lain nojalla määränneet siirryttäväksi rahaveroon eikä ansiotöitä ollut saatavissa. Ennen oli isäntä ollut velvollinen järjestämään töitä veropäivinä kautta vuoden.

Päivätyön arvosta tuli riitaa mm. Jokioisten kartanoiden alueella. Kartanoyhtiön taholta esitettiin vaatimus siirtymisestä rahavuokraan eräiden Ypäjän puolella olevien torppien kohdalla. Päivätyön raha-arvon määräsi Ypäjän eteläinen vuokralautakunta, jonka jäsenenä oli mm. Kartanonkylän kartanon omistaja P. A. Collin. Torpparien vuokrasopimuksessa oli ns. ylipäivien maksuksi määritelty 1:50 kesällä ja 1:25 talvella, mutta nyt vuokralautakunta määritteli päivätyön hinnaksi kautta vuoden 2:50. Maanvuokra-asetuksen mukaan vuokralautakunnan päätöksestä ei voitu valittaa, mutta sen sijaan kyllä lautakunnan käsittelyssä tapahtuneesta virheestä. Matti Korpilo Ypäjän Palikkalasta vetosi aina hovioikeuteen saakka sillä perusteella, että vuokralautakunnassa oli asiaa käsitellyt myös kartanonomistaja Collin, jolla itsellään oli vireillä samanlainen hanke siirtymisestä rahavuokraan ja jolle siis oli itselleen edullista saada päivätoiden raha-arvo määritellyksi mahdollisimman korkeaksi. Hovioikeus hylkäsi kuitenkin valituksen, koska Collin ei asiaa lautakunnassa käsiteltäessä vielä ollut esittänyt vuokramiehilleen virallista siirtymisvaatimusta. (Kyösti Haatajan kokoelmat, Turun HO:n päätökset 18. 11. 1913 koskeva torppari Matti Korpiloa Ypäjän Palikkalasta sekä 15. 12. 1913 koskeva torppari Mikko Nummelaa Ypäjän Varsanojalta. Eduskunnan kirjasto).

Tammelan Mustialassa päätöksen tarkoituksena oli jo vuonna 1908 siirtyä pelkkään rahavuokraan, mutta torpparit päättivät kokouksessaan pyytää »vapauden kaiken vuokra-ajan suorittaa vero puoleksi päivätyöllä». Lopulliseksi päätökseksi tuli, että vuokramies sai ensimmäisten viiden vuoden ajan suorittaa puolet vuokrastaan hevospäivätöinä, jos hän vuokrasopimusta allekirjoitettaessa ilmoitti sitä haluavansa. (Asiakirjoja, jotka koskevat Mustialan torppain tilusten järjestämistä . . . , s. 12, 20, 35, 67.)

maksujen pienuus, pitkät työmatkat sekä ilmeisesti myös metsätöiden lisääntymisestä aiheutunut helpompi rahan saanti.

4. Asetusten viivästymisen aikana hädätetyt

Vuoden 1909 taannehtivan maanvuokra-asetuksen olisi pitänyt astua voimaan ennen maaliskuun 14. päivää, jotta se olisi voinut estää silloin toimeenpantaviksi määrätty irtisanomis- ja häätökäskyt. Nikolai II vahvisti asetuksen 12. päivänä, mutta itse maanvuokra-asetukseen oli Venäjän ministerineuvoston toimesta liitetty johdanto, jonka mukaan keisari ainoastaan »Suomen köyhimpien kansanluokkien olojen parantamista» ajatellen vahvisti asetuksen, vaikka se olikin hajoitetun eduskunnan laatima eikä sitä sellaisena muka olisi lainkaan pitänyt esittää vahvistettavaksi. Suomen senaatin mielestä tämä tulkinta oli väärä, koska missään laissa ei mainittu sellaista, että hajoitetun eduskunnan jo ennen hajoitustaan laatimaa lakia ei saisi esitellä vahvistettavaksi. Johdanto loukkasi Suomen perustuslakeja ja senaatti palautti asetuksen takaisin Pietariin sekä hyväksyi sen julkaistavaksi vasta sitten, kun venäläiseltä taholta oli annettu vakuutus, jonka mukaan johdantoa ei tultaisi pitämään perustuslain selityksenä.²⁵ Viivytyksen takia asetus voitiin julkaista vasta 30. 3. 1909 ja se astui voimaan näin ollen vasta silloin. Väliin jäi yli kaksi viikkoa. Julkisuudessa esitettyjen vetoomusten ja viivytyksen pohjimmaisena syynä olleen venäläisen sortopolitiikan takia maanomistajat useimmissa tapauksissa pidättyivät toimeenpanemasta irtisanomisiaan, mutta ilman seurauksia tämä välivaihe ei mennyt.

Sveitsiläissyntyinen Konstantin Bernhard oli vähän aikaisemmin osanut Tikkamannilan tilan Jyväskylän maalaiskunnassa ja kun tilan torppareilla oli juoksevat vuokrasopimukset, oli hän antanut näille käskyn muuttaa pois 14. 3. 1909. Jos maanvuokra-asetus olisi saanut lain voiman tätä ennen, olisi häätökäskyn saaneilla 21 vuokramiehellä ollut taannehtivan asetuksen perusteella oikeus pysyä torpissaan vielä seitsemän vuotta. Asia joutui Vaasan läänin kuvernöörin tutkittavaksi sekä sen jälkeen Vaasan hovioikeuteen, joka 23. 9. 1909 tekemällään päätöksellä määräsi torpparit hädettäviksi sillä perusteella, että irtisanomisen takia ei vuokrasuhdetta enää ollut olemassa silloin, kun asetus lopullisesti sai lain voiman.²⁶ Tulkinta oli täysin yhtä pitävä K. J. Ståhl-

²⁵ Ks. *Rasila*, emt., ss. 433—.

²⁶ Maatalousvaliokunnan 1911 asiapaperit, Meitintöluonnos maatalousvaliokunnan mietintöä N:o 5 varten ss. 6—7. Eduskunnan kirjasto; Työmies 4. 6. 1909 ja 25. 8. 1909.

bergin aikaisemmin antaman lausunnon kanssa. Tuomioistuimilla on oikeus, vieläpä velvollisuuskin vahvistaa maaliskuun 14. ja 30. päivien välisenä aikana tapahtuviksi vaaditut häädöt, oli Ståhlberg kirjoittanut viivästymisen aiheuttamaa tilannetta käsitellessään.²⁷ Kun asiaa senaatin siviilitoimituskunnan toimesta tutkittiin, todettiin, että tänä väliaikana oli lääninhallitukseen tai kihlakunnanoikeuksiin jätetty kaikkiaan 51 torpparin häätöä koskevat anomukset tai haasteet, joista 21 koski mainittuja Tikkamannilan torppareita. Tämän lisäksi arvioitiin olevan useita sellaisia häädettyjä vuokramiehiä, jotka eivät köyhyyden tai toivottomuuden takia olleet vedonneet häädöstään oikeusistuimiin.²⁸

Asian johdosta tekivät sosiaalidemokraatit jo vuoden 1909 toisilla valtiopäivillä anomusehdotuksen »toimenpiteestä korvauksen hankkimiseksi niille torppareille, lampuodeille ja mäkitupalaisille, jotka ovat joutuneet häädetyiksi sen johdosta, että maaliskuun 12. p:nä 1909 vahvistettu asetus torpan ym. vuokrasta ei astunut voimaan ennen 14 p. maaliskuuta sanottuna vuonna».²⁹ Perusteluissa ei mainittu yhtään todella tapahtunutta häätöä, mutta todettiin, että asetuksen viipyminen oli jättänyt vuokramiehet vaille sitä lainturvaa, jonka eduskunta oli heille tarkoittanut. Korvausten suorittamiseen ehdotettiin varattavaksi 300 000 markkaa.

Ehdotus tuli maatalousvaliokunnassa käsiteltäväksi 12. 10. 1909, jolloin porvarillisten taholta ehdotettiin anomus riittävien perustelujen puutteen takia hylättäväksi, kun sitä vastoin sosiaalidemokraatit vaativat, että asiasta olisi tehtävä periaatepäätös riippumatta siitä, tiedetäänkö tällaisia häätöjä todella tapahtuneen.³⁰

Maatalousvaliokunta ei ennättänyt käsitellä sitä loppuun ennen valtiopäivien päättymistä.³¹ Entinen Laukon torppari Nestori Telkkä ja 44 muuta sosiaalidemokraattia uudistivat anomusehdotuksen seuraavilla valtiopäivillä, mutta maatalousvaliokunta ei niilläkään käsitellyt asiaa loppuun.³² Samoin kävi myös vuoden 1911 valtiopäivillä, jolloin anomusehdotuksen ensimmäisenä allekirjoittajana oli Pekka Huttunen.³³ Vuoden 1912 valtiopäivillä uudistivat torppari Johan Lautasalo ja 10 muuta sosiaalidemokraattia saman anomusehdotuksen ja sillä kertaa maatalousvaliokunta sai asiaa koskevan mietinnön valmiiksi. Valiokun-

²⁷ Helsingin Sanomat 30. 3. 1909.

²⁸ Em. mtk:n 1911 mietintöluonnos, s. 7.

²⁹ II VP 1909, Liitteet VIII, an.chd. N:o 125. Aloitteen tekijöinä olivat Evert Hokkanen ja Edv. Gylling.

³⁰ Mtvk:n II 1909 pöytäkirjat. Eduskunnan kirjasto.

³¹ II VP 1909, Ptk., s. 1438.

³² VP 1911, Liitteet VIII ss. 565—67, an.chd. N:o 59; Ptk. s. 1158.

³³ VP 1911, Liitteet VIII, ss. 88—90, an.chd. N:o 80; Ptk. s. 977.

nassa sosiaalidemokraattien ehdotus kärsi äänestyksessä tappion suomettarelaisen torpparin Juho Rannikon ponnelle, jonka mukaan kyseisenä väliaikana hädetyillä vuokramiehillä oli oikeus anoa korvausta senaattilta ja jos heidän havaittaisiin kärsineen »säällittävää vahinkoa», heille olisi suoritettava korvausta valtion varoista.³⁴

Lopullisessa mietinnössään maatalousvaliokunta totesi, että viivästyminen oli aiheutunut perustuslaillisesta ristiriidasta, joten hallitusta ei voitu pitää siihen syyppänä. Jos joku oli joutunut hädetyksi, ei hän ollut kärsinyt sen suurempaa vahinkoa kuin mitä hänen oma vuokrasopimuksensa sekä voimassa ollut laki sallivat. Kuitenkin hallituksen oli syytä »säällittävien asianhaarojen vallitessa» avustaa asetuksen viivästyksen takia hädettyjä. Sosiaalidemokraatit puolestaan vaativat vastalauseensa, että huomioon olisi otettava myös ne vuokramiehet, jotka tilanteen johdosta olivat joutuneet solmimaan uudet, epäedulliset sopimukset. Valiokunnan mietintö ennätti vielä esittelyyn eduskunnan täysistunnossa, mutta ei enää edes ensimmäiseen käsittelyyn ennen valtiopäivien päättymistä.³⁵

Vielä vuosien 1917 ja 1919 valtiopäivillä sosiaalidemokraatit ottivat asian esille, mutta silloinkin se pysähtyi täysistunnossa pöydällepanovaiheeseen.³⁶ Aloitteet eivät siis johtaneet tulokseen, mutta niillä oli oma merkityksensä sekä mielipiteiden osoittajana että niiden muovaajana.

5. Laukon kysymys

Maanvuokra-asetuksen viivästyminen aiheutti myös Laukon tapauksessa uuden vaiheen. Toukokuussa 1906 syntyneen lakon seurauksena oli Laukossa pantu tammikuussa 1907 toimeen kuuluisiksi tulleet hädöt, joiden lisäksi seuraavana keväänä ja kesänä hädettiin useita kymmeniä vuokramiehiä Laukon ja Tottijärven kartanoiden alueella. Tottijärven kunta oli tapausten johdosta anonut, että mainitut fideikomissikartanot lunastettaisiin valtion haltuun, mutta ehdotus ei ollut johtanut mihinkään tulokseen.³⁷

24 hädettyä torpparia valitti Turun hovioikeuteen, joka juuri ratkaisevana maaliskuun 13. päivänä 1909 vahvisti kihlakunnanoikeuden antaman häätötuomion. Asetuksen viivästyminen oli tässä tapauksessa rat-

³⁴ Mtvk:n 1912 pöytäkirjat. Eduskunnan kirjasto.

³⁵ VP 1912, Asiak. V, An.miet. N:o 15; Ptk., s. 617.

³⁶ VP 1917 Liitteet VIII, s. 505, an.ehd. N:o 80; Ak. V:2, An.miet. N:o 3; VP 1919, Liitteet VIII, an.ehd. N:o 130; VP 1919, Ptk., s. 2713.

³⁷ *Rasila*, cmt., ss. 330— ja 378—: Yhteisist. ptk., 18 I. 1908. VA.

kaiseva, sillä taannehtivan asetuksen 6. §:ssä sanottiin, että asetuksen voimaan astumisen jälkeen ei vuokramiestä saa julistaa vuokraoikeuttaan menettäneeksi muilla kuin uudessa asetuksessa mainituilla perusteilla. Koska suurlakon jälkeisten torpparilakkojen johdosta tuomitut hädät perustuivat vuoden 1902 maanvuokralakiin, ne myöhemmissä hovioikeuden käsittelyissä peruutettiin lukuunottamatta mainittuja 24 Laukon torpparia, joita koskeva tuomio oli jo ennätetty langettaa.

Koska uusi asetus kuitenkin jo asiaa hovioikeudessa käsiteltäessä oli vahvistettu, vaikka sitä ei viivästymisen vuoksi oltu julkaistukaan, valittivat hädätyt uudelleen hovioikeuteen. Tämä jätti uuden valituksen kokonaan huomioon ottamatta vedoten tällä kertaa uuden maanvuokra-asetuksen 71 §:ään, jossa sanottiin, että hovioikeuden vuokra-asioissa antamaan tuomioon ei saa hakea muutosta. Häädetyt valittivat nyt senaatin oikeusosastoon, joka 14. 10. 1910 antamassaan päätöksessä totesi, että hovioikeuden tuomiot olivat lakiin perustuvia.

Hädätyt katsoivat edelleen kärsineensä vääryyttä ja vetosivat asiaa prokuraattoriin, jona tuolloin toimi Aleksei Hosiainov. Prokuraattori katsoi, että valittajilta oli väärän laintulkinnan kautta evätty oikeus hakea muutosta hovioikeuden tuomioon. Sen takia hän esitti kenraalikuvernöörille jättämässään kirjelmässä, että oli tarpeen saada aikaan lainselitys, jossa lausuttaisiin, että uuden maanvuokra-asetuksen 71 §:ää ei ole sovellettava niihin hovioikeuden päätöksiin, jotka on tehty ennen asetuksen voimaan astumista ja joita siis ei vielä ole tehty uuden asetuksen perusteella. Tämä oli hänen mielestään sitäkin tarpeellisempi, koska maanvuokra-asetuksessa määritelty oikeuskäsittelyjärjestys kokonaisuudessaan poikkesi varsinaisesta prosessioikeudesta.³⁸

Prokuraattori Hosiainovia pidettiin venäläisen sortopoliitiikan edustajana ja kun asia lisäksi koski arkaa torpparikysymystä, kirjoitti perustuslaillinen Hufvudstadsbladet »käsityksestä», jota »prokuraattori koettaa tehdä uskottavaksi» ja jonka mukaan valitusoikeus olisi edelleen säilynyt niissä tapauksissa, joissa hovioikeuden päätös oli tehty ennen asetuksen voimaanastumista. Työmies-lehti puolestaan kirjoitti Hufvudstadsbladetin kannasta otsikolla: »Torpparien syöjät pysyvät periaatteilleen uskollisina». Mutta sekään ei jaksanut myöntää, että Hosiainovin esityksen takana olisi voinut olla mikään rehellinen auttamispyrkimys, vaan ainoastaan halu näytellä köyhälistöystävällisyyttä ja sillä tavalla kosa kannatusta venäläiselle sortopoliitiikalle.³⁹

³⁸ Prokuraattorin viraston kirje- ja päätöskonseptit vuodelta 1911, N:ot 1441—1464/23. 12. 1911 sekä kirjelmä N:o 1438 kenraalikuvernöörille 23. 12. 1911. VA; Pohjois-Hämeen piirijärjestön arkisto, Mappi »Vanhoja asiapapereita». Tampereen Työväenyhdistyksen arkisto. Tampereen kaup. arkisto.

³⁹ Hufvudstadsbladet 15. 1. 1912; Työmies 19. 1. 1912.

Prokuraattorin esitys tuli kenraalikuvernöörin kautta senaatin talousosastoon, joka teki siitä päätöksensä vasta syyskuussa 1914.

Silloinen Borovitinovin senaatti, jossa Kyösti Haataja toimi maanvuokra-asiaain esittelijänä, katsoi, että hovioikeus oli toiminut täysin oikein. Prosessioikeudellisia säädöksiä on noudatettava siitä päivästä lukien, jolloin ne astuvat voimaan, joten niitä on sovellettava myös niihin prosesseihin, jotka ovat alkaneet ennen voimaantumispäivää, jos tuomioistuimen niissä antama päätös ei mainittuna päivänä vielä ole voitannut lain voimaa, sanottiin senaatin päätöksessä. Senaatti perusteli tulokintaansa lisäksi sillä, että todennäköisesti jo kyseistä asetusta laadittaessa oli otettu huomioon, että asetuksen voimaantuesssa saattaisi olla vuokrasuhteita koskevia oikeusprosesseja kesken, mutta ei kuitenkaan pidetty tarpeellisena säätää mitään sellaisia tapauksia koskevia poikkeuksia. Näin ollen senaatti ilmoitti kenraalikuvernöörille päättäneensä, että ei ollut aiheellista muuttaa tai täydentää maanvuokra-asetuksen 71 §:ää.⁴⁰

Laukon lakkolaisten asia ei päättynyt kuitenkaan vielä tähänkään, sillä se tuli uudestaan esille kolmisen vuotta myöhemmin, vuoden 1917 liikehtimisten yhteydessä. Siihen joudumme vielä palaamaan.

Näiden 24 häädetyn kohdalla sai hovioikeuden käsittelypäivän päivämäärä aikaan heille epäsuotuisan ratkaisun. Sen sijaan esimerkiksi laukolaisen torpparinleski Johanna Lähdekorven valitus käsiteltiin Turun hovioikeudessa vasta 30. 6. 1909, jolloin kihlakunnanoikeuden antama häätötuomio kumottiin uuden maanvuokra-asetuksen nojalla. Paikallinen kruunuvouti ei kuitenkaan pannut hovioikeuden päätöstä täytäntöön, koska vapaaherra Standerskjöld-Nordenstam oli valittanut päätöksestä ja koska kyseisessä torpassa jo oli uusi asukas, jonka häätäminen olisi vaatinut uuden oikeustuomion. Lähdekorpi valitti prokuraattoriin, joka totesi, että koska hovioikeuden päätöksestä ei voida valittaa ja koska se, että vapaaherra Standerskjöld-Nordenstam myöhemmin on vuokrannut torpan toiselle henkilölle, ei saa olla esteenä, on Lähdekorpi palautettava entiselle vuokratilalleen. Täten siis kartanon haltija oli tehnyt virheellisesti ottaessaan uuden vuokramiehen ennen kuin häätöpäätös oli saanut lopullisesti lain voiman.⁴¹

Häätöjen peruuttamiset aiheuttivat selkkauksia myös muualla. Sälin-käällä tapahtuneen lakon vuoksi häädettyjen valitus käsiteltiin Turun hovioikeudessa vasta syksyllä 1909, jolloin häätötuomiot kumottiin. Paikallinen poliisi joutui nyt ilmoittamaan torppiin asettuncille uusille asuk-

⁴⁰ Tal.os. ptk., 10. 2. 1914, s. 376, ja 15. 9. 1914, s. 194—197.

⁴¹ Ks. Uusi Suometar 5. 12. 1909. Muista Laukon palautetuista ks. esim. Työmies 12. 8. 1909.

kaille, että heidän oli lähdettävä viikon kuluessa. »Näin se voi käydä, kun lentää paljain käsin haukan pesälle», ilakoi Työmies näiden »rikkuriasukkaiden» häätämistä kirjoittaessaan.⁴² Ypäjän Kartanonkylässä hovioikeuden päätöksellä vuokratilalleen palautettu Kustaa Tupala jopa vaati tilanomistaja Collinilta yli 3 000 markkaa korvauksena kärsimistään menetyksistä. Kihlakunnanoikeus alensi korvaussumman 195 markkaan, mutta hovioikeus poisti sen kokonaan, koska aikanaan annettu häätötuomio oli ollut silloin voimassaolleiden lakien mukainen ja siis lailinen.⁴³

6. Maanvuokra-asiain esittelijä

Vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen seurauksiltaan merkityksellisimpiä kohtia oli sen 57 §:n 5 kohdassa oleva lyhyt maininta, jonka mukaan vuokralautakuntien tuli vaadittaessa antaa lausuntojen lisäksi myös tilastollisia tietoja valtion viranomaisille. Asiakirjoista ei käy ilmi, missä tarkoituksessa maatalousvaliokunta lisäsi tuon tilastollisten tietojen antamisen lautakunnan tehtäviin. Takana oli kuitenkin ilmeisesti sama ajatus, jonka Hannes Gebhard esitti asetuksen kolmannessa eduskuntakäsittelyssä. Tämä on suojelulaki, jonka tarkoituksena on suojata noin 800 000 ihmisen oikeutta, sanoi Gebhard. Tällainen suojelulaki tarvitsee samanlaista hallinnollista orgaania kuin teollisuustyöväenkin suojelulait, joilla ei ilman ammattientarkastajaa olisi suurtakaan merkitystä. Siksi oli tarpeen saada viranomainen, joka seuraisi lain toimeenpanoa ja sen vaikutuksia keräämällä tietoja torppariolojen kehityksestä sekä lain eri kohtien sosiaalipoliittisista vaikutuksista.

Senaatissa asia tuli esille lokakuussa 1909 oikeustoimituskunnan vt. päällikön, senaattori Rautapään toimesta. Koska oli tärkeätä, että kyseiset tilastotiedot tulisivat tarkoituksenmukaisesti kootuiksi ja valmisteluiksi, päätti silloinen suomettarelainen tynkäsenaatisti antaa vielä ennen eroamistaan kysymyksen »tämän tilaston järjestämisestä kokonaisuudessaan sekä siihen ehkä liittyvistä muista toimenpiteistä» erityiselle valmistelukunnalle.⁴⁴ Tämän päätöksen perusteella kutsui oikeustoimitus-

⁴² Työmies 22. 10. 1909.

⁴³ Kyösti Haatajan kokoelmat, Turun HO:n päätös 15. 12. 1913. Eduskunnan kirjasto.

⁴⁴ Tal.os. ptk., 16. 10. 1909.: II VP. 1909, ptk. ss. 1818—20. Ks. myös *Paasikivi*: Muistelmia sortovuosilta II, s. 94, ja *Rasila*, mt. ss. 438—439.

kunta 23. 11. 1909 valmistelutoimikunnan puheenjohtajaksi Hannes Gebhardin sekä jäseniksi H. G. Paloheimon ja K. J. Inbergin.⁴⁵

Tämä toimikunta totesi aluksi, että uusi maanvuokra-asetus oli monessa suhteessa tuonut uusia oikeuskäsitteitä suomalaiseen lainsäädäntöön, millä sanonnalla se ilmeisesti tarkoitti lähinnä sopimusvapautta rajoittavia määräyksiä, moratorioasetuksen taannehtivaa vaikutusta sekä vuokralautakuntajärjestelmää. Koska asetus lisäksi oli syntynyt vastakkaiselle periaatteelle rakentuneiden ehdotusten kompromissina ja koska taannehtivan asetuksen takia asia olisi ennen vuotta 1916 otettava uudelleen käsiteltäväksi, katsoi toimikunta tarpeelliseksi, että asetuksen vaikutuksia ruvettaisiin seuraamaan jatkuvasti. Tässä tarkoituksessa oli kerättävä vuosittain tilastoa, joka selvittäisi, missä määrin olot kehittyivät lainsäätäjän tarkoittamaan yhteiskuntaa parantavaan suuntaan ja missä kohden olisi aikaansaattava lisäyksiä tai parannuksia asetukseen.

Työtä ohjaamaan oli toimikunnan ehdotuksen mukaan saatava maalaisoloihin perehtynyt lakimies, joka pystyisi arvostelemaan saatujen tietojen todellista merkitystä sekä ilmoittamaan hallitukselle, jos vuokraolot alkaisivat kehittyä yhteiskunnalle epäedulliseen suuntaan.

Mutta koska tilastotyö ei vaatisi mieheltä koko aikaa ja koska toisaalta oli tärkeätä sellainen »tasapuolinen ja pätevä viranomainen», jonka puoleen vuokralautakunnat voisivat kääntyä, ehdotti toimikunta, että perustettaisiin erityinen vuokra-asiain tarkastajan virka. Viranhaltijan tehtävänä tuli olla kaikin tavoin seurata vuokra-asiain kehitystä ja siinä tarkoituksessa hänen tuli valvoa maanvuokra-asetuksen noudattamista, koota ja järjestää maanvuokratilasto niin, että asetuksen vaikutukset tulevat siinä mahdollisimman tarkasti näkyviin, ehdottaa senaatille maanvuokraolojen vaatimia toimenpiteitä sekä opastaa ja ohjata vuokralautakuntia näiden toiminnassa.⁴⁶ Erityisen tärkeänä toimikunta piti neuvontatoimintaa jo siitäkin syystä, että sellaisen puuttuessa voisivat tietämättömät ja häikäilemättömät agitaattorit varsinkin kehittymättömillä seuduilla tarjota neuvoja, jotka ainoastaan sotkisivat vuokralautakunnan työtä ja aiheuttaisivat levottomuutta maaseudulla.⁴⁷ Tämä perustelu oli selvästi tähdätty sosiaalidemokraattisen puolueen toimintaa vastaan.

Valmistelutoimikunnan ehdotuksen perusteella ja senaattori Saarikosken esityksestä senaatti päätti 11. 10. 1910 asettaa oikeustoimituskuntaan »vuokratilastoa ja muita maanvuokra-asioita varten ylimääräisen esittelijän», johon virkaan samassa yhteydessä nimitettiin nuori laki-

⁴⁵ Komiteanmietintö N:o 2/1910, s. 2.

⁴⁶ Em. Komiteanmietintö, ss. 2—15. Mietintö päivätty 17. 3. 1910.

⁴⁷ Em. Komiteanmietintö, s. 11.

tieteiden kandidaatti Kyösti Haataja. Samalla myönnettiin oikeustoimituskunnan päällikölle oikeus kutsua 4-jäseninen maanvuokra-asiain neuvottelukunta, jonka jäsenet nimitettäisiin kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Haataja astui toimeensa 1. 11. 1910.⁴⁸ Haatajan saaman tehtävän sekä hänen henkilökohtaisen panoksensa merkitykseen joudumme myöhemmin palaamaan useassakin yhteydessä.

⁴⁸ Tal.os. ptk. 11. 10. 1910. Ks. myös SVT XXX:1, s. 1 ja *Alanen*, Hannes Gebhard, s. 191.

C. UUSIEN RATKAISUPYRKIMYSTEN LÄHTÖTILANNE

1. Järjestelmän todetut epäkohdat

Kun vuokrasuhteet taannehtivalla asetuksella jäädytettiin seitsemäksi vuodeksi, tunnustettiin tällä teolla järjestely vain väliaikaiseksi. Kyseiset seitsemän vuotta olikin varattu lopullisen järjestelyn aikaansaamista varten. Näin ollen vuonna 1909 voitiin lähteä ongelmaa ratkomaan tavallaan kokonaan uudesta lähtökohdasta; itse ongelma tosin oli ennallaan, mutta tilanne oli toistaiseksi vakautettu ja torpparijärjestelmän epäkohdat olivat lainsäädäntötyön yhteydessä selkiytyneet.

Käsitykset ja erilaisten intressien määräämät mielipiteet eivät kuitenkaan olleet läheskään yhtenäiset. Torpparikysymys näkyi eri näkökulmista katsottuna erilaiselta ja siinä voitiin myös korostaa eri puolia. Järjestelmä oli eri puolilla maata ja erilaisissa oloissa kehittynyt eri tavalla, minkä vuoksi monista räikeistä esimerkeistä huolimatta läheskään kaikissa vuokrasuhteissa ei ilmennyt niitä epäkohtia, jotka torpparilaitokseen on yleistäen liitetty sekä silloin että myöhemminkin. Vuokra-ajat vaihtelivat suullisesti sovitusta juoksevista sopimusajoista kirjallisesti tehtyihin perinnöllisiin. Vuokran määrät ja suoritustavat vaihtelivat milloin tahansa annettavan käskyn mukaan suoritettavasta päivätyövuokrasta täsmällisesti määriteltyn vuotuisen rahavuokraan. Muut vuokrasuhteen osatekijät vaihtelivat samalla tavoin kahden äärimmäisyyden välillä, minkä lisäksi eri sopimuspuolten henkilökohtainen luonne ja muut ominaisuudet merkitsivät sitä enemmän, mitä epämääräisempi itse sopimus oli.¹

Mutta kaikissa niissä tapauksissa, joissa ristiriitaa oli, oli sen lähtökohdana maanomistajan ja maanvuokraajan välinen yksityistaloudellinen vastakohtaisuus. Selvimmin tämä tuntui vuokran määrässä. Päivätyönä suoritetun vuokran todellinen arvo oli vaikea tarkoin määrittellä ja työ voitiin lisäksi suorittaa tehottomasti. Vuokramies pani painon uhraa-

¹ Vuokrasuhteista eri puolilla maata ks. esim. *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 30—33, 55—.

malleen työajalle, mutta vuokranantaja tehdyn työn määrälle ja laadulle. Mitä pidemmäksi ajaksi kiinteä sopimus oli tehty, sitä enemmän tapahtui myös vaihteluita sekä työn että maan ja erityisesti metsän arvossa.

Maanvuokraajan kannalta ehkä suurin epäkohta oli kuitenkin oleminen epävarmuus, joka teki hänet haluttomaksi hoitamaan maitaan pitkällä tähtäimellä ja joka samalla sai aikaan haluttomuutta muussakin toiminnassa. Torppa oli torpparille koti, josta ei useinkaan mielellään luopunut, mutta samalla se oli työpaikka ja toimeentulolähde, jonka menettettyään torppari joutui etsimään uutta toimeentuloa. Vuokran korotuksen uhatessa vuokramiehen oli siis tavallaan valittava »orjuuden ja maanpakolaisuuden» välillä.²

Maanomistajan kannalta olivat vuokramiehen suorittamat työpäivät tärkeimmät koko järjestelmässä. Jos niiden arvo ei vastannut vuokralle annetun kiinteistön pääoma-arvoa, ei vuokrajärjestelmä kannattanut. Kun maataloudessa 1800-luvun jälkipuoliskolla siirryttiin suuressa määrin karjatalouteen, tulivat taksvärkkityöpäivät vähemmän tärkeiksi. Vielä enemmän niiden merkitys väheni sitä mukaa kuin maatalous koneellistui. Tätä osoittaa sekin edellä jo esille tullut seikka, että päivätyövuokrasta siirryttiin rahavuokraan useammin isännän kuin vuokramiehen tahdosta.

Torpparikysymyksestä ei kuitenkaan olisi tullut yhteiskunnallista kysymystä, ellei siinä olisi ollut mukana myös yhteiskunnan intressi. Katsottiin, että vuokramiehet epävarman asemansa takia harjoittivat ryöstöviljelyä sekä että heidän päivätyönsä vastasivat ainoastaan murto-osaa tavallisesta miehen päivätyöstä. Kun koko maan peltoalasta oli vuokratuna osapuilleen viidennes ja kun veropäivätöinä suoritettiin yli 2 miljoonaa työpäivää, oli asialla huomattava kansantaloudellinen kantavuus. Kansantaloudellisesti ajatellen merkitsi tappiota myös se, että vuokramiehen joutuminen pois tilaltaan oli samaa kuin hänen joutumisensa työttömäksi.

Asialla oli edelleen sosiaalinen puolensa, sillä mahdollisuus menettää asunto ja toimeentulo merkitsivät sosiaalisen turvan puuttumista. Torppariväestö laskettiin kuuluvaksi eräänlaiseen väliasteeseen: vuokramies-
aseman ja sellaisena verraten kiinteän aseman menettäminen merkitsi vajoamista alaspäin tilattomaan väestöön, kun sen sijaan oman tilan saaminen merkitsi sosiaalista kohoamista maanomistajaväestöön. Tähän liittyi samalla usein korostettu ajatus siitä, että maanomistajaväestö on yleensä yhteiskuntaa kannattavaa, mutta tilaton epävarmassa ja riippuvassa asemassa oleva väestö on herkempää taipumaan yhteiskunnanvas-

² Ks. *Rasila*, emt., s. 212.

taiseen toimintaan. Sosiaaliselta kannalta ajatellen oli myös tuomittava se, että sopimuskumppanit eivät läheskään aina olleet tasaveroisia ja että vuokramies siitä syystä saattoi joutua alistumaan maanomistajan mieltänsä.

Peruskysymys torpparijärjestelmän epäkohtia pohdittaessa olikin se, missä määrin yhteiskunnan taholta voitiin ja täytyi puuttua yksityisten sopimuskumppanien välisiin suhteisiin. Koska tässä jouduttiin koskettamaan yksityisten kansalaisten taloudellisia ja oikeudellisia suhteita, joita yhteiskunnan oli lainsäädännön avulla säännösteltävä, tuli asiasta poliittinen kysymys. Poliittisena kysymys olikin näkyvin ja koska asia jouduttiin poliittisen mielipidekehityksen ja voimainmittelyn kautta lopullisesti ratkaisemaan, joudumme tässä tutkielmassa seuraamaan nimenomaan poliittista kehitystä.

2. Poliittinen mielipidejako

Torpparikysymyksen ratkaiseminen keskittyi oikeastaan kahteen ydinongelmaan. Jos vuokrajärjestelmä haluttiin säilyttää ja kysymys ratkaista täten pelkästään vuokrasäännöstelyn avulla, jouduttiin rajoittamaan vanhastaan pyhänä ja koskemattomana pidettyä yksityistä sopimusvapautta. Jos taas katsottiin, että järjestelmän epäkohtia ei voitaisi poistaa muuten kuin saattamalla vuokramiehet itsenäisiksi tilustensa omistajiksi, jouduttiin puuttumaan vieläkin pyhempänä pidettyyn yksityiseen omistusoikeuteen.

Äärimmäistä oikeistoa — konservatismia — edusti se juristisliberalistinen suunta, joka vaati ehdotonta omistusoikeuden koskemattomuutta sekä täydellistä sopimusvapautta. Se oli »juristinen» siinä mielessä, että se vetosi tiukasti voimassaolevaan lakiin sekä roomalaiseen oikeuteen, jotka kumpikin puolustivat sen vaatimuksia. Liberalistinen se oli siinä mielessä, että se jätti asian sosiaalisen puolen kokonaan vaille huomiota väittäen, että vapaa taloudellinen kilpailu takaisi yhteiskunnan onnellisimman kehityksen.

Äärimmäistä vasemmistoa — radikalismia — edustivat sosiaalidemokraatit, jotka Erfurtin ohjelmaan nojautuen vaativat kaiken yksityisomistuksen lopettamista. Jyrkimpien tämän suunnan edustajien mukaan kaikki maa oli otettava yhteiskunnan, so. valtion haltuun sekä sen jälkeen annettava halullisten viljeltäväksi joko yksityisinä valtion vuokratiloina taikka osuuskuntina. Vähän lievempää suuntaa edusti myöhemmin puheeksi tuleva viljelyspakkoehdotus.

Näiden kahden äärimmäisyyden välillä oli sosiaalireformatorinen

linja, jonka alku juontui Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen kautta Saksan kate-derisocialisteista.³ Tälle ajatussuunnalle oli ominaista, että se kunnioitti yksityistä omistusoikeutta, mutta myönsi samalla, että yhteiskunnalla täytyy pakottavan tarpeen vaatiessa olla oikeus puuttua yksityisiin oikeuksiin ja vapauksiin. Se siis tunnusti uudistukset välttämättömiksi, mutta vaati ne suoritettaviksi yhteiskunnan yhteisen edun mukaisesti ja yhteiskunnan rauhallista kehitystä häiritsemättä.

On huomattava, että nämä linjavedot eivät millään tavoin vielä tee eroa vuokrajärjestelmän ja itsenäistämisen kannattajien välillä. Jos ajattelemmme poliittisia puolueitamme, edustivat juristisliberalistista suuntaa puhtaimmin ruotsalainen kansanpuolue sekä nuorsuomalaiset. Kuitenkin juuri nuorsuomalainen puolue puolueista ensimmäisenä virallisesti vaati torpparien itsenäistämistä.⁴ Samoin ruotsalaista puoluetta edustava Emil Schybergson teki valtiopäivillä ensimmäisen samaa tarkoittavan ehdotuksen, joskin epävirallisesti.⁵ Kummassakin tapauksessa oli itsenäistymisen kuitenkin tapahduttava yksityistä oikeutta loukkaamatta vapaaehtoisesti ja täyttä korvausta vastaan. Vapaaehtoisen itsenäistymistoiminnan rinnalla oli vuokrajärjestelmä säilytettävä, mutta ilman yksityisiä oikeuksia loukkaavia rajoituksia.

Kolmas perustuslaillinen ryhmä, maalaisliitto, omaksui selvimmin itsenäistämistä suosivan linjan. Vuoden 1908 puoluekokous hyväksyi eduskunnan juuri hyväksymän uuden maanvuokra-asetuksen, mutta asetti samalla puolueen johtavaksi pyrkimykseksi asiassa sen, että viljelijät saisivat torppiinsa yksityisen omistusoikeuden. Tässä vaiheessa vielä maalaisliitonkin mukaan itsenäistäminen tuli tapahtui puhtaasti vapaaehtoista tietä.⁶ Koska maalaisliitto hyväksyi vuoden 1909 asetukset ja koska se suunnitteli myös toimenpiteitä maan liiallista hinnanousua vastaan, täytyy puoluetta pitää edellä tehdyn jaoittelun puitteissa lähinnä sosiaalireformatorisena.

Samaa suuntaa edusti vanhasuomalainen puolue, vaikkakin toisella tavalla ja varovaisempana. Puolue oli valmis puuttumaan yksityiseen sopimusvapauteen tiukastikin ja suositteli varsin yksityiskohtaista vuokrasäännöstelylakia. Vuokratilojen itsenäistämisestä puolue ei virallisissa päätöksissään maininnut mitään, mutta sen yksityiset jäsenet näkivät siinä ainoan, joskin etäisessä tulevaisuudessa toteutuvan lopullisen ratkaisun.⁷

³ Ks. *Rasila* emt., ss. 113— ja 453.

⁴ Ks. *Rasila* emt., s. 351.

⁵ VP 1907, Ptk. II, ss. 1151—52 ja IV, s. 2508.

⁶ Suomen Maalaisväestön Liiton Ohjelma (1908).

⁷ *Eskola*, Sosiaalipolitiikka suomalaisen puolueen ohjelmassa, ss. 411—, 444—445.

Sosiaalidemokraattisen puolueen periaatteista on edellä jo mainittu. Varsinaisessa puolueohjelmassaan puolue ei kuitenkaan asettunut aivan Erfurtin ohjelman edustamalle jyrkälle linjalle.⁸

3. Riippuvuus Venäjstä

Suomi ei ollut itsenäinen valtio ja sen sisäisiin asioihin vaikutti Venäjän valtakunnallinen politiikka usein enemmän kuin sen omien poliittisten ryhmittymien toiminta. Vuosi 1909 oli uuden sortokauden alkua. Venäjän ja Japanin välisen sodan tuoma tappio oli pakottanut Venäjän höllentämään ohjaksia mm. Suomessa ja ensimmäinen sortokausi päättyi suurlakkoon syksyllä 1905. Ensimmäinen selvä merkki suunnan uudesta kääntymisestä saatiin 18. 5. 1908, jolloin pääministeri Stolypin puhui duumassa Suomen asiain käsittelyjärjestyksestä. Haminan rauhansopimuksen mukaan Suomi on Venäjän omaisuutta, Stolypin sanoi, mutta keisari Aleksanteri I lahjoitti Suomelle itsehallinnon, kuitenkin niin, että Suomen ylivaltius jäi Venäjälle. On paljon sellaisia kysymyksiä, joita ei voida ratkaista yksinomaan Suomen lainsäädäntöjärjestyksessä. Sen tähden on saatava aikaan yhteinen lainsäädäntöelin.

Venäjän perustuslain 86 §:n mukaan valtakunnan lakien on käytävä duuman ja valtakunnanneuvoston kautta, jatkoi Stolypin. Nyt on vain ratkaistava, onko jokin asia yleisvaltakunnallista vaiko pelkästään paikallista laatua. Ei saa epäillä, että Venäjä haluaisi loukata hallitsijansa Suomelle lahjoittamia oikeuksia, mutta samalla on tärkeitä, että hallitsija lakiehdotusta hänelle esiteltäessä tietää, koskeeko se Venäjän valtakunnallisia oikeuksia.

Näiden perustelujen nojalla annettiin 2. 6. 1908 »Keisarikunnan etuja koskeva Suomen asiain käsittelyn järjestys». Sen mukaan jokainen Suomen eduskunnalle jätettävä lakiesitys sekä eduskunnan jo hyväksymä laki ja asetus oli ennen hallitsijan esittelyä esitettävä Venäjän ministerineuvoston puheenjohtajalle, so. pääministerille. Ministerineuvoston tehtävänä oli päättää, mitkä Suomen asiat koskivat keisarikunnan etuja ja sen tähden vaativat Venäjän omien hallintoelinten harkintaa. Suomen lainsäädäntö oli täten alistettu kokonaan Venäjän ministerineuvoston valvontaan.⁹

Uuden käsittelyjärjestyksen ensimmäinen vakava seuraus koettiin

⁸ Ks. *Rasila*, emt., ss. 366—.

⁹ *Paasikivi*, Muistelmia sortovuosilta, II, ss. 43—.

maaliskuussa 1909 maanvuokra-asetuksen yhteydessä. Ministerineuvosto liitti asetukseen aikaisemmin mainitun johdannon, jonka mukaan hallitsijan hajoittaman eduskunnan päätökset olivat mitättömiä siinäkin tapauksessa, että ne oli tehty ennen hajoittamismääräyksen antamista. Johdanto merkitsi perustuslainvastaista tulkintaa, joka aiheutti ristiriidan Suomen senaatin ja Venäjän hallituksen välillä, viivästytti asetuksen voimaan astumista kahdella viikolla sekä johti kaiken lisäksi senaatin hajoamiseen.¹⁰

Kesäkuussa 1909 asetettiin venäläis-suomalainen sekakomitea valmistamaan ehdotuksia keisarikuntaa ja Suomea koskevien lakien säätämistäjärjestyksestä. Komitean puheenjohtajaksi määrättiin P. Haritonov. Vuotta myöhemmin annettiin tunnettu säädös yleisvaltakunnallisesta lainsäädäntöjärjestyksestä. Suomen senaatin mahdollisuudet antaa eduskunnalle uusia lakiesityksiä samoin kuin eduskunnan laatimien lakien voimaanastuminen riippui tämän jälkeen kokonaan Venäjän ministerineuvostosta minkä lisäksi Venäjän duumalla oli oikeus laatia Suomea koskevia lakeja Suomen omien valtioelinten mielipiteistä välittämättä. Käytännössä tämä merkitsi torpparikysymyksen kohdalla sitä, että suomalaisten mahdollisuudet ratkaista kysymys supistuivat, mutta venäläisten mahdollisuudet puuttua siihen laajenivat.

4. Teollisuuden mahdollisuudet väestön sijoittajana

Poliittisista erimielisyyksistä riippumatta kaikilla tahoilla — myös Venäjällä — lähdettiin torpparikysymystä pohtimaan yhdestä ja samasta perusajatuksesta, nimittäin siitä, että ainakin varsinaiset torpparit oli edelleen pysytettävä maanviljelyksen harjoittajina sekä että heidän lisäksi oli muuta tilatonta väestöä pyrittävä saamaan kiinni maanviljelykseen mahdollisimman paljon. Kun samaan aikaan Ruotsissa tapahtui voimakasta siirtymistä maataloudesta teollisuus- ja palveluelinkeinon piiriin ja kun myös Suomen teollisuus jo oli hyvällä alulla, herää kysymys, eikö Suomessa olisi voitu ajatella torpparikysymyksen ja ennen kaikkea koko tilattoman väestön kysymyksen ratkaisua saman suuntaiselta pohjalta, ainakin jo vuoden 1909 jälkeen.

Suomen väestön eri elinkeinoryhmien kasvu vuosina 1880—1940 on ollut seuraava:¹¹

¹⁰ Ks. *Rasila*, emt., ss. 431—.

¹¹ Filastollisen vuosikirjan mukaan.

Elinkeino- jakauma	maatalous	Absoluuttiset luvut			Kasvun jakauma prosentteina			
		teolli- suus	kauppa ja lii- kenne	muut elin- keinot	maa- ta- lous	teol- li- suus	kaup- pa ja liik.	muut elin- keinot
1880	1 542 058	134 875	63 280	320 569	74.8	6.6	3.0	15.6
1940	1 901 197	776 668	359 264	658 488	51.5	21.0	9.7	17.8
Lisäys								
1880—1890	187 784	55 724	16 288	59 562	58.8	17.4	5.1	18.7
1890—1900	117 082	97 744	49 104	68 542	35.2	29.4	14.8	20.6
1900—1910	90 324	68 877	20 268	29 166	43.3	33.0	9.7	14.0
1910—1920	82 823	102 531	61 478	—62 926	33.6	41.5	24.9	—
1920—1930	—5 233	109 754	62 938	108 186	—	39.1	22.4	38.5
1930—1940	—113 591	207 163	85 908	135 389	—	48.3	20.1	31.6

Aina 1890-luvulta lähtien muut elinkeinot yhdessä pystyivät sijoittamaan suuremman osan lisääntyvästä väestöstä, kuin maatalous. Teollisuus yksinään ohitti maatalouden väestön sijoittajana juuri vuoden 1909 vaiheilla. Kuitenkin maatalous pysyi edelleen lisätöyövoimaa sitovana elinkeinona 1920-luvun jälkipuoliskolle saakka. Vuoden 1909 näkökulmasta katsellen maatalous oli vanha, varma ja luotettava elinkeino, kun taas nuoren teollisuuden mahdollisuudet näyttivät paljon epävarmemmilta. Vasta 1930-luvulla ruvettiin meillä luottamaan teollisuuteen ja lakattiin pitämästä asutustoimintaa ainoana ns. suhteellisen liikaväestön sijoittamiskeinona.¹²

Teollisuuden kehittymismahdollisuudet riippuvat aina useista eri tekijöistä, sellaisista kuin raaka-aineet, pääoma, työvoima, käyttövoima, liikenneyhteydet, tekniikka sekä ennen muuta menekkimahdollisuudet. Maatalous on paljon suuremmassa määrin omavarainen eikä alkeellisemmassa muodossaan edellytä muuta kuin viljelyskelpoista maapohjaa.

Suomen vientiteollisuuden täytyi rakentua lähes yksinomaisesti puun käyttöön raaka-aineena. Koko viennistä oli 1900-luvun alkuvuosina kuitenkin valtaosa sahatavaraa, jonka lisäämistä ei voitu mielin määrin ajatella. Paperin vienti tosin oli jo voimakkaassa nousussa, mutta vaneriteollisuus syntyi vasta juuri ennen ensimmäistä maailmansotaa.¹³ Teollisuustuotteiden viennin kasvu ei myöskään aiheuttanut mitään maatalouden arvon alennusta. Teollisuustuotteiden viennin kokonaismäärä —

¹² *Rasila*, Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja muu asutustoiminta, s. 62. Ks. myös *Krusius-Ahrenberg*, Fackföreningsrörelsen. . . , ss. 119—120. Mainittakoon, että jo J. V. Snellman oli aikanaan (Litteraturblad N:o 8/1848) arvellut, että teollistumisen viivästyminen synnyttää maanviljelysköyhälistöä.— Ruotsin aivan vastaavasta ajattelusta ks. esim. *Gellerman*, Staten och jordbruket, s. 65.

¹³ *Kovero*, Suomen vientiteollisuus, ss. 7—, 104, 294.

metsästä lähtöisin olevat tuotteet luonnollisesti mukaanlukien — tosin ylitti maataloustuotteiden viennin määrän, mutta jos merkitsemme kummankin tavararyhmän viennin arvoa vuonna 1900 indeksillä 100, oli teollisuustuotteiden viennin indeksi vuonna 1908 ainoastaan 113, kun se maatalouden kohdalla oli 154. Teollisuuden alhainen vientiluku mainittuna vuonna aiheutui tosin Venäjän talouspoliittisista toimenpiteistä ja nousi siitä nopeasti, mutta vielä vuonna 1913 oli teollisuustuotteiden vastaava vienti-indeksi 206 ja maataloustuotteiden 207.¹⁴ Maataloustuotteiden vienti oli täten kasvanut samassa suhteessa kuin teollisuuden siitä huolimatta, että teollisuus oli parhaillaan voimakkaassa nousuvaiheessa.

Työvoimasta teollisuudella ei ollut puutetta, mutta sitä enemmän oli puutetta käyttövoimasta. Koskien rakentaminen kysyi pääomia, höyryvoimalaitokset edellyttivät runsasta kivihiilen tuontia ja sähkön käyttäminen energian siirtämisessä oli vasta alkuasteellaan.¹⁵ Suurin puute oli kuitenkin pääomista. Samoin liikenneolot olivat kehittymättömät.

K. O. Alho nimittää aikaa 1890—1914 Suomen teollisuuden nousun ajaksi ja W. W. Rostowin mukaan voisimme nimittää sitä yhteiskunnan vanhasta irtaantumisen kaudeksi,¹⁶ mutta niille, jotka itse elivät tätä aikaa, ei teollisuuden tulevaisuus vielä näyttänyt kovinkaan varmalta. Sen vastapainona taas oli maatalouden vanha, vaikkakin hallojen uhkaama luotettavuus. Maatalouden puolella painoi vaakakupissa edelleen se, että viljatuotteita tuotiin ulkomailta vuosina 1906—10 keskimäärin 81.8 miljoonan markan arvosta vuosittain tuontitarpeen osoittaessa yhä kasvua. Viljatuotteiden arvo oli mainittuna ajanjaksona 22.6 % koko tuonnista ja tärkeimmän leipäviljan, rukiin, tuonti oli vuonna 1913 jo 63.2 % sen koko kulutuksesta.¹⁷ Tällainen asiantila pani enemmänkin miettimään maataloustuotannon kuin teollisuustuotannon kehittämistä. Maataloustuotannon kohottamisesta taas antoi toiveita parikin seikkaa, joihin joudumme myöhemmin palaamaan. Toinen niistä oli varsin yleinen luottamus intensiivisemmän pienviljelyksen etevämyyteen suurviljelyksen rinnalla, toinen maatalouden tekninen kehitys.

Edellä esitettyjen tekijöiden lisäksi määräsi ratkaisupyrkimysten lähtökohtaa suuresti myös se, että erityisesti torpparit, mutta suurimmaksi osaksi myöskin muu tilaton väestö jo oli maanviljelykseen tottunutta ja harjaantunutta väkeä. Sen vuoksi oli sekä kansantaloudellisista että humanisista syistä suositeltavaa heidän sijoittamisensa nimenomaan maatalouteen.

¹⁴ *Kovero*, cmt., s. 103.

¹⁵ *Alho*, Suomen uudenaikaisen teollisuuden synty, ss. 214—15; *Kovero* cmt., ss. 16—, 26; Tietosanakirja 9, pp. 557—58.

¹⁶ *Alho*, cmt., s. 119; *Rostow*, Taloudellisen kasvun vaiheet, ss. 16—18, 31—32.

¹⁷ SVT, sarja I.

II Suuntaa etsimässä

A. MAANHANKINTALINJA

1. *Agraarikomitea*

Keväällä 1906, jolloin eduskuntauudistus vaalitaisteluineen oli tuonut sosiaaliset kysymykset uudella tavalla ajankohtaisiksi, anoi kaikkiaan 160 säätyvaltiopäivien perustuslaillista jäsentä silloiselta perustuslailliselta senaatilta, että senaatti asettaisi erityisen komitean laatimaan ehdotusta maalaisolojen uudistamisesta. »Nyttemmin on kaikkialla maassamme alettu käsittää, että yhteiskunta on velvollinen, siinä määrin kuin mahdollista, tyydyttämään huonompiosaisten kansankerrosten oikeutettua vaatimusta yhteiskuntaolojen uudistamisesta siihen suuntaan, että syvien rivien pyrkimystä itsenäisempään taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen asemaan mahdollisimman suuressa määrässä helpotetaan,» sanottiin anomuksessa. Koska tarkoituksena oli selvästi syrjäyttää lähinnä vanhasuomalaisista koostunut Tilattoman väestön alakomitea, kärjisti uuden komitean nimittäminen poliittista ristiriitaa, mitä vielä lisäsi se, että uuden komitean puheenjohtajaksi nimitettiin P. E. Svinhufvudin kieltäydyttyä omapäisistä otteistaan tunnettu Jonas Castrén.¹

Joka tapauksessa senaatti nimitti 26. 4. 1906 Agraarikomitean, joksi sitä virallisesti ruvettiin kutsumaan. Saamistaan tehtävistä komitea piti kiireellisimpänä maanvuokralain uudistamista ja jätti sitä koskevan ehdotuksensa senaatille 22. 5. 1907. Tämä ehdotus tuli olemaan eräänä vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen lähtökohtana, mutta se koski vielä yksinomaan maan vuokrausta. Jo kuukautta myöhemmin, 18. 6. 1907 komitea antoi tilattoman väestön maanhankintaa koskevan ehdotuksensa.²

Komitea lähti siitä, että oli otettava huomioon tilattoman maalaisväestön oma pyrkimys päästä itsenäiseen ja riippumattomaan asemaan.

¹ Tal.os.ptk. 26. 4. 1906. VA; *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 352—.

² Agraarikomitean mietintö N:o 2 . . . maanhankinnasta tilattomalle maalaisväestölle.

Tavoitteena piti tämän vuoksi olla tilattoman väestön oman aseman parantaminen eikä suinkaan maanomistajan työvoiman turvaaminen tai maan tuotantoarvon lisääminen.³ Tavoite oli siis jo enemmänkin sosiaali- kuin talouspoliittinen.

Myöhempien asiankäsittelyjen kannalta oli ratkaisevaa, ketä Agraarikomitea katsoi tilattomaan väestöön kuuluviksi ja siis sellaisiksi, joiden oman maan hankintaa yhteiskunnan oli helpotettava. Lakiehdotuksessaan komitea määritteli asian seuraavasti: »Tilattomaan maalaisväestöön kuuluviksi luetaan tämän lain mukaan sellaiset maalaiskunnissa asuvat synnynäiset Suomen kansalaiset, jotka elättävät itseään kokonaan tai pääasiallisesti ruumiillisella maanviljelystyöllä joko vuosipalkkaa tai satunnaista palkkiota taikka muita etuja vastaan, torpparit ja muut maan vuokramiehet maalla, jotka itse ovat ruumiillisen työn tekijöitä, maalaiskäsityöläiset sekä irtonainen tilapäisellä työllä elävä maalaisväestö.» Täten siis myös torpparit luettiin siihen tilattomaan maalaisväestöön, jonka maanhankinnasta oli kysymys. Samat ryhmät oli jo Tilattoman väestön alakomitea lukenut maansaantiin oikeuttavaan tilattomaan väestöön.⁴

Komitea joutui myös määrittelemään kantansa pienviljelyksen kannattavuuden suhteen. Se totesi aluksi Kautskyn sekä muiden sosialistien väitteet suurtuotannon edullisuudesta ylimalkaisiksi. Erityisesti karjanhoidon suhteen pienviljelys on taloudellisesti edullisempi, minkä lisäksi se tuottaa suhteellisesti enemmän ravintoaineita sekä antaa enemmän työansioita, sanottiin komitean mietinnössä. Täten komitea asettui pienviljelyksen edistämisen kannalle, mutta teki siinä kuitenkin erään, sittemmin unohdetun rajoituksen. Komitea määritteli alle 2 ha viljeltyä käsittävät tilat asuntotiloiksi sekä yli 5 ha viljeltyä käsittävät viljelys-tiloiksi. Sellaisia tiloja, joissa viljelty pinta-ala olisi 2 ja 5 hehtaarin välillä, ei komitean mielestä ollut syytä lainkaan muodostaa, koska sellainen tila olisi ollut liian pieni tarjotakseen omistajalleen riittävästi työtä ja toimeentuloa, mutta toisaalta liian suuri hoidettavaksi kunnolla jonkin ulkopuolisen ansiotoimen ohella.⁵

Lainaa oli annettava viljelys-tiloille enintään 7/8 ja asutustiloille enintään 3/4 niiden ostoarvoista. Maanviljelyslainojen vuotuismaksu eli annuiteetti olisi ollut 5 %, josta 3 1/2 % korkoa, sekä asutuslainoista annuiteetti 6 %, josta 4 % korkoa. Kuoletusajat olisivat täten olleet 31 ja 27 vuotta. Koska oli tärkeätä, että näin hankittu maa pysyi siinä taroituksessa, jota varten lainoja annettiin, ehdotti komitea erinäisiä ra-

³ Em. komiteanmietintö, s. 125.

⁴ Em. komiteanmietintö, lakiehdotus s. 13, 14 §; Tilattoman väestön alakomitean mietintö N:o 1, § 6. (Kom.miet. 12 a/1901).

⁵ Em. Agr.komitean mietintö, ss. 144—45.

joituksia, joiden mukaan valtiolla olisi oikeus puuttua maan käyttöön ja omistajanvaihdoksiin niin kauan kuin lainaa vielä oli maksamatta.⁶

2. Maanhankintalakiehdotus senaatissa

Senaatti sai 21. 2. 1908 päätökseen oman lakiehdotuksensa, joka perustui Agraarikomitean mietintöön.⁷ Senaatin esityksen tilatonta väestöä koskeva määritelmä oli muuten sama kuin Agraarikomitean, mutta torppareita koskeva kohta kuului: »niin myös torpparit ja heidän vertaisensa toisen maan viljelijät». Senaatti ehdotti perustettavaksi Tilattoman maalaisväestön lainarahaston, johon aikaisemmat samaa tarkoitusta palvelevat rahastot yhdistettäisiin ja jota lisättäisiin tarpeen mukaan. Lainoja oli annettava pienviljelys- ja asuntotiloja varten. Pienviljelystilaksi senaatti katsoi sellaiset tilat, joissa oli vähintään 5 ha viljeltyä tai viljelyskelpoista maata samoin kuin sellaiset tilat, joista niiden viljelijä voisi voimaperäisellä viljelyllä saada perheelleen toimeentulon. Asuntotilaksi senaatti luki ne tilat, jotka olivat tätä pienempiä. Agraarikomitean suosittelemaa aukkoa 5 ja 2 ha:n välille senaatti ei siis hyväksynyt.

Maan pääkaupunkiin oli senaatin esityksen mukaan perustettava erityinen keskustoimikunta (= myöhempi asutushallitus) maanhankintaa varten sekä jokaiseen kuntaan erityinen asutuslautakunta. Yhteiskunnan etujen valvomiseksi senaatti esitti, että kunnan tuli valvoa lainoitettujen tilojen käyttöä niin kauan kunnes laina kunkin tilan kohdalla oli kokonaan maksettu. Yhteismetsään ja -laitumeen nähden tämä valvontamääräys jäi voimaan vielä senkin jälkeen kun laina jo oli maksettu. Valvontamääräystä perusteltiin sillä, että se väestönluokka, jonka maanhankintaa tällä tavoin edistettiin, oli »yleensä vielä taloudellisessa suhteessa kehittymättömällä kannalla» ja voisi sen vuoksi helposti käyttää saamaansa omaisuutta ajattelemattomasti.⁸

Senaatin esitys ennätti keisarin esittelyyn syyskuussa 1908. Kenraalikuvernööri oli kuitenkin saman vuoden kesäkuussa annetun laittoman esittelyjärjestyksen nojalla lähettänyt esityksen myös Venäjän ministerineuvostolle, joka katsoi, että senaatin esitys rajoittaisi hallitsijan omaa lainsäädäntövaltaa. Ministerineuvoston ehdotuksesta keisari määräsi, että asia oli palautettava takaisin senaattiin. Senaatin oli laadittava kaksi

⁶ Em. komiteanmietintö, ss. 132—33.

⁷ Yhteisist. ptk. 21. 2. 1908. VA. Senaatti oli asettanut 2. 12. 07 valiokunnan Meckelin, Wrede, Ignatius, Nybergh, Snellman, Wilskman ja Schildt.

⁸ Em. ptk., perustelut s. 8. Ks. myös Uusi Suometar 15. 5. 1909.

eri esitystä, joista toinen koski keisari-suuriruhtinaan hallinnolliseen lainsäädäntövaltaan kuuluvia määräyksiä sekä toinen sellaisia määräyksiä, jotka kuuluivat eduskunnan lainsäädäntövaltaan. Edellisestä oli pyydetty eduskunnalta pelkkä lausunto sekä jätettävä sen jälkeen hallitsijan vahvistettavaksi. Jälkimmäinen oli jätettävä eduskunnalle tavallisena lakiesityksenä. Senaatti käsitteli asiaa uudestaan joulukuussa 1908 ja asetti silloin sitä edelleen valmistelemaan valiokunnan, johon perustuslaillisten senaattorien ohella kuuluivat myös senaattorit J. K. Paasikivi ja Aug. Hjelt.⁹

Senaatin talousosaston perustuslailliset jäsenet erosivat maaliskuussa 1909 maanvuokra-asetukseen liitetyn perustuslainvastaisen johdannon takia, mutta jäljelle jääneet senaattorit koettivat saada maanhankintaa koskevat esitysehdotukset valmiiksi ennen kuin senaatti kokonaan hajoaisi.¹⁰ Huhtikuussa senaatti jo valmistikin kaksi asetusta, joista eduskunnalle oli tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä käsiteltäväksi jätettävä asetusehdotus maanviljelys- ja asuntotilojen muodostamisesta sekä eduskunnalle lausunnon antamista varten tiedoksi saatettava asetusehdotus tilattoman väestön lainarahastosta.¹¹

Ehdotukset lähetettiin Pietariin, josta ne palasivat vasta marraskuussa 1910 varustettuina huomautuksella, että ne eivät vastanneet laista ja hallinnollisesta asetuksesta aikaisemmin annettuja määräyksiä. Tällä välin oli entinen senaatti hajonnut ja sen tilalle muodostettu uusi, ns. »amiraalisenaatti». Asiaa käsittelemään asetettiin uusi valiokunta.¹² Kun asia seuraavan kerran oli senaatin täysistunnossa esillä huhtikuussa 1912, todettiin ainoastaan, että valiokunnan jäsenistä oli senaattori Bärnlund kuollut ja senaattori Hosiainov siirtynyt prokuraattoriksi. Heidän tilalleen valittiin uudet miehet, senaattorit Ivanov ja Helanen, minkä jälkeen asia jätettiin edelleen valmisteltavaksi.¹³ Jälleen kerran haudattiin aloite, jonka puolesta suomalaisten taholla oli tarmokkaasti ponnisteltu. Mutta itse asia etsi ratkaisuaan muita teitä. Näin oli ehkä parempikin, sillä maanhankintalaki ei kuitenkaan olisi ratkaissut nyt jo toisenlaisia toimia vaativaa torpparikysymystä.

⁹ Yhteisist. ptk. 12. 12. 1908. VA.; II VP 1909, Liitteet VIII, 2, s. 5—6.

¹⁰ Aug. Hjeltin kirje A. Osv. Kairamolalle 10. 4. 1909. Kairamon kok., kansio 5. VA.

¹¹ Yhteisist. ptk. 21. 4. 1909. VA.

¹² Yhteisist. ptk. 25. 11. 1910. VA.

¹³ Yhteisist. ptk. 18. 4. 1912. VA.

3. Valtiopäiväaloitteet

Valtiopäivämiehet eivät seuranneet kehitystä toimettomina ja jo vuoden 1907 valtiopäivillä tehtiin useita asiaa koskevia ehdotuksia. Toimeiliimpia olivat syrjäytetyn tilattoman väestön alakomitean jäsenet A. Osv. Kairamo ja Hannes Gebhard. He jättivät yhdessä useiden muiden vanhasuomalaiseen puolueeseen kuuluvien edustajien kanssa kaikkiaan neljä tilattoman väestön asutustoimintaan liittyvää ehdotusta, minkä lisäksi Gebhardin aloitteesta syntyi kolme muuta, lähinnä puutavarayhtiöiden suurmaanomistusta vastaan kohdistettua ehdotusta.

Näistä aloitteista ensimmäinen oli Gebhardin, Kairamon ja 43 muun vanhasuomalaisen allekirjoittama anomusehdotus »tilattoman väestön lainarahaston uudestaan järjestämisestä».¹⁴ Siinä todettiin aluksi, että tilattoman väestön alakomitea oli kokonaan syrjäytetty asian edelleen kehittämässä. Allekirjoittajat lähtivätkin mainitun alakomitean valmistamalta pohjalta ja samalla hieman toisesta periaatteesta kuin Agraarikomitea. Valtionvaroja ei saisi käyttää sellaisten tilojen luomiseen, jotka jäisivät viljelijöidensä haltuun täydellä omistusoikeudella, sanottiin anomusehdotuksessa, »sillä kokemus ja tutkimus ovat eri osista maata osoittaneet kyllin selvästi, että nykyajan rahatalous viepi helposti tällä alalla keinotteluun, jonka seurauksena on tilojen joutuminen sellaisiin käsiin, jotka niiden haltijoista tekevät jälleen tilattomia». Viittaus tarkoitti yhtiöiden maanostoja. Anomusehdotuksen mukaan lainoja oli annettava kunnille ja osuuskunnille, jotta ne voisivat ostaa maata sekä sen jälkeen antaa sitä edelleen vuokralle taikka luovuttaa sitä halullisille lunastusta ja rajoitettua omistusoikeutta vastaan. Koska anomusehdotus ei sisältänyt täydellistä lakiehdotusta, ei siinä määritelty tarkemmin, millä tavoin omistusoikeus oli rajoitettava, jotta tilaa ei voitaisi käyttää keinottelumielessä. Tilojen saantiin oikeutettuina mainittiin ensimmäisinä pienviljelijät, »jotka, itse ollen ruumiillisen työn tekijöitä, viljelevät toisen maata», eli juuri torpparit ja mäkitupalaiset.

Tämän ohella osittain samat allekirjoittajat esittivät toisen anomusehdotuksen, »tilanhaltijain hallinto-oikeuden järjestämisestä niillä tiloilla, jotka valtion toimenpiteistä muodostetaan tilattomille luovutettaviksi». Sen tarkoituksena oli määritellä edellä mainitut omistusoikeuden rajoitukset.¹⁵ Koska valtio uhrasi asutustoimintaan paljon varoja, oli sillä oikeus ja velvollisuuskin valvoa, että toiminta ei tuottanut ainoastaan epävarmoja ja väliaikaisia parannuksia. Mutta tässäkin ehdotuksessa ei määritelty tarkemmin, millä tavoin valtion tulisi valvoa tilan

¹⁴ VP 1907, Liitteet VIII, ss. 11—31, An.ehd. N:o 128.

¹⁵ VP 1907, Liitteet VIII, ss. 32—36, An.ehd. N:o 129.

hoitoa, mutta sen sijaan siinä määriteltiin säännökset, joiden mukaan tilan tuli mennä perintönä. Tilan haltijan oli itse asuttava tilalla ja metsien oli oltava yhteismetsiä.

Vanhasuomalaisten kolmas anomusehdotus, »valtion asutustoiminnan järjestämisestä», koski samanlaista pääkaupunkiin perustettavaa erityistä asutustoiminnan keskusvirastoa kuin mitä em. senaatin esitysehdotuksesakin mainittiin.¹⁶

Edelleen vanhasuomalaiset tekivät yksityiskohtaisen esitysehdotuksen »laiksi, joka koskee eräitä toimenpiteitä maan hankkimiseksi tilattomille».¹⁷ Sen tarkoituksena oli saattaa pakkoluovutuksen alaiseksi sellaiset viljelyskelpoiset maat, jotka omisti yhtiö taikka sellainen yksityinen henkilö, joka ei itse asunut tilalla ja joka käytti tilaa pääasiassa metsäntuotteiden saamista varten. Valtiolla tuli olla oikeus käyttää pakkolonastusta kaikkialla, missä maanviljelystä haluava tilaton väestö ei muuten saanut maata kohtuullisella hinnalla.

Muut edellä mainitut ehdotukset koskivat siis puutavarayhtiöiden maanomistuksen rajoittamista.¹⁸ Näiden lisäksi vanhasuomalaiset tekivät Paloheimon nimellä kulkeneen anomusehdotuksen maanvuokralain uudistamiseksi.¹⁹

Vanhasuomalaisten ohella tekivät kristillisen työväen liiton edustajat Merivirta ja Heininen anomusehdotuksen »tilattoman maanhankinnan helpottamisesta», joka kuitenkin koski pelkästään maanmittauskustannusten poistamista ja jonkinlaisen asutuslautakuntajärjestelmän aikaansaamista.²⁰ Sosiaalidemokraatit puolestaan jättivät maanvuokralain uudistusta ja häätöjen ehkäisemistä koskevat anomusehdotukset²¹ sekä Wäinö Wuolijoen nimellä kulkeneen viljelyspakkoehdotuksen, johon myöhemmin joudumme palaamaan uudelleen.²² Heidän taholtaan jätettiin myös puutavaraliikkeiden maatilanojien ehkäisemistä tarkoittava ehdotus,²³ jonka mukaan näiden liikkeiden jo ostamatkin tilat olisi pitänyt lunastaa valtiolle.

Kaikista edellä mainituista aloitteista ainoastaan maanvuokralakia koskevat ehdotukset pääsivät valiokunnan mietintöasteelle. Kaikki muut

¹⁶ VP 1907, Liitteet VIII, ss. 5—10, An.ehd. N:o 130.

¹⁷ VP 1907, Liitteet VIII, ss. 85—90, Edusk.esitys N:o 8.

¹⁸ VP 1907, Liitteet VIII, ss. 55—81, An.ehd. N:o 77 sekä esitysehdotukset N:o 9 ja N:o 7.

¹⁹ Ks. *Rasila*, cmt. ss. 391—.

²⁰ VP 1907, Liitteet VIII, ss. 37—39, An.ehd. N:o 119.

²¹ Ks. *Rasila*, cmt., ss. 391—.

²² VP 1907, Liitteet VIII, ss. 91—113, An.ehd. N:o 193.

²³ VP 1907, Liitteet VIII, ss. 82—84, An.ehd. N:o 135 puutavaraliikkeiden maatilanojien ehkäisemiseksi.

jäivät keskeneräisinä maatalousvaliokuntaan valtiopäivien päättyessä.²⁴ Niissä oli kuitenkin jo määritelty tärkeimmät periaatteet ja tavoitteet, niin että seuraavien vuosien valtiopäivillä tyydyttiin suurimmaksi osaksi vain uudistamaan entiset ehdotukset, vieläpä useassa tapauksessa niin, että perusteluinkin viitattiin vain aikaisemmin tehtyihin aloitteisiin.²⁵ Näkyvimmän muutoksen kuvaan toi vuoden 1908 toisilla valtiopäivillä Jonas Castrén, joka eduskuntaesityksessään totesi, että senaatin laatimaa lakiesitystä tilattoman väestön maanhankinnasta oli ruvettu viivyttämään venäläisissä käsittelyportaissa. Tästä syystä hän yhdessä muiden nuorsuomalaisten kanssa jätti eduskunnalle Agraarikomitean mietintöön perustuvan lakiesityksensä. Eräät ruotsalaisen kansanpuolueen jäsenet jättivät samanaikaisesti aivan saman esityksen ruotsinkielisenä.²⁶ Myös maalaisliiton taholta tehtiin samoilla valtiopäivillä ehdotus erityisen tilattoman väestön hypoteekkipankin perustamisesta.²⁷

4. Valtion varat eivät riitä

Vuosien 1907—1910 valtiopäiväaloitteissa voimme erottaa toisaalta sellaisia piirteitä, jotka olivat kaikille puolueryhmille yhteisiä, ja toisaalta sellaisia, jotka osoittavat eri ryhmittymien mielipiteiden välisiä eroavaisuuksia. Yhteiset piirteet olivat kuitenkin enemmän teknisiä kuin periaatteellisia. Sellaisia olivat mm. kunnallisten asutuslautakuntien perustaminen sekä vaatimus valtakunnallisesta keskusvirastosta, asutushallituksesta, joka saatiinkin aikaan syksyllä 1917.²⁸ Samaten yhteisiä olivat ehdotukset, joiden mukaan lainaustoiminta oli saatava tilattomille maksuttomaksi, ja itse varojen hoidon jättäminen valtiokonttorille. Yhteistä oli myöskin erikokoisten tilojen erottaminen »viljelystiloiksi» (pienviljelystiloiksi) ja »asuntotiloiksi», vaikka niiden keskinäisen rajan tarkemmassa määrittelyssä olikin häilyvyyttä.²⁹ Kaikille aloitteille oli edelleen yhteistä, että torpparit luettiin maansaantiin oikeutettuun tilattomaan väestöön.

²⁴ VP 1907, Ptk., s. 3223.

²⁵ Ks. taulukko ss. 66—67.

²⁶ II VP 1908, Liitteet VIII, ss. 41—109, Eduskuntaesitykset N:o 29 ja N:o 30.

²⁷ II VP 1908, Liitteet VIII, ss. 130—38, An.chd. N:o 171.

²⁸ Asutushallinto 1917—1957, s. 16.

²⁹ Yleisimmin pidettiin 5 hehtaaria viljelystilan vähimpänä viljelysalana, mutta viljelystilaksi määriteltiin usein myös tila, josta lainansaaaja voi voimaperäisellä viljelyksellä saada kokonaan toimeentulonsa. Toisinaan määriteltiin pelkästään asunto-tilan viljelyn maan yläraja.

Jonas Castrénin ym. nuorsuomalaisten eduskuntaesityksen mukaan oli aikaisemmat rahastot yhdistettävä yhdeksi tilattoman väestön lainarahastoksi, jonka pääoma oli korotettava 25 miljoonaan markkaan. Lainoja oli annettava viljelystiloja varten enintään 6 000 markkaa ja asuntotiloja varten enintään 2 500 markkaa tilaa kohden, minkä lisäksi lainaa voi saada viljelys- ja rakennustarkoituksia varten. Esitys pohjautui täten Agraarikomitean mietintöön eikä itse asiassa tuonut mitään periaatteellista uutta aikaisempaan maanhankintakäytäntöön. Nuorsuomalaiset uudistivat ehdotuksensa vielä vuoden 1910 valtiopäivillä, vaikka arvelivatkin, että sen tekeminen oli turhaa niin kauan kuin Venäjän ministerineuvosto laittomasti sekaantuu Suomen lainsäädäntöön.³⁰

Vanhasuomalaisten lähtökohta oli toinen. Heidän anomusehdotuksessaan vuoden 1908 toisilla valtiopäivillä³¹ todettiin aluksi, että tilattoman väestön alakomitean tutkimusten mukaan Suomessa oli vuokramiesperheitä 160 000 ja ilman maanviljelystä olevia maaseuturuokakuntia 207 000. Jos vaikka vain vuokratilat lunastettaisiin itsenäisiksi, merkitsisi se suunnilleen 520 miljoonan markan yhteissummaa. Kun lisäksi varsinaisista tilattomista olisi autettava ainakin 150 000 perhettä saamaan omaa maata, laskivat anomusehdotuksen tekijät, että koko tilattoman väestön asutustoimi vaatisi kaikkiaan 1 045 miljoonaa markkaa. Tästä syystä kysymystä oli mahdoton ratkaista valtion rahavaroilla, olivathan nämä luvut kokonaan toista suuruusluokkaa kuin Agraarikomitean ja senaatin esittämät.

Koska jo olemassaolevien vuokratilojen itsenäistämisellä ei myöskään saataisi minkäänlaista parannusta maaseudun asutuskysymykseen, oli ehdotuksen tekijäin (Gebhard, Kairamo ym.) mielestä tilattoman väestön lainarahaston varat käytettävä uusien asuntojen rakentamiseen ja uusien viljelysalojen raivaamiseen. Heidän mielestään uusi, silloin vielä käsitelyyn alaisena ollut maanvuokralakiehdotus oli siksi hyvä, että vuokraviljelijä voi sen nojalla turvallisimmiin mielin viljellä tilaansa. Varsinkin pienemmät vuokratilat oli jätettävä uudelleen vuokralain varaan, minkä ohella suurempia vuokratiloja eli varsinaisia maanviljelystorppeja olisi voitu lunastaa itsenäisiksi ottamalla käytäntöön valtion obligaatiojärjestelmä. Koska ehdotus oli pelkästään ylimalkainen anomusehdotus eikä pykäläkohtainen eduskuntaesitys, ei siinä myöskään tarkemmin määriteltä sitä, millä tavoin tämä lunastustoiminta oli järjestettävä. Tärkeintä siinä olikin se periaate, että tarkoitukseen täysin riittämättömiä tilattoman väestön lainavaroja ei käytettäisi vuokratilojen lunastamiseen.

³⁰ II VP. 1908, Liitteet VIII, ss. 41—109, Edusk.esitykset N:o 29 ja N:o 30; II VP 1909, Liitteet VIII, ss. 5—40, Edusk.es. N:o 29; VP 1910, Liitteet VIII, ss. 477—512, Edusk.es. N:o 26.

³¹ II VP 1908; Liitteet VIII, ss. 110—29, An.ehd. N:o 220.

5. Obligaatiojärjestelmäksi avuksi

Obligaatiojärjestelmä tuotiin esille myös samoille vuoden 1908 toisille valtiopäiville jätetyssä Kyösti Kallion ja muiden maalaisliittolaisten anomusehdotuksessa »valtion takuulla toimivan hypoteekkipankin perustamisesta tilattoman väestön maanostoluoton välittäjäksi».³²

Ruotsalaiseen puolueeseen lukeutuva Jokioisten kartanoiden osakas ja johtokunnan jäsen Emil Schybergson oli jo vuoden 1907 valtiopäivillä ensin Laukon välikysymyksen ja uudelleen maanvuokrakysymyksen yhteydessä esittänyt ajatuksen obligaatioiden käyttämisestä. Hänen lähtökohtansa oli se, että torppariväestö jo muodosti valmiin pienviljelijäluokan, joka oli saatettava itsenäiseksi »koko maan ja kansan turvaksi».³³ Koska valtion varat eivät kuitenkaan olisi sellaiseen riittäneet, esitti hän, että otettaisiin käytäntöön obligaatiojärjestelmä.³⁴ »Käsitykseni mukaan on tärkeintä, että mahdollisimman suurelle osalle torppareita hankitaan tilaisuus päästä maanomistajaksi», sanoi Schybergson asiasta edelleen vuoden 1908 valtiopäivillä puhuessaan. Varsinkin maan eteläosien torppareista tulisi hyvin menestyviä itsenäisiä pienviljelijöitä, hän arveli, ja valtio voisi järjestää varsin laajamittaisen torppien lunastamistoiminnan laskemalla liikkeelle 4 à 5 % obligaatioita ilman, että valtionvarojen vähyys asettaisi mainittavia esteitä. Schybergson kehotti maatalousvaliokuntaa tutkimaan tätä mahdollisuutta, mutta valiokunta ei näytä kiinnittäneen siihen mitään huomiota.³⁵

Sen sijaan J. K. Paasikivi vastasi vuoden 1907 valtiopäivillä vanhasuomalaisten puolesta Schybergsonille sanoen, että heikäläisten keskuudessa oli jo kauemman aikaa harkittu obligaatioiden käyttöä tarkoitukseen ja että siitä tultaisiin seuraavilla valtiopäivillä tekemään esityskin. Paasikivi oli huhtikuussa 1907 pitänyt Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa alustuksen »yhteiskunnallisista reformeista ja valtion rahasioista». Hän oli siinä todennut saman, mikä em. vanhasuomalaisten aloitteessakin mainittiin, nimittäin että valtion varat eivät mitenkään riittäisi laajamittaiseen vuokratilojen itsenäistämiseen.³⁶ Mitään hänen lupaamansa obligaatioiden käyttöä koskevaa valtiopäiväaloitetta ei puo-

³² II VP 1908, Liitteet VIII, ss. 130—38, An.chd. N:o 171.

³³ Ks. *Rasila*, emt. s. 372.

³⁴ VP 1907, Ptk., ss. 1151—52, 2508. Schybergsonin mukaan obligaatioita olisi tarvittu 150 milj. mk arvosta, mistä valtiolle olisi koitunut vuosittain 2 à 3 milj. mk korkotappiota.

³⁵ VP 1908, Ptk., s. 257; *Rasila*, emt., ss. 410—11. Ks. myös Sosialistinen Aikauslehti 1907, ss. 306—10 (Edvard Gyllingin arviointi ehdotuksesta).

³⁶ VP 1907, Ptk., s. 248; Kansantaloudellisen Yhdistyksen Pöytäkirjat, kokous 6. 4. 1907; *Paasikivi*; Muistelmia sortovuosilta I, s. 188; *Rasila* emt., s. 402.

luen taholta kuitenkin esitetty. Tosin edustaja Seppä-Murto, joka jo vaalitaistelujen yhteydessä oli maininnut obligaatiojärjestelmän tarpeellisuudesta, toi sen esille vuoden 1909 toisille valtiopäiville jättämässään esityksessä »asetukseksi pienviljelys-asuntotilojen muodostamisesta». Mutta hänkin jätti asian toteamukseen, että näin laajasuuntainen reformi vaatii erityistä rahallisen puolen järjestämistä, jonka takia olisi saatava erillinen lakiesitys kotimaisten obligaatioiden liikkeeseen laske-
misesta.³⁷

Kyösti Kallionkin aloite oli vain anomusehdotus eikä siis yksityiskohtainen lakiesitys, mutta obligaatio-ajatus tuli kuitenkin siinä esille varsin pitkälle kehitettynä. »Me puolestamme lähemme siitä edellytyksestä, että yksityisomistus on maanviljelyksen elinehto, kun tämä omistusoikeus vain saadaan siirretyksi niiden käsiin, jotka etupäässä itse perheineen ja apulaisineen tekevät maanviljelystyötä», sanottiin anomuksessa. Toisaalta yksityistä omistusoikeutta ei saa loukata ja sen vuoksi maanhankinnan on tapahduttava vapaaehtoista tietä ja täyttä korvausta vastaan. Anojat uskoivat kuitenkin että maata tulisi olemaan riittävästi tarjolla vallankin, jos samaan aikaan esillä ollut progressiivinen verotus hyväksyttäisiin.³⁸

Koska maatalouden ja liike-elämän intressit olivat monessa suhteessa vastakkaiset, ei pienviljelijä voinut käyttää samoja luottolaitoksia kuin liikealan yrittäjät, todettiin anomusehdotuksessa. Sen vuoksi oli saatava aikaan »tilattoman väestön hypoteekkipankki, joka voisi tehtävään välittää viljelystilojen ostoa tilattomalle väestölle ja torppareille, jotka haluavat ja ovat tilaisuudessa torpan tiluksensa lunastaa vuokranantajalta omakseen». Valtion oli annettava pankille tarpeellinen pohjarahasto ja pankille oli myönnettävä oikeus suorittaa tilattomille välittämieniä tilojen hinnat obligaatioilla, joiden katteena olisi ollut koko pankille näiden kauppojen yhteydessä kiinnitetty maaomaisuus. Obligaatioita taas olisi voitu laskea liikkeeseen koko lunastetun maaomaisuuden arvoa vastaava määrä.

Valtion tehtävänä olisi anomuksen mukaan ollut asettaa pohjarahasto sekä toimia jatkuvasti pankin takaajana. Mutta tämän lisäksi anojat eh-

³⁷ II VP 1909, Liitteet VIII, ss. 42—52, Edusk. es. N:o 17; *Seppä-Murto*: Torppareille!, s. 5. Kyseisessä vaalilehtisessään Seppä-Murto oli luvannut: »Jos allekirjoittanut tulee valtiopäiville valituksi, tulen siellä tekemään minkä voin, että torppien lunastus omiksi tiloiksi näin järjestettäisiin».

³⁸ Progressiivisestä verotuksesta jätettiin vuoden 1907 valtiopäiville kaksikin aloitetta, toinen vanhasuomalaisen (Aug. Hjelt) ja toinen maalaisliittolaisten. (VP 1907, Liitteet II, ss. 5—16, Anomusehdotukset N:o 90 ja 145). Kumpikin ehdotus uudistettiin myöhemmin.

dottivat, että valtion olisi tilattoman väestön taloudellisen aseman kohoittamiseksi osallistuttava obligaatioiden korkojen suorittamiseen. He laskivat, että jos valtion korko-osuus olisi ollut $2\frac{1}{2}$ ja koko obligatiomäärä 100 miljoonaa markkaa, olisi se merkinnyt valtiolle $2\frac{1}{2}$ miljoonan markan vuotuista menoerää. Tällä tavoin olisi voitu ilman vaikeuksia saada omaan maahan kiinni kaikki maanviljelykseen pystyvät tilattomat, uskoivat anomuksen tekijät.

Maalaisliitto asettui saman vuoden syksyllä pidetyssä puoluekokouksessa kannattamaan anomuksessa esitettyjä periaatteita ja kaikilla seuraavilla valtiopäivillä vuoteen 1917 saakka puolueen edustajat uudistivat anomuksen sitä jonkin verran muuttaen, mutta kuitenkin niin, että obligatiojärjestelmä ja valtion osallistuminen korkojen maksuun pysyivät johtavina periaatteina.³⁹

6. Epäilyksiä maanhankintalinjaa vastaan

Edellisestä on ilmennyt, että vanhasuomalaiset, nuorsuomalaiset ja maalaisliitto pitivät perimmäisenä tavoitteenaan sitä, että ainakin suurin osa torppareista saisi viljelemänsä tilan omakseen. Maalaisliiton puolueohjelmaankin sisällytettiin kohta, jonka mukaan »johtavana pyrkimyksenä on pidettävä, että viljelijät saavat torppiinsa yksityisen omistusoikeuden». Tätä pyrkimystä oli saman ohjelman mukaan edistettävä juuri obligatiojärjestelmän avulla.⁴⁰ Nuorsuomalaiset olivat puolestaan hyväksyneet jo aikaisemmin ohjelmaponnen, jonka mukaan torpparien pyrkimystä päästä viljelystilojen omistajiksi oli valtion ja kuntain taholta edistettävä.⁴¹ Tämän mukaan torppareita oli rahalainojen avulla autettava itsenäisten tilojen omistajiksi, mutta sen sijaan ei mainittu mitään siitä, että heidän tulisi saada lunastaa nimenomaan viljelemänsä tilukset omikseen. Nuorsuomalaisten taholta ei myöskään esitetty mitään lukuja siitä, miten suuri osa torppareista olisi pitänyt sekä voitu saattaa itsenäisiksi.

Nuorsuomalaisten eduskuntaesityksen mukaan olisi Tilattoman väestön lainarahaston pääoma pitänyt nostaa 25 miljoonaan markkaan, mistä

³⁹ Maalaisliiton Puoluekokousten pöytäkirjat, kokous 7.—8. 11. 1908 (Keskusta-puolueen arkisto); Taulukko ss. 66—67.

⁴⁰ Suomen Maalaisväestön Liiton Ohjelma, 1908. Ohjelmakohta uudistettiin saman sisältöisenä vuoden 1914 vuosikokouksessa. (Maalaisliiton Ohjelma, 1914, s. 20.). Ks. myös Lagerlöf, Maalaisreformimme (Aika 1908), ss. 707—20, 751—61.

⁴¹ Ks. Rasila emt. ss. 349—.

määrästä ehkä suurin osa olisi jouduttu sijoittamaan varsinaisen tilattoman väestön asutustoimintaan ja vain osa olisi riittänyt torpparien saattamiseen itsenäisiksi pientilallisiksi. Maalaisliiton ehdotuksessa arveltiin, että valtiontalous olisi hyvin kestänyt vielä 100 miljoonan markan obligatiomäärän korkosubventiot. Schybergson arvioi tarpeeksi 150 miljoonaa. Vanhasuomalaisen laskelmien mukaan tämäkin summa olisi ollut aivan riittämätön tarkoitukseen. Tästä huolimatta se senaatin talousosaston vanhasuomalainen osa, joka jäi jäljelle perustuslaillisten erottua maanvuokra-asetuksen julkaisemisen yhteydessä, ehdotti huhtikuussa 1909, että tilattoman väestön maanhankintaan olisi käytettävä varoja yhteensä noin 37 miljoonaa markkaa. Uusi Suometar laski, että tällä summalla voitaisiin saada aikaan suunnilleen 20 000 pienviljelys- ja asuntotilaa. Koko tilatonta väestöä tämä ei tietenkään saattaisi tilallisten luokkaan, sanoi lehti ehdotusta puolustellessaan, mutta kipein tarve saataisiin siten tyydytetyksi.⁴²

Sosiaalidemokraatit puolestaan laskivat, että 25 miljoonalla markalla saataisiin syntymään »ainoastaan muutama sata itsenäistä velkatilaa». Sillä olisi saatu ainoastaan 7 tilaa kuntaa kohti samalla kuin tarve — koko tilaton väestö huomioonottaen — olisi ollut 637 tilaa kuntaa kohti eli lähes satakertainen.⁴³

Koko tilattoman väestön kysymystä ajatellen tarpeiden ja mahdollisuuksien välillä näytti täten olevan ylipääsemätön ristiriita. Valtion rahavarat olivat vastaansanomattomasti liian vähäiset koko kysymyksen ratkaisemiseen. Obligaatioiden avulla olisi voitu päästä paljon pidemmälle, mutta niiden käytäntöön ottamisen tiellä oli ennen kaikkea niiden pysyvän raha-arvon epävarmuus. Mutta jos rahakysymys olisikin voitu tyydyttävällä tavalla ratkaista, olisi joka tapauksessa vielä jäänyt jäljelle kysymys siitä, mistä saataisiin tarvittava maa. Sosiaalidemokraatit koettivat ratkaista sekä raha- että maakysymyksen viljelyspakkoehdotuksellaan, joka ei kuitenkaan saanut riittävää kannatusta. Porvarillisten puolueiden taholta taas tehtiin ehdotuksia suurten maaomaisuuksien rajoittamisesta sekä puutavarayhtiöiden maanluovutusvelvollisuudesta. Näiden kysymysten rinnalle nousi samanaikaisesti kysymys luovutettavan maan lunastushinnasta ja siihen liittyvästä keinottelusta.

Uusi Suometar kirjoitti keväällä 1909, että kokemuksen mukaan kruununtiloista muodostetut itsenäiset tilat ovat olleet sahayhtiöiden halutuinta tavaraa. Valtio on luovuttanut tilat itsenäisiksi, mutta puutavara-yhtiöt ovat ostaneet ne halvalla hinnalla viljelijöiltä, jotka ovat vaipuneet takaisin tilattomien joukkoon. Tämän perusteella kirjoittaja yhtyi

⁴² Uusi Suometar 13. 5. 1909.

⁴³ Työmies 8. 4. 1910.

senaatin esitykseen siitä, että tilattomille luovutettavat tilat oli annettava ainoastaan rajoitetulla omistusoikeudella, jolloin valtion taholta voitaisiin valvoa niiden käyttöä ja hoitoa sekä niiden pysymistä tilattoman väestöluokan hallussa.⁴⁴

Joitakin vuosia myöhemmin Maatalous-lehdessä kirjoitettiin, että tilattomille luovutettujen tilojen keinottelu on saavuttanut varsin arvelettavan laajuuden. Kirjoittaja Väinö Selander ei kuitenkaan syyttänyt puutavarayhtiöitä, vaan tilakeinottelijoita ja talonvälittäjiä, jotka käyttivät hyväkseen maannälkää. Hänen mielestään luottolaitosten ja kuntien tuli harjoittaa niin laajaa asutustoimintaa, että tilattomien ei olisi tarvinnut turvautua huijareihin.⁴⁵

Asiaan oli jo aikaisemmin kiinnittänyt huomiota valtion asutustarkastaja Östen Elfing. Hän totesi vuonna 1909 asiasta kirjoittaessaan, että valtio on luovuttanut tilat »luonnottoman alhaisista» hinnoista. Täten valtion välityksellä tiloja saaneet pikkutilalliset ovat joutuneet varsin edulliseen asemaan, mikä puolestaan on houkutelut heitä myymään tilojaan, kun puute on ahdistanut ja tiloista on tarjottu hyviä hintoja.⁴⁶ Velan maksuajanaan sidottu omistusoikeuden rajoitukseen ei tällaisissa tapauksissa auttanut, koska tilan haltija voi kohta maksun saatuaan suorittaa velkansa valtiolle ja sen jälkeen välittömästi luovuttaa omistusoikeutensa uudelle ostajalle.⁴⁷

Asiaa oli asutustarkastajan toimesta tutkittu kuudella valtion palstoittamalla tilalla, Hartolan Koskipään, Urjalan Matkun, Iitin Perheiniemen, Hartolan Ekon, Ilmajoen Ollila-Seppälän sekä Someron Härkölän tiloilla. Tutkimuksen mukaan oli alunperin 477 pikkutilasta 47 siirtynyt vieraalle omistajalle, minkä lisäksi 15 oli siirtynyt perinnön kautta. Täten 10 % oli siirtynyt myynnin kautta uudelle omistajalle, joka ei ollut sukua tilan alkuperäiselle saajalle. Kaikkiaan 29 siirtoa oli tapahtunut ilman kuvernöörin lupaa, joten ainakin suurin osa tapahtuneista myynneistäkin oli tapahtunut kuvernöörin luvalla.⁴⁸

Todellisuudessa vieraille siirtyneiden tilojen lukumäärä kuitenkin oli mainittua pienempi, sillä luku 47 tarkoitti tapahtuneiden kauppojen määrää. Myytyjä tiloja oli 42, joista 4 oli myyty kahdesti tai useammin. Lisäksi kaksi myytyä tilaa oli palautunut takaisin entiselle omistajalleen,

⁴⁴ Uusi Suometar 11. 5. 1909.

⁴⁵ Maatalous N:o 13/1913, ss. 294—97, ja N:o 14/1913, ss. 315—16. Sama kirjoittaja oli jo aikaisemmin kiinnittänyt asiaan huomiota Maanviljelijässä N:o 6/1911, ss. 90—93.

⁴⁶ *Elfing*, Valtion maanhankinta tilattomalle väestölle. Saavutetut tulokset, s. 54.

⁴⁷ *Elfing*, Asutustyön alalta Suomessa. Vuosikertomus 1908, s. 73.

⁴⁸ *Elfing*, cmt., s. 65. Ko. palstoituksista ks. *Rasila*, cmt., ss. 163, 223.

joten vieraille joutuneiden tilojen kokonaismäärä oli ainostaan 40.⁴⁹ Mutta tätäkin määrää, 8,5 % kaikista, on pidettävä varsin suurena, sillä useimmat tilat oli luovutettu haltijoilleen vasta 3—4 vuotta aikaisemmin, vuosina 1905—06. Elfing katsoikin, että sekä maansaajia valittaessa että lainansiirtoja käsiteltäessä oli noudatettava suurempaa huolellisuutta ja varovaisuutta kuin mitä siihen saakka oli tehty.⁵⁰

Kysymys oli tärkeä jo sikäli, että tarkoituksena ei suinkaan ollut saattaa maanviljelykseen tarkoitettua maata halvalla hinnalla puutavarayhtiöiden haltuun. Lisäksi se oli omiaan sekoittamaan maan hinnat. Sosiaalidemokraatit väittivät, että jos valtio porvarillisten eduskuntaehdotusten mukaisesti ryhtyisi laajemmassa mitassa maan ostajaksi ja välittäjäksi, tilalliset voisivat kiskoa maastaan lähes kuinka korkeita hintoja tahansa. Maanomistajien taholla taas puolestaan pelättiin, että maan pääoma-arvo kärsisi varsinkin, jos suurtiloja ruvettaisiin pakkotoimin lohkomaan.⁵¹

⁴⁹ *Elfing*, emt., ss. 65—66, 189.

⁵⁰ *Elfing*, emt., s. 72.

⁵¹ Esim. VP 1910, Asiak. V, Mtvkm. N:o 2, s. 10—11. Ks. myös Mercator N:o 18/1907, s. 504.

Tilattoman väestön kysymystä ja maanvuokrausta koskevat eduskuntaesitykset

	VP 1907	VP 1908	II VP 1908	II VP 1
Maanvuokralain uudistaminen	AE 27 ee 6 vs ee 16 sd	AE 7 — —	AE 13 ee 4 vs —	— — —
Maanvuokra-asetuksen yksityiset muutokset	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
Taannehtivan asetuksen jatkaminen	—	—	—	—
Häätöjen ehkäiseminen	ae 146 sd	—	—	—
Korvauksen antaminen 1909 laittomasti häädetyille	—	—	—	—
Tilattoman väestön lainarahaston uudelleen järjestely	ae 128 vs	—	ae 220 vs	ae 133
Asutushallituksen muodostaminen	ae 130 vs	ae 107 vs	ae 22 vs	ae 131
Maanhankinta, helpotukset	ae 119 kr	ae 115 kr	ae 87 kr	ae 71
Laki maanhankinnasta	—	—	ee 29 ns ee 30 r	ee 29 —
Maanhankinta pakkoluovutuksella	ee 8 vs	ee 7 vs	ee 6 vs	—
Viljelyspakkolaki	ae 193 sd	ae 122 sd	ae 191 sd	ae 139
Luovutettujen tilojen hallintaoikeus	ae 129 vs	ae 109 vs	ae 23 vs	ae 132
Asetus pienviljelystiloista	— — —	— — —	— — —	ae 17 — —
Suurten maaomaisuuksien epäkohdat	ae 77 vs	ae 38 vs	ae 32 vs	—
Suurten maaomaisuuksien rappeutuminen ..	ee 9 vs	ee 6 vs	—	ae 161
Suurten maaomaisuuksien rajoittaminen ...	ee 7 vs — — —	ee 5 vs ee 10 vs ee 30 ns ae 135 sd	ee 11 vs ee 2 vs — —	— ee 4 — —
Tilattoman väestön hypoteekkipankki	—	—	ae 171 ml	ae 90
Obligaatiolainat kunnille	—	—	—	ae 145
Luotto Oy:n perustaminen	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —
Perintötorppien omaksi saanto	—	ae 195 sd	—	—
Sukuoikeustilojen oikeudet	—	—	ae 218 vs	—
Torppien itsenäistäminen	— — — —	— — — —	— — — —	— — — —

AE = Armollinen esitys

ee = eduskuntaesitys

ae = anomusehdotus

HE = Hallituksen esitys

vs = vanhasuomal. puolue

ns = nuorsuomal. puolue

sd = sos.dem.puolue

r = ruotsal. kansanpuolue

ml = maalaisliitto

kr = kristillinen työväenliitto

omuschedotukset vuosina 1907—1917

1910	VP 1911	VP 1912	VP 1913	VP 1914	VP 1917	II VP 1917
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
21 sd	cc 29 sd	cc 28 sd	cc 18 sd	cc 20 sd	—	—
	—	cc 91 sd	ac 33 sd	cc 80 sd	—	—
	—	—	—	ac 79 sd	—	—
	—	cc 37 vs	cc 25 ns	—	—	—
	—	—	AE 14	AE 14	AE 11	—
	—	ac 90 kr	—	—	—	—
59 sd	ac 80 sd	ac 50 sd	—	—	ac 80 sd	—
88 vs	—	—	—	—	—	—
89 vs	—	—	—	—	—	—
4 kr	ac 77 kr	ac 92 kr	ac 100 kr	—	—	—
26 ns	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	ac 59 vs	—
	—	—	—	—	—	—
19 sd	ac 75 sd	—	—	—	—	—
86 vs	—	—	—	—	—	—
	cc 27 vs	cc 26 vs	—	—	—	—
	cc 28 r	cc 27 r	—	—	—	—
	—	cc 36 vs	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—
55 ml	ac 10 ml	—	—	—	—	—
54 ml	ac 9 ml	ac 61 ml	ac 19 ml	ac 71 ml	ac 61 ml	—
	—	—	cc 21 vs	—	—	—
	—	—	cc 34 vs	—	—	—
	—	—	—	ac 53 sd	—	—
	—	—	—	—	—	—
	—	ac 60 sd	ac 60 sd	ac 78 sd	—	HE 41
	—	—	—	—	—	cc 39 vs
	—	—	—	—	—	cc 51 sd
	—	—	—	—	—	ac 59 ns
	—	—	—	—	—	ac 60 ml

B. VILJELYSPAKKOKYSYMYS

1. Pakkolunastuksen oikeutus

Vuonna 1907 säädettiin Englannissa pientilalaki, jonka mukaan oli mahdollista ottaa maata maanomistajilta joko pakkolunastuksella tai pakkovuokralla.¹ Kyösti Haataja kirjoitti tästä laista myöhemmin, että siinä toteutettiin periaate, jonka mukaan »valtiolla tulee olla valta pakkottaa yksityiset maanomistajat käyttämään maaomaisuuttaan tavalla, joka yhteiskunnalliselta ja kansantaloudelliselta kannalta on suotavin.»² Sama periaate tuli olojen pakosta keskustelun alaiseksi myös Suomessa samoihin aikoihin.

Puutavarayhtiöt olivat puun kantohinnan ollessa jatkuvasti noususuunnassa ostaneet runsaasti kokonaisia tiloja, joiden viljelykset metsien ohella joutuivat yhtiöiden haltuun. Vuosisadan vaihteessa yhtiöt omistivat jo lähes 900 000 hehtaaria maata.³ Koska mainituille teollisuusyhtiöille olivat tärkeitä vain metsät ja koska samanaikaisesti oli olemassa runsas tilaton väestö, joka olisi halunnut saada viljeltäväkseen maata, asetti senaatti vuonna 1902 komitean asiaa tutkimaan.⁴ Tämän komitean mietintö valmistui vuonna 1906.⁵ Mietinnön mukaan oli varattava valtion varoja yhtiöiden tiloilla olevien viljelysmaiden ostamiseksi pois yhtiöiltä sekä samalla pidettävä huolta siitä, että yhtiöt hoitivat omistuksessaan olevia viljelmiä.

Senaatti valmisti armollisen esityksen asiasta vuoden 1908 valtiopäiville, mutta Hannes Gebhard sekä useat muut vanhasuomalaiseen puolueeseen lukeutuvat kansanedustajat tekivät samaa asiaa koskevat aloitteet jo vuoden 1907 valtiopäivillä. Tärkein niistä oli esitysehdotus

¹ Esim. *Levy*, Large and small holdings, ss. 125—153.

² Aika 1912, s. 459.

³ *Vennola*, Maanomistus Suomen maalaiskunnissa, taulut 5 ja 6. Ko. tilusalasta oli viljeltyä 45 337 ha.

⁴ Tal.os. ptk. 30. 5. 1902. VA.

⁵ Komiteanmietintö N:o 8/1906.

»laiksi, joka koskee eräitä toimenpiteitä maan hankkimiseksi tilattomille».⁶ Esityksen mukaan olivat kaikki ne yhtiöt, osuuskunnat sekä sellaiset yksityiset henkilöt, joiden vakinainen kotipaikka ei ollut kysymykseen tulevalla kiinteistöllä ja jotka pitivät kiinteistöä hallussaan pääasiallisesti metsäntuotantoa varten, velvolliset luovuttamaan hallussaan olevaa viljelysmaata tilattoman väestön asutustarkoitukseen lunastusta vastaan. Samalla kertaa he jättivät eduskunnalle myös aloitteet »suurista maaomaisuuksista johtuvien epäkohtien ehkäisemisestä», »laiksi maanviljelyksen kunnossapitamisestä yhtiöiden ja yksityisten omistamilla tiloilla, joita käytetään pääasiallisesti metsän tuotantoa varten» sekä »laiksi, joka rajoittaa yhtiöiden, osuuskuntain ja yksityisten oikeutta hankkia omakseen kiinteätä omaisuutta».⁷ Seuraavana vuonna Gebhard ym. uudistivat esityksensä »laiksi, joka sisältää määräyksiä maan pakkolunastuksesta viljelystilojen aikaansaamista varten». Sen mukaan oli »yhtiö, joka omistaa maalla olevan kiinteistön, ja niinkään yksityinen kiinteistön omistaja, joka käyttää kiinteistöä pääasiallisesti metsäntuotteiden saamista varten, mutta jolla on asunto ja koti muualla. . . velvollinen valtion lunastettavaksi luovuttamaan kiinteistöön kuuluvaa maata». Pakkoluovutusta voitiin vaatia kaikkialla, missä viljelystilojen tarvetta oli, toisin sanoen kaikkialla, missä viljelysmaata haluavan tilattoman väestön oli vaikea saada sitä »kohtuullisella hinnalla». Samalla kertaa myös V. Tanner sekä kuusi muuta sosiaalidemokraattia jättivät anomusehdotuksen valtion omistamain maaomaisuuksien säilyttämisestä valtion hallussa sekä eräiden yhtiöiden ja yksityisten velvoittamisesta laissa tarkemmin määrättävillä ehdoilla luovuttamaan omistamansa metsä- ja viljelysmaat asutustarkoitukseen.⁸

Nämä esitykset eivät johtaneet tulokseen, mutta sen sijaan vuoden 1908 toisille valtiopäiville annetun armollisen esityksen perusteella eduskunta hyväksyi asetuksen, joka koski rajoituksia eräänlaatuisten yhtiöiden ja yhdistysten oikeuteen kiinteistön hankintaan maalla.⁹ Keisari Nikolai II vahvisti tämän asetuksen kuitenkin vasta 15. 1. 1915.¹⁰ Asetuksen 2 §:n mukaan puutavarayhtiö ei saanut hankkia omakseen viljelyksiä eikä sellaisia viljelyskelpoisia maita, jotka olivat sopivia uusien viljelmien perustamiseen tai jotka voitiin sopivasti yhdistää entisiin vil-

⁶ VP 1907, Liitteet VIII, Edusk. es. N:o 8.

⁷ Em. Liitteet, An.ehd. N:o 77, Edusk. es. N:o 9 ja Edusk. es. N:o 7.

⁸ VP 1908, Liitteet VIII, Edusk. es. N:o 7; II VP 1908, Liitteet VIII, Edusk. es. N:o 6; II VP 1908, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 193.

⁹ II VP 1908, Asiak. I, Arm. es. N:o 4.

¹⁰ Asetus koskeva rajoituksia eräänlaatuisten yhtiöiden ja yhdistysten oikeuteen kiinteistön hankintaan maalla.

jelmiin. Mitään pakkoluovutusvelvollisuutta enempää kuin viljelmien hoitamisvelvollisuuttakaan asetuksessa ei säädetty.

Vaikka torpparien itsenäistämisen yhteydessä jouduttiin käyttämään pakkolunastusmenettelyä, on kysymys itse pakkoluovutusperiaatteesta pysynyt myöhemminkin jatkuvasti vireillä. Alan eräs parhaita asiantuntijoita, Kyösti Haataja, kirjoitti vuonna 1940, että maareformin vaatimaa lunastustarvetta ei voi suoranaisesti verrata jo vuodesta 1864 käytännössä olleeseen lakisääteiseen pakkolunastukseen, koska pakkolunastustarve koskee jotakin yleistä tarvetta palvelevaa tarkoin määrättyä valtion yritystä, kun sen sijaan maareformissa on kysymys yksityisten kansalaisten nauttimien etuisuuksien järjestelystä.¹¹ Pakkolunastusta voidaan tällaisessa toiminnassa Haatajan mukaan käyttää vain, jos on »kysymys yhteiskuntaelämään syvälle juurtuneiden epäkohtien poistamisesta, joilla on laajakantoinen merkitys ja jotka uhkaavat yhteiskuntaelämän perusteita» ja jos yhteiskunnalla ei ole muita keinoja tämän epäkohdan poistamiseksi. Tällöinkään pakkotoimenpiteissä ei saa mennä pidemmälle kuin on välttämättä tarpeen ja maanomistajan on saatava täysi korvaus kaikesta siitä, mistä hän joutuu luopumaan.¹² Nämä perusteet olivat itse asiassa samat, mitkä Haataja jo aikaisemmin oli esittänyt, nimittäin että yhteiskuntapolitiikassa yleensä ja maakysymyksessä erikseen ei omistusoikeutta saa pitää abstraktisena, itsessään oikeutettuna käsitteenä, vaan on lähdeittävä siitä, »mikä on yhteiskunnan ja kokonaisuuden etu ja miten yksityisen omistusoikeus sen kannalta on oikeutettu ja turvattava».¹³ Tämä oli toisin sanoen se välitie, joka pyrki löytämään kompromissin erityisesti perustuslaillisten piirien vaatiman omistusoikeuden pyhyden ja sosiaalipoliittisten tarpeiden välillä.

2. Sosiaalidemokraattien viljelyspakkovaatimus

Sosiaalidemokraattien kokouksessa Forssassa vuonna 1903 hyväksytyn puolueohjelman mukaan kunnille oli saatava oikeus pakkolunastuksella hankkia haltuunsa yksityisten omistamia maita. Samoin oli valtion saatava oikeus ottaa arvioidusta hinnasta omakseen pakkomyyntiin joutuneita maatiloja.¹⁴ Tämän pidemmälle ei puolue sosialisointivaatimuksiinsa vielä mennyt.

¹¹ Haataja, Asutuslainsäädäntö, ss. 216—.

¹² Haataja, cmt., s. 224.

¹³ Haataja, Maa- ja maanvuokratpolitiikkamme vaihteita, s. 55.

¹⁴ Ks. Rasila, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 247.

Tampereen torpparikokoukseen huhtikuussa 1906 kysymys tuli muodossa: »Millä tavoin on uudisviljelystä valtion ja yksityisten mailla edistettävä». Asian esilleottamista perusteltiin sillä, että uudisasutus oli sekä valtion että yksityisten mailla jatkuvasti vaikeutunut, ja koska oli odotettavissa, että uusi vuokralaki tekisi sen entistäkin vaikeammaksi. Päätöspöytäkirjaksi esitettiin: »On määrättävä sellainen yleinen viljelyspakko, että kaikki valtion ja yksityisten hallussa oleva viljelyskelpoinen maa on uuden vuokralain ehdoilla jätettävä halullisten viljeltäväksi, jolle omistaja itse sitä halua viljellä¹⁵.

Tämä keskustelukysymys sekä siihen liitetty viljelyspakkovaatimus julkaistiin ensimmäisen kerran Työmies-lehdessä 19. 3. 1906.¹⁶ On huomattava, että Hannes Gebhard oli jo toista kuukautta aikaisemmin esittänyt oman pakkolunastusvaatimuksensa Lapualla.¹⁷ Gebhardin vaatimus koski kuitenkin vain torppia. »Jos maanomistaja tahtoo lopettaa torpan, mutta torppari ei tahdo suostua siihen, ja tämän torpan maat sijaitsevat sillä tavalla, että sen palstoittaminen itsenäiseksi ei turmele emätilan viljelystä, maanomistaja on velvollinen alistumaan *pakkolunastukseen*, jolloin hinta olisi laissa määrättävä kohtuulliseksi», esitti Gebhard. Varsinaista laajempaa pakkoluovutusvelvollisuutta Gebhard esitti vasta edellä mainituissa suurmaanomistuksen rajoittamista koskevissa eduskunta-aloitteissaan.

Itse torppariväestölle asia ei kuitenkaan ollut uusi. Kun Kaarlo Kyttömaa selosti Helsingin Sanomissa kokousta, sanoi hän, että samoin kuin kaikki muutkin vaatimuksensa — maan yhteisomistusta lukuunottamatta — olivat järjestäjät saaneet tämänkin vaatimuksen juuri torppareilta. Hän mainitsi erityisesti »tuon nuoren maisteri Gyllingin merkillisen ehdotuksen viljelypakosta» jatkaen: »Tiedän aivan varmasti, että meidän tilattoman väestömme keskuudessa on vuosikymmeniä elänyt voimakkaana se tunne, että on suuri vääryys koko ihmiskuntaa kohtaan, kun yksityinen saa pitää hyvää maata viljelemättömänä, vaikka olisi halukkaita sitä kohtuullisilla ehdoilla viljelemään, ja vallinnut elävänä sellainen oikeuskäsitys, että tulisi pakottaa antaa tuollaisia maita viljeltäviksi. Keskustelussakin puhuivat maalaiset tästä kuin jostakin vanhasta asiasta.»¹⁸

Kysymyksen siis alusti kokouksessa puoluetoimikunnan puolesta maisteri Edvard Gylling. Yhtä tärkeä kuin vuokralakien uudistaminen, on

¹⁵ Pöytäkirja tehty Ensimmäisessä Torpparien edustajain kokouksessa Tampereella (1906), kysymys 10.

¹⁶ Työmies 19. 3. 1906.

¹⁷ Ks. *Rasila*, emt. s. 361.

¹⁸ Helsingin Sanomat 29. 4. 1906. (Nimim. »K. Kim.).

torppariuudisasutuksen edistäminen, hän sanoi, sillä ellei mitään viljelyspakkoa säädetä, pitävät maanomistajat mieluummin maat erämaina kuin antavat ne heille vastenmielisten vuokralakien puitteissa vuokralle. Tämä merkitsisi torppariasutuksen lakkaamista ja tilattoman väestön suurta lisääntymistä. Viljelyspakko tosin merkitsisi jonkinlaista pakkovaltaa, mutta »ainoastaan pakkoa mielivaltaa vastaa, joka on yhteiskunnalle turmiollinen». Gylling vetosi samalla siihen, että myös 5. 10. 1741 annetun asetuksen mukaan sellainen yhteismaan osakas, joka ei tahtonut ryhtyä raivaukseen, oli velvollinen jättämään paikkansa sitä haluavalle. Tämä huomautus viittasi maan yhteiseen omistukseen samoin kuin Gyllingin myöhemmin esille ottamassa isojakoasetuksessa puhuttiin erikseen liikamaista, jotka omistajan oli luovutettava uudisasutukseen.¹⁹

Keskustelussa F. Peltonen Jämsästä esitti, että olisi lailla määrättävä valtio omistamaan kaikki viljelyskelpoinen maa, jonka se sitten voisi vuokrata halullisten viljeltäväksi. Edellä mainittu Kaarlo Kytömaa, joka entisenä torpanpoikana edusti kokouksessa Punkalaidunta, katsoi, että vaikka ehdotus perustuikin aivan oikeaan ajatukseen siitä, että viljelyskelpoista maata ei saisi pitää viljelemättömänä, jos on muita halukkaita sitä viljelemään, se ei kuitenkaan soveltuisi toteutettavaksi yhteiskunnassa, joka kokonaisuudessaan perustuu yksityiseen omistusoikeuteen. Myöskin Oravaisten edustaja Matti Bergman, joka kokouksessa asettui ehdottomasti yksityisen omistusoikeuden kannalle, vaati, että olisi säädettävä sellainen viljelyspakko, jonka mukaan kaikki valtion, kuntien ja seurakuntien hallussa oleva viljelyskelpoinen maa olisi annettava yksityisten viljeltäväksi täydellä omistusoikeudella.

Päätökseksi tuli kuitenkin se puolueen johdon ehdotukseen perustuva ponsi, joka sittemmin pysyi useita vuosia sosiaalidemokraattien maatalouspolitiikan pääteemana: »On määrättävä sellainen yleinen viljelyspakko, että kaikki valtion omistamat metsämaat, kruununpuistot, virkatilat sekä kaikki kuntien, seurakuntien, yhtiöiden ja yksityisten hallussa oleva viljelyskelpoinen maa on uuden maanvuokralain ehdoilla jätettävä halullisten viljeltäväksi, jollei omistaja sitä itse viljele».²⁰

Kahta vuotta myöhemmin pidetyssä toisessa torpparikokouksessa viljelyspakkovaatimus uudistettiin. Asiaa käsitellyt valiokunta perusteli asiaa seuraavasti: »Valiokunta on tätä kysymystä periaatteellisesti harkittuaan tullut historiallisten sekä nykyisten tosiolojen perusteella siihen vakaumukseen, että maa on kerran kuulunut kaikille, mutta se on riiston kautta joutunut yksityisomaisuudeksi. Maa

¹⁹ Ks. Sosialisti 13. 3. 1907.

²⁰ Em. ptk., ss. 49, 77—80. Asian periaatteellista puolta käsitteli Edvard Gylling mm. Sosialistisessa Aikakauslehdessä 1906, ss. 399—415, 514—521 ja 1907, ss. 63—68.

kumminkin on ihmisen oikea ehtymätön ylläpitäjä, ja nyt on ainoastaan sangen pienellä osalla yhteiskunnan jäseniä oikeus tähän meidän oikeaan 'äitiimme' maahan.» Tästä aiheutuvan toisaalla vallitsevan äärettömän ylellisyyden ja toisaalla vallitsevan äärettömän kurjuuden poistamiseksi on koko kansalle yleisen viljelyspakon avulla saatava maata ja leipää.²¹

3. *Viljelyspakko eduskunnassa*

Sosiaalidemokraatit tekivät viljelyspakkoa koskevan anomusehdotuksen kohta ensimmäisillä yksikamarisilla valtiopäivillä 1907. Ensimmäisenä allekirjoittajana oli Wäinö Wuolijoki.²²

Suomen pinta-alasta on ainoastaan 3 % peltona, vaikka viljelyskelpoista maata on 2/3 koko alasta, sanottiin anomusehdotuksessa aluksi. Saman aikaisesti on viljelysmaan puutteen takia syntynyt runsas tilaton väestö, jonka asuttamiseksi on ainoana tehokkaana keinona pidettävä sitä, että valtio yhteistä hyvää edistääkseen velvoittaa maanomistajat luovuttamaan maansa viljeltäviksi. Tämän vuoksi oli anojien mielestä kaikki viljelyskelpoinen maa asetettava erityisten määräysten alaiseksi. Maanomistajille oli jätettävä ensisijainen oikeus maansa viljelemiseen, mutta ellei hän sitä viljellyt, oli se luovutettava muille viljelyshaluisille. Maata ei kuitenkaan riistetty ilmaiseksi, vaan siitä oli suoritettava luovuttajalle erikseen tarkemmin määrättävä korvaus.

Viljelyskelpoiseksi ja siis luovutuksen alaiseksi maaksi määriteltiin anomuksessa sellainen viljelykseen kelpaava maa, joka oli kokonaan viljelemättä tai jonka viljely oli erittäin heikkoperäistä, toisin sanoen kaikki maa, »jonka tuotanto maanviljelyksen kautta voidaan kohottaa suuremmaksi kuin se nyt on». Ensisijaisesti oli viljeltäväksi jätettävä viljelyskelpoiset suomaat, sellaiset kuivat viljelyskelpoiset maat, joiden metsä ei ollut tuottavassa kunnossa, heikkoperäisessä viljelyksessä olevat maat sekä sellaiset viljelyksessä olevat maat, joita niiden omistaja lakkaa viljelemästä. Jos maan omistaja kuitenkin halusi itse viljellä luovutusmääräysten alaista maata, hänelle oli myönnettävä määräaika, jonka kuluessa maa oli saatettava tuottavaan viljelykseen.

Maata olivat ehdotuksen mukaan oikeutetut anomaan kaikki tilatottomat, jotka halusivat maata viljeltäväkseen, sekä ne pienten tilojen omistajat, torpparit yms., joiden ennestään hallitseman viljelyskelpoisen

²¹ Maanvuokraajain Toisen... (1908) Edustajakokouksen Pöytäkirja, ss. 88—89.

²² VP 1907, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 193 »viljelyspakkoa koskevan lain säätämisestä».

maan ala ei ollut enempää kuin 6 hehtaaria, pohjois-Suomessa 12 hehtaaria. Kuitenkin oli pienviljelijöillä, torppareilla ja mäkitupalaisilla etuoikeus ennen muita saada viljelyskelpoista maata entisten viljelysmaitensa vierestä.

Pakkoluovutettavasta maasta oli saajan maksettava sen omistajalle maan laadusta, liikeasemasta sekä viljelyskuntoon saattamisesta aiheutuvista kustannuksista riippuva korvaus, vuotuinen vero, jonka suuruus parhaasta maasta hyvällä liikepaikalla olisi enintään 10 mk hehtaarilta ja heikoimmasta etäällä olevasta maasta 1 mk hehtaarilta. Sille, joka maan saisi, voitaisiin myöntää aina 2 000 markkaan asti lainaa tilan perustamiskustannuksia varten. Tilan käyttöä, yhdysviljelystä, vuokralle antamista, rakentamista yms. samoin kuin asutusviranomaisia koskevat määräykset olivat suunnilleen samat kuin muissakin samanaikaisissa asutuslakiehdotuksissa.

Oman ongelmansa muodosti ehdotuksen laatijoille jälleen tilan hallintakysymys. Erään toisen kysymyksen yhteydessä Tampereen torpparokokouksessa Gylling oli esittänyt kysymyksen, olisiko tilattoman väestön asemaa parannettava antamalla heille viljeltäväksi maata täydellä omistusoikeudella vaiko »vakinaisella käyttö- ja vuokraoikeudella». Siinä yhteydessä kokouksen päätökseksi tuli jälkimmäinen vaihtoehto.²³ Viljelyspakkokysymyksen yhteydessä päädyttiin ponteen, jonka mukaan pakkoluovutettava maa oli jätettävä halullisten viljeltäväksi uuden maanvuokralain ehdoilla. Samassa kokouksessa esitetyistä uuden vuokralain periaatteista olivat tärkeimmät 50 vuoden lyhin vuokra-aika, perillisten etuoikeus uuden vuokrasopimuksen tekemiseen sekä rahassa määrättävä vuotuinen vuokra.

Edvard Gylling kirjoitti samoihin aikoihin, että viljelyspakkolain perusteella oli viljelyskelpoinen maa annettava »torppariviljelyksien perustamista varten halullisille».²⁴ Sama tarkoitus oli myös eduskunta-aloitteessa, jonka mukaan tilasta oli suoritettava vuotuista veroa. Muodollisesti maa olisi edelleen jäänyt entisen omistajansa omistukseen. Tämä periaate vahvistettiin vielä vuoden 1911 viljelyspakkoaloitteessa, jossa erikseen esitettiin, että näin saadun uuden tilan haltijalla tulisi olemaan myös oikeus lunastaa viljelmä täysin omakseen.²⁵

Vuoden 1907 anomuksessa ei mainittu omistusoikeudesta mitään, mutta sen sijaan sanottiin, että kymmenen koevuoden jälkeen tilan asukkaalle vahvistettaisiin pysyvä hallintaoikeus. Kun tilan haltija kuo-

²³ Ks. *Rasila*, cmt., ss. 312—.

²⁴ Sosialistinen Aikakauslehti 1906, s. 158.

²⁵ VP 1911, Liitteet VIII, An.chd. N:o 75. Ks. myös VP 1911, Asiak. V, An. miet. N:o 10, sos.dem. vastalause.

lisi, olisi se perillinen, joka jäisi tilaa asumaan, velvollinen suorittamaan kanssaperillisilleen jaettavaksi »sen osan, joka syntyy sittenkuin tilan arvosta on vähennetty tilaa rasittavat velat ja jäännöksestä päältä otettu yksi neljäsosa». Tilan arvon oli tällaisissa tapauksissa määräävä paikallinen asutuslautakunta. Itse asiassa näin vahvistettu hallintaoikeus olisi käytännössä ollut samaa kuin perinnöllinen omistusoikeus, koska tilalle jäävän perillisen olisi ollut rahalla lunastettava kanssaperillistensä osuudet. Se, että tilan arvosta ensin otettiin päältä pois neljännes, oli järjestelmä, jota sekä Agraarikomitea että vanhasuomalaisetkin omissa ehdotuksissaan esittivät tilalle jäävän perillisen alkuun pääsemisen helpottamiseksi.²⁶ Ilmeisesti juuri tämä kohta oli se, josta Heikki Renvall sanoi valtiopäivillä, että se oli suoraan otettu Agraarikomitean mietinnöstä muuttamalla vain sana »omistusoikeus» »hallintaoikeudeksi».²⁷ Myöhemmissä viljelyspakkoalotteissaan sosiaalidemokraatit eivät enää tehneetkään näin yksityiskohtaisia esityksiä tilan hallinnan ja periytyksen suhteen.

Porvarillisten puolueyhmittymien taholta tuotiin viljelyspakkoa koskeva virallinen kanta esille jo Agraarikomitean mietinnössä keväällä 1907. Yksityisten kansalaisten laillisesti saavutettujen oikeuksien loukkaamattomuus on oikeus- ja yhteiskuntaelämän perusedellytyksiä, sanottiin mietinnössä. Viljelyspakkoehdotuksessa on toisen yksityisen etu asetettu toisen yksityisen etua vastaan ja valtio menettelisi vastoin oikeuden periaatetta, jos se asettaisi tilattomien edun maataomistavien kansalaisten oikeuksien yläpuolelle, varsinkin kun maata on vapaaehtoistakin tietä saatavissa. Mietinnössä katsottiin edelleen, että viljelyspakko vaikuttaisi epätaloudellisesti, koska maanomistajat sen johdosta joutuisivat ottamaan viljelykseen sellaisiakin alueita, joita heidän työvoimillaan ja varoillaan ei voitaisi tuottavasti viljellä.²⁸

Toisaalta sosiaalidemokraatit puolestaan tarjosivat viljelyspakkoehdotustaan juuri siitä syystä, että porvarillisten puolueiden taholta tehdyt ehdotukset eivät heidän mielestään riittäneet alkuunkaan tilattoman väestön kysymyksen ratkaisemiseen. Maanomistajat pitävät vastoin yhteistä etua maata viljelemättömänä, sanottiin. Tilattomien lukumäärä kasvaa jatkuvasti eivätkä teolliset elinkeinot pysty tarjoamaan kylliksi työpaikkoja. Viljaa täytyy tuoda ulkoa. Kuitenkin maan hinta on äärimmäisen korkea ja porvariston ehdotukset yhä vain nostaisivat sitä, minkä lisäksi Suomen köyhälistön täytyisi uhrata työnsä tuloksia ulkolaistenkin

²⁶ Agraarikomitean mietintö N:o 2, §§ 74—75; II VP 1909, Liitteet VIII, Edusk. es. N:o 17, §§ 8—9.

²⁷ VP 1911, Ptk., s. 576.

²⁸ Agraarikomitean mietintö N:o 2, ss. 122—25.

kapitalistien hyväksi, jos asutustoimintaa varten otettaisiin ulkomaista lainaa. Sen sijaan viljelyspakon avulla saataisiin viljelyskelpoiset viljelemättömät maat tuottaviksi ja tilattoman väestön pakollinen työttömyys vähentyisi, minkä lisäksi käytettävissä olevat valtion rahavarat voitaisiin käyttää viljelysten parantamiseen ja rakennuksiin ilman, että niitä jouduttaisiin käyttämään maapohjan lunastamiseen.²⁹

Valtiopäivillä 1907—1909 viljelyspakkoehdotus lähetettiin keskustelutta maatalousvaliokuntaan, joka ei kertaakaan saanut asiasta mietintöä valmiiksi. Vasta vuoden 1909 toisilla valtiopäivillä valiokunta ennätti edes keskustella asiasta. Porvarillisten taholta vedottiin jälleen omistusoikeuden loukkaamattomuuteen. Uno Brander totesi samalla, että ehdotus vastoin yleisiä tarkoituseriä lisäisi vuokraviljelystä, sekä kysyi, millä tavalla voitaisiin pätevästi ratkaista, milloin jokin viljely on niin tuotavaa, että maata ei viljelyspakon perusteella otettaisi pois.³⁰

Vain vuoden 1907 valtiopäivillä sosiaalidemokraatit esittivät pykäläkohtaisen lakiehdotuksen. Seuraavilla valtiopäivillä ehdotettiin ainoastaan anottavaksi hallitusta valmistamaan lakiesitys, joka noudattaisi suunnilleen seuraavia periaatteita: »1) että kaikki viljelyskelpoinen viljelemätön maa olisi jätettävä halullisten tilattomain viljeltäväksi; 2) että vero täten viljeltäväksi jätetystä maasta maanomistajalle määrättäisiin yhtä suureksi kuin puhdas tulo tällaisesta maasta oli ennen sen viljelyshaluiselle jättämistä; 3) että valtio kaikin tavoin avustaisi uudisviljelijöitä».³¹ Kun porvarilliset vuoden 1909 toisten valtiopäivien maatalousvaliokunnassa puuttuivat asian yksityiskohtiin, Pekka Huttunen huomautti, että tarkoituksena olikin vain itse lakiesityksen anominen, eivät sen yksityiskohdat. Tämän huomautuksen jälkeen asia lähetettiin erityiseen jaostoon, jonne se myös jäi valtiopäivien päättyessä.

4. Eduskunta hylkää viljelyspakkoaloitteen

Vuoden 1910 valtiopäivillä maatalousvaliokunta vihdoin valmisti asiaa mietinnön, joka oli porvarillisen enemmistön kannan mukaisesti hylkäävä.³² Sosiaalidemokraattiset valiokunnan jäsenet liittivät mietintöön vastalauseen, jossa jälleen viitattiin siihen, että tilattoman väestön kysymystä ei voitaisi ratkaista millään muulla suunnitellulla menetelmällä.

²⁹ Esim. II VP 1909, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 139.

³⁰ II VP 1909, Mtvk. ptk. 18.—19. 11. 1909. Eduskunnan kirjasto.

³¹ VP 1908, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 122; II VP 1908, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 191; II VP 1909, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 139.

³² VP 1910, Mtvk. ptk. 6.—7. 4. 1910. Eduskunnan kirjasto.

He viittasivat Hannes Gebhardin vuoden 1908 valtiopäivillä esittämiin lukuihin, joiden mukaan tilattoman väestön asuttaminen ostomenetelmällä vaatisi 1 045 miljoonaa markkaa samalla kuin käytettävissä olisi ehkä 20 miljoonaa markkaa. Ja vaikka tarvittava raha saataisiinkin, merkitsisi se ainoastaan, että suuri osa näin muodostetuista tiloista menisi polkuhinnasta puutavarayhtiöiden, metsäkeinottelijoiden ja koronkiskurien käsiin. Itse viljelyn maan alaa ei tarkoitukseen uhratuilla varoilla lainkaan lisättäisi. Omistusoikeuden loukkaamista koskeneisiin väitteisiin viitaten vastalauseen kirjoittajat puolestaan huomauttivat, että kysymyksessä ei olisikaan mikään omistusoikeuden siirto, vaan ainoastaan hallintaoikeuden määräaikainen rajoittaminen korvausta vastaan. Tällä tahdottiin vedota siihen, että kysymyksessä oli vuokraviljelymuoto, mutta jätettiin mainitsematta se, mitä vuoden 1907 valtiopäiville oli esitetty pysyvästä hallintaoikeudesta.³³ Filip Saalasti huomauttikin mietinnön eduskuntakäsittelyssä, että ainakin alkuperäisen lakiluonnoksen mukaan hallintaoikeuden siirtyminen olisi ollut ikuinen.³⁴ Koska Saalasti oli täten maininnut vuoden 1907 valtiopäiville jätetyn anomuksen, vastasi K. A. Saarinen, että nyt ei ollut lainkaan kysymys siitä anomuksesta.³⁵ Kuitenkin vuoden 1910 anomusehdotuksessa oli perusteluina viitattu vuosien 1909 ja 1907 anomusehdotuksiin, joskaan siinä ei viitattu vuonna 1907 esitettyihin pykäläluonnoksiin. Kun Saarinen samassa yhteydessä vakuutti, että viljelyspakko olisi myös maanomistajalle edullinen, koska hän saisi vuokrakauden päätyttyä maansa viljeltyinä takaisin, huomautti ed. Ahmavaara, että ainakin vuoden 1907 esityksessä puhuttiin pysyvästä hallintaoikeudesta.³⁶ Myös Jonas Castrén mainitsi, että ainakin vuoden 1907 anomusehdotuksessa, jota oli pidettävä myöhempienkin viljelyspakkoehdotusten avaimena, esitettiin, että pakkoluovutettava maa siirtyisi ikuisiksi ajoiksi pois entisen omistajansa hallinnasta ja kulkisi perintönä tilan saajan perillisille.³⁷ Joka tapauksessa jäi tälläkin kerralla epäselväksi se, mitä sosiaalidemokraatit lopultakin tarkoittivat pysyvällä hallintaoikeudella tai olivatko he sitä loppuun saakka ajatelleetkaan. Se ei selvennyt myöhemminkään, sillä vain vuotta myöhemmin puolue jo luopui koko viljelyspakkovaatimuksesta.

Näillä valtiopäivillä asia kuitenkin pääsi myös täysistuntokäsittelyyn saakka ja siitä syntyi pitkä keskustelu, jossa käytettiin yhteensä 36 puheenvuoroa.³⁸ Tässä keskustelussa ei enempää puolustajien kuin vastusta-

³³ VP 1910, Asiak. V, An. miet. N:o 3, sos.dem. vastalause.

³⁴ VP 1910, Ptk., s. 584.

³⁵ Em. ptk., ss. 595, 598.

³⁶ Em. ptk., ss. 593, 598.

³⁷ Em. ptk., s. 604.

³⁸ Em. ptk., ss. 385—409, 579—615.

jienkaan taholta tuotu enää mitään uutta esiin. Suurin osa kummankin puolen puheenvuoroista keskittyi väitteisiin, että vastapuoli ei todellisuudessa edes halua vakavasti ajaa tilattoman väestön asiaa. Viljelyspakon vastustajat vetosivat ennen kaikkea omistusoikeudellisiin seikkoihin sekä siihen, että viljelyspakon mukaan maanomistajat joutuisivat luovuttamaan ilmaiseksi sellaisia maita, jotka myöhemmin saattaisivat olla heille hyvinkin tarpeellisia. He pyrkivät myös todistamaan, että valtion varojen avulla ja vapaaehtoista tietä saataisiin ajan mittaan riittävästi maata, sillä eiväthän kaikki tilattomat suinkaan edes halunneet maanviljelijöiksi. Viljelyspakon puolustajat taas vetosivat ennen kaikkea siihen, että maata voitaisiin saada ainoastaan viljelyspakon avulla riittävästi asutustarkoituksiin.

Sosiaalidemokraattien lisäksi myös kristillisen työväen liiton edustaja Antti Kaarne asettui kannattamaan viljelyspakkoa. Hän oli itse jo kolme kertaa jättänyt valtiopäiville anomusehdotuksen, jossa vetosi siihen, että maanomistajilla ei ole mitään maansa viljelemisvelvollisuutta, sekä ehdotti, että valtio hankkisi viljelyskelpoisia maita sekä palstoitaisi ne sitten »joko hyvin järjestetyllä omistus- tai täysin turvatulla perinnöllisellä viljelysoikeudella».³⁹ Nytkin hän korosti, että maanomistajan oikeuksien tulee olla riippuvaisia yhteiskunnan yhteisistä eduista ja että yhteisen edun vuoksi taas juuri viljelyspakon säätäminen on välttämätön.⁴⁰

Porvarilliselta taholta on erikseen mainittava J. K. Paasikiven laaja lausunto. Hän mainitsi siinä, että kysymyksessä on todellisuudessa kaksi eri asiaa. Toinen on varsinaisten vuokramiesten, torpparien, saattaminen viljelemiensä tilojen omistajiksi. Toinen on uusien viljelyksien aikaansaaminen varsinaista tilatonta väestöä varten. Hän huomautti, että viljelyspakko vaatimuksessa on aivan oikein vaadittu, että käytettävissä olevat varat olisi käytettävä nimenomaan uusien viljelmien aikaansaamiseen, eikä entisten lunastamiseen. Mutta hän lisäsi, että maan hankinnassa ei siitä huolimatta tarvittaisi pakkolunastustoimenpiteitä, koska siinä voitaisiin käyttää obligaatioita sekä erityisesti säästöpankkilainoja. Tämän pidemmälle ei Paasikivikään asian rahallista puolta selvittänyt.⁴¹

Käsittelyn lopputulos oli se, mikä oli voitu jo etukäteen arvata ja minkä tietäen porvarilliset ryhmät olivatkin turvallisin mielin voineet päästää asian täysistuntokäsittelyyn. Äänestyksessä eduskunta päätti äänin 103—82 hylätä viljelyspakkoa koskevan anomusehdotuksen.⁴²

³⁹ II VP 1908, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 87; II VP 1909, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 71; VP 1910, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 4. Ks. myös VP 1908, Liitteet IV, An.ehd. N:o 115 ja VP 1911, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 77.

⁴⁰ Em. ptk., ss. 407—09.

⁴¹ Em. ptk., ss. 390—91.

⁴² Em. ptk., s. 615. Ks. myös Työmies 8. 4. 1910 ja Kansan Lehti 12. 5. 1910.

5. Periaatekeskustelua sosiaalidemokraattien keskuudessa

Jo ennen tätä oli sosiaalidemokraattien viljelyspakkovaatimus joutunut vastatuuleen puolueen sisälläkin. Oulun kokouksessa 1906 lukkoon lyötyjä ohjelmia⁴³ selostaessaan Yrjö Sirola sanoi sosialisteja syytetyn siitä, että he haluaisivat tehdä kaikista yksityisten tai kruunun torppareita. Todellisuudessa sosiaalidemokratia tahtoo »auttaa kaikki riippuvassa asemassa olevat kansalaiset itsenäisiksi». Käytännössä tämä tapahtuu siten, että kaikki viljelyskelpoinen asumaton maa annetaan tilattomille sellaisilla ehdoilla, että tila pysyy tilan saajan ja hänen perillistensä käsissä, mutta ei omistusoikeudella. Tilansa omistavat pienviljelijät joutuvat nimittäin velkaan rahahuijareille ja sellainen tila on pian enää nimellisesti tilan viljelijän, mutta todellisuudessa velanantajan oma.⁴⁴ Täten sosiaalidemokraattien tarkoittama torpparien itsenäistäminen ei vielä tässä vaiheessa tarkoittanut heidän tilustensa saattamista heidän omistukseensa. Vähän myöhemmin myös Sulo Vuolijoki kirjoitti, että sosiaalidemokraatit vaativat »täysin turvattua oikeutta» viljelmiin ilman, että olisi vaaraa niiden joutumisesta rahamiesten käsiin.⁴⁵

Perintötorppien kohdalla sosiaalidemokraatit kuitenkin tunnustivat omistusoikeuteen perustuvan hallinnan. Vuoden 1908 valtiopäiville jätettiin heidän taholtaan anomusehdotus vuoden 1895 asetuksen muuttamiseksi siten, että perintötorpparit edelleenkin mainitussa asetuksessa jo määrätyn ajan umpeen kuluttua saisivat ilman lunastusta erotuttaa viljelmänsä itsenäisiksi tiloiksi. Anomuksessa mainittiin nimenomaan, että tila pitäisi saada lohkomisen tai palstatilaksi erottamisen kautta itsenäiseksi.⁴⁶

Myös oppi-isinä pidetyt saksalaiset teoreetikot olivat epävarmoja. Vuonna 1906 suomennetussa teoksessaan »Karl Marx'in taloudelliset opit» Kautsky kirjoitti, että työn ja tuotantovälineiden hallinnan välinen ristiriita voitiin poistaa ainoastaan saattamalla tuotantovälineet yhteiskunnan omaisuudeksi. Sosialistisen järjestelmän vastakohtana hän mainitsi myös itsenäisen pienviljelyksen.⁴⁷ Mutta samana vuonna suomennetussa toisessa teoksessaan »Sosialidemokratia ja maatalous» hän kirjoitti, että siirtyminen kapitalistisesta järjestelmästä sosialistiseen on mahdollista ilman talonpoikaismaan pakkolunastusta. Hän nimittäin uskoi, että tilansa omistavat pienviljelijät tulisivat »ilolla luopumaan it-

⁴³ Ks. *Rasila*, emt., ss. 366—.

⁴⁴ Suomen Sosialidemokratisen Puolueen Ohjelma, (toim. Y. Sirola), ss. 46—48.

⁴⁵ Sosialistinen Aikakauslehti 1907, s. 38.

⁴⁶ VP 1908, Liitteet V, An.ehd. N:o 195.

⁴⁷ *Kautsky*, Karl Marx'in taloudelliset opit, ss. 281—83.

senäisyytensä ja omaisuutensa varjokuvasta», kun näkisivät, mitä kou-raantuntuvia etuja sosialistinen suurtuotanto heille tarjoaisi. Riippuvuus kansanvaltaisesta valtiosta olisi joka tapauksessa heille mieluisampaa kuin riippuvuus yksityisten rahamiesten mielivallasta.⁴⁸

Vähän myöhemmin Kautsky kirjoitti, että jos olisi tarkoituksena pelkkä riiston lopettaminen, olisi paras jakaa maat yhden perheen tilkkuihin. Mutta jos tahdotaan vapauttaa ihmiset myös raskaasta työtaakasta, tietämättömyydestä ja henkisestä kehittymättömyydestä, täytyy yhteiskunnallisen suurtuotannon astua pienviljelyksen tilalle. Pienviljelijä on henkisesti kehittymätön eikä halua edes vapaa-aikaa lukeakseen ja kehittääkseen itseään. Hän ei myöskään tunne luokkatietoisuutta. Teollisuustyöläisinä he vain keräävät varoja tilan ostamiseen ja ovat ensimmäisiä lakkorikkureita. Juuri tästä syystä kaikki työväen luokkataistelun vastustajat pyrkivätkin lisäämään talonpoikaista pikkuviljelystä. »Mutta voiko meidän tehtävämme olla köyhälistön katkerimpien vihollisten asioiden ajaminen?», kysyi Kautsky.⁴⁹

Kun asia samalla liittyi kiinteästi kysymykseen suur- ja pienviljelyksen tuotannollisesta edullisuudesta, sanoi käytännön maanviljelyskoke-
musta omaava Ernst Ebhardt, että riitely siitä on riitaa keisarin parrasta. Maan pinnanmuodostus vaatii monin paikoin pienviljelystä, mutta toisaalta pienviljelyksenkin on pakko vähitellen siirtyä osuustoiminnalliseen suurtuotantoon, (osuusmeijerit yms.) joskin monet käyttövälineet tulevat pysymään yksityisinä.⁵⁰

Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelma oli vuoteen 1911 selvästi pienviljelystä suosiva. Maatalousohjelman 6. kohdassa sanottiin jopa: »Valtionapua on annettava etupäässä pikkuviljelystä tarkoittaville toimenpiteille. Samoin kaikille osuustoiminnan luontoisille yrityksille.» Asiasta oli keskusteltu paljon aikaisemmin, murrosvuonna 1911 siitä keskusteltiin erityisen runsaasti, mutta täyteen yksimielisyyteen siitä ei päästy silloinkaan. Niinpä Vapaa Sana arvosteli Ruotsin sosiaalidemokraattisen puolueen maatalousohjelmaa talvella 1914 sanoen, että siinä asetutaan samalle kannalle kuin aikaisemmin Suomessa. Siinä asetutaan ehdottomasti pienviljelystä suosivalle kannalle ja vaaditaan sille valtion tukea, kirjoitti lehti. Suomessa on nyt tultu toiselle kannalle, »joka tuntuu oikeammalta, joskin on myönnettävä, että tämä kysymys on vaikeasti ratkaistavissa.»⁵¹

⁴⁸ Kautsky, Sosialidemokratia ja maatalous, ss. 180, 183.

⁴⁹ Die Neue Zeit, 1911, 2. Band Nr. 36, ss. 348—56 Ks. myös Hämeen Voima 1. 8. 1911 ja Vapaa Sana 21. 8. 1911.

⁵⁰ Die Neue Zeit 1912, ss. 446—48.

⁵¹ Vapaa Sana 21. 1. 1914.

Sosiaalidemokraateilla ei ollut mitään hämäryyttä itse päämääränsä, lopullisen tavoitteensa suhteen. Oli kysymys ainoastaan talousjärjestelmien siirtymävaiheesta ja siitä, missä määrin maatalous noudatti samoja kehityslakeja kuin teollisuus. Marx itse ei ollut antanut tässä suhteessa selvää ohjenuoraa.⁵² Lisäksi Suomen torpparijärjestelmä muodosti oman ongelmansa. Se perustui yksityiseen maanomistukseen, jota sosialismi ei hyväksynyt ja jonka vuoksi siinä esiintyneiden epäkohtienkin kimppuun voitiin käydä täysin voimin. Tavoitteena oli, että kaikki maa tulisi yhteiskunnan haltuun ja että kaikki halulliset saisivat tätä yhteisomistuksessa olevaa maata viljelykseen. Kysymys oli vain siitä, oliko lähdettävä tuloksiltaan epävarman vallankumouksen tielle ja pakkoluvutettava kaikki yksityinen maaomaisuus valtiolle, vai oliko annettava kehityksen johtaa omaa hitaampaa tietään sosialismiin. Edellisessä tapauksessa olisi jouduttu myös kysymään, olisiko pientilatkin pakkoluvutettava valtiolle ja missä määrin olisi jätettävä tilaa yksityiselle käyttöomaisuudelle. Jälkimmäisessä tapauksessa olivat taas tarjolla monet sosialismin kehittymiselle haitalliset tekijät.

Torpparilaitoksemme on kapitalistisen kehityksen pakosta häviävä nykyisessä muodossaan, kirjoitti Aatto Sirén omana näkemyksenään vuonna 1909. »Luultavasti käy siirtyminen välittömästi nykyisestä vuokramuodosta omistusoikeudelliseen pienviljelykseen ja siitä nopeasti, maaomaisuuksien kasaantuessa muun itsenäisen pikkutalonpoikaisluokan kehrällä tilattoman palkkatyöväen laajeneviin riveihin, yhtyäkseen taas kasaantuneiden maaomaisuuksien siirtyessä ja siirrettäessä yhteiskunnan käsiin joko yhteiskunnalle veroa maksaviksi viljelijöiksi, mutta joka tapauksessa silloisien maapääomien järjestäviksi yksilöiksi.»⁵³ Edvard Gylling oli kuitenkin jo vuoden 1906 torpparikokouksessa tuominnut yksityisen maanomistuksen väliaikaisenakin muotona siveellisesti vaaralliseksi sekä työväenluokan rivejä hajoittavaksi.⁵⁴

Maa oli saatava yhteiskunnan omistukseen, mutta yleinen pakkoluvutuksen tie oli ainakin toistaiseksi liian vaikea, omistusoikeuden kautta kulkeva tie epävarma ja viljelyspakkokin olisi todellisuudessa jättänyt maapohjan joko entisen omistajansa tai uuden haltijansa yksityisomaisuudeksi.

⁵² Vrt. *Marx*, Pääoma I, s. 24, 684—85; *Marx*, *Das Kapital* III, ss. 858—59.

⁵³ *Sirén*, Torppariliikkeen kehittymisen syitä, ss. 26—29.

⁵⁴ Em. torpparien edustajakokouksen 1906 ptk., ss. 40—43.

6. Puolueohjelma päätetään uudistaa

Sosiaalidemokraattisen puolueen maatalousohjelma otettiin tarkistuksen alaiseksi puoluekokouksessa 1909. O. V. Kuusinen ehdotti, että puoluekokous asettaisi komitean tarkastamaan puolueohjelmaa yleensä sekä tekemään mahdolliset muutosehdotukset ennen seuraavaa puoluekokousta. Mutta tämän lisäksi Kuusinen jätti puoluekokouksen hyväksyttäväksi seuraavan lausunnon, johon myös puolueuuevosto jo oli ennen kokousta yhtynyt:

»Koska puolueen sekä periaatteellinen ohjelma siltä osaltaan, joka koskee maatalouskysymystä, että maatalousohjelman käytännölliset uudistusvaatimukset on huomattu olevan kaikin puolin enemmän harrinnan, tutkimuksen ja keskustelun tarpeessa, katsoo puoluekokous tarpeelliseksi,

että maatalousohjelma otetaan hetimiten perinpohjaisen valmistavan tarkastelun alaiseksi,

sekä selittää, että siihen saakka, kunnes uusi puoluekokous on maatalous- ja maalaistyöväen⁵⁵ kysymyksessä kantansa määrännyt, ei puolue ole ehdottomasti sidottu Forssan eikä Oulun kokousten hyväksymään maatalousohjelman vaatimuksiin;

mutta siitä huolimatta sosialidemokratinen puolue tulee periaatteidensa mukaisesti nyt kuten aina yhteiskunnallisessa luokkataistelussa voimainsa takaa ajamaan ja puolustamaan maalaistyöväen etuja, sekä, ollen kaikkien kapitalismin sortamain auttajana, taistelemaan saavutukseen myös talonpojille ja kaikelle maaseudun työtätekevälle kansalle edullisia uudistuksia, sikäli kuin ne vaan ovat edistyksellisiä ja työväenluokan etujen mukaisia».⁵⁶

Kotkassa syyskuun 8.—13. päivinä 1909 pidetyssä kokouksessa Oskari Tokoi yhtyi Kuusiseen. »Koko meidän maatalousohjelmamme on minun käsittääkseni syntynyt enempi muotiasiana kuin sos.dem. periaatteita silmällä pitäen,» sanoi Tokoi viitaten siten vuoteen 1906, jolloin kaikki puolueet tulevia vaaleja ajatellen laativat erityisesti torppari- ja tilattoman väestön kysymyksen ratkaisemista tarkoittavat maatalousohjelmansa. »Tilattoman väestön yhä kasvava lisääntyminen ja se harrastus, jolla porvarit ovat lähteneet niiden asemaa parantamaan, on ollut omiaan houkuttelemaan sosialidemokrateja vaalikalastusinnossaan määritte-

⁵⁵ Maalaistyöväestöllä tarkoitettiin tässä lähinnä juuri maaseudun tilatonta väestöä, ts. sitä maaseutuväestöä, joka sai toimeentulonsa maataloudessa, mutta ei omistanut itse maata.

⁵⁶ Suomen Sosialidemokratisen Puolueen kuudennen edustajakokouksen Pöytäkirja (1909), s. 10—11. Myöskin E. Viinikainen oli ehdottanut puolueohjelman tarkistamista. Em. ptk. s. 10.

lemään ohjelmansa, joka useissa suhteissa on hyvin pikkuporvarillinen. Luulen, että meillä ei ole syytä keinotekoisella tavalla lisätä pienviljelijäin luokkaa, asettamalla rajoja kuinka paljon saa omistaa maata ja sillä tavalla vastustaa kapitalismin kehittymistä maatalouden alalla. Ne tulokset, mitä on saavutettu, näyttävät, että missä pikkuviljely on kehittynein, niillä seuduin on sosialidemokratialle tullut kaikkein vähimmin maaperää. Pienviljelijä, parannettakoonpa hänen asemansa millä keinoin hyvänsä, on sellaisessa asemassa, ettei hän tiedä, onko hän työläinen tahi ei, hänen toimintansa on sidottua eikä hänellä ole toimintamahdollisuuksia siinä laajuudessa kuin tavallisella työmiehellä.»⁵⁷

Käydyn keskustelun perusteella puoluekokous asetti ohjelmakomitean, jonka jäseniksi tulivat Edvard Gylling, O. V. Kuusinen, Yrjö Sirola, Sulo Vuolijoki ja Oskari Tokoi sekä varajäseniksi Aatto Sirén, A. B. Mäkelä ja Matti Paasivuori. Komitea veloitettiin ensimmäiseksi laatimaan ja julkaisemaan ehdotuksensa maatalousohjelman tarkistuksesta.⁵⁸

Kuusinen oli esityksessään ehdottanut, että siihen saakka kunnes uudistettu ohjelma olisi saatu, puolue ei olisi ehdottomasti sidottu Forssan ja Oulun kokousten päätöksiin. Tokoi ei maininnut tästä asiasta mitään, mutta sen sijaan useat muut nousivat sitä vastaan sanoen, että puolueella ei saisi olla mitään ohjelmatonta aikaa. Viitasaarelainen Jalmarin Kovanen vetosi erityisesti siihen, että suomettarelaiset voisivat silloin syyttää puoluetta siitä, ettei sillä ollut mitään ohjelmaa niin tärkeässä asiassa kuin maatalouskysymyksessä. Vastoin ohjelmavaliokunnan esitystä puoluekokous jätti äänin 65—60 tämän kohdan ponsilauselmasta pois ja sekä Forssan että Oulun kokousten päätökset jäivät täten edelleen sitoviksi siihen saakka kunnes uusi ohjelma olisi vahvistettu.⁵⁹

Yrjö Sirola, joka kokouksessa oli vaatinut keskusteltavaksi erityisesti juuri tästä kohdasta, kirjoitti kohta kokouksen jälkeen Työmies-lehdessä, että nyt pitäisi niiden, jotka yhä vaativat pitäydyttäväksi vanhaan ohjelmaan, osoittaa vääriksi Kuusisen esiin tuomat väitteet. Sirola itse piti vanhaa ohjelmaa epäkelpona eikä uskonut, että uudestakaan ohjelmasta tulisi täysin kelvollista. »Sillä se on pähkinä, jota purren muitenkin maitten toveripuolueet ovat hampaitaan tylsyttäneet», hän sanoi. Vieläpä Internationalessakin oli päädytty pelkästään ylimalkaisiin ponsilauseelmiin. Samalla hän kuitenkin totesi, että myös porvaripuolueet ovat siinä suhteessa neuvottomia eivätkä keksi muuta keinoa kuin »velkaisäntiä» tekemällä yrittää pitää köyhälistön puolellaan.⁶⁰

⁵⁷ Em. ptk., ss. 143—44.

⁵⁸ Em. ptk., s. 204.

⁵⁹ Em. ptk., ss. 142—45, 201—04.

⁶⁰ Työmies 18. 9. 1909.

Vajaat neljä kuukautta ennen puoluekokousta oli Helsingin yliopistossa pidetty asiaan läheisesti liittyvä, mutta yllättävän vähälle huomiolle jäänyt väitöstilaisuus. Edvard Gylling oli toukokuussa väitellyt tohtoriksi teoksellaan »Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsinvallan aikana». Teos oli puhtaasti tieteellinen ja sen tarkoituksena oli selvittää yksityisoikeudellisella maalla olevan torpparilaitoksen synty ja kehitys Suomessa. Tekijän sosialistinen ajatuskanta näkyi kuitenkin joissakin kohdissa. Niinpä hän jo alkuun lähtiessään korosti kiinnostavansa erityistä huomiota kehityksen taloudellisiin syihin. Samoin hän puhui yhteismaasta tai yhteisomistuksessa olevasta maasta tarkoittaessaan jakamatonta maata.⁶¹ Edelleen hän käytti anastus-sanaa tarkoituksenaan haltuunottoa sanoen, että torpparilaitos liittyi »entisen asutuksen anastaman» maan viljelykseen ottoon tarkoituksenaan maata, jonka torpparilaitoksen syntyä aikaisempi asutus oli ottanut haltuunsa. Samoin hän käytti sittemmin varsin huomattavan merkityksen saanutta sanontaa, jonka mukaan torppariluokka on raivannut Suomen pelлот.⁶²

Gyllingin vastaväittäjänä toimi silloinen dosentti Väinö Voionmaa. Työmies-lehti ei maininnut väitöstilaisuudesta mitään. Uusi Suometar kertoi uutisessaan lyhyesti, että tällainen väitöstilaisuus oli ollut, mutta ei muuta. Ajankohtaisuudestaan huolimatta teokseen ei todellakaan näytetty kiinnitetyn minkäänlaista julkista huomiota; Historiallisen Aikakauskirjan tietämän mukaan sitä ei edes arvosteltu missään sanoma- tai aikakauslehdessä.⁶³ Torpparikysymys oli jo siinä määrin politisoitunut, että akateeminen keskustelu oli sille vierasta.

⁶¹ Vrt. *Jutikkala*, Suomen talonpojan historia (vuoden 1942 painos), ss. 12—13.

⁶² *Gylling*, Suomen torpparikysymyksen kehityksen pääpiirteet. ., ss. 3, 4, 133, 218.

⁶³ Uusi Suometar 27. 5. 1909; Historiallinen Aikakauskirja 1910, s. III; *Halila*, Väinö Voionmaa, s. 110.

C. IRTI VILJELYS-PAKKOVAATIMUKSESTA

1. Maanvuokraajain Liitto

Vuoden 1906 torpparikokouksessa oli asetettu Torpparien keskustoimikunta, jonka kotipaikkana oli Tampere. Joulukuussa 1909 julkaistiin Työmies-lehdessä maaseutukirjeenä tämän toimikunnan eri paikallisjärjestöille osoittama tiedustelu. Keskustoimikunta epäili, että taannehtivalla asetuksella aikaansaatu seitsemän vuoden rauhoitusaika lamaanuttaisi alkaneen torppariliikkeen ja tiedusteli sen takia paikallisjärjestöiltä, mihin suuntaan yhteistoimintaa olisi nyt ohjattava ja olisiko mahdollisesti kutsuttava yleinen torpparikokous taas koolle.¹

Keskustoimikunta oli aluksi sitä mieltä, että olisi pidettävä ainoastaan vuokralautakuntien jäsenten yleinen kokous, mutta paikallisjärjestöjen enemmistön mukaan keskustoimikunta päätti järjestää kolmannen yleisen torpparien edustajakokouksen jälleen Tampereella huhtikuun 18.—20. päivinä 1910.² Kokoukseen saapui 308 osanottajaa, jotka edustivat noin 30 000 maanvuokraajaa, minkä lisäksi 30 kansanedustajalle ja muulle »puoluetoverille» myönnettiin läsnäolo- ja puheoikeus. Puheenjohtajina toimivat Oskari Tokoi, Nestori Telkkä ja Emil Wiljanen.³

Kokouksen keskeisimmäksi kysymykseksi tuli maanvuokraajain järjestäytyminen. Keskustoimikunta ehdotti perustettavaksi koko maan käsittävän maanvuokraajain liiton, jonka tuli työskennellä maanvuokraajain aseman kohottamiseksi sekä heidän etujensa valvomiseksi »kaikilla sivistyksellisen, valtiollisen ja taloudellisen toiminnan aloilla.» Erityisesti on huomattava, että liitto ei saanut ehdotuksen mukaan kuulua myös muu henkilö kuin maanvuokraaja, jos hän vain hyväksyi liiton tarkoituksen. Tämä merkitsi ovien avaamista puhtaasti poliittiselle toiminnalle.⁴

¹ Työmies 3. 12. 1909. Toimikunnasta ks. myös *Ampuja*, Pajasta parlamenttiin, ss. 80—82.

² Maanvuokraajain III:n yleisen edustajakokouksen (1910) ptk. Esitysvihko, ss. 2—4; Työmies 4. 1., 8. 3. ja 14. 3. 1910.

³ Em. ptk., s. 3.

⁴ Em. ptk., Esitysvihko, ss. 5—6.

Keskustelussa järjestäytymistä vastustettiin yhtä paljon kuin puollettiinkin. Eniten pelättiin taloudellisia raskuuksia sekä sitä, että työväenyhdistysten rinnalle perustetut maanvuokraajayhdistykset hajoittaisivat työväenluokan rivejä. Kansanedustajana mukana ollut Eero Haapalainen ehdotti perustettavaksi puhtaasti ammatillisen maatyöväen liiton, johon maanvuokraajain lisäksi tulisivat mukaan myös itselliset, muonamiehet, päiväpalkkalaiset ja palvelusväki. Seth Heikkilä vastusti tätä, koska torppareillakin oli palvelijoita. Kuinka kävisi silloin palvelijain ja heidän isäntiensä välisissä työriidoissa?

Liitto päätettiin perustaa Maanvuokraajain Liiton nimellä ja säännöiksi hyväksyttiin keskustoimikunnan ehdotus lähes sellaisenaan. Samalla kokous hyväksyi uuden liiton ja sosiaalidemokraattisen puolueen keskinäisestä suhteesta Evert Elorannan ehdottaman ponnin, jonka mukaan Maanvuokraajain Liitto hyväksyy työtätekevän luokan puolesta käytävässä taistelussa sosiaalidemokraattisen puolueen periaatteet ja menettelytavat. Saman ponnin mukaan liiton keskustoimikunnan tuli olla läheisessä yhteistoiminnassa puolueen johdon kanssa ja liiton alaosastojen yksityisiä jäseniä oli kehoitettava »oman etunsa vuoksi ja edistääkseen sorrettujen luokkien vapauttamista luokkalakien ja kapitalismin orjuudesta» liittymään puolueen jäseniksi.⁵

Liittotoimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Penna Paunu Tampereelta ja muutkin neuvoston jäsenet olivat joko Tampereelta tai sen lähiympäristöstä. Tämän lisäksi valittiin liittoneuvosto, jonka jäsenet valittiin eri puolilta maata, mutta tämä liittoneuvosto ei varojen vähyyden takia kokoontunut yhtään kertaa. Seuraavana vuonna liittoneuvostokin valittiin yksinomaan Tampereen lähiseuduilta.⁶

Liiton asema oli vaikea. Torppari ei ole tavallinen palkkatyöläinen, kirjoitti Työmies. »Hänellä on hoidettavana pikkuinen kapitalistinen talous. Hän häärii kiinteän omaisuuden kanssa, yrittäen sillä mahdollisimman suuria vuosituloja. Hän ostaa, hän myö, hän pitää palkkalaisia».⁷ Mutta kuitenkin torpparien olisi pitänyt yhdistää voimansa kaupunkilaispalkkatyöväen yhteiseen taisteluun. Tähän liittotoimikuntakin vetosi anoessaan sosiaalidemokraattiselta eduskuntaryhmältä varoja puhujan palkkaamista varten. Myös kaupunki- ja teollisuustyöväestö voi maanvuokraajain järjestäytyttyä paremmin ajaa vaatimuksiaan sanottiin anomuksessa, jota eduskuntaryhmä ei kuitenkaan hyväksynyt.⁸

⁵ Em. ptk., ss. 6—11, 32—37.

⁶ Em. ptk., ss. 31, 35—36; Suomen Maanvuokraajain Liiton ensimmäisen (1911) edustajakokouksen ptk., ss. 7, 20.

⁷ Työmies 16. 7. 1910.

⁸ Sos.dem. Eduskuntaryhmä. Pöytäkirjat 6. 2. 1911. TA.

Liiton toiminta jäi loppujen lopuksi varsin vaatimattomaksi, sillä sen jäsenmäärä pysyi maanvuokraajien kokonaismäärään nähden perin pienenä. Helmikuun lopussa 1911 oli liittoon ilmoittautunut 37 alaosastoa, joissa yksityisiä jäseniä oli yhteensä 636. Kaksi vuotta myöhemmin jäsenmäärä oli jo 1625, mutta näistä oli lähes puolet — noin 700 — muita kuin varsinaisia maanvuokraajia. Osa näistä muista oli tosin maanvuokraajien perheenjäseniä, mutta joukossa oli myös itsellisiä, palvelijoita ym. Vuoden 1913 lopussa liittoon kuului sen oman ilmoituksen mukaan 121 alaosastoa ja 2 073 jäsentä. Vuoden 1916 loppuun mennessä jäsenluku oli kasvanut 2 155:een, mutta jos oletamme, että tästäkin lähes puolet oli muita kuin itse maanvuokraajia, voimme todeta, että varsinaisten maanvuokraajajäsenten määrä ei ennen vuoden 1917 murrosta noussut edes yhteen prosenttiin koko vuokratilojen määrästä. Lisäksi monet jättivät jäsenmaksunsa maksamatta ja vuoden 1913 lopulla todettiin jopa, että edes kaikki osastot eivät olleet tilanneet liiton päääsenkannattajaa, Maanvuokraaja-lehteä. Tällöin heräsikin kysymys koko liiton lopettamisesta, mutta se jatkui kuitenkin kunnes se vuonna 1919 muutettiin Pienviljelijäin Liitoksi. Syynä jäsenten vähälukuisuuteen saattoi olla pelko siitä, että liittyminen toisi mukanaan hädän, mutta ainakin yhtenä syynä on pidettävä myös sitä, että liitto oli liian läheisesti sidottu sosiaalidemokraattiseen puolueeseen.⁹

Tarkoituksensa mukaisesti liitto antoi joissakin oikeusjutuissa jurista apua maanvuokraajapuolelle, mutta käytännössä liiton tärkeimmäksi toimintamuodoksi tuli Maanvuokraaja-lehden toimittaminen. Päätös oman lehden perustamisesta tehtiin vuoden 1910 edustajakokouksessa. Alustaja Seth Heikkilä lähti siitä, että maanvuokraajain edut ja harrastukset ovat siksi omalaatuisensa, että heitä varten on saatava oma äänenkannattaja, joka antaisi myös puhtaasti ammatillista opastusta. Hän korosti erityisesti sitä, että useat maanvuokraajat eivät tilaa varsinaisia työväenlehtiä, mutta jos maanvuokraajien oma lehti toimitetaan työväenluokan tarkoituksia vastaavalla tavalla, siitä on suuri hyöty koko työväen luokkataistelulle.¹⁰

Lehden näytenumero ilmestyi joulukuussa 1910, päätoimittajana Nikolai Parviainen ja painopaikkana Tampere. Ohjelmakirjoituksessaan lehti lupasi kertoa uutisia, antaa ammatillisia ja maanvuokrausta koskevia neuvoja, mutta erityisesti ohjata maanvuokraajaväestön järjes-

⁹ Maanvuokraaja 1911, ss. 14, 27; 1912, ss. 54—55; 1913, ss. 290, 326—27, 338—41; 1914, s. 40; *Santonen*, Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys, s. 41, Liite III; Maanviljelijä N:o 6/1910, s. 83. — Palkollisväen liittymisen yhtenä syynä oli se, että maatyöväen oma liitto perustettiin vasta syksyllä 1917.

¹⁰ Em. ptk. 1910, Esitysvihko ss. 11—12, ptk., ss. 12—13, 25—26.

täytymistä. »Lehtemme tarkoituksena on oleva maanvuokraajaväestön kokoaminen lujaan, yhtenäiseen ammatilliseen järjestöön maanvuokraajain yhteisten etujen ajamiseksi. Toiminnassaan se on nojaava sille samalle luokkataistelun pohjalle, jolle nykyaikainen työväenliike kaikissa maissa perustuu. Siltä kannalta emme aijo rahtuistakaan tinkiä, sillä ainoastaan tätä tietä uskomme maanvuokraajain saavuttavan oikeutensa.»¹¹

Maanvuokraaja-lehti oli täten alusta pitäen omaksunut täysin selvän sosialistisen luokkataistelun linjan. Myös jo näytenuumerossa esiintyi sittemmin lähes joka numerossa toistunut uutisotsikko »Velkaisäntiä tehdään», jolla tarkoitettiin pikkutilojen omaksiostoja. Ilmeisesti juuri tämän asenteen vuoksi lehden menestys jäi heikoksi samoin kuin liitonkin. Vuoden 1914 kevätpuolella sen painosmäärä lienee ollut korkeimmillaan, noin 3 100. Tärkeimmät levikkipaikkakunnat olivat Ypäjä, Pyhäjärvi Ul., Forssa, Jokioinen, Ruovesi, Korpilahti, Turenki, Urjala, Lempäälä ja Orivesi.¹² Lehti ilmestyi aluksi kerran kuussa, mutta vuoden 1913 alusta lukien kahdesti kuussa 16-sivuisena aikakauskirjana, kunnes vuoden 1918 tapahtumat lopettivat sen ilmestymisen kokonaan.

2. Periaatekeskustelu jatkuu

Luonnollisesti myös viljelyspakko joutui vuoden 1910 torpparikokouksessa keskustelun alaiseksi. Asian alustajaksi lupautunut Edvard Gylling oli kuitenkin estynyt saapumasta kokoukseen ja koska hänen alustustaan ei oltu etukäteen julkaistu, käytti Oskari Tokoi alustavan puheenvuoron. Hän katsoi viljelyspakon tarpeelliseksi. Sillä vaikka vuokralaki olisi kuinka edullinen tahansa, se ei turvaisi torppariluokkaa, vaan päinvastoin mitä edullisempi vuokralaki olisi vuokramiehille, sitä vähemmän maanomistajat antaisivat vapaaehtoisesti maitaan vuokralle.

Suppeahkoksi jääneen keskustelun jälkeen kokous hyväksyi asiassa ponnet, jotka noudattivat sosiaalidemokraattien eduskunta-aloitteiden linjaa. Me emme vastaa seurauksista, sanottiin valiokunnan mietinnössä,

¹¹ Maanvuokraaja, näytenuumero 1910, ss. 3—4.

¹² Suomen Maanvuokraajain Sanomalehti Oy:n ptk., vuosikertomukset 1914 ja 1915. Tampereen kaupunginarkisto. — Mainittakoon, että Maanvuokraajaa painettiin useita vuosia Kansan Lehden, so. Tampereen Työväen Sanomalehti Oy:n kirjapainossa, mutta vuoden 1915 alussa siirryttiin porvarillisen Sanoma-painoon, koska Kansan Lehden kirjapainon kustannukset olivat niin suuret, että ne uhkasivat tappaa koko lehden. Vuoden 1917 alussa palattiin työväen kirjapainoon, joka oli alentanut taksansa.

jos porvaristo yhä leikkii tilattomien oikeutetuilla vaatimuksilla, varsinkin kun »maaemon povesta löytyy näiden tarpeiden tyydytystä». Ennen kaikkea yhtiöiden, mutta myös yksityisten viljelyskelpoiset, mutta viljelemättömät maat oli luovutettava halullisten viljeltäviksi perinnöllisellä vuokraoikeudella. Vuokran oli määrävä paikallinen asutuslautakunta eikä se saanut nousta suuremmaksi kuin maan puhdas tuotto oli ennen sen viljelijälle luovuttamista. Lisäksi kokous ehdotti, että tilattoman väestön lainarahastoa lisättäisiin 5 miljoonalla markalla vuosittain ja että siitä annettaisiin lainoja viljelys- ja rakentamistarkoituksiin vuokramiehille ja myöskin vuokramiesten takauksia vastaan.¹³

Maanvuokraajain edustajakokous oli täten asettunut virallisesti edelleen kannattamaan viljelyspakkovaatimusta. Saman vuoden alussa pidettyjen eduskuntavaalien ehdokkaista ainoastaan Vaasan läänin itäisen vaalipiirin ehdokas Samuli Häkkinen oli ottanut viljelyspakkovaatimuksen tunnukseksi.¹⁴ Puoluejohto varoi vuosien 1909 ja 1911 puoluekokousten välillä määrittelemästä kantaansa, mutta sosiaalidemokratistisessa lehdistössä siitä kirjoitettiin paljonkin.

Maanvuokraajassa kirjoitti Anton Huotari, että porvarit olivat hylänneet viljelyspakkoehdotuksen eduskunnassa, mutta aate ei kuole sillä, että vallassaolijat sen kumoavat. Pahinta oli, että työväen omassakin keskuudessa oli alkanut kuulua ääniä viljelyspakko vaatimusta vastaan. Huotari itse asettui selvästi viljelyspakon kannalle ja kehoitti torppariosastoja keskustelemaan asiasta, että saataisiin siihen selvyttä.¹⁵

Kesällä 1910 laski Työmiehen pääkirjoituksen laatija »-o -o.», että koska Suomen yli puoleentoista miljoonaan henkeen nousevasta maatalousväestöstä vain 119 000 omisti maata, nousi »maasta irtireväistyjen» lukumäärä suunnilleen 1 400 000 henkeen. Hän siis laski maanomistajien perheenjäsenetkin maattomiin. Oikeammin olisi ollut sanoa, että 291 000 maatalousruokakunnasta 119 000 omisti maata. Kaiketi saman laskuperusteen mukaan arvioi Aatto Sirén vähän myöhemmin, että viljelyspakon avulla voitaisiin turvata lähes puoleentoistamiljoonan tilattoman toimeentulo.¹⁶

Edellisenä vuonna julkaistussa kirjasessaan »Torppariliikemme kehityksen syitä» Sirén jo oli — ilmeisesti ruotsinkielisiä suurtilallisia tarkoittaen — väittänyt, että nuo mainitut maanomistajat »eivät enimmäkseen ole edes heimolaisuussuhteissa varsinaisiin maanraivaajiin ja

¹³ Em. ptk. 1910, ss. 20, 37, 39.

¹⁴ Esim. Työmies 25. 1. 1910, ehdokaslistayhdistelmä.

¹⁵ Maanvuokraaja 1911, s. 12.

¹⁶ Työmies 15. 6. ja 29. 6. 1910. Vrt. *Gebhard*, Maanviljelysväestö ja sen suhde muihin elinkeinoihin, taulu 2, sekä *Gebhard*, Yhteiskuntataloudelliset olot ss. 12, 13, 22.

asutuksen levittäjiin», vaan pelkkää vierasta riistäjäluokkaa.¹⁷ Nyt hän kirjoitti jälleen, ettei asiassa voida vedota omistusoikeuden pyhyyteen. Sillä tämän omistusoikeuden lähtökohtana ovat olleet »maan anastus heikommalta, maan ostaminen tyhemmältä ja kauppakeinot-tele koko laajuudessaan».¹⁸

Herrat vetoavat Ruotsin lakeihin ja hallitus kuuntelee mieluummin niitä, jotka katselevat kaukaa metsästyskiikarilla kansan elämää, kirjoitti Santeri Mäkelä Kansan Lehdessä. Viljelyspakkokin on tosin porvarillinen reformi, mutta oikeaoppisinkaan marxilainen ei voi vaatia, että Suomen kivikkopelloilla harjoitettaisiin suurviljelystä, jatkoi Mäkelä, joka kuitenkin vähän aikaisemmin oli eduskunnan maatalousvaliokunnassa itse todistanut suurviljelyksen voiton puolesta.¹⁹ Savon Työmiehellä Janne Hautala kirjoitti, että sosialistien puuhaamat maareformit kuuluisivat paremminkin jollekin porvaris-vapaamieliselle puolueelle, mutta että ne Suomen oloissa kuitenkin ovat hankkineet sosiaalidemokraattiselle puolueelle runsaasti kannattajia.²⁰

Kiista liittyi erottamattomasti vanhaan kysymykseen suur- ja pienviljelyksen eduista ja tulevaisuudesta. Hautalakin totesi, että tarkka maatalousohjelma voidaan määritellä vasta sitten kun tämä avainkysymys on saatu ratkaistuksi. Mutta koska marxilaisen teorian mukaan suurtuotanto oli voittava, liittyi kiista läheisesti myös siihen revisionismia koskevaan kiistaan, joka kärjistyi juuri ennen vuoden 1911 puoluekokousta. Revisionistiksi syytetty Timo Korpimaa kirjoitti Kansan Lehdessä, että puolueen vanha maatalousohjelmakin on selvästi revisionistinen pienviljelystä ihailevine viljelyspakkovaatimuksineen.²¹ Tähän vastattiin, että sosialistinen pienviljely ei suinkaan ole samaa kuin esikapitalistinen pienviljely, koska viime mainittu oli velkaorjuuteen sidottu, mutta sosialistinen pienviljely vapaata. Samoin viitattiin siihen, että ainoastaan maaperän laatu määräsi sen, että Suomessa jouduttiin nojautumaan jossain määrin toisenlaiseen maatalouspolitiikkaan kuin muualla.²² Myöhemmin, kun Työmies oli maininnut mm. ohjelmakysymyksen sellaiseksi, jossa marxilaisuuden ja revisionismin erot tulivat näkyviin, sanoi Kansan Lehti, että ainakaan maatalouskysymys ei tee mitään järkeä. Sillä jos vanha ohjelma onkin selvästi revisionistinen, ei ohjelma-akomitea, jonka johdossa on ollut teorian mestari Kuusinen, ole saanut

¹⁷ *Sirén*, Torppariliikkeemme kehityksen syitä, ss. 8—9.

¹⁸ Sosialisti 7. 7. 1910.

¹⁹ Kansan Lehti 1. 8. 1910; Työmies 8. 4. 1910, Eduskuntapapina.

²⁰ Savon Työmies 27. 4. 1911.

²¹ Kansan Lehti 20. 8. 1910.

²² Kansan Lehti 29. 8. ja 5. 9. 1910. Ks. myös Helsingin Sanomat 1. 5. 1910.

aikaan mitään »todellista sosialidemokratista» ohjelmaa, vaan ehdottaa jäätäväksi kokonaan vaille maatalousohjelmaa. Tämä nimittäin kirjoitettiin silloin, kun komitean ehdotus jo oli annettu julkisuuteen.²³

Todellisuudessa oli siis kysymys teorian ja käytännön yhteensovittamattomuudesta. Toisella puolen oli marxilainen teoria, joka vaati maan yhteiskunnallista omistusta ja suurtuotantoa maataloudenkin alalla. Toisella puolen olivat Suomen luonnonolot ja vallitsevat omistussuhteet sekä ennen kaikkea jo olemassa oleva pienviljelys. Puoluejohto pidättyi, kuten sanottu, ilmaisemasta tässä murrosvaiheessa kantaansa, mutta kentällä asiasta ilmeisesti keskusteltiin paljonkin. Merkille pantavaa on, että siitä myös kirjoitettiin ja väiteltiin julkisuudessa varsin paljon. Tästä julkisesta erimielisyydestä huolimatta kirjoittelu ei haitannut puolueen toimintaa niin paljon kuin ehkä olisi voitu odottaa, sillä kaiken tämän väittelyn jälkeen puolueen johdon omaksuma kanta tuntui todella perusteellisesti harkitulta.

Ikään kuin osoituksena maatalouskysymysten yleisemmästäkin teoreettisesta vaikeudesta selosti E. Tuominen Työmiehessä ennen puoluekokousta Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen maatalousohjelmia. Hän totesi aluksi, että sekä sosiaalivallankumouksellinen puolue että duuman työryhmäläiset haluavat istuttaa Venäjälle pienviljelyksen, jossa kukin hoitaisi hallitsemaansa maapalstaa omin käsin. Jos tämä toteutettaisiin, maa joutuisi pian kapitalistien käsiin. Sosiaalidemokraatit ovatkin saaneet paljon taistella tätä ajattelua vastaan, koska se saa köyhälistön »uneksimaan oman talouden hankkimisesta» ja johtaa sen syrjään luokkataistelun tieltä. Mutta myös itse sosiaalidemokraattisen puolueen sisällä on neljä erilaista ohjelmaa, jatkoi Tuominen. P. Maslov vaati suurtilojen pakkoluovutusta, mutta pikkutilojen jättämistä koske-
mattomiksi omistajilleen, sillä jos pikkutilalliset saatettaisiin tyytymättömiksi, he siirtyisivät vastavallankumouksellisten riveihin. Finn-Jenotajevski vaati suuromistusta pakkoluovutettavaksi ja jaettavaksi talonpojille yksityisomaisuudeksi. Roskov vaati ainoastaan kirkon, luostarien ja keisarihuoneen omistamien maiden luovuttamista valtiolle, joka saisi myydä niistä osan maksaakseen velkojaan, sekä vuokrata loput talonpojille. Bolševikki Lenin puolestaan vaati kaiken maan kansallistamista sillä ehdolla, että ensin on saatava Venäjälle täysin kansanvaltainen valtiollinen järjestys. Lopuksi Tuominen viittasi Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen Tukholmassa vuonna 1906 pitämään kokoukseen, jossa se asettui lähinnä Maslovin linjalle sekä päätti toimia yhdessä talonpoikaiston kanssa, koska kansanvaltainen järjestys oli saavutetta-

²³ Kansan Lehti 15. 10. 1910, 29. 7. 1911 ja 3. 8. 1911.

vissa vain sillä edellytyksellä, että talonpoikaisto osallistui aktiivisesti vallankumousliikkeeseen.²⁴

3. *Vielä kerran viljelyspakkoaloite*

Vaikka puolue jo olikin siirtymässä pois viljelyspakkovaatimuksesta, tehtiin puolueen taholta kuitenkin vielä vuoden 1911 valtiopäivillä asiassa anomusehdotus. Asiaa käsiteltiin ennen anomuksen tekemistä puolueen eduskuntaryhmän kokouksessa ja koska ainakin Saarijärven sosiaalidemokraattiselta kunnallisjärjestöltä oli tullut viljelyspakkoa vaativa kirjelmä, päätti kokous, että ryhmä ei kiellä yksityisiä jäseniään tekemästä asiassa aloitetta. Anomusedotuksen allekirjoittajiksi löytyikin kokonaisu- ta 38 sosiaalidemokraattista kansanežustajaa, ensimmäisenä ilmajoke- lainen Jaakko Mäki.²⁵

Anomusedotuksessa »viljelyskelpoisen maan luovuttamisesta uutis- tiloiksi ja uutisviljelyksen edistämisestä» todettiin aluksi, että yksika- rinen eduskunta ei ollut vielä saanut tilattoman väestön kysymyksessä aikaan muuta kuin joka valtiopäivillä tehdyn viljelyspakkovaatimuksen hylkäämisen. Kuitenkin jo pelkästään uusi maanvuokra-asetus on lisän- nyt torpparihäätöjä ja niiden kautta maatonta väestöä. Ja samaan ai- kaan kuin pelkän tilapäistyön varassa elävä tai suorastaan joutilaisuus- teen pakotettu väestö yhä lisääntyy, pidetään laajat alat viljelyskelpois- ta maata tuottamattomassa tilassa.

Koska tällaisten maiden saattaminen viljelykseen porvariston ehdot- tamaa ostomenetelmää käyttäen olisi vain suistanut maansaajat voitta- mattoman velkakuorman alle, ehdottivat anomuksentekijät viljelyspa- kon voimaansaattamista. Ehdotetut perusteet olivat suunnilleen samat kuin ennenkin. Ensisijaisesti oli pakkoluovutettava sellaisten yhtiöiden ja yksityisten maat, jotka harjoittivat etupäässä muuta elinkeinoa kuin maanviljelystä, ja vuokra oli jäävittömän arvion perusteella määrättävä enintään 5 %:ksi alueen pääoma-arvosta. Edelleen ehdotettiin, »että täten syntyneiden uutistilojen oikeussuhteet järjestettäisiin siten, että niille annetaan rajaton, jatkuva nautinto- ja viljelysoikeus sekä täydel- linen siirto-oikeus, että viljelijällä olisi oikeus, milloin haluaa, lunastaa viljelemänsä alue täysin itsenäiseksi siitä arvosta, joka maalle viljelyk- selle luovutettaessa sen pääoma-arvoksi määrättiin».

²⁴ Työmies 17. 5., 20. 5. ja 24. 5. 1911.

²⁵ Sos.dem. eduskuntaryhmä ptk., 12. 2. 1911, § 5. TA; VP 1911, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 75.

Voidaan sanoa, että tämä anomusehdotus oli entistäkin »revisionistisempi», mikä suunta yhä vahvistui maatalousvaliokunnassa. Aloite käsiteltiin yhdessä porvarilliselta taholta tehtyjen pientila-asetusehdotusten kanssa. Valiokunnan enemmistö hylkäsi jälleen viljelyspakkovaatimuksen, mutta sosiaalidemokraattiset valiokunnan jäsenet jättivät vastalauseen, jossa erotettiin itsenäiseksi ponneksi edellä siteeratun momentin loppuosaa »että viljelijällä olisi oikeus, milloin haluaa, lunastaa viljelysalueensa täysin itsenäiseksi siitä arvosta, jota maalle viljelykseen luovutettaessa sen! pääoma-arvoksi määrättiin.»²⁶

Kun valiokunnan mietintöä sitten käsiteltiin sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän kokouksessa, ei viljelyspakkovaatimusta enää yritetty ajaa. Jaakko Mäkikin myönsi, että viljelyspakkoa ei voitaisi saada eduskunnassa läpi sen hetkisten voimasuhteiden vallitessa. Sen sijaan päätettiin, että porvarien ehdotus kaadetaan ja ryhmän väliaikaiselle toimikunnalle annetaan »ehdottomana velvollisuutena» tehtäväksi seuraavia valtiopäiviä varten ehdotus sekä tilattoman väestön asuttamisesta että erittäinkin torpparien vapauttamisesta. Päätös tehtiin siitä Edvard Valppaan huomautuksesta huolimatta, että olisi ensin odotettava syksyllä pidettävän puoluekokouksen kannanmäärittelyä.²⁷

Tämä tapahtui toukokuussa 1911, jolloin vuoden 1909 puoluekokouksen asettaman ohjelmatoimikunnan mietintö jo oli valmis ja puolueen virallinen maatalousohjelma muuttumassa.

4. Tokoin kanta

Ohjelmakomitean mietintöä alettiin julkaista puolueen lehdistössä kesäkuussa 1911. Sitä ennen julkaisi Oskari Tokoi vielä laajan artikkelisarjan nimellä »Maatalouskysymyksemme»,²⁸ jossa hän periaatteessa asettui kannattamaan viljelyspakkoa. Hän vetosi mm. siihen, että Yhdysvalloissa ja Venäjällä orjat olivat olleet omaisuutta, joka oli täytynyt pakolla tehdä omistajalleen arvottomaksi. Samoin oli tehtävä Suomessa maan suhteen. Viljelyspakko saisi aikaan riittävän kilpailun ja alentaisi maan keinotekoisien arvon.

Omistusoikeus ei sinänsä ole niin suuri kiihoitin toimintaan kuin mitä on väitetty, sanoi Tokoi. Määräviä ovat taloudelliset tekijät ja jos

²⁶ VP 1911, Asiak. V, An. miet. N:o 10.

²⁷ Sos.dem. eduskuntaryhmän ptk., 19. 5. 1911.

²⁸ Alkoi Sosialidemokraatissa 27. 4. 1911. Julkaistiin myös Työ- ja Vapaa Sanalehdissä.

vuokraviljely on taloudellisesti edullisempaa kuin korkeaan pääomakorkoon perustuva omistus, on tällä taloudellisella puolella suurempi merkitys kuin oikeudellisella. Hän korosti samalla sitä, että maanomistajan intressit maan omistajana ovat toiset kuin maan viljelijänä. Maan omistaja edustaa pääomaa, mutta maan viljelijä työtä.

Omistusoikeutta ei siis voida pitää minään ihannepäämääränä, jatkoi Tokoi, eikä vuokraviljelmän lunastamista itsenäiseksi voida puolustaa itsenäisyyden takia, ellei siihen samalla liity riittävästi taloudellisia etuja. Työväenliikkeen kannalta on lisäksi muistettava, että vuokraviljelijä, joka ei omista maataan, ei edusta pääomaa, vaan työtä, ja on siitä syystä lähempänä työväestöä kuin maanomistaja. Myös hänen harrastuksensa ovat kaikilta osiltaan yhteiset työväen harrastusten kanssa.

Vuokramies enempiä kuin muukaan maanviljelijä ei tarvitse omistusoikeutta, vaan maata, ja hänen tulee saada sitä viljelläkseen niin huokein ehdoin kuin mahdollista. Hän tarvitsee myös jatkuvan nautinto-oikeuden. Tästäkin syystä Tokoi asettui viljelyspakon kannalle, mutta arveli kuitenkin, että se ei ollut toteutettavissa ennen kuin sosialistisessa yhteiskunnassa, jossa jo olisi muitakin keinoja asian hoitamiseksi. Näin ollen hän antoi rivien välistä huomata, että hän ei käytännössä enää pitänyt viljelyspakko vaatimuksesta kiinni.

Tokoi otti puheeksi myös pien- ja suurtilakiistan todeten, että asia on yhäti epäselvä ja tutkimaton. Se, että pientilat ovat lisääntyneet, ei vielä todista niiden etevämmyyttä, koska kapitalistinen järjestelmä pakottaa etsimään toimeentuloa sieltäkin, missä se on taloudellisesti kannattamatonta. Pientiloja rasittavat suhteellisesti suuremmat kustannukset, eikä osuustoimintakaan voi kokonaan poistaa näitä haittoja.²⁹

Artikkelisarjansa lopuksi ei Tokoi osannut antaa parempaa suunta- viittaa kuin sanoa, että työväestö voi kannattaa kaikkea sellaista, mikä lieventää riistoa. Mutta, hän jatkoi diplomaattisen pyöreästi, se ei voi ajaa mitään sellaista uudistusta, joka tarkoittaisi jonkun tuottaja- tai omistajaluokan saattamista muita edullisempaan asemaan; ei silloinkaan, vaikka olisi kysymys jonkin aivan kurjissa oloissa elävän tuottajaluokan eduista, jos uudistus tarkoittaisi ainoastaan tämän luokan erikoisetujen turvaamista tuottajina ja omistajina. Tällä Tokoi ilmeisesti tahoi etukäteen lieventää sitä kateutta, jota teollisuusväestö tulisi tuntemaan erikoisasemaan nostettavia torppareita kohtaan.³⁰

²⁹ Sosialidemokraatti 29. 6., 4. 7., 11. 7., 25. 7. ja 10. 8. 1911.

³⁰ Sosialidemokraatti 24. 8. 1911.

5. Viljelyspakkovaatimuksesta luovutaan

Vuoden 1909 puoluekokouksen asettama ohjelmakomitea sai työnsä pääpiirteissään valmiiksi helmi—maaliskuulla 1911, mutta julkisuuteen mietintö tuli vasta kesällä puoluelehdistön sarja-artikkelina.³¹ Sitä julkaistiin täten osittain rinnan Tokoin artikkelisarjan kanssa ja mahdollisesti Tokoin artikkeli olikin ollut hänen oma ehdotuksensa ohjelmakomitean mietinnöksi.

Puoluekokous oli velvoittanut komitean käsittelemään koko puolueohjelmaa, mutta ensisijaisesti maatalouskysymystä. Koko ohjelman laajuuden takia komitea oli kuitenkin keskittynyt yksinomaan maatalouskysymykseen ja tyytyi muun ohjelman osalta vain toteamaan, että sekin kaipasi tarkistusta ja että sitä varten olisi asetettava uusi komitea.³²

Komitea asetti lähtökohdakseen kaksi vaatimusta, jotka oli asetettava uudelle ohjelmalle: sen täytyi olla työväenluokan etujen mukainen eikä se saanut olla edistyksen vastainen. Sosiaalidemokratian tuli ajaa köyhälistön etuja, mutta se ei saanut hidastuttaa yhteiskuntataloudellista kehitystä kohti sosialismia siitäkään huolimatta, että anastajaluokat mahdollisesti saisivat siitä enemmän välitöntä hyötyä, koska kehityksen jarruttaminen vain pitkittäisi köyhälistön kärsimyksiä. Tästä syystä sosialismin täytyi porvarillisessa yhteiskunnassa pyrkiä lieventämään köyhälistön kärsimää sortoa sellaisin keinoin, jotka eivät hidastuta yhteiskunnallista kehitystä. Mitä erityisesti maalaisköyhälistöön tuli, oli se kohotettava »nykyisestä riistäjäin mielivallasta ja kuristuslakien rasittamasta sorronalaisuudesta ja kurjuudesta siedettäviin työ- ja elinehtoihin ynnä yhteiskunnallisesti niin itsenäiseksi ja työväen luokkataistelussa niin kykeneväksi kuin sille porvarillisessa yhteiskunnassa on mahdollista». Tämän johdosta komitea esitti uuden puoluekokouksen hyväksyttäväksi, että maatyöläisten ammatillista järjestäytymistä pyrittäisiin edistämään työtaistelujen hoitamiseksi ja työsopimusten noudattamisen valvomiseksi, sekä että puolueen taholta esitettäisiin eduskunnassa tarpeellisia työväensuojelu- ym. lakialoitteita. Vuoden 1911 puoluekokous hyväksyikin aikanaan nämä ehdotukset.³³

Tämän jälkeen komitea siirtyi itse käytännölliseen pääasiaan ja otiskoi kaksi seuraavaa lukua »Kysymys maalaisköyhälistön jäsenten muuttamisesta pienviljelijöiksi» sekä »Torpparien ja mäkitupalai- sten asia».

³¹ Sos.dem. Puoluetoimikunnan ptk. 5. 2. 1911, § 3. TA. Ohjelmaa alettiin julkaista ensinnä Hämeen Voimassa 8. 6. 1911. Ks. myös muut sos.dem. sanomalehdet.

³² Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen seitsemännän edustajakokouksen (1911) ptk., Ohjelmakomitean mietintö, ss. 26—86.

³³ Em. Ohjelmakomitean mietintö, ss. 26—44.

Viljelyspakolla³⁴ saataisiin tilattomille riittävästi maata ja samalla heidät voitaisiin turvata heidän viljelystensä anastetuiksi joutumisen vaaralta. Mutta samalla jouduttaisiin kysymään pienviljelyksen kannattavuutta. Jos pienviljelys tulee kannattamaan niin huonosti, että pien-tilan haltija ei pysy konnullaan ilman lainsäädännön turvaa, parannus on epäilyttävää laatua. Lainsäädännön avulla voidaan turvata viljelijän hallintaoikeus, mutta hänen toimeentulonsa riippuu taloudellisesta kehityksestä. Jos pienviljelijä menestyy taloudellisesti, ei hänen oikeudellinenkaan asemansa vaadi mitään erillistä lainsäädäntöä. Mutta jos hän ei taloudellisesti menesty ja hänet kuitenkin sidotaan tilansa hallintaan, sidotaan hänet ainoastaan huonoon asemaansa. Näin ollen peruskysymys ei koske omistusoikeutta, vaan tuotantoa. Siihen viljelyspakkovaatimus taas ei anna mitään lisäselvitystä.

Viljelyspakkovaatimusta on puolustettu myös sillä, että sen avulla saataisiin laajat viljelemättömät alueet tuottavaan käyttöön. On kuitenkin epävarmaa, tuottaisiko se köyhälistölle hyötyä vai vahinkoa, sillä tuottavuuden yleisestä kohoamisesta koituu nykyisessä yhteiskunnassa hyöty pääasiallisesti tuotannon välikappaleiden suuromistajille.

Periaatteellisesti olisi myös arveluttavaa lisätä nykyisen valtion maanomistusta. Kun Saksan sosiaalidemokraattinen puolue hylkäsi Breslaussa vuonna 1895 sellaista tarkoittavan lausunnon, se katsoi, että maanomistuksen lisääminen ainoastaan antaisi »uusien mahtivälineitä nylkyrivaltion käytettäväksi» ja siten vaikeuttaisi köyhälistön luokkataistelua. Se sopii ainoastaan valtiossa, jossa valtiollinen valta kuuluu köyhälistölle.

Myöskin pienviljelijöille annettavat valtionavustukset herättävät työväenluokan kannalta epäilyksiä sikäli, että ei ole oikein verottaa työväenluokkaa maanviljelijäin ammattietujen hyväksi. Samasta syytä on hylättävä elintarvikkeiden suojelustullit. Lisäksi on otettava huomioon, että tällaiset avustukset eivät ajan mittaan auttaisikaan pienviljelijöitä, ellei pienviljelys itsessään kannata. Avustukset koituisivat ainoastaan pienviljelijäin velkojien hyväksi.

Esittämiensä perustelujen nojalla ohjelmakomitea katsoi, »ettei tois- taiseksi vielä tiedetä pätevästi sanoa, onko yleensä maanhankinta hyväksyttävä vai hylättävä keino maalaisköyhälistön auttamisessa, eli onko siitä köyhälistölle enemmän hyötyä kuin vahinkoa». Tästä syystä komitea kysymyksessä maalaisköyhälistön muuttamisesta pienviljelijöiksi ehdotti puoluekokouksen hyväksyttäväksi seuraavan lausunnon:³⁵

³⁴ Seuraavasta ks. em. Ohjelmakomitean mietintö, ss. 67—69.

³⁵ Em. Ohjelmakomitean mietintö, ss. 72—73.

»Katsoen siihen, että nykyään saatavissa olevat tiedot jättävät epäilyksen alaiseksi,

tokko uudenaikaisessa maataloudessa pienviljelyksellä saadaan samalla ihmistyövoiman kulutuksella tai edes samoilla tuotantokustannuksilla yhtä suurta tulosta, kuin suurviljelyksellä ja tokko toiminta pienviljelyksen lisäämiseksi olisi yleensä sopuisuudessa maataloudellisen edistyksen kanssa, ja

tokko maalaisköyhälistön jäsenten muuttaminen pienviljelijöiksi pitemmälle katsoen tuottaisi heille itselleen tai heidän vaimoilleen ja lapsilleen taikka heidän mahdollisesti apunaan tarvitsemilleen työläisille työrasituksen vähenemistä ja huonon elannon paranemista, ja tokko he kapitalismin kynsissä pienviljelijöinä tulisivat taloudellisen ja yhteiskunnallisen riippumattomuuden puolesta senkään verran siedettävään asemaan taikka työväen luokkataisteluun niin kykeneviksi, kuin he palkkatyöläisinä voivat päästä,

selittää kokous,

että ne Forssan ja Oulun kokouksissa päätetyt maatalousohjelman lähimmät vaatimukset, jotka yksipuolisesti edustavat pienviljelyksen lisäämistä kannattavaa suuntaa, ovat kokonaan uuden tarkistuksen tarpeessa, ja

että toistaiseksi, kunnes uusi puoluekokous täydellisempien tietojen perusteella voi tässä asiassa määrätä puolueen kannan, puolue on maatalousohjelmakysymyksen alalla sosialidemokratien keskuudessa vallitseviin erilaisiin mielipiteisiin nähden puolueettomana, eikä niinmuodoin aja pienviljelysten perustamista tai kehota ketään ryhtymään pienviljelijän ammattiin eikä myöskään kiellä siitä ketään taikka vastusta pienviljelyksen lisäämistä tai edistämistä tarkoittavia toimenpiteitä sinänsä, elleivät ne vahingoita köyhälistön etuja; sekä

kehottaa puolueen jäseniä tutkimaan ja tosiolojen mukaan kuvaamaan pienviljelyksen hyviä ja huonoja puolia ja mahdollisesti omaa määrätynlaista kantansa puolustaessaan saattamaan tietoon myös puolueen tämän päätöksen, sekä paljastamaan porvarien petollisten maanhankintahommain ja talonpoikaismatmin säilytyspyrintöjen sisältämät orjuutuksen vaarat ja sortotarkoitukset; ja lisäksi selittää,

että puolue, vaikka se siis ei voi nyt ratkaista, olisiko tuo yksi toimenpide, maalaisköyhälistön jäsenten hommaaminen pienviljelijöiksi, köyhälistölle kapitalistisessa yhteiskunnassa hyödyksi vai vahingoksi, voimainsa takaa ajaa erityisesti maalaisköyhälistön aseman parantamista tarkoittavina lähimpinä toimenpiteinä maatyöväen suojelusta ja torpparien vapautusta, sekä maaseudun, yhtäläillä kuin kaupunkien köyhälistölle välttämättöminä uudistustoimenpiteinä kunnallisen äänioikeuden kansanvaltaistuttamista, verojen siirtämistä riistäjään maksettavaksi, yleistä vanhuuseläkkeiden suorittamista köyhälistölle, kouluolojen parantamista ynnä muita sos.dem. ohjelman mukaisia uudistuksia, näillä suuresti hyödyttäen myös luokkasortoa kärsiväin pientilallisten ja Suomen koko työtätekevän kansanennemistön menestystä;

mutta puolue vastustaa kaikkia toimenpiteitä, jotka polkevat työväenluokan etuja tai hidastuttavat nykyisen yhteiskunnan välttämätöntä kehitystä, edellytysten kypsymiseksi sosialidemokratisen yhteiskunnan joutumiselle, joka on oleva kaikkien kapitalismin sortamien pelastaja.»

Ohjelmakomitea ehdotti täten selvästi luovuttavaksi viljelyspakko-vaatimuksesta, mutta se ehdotti samalla, että puolue jättäytyisi vaille sitovaa maatalousohjelmaa siksi, kunnes tarkempien tutkimusten perus-

teella voitaisiin määritellä uusi ja kehitystä paremmin vastaava ohjelma. Ainoaksi selväksi ohjelmaksi olisi komitean ehdotuksen mukaan tässä asiassa jäänyt, että puolue voimainsa takaa ajaa maatyöväen suoje-
lusta ja torpparien vapautusta sekä erinäisiä niin maalais- kuin kaupunkityöväellekin yhteisiä kansanvaltaisia uudistuksia. Torpparien vapau-
tuksen kohdallakin jäi tässä kohden tarkemmin määrittelemättä, minkä-
laista vapautusta sillä tarkoitettiin.

Syyskuussa 1911 pidetyssä puoluekokouksessa viimeksi mainitut eh-
dotukset eivät herättäneet edes keskustelua, mutta sen sijaan syntyi kii-
vas keskustelu viljelyspakkovaatimuksen poisjättämisestä sekä jättäyty-
misestä ilman maatalousohjelmaa. Viljelyspakon kohdalla mielipiteet
menivät pahasti ristiin. Toiset pitivät sitä vahingollisena, koska se lisää
pikkutiloja, toiset välttämättömänä, koska sen avulla voidaan pakottaa
maanomistajat viljelemään alueitaan. Myös pienviljelyksen kannatta-
vuudesta oltiin eri mieltä.³⁶

Puoluekokouksen ohjelmavaliokunta totesi erimielisyydet, mutta kat-
soi, että puolueohjelma ei saa sisältää muuta kuin varmasti perusteltuja
ja harkittuja toimenpiteitä, joiden ajamiseen puolue voi velvoittaa jä-
seniään. Tämän nojalla valiokunta esitti hyväksyttäväksi ohjelmakomi-
tean ehdotuksen sellaisenaan.

Valiokunnan lausuntoon liitti Kuopion läänin itäistä vaalipiiriä edus-
tava Matti Lonkainen vastalauseen, jonka mukaan viljelyspakko oli edel-
leen säilytettävä ohjelmassa ja mietintö muutenkin laadittava uudes-
taan sellaiseksi, että puolueelle ei jäisi ohjelmatonta olotilaa. Hän ih-
metteli, että puolueen oppineimmat miehet ehdottivat jätettäväksi ilman
maatalousohjelmaa.

Loppukeskustelussa mielipiteet menivät yhä ristiin ja mm. Edvard
Gylling joutui puolustamaan ohjelmakomitean kantaa sillä, että maa-
työväen olojen parantamista sekä alustalaisten vapauttamista koskevat
ponnet olivat selvät, joten mitään ohjelmatonta tilaa ei jäisi. Hän jat-
koi samalla, että viljelyspakkoa ei missään tapauksessa voitaisi saada
eduskunnassa läpi, joten sen liittäminen puolueohjelmaan tapahtuisi
pelkästään agitaatiotarkoituksessa ja herättäisi maalaisköyhälistössä tur-
hia toiveita.

Loppuäänestyksessä puoluekokous hyväksyi ohjelmakomitean lausun-
taehdotuksen sellaisenaan 57 äänellä Matti Lonkaisen vastalauseen saa-
dessa taakseen 36 ääntä. Erimielisyys oli täten edelleen varsin suuri,
mutta joka tapauksessa sosiaalidemokraattinen puolue 9. 9. 1911 viralli-
sesti luopui viljelyspakkovaatimuksestaan.³⁷

³⁶ Em. pöytäkirja, ss. 108—111; Kansan Lehti 11. 9. 1911.

³⁷ Em. ptk., ss. 50—52, 154—65.

6. Kysymys asumisoikeuden turvaamisesta

Todellisuudessa tämä päätös merkitsi sitä, että sosiaalidemokraattinen puolue nyt vapautui ajamaan varsinaisen tilattoman väestön kysymyksestä erilleen irroitettua torpparikysymystä. Viljelyspakkovaatimuksessa jo olemassa olevia maanvuokraajia ei mitenkään erotettu niistä varsinaisista tilattomista, joille olisi pitänyt kerta kaikkiaan hankkia jostakin maata viljeltäväksi. Koska maanvuokra edelleen olisi maksettu yksityisille maanomistajille, ei viljelyspakko olisi tuonut entisille maanvuokraajille muuta muutosta, kuin että vuokraoikeus olisi ollut sosiaalidemokraattien saman aikaisesti vaatiman vuokralain mukaan pysyväinen ja vuokran määrä ulkopuolisten lautakuntien määräämä.

Lähtiessään tarkastelemaan »torpparien ja mäkitupalaisien asemaa»³⁸ komitea totesi aluksi, että torpparijärjestelmä soveltui luontoistalouteen, mutta että rahatalouden vallitessa vuokramiehen asema usein on heikompi kuin palkkatyöläisen. Siirtyminen teollisuusväestöön merkitsee usein olojen paranemista, kurjuuden lievenemistä, mutta se on teollisuuden kehittymättömyyden takia Suomessa vaikeampaa kuin Ruotsissa. Vuoden 1909 asetus ei paljonkaan parantanut vuokramiesten oloja, koska vero jäi määrättäväksi päivätöiden nykyarvon mukaan. Vuonna 1916 päättyvän välikauden takia oli nyt asiaan löydettävä kiireellinen ratkaisu. Kysymyksessä ei kuitenkaan ollut maanvuokraajain tuotannollisen aseman muuttaminen, koska torppari jäisi edelleen maanviljelijäksi ja mäkitupalainen työläiseksi, vaan heidän oikeuksiensa turvaaminen.

Vuokramiesten oikeuksista puhuessaan ohjelmakomitea toi esille sen käsitteen, johon sosiaalidemokraattisen puolueen taholta seuraavina vuosina useimmin vedottiin. Komitea katsoi nimittäin, että torppareilla ja mäkitupalaisilla ei ollut tiluksiinsa ainoastaan vuokraoikeutta, »vaan usein paljon täydellisempi varsinainen asumisoikeus». Komitean mukaan tämän varsinaisen asumisoikeuden turvaaminen oli asiassa kiireellisin tehtävä.³⁹

Mitä tällä »varsinaisella asumisoikeudella» tarkoitettiin, sitä ohjelmakomitea ei tarkemmin määritellyt eikä sitä määritelty myöhemminkään missään yhteydessä. Komitea tosin perusteli sitä sillä, että vuokramiehet useassa tapauksessa olivat jo sukupolvia viljelleet ja raivanneet samaa tilaa, johon he alun perin olivat saaneet »suoranaisen oikeuden» perinnön, oston tai muun samankaltaisen saannon kautta. Myöhemmin Tokoi ja Gylling valtion maanvuokrakomitean jäseninä ollessaan perustelivat tätä »varsinaista asumisoikeutta» sillä, että torppa alun-

³⁸ Em. Ohjelmakomitean mietintö, ss. 73—84.

³⁹ Em. Ohjelmakomitean mietintö, ss. 73—84.

perin tarkoitti kylän yhteismaalle perustettua uudistilaa, että torpparit saivat asua tiluksiaan pysyvästi niin kauan kuin suorittivat määrätyt veronsa, että torpat siirtyivät useimmiten perintönä isältä pojalle sekä että torppariluokka oli vuosisatojen kuluessa raivannut ja asuttanut viljelemättömiä seutuja.⁴⁰

Käsitteellä tarkoitettiin täten lähinnä raivaajan oikeutta raivaamaan sa alueeseen silloin, kun hän ei ollut tehnyt sitä toisen palkkaamana; siis ensisijaisesti työtulosten omistusoikeutta. Siihen sisältyi myös omistusoikeutta muistuttava »suoranainen oikeus», joka perustui perintöön, ostoon tai muuhun vastaavaan. Todellisuudessa vuokramies oli varhaisimpien lakien nojalla jo vuokraoikeutensa vastineena velvollinen raivaamaan ja rakentamaan vuosittain määrätyt määrät. Vuoden 1909 asetuksen mukaan vuokranantaja taas oli velvollinen vuokrasuhteen päättyessä korvaamaan vuokramiehelle tämän tilallaan tekemät parannukset, ellei tämä vuokra-aikanaan ollut ennättänyt nauttia niistä vastaavaa hyötyä.⁴¹ Toisaalta perinnön, oston tai muun sellaisen kautta saatu vuokraoikeus oli luonteeltaan aivan samanlainen kuin mikä tahansa vuokrasopimuksen perusteella saatu maan käyttöoikeus. Laki ei tuntenut mitään »varsinaista» asumisoikeutta; sen mukaan vuokramiehen oikeudet vuokratilaan päättyivät vuokrasuhteen laillisesti päättyessä. Uuteen käsitteeseen sisältyi kuitenkin tunteisiin vetoava ajatus raivaajan ja kodinperustajan oikeuksista ja sen tärkein käytännöllinen merkitys oli siinä, että tämän »varsinaisen asumisoikeuden» perusteella kaikki hädöt oli kiellettävä.

Koska kysymyksessä oli siis asumisoikeuden turvaaminen sekä samalla vuokratilaa koskevien käyttöoikeuksien laajentaminen, jouduttiin kysymään myös, mitkä olivat maan omistajan oikeudet. Kysymys koskee omaisuutta, jonka maanomistajat ovat luulleet saaneensa ikipäiviksi alustalaisiltaan riistetyksi, sanottiin ohjelmakomitean mietinnössä. Siksi asia vaatii takautuvaa lainsäädäntöä ja siksi sosiaalidemokraattisen puolueen myös on käytävä ponnella vaatimaan oikeata, eikä ainoastaan vapaaehtoisin kauppoihin perustuvaa torpparien ja mäkitupalaisien vapauttamista. »Kun kerran tunnustetaan se käsitys, ettei torppareilla ja mäkitupalaisilla ole ainoastaan vuokraoikeutta, vaan yleensä paljoa laajemat oikeudet tiluksiinsa ja että heille kuuluu torpan varsinainen asumisoikeus, niin seuraa jo tästä varsin läheisesti vaatimus, että torpparit ja

⁴⁰ Maanvuokrakomitean (N:o 4/1914) mietintö, ss. 209—10. »Asumisoikeus» -käsitteen kritiikistä ks. myös *Vennola*, Maanomistus ja torpparien itsenäistyttäminen meillä, ss. 44—46 ja *Vennola*, Maakysymys talouspolitiikassamme, ss. 109—111.

⁴¹ Ks. Vuoden 1734 lain Maakaaren 16. luku sekä vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen §§ 25—28.

mäkitupalaiset olisivat saatettavat tilustensa laillisiksikin omistajiksi». Vuoden 1906 torpparikokouksessa tehdyn vuokravaatimuspäätöksen taustaa vastaan on mielenkiintoista todeta ohjelmakomitean myönnytys: »Tällaista vapautusta puheenaolevat alustalaiset itsekin varsin yleisesti haluavat päästäkseen turvaan edes isäntiensä anastuspyyteilä». ⁴²

Tällainen torpparien vapauttaminen ei merkitse pienviljelyksen lisäämistä, sanottiin mietinnössä edelleen. Omistusoikeuden kautta saadaan vuokramiehet kuitenkin paremmin suojatuiksi isäntiensä riistopyrkimyksiltä, mutta senkään kautta ei heitä voi suojata kaikelta kapitalistiselta riistolta enempää kuin muitakaan pienviljelijöitä. Koska omistusoikeuteen liittyy lisätaakkana lunastussumman kuoletus, täytyy vuokramiehille jättää oikeus valita, haluavatko he lunastaa tilansa itsenäiseksi vai petyä edelleen vuokramiehinä.

Komitea piti ehdottoman välttämättömänä, että lunastus ei saisi tapahtua vapaaehtoista tietä, vaan että laissa oli tarkoin määriteltävä lunastussumman laskentatapa ja -perusteet. Tällöin oli vuokratilan arvosta vähennettävä kaikki ne oikeudet, joita vuokramiehellä tilaansa oli. Jos torppa oli saatu perintöosuutena, ei siitä saanut määrätä mitään lunastusta. Itse lunastuksen komitea ehdotti tapahtuvaksi siten, että valtio suorittaisi lunastushinnan maanomistajalle obligaatioina ja itsenäistynyt vuokramies puolestaan valtiolle pitkäaikaisena kuoletuksena.

Ehdotus oli itse asiassa varsin vähän sosialistinen. Se perustui selvästi yksityisen omistusoikeuden tunnustamiseen ja suosimiseenkin. Se tunnusti myös selvästi maanomistajan omistusoikeuden, mikä kävi yhä selvemmäksi komitean esittäessä, että erinäisissä poikkeustapauksissa olisi maanomistajalle jätettävä oikeus pysyttää vuokratila omistuksessaan. »Toisinaan on hyvin tarpellista, että päätilan järkiperäinen taloudenhoito nykyisin vaatisi torpalle jätettyjä tiluksia», sanottiin mietinnössä. Samoin saattaisi torpan erottaminen liaksi pirstoa päätalon tiluksia tai voisi päätila tarvita torppaa metsänvartijan tms. asunnoksi. Tällöin maanomistajan olisi suoritettava vuokramiehelle korvaus tämän omaisuudesta ja oikeuksista. Komitea ei kuitenkaan tarkemmin määritellyt sitä käytännön kannalta tärkeätä kysymystä, milloin päätilan etu astui vuokramiehen etujen edelle.

Komitea ei laatinut mitään yksityiskohtaista lakiehdotusta asiasta, vaan jätti sellaisen eduskuntaryhmän tehtäväksi ja ehdotti puoluekokouksen päätettäväksi ainoastaan, että »torpparien ja mäkitupalaisten auttamiseksi isäntänsä häätö- ja ryöstöpyyteiden kynistä ja keskiaikaisen riippuvaisuuden tilasta vaatii puolue torpparien ja mäkitupalaisten vapauttamista pääasiassa sensuuntaisen pakkolainsäädännön kautta kuin

⁴² Em. Ohjelmakomitean mietintö, s. 80.

edellä on esitetty». Samalla komitea ehdotti, että puoluekokous määräisi puolueuuevoston valitsemaan komitean laatimaan asiasta eduskunnassa esitettävää aloitetta.⁴³

Viljelyspakkokysymys oli synnyttänyt puoluekokouksessa osin kärjekäänkin mielipiteiden vaihdon, mutta torpparien ja mäkitupalaisten asia ei herättänyt edes yhtään periaatteellista puheenvuoroa; kokous hyväksyi komitean laatiman päätösehdotuksen ilman keskustelua.⁴⁴ Ainoastaan uuden eduskunta-aloitekomitean valitsemistavasta vaihdettiin mielipiteitä. Sosiaalidemokraattinen puolue oli joka tapauksessa täten asettunut ajamaan torpparien omistusoikeuteen perustuvaa itsenäistämistä.

7. Vuoden 1911 torpparikokous

Syyskuun puoluekokouksen päätös joutui edelleen käsiteltäväksi pari kuukautta myöhemmin pidetyssä torpparikokouksessa Tampereella. Maatalouskysymys jaettiin siellä kahteen osaan, periaatteelliseen ja käytännölliseen, joista edellisen alusti Edvard Gylling ja jälkimmäisen Oskari Tokoi.

Gylling selosti aluksi kuinka Suomen tilattoman väestön määrä kasvaa vuosittain 15 000 hengellä. Muissa maissa on tapahtunut sama kehitys, mutta sitä mukaa kuin teollisuus on lisääntynyt, on myöskin maaseudun tilaton väestö siirtynyt teollisuuskeskuksiin ja eräissä maissa jo kadonnut miltei olemattomiin. Tämän perusteella Gylling katsoi, että maaseudun tilaton väestö ei muodosta mitään pysyväistä väestöryhmää, jonka oloja olisi aina pidettävä silmällä. Se on ainoastaan hetkellinen ilmiö, joka syntyy kapitalismin mukana, mutta myös katoaa sitä mukaa kuin kapitalismi kehittyy edelleen.

Tästä syystä Gylling edelleen asetti kyseenalaiseksi, onko syytä auttaa tilattomia pientilallisiksi, jotka usein elävät varsin sietämättömissä ja kurjissa oloissa raataen varhaisesta aamusta myöhään iltaan. Pientilallisia sortuu joka päivä kannattamattomuuden takia. Lisäksi on huomattava, että pienviljelijä kuitenkin on tuottaja, jonka edut ovat vastakkaiset suurimman kuluttajaryhmän, työväen, kanssa. Vieläpä pienviljelijät joutuvat usein itse pitämään palkkatyöväkeä, jota heidän on kurjan asemansa takia pakko riistää mahdollisimman paljon; teettää mahdollisimman paljon työtä pientä palkkaa ja huonoa ravintoa vastaan.

Tämän jälkeen Gylling esitti puoluekokouksen päätösponnet, joiden

⁴³ Em. Ohjelmakomitean mietintö, ss. 81—86.

⁴⁴ Em. ptk., ss. 157, 164—165.

mukaan puolue oli tilattoman väestön asuttamiskysymyksen suhteen jätettytynyt vaille määrätietoista ohjelmaa. Tätä puolueen päätöstä voidaan pitää julmana ja sydämettömänä, sanoi Gylling, koska pienikin tila sentään turvaisi asunnon ja ravinnon ja koska viljelyspakon avulla saataisiin huokeata vuokraa vastaan varma asumisoikeus. Mutta viljelyspakko on porvarillisen eduskuntaenemmistön takia mahdoton saada aikaan. Se voidaan saada vasta jonkun suuren yhteiskunnallisen mullistuksen jälkeen, jonka tulemisesta taas on mahdotonta sanoa mitään varmaa. Sen tähden on selvintä asettaa sellaiset tavoitteet, joista työväen luokkataistelulle on varmempi ja pysyvämpi hyöty. Tällaisina tavoitteina Gylling mainitsi työväen suojelulait, kunnallisen äänioikeuden yms., mutta myös torpparien vapauttamisen, koska se hänen sanojensa mukaan tulisi helpottamaan tilattomienkin asemaa.⁴⁵

Tokoi lähti omassa alustuksessaan siitä, että torppari on toisaalta maanomistajan työntekijä, toisaalta itsenäinen tuottaja viljelmällään; yhtä aikaa riistettävä työläinen ja maataloustuottaja. Sosiaalidemokraattinen puolue ei voi parantaa torpparin asemaa tuottajana, mutta sen täytyy pyrkiä poistamaan se riippuvaisuus ja riistonalaisuus, jossa torpparit elävät.

Kun tahdotaan saattaa torppari maanomistajasta riippumattomaksi, käy se parhaiten siten, että torppari saa lunastaa viljelemänsä tilan omakseen, jatkoi Tokoi. Sitä varten on säädettävä erityinen torpparien vapauttamista koskeva laki, jossa tarkoin määritellään ne perusteet, joiden mukaan lunastushinta on arvioitava ja joissa on otettava huomioon se oikeus, mikä torpparilla työnsä kautta on torppaan ja mitä hän suorittamansa vuokran muodossa jo on torpan arvoa itselleen lunastanut. Jos maanomistaja kuitenkin oman tilansa hoidon takia tarvitsisi torpan tilukset välttämättä haltuunsa, olisi torpparille suoritettava täysi korvaus siitä, mikä torpassa on hänen omaansa. Lunastushinta olisi suoritettava valtion välityksellä obligaatioita käyttäen ja niin, että torpparille itselleen jäisi pitkä kuoletusaika. Torpparia ei kuitenkaan saisi pakottaa tilaansa lunastamaan, vaan hänelle täytyy jättää oikeus valita lunastamisen ja vuokrasuhteen jatkamisen välillä.

Pienviljelijöinä torpparit tulevat itsenäistymisensä jälkeenkin olemaan taloudellisten lakien alaisia eikä siis voida mitenkään vakuuttaa, että he siinäkin asemassa tulisivat menestymään, sanoi Tokoi. »Mutta kun tässä ei olekaan kysymys heidän tuottaja-asemansa muuttamisesta eikä torpparien vapauttaminen tulisi sanottavasti lisäämään minkään tuottajaluokan lukua, vaan ainoastaan vapauttamaan torpparit tuosta

⁴⁵ Pöytäkirja Suomen maanvuokraajain neljännessä yleisestä edustajakokouksesta (30. 10.—1. 11. 1911), ss. 38—54.

heille erikoisesta feodaalisesta riippuvaisuudesta, niin siitä syystä voi-kin koko köyhälistöluokka sitä toimenpidettä täydellä tarmolla ajaa.»

Myöhemmin keskustelussa Tokoi edelleen sanoi, että puolue ei voi hommata ketään pienviljelijöiksi. Se tahtoo puolustaa pienviljelijää »avuttomana, heikkona työläisenä», »mutta kun tulee kysymykseen hänen asemansa tuottajana ja työnantajana, niin me emme voi silloin hetkeäkään epäillä, vaan tulemme me päättävästi esiintymään hänen etujaan vastaan ja palkkatyöväen vaatimusten puolesta.»⁴⁶ Myös Gylling puolusti torpparivapautusta viljelyspakkoa vastaan mm. sillä, että porvaritkin hyväksyisivät obligaatiojärjestelyyn perustuvan torpparien itsenäistämisen mieluummin kuin vuokrasopimusten pakollisen jatkamisen. Hän viittasi samalla siihen, että porvarillisella taholla jo oli tunnustettu torpparille omistusoikeus siihen, millä tämä vuokrakautenaan oli tilan arvoa kohottanut.⁴⁷

Itse keskustelu keskittyi tässäkin kokouksessa viljelyspakkoon ja mm. kansanedustaja, torppari Johan Lautasalo Ikaalisista esitti kokouksen hyväksyttäväksi viljelyspakkoa kannattavat ponnet. Lopputuloksena oli eräänlainen kompromissi. »Yhtenä tehokkaana keinona helpottamaan tilitattoman väestön maansaantia piti kokous edelleenkin kiinni viljelyspakolainsäädännön aikaansaamisesta», sanottiin päätösponnessa, mutta siinä jatkettiin samalla, että koska sosiaalidemokraattisen puolueen voimat eduskunnassa olivat osoittautuneet riittämättömiksi, oli viljelyspakko-vaatimus uudistettava vasta sitten, kun oli toivoa sen perille saamisesta.⁴⁸

Torpparien vapauttamisen kohdalla tämä vuoden 1911 torpparien edustajakokous hyväksyi ponnet, joiden mukaan kokous piti »kaikkein tärkeimpänä»,

»että on saatava aikaan erikoinen lainsäädäntö, minkä avulla torppariväestö vapautetaan siitä erikoisesta riiston- ja mielivallanalaisuudesta, jossa he vuokramiehinä ovat.

Tällaisen lakisäädöksen kautta tulisi torppareille hankkia oikeus torppansa itsenäiseksi lunastamiseen, milloin he sitä haluavat ja edelleen parimmaksi huo- maavat.

Torpan itsenäiseksi lunastamista varten toimitettavan arvion tulisi antaa puolettoman lautakunnan tehtäväksi, mihin torpparit saisivat valita vähintään puolet jäsenistä.

Tällaista arviota tehdessä saisi toiselta puolen ottaa huomioon lunastettavan maan todellisen arvon sen laadun ja tuotannon mukaan, kun taas toiselta puolen tulisi ottaa huomioon torpparin asuma-oikeus ja se oikeus, minkä torppari työnsä

⁴⁶ Em. ptk., ss. 59—61.

⁴⁷ Em. ptk., ss. 62—63. Ks myös Sosialidemokraatti 2. 11. 1911.

⁴⁸ Em. ptk., ss. 54—, 95, 97—98.

kautta on maahan hankkinut, kuin myös ne rasiukset ja verot mitä torppari on taloon suorittanut ja mitä maan todelliseen arvoon verraten voidaan laskea, sekä kuinka paljon torppari täten suorittettujen verojen muodossa on torpan arvoa itselleen jo lunastanut, mitkä kaikki tulisi torpparin hyväksi lukea ja lunastettavan maan arvosta vähentää. Loppu lunastushinnasta olisi maan omistajalle suoritettava.

Tätä toimenpidettä helpottaakseen ja edistääkseen tulisi valtion ensikädessä suorittaa maanomistajalle mahdollisesti tuleva korvaus esimerkiksi määräaikana kuolettavissa obligatioineissa, minkä summan ja sen koron, mitä valtio tässä tapauksessa maksaa, saisi torppari itsenäiseksi tultuaan pitempiaikaiseksi järjestetyillä vähittäismaksuilla kuolettaa. Kuitenkin pysyisi tila valtiolle suoritettavan velan vakuutena siksi kunnes velka tulisi loppuun suoritetuksi.

Maanomistajalla ei kuitenkaan saisi olla oikeutta pakottaa tällaiseen itsenäiseksi lunastamiseen niinkauan kuin torpparin vuokraoikeus kestää.»

Tämän lausunnon olivat asianomaisessa valiokunnassa laatineet Oskari Tokoi, H. Heiskelä Padasjoelta, J. Kujala Artjärveltä, E. Vahlström Nakkilasta ja N. Väänänen Kuopiosta.⁴⁹

Samassa yhteydessä kokous hyväksyi Sulo Vuolijoen alustuksen perusteella laaditun, maanvuokraajien aseman turvaamista koskevan pöytäkirjan, jonka mukaan torpparien, lampuotien ja mäkitupalaisten vuokraaika oli edelleen pidennettävä siihen asti kunnes kokouksen hyväksymä vuokramiesten vapautus tapahtuisi.⁵⁰

Muista kokouksessa tehdyistä päätöksistä oli merkittävin torpparilakkoja koskeva. Alustaja Emil Viljanen totesi, että useimmat torpparilakot olivat vaatineet suuria uhrauksia ilman sanottavaa hyötyä. Keskustelussa huomautettiin lisäksi, että vuokratraheissa oli työehdot määrätty, joten torpparin tekemä työlakko oli sopimuksen rikkomista ja sellaisena laiton. Sen tähden lakkoa voitiin ajatella vain, jos lakkolaisia olisi niin paljon, että heitä ei enää voitaisi sulkea vankiloihin. Tämän mukaan kokous päätti, että lakkoa ei suositella muussa tapauksessa kuin että jos yhden tai useamman läänin torpparit tekevät sen yhdessä ja jos liittoneuvosto antaa siihen luvan. Sen sijaan korostettiin johtopäätöksessä sitä, että maanvuokraajaväestönkin suurin voima olisi tehokkaassa järjestäytymisessä. Liitto, johon ei vielä kuulunut tuhattakaan maanvuokraajaa, oli voimaton.⁵¹

⁴⁹ Em. ptk., ss. 93—94. Valiokunnan kokoonpanon perusteella voidaan olettaa, että lausunnon käytännössä laati Tokoi suurin piirtein yksinään.

⁵⁰ Em. ptk., ss. 71—75, 99.

⁵¹ Em. ptk., ss. 21—27, 89—93.

8. Jälkikritiikki

Sekä puoluekokouksen että torpparikokouksen päätökset joutuivat ankaran julkisen kritiikin alaisiksi. Työmies-lehti ei puuttunut asiaan paljontaan,⁵² mutta puolueen maaseutulehdet sitäkin enemmän. Keskustelun pääteemana oli viljelyspakosta luopuminen.

Kansan Lehti kirjoitti kohta puoluekokouksen jälkeen, että vaikka aikaisemmasta maatalousohjelmasta sanottaisiin mitä tahansa, noloa kuitenkin oli jättäytyä kokonaan ohjelmattomiksi.⁵³ Vähän myöhemmin samassa lehdessä K. Evä puolusti kokouksen päätöstä korostaen samalla, että puolue sittenkin on köyhälistön todellinen auttaja, vaikka se tilapäisesti menettäisikin kannatustaan. Hän mainitsi, että viljelyspakko oli otettu ohjelmaan silloin kun oli vielä uskottu sen olevan köyhälistön todellisten etujen mukaista, mutta nyt on asiaa tutkittu ja tultu siihen tulokseen, että pienviljelyksen elinvoimaisuus Suomessa on varsin kyseenalainen.⁵⁴ Anton Huotari puolestaan tyytyi vain korostamaan sitä, että oli tarpeen tutkia, mikä asiassa todella oli köyhälistölle edullisinta.⁵⁵

Vaasalainen Vapaa Sana asettui varauksetta puoluepäätöksen kannalle. Oulun päätöksen pohjana olivat olleet porvarilliset alustukset eikä työväki osannut silloin vielä kiinnittää kylliksi huomiota tuotannollisiin tekijöihin, arvosteli lehti vain viitisen vuotta aikaisemmin laadittua ohjelmaa. Nyt on löydetty keino kaikkien häätöjen ehkäisemiseksi vastaisuudessaakin. »Se keino on torpparien saattaminen itsenäisiksi maanviljelijöiksi ennen vuotta 1916».⁵⁶

Myös jyväskyläläinen Työ piti hyvänä, että puolue nyt oli luopunut pikkuporvarilliselta kannaltaan.⁵⁷ Savon Työmiehessä Otto Piisinen otsikoi kirjoituksensa »Se maatalousohjelmamme 'kuperkeikka'» ja vastasi siinä erääseen saamaansa viljelyspakkoa vaativaan kirjeeseen, että viljelyspakko ei ilman muuta takaa pienviljelijän toimeentuloa tilallaan.⁵⁸ Myöhemmin Savon Työmies todisteli pienviljelyksen kannattamattomuutta silläkin, että tukkiyhtiöt voivat ostaa nimenomaan pikkutiloja pelkän metsän hinnalla.⁵⁹

Oskari Tokoikin kirjoitti vielä, että Oulun kokouksessa vallitsi ikään-

⁵² Vain 30. 10. 1911 Työmies otsikoi torpparikokousta koskevan ennakkouutisensa »Torpparien vapautusta kohti» asiaa enempää kommentoimatta.

⁵³ Kansan Lehti 16. 9. 1911.

⁵⁴ Kansan Lehti 25. 9. ja 27. 9. 1911.

⁵⁵ Kansan Lehti 14. 10. 1911.

⁵⁶ Vapaa Sana 30. 10. 1911 ja 26. 1. 1912.

⁵⁷ Työ 10. 1. 1912.

⁵⁸ Savon Työmies 14. 10. ja 17. 10. 1911.

⁵⁹ Savon Työmies 20. 6. 1912, ks. myös 22. 2. 1913 ja 19. 7. 1913.

kuin jonkinlainen salainen kammo omistusoikeutta kohtaan ja uskottiin, että vuokralakiuudistuksen avulla saataisiin kelvollinen olotila. Kapitalistisessa järjestelmässä vuokramuotokaan ei kuitenkaan voi suojata riistolta. Nyt tehdyn päätöksen perusteella torppareilla olisi vapaa valta valita lunastuksen ja vuokran välillä ja samalla heillä on mahdollisuus päästä niin hyvään asemaan kuin kapitalistisessa yhteiskunnassa on mahdollista.⁶⁰

Tähän vastasi F. Rantanen, että teoreettinen väittäely riittää siellä, missä ei ole puutetta. Tosiasiaksi kuitenkin jää, että siellä, missä ei ole suur- eikä pienviljelystä, mutta sen sijaan viljelyskelpoista maata sekä työn ja ravinnon puutteessa eläviä ihmisiä, siellä pienviljelyskin olisi parempi kuin ei mitään. Nyt vain vedotaan tarpeeseen tutkia asiaa niin kuin joku olisi pienviljelijäin asemaa niin erinomaiseksi väittänytään. Maatyöläiset tietävät sen heikkoudet, mutta myös sen, että maa elättää työntekijänsä. Rantanen kirjoitti edelleen, että missään tapauksessa Suomessa ei voida harjoittaa kovin laajamittaista suurviljelystä ja että kylä suurtilojakin on mennyt konkurssiin. Ja jos suurtilat tuottavatkin enemmän taloudellista voittoa, ei siitä kuitenkaan tule mitään työväelle, mutta sen sijaan suurtilat kaikkialla lisäävät tilatonta väestöä.⁶¹

Myöhemmin mm. eräät Viitasaaren torpparit vaativat Maanvuokraaja-lehdessä viljelyspakkovaatimusten uusimista.⁶² Samoin on mielenkiintoista panna merkille, että kristillisen työväenliikkeen taholta tehtiin vielä vuosien 1912 ja 1913 valtiopäiville aloitteet, joissa viitattiin siihen vuoden 1909 toisten valtiopäivien aloitteissa mainittuun epäkohtaan, että maanomistajilla ei ole maittensa viljelemisvelvollisuutta.⁶³

Porvarillisella taholla kirjoitti asiasta ensimmäisenä Uusi Suometar. Oulun puoluekokouksessa hyväksytty vaaliohjelma oli täysin ristiriidassa puolueen periaateohjelman kanssa. Viljelyspakkovaatimus oli täysin porvarillinen niin, että se vaati jopa porvarillisen omaisuuden perimisoikeudenkin säilyttämistä. Puolueen eräiden johtomiesten (Walpas, W. Wuolijoki, Gylling) epäröinnestä huolimatta viljelyspakkovaatimuksesta oli tullut sosialistien pääagitaatioaihe. »Viljelyspakko on viehättänyt tilattomia, koska se lupaa heille maalliset hyvyydet ilman omaa ansiota». Puolue on kulkenut kahden lipun alla. Nyt sen on ollut pakko valita, mutta päätöksen takana on selvä marxilainen kurjistumisteoria, sillä pienviljelyksen edistyminen merkitsisi puolueen rivien harvenemista.⁶⁴

⁶⁰ Vapaa Sana 12. 1., 15. 1. ja 12. 2. 1912; Sosialidemokraatti 16. 1., 18. 1. ja 20. 2. 1912.

⁶¹ Sosialidemokraatti 15. 2. ja 22. 2. 1912.

⁶² Maanvuokraaja 1913, s. 329.

⁶³ VP 1912, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 92; VP 1913, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 100.

⁶⁴ Uusi Suometar 14. 9. 1911. Ks. myös 5. 11. 1911.

Helsingin Sanomat piti päätöksen perusteluja tekaistuin. J. Conrad, J. Oppenheim, M. Sering ja E. Stumpfe, vieläpä sosiaalidemokraattiset E. Bernstein, F. Hertz ja E. David, kaikki etevimpiä talousoppineita, sanovat pienviljelysmuodon olevan taloudellisesti tuloksekkaampaa ja yhteiskunnallisesti terveempää. Nya Pressen julkaisi myöhemmin saman arvostelun.⁶⁵

Sosiaalidemokraattien omalla taholla on myöhemminkin esitetty erilaisia arviointeja. Y. K. Laine kirjoittaa historiategoksessaan, että vuoden 1911 puoluekokouksessa hylättiin »tilannepolitiikka» sekä »pienviljelijäin ja vuokraajien äänen kalastelu» itsenäistämisen ja viljelyspakko-ohjelmien avulla.⁶⁶ Oskari Tokoi on selittänyt⁶⁷ viljelyspakkovaatimuksen epäkäytännölliseksi kolmesta syystä: 1) koska ei voitaisi pakottaa viljelemään maata niitä, jotka eivät siihen kykene, 2) koska se ei olisi auttanut maanvuokraajain vapauttamista sekä 3) koska irtolaisväestö ei olisi pääomien ja taidon puutteessa kyennyt aloittamaan viljelystä. Aatto Sirén puolestaan korosti myöhemmin, että vuonna 1911 kiinnitettiin erityistä huomiota suojelu- ja työlainsäädäntöön ja samalla otettiin ohjelmaan torppariensaattaminen tilustensa omistajiksi. Täten puolue saattoi maakysymyksen »proletaarisemmalle pohjalle» sikäli, että torpparivapautus merkitsi vanhentuneiden talousmuotojen poistamista, talousmuotojen, jotka ehkäisivät kapitalismin kauden kehitystä ja samalla muodostuivat pahimmaksi sarronvälineeksi.⁶⁸

Kansalaissodan yhteydessä Neuvostoliittoon siirtyneiden suomalaisien kommunistien keskuudessa omaksuttiin selvä suur- ja kommuuniviljelystä suosiva kanta,⁶⁹ mutta Suomen omalle sosiaalidemokraattiselle puolueelle jäi kysymys edelleen avoimeksi. Vuoden 1918 puoluekokouksen laatimassaan alustuksessa Sulo Vuolijoki sanoikin vuoden 1911 ohjelmakomitean mietinnöstä, että se on »perinpohjaisuutensa, asiallisuutensa ja tasapuolisen esitystapansa puolesta merkillisin asiakirja», mitä puolueen taholta on maatalouskysymyksessä esitetty. Tästä syystä hän uskoikin, että mietintö tulisi kauan olemaan maataloutta koskevien periaatteellisten keskustelujen pohjana puolueen keskuudessa.⁷⁰ Eräs toi-

⁶⁵ Helsingin Sanomat 25. 2. 1912; Nya Pressen 10. 6. 1913.

⁶⁶ Laine, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III, s. 151. Laine on kuitenkin väärässä väittäessään, että kokouksessa olisi luovuttu itsenäistämisahtakuksesta ja asettuttu »jyrkästi puoltamaan maan yhteiskunnallistumista», sekä että kokous olisi vaatinut torppariensaattamista ilman lunastusmaksua.

⁶⁷ Haastattelussa 6. 11. 1958.

⁶⁸ Sirén, Torpparivapautus ja sosialidemokraattinen puolue, ss. 199—202.

⁶⁹ Esim. *Evä*, Työväen diktatuuri Suomeen!, ss. 8—9.

⁷⁰ Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta 1918, s. 77.

nen samanaikainen arvostelu kuitenkin katsoi, että mietintö oli keskittynyt yksinomaan suur- ja pienviljelyksen edullisuuskysymykseen ja jätti mm. tilakeinottelut ja maiden viljelemättä jättämiset kokonaan vaille huomiota. Viljelyspakkovaatimuksen poistaminen ilman, että mitään muuta olisi annettu sijaan, aiheutti tämän arvostelun mukaan suurta katkeruutta.⁷¹

Kaikista ohjelmamuutokseen kohdistetuista arvosteluista huolimatta sosiaalidemokraattien kannatus yhä kasvoi. Vuoden 1911 tammikuussa ja siis ennen kuin ohjelmamietintö tuli julkisuuteen suoritetuissa edustajavaaleissa puolue sai 86 edustajapaikkaa, mutta vuonna 1913 se sai 90 paikkaa. Tällä on ilmeiset selityksensä. Ensinnäkin maanvuokraajaväestöä uusi itsenäistämishjelma tyydytti varmasti paremmin kuin viljelyspakkovaatimus. Toiseksi mietinnön perustelut olivat niin laajat ja niin harkitun tuntuiset, että viljelyspakon kannattajienkin täytyi vähitellen taipua. Kolmantena ja ehkä tärkeimpänä syynä on mainittava se, että maaseudun tilaton väestö ei sittenkään ehkä niin suuressa määrin halunnut ryhtyä itsenäiseksi maanviljelijäksi kuin oli kuviteltu. Pienviljelyksellä oli omat varjopuolensa, joita ohjelmakomitea edelleen korosti, ja toisaalta alkoi yhä enemmän näkyä mahdollisuuksia siirtyä teollisuuden palvelukseen säännölliseen palkkatyöhön. Lisäksi on todettava, että jättäytyminen ilman maatalousohjelmaa sillä kertaa ei suinkaan merkinnyt sitä, että ohjelman mukana olisi heitetty myös toiveet paremmasta tulevaisuudesta. Päinvastoin mietinnössä erityisesti korostettiin sosialistien lopullisten tavoitteiden ensiarvoista tärkeyttä hetkellisten parannusten rinnalla.

⁷¹ Demokraatti 1. 4. 1919.

III Kypsyttelykausi

A. ITSENAISTAMISLINJALLE

1. *Pientila-asetusehdotus*

Suomalainen senaatti ei ollut saanut keisarin hyväksymistä millekään tilattoman väestön asuttamista tarkoittavalle asetusehdotukselleen ja asia hautautui aikaisemmin kerrotulla tavalla kokonaan Markovin senaatin syksyllä 1910 asettamaan toimikuntaan.¹ Suomalaisten taholla ei kuitenkaan tahdottu jättää asiaa silleen ja vuoden 1911 valtiopäiville jättivätkin eräät porvarilliset edustajat esitysehdotuksen »asetukseksi pienviljelys- ja asuntotilojen muodostamisesta».² Esityksen ensimmäisenä allekirjoittajana oli senaattori J. K. Paasikivi muiden allekirjoittajien ollessa vanhasuomalaisen ja nuorsuomalaisen puolueen sekä maalaisliiton jäseniä. Samanaikaisesti jättivät eräät ruotsalaisen kansanpuolueen jäsenet saman esityksen ruotsinkielisenä.³

Keisarin määräämän jakoperusteen mukaan esitykseen oli otettu ne asiat, jotka oli sisällytettävä eduskunnan päätöstä vaativaan lakiin, mutta sen ulkopuolelle oli jätetty ne asiat, jotka voitaisiin järjestää hallinnollista tietä. Täten esityksessä ei lainkaan kosketeltu käytännössä tärkeintä kysymystä eli sitä, mitä varoja asutustoiminnassa käytettäisiin, vaan pyrittiin määrittelemään ainoastaan asutustilojen muodostamista, hallintaa ja periytymistä koskevat oikeudet. Itse asiassa esitys noudatti aikaisempien eduskunta-alotteiden linjaa. Maansaantiin oikeutettuun tilattomaan väestöön luettiin edelleen myös torpparit sekä muut heidän vertaisensa vuokratun maan viljelijät. Asuntotilan suuruudeksi määriteltiin enintään 2 hehtaaria viljeltyä. Ositus, yhdysviljely ja vuokraus olivat kielletyt ilman lupaa. Myös perimysjärjestys noudatti porvarillisten taholta aikaisemmin esitettyä tapaa.

Samassa yhteydessä, mutta edellä esitetystä lakiesityksestä erillisenä, allekirjoittajat ehdottivat tarvittavien varojen aikaansaamiseksi, että

¹ Ks. s. 55.

² VP 1911, Liitteet VIII, Edusk.es. N:o 27.

³ VP 1911, Liitteet VIII, Edusk.es. N:o 28.

hallitus oikeutettaisiin eduskunnan takuuta vastaan ottamaan joko koti- tai ulkomaista kuoletuslainaa enintään 25 miljoonaa markkaa korkeintaan $4\frac{1}{2}$ %:n korolla. Näin saatavasta rahastosta oli myönnettävä lainoja edellä ehdotetun lain mukaisten pienviljelys- ja asuntotilojen muodostamista varten kunnille, yhtiöille ja osuuskunnille. Tarkemmat säännökset asiasta oli jätettävä hallituksen tehtäväksi.⁴

Lähetekeskustelussa⁵ tulivat eri mielipidesuuntien kannat selvästi esiin. Jonas Castrén piti tärkeimpänä pyrkiä luomaan tilattomista itsenäisen, omista tiloistaan toimeentulonsa saava pienviljelijäluokka. 25 miljoonaa tosin oli tarkoitukseen vähän, hän myönsi, mutta valtion rahavaroihin nähden se oli paljon. A. Osw. Kairamo puolestaan uskoi, että vuonna 1916 ei torppareita häädettäisi enempää kuin muulloinkaan. Hänen mielestään ei vähiä rahavaroja pitänytkään käyttää torppien itsenäistämiseen, koska silloin ei uusia viljelysmaita ja uusia tiloja olisi syntynyt lainkaan. Vuokratilojen lunastaminen oli hänen mielestään jätettävä poikkeustapausten varaan. Myös Santeri Alkio asettui samalle kannalle lausuen, että jos lunastetaan ainoastaan jo ennestään viljeltyjä tiloja, so. torppia, jää todellinen asutustarkoitus toteuttamatta.

Oskari Tokoi kiisti Castrénin väitteen, että muka pienviljelys olisi tuottavampaa kuin suurviljelys, sekä väitti omasta puolestaan Castrénin vain pyrkivän kiinnittämään tilattomia pienviljelykseen, jotta nämä maahan kiinnitettyinä paremmin tukisivat nykyistä luokkavaltiota.

Maatalousvaliokunnassa asia käsiteltiin yhdessä Alkion obligaatio- luottojärjestelmää ja Helenius-Seppälän maanhankintaa koskevien aloitteiden kanssa.⁶ Valiokunta, jonka puheenjohtajana toimi Paasikivi, teki aluksi selvän eron kysymykseen sisältyvän kahden eri asiaryhmän välillä. Toisella puolella oli pyrkimys jo olemassaolevien vuokratilojen, ennen kaikkea maanviljelystorppien haltijain auttamiseksi pääsemään viljelmiensä omistajiksi, »mikäli siihen kussakin eri tapauksessa vapaaehtoisin sopimuksen nojalla tarjoutuu tilaisuutta». Toisella puolen oli uudisviljelyksen edistäminen ja uusien asumusten aikaansaaminen. Mietinnössään⁷ valiokunta kuitenkin jälleen yhdisti nämä eri puolet ja lähti siis siitä, että vuokratiloja voitaisiin lunastaa itsenäiseksi ainoastaan molemminpuolisen vapaaehtoisin sopimuksen perusteella, jolloin lunastuksessa voitaisiin käyttää tilattoman väestön asuttamiseen varattuja varoja. Valiokunta piti todennäköisenä, että tämä vapaaehtoisuus

⁴ VP 1911, Liitteet VIII, Edusk.es. N:o 27, ss. 20—21.

⁵ VP 1911, Ptk., ss. 98—.

⁶ VP 1911, Liitteet VIII, An.chd:t N:o 10 ja N:o 77. Ks. myös mtk:n ptk. 1. 3., 2. 3. ja 6. 3. 1911. Eduskunnan kirjasto.

⁷ VP 1911, Asiak. V, Eduskuntacsitysmietintö n:o 5.

ja valtion lainoitus eivät korottaisi maan hintaa, koska maata oli paljon ja kohtuullisesta hinnasta tarjolla.

Maatalousvaliokunta päätyi täten mietinnössään siihen, että asutusvaroja voitaisiin käyttää toisaalta uusien tilojen muodostamiseen ja toisaalta vuokratilojen itsenäistämiseen vapaaehtoisin kaupoin. Mitään pidemmälle menevää ei valiokunta vuokratilojen itsenäistämisestä esittänyt. Itse lakiehdotuksen valiokunta jakoi kahteen osaan, joista »asetus pientiloista» käsitti suunnilleen samat määräykset, jotka aikaisemminkin olivat sisältyneet asutuslakiehdotuksiin rahajärjestelyjä lukuunottamatta. Se siis käsitti oikeudelliset määräykset tilan muodostamisesta ja hallinnasta. Toinen osa, »asetus Suomen maalaisväestön asutusrahastosta» ehdotti perustettavaksi tällaisen rahaston sekä sisälsi määräykset siitä, kellen, millä tavoin ja millä ehdoilla lainoja oli myönnettävä. Mietinnön mukaan rahastosta oli myönnettävä lainoja kunnille »edelleen lainattavaksi tilattomalle väestölle itsenäisten pientilojen hankkimiseksi, välttämättömien rakennusten rakentamiseksi sekä uudisviljelykseen, samoin kunnille enintään 2 miljoonaa markkaa tilojen ja tilanosien ostoon luovutettavaksi tilattomille vuokra-alueina tai laidunmaina». Varoja voitiin tämän mukaan käyttää siis ei ainoastaan itsenäisen pienviljelyn edistämiseen, vaan myös vuokraviljelyn tukemiseen. Sen, millä tavalla varoja rahastoon oli hankittava, valiokunta ehdotti erikseen määrättäväksi.

Maatalousvaliokunnan mietintöön liitettiin kaikkiaan viisi vastalauseetta. Näistä ensimmäinen porvarillisten (Paasikivi, Renvall, Brander, Saalasti) jättämä koski valtion oikeuksia tilojen käytön ja periytymisen suhteen. Toisessa, eräiden vanhasuomalaisien (Honkajuuri, Rannikko, Yrjö-Koskinen, Pulkkinen) jättämässä, haluttiin poistaa sana »itsenäisten», jolloin mietinnön painopiste olisi ollut vuokratilojen hankkimisessa ja kunnostamisessa. Kolmannessa, perustuslaillisten (Renvall, Brander, Saalasti) jättämässä vastalauseessa sitä vastoin paheksuttiin sitä, että varoja olisi mietintöön sisältyvän lakiehdotuksen mukaan voitu käyttää myös vuokra-alueiden hankkimiseen sekä viljelys- ja rakennuslainoiksi maanvuokraajille, jolloin koko lainoitus ei heidän mielestään enää olisi vastannut alkuperäistä tarkoitustaan. Neljäs, Eric von Troilin vastalause ehdotti 2 miljoonan markan rajoituksen poistamista kuntien lainamäärästä. Viides vastalause oli sosiaalidemokraattien jättämä.

Aloitteisiin sisältyneen ulkomaista lainaa koskeneen ehdotuksen takia muodostettiin lisäksi erityinen yhdistetty maatalous- ja valtiovarainvaliokunta.⁸ Tämä katsoi omassa mietinnössään, että 25—30 miljoonaa

⁸ Tällöin käytettiin ensimmäisen kerran eduskunnan työjärjestyksen 11 §:n suoma oikeutta asettaa valiokuntien yhteinen jaosto. Varsinaisesta yhdistetystä valio-

riittäisi tarkoitukseen, koska lisävaroja voitaisiin hankkia myöhemmin. Samalla se kiinnitti erityistä huomiota siihen, että ainakin suurempien tilojen ostamisessa voitaisiin käyttää kotimaisia obligaatioita maksuvälineinä. Koska tilattomien suoritettavaksi tuleva korko ja kuoletus oli saatava mahdollisimman alhaiseksi, ehdotti yhdistetty valiokunta edelleen, että lainojen hoidon takia oli perustettavaan rahastoon siirrettävä Suomen Pankin voittovaroista vuodelta 1910 kaksi miljoonaa markkaa.⁹

Sekä maatalousvaliokunnan mietintöön että tämän yhdistetyn valiokunnan mietintöön liittämässään vastalauseissa sosiaalidemokraatit totesivat käsityksensä, että suunnitelman tarkoituksena oli joidenkin vuokramiesten, mutta ei koko vuokramiesluokan itsenäistäminen, eikä uudisviljelyksen lisääminen. Lisäksi valtion varat, jotka näennäisesti annettaisiin tilattomien hyväksi, tulisivat todellisuudessa pelkästään maanomistajien hyväksi, koska nämä voisivat häätöuhan avulla ostattaa torppareilla näiden itsensä raivaamatkin maat korkeasta hinnasta. Kun tilattomiin lisäksi luettaisiin talollisten muualle lähtevät pojat, voitaisiin varoja käyttää talollisten perintöasioiden järjestelyihin. Parhaassakin tapauksessa vain muutamat vuokramiehet saisivat itsenäisyyden. Oli mieletöntä velkaantua ulkomaille sellaisen takia. Sen sijaan vastalauseentekijätkin olivat valmiit lainaamaan ulkomailta varoja tuottaviin viljelystarkoituksiin. He ehdottivat jatkokäsittelyn pohjaksi viljelyspakkoalitetta, jonka mukaan varoja ei tarvittaisi lainkaan maan hankintaan, vaan kaikki saatavissa olevat varat voitaisiin käyttää viljelyksen edistämiseen ja rakennusten parantamiseen.¹⁰ Nämä vastalauseet laadittiin maaliskuussa 1911 ja siten juuri ennen sosiaalidemokraattien uuden maatalousohjelman julkaisemista.

On merkille pantavaa, että perustuslailliset varhaisemman linjansa mukaisesti korostivat nimenomaan omistusoikeuteen perustuvaa pienviljelyksen lisäämistä, minkä ohella he pitivät kiinni vapaaehtoisista järjestelyistä. Vanhasuomalaiset puolestaan pitivät tärkeimpänä viljellyn maan lisäämistä ja olivat valmiit jopa lisäämään vuokraviljelystäkin. Myös sosiaalidemokraatit pitivät viljellyn maan lisäämistä tärkeänä ja olivat tässä vaiheessa vielä viljelyspakon kannalla. Täten siis vanhasuomalaiset ja sosiaalidemokraatit kummatkin vielä talvella 1911 yhdistivät torpparikysymyksen yleiseen tilattoman väestön kysymykseen ja

kunnasta ei lain mukaan voitu puhua, koska valiokunnan voi asettaa ainoastaan eduskunta. Yhdistäminen oli periaatteessa tärkeä ennakkotapaus. (Ks. VP 1911, Ptk., s. 409—410).

⁹ VP 1911, Asiak. V, Eduskuntaesitysmietintö N:o 5 a.

¹⁰ Ks. myös VP 1911, Asiak. V, Anomusmietintö N:o 10, sos.dem. vastalause.

hyväksyivät vuokrajärjestelmän yhtenä sen ratkaisukeinona. Sosiaalidemokraatit olivat kuitenkin jo parhaillaan siirtymässä uusille linjoille ja vanhasuomalaisetkin etsivät uusia teitä.

2. *Yli vaalien*

Maatalousvaliokunnan niin pientila-asetusta kuin viljelyspakkokysymystä koskevat mietinnöt olivat puhtaasti porvarillisen kymmenen jäsenen enemmistön laatimat ja porvarillisten vastalauseet koskivat enemmänkin yksityiskohtia. Sen sijaan seitsenjäseninen sosiaalidemokraattinen vähemmistö jätti kummassakin tapauksessa vastalauseen, jossa varsinainen mietintö tahdottiin korvata kokonaan uudella mietinnöllä. Sama jo pysyväksi muodostunut kahtiajako porvarillisen enemmistön ja sosiaalidemokraattien jatkuvasti kasvavan vähemmistön välillä tuli selvästi ilmi eduskunnan täysistuntokäsittelyissäkin.

Vanhasuomalaisten puolesta puhui jälleen ensimmäisenä Paasikivi. Hän huomautti, että vuoden 1909 maanvuokra-asetuksessa jo oli tehty alku torpparijärjestelmän lopettamiseksi, sillä eräs sen päätarkoitus oli siirtää vuokramiehet työverosta rahavuokraan. »Seuraava askel minusta on aivan luonnollisesti se, että rahavuokra, joka nyt on siteenä isännän ja torpparin välillä, katkeaa, missä se vapaaehtoisen sopimuksen nojalla voi katketa, sillä tavalla, että torppa lunastetaan omaksi», sanoi hän. Tästä syystä hän katsoi oikeaksi, että mietinnössä oli torppien lunastaminen ja uudisviljelyksen luominen asetettu rinnakkain ja samanarvoisiksi. Tässä kohden Paasikivi siis edusti toisenlaista linjaa kuin vanhoillisempi Kairamo edellä mainitussa lausunnossaan.¹¹

Perustuslaillisten kantaa edusti Heikki Renvall sanoessaan, että porvarillisten yhdessä tekemien ehdotusten pääpyrkimyksenä oli itsenäisten viljelystilojen luominen, »juridisesti ja taloudellisesti itsenäisten pienviljelijäin luvun» mahdollisimman suuri lisääminen. Tämän pääperiaatteen vuoksi hän ei hyväksynytäkään sitä, että valiokunnan mietinnön mukaan lainoja olisi pitänyt antaa myöskin maanvuokraajille. Sen lisäyksen vanhasuomalaiset olivat saaneet aikaan sosialistien tukemana, selitti Renvall.¹²

Muussa suhteessa asian käsittely muodostui pääosaltaan porvarillisten ja sosialistien väliseksi kiistelyksi, joka koski enemmänkin viljelyspakkoa kuin käsillä olevaa lakiehdotusta. Niinpä mm. Jonas Castrén

¹¹ VP 1911, Ptk., s. 267.

¹² Em. ptk., ss. 577, 605; Maanviljelijä N:o 3/1911, ss. 17—20.

varsin pitkässä lausunnossaan vetosi moniinkin ulkomaisiin sekä sosialistisiin että porvarillisiin talousmiehiin, jotka kaikki puolustivat itsenäistä pienviljelystä. Hän mainitsi jopa Kautskynkin kirjoittaneen, että Marxin keskittymisteoria ei koske viljelysmuotoa, vaikka se maan hallintamuotoon nähden pitääkin paikkansa. Hän syytti sosiaalidemokraatteja »pimityksellä saalistamisesta» myös sikäli, että nämä varsin hyvin tiesivät, että vaikka eduskunta hyväksyisikin viljelyspakkoa koskevan anomusehdotuksen, hallitus ei laatisi esitysehdotusta eikä korkeimmassa paikassa sellaista vahvistettaisi.¹³

Porvarillisilla oli joka tapauksessa varsin selvät linjat. Nuorsuomalaiset olivat puhtaasti vanhan maanhankintalinjan kannalla. Heidän mielestään kaikki tarkoitukseen saatavissa olevat varat oli käytettävä itsenäisten pienviljelmien luomiseen, jolloin lainoista osallisiksi olisivat päässeet myös tilansa vapaaehtoisen sopimuksen perusteella itsenäiseksi lunastavat vuokramiehet. Maalaisliitto oli jo puolueohjelmassaan asettunut kannattamaan mahdollisimman laajamittaista torpparien itsenäistämistä, kuitenkin ilman pakkolainsäädäntöä. Vanhasuomalaisten näkemys oli tässäkin asiassa hivenen toinen kuin perustuslaillisten suoraviivainen ajattelu. Hekin kannattivat vuokra-alueiden mahdollisimman laajaa vapaaehtoista itsenäistämistä, mutta näkivät samalla vanhan vuokrajärjestelmän edelleen jatkuvana ilmiönä, joka vaati lainsäädännöllistä huolenpitoa. Tästä syystä varoja olisi pitänyt käyttää sekä uuden tilojen muodostamiseen että vuokratilojen itsenäistämiseen, mutta samalla myös vuokraviljelyksen tukemiseen ainakin toistaiseksi. Vaikeimman pulman edessä olivat sosiaalidemokraatit, jotka juuri tätä asiaa keväällä 1911 käsiteltäessä jo olivat luopumassa viljelyspakkolinjastaan ja etsimässä uutta suuntaa itsellensä.

Valtiopäivien alusta saakka oli selvää, että viljelyspakkoehdotus ei saisi taakseen riittävää kannatusta. Sosiaalidemokraattien pääongelmaksi tuli näin ollen se, oliko heidän kannatettava vai vastustettava porvarillisten pientilaehdotusta, jolla joka tapauksessa olisi takanaan eduskunnan enemmistö. Maatalousvaliokunnan sosiaalidemokraattiset jäsenet olivatkin aluksi sillä kannalla, että ehdotus voitaisiin hyväksyä, koska se toisi ainakin pääomia ulkomailta.¹⁴

Kun asiaa käsiteltiin puolueen eduskuntaryhmässä, oli O. V. Kuusinen ehdottomasti vastaan. Hänen mielestään oli odotettava puoluekokouksen maatalousohjelmapäätöstä ja tehtävä seuraavilla valtiopäivillä sen mukainen uusi aloite. Rantanen katsoi, että ehdotuksen mukainen maanhankinta heikentäisi työväen taisteluvoimaa, ja myöskin Eloranta

¹³ Em. ptk., ss. 793—804.

¹⁴ Sos-dem. eduskuntaryhmän ptk. 25. 3. 1911. TA.

ja Mäki olivat vastaan. Äänin 33—30 ryhmä päätti jättää päätösvalan maatalousvaliokunnan sosiaalidemokraattisten jäsenen harkintaan.¹⁵

Kun lakiehdotuksen sanamuoto eduskunnan toisen käsittelyn jälkeen jo oli lyöty lukkoon, päätti ryhmä yksimielisesti äänestää sen hyväksymistä vastaan kolmannessa käsittelyssä. Mutta koska sosiaalidemokraattien äänet eivät kuitenkaan olisi riittäneet estämään lain hyväksymistä, oli nyt päätettävä myös asian lykkäämisestä yli vaalien.

Tätä ennen ei tätä valtiopäiväjärjestyksen suoma oikeutta oltu vielä yksikamarisilla valtiopäivillä kertaakaan käytetty. Anton Huotari katsoikin, että tätä vähemmistölle tarkoitettua oikeutta ei käytettäisi tällaisessa tapauksessa, koska porvarit voisivat ottaa siitä esimerkkiä. Myös Kuusinen sanoi, että lykkääminen oli huono keino, ellei ollut toivoa siitä, että uudet vaalit muuttaisivat voimasuhteita. Kuusinen totesi kuitenkin samalla, että maatalousvaliokunnan porvarillisen enemmistönkin ehdotama laki merkitsi jossakin määrin torpparien oikeutta turvaavaa pakolainsäädäntöä. Jos se sellaisenaan hylättäisiin, pääsisivät porvarit liian helpolla vapaiksi. Samoin, jos se hylättäisiin, voisivat porvarilliset aina vedota tähän sosialistien hylkäämään ehdotukseensa. Sen tähden Kuusinen ehdotti asian äänestämistä lepäämään ja uuden ehdotuksen laatimista seuraaville valtiopäiville, ehdotuksen, jota vastaan porvarilliset voisivat silloin asettaa ainoastaan nyt lykättävän ehdotuksensa. Samalla oli äänestettävä ulkomaisen valtiolainan ottamista vastaan, sillä jos hallitus saisi sellaiseen luvan, olisi koko maanhankintakysymys hallinnollisten määräysten varassa.

Kuusisen ehdotus hyväksyttiin äänin 37—16. Samalla ryhmä päätti, että jos lakiehdotus jää lepäämään, on ryhmän asetettava toimikunta laatimaan asiaa koskeva aloite-ehdotus seuraavaa valtiopäiväkautta varten. Tähän Valpas tosin huomautti, että tällaista ehdotusta ei voitaisi tehdä ennen kuin puoluekokous oli määritellyt kantansa asiaan nähden.¹⁶

Kolmannen käsittelyn¹⁷ — joka oli yhteinen viljelyspakkoaloitteen kanssa — alussa Mäki sitten ehdottikin valtiopäiväjärjestyksen 57 §:n nojalla asetusehdotukset lepäämään yli vaalien. Gylling lisäsi ehdotukseen, että vaikka 57 §:ään olikin turvauduttava vain äärimmäisessä tapauksessa, oli nyt kysymys laista, joka määräisi asutustoiminnan suunnan pitkäksi aikaa. Maatalousvaliokunta oli asettanut etusijalle vuokraviljelijäin auttamisen vuokratilojensa omistajiksi. Tämän hyväksyminen merkitsisi reformipolitiikkaa, joka jättäisi torpparien vapauttamisen kokonaan vapaaehtoisten sopimusten varaan. Suurin osa porvarillisista oli

¹⁵ Em. ptk., 4. 5. ja 7. 5. 1911.

¹⁶ Em. ptk., 14. 5. ja 19. 5. 1911. TA.

¹⁷ VP 1911, Ptk., ss. 677—, 792—.

jo vuoden 1908 valtiopäivillä myöntänyt, että maanvuokraolojen uudistus voitiin saada aikaan vain pakkolainsäädännön avulla. Pakkolainsäädäntö onkin ainoa keino, jonka avulla vuokramiesluokalle voidaan säilyttää se omistusoikeus, mikä sillä tosiasiallisesti viljelemiinsä tiluksiin on, ei tosin lain, vaan raivaustyönsä ja vero-orjuutensa kautta, sanoi Gylling.

Eloranta esitti tässä yhteydessä sosiaalidemokraattien oman torpparivapautussuunnitelman, josta ei kuitenkaan keskusteltu sen enempää. Hän ilmoitti kannattavansa Mäen ehdotusta. Samoin Kuusinen. Sen sijaan Tokoi yllättäen veti ryhmän hajalle ilmoittaessaan, että hän ei hyväksy 57 §:n myöntämää jarrutuskeinoa. Hän uskoi, että sosiaalidemokraatit tulevat pian saamaan eduskuntaenemmistön ja että myöskin Venäjällä pääsee kansanvaltaisuus voimaan, jolloin Suomessakin voidaan sysätä syrjään tällaiset taantumukselliset lait.

Loppuäänestyksessä 20. 5. 1911 asetusehdotus lykättiin 68 äänen eli miltei minimivähemmistön voimalla lepäämään yli vaalien. Yhteensä 18 kaikkiin porvarillisiin puolueisiin kuulunutta edustajaa ilmoitti pöytäkirjaan vastalauseensa päätöksen johdosta.¹⁸ Heidän käsityksensä mukaan sosiaalidemokraatit olivat häikäilemättömästi käyttäneet hyväkseen valtiopäiväjärjestyksen suomaa jarrutusmahdollisuutta. Sosiaalidemokraattien enemmistön kantaa sen sijaan osoittaa porilaisen Sosialidemokraatin kirjeenvaihtajan huomautus, että porvarien miljoonahuijauksella »ajottiin valtio panna lainaamaan miljoonia ulkomaan juutalaisilta ja sitten kulettaa ne tilattomien sormien läpi manttaaliinpannan maan omistajan taskuihin». Tämä huijaus oli korvattava uudella pakkolakiehdotuksella.¹⁹

3. Näytelmä toistuu

Pientilakysymys oli maatalousvaliokunnan mietinnön mukana siirtynyt kokonaan uuteen vaiheeseen. Se oli lähtenyt varsinaisen tilattoman väestön maantarpeesta, mutta nyt se oli kytkeytynyt ajankohtaisempaan torpparikysymykseen ja sen käsittelyssä vuokratilojen itsenäistäminen nousi yhä keskeisemmälle sijalle. Seuraavilla eli vuoden 1912 valtiopäivillä Paasikivi ja Storbjörk uudistivat eduskuntaesityksensä, minkä lisäksi myös L. A. Yrjö-Koskinen jätti valtiopäiville samansuuntaisen

¹⁸ VP 1911, Ptk., s. 830.

¹⁹ Sosialidemokraatti 1. 6. 1911.

esityksen.²⁰ Lähetekeskustelussa²¹ Edvard Gylling huomautti, että edellisillä valtiopäivillä lepäämään lykätty esitys nyt oli otettu jälleen esille, minkä vuoksi oli tarpeen evästää maatalousvaliokuntaa. Hän totesi, että torpparien asema oli jo käynyt sietämättömän epävarmaksi. Suojakausi oli päättävä keväällä 1916 ja maanomistajien häättöhalu kasvoi jatkuvasti. Nyt oli tarkoituksena saattaa torpparit oman maan omistajiksi, mutta vapaaehtoisin kaupoin, jolloin maanomistaja vahvempana osapuolena voi määrätä ehdot. Esitysten hyväksyminen olisi merkinnyt entistä suurempaa alustalaisten omaisuuden ryöstämistä, minkä takia hän ehdotti maatalousvaliokunnan hyväksyttäväksi sosiaalidemokraattien taholta tehdyn torpparivapautusehdotuksen.

Paasikivi huomautti Gyllingille, että tehty esitys merkitsisi ainoastaan osaratkaisua, jonka ohella oli mietittävä myös muita keinoja. Tähän puolestaan vastasi Tokoi, että oli kysymys enemmänkin periaatteesta. Jos nyt hyväksyttäisiin esitetty linja, ei maanvuokrakysymyksen ratkaisemisessa enää myöhemminkään otettaisi vuokramiesten oikeuksia huomioon.

Maatalousvaliokunnassa Tokoi ehdotti muutosta siihen pykälään, joka määritteli, ketkä olisivat oikeutettuja saamaan näitä tilattoman väestön asuttamiseen tarkoitettuja lainoja. Hän ehdotti, että pykälästä poistettaisiin kokonaan torpparit ja että annottaisiin hallitukselta esitystä, jonka mukaan nämä voisivat lunastaa viljelemänsä tilat omikseen. Porvarillisilla oli nyt ainoastaan yhden äänen enemmistö, mutta se riitti. Tokoin ehdotus hylättiin äänin 9—8. Kun Tokoi sen jälkeen ehdotti koko asetusesityksen hylättäväksi, hävisi hän jälleen samoin äänestysnumeroin.²²

Maatalousvaliokunnan mietintö²³ oli pääpiirteittäin sama kuin edellisilläkin valtiopäivillä ja siten myös tilattomaan väestöön luettiin sen mukaan edelleen »maataloustyöstä elävä irtokainen väestö sekä maanviljelijösten haltijat ja muut heidän veroisensa vuokramiehet». »Suomen maalaisväestön asutusrahaston» pohjapääomaksi ehdotettiin jälleen kaksi miljoonaa markkaa ja hallitukselle ehdotettiin annettavaksi valtuudet 25 miljoonan markan obligaatiolainan ottamiseen.

Tällä kertaa maatalousvaliokunta oli pyytänyt valtiovarainvaliokunnalta ainoastaan lausuntoa. Tässä lausunnossa²⁴ tuotiin selvästi ilmi eduskunnan silloista Markovin senaattia kohtaan tuntema epäluottamus. Valiokunta ehdotti, että asutusrahaston johdon nimittämistä ei jätettäisi se-

²⁰ VP 1912, Liitteet VIII, Eduskuntaesitykset N:o 26, 27 ja 36. Esitykset olivat asiallisesti samat kuin edellisten valtiopäivien maatalousvaliokunnan mietintö muutettuna eri vastalauseiden mukaisesti.

²¹ VP 1912, Ptk., ss. 83—84, 94—98.

²² VP 1912, mtvk. ptk. 1. 4. Eduskunnan kirjasto.

²³ VP 1912, Asiak. V, Eduskuntaesitysmietintö N:o 14.

²⁴ Em. eduskuntamietintö, ss. 52—65.

naatin valtaan, vaan että se liitettäisiin Suomen Pankkiin ja että pankkivaltuusmiehet valitsisivat sen johtokunnan jäsenet.

Suomenkieliset porvarilliset valiokunnan jäsenet liittivät tähän vastalauseensa, joka kompromissina ehdotti, että senaatti nimittäisi johtokunnan jäsenet pankkivaltuusmiesten asettamista ehdokkaista. Ruotsinkieliset Neovius ja v. Born sanoivat vastalauseessaan suoraan, etteivät he katsoneet »nykyistä Hallitusta sellaiseksi, että Eduskunta voisi valtiollisia ja rahallisia etuja vaaran alaiseksi panematta valtuuttaa sen maamme puolesta ja sen luoton nojalla ottamaan valtiolainaa». He ehdottivat sen takia koko valtiolainaa koskevan ponnin poistettavaksi ja rahastoa täydennettäväksi ainoastaan Suomen Pankin voittovaroja käytämällä. Sosiaalidemokraatit puolestaan ehdottivat sekä pohjarahastotta valtiolaina-ajatukset hylättäviksi. Siten he halusivat jälleen estää rahamiehiä saamasta julkisista varoista tukea keinottelulle.

Valtiovarainvaliokunnan lausunnosta antoivat vielä pankkivaltuusmiehet ja Suomen Pankin johtokunta lausuntonsa.²⁵ Näiden mukaan Suomen Pankin tehtävä oli pitää raha-asiat vakavalla pohjalla eikä ryhtyä pitkäaikaiseen lainoitukseen. Myöskään pankin johtokunnan jäseniltä ei voitaisi vaatia niin suuritöistä tehtävää kuin tarkoitettun rahaston johto. Rahasto oli pidettävä kokonaan erillään Suomen Pankista.

Maatalousvaliokunnan mietintöön liittyi kaksi vastalauseetta, joista porvarillisten jättämä noudatti edellisten valtiopäivien I vastalauseen linjaa. Sosiaalidemokraattiset maatalousvaliokunnan jäsenet ehdottivat Tokoin johdolla, että eduskunta anois hallitukselta sosiaalidemokraattien ehdotuksen mukaista torpparivapautusesitystä.²⁶

Koska vastalauseen ponsien sanamuoto oli täsmälleen sama kuin Gylingin ym. samoille valtiopäiville jättämän ja edelleen maatalousvaliokunnassa käsiteltävänä viiptyvän anomusehdotuksen, syntyi siitä kiista eduskunnan täysistunnossa.²⁷ Paasikivi huomautti, että valtiopäiväjärjestyksen mukaan eduskunta ei saa ottaa asiallisesti käsiteltäväkseen sellaista asiaa, josta valiokunta ei vielä ole antanut lausuntoaan. Tokoi vastasi tähän, että valtiopäiväjärjestyksen mukaan valiokunnan jäsen voi liittää valiokunnan mietintöön vastalauseensa, eikä missään ole sanottu, että vastalause ei saisi sisältää samaa kuin mitä jossakin muussa ehdotuksessa jo on esitetty. Wrede katsoi, että sosiaalidemokraattien vastalause ei voisi tulla äänestykseen siitä syystä, että se koskee olennaisesti toista asiaa kuin itse mietintö, nimittäin torppareita, eikä tilattomia yleensä, ja koska se lisäksi sisältää valtiopäiväjärjestyksen vastaisina pi-

²⁵ Sisältyy valtiovarainvaliokunnan lausuntoon.

²⁶ Em. mtykm., ss. 27—51.

²⁷ VP 1912, Ptk., ensimmäinen käsittely ss. 547, 564—, toinen käsittely ss. 678—.

dettäviä halventavia lausuntoja maanomistajista. Tähän puhemies Svinhufvud sanoi, että vastalause sentään oli »jonkunlaisessa yhteydessä asian kanssa». Kuitenkin myös hän edellytti, että jos vastalauseen perusteluistakin haluttaisiin äänestää, olisi eräitä sellaisia sanontoja kuin »omaisuuden ryöstäminen» vaihdettava toisiksi.

Yksityiskohtaisessa keskustelussa Tokoi vielä ehdotti pientilalakiesityksen 1 §:ään lisäystä, että laki ei koskisi sellaista vuokra-alueita, jonka vuokraaja lunastaisi itsellensä. Tällöin tunnustettaisiin, että torppareita varten on saatava oma erillinen lunastuslaki, hän sanoi. Porvarilliset äänestivät muutosehdotuksen kumoon. Kun Jonas Castrén sitten huomautti, että koska sosialistit tulisivat jarrutusmielessä tekemään muutosehdotuksia jokaiseen pykälään, ei niistä ollut tarvis keskustella, vaan yksinkertaisesti äänestää nurin. Näin sitten tapahtuikin ja maatalousvaliokunnan mietintö hyväksyttiin sellaisenaan toisessa käsittelyssä.

Sosiaalidemokraatit olivat jo aikaisemmin estäneet esityksen julistamisen kiireelliseksi ja valtiopäivien viimeisessä istunnossa 29. 5. he jälleen äänestivät asian lepäämään yli vaalien. Ja jälleen useat porvarilliset esittivät vastalauseensa sen johdosta, että sosiaalidemokraatit olivat heidän mielestään käyttäneet väärin valtiopäiväjärjestyksen myöntämää oikeutta.²⁸

Vuoden 1913 eduskuntavaaleja ja vuoden 1914 valtiopäiviä oli siis nyt odottamassa kaksi saman sisältöistä asetuslakiesitystä.

4. Sosiaalidemokraattien uusi linja

Pientila-asetusehdotuksen ja viljelyspakkoaloitteen yhteisessä kolmannessa käsittelyssä vuoden 1911 valtiopäivillä torpparinpoika Evert Eloranta ensimmäisenä johtavana sosiaalidemokraattina esitti lunastukseen perustuvan torpparivapautusvaatimuksen.²⁹ On huomattava, että hän esitti tämän ajatuksensa 15. 5. 1911, jolloin sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelmakomitea jo oli saanut ohjelmamietintönsä valmiiksi, vaikka sitä ei vielä ollutkaan annettu julkisuuteen.

Eloranta lähti siitä, että viljelyspakkoesitys jo oli tuomittu, mutta hän lisäsi, että viljelyspakkokkaan ei todellisuudessa riittäisi. Häädönuhan edessä olevan torppariväestön suojaamiseksi pitäisi jo seuraavilla valtiopäivillä ryhtyä toimenpiteisiin sellaisen lain aikaansaamiseksi, jolla »torpparien ja maanvuokraajien yleensä asumus- ja viljelysoikeus maan-

²⁸ VP 1912, Ptk., s. 913.

²⁹ VP 1911, Ptk., ss. 681—82.

omistajan mielivaltaa vastaan kaikiksi ajoiksi turvattaisiin» sekä vuokramaksu alennettaisiin maan tuottoarvoa todella vastaavaksi. Tällä tavoin ehkäistäisiin hädät, veronkorotukset sekä korkeiden ostohintain kiristysyritykset.

Mutta tämän lisäksi olisi, jatkoi Eloranta, »jotta vapaalle taloudelliselle kehitykselle ei esteitä muodostuisi, varattava jokaiselle maanvuokraajalle, joka sitä itse haluaa, tilaisuus ostaa vuokratilansa itsenäiseksi tilaksi summasta, joka ei missään tapauksessa saisi nousta korkeammaksi kuin maan tuottoarvo tarkan ja puolueettoman arvioimisen mukaan kapitaliseerattuna olisi». Koska sellaiset torpat, jotka oli annettu perintöosana, oli katsottava alkuperäisten saajiensa ja heidän jälkeläistensä täydeksi omaisuudeksi, olisi tällaiset torpat erotettavat itsenäisiksi ilman lunastusta. Samoin oli niiden torpparien ja torpparisukujen, jotka jo kauan olivat torppiaan viljelleet, katsottava veroina maksaneen hallussaan olevan maapääoman koron ja kuoletuksen. »Näitä perussääntöjä noudattaen voisi torppien lunastushinnan arvioida, pitäen aina silmällä, minkä verran torppareilla katsotaan olevan edelläsanoituja historiallisia oikeuksia vapautua joko kokonaan tai osittain maansa lunastushinnan maksamisesta».

Elorannan kaavailemat periaatteet pohjautuivat mainitun ohjelmakomitean mietintöön. Ohjelmakomitean mietintö oli kuitenkin vielä paljon epämääräisempi, kun sen sijaan Eloranta tiivisti lausunnossaan nämä periaatteet lyhyeen ja yksinkertaiseen muotoon. Elorannan lausunto julkaistiin joissakin työväenlehdissä,³⁰ ja marraskuussa samana vuonna pidetty torpparikokous täsmensi samat periaatteet aikaisemmin kerrotulla tavalla selvän ohjelman muotoon.

Eloranta mainitsi lyhyesti myös lunastustoimen vaatimat pääomavarat, joiden hankkimiseen hän näki kolme mahdollisuutta: tilattoman väestön lainarahaston tapainen rahasto, obligaatiojärjestelmä tai kiinnitetyt velkakirjat. Itse hän piti jälkimmäistä vaihtoehtoa parhaimpana, vaikka ei selostanutkaan tarkemmin, miten asia olisi voitu käytännössä parhaiten hoitaa. Torpparikokous määritteli tämänkin seikan täsmällisemmin ja päättyi ehdottamaan obligaatiojärjestelmää.

Eduskunnassa ei tästä tavallisen puheenvuoron muodossa esitetystä ohjelmaluonnoksesta keskusteltu, mutta neljä päivää myöhemmin puolueen eduskuntaryhmä päätti antaa erityisen toimikunnan tehtäväksi laatia seuraavia valtiopäiviä varten ehdotuksen torpparien vapauttamisesta.³¹ Jo tätä ennen oli puolueen ohjelmatoimikunta laatinut ehdotuksen, jonka mukaan syksyllä pidettävän puoluekokouksen oli määrättävä puo-

³⁰ Mm. Työmies 16. 5. 1911 sekä Kansan Lehti 31. 5. ja 2. 6. 1911.

³¹ Ks. s. 93.

lueneuvosto valitsemaan komitea tällaisen aloitteen tekemistä varten.³² Puoluekokouksessa Tokoi ehdotti, että komitean valintaa ei lykättäisi, vaan että komitea valittaisiin heti. Sen jäseniksi Tokoi ehdotti Kuusista, Gyllingiä ja J. V. Ketoa. Kuusinen piti Tokoin ehdottamaa järjestystä liian hätäisenä, mutta koska asia joka tapauksessa oli kiireellinen, hyväksyttiin puoluekokouksessa järjestely, jonka mukaan puolueuvosto suoritti jo lokakuun alussa kirjeellisesti komitean jäsenten vaalin. Eniten ääniä saivat Edvard Gylling, Oskari Tokoi, Aatto Sirén, Sulo Vuolijoki ja Matti Paasivuori. Sen sijaan puoluetoimikunnan asettamien ehdokkaiden joukossa olleet J. V. Keto ja Evert Eloranta saivat niin vähän kannatusta, että jäivät komitean ulkopuolelle.³³ Tokoin puoluekokouksessa ehdottama Kuusinen ei ollut edes puoluetoimikunnan ehdokkaiden joukossa ja onkin ilmeistä, että Kuusinen halusi siirtää valintaa juuri päästäkseen irti tehtävästä, jonka tulos kaiken todennäköisyyden mukaan tuli rakentumaan yksityisen omistusoikeuden periaatteille. Myös Vuolijoki jättäytyi passiiviseksi, mutta komitean muut jäsenet paneutuivat välittömästi heille annettuun tehtävään, ja jo maaliskuussa 1912 sosiaalidemokraattien puolesta voitiin jättää valtiopäiville komitean laatima anomusehdotus.³⁴

5. Ehdotus itsenäistämisestä omistusoikeuden pohjalla

Sosiaalidemokraattien anomusehdotus »armollisen esityksen antamisesta erinäisistä, torppain, lampuotitilain ja mäkitupa-alueiden vuokramiehille myönnettävistä oikeuksista sekä vuokraolojen järjestämisestä sellaisilla alueilla oli päivätty 18. 3. 1912, ja sen ensimmäisenä allekirjoittajana oli Edvard Gylling.³⁵

Anomuksessa lähdettiin siitä, että oleviin oloihin oli mahdollista saada parannus ainoastaan taannehtivan lainsäädännön avulla eli ulottamalla maanvuokraolojen uudistusta koskeva laki myös aikaisemmin tehtyihin sopimuksiin. Näin oli tosin tehty jo vuoden 1909 taannehtivassa asetuksessa, mutta senkin voimassaoloaika oli päättyvä pian, ja jo vuonna 1916 oli arvion mukaan jäävä »hyvän joukon toistasataatuhatta» vuokramiestä hädän varaan. Koska uudet sopimukset oli tehtävä vuo-

³² Sos.dem. puoluekokous 1911, ptk., Ohjelmakomitean mietintö, s. 85—86.

³³ Sos.dem. puoluekokous 1911, ptk., ss. 157—158, 164—165; Sos.dem. Puolueuvosto, ptk. 1909—17, Sos.dem. puoluetoimikunnan kokous 23. 9. 1911, § 13, ja kokous 5. 10. 1911, § 6. TA.

³⁴ Ks. myös Sos.dem. puoluekokous 1913, ptk., ss. 129—130.

³⁵ VP 1912, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 60.

den 1909 asetuksen mukaan, olivat monet maanomistajat anomuksen mukaan antaneet tietää, että taannehtivan asetuksen määräämän rauhoitusajan päätyttyä sopimuksia ei enää uusittaisi, vaan koko torpparilaitos pyrittäisiin lopettamaan. Vuokramiehet olivat täten vaarassa menettää kaiken sen omaisuuden, jota heidän omalla työllään kuntoon saattamansa tilukset edustivat.

Taloudellinen kehitys on muuttanut olosuhteet, sanottiin anomuksessa edelleen. Feodaalis-patriarkalliselta ajalta periytyneiden suhteiden puitteissa kapitalistinen pääoma on nyt alkanut riistämistehtävänsä ja siitä syystä myös riistonalaisten vuokramiesten turvaaminen vaatii toisenlaisia toimenpiteitä kuin mitä porvarilliset vuoden 1909 asetusta laadittaessa vielä olivat valmiit myöntämään. Kuitenkin jo mainitussa asetuksessa, sen korvauspykälissä, tunnustettiin, että vuokramiehellä on omistusoikeus vuokratilallaan tekemiinsä parannuksiin. Tämän lisäksi on vuokramiesten asemaa parannettava myöntämällä heille täydellinen vapaus viljellä ja käyttää tiluksiaan sekä myöskin oikeus siirtää vuokratila vieraalle. Vasta silloin voi vuokratilan viljelijä aloittaa suunnitelmallisen maatalouden. Samalla olisi poistettava kokonaan maaorjuutta muistuttava päivätyösuhde isäntään.

Tavoitteet olivat itse asiassa täten samat, itsenäisyys ja vapaus tilan hallinnassa, joita ensimmäisessä torpparikokouksessa vuonna 1906 jo oli korostettu.³⁶ Silloin oli kuitenkin omistus- ja vuokraoikeudesta keskusteltaessa päädytty — puoluejohdon painostuksesta³⁷ — vaatimaan perinnöllistä vuokraoikeutta. Tässä vuoden 1912 eduskunta-aloitteessa sen sijaan sanottiin: »Harkittaessa niitä toimenpiteitä, joihin torpparien ja muiden alustalaisryhmien vapauttamiseksi olisi ryhdyttävä, näyttää näiden vuokramiesten saattaminen tilustensa omistajiksi monessa suhteessa, eikä vähimmin asian käytännöllisen järjestämisen kannalta, tarkoituksenmukaisimmalta». Tavoitteena pidettiin siis edelleen torpparien vapauttamista epäitsenäisestä ja orjuutetusta asemastaan, johon perinnöllinen turvattu vuokraoikeusvaatimuskin oli tähännyt. Nyt katsottiin omistusoikeudellinen itsenäistäminen kuitenkin tarkoituksenmukaisimmaksi, nimenomaan asian käytännöllisten järjestelyjen vuoksi.

Anomuksentekijät eivät vielääkään periaatteessa hyväksyneet yksityistä maanomistusta, mutta he katsoivat, että omistusoikeus turvaa vuokramiehen työn ja omaisuuden ainakin niin varmasti kuin se yleensä kapitalistisessa yhteiskunnassa on mahdollista. Se suo mahdollisuuden järjestää taloudenhoidon vapaasti ja se suo mahdollisuuden luopua siitä, milloin viljelijä katsoo talonpidon kannattamattomaksi. Viljelmänsä itse omista-

³⁶ Ks. *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 305—06.

³⁷ *Rasila*, mt., ss. 312—.

va viljelijä ei ole siinä määrin turpeeseen sidottu kuin vuokramies, joka tilansa mukana menettää myös siihen panemansa työn, sanottiin anomusehdotuksessa. Mahdollisesta »velkaorjuudesta» ei tässä yhteydessä puhuttu.

Sosiaalidemokraatit eivät hyväksyneet porvarillisten sekä vuoden 1911 että 1912 valtiopäivillä tekemiä ehdotuksia, joiden perusteella maanomistaja olisi heidän käsityksensä mukaan voinut hädän uhalla pakottaa vuokramiehensä lunastamaan hyödyttömiäkin alueita »millä hetkellä hyvänsä ja melkein miten suuresta summasta tahansa». Heidän oman ehdotuksensa mukaan vuokramiehen tuli saada valita, milloin hän lunastaa tilansa omakseen, minkä lisäksi oli säädettävä yleiset perusteet hinnan arvioimista varten. Näin määrätystä tilan arvosta oli vähennettävä se osa, mikä oli vuokramiehen oman työn tulosta tai mikä kuului hänelle perinnön, oston tai muun laillisen saannon kautta.

Ilman lunastusta oli erotettava itsenäiseksi perintöosan vastikkeena tai muuten ainaiseksi luovutetut torpat. »Tällaisen jatkuvan tai ainaisen asumisoikeuden on myöskin katsottava olevan olemassa milloin vuokrasopimus on tehty vuokramiehelle ja hänen lapsilleen, vaikkakaan pitempää jatkuvaisuutta sopimuksessa nimenomaan ei ole määrätty. Niinkään sellaiset vuokrasopimukset, joissa vuokra-ajan umpeen kuluttua myönnetään vuokramiehelle... annettavaksi uusi kontrahti, tosiasiaassa ovat katsottavat perustavan jatkuvan asumisoikeuden», sanottiin anomusperusteluissa edelleen. Lisäksi oli huomattava, että aikaisempien lakien sallima korkein vuokra-aika 50 vuotta itse asiassa merkitsi jatkuvaa asumisoikeutta. Edelleen oli huomioitava vuokramiehen jo vuokra-aikanaan maksamien verojen summa vapaaksiostoarvoa määrättäessä.

Lunastettavan tilan perushinnan ja vähennysten määrääminen oli jätettävä puolueettoman lautakunnan tehtäväksi. Lunastuksessa oli käytettävä obligaatioita. Kuolettamattoman lunastushinnan koroksi anojat esittivät $4\frac{1}{2}$ % vuodessa. Vuokramiehen päätettäväksi oli siis jätettävä, haluaako hän ja milloin lunastaa tilansa, mutta toisaalta oli annettava maanomistajalle oikeus lunastaa vuokratila itselleen, jos päätilan järkipäriäinen hoito sitä vaatisi.

Anomusehdotuksessa esitettiin, että eduskunta päättäisi anoa hallitukselta näiden perustelujen mukaista lakiesitystä. Samalla aloitteentekijät ehdottivat anottavaksi eräitä uudistuksia vuoden 1909 maanvuokraasetukseen³⁸ sekä takautuvan asetuksen jatkamista eteenpäin vuodesta 1916.

Aloite ei ennättänyt maatalousvaliokunnassa edes käsiteltäväksi.

³⁸ Mm., että muutettaessa päivätyöverosta rahaveroon päivätyöiden raha-arvo oli määriteltävä sopimuksen tekemisen ajan päivätyöhintojen mukaan.

Pientila-asetusta koskevaan mietintöön valiokunnan sosiaalidemokraattiset jäsenet liittivät tätä Gyllingin ym. anomusehdotusta noudattelevan vastalauseen, joka kuitenkin aikaisemmin kerrotulla tavalla syrjäytettiin varsinaisen valiokunnanmietinnön voittaessa.³⁹ Lopputulos vuoden 1912 valtiopäivien päättyessä oli täten se, että porvarillinen enemmistö oli jättänyt sosiaalidemokraattien aloitteen käsittelyn ulkopuolelle ja sosiaalidemokraattinen vähemmistö äänestänyt porvarillisten pientila-aloitteen lepäämään yli vaalien.

6. Maanomistajapiirit ja torpparikysymys

Kun muilla tahoilla yhä innokkaammin mietittiin erilaisia keinoja sekä vuokramiesten itsenäistämiseksi että heidän asemansa turvaamiseksi muulla tavoin, samanaikaisesti vuokran antajien keskuudessa pohdittiin niitä kysymyksiä, joita vuoden 1909 asetukset aiheuttivat maanomistajille.

Maanviljelijäin Yleisen Liiton liittovaltuutettujen kokouksen keväällä 1911 Turussa avasi kunnallisneuvos T. Nordensvan. Hän puhui mm. »onnettomasta» vuokra-asetuksesta sanoen, ettei voida ajatellakaan, että maanviljelijät suostuisivat asetuksen määräämiin ehdoin vuokraamaan maitaan. Hän ehdottikin puheessaan, että liitto ryhtyisi keräämään tilastoa siitä, mitenkä eri paikkakunnilla tulee käymään ja miten irtisanotut torpparit voisivat saada lainoja oman tilan hankkimista varten.⁴⁰

Ehdotus ei johtanut mihinkään toimenpiteisiin, sillä kokouksella oli muita ajankohtaisempia asioita pohdittavanaan. Eräs niistä oli torpparien lakko-oikeus, josta maisteri E. af Hällström piti alustuksen.⁴¹ Kun maatalouden piirissä ei ollut vuoden 1907 jälkeen ilmennyt lakkoja, arveli alustaja tämän johtuneen siitä, että teollisuudella oli pääomavaikeuksia ja että työvoimaa oli sen takia saatavissa yllin kyllin maatalouteen. Koska nyt oli tulossa ulkomaisia pääomia, oli ilmeistä että teollisuus vetäisi lisää työvoimaa ja että sosiaalidemokraatit ryhtyisivät lakkoilemaan kohta, kun maataloudessa alkaisi esiintyä työvoimapulaa. Lakkoilun ehkäisemiseksi hän ehdotti, että liitto perustaisi luotettavan varamiesjoukon, joka voitaisiin välittömästi lähettää lakonalaiselle tilalle. Keskustelussa ehdotusta kannatettiin. Maanviljelijä E. A. Tesche kertoi, että Skånessa muodostetut vastaavat varajoukot ovat kuudessa

³⁹ VP 1912, Ptk., ss. 84, 98, 935. Ks. myös s. 147—48.

⁴⁰ Maanviljelijäin Yleisen Liiton liittovaltuutettujen kokous Turussa keväällä 1911, s. 23.

⁴¹ Em. ptk., ss. 77—79.

tunnissa valmiit aloittamaan työt. Tosin sosialistien vainon takia työvoimaa on ollut vaikea saada omasta maasta, mutta erityisesti galitzialaisia on saatu niihin. Muualla Ruotsissa taas oli hänen tietämänsä mukaan saatu lakonmurtajia muiden ammattien harjoittajista.⁴²

Liiton keskushallinto ryhtyikin toimiin tällaisen varajoukon aikaansaamiseksi. Se arveli 50 miehen joukon riittäväksi. Yritys ei kuitenkaan johtanut tulokseen, sillä monet maanviljelijät olivat asiaa vastaan. Monet pitivät ilmeisenä, että lakkoja ei tule ja jos tuleekin, niin ne tapahtuvat niin suurissa puitteissa, että mistään varajoukoista ei ole apua. Liiton syyskokouksessa samana vuonna asia palautettiin keskushallinnolle edelleen kehiteltäväksi.⁴³ Koska pari viikkoa myöhemmin pidetty torpparikokous päätti pidättäytyä lakoista, ei asiaa maanomistajienkaan taholta otettu enää esille ennen vuotta 1917.

Sen sijaan maanomistajienkin piirissä tunnettiin vuoden 1916 lähes tyminen yhä selvemmin. Kesällä 1912 edellä mainitun Maanviljelijäin liiton vuokra-asiain lainopillinen neuvoja Axel Charpentier kirjoitti, että vuoden 1909 asetus on yleisesti maanomistajapiireissä leimattu luokkalaiksi, josta maanomistajien pitäisi pysyä erillään. Sen tähden ei maaliskuun 1916 jälkeen enää saisi olla olemassa uuden asetuksen alaisia vuokrasuhteita, sanoi Charpentier lausutun. Tämä on liioittelua, hän jatkoi, mutta se merkitsee kuitenkin onnettomien joukkohäätöjen uhkaa.⁴⁴

Vaikeinta on niiden torpparien kohdalla, jotka eivät kykene lunastamaan tiluksiaan. Sen vuoksi on eduskunnassakin otettu esille tilattoman väestön kysymys. Sillä, sanoi Charpentier, vaikka eduskunta-aloitteissa ei nimetäkään mitään erityistä henkilöryhmää, on luonnollista, että torpparit asetetaan etusijalle lainoja jaettaessa, »heillä kun on maanviljelyksen harjoittamiseen tarpeellinen taito, kalusto ja karjaa». Koska sosialistit kuitenkin olivat jo kahdesti lykänneet ehdotukset lepäämään, oli löydettävä muita keinoja, »jotta saataisiin estetyksi maamme torppareja lisäämästä muutenkin lukuisan tilattoman väestön joukkoa».

Koska siis eduskunnassa näyttää mahdottomalta saada asiassa parannusta aikaan, jatkoi Charpentier, on ainoa mahdollisuus se, että maanomistajat uusivat vuokrasopimuksensa. Tosin vuoden 1909 asetukseen on kohdistettu useita arvosteluja, erityisesti pitkää vuokra-aikaa, korvauksia sekä vuokralautakuntajärjestelmää vastaan. Kuitenkin jos maanomistaja uusii sopimuksen 25 vuodeksi, on hän vapaa korvauksista. Toisaalta vuokralautakunta vain vahvistaa tai jättää vahvistamatta sopimukset,

⁴² Em. ptk., ss. 80—81.

⁴³ Maanviljelijä N:o 11/1911, ss. 157—60.

⁴⁴ Maanviljelijä N:o 7/1912, ss. 95—97, sekä N:o 8/1912, ss. 107—08.

mutta ei määrää niiden sisältöä. Näin ollen maanomistaja voi ilman sanottavia taloudellisia uhrauksia uudistaa sopimuksen entisen vuokramiehen kanssa. Tämä on sitäkin suotavampaa, koska tällä tavoin turvataan lukuisalle vuokramiesväestölle koti sekä tilaisuus edelleen työskennellä sillä alalla, joka on heille ainoa mahdollinen. Jos siis vuokramies on henkilö, johon maanomistaja tähän asti on ollut tyytyväinen, tulisi maanomistajan empimättä uudistaa vuokrasopimus ja hyvin ymmärrettävän levottomuuden poistamiseksi ilmoittaa siitä vuokramiehelle jo nyt.

On luonnollista, että maanomistajapiireissä ajateltiin enemmän maanomistajien kuin vuokramiesten oloja ja etuja, mutta on todettava, että Charpentierin artikkeli oli varsin laajanäköinen. Siinä ei katsottu asiaa yksinomaan saavutettujen oikeuksien, lain kirjaimen suoman häätöoikeuden ja maanomistajan oman talouden kannalta. Mutta kun eri maanviljelijä-klubien toimesta samana syksynä asetettiin komitea maanvuokrakysymystä pohtimaan, oli tulos monessa suhteessa toisenlainen.⁴⁵

Komitean mietintö julkaistiin helmikuun lopussa 1913 »Kehotuksena Suomen maanomistajille».⁴⁶ Komitea lähti siitä, että vuonna 1916 oli uhkaamassa joukoittain häätöjä, koska ainakin maan eteläosissa maanomistajat vakuuttivat, että he eivät enää uusisi vuokrasopimuksia. Jotta joukkohäädöt voitaisiin ehkäistä, oli välttämätöntä ryhtyä joihinkin toimenpiteisiin.

Taannehtivan asetuksen jatkamista uudelleen komitea ei hyväksynyt alkuunkaan, koska maanomistajat olisi sillä tavoin pakotetut vasten tahtoaan pitämään vuokralaisinaan sellaisiakin henkilöitä, jotka olivat osoittautuneet täysin sopimattomiksi. Tämä oli moraalisesti väärin varsinkin, jos asiaa ei yritetä ratkaista muulla tavoin ennen taannehtivan asetuksen jatkamista.

Parhaana ratkaisuna komitea piti vuoden 1909 asetuksen muuttamista. Se katsoi kuitenkin, että tämän asetuksen ulkopuolelle olisi jätettävä mäkituvat sekä kaikki yli 25 hehtaaria käsittävät vuokra-alueet. Vuokrajaksi oli määrättävä enintään 100 ja vähintään 25 vuotta, mutta vuokralautakunta voisi hyväksyä myös 10 vuoden sopimukset. Päivätyön pituudeksi komitea ehdotti enintään yksitoista työtuntia tekemättä mitään poikkeuksia talvipäivän kohdalla, koska pimeä sen käsityksen mukaan luonnostaan rajoitti työpäivän pituutta talvella. Päivätyökutsu oli saatava lähettää vasta edellisenä iltana, koska silloin ei olisi enää niin suurta vaaraa säiden vaihtumisesta. Jos vuokramies saikin kutsun vasta edel-

⁴⁵ 7. 12. 1912 asetetun komitean jäseninä olivat Harald Neovius, Hannes Allén, Axel Charpentier (sihteerinä), K. G. Göös, Arth. G. Hilden, T. Nordensvan ja A. Sirola.

⁴⁶ Miten torpparikysymyksessä on meneteltävä? Kehotus Suomen maanomistajille ynnä ehdotus. . . (12. 3. 1909) annetun asetuksen uudistamiseksi. Päiväty 27. 2. 1913.

lisenä iltana, oli hänen kärsimänsä vahinko kuitenkin »mitättömän pieni maanomistajan kärsimään vahinkoon nähden». Todellisuudessa tämäkin kutsuaika olisi vielä jäänyt lyhyemmäksi, sillä komitean ehdottaman muutetun 20 §:n mukaan maanomistaja ei olisi saanut kieltäytyä ottamasta vastaan päivätyötä, jos päivätyön tekijä ei ollut saanut peruutusta »ennen kotoalhtöä». Tällöin nimittäin päivätyön suorittaminen olisi ollut aina epävarma taksvärkkiin lähdön hetkeen saakka.

Maanomistajan on voitava valvoa kuria alueellaan, sanottiin »kehoituksessa» edelleen. Maanomistajan täytyy nyt ristissä käsin katsella, kuinka hänen työväkensä nurkkatansseissa ja muissa kemuissa heikentää itseään kykenemättömäksi seuraavan päivän töihin ja kuinka kuri höltyy ja huonot tavat leviävät. Maanomistaja ei myöskään voi poistaa alueeltaan turvallisuutta vaarantavia ja yleistä pahennusta herättäviä henkilöitä, jos nämä asuvat jossakin torpassa. Sen tähden komitea ehdotti maanvuokrasäädöksiin palautettavaksi vuoden 1902 lain 43 §:n ne kohdat, joissa kiellettiin hädän uhalla haaskaus, juovutusjuomain valmistus tai myynti, pahatapainen elämä, rikoksentekijän pitäminen palveluksessa sekä talonväkeen kuulumattoman henkilön pitäminen torpassa ilman maanomistajan lupaa.⁴⁷

7. Maanomistajat ja itsenäistämisaatus

Tämä maanomistajien klubien asettama komitea, joka Kyösti Haatajan sanojen mukaisesti edusti pääasiassa Etelä-Suomen ruotsinkielisiä maanomistajapiirejä,⁴⁸ asettui maanvuokrauksen suhteen enimmäkseen ennen vuotta 1909 vallinneiden säädösten kannalle. Mutta komitea ei voinut välttyä sanomasta omaa kantaansa myös uusimmasta kysymyksestä, torpparien itsenäistämisestä.⁴⁹ Vuonna 1916 uhkaavien ristiriitojen ehkäisemiseksi on ehdotettu, että torpparit saisivat lunastaa sen maan, joka heillä tähän saakka on ollut vuokralla, sanottiin komitean laatimassa mietinnössä. Korkea maanarvo, vuokramiesten vähävaraisuus ja usein myös torpparin suuri ala ovat kuitenkin tällaisen lunastuksen esteenä, ellei vuokramiehelle anneta siihen avustusta. Koska tällaisen avustuksen antamistavasta ja -ehdoista kuitenkin oli olemassa eri näkökantoja ja koska lunastustoiminta joka tapauksessa olisi vienyt pitkän ajan, ei komitea katsonut siinä vaiheessa tarpeelliseksi pohtia asiaa enempää kuin että lausui siitä oman periaatteellisen mielipiteensä.

⁴⁷ Miten torpparikysymyksessä on meneteltävä?, ss. 33—34.

⁴⁸ *Haataja*, Maanvuokrakomitean ehdotukset, ss. 3, 18.

⁴⁹ Miten torpparikysymyksessä on meneteltävä?, ss. 7—10.

Komitea asettui varauksettomasti kannattamaan torpparien itsenäistämistä. »Sellaisen uudistuksen tarpeellisuudesta, jolla vuokramiehet tehdään itseomistaviksi, voidaan tuskin olla eri mieltä. Täytyy pitää onnella maalle, jos nykyisten maanomistajain rinnalle syntyy pienviljelijäluokka, jolla on oma maa ja jonka harrastus kohdistuu elatuksen saamiseen siitä». Mutta torppien itsenäistämisestä olisi monessa suhteessa etua myös maanomistajalle itselleen. Lunastussummasta maanomistaja saisi käytettäväkseen pääoman, jolla voisi lyhentää omia velkojaan tai joiden avulla hän voisi parantaa omaa maanviljelystään. Torpparin suorittama ja usein suorittamatta jättämäkin vuotuinen vero ei tällaisiin riitä. Jos vero on suoritettu päivätöinä, nämä tosin jäävät pois, mutta maanomistaja voi tällaisen harjautumattoman ja alati vaihtuvan työvoiman sijaan palkata nykyaikaiseen maanviljelystekniikkaan perehtyneitä vakinaisia työntekijöitä. »Ja vihdoin ei senkään seikan merkitys ole vähäinen, että maanomistaja saa kateellisen ja yhteiskunnalliseen asemaansa tyytymättömän vuokramiehen sijasta naapurikseen henkilön, jonka täytyy lukea itsensä samaan luokkaan kuuluvaksi kuin hänkin».

Suomen maanomistajilla on näin ollen täysi syy ottaa suosiollisesti vastaan tällainen vuokramiesten itsenäistämistä tarkoittava lainsäädäntö, sanoi komitea, mutta kuitenkin sillä edellytyksellä, että se ei loukkaa maanomistajan vapaata hallintaoikeutta maahansa ja että vuokra-alueiden lunastus vastaa niiden todellista arvoa. Pakkolunastusta on mitä voimakkaimmin vastustettava, koska olot eivät voi vaatia mitään niin erikoislaatuista toimenpidettä, kuin vuokra-alueiden pakkolunastus. Sillä varsinkin, jos vuokralaki saadaan siedettäväksi, saavat vuokramiehet vielä kauan pysyä niillä alueillaan, jotka he ovat maanomistajilta vuokranneet.

Ei ole olemassa mitään sellaista yleistä etua, jonka vuoksi vuokra-alueet pitäisi pakkolunastaa vuokramiehille. Päin vastoin siitä tulisi enemmänkin vahinkoa, jos maanomistajilta riistetään heidän maansa heidän mieltään kysymättä, ja jos tämä maa sitten annetaan vuokramiehen omaksi ilman mitään takeita siitä, että hän myös pystyy sen itsellään pitämään. Se, että jollakin on maata vuokralla, ei vielä merkitse sitä, että hänen tulisi saada omaa maata. Menestyvä pienviljelys vaatii myös muita ominaisuuksia, joita pakkolunastus ei ota huomioon. Sen sijaan henkilö, joka ilman omaa työtään ja ansiotaan on päässyt maanomistajaksi, myös helposti myy saamansa omaisuuden.

Loppupontenaan tässä asiassa komitea ehdotti maanomistajia yhteisesti lausumaan julki, »että vuokra-alueiden lunastaminen olisi erittäin toivottavaa, mutta että se on joka tapauksessa toimeenpantava vapaaehtoisuuden tietä».

Tämä maanomistajapiirejä edustava komitea piti kiireellisimpänä

toimenpiteenä maanvuokralain uudistamista. Mietinnöstä voi kuitenkin selvästi havaita, että komiteakaan ei suuresti uskonut siihen, että vuokralakia voitaisiin muuttaa enemmän maan omistajien etua huomioon ottavaksi. Sen tähden komitean jäsenet olivat ilmeisen kypsät lopettamaan koko torpparijärjestelmän ja antamaan ainakin useissa tapauksissa vuokramaat niiden viljelijöiden omaksi. Koska tätä julkilausumaa oli samalla pidettävä eräänlaisena lähtökohtana, josta maanomistajat olivat valmiit jatkamaan lunastustoimintaa koskevaa keskustelua, on selvä, että he asettivat pohjaksi vapaaehtoisuuden ja ennen kaikkea täyden korvauksen.

Voimme näin ollen sanoa, että vuonna 1912 oltiin jo varsin yleisesti kypsytty torpparien itsenäistämisajatukseseen. Maanvuokrakysymyksen ratkaiseminen tilattoman väestön kysymyksen yhteydessä oli jo jäänyt taka-alalle, vuosi 1916 lähestyi uhkaavasti ja puhtaasti torppareita koskeva kysymys vaati kiireellistä ratkaisua. Ainoalta mahdollisuudelta näytti torpparien pysyttäminen entisillä viljelmillään, mutta ellei heidän vuokrasopimuksiaan voitu jatkaa, oli heidän saatava viljelmät omikseen. Tavoite oli jo selvä ja yleisesti hyväksytty, mutta menetelmien suhteen oltiin eri mieltä. Maanomistajat vaativat täydellistä vapaaehtoisuutta ja täyttä korvausta. Vuoden 1911 torpparikokous oli vaatinut, että torppareille oli saatava oikeus lunastaa torppansa itsenäiseksi, milloin he sen itselleen edullisemmaksi havaitsevat, ja että tällöin oli lunastushinta saatava mahdollisimman alhaiseksi. Sosiaalidemokraatit edustivat lähinnä samaa linjaa. Myös valtiopäivien porvarilliset edustajat hyväksyivät tavoitteen, mutta koska heidän täytyi ajatella myös valtion taloudellisia mahdollisuuksia ja koska he samalla pitivät kiinni täyden korvauksen periaatteesta, he pysyttäytyivät toistaiseksi osittaisratkaisujen linjalla.

B. MAANVUOKRAKOMITEA

1. *Kyösti Haatajan aloite*

Kyösti Haataja astui senaatin oikeustoimituskunnan ylimääräisen esittelijän toimeen marraskuun 1. päivänä 1910.¹ Hannes Gebhard oli maanvuokra-asetuksen loppukäsittelyssä syksystä 1908 esittänyt, että hallitus nimittäisi erityisen tarkastajan valvomaan asetuksen täytäntöönpanoa ja vaikutuksia. Oikeustoimituskunnan päällikön, senaattori Saarikosken ehdotuksesta silloinen Markovin senaatti päätti kuitenkin perustaa maanvuokra-asiaain ylimääräisen esittelijän viran, mitä ratkaisua onkin pidettävä parempana sikäli, että asianomainen virkamies tällä tavoin tuli kiinteään yhteyteen senaatin kanssa.² Koska useimmat Markovin ja sitä vuonna 1913 seuranneen Borovitnovin senaatin jäsenistä eivät osanneet enempää ruotsia kuin suomeakaan, tuli senaatin virkakieleksi venäjä. Oikeustoimituskunnan päällikkönä oli kuitenkin edellä mainittu suomenkielinen senaattori Saarikoski ja Haataja puolestaan joutui tekemisiin ennen kaikkea hänen kanssaan. J. K. Paasikivi kertoo muistelmissaan, että Saarikoskikaan ei tuntenut paljon yhteiskunnallisia kysymyksiä eikä ollut harrastanut niitä aikaisemmin, mutta että hän kuitenkin aikansa kuunneltuaan yleensä asettui ajamaan uudistusehdotuksia senaatissa.³

Haatajan ensimmäiseksi tehtäväksi tuli vuokrasuhteiden kehitystä koskevan vuosittaisen tilaston kerääminen. Gebhardin johtaman valmistelukunnan ehdotuksen mukaisesti siinä oli selvitettävä 1) montako vuokramiestä ja kumman osapuolen vaatimuksesta oli siirtynyt rahaverokannalle, 2) montako vuokrasopimusta oli vuoden kuluessa päättynyt ja mistä syistä, 3) tilastovuoden kuluessa solmittujen uusien sopimusten laatu yksityiskohtaisesti määriteltynä sekä 4) tiedot vuokralautakuntien toiminnasta.⁴ Tilaston keruu tapahtui vuokralautakuntien välityksellä.

¹ Ks. ss. 41—43.

² *Paasikivi*, Muistelmia sortovuosilta II, s. 95.

³ *Paasikivi*, mt., ss. 94—95; *Alanen*, Hannes Gebhard, s 191.

⁴ Komiteanmietintö N:o 2/1910, ss. 3—5; SVT XXX: 1, ss. 1—2.

Samalla Haataja ohjasi ja neuvoi sekä kirjeellisesti että varta vasten järjestetyissä neuvottelutilaisuuksissa vuokralautakuntien jäseniä. Huhtikuun alussa 1911 hän järjesti Tampereella koko maata käsittävän vuokralautakuntien puheenjohtajien kokouksen, jossa oli mukana 217 osanottajaa.⁵

Tästä kokouksesta lähinnä suurmaanomistajia edustava Maanviljelijä-lehti kirjoitti, että kokous vain vahvisti vakaumusta koko maanvuokra-asetuksen korjaamisen tarpeellisuudesta, »jos mieli järjestää asiat niin, että maassamme vielä jonkun ajan kuluttua on ensinkään maanvuokraajia». Myös Haataja tajusi alusta lähtien asian vakavuuden ja Paasikiven kertoman mukaan esitti samana keväänä senaattori Saarikoskelle, että asetettaisiin komitea harkitsemaan toimenpiteitä kysymyksen ratkaisemiseksi ennen vuotta 1916.⁶ Saarikoski ei kuitenkaan vielä sillä kertaa asettanut komitean kannalle. Haataja puolestaan kävi kesällä 1911 Ruotsissa, jossa juuri niihin aikoihin oli torpparikysymys voimakkaasti esillä, sekä kirjoitti sieltä palattuaan Aika-lehden syyskuun numeroon laajan artikkelin.⁷

Haatajan kirjoittaessa artikkeliaan eivät edes vuoden 1910 tilastotiedot vielä olleet valmiita ja hän joutui turvautumaan yksinomaan Tilitattoman väestön alakomitean keräystuloksiin. Niitä tarkastaessa, hän sanoi, huomaa helposti, »mikä ääretön merkitys koko maalle ja kansalle vuokrasuhteiden tarkoituksenmukaisella järjestämisellä on», koska niistä riippuu enemmän kuin kolmanneksen maalaisväestöstä toimeentulo ja suunnilleen neljännesosan viljelystä maasta viljelyskunto. Koska alakomitea ei kuitenkaan ollut kerännyt tietoja vuokrasuhteista, päätyi Haataja Warénin tutkimusten ja omien havaintojensa nojalla siihen, että maan kaikista vuokrasopimuksista oli ainakin 60 % suullisia tai juoksevia.⁸ Tämä luku piti suunnilleen paikkansa mäkitupien kohdalla,⁹ mutta torppien kohdalla se oli ehdottomasti liian korkea, koska vuoden 1912 laskennan mukaan suullisen tai juoksevan sopimuksen varassa olevia torppia ja lampuotitiloja oli yhteensä 34.67 % kaikista.¹⁰

⁵ Tampereella 3. ja 4. päivinä huhtikuuta 1911 pidetyn vuokralautakuntien puheenjohtajien yleisen kokouksen pöytäkirja. Tätä ennen v. 1910 oli jo Kuopiossa ja Tampereella pidetty samantapaiset puh.joht. kokoukset, joissa K. J. Ståhlberg oli ollut neuvoja antamassa. Uusi Suomi 16. 10. 28.

⁶ Maanviljelijä N:o 5/1911: *Paasikivi*, mt., s. 96.

⁷ Aika 1911, N:o 17—18, ss. 480—500.

⁸ Aika 1911, s. 482.

⁹ Mäkitupasopimuksista oli v. 1912 suullisia 55.97 % ja kirjallisia juoksevia 2,32 % (SVT XXX: 6, taulu 4.).

¹⁰ Suullisia oli yhteensä 30.35 % ja kirjallisia juoksevalla vuokra-ajalla 4.32 % (SVT XXX: 6, taulu 6.).

Tämä erehdys itse asiassa vain osoittaa, miten hatarat tiedot parhaimmillakin asiantuntijoilla vielä tuossa vaiheessa oli.

Selostettuaan sitten torpparilaitoksen epäkohtia Haataja ryhtyi käsittelemään Ruotsin torpparikysymystä. Hän mainitsi, että teollisuuden voimakas kehitys, siirtolaisuus, siirtyminen muonamiesjärjestelmään, maanviljelyksen kehittyminen, metsien väärinkäyttö, psykologiset tekijät yms. olivat aiheuttaneet sen, että Ruotsin torpparien määrä oli vähentynyt jopa huolestuttavassa määrin. Asian johdosta asetettu komitea oli kuitenkin katsonut, »että torpparilaitoksella oikein järjestettynä on huomattavia etuja ja että sillä myös tulevaisuudessa on täytettävänä tärkeä tehtävä niin hyvin maanviljelyksen ja metsänhoidon hyväksi kuin myös yhteiskunnallisessa suhteessa». Tämä ilmeisesti vastasi myös Haatajan omaa käsitystä tuolloin. Hän oli kiinteässä kosketuksessa suomalaisen puolueen johtomiesten A. Osw. Kairamon, J. K. Paasikiven ja Hannes Gebhardin kanssa ja kannatti heidän linjaansa siinä suhteessa, että torpparilaitoksella vielä pitkään oli oleva oma tehtävänsä, vaikka suurempia torppia olisikin syytä saattaa viljelijöittensä omistukseen.¹¹ Olennainen ero suomalaisen puolueen ja Ruotsin torpparikomitean välillä oli kuitenkin siinä, että meillä täytyi olosuhteiden pakosta asettaa vuokranantajille enemmän vuokramiestä suojaavia velvoitteita, kun taas Ruotsissa, missä torppareiksi haluavista oli puutetta, täytyi kehoittaa maanomistajia itse asettamaan sellaiset vuokraehdot, että he saisivat vuokralaisia.¹²

Torpparikysymyksen tärkeimpänä kohtana Haataja piti kysymystä siitä, mitä tapahtuisi vuonna 1916. Jos, niin kuin hän laski, yli 60 % kaikista vuokramiehistä oli hädän uhkaamia, ja kun useat maanomistajat jo olivat ilmoittaneet häättävänsä vuokramiehensä heti tilaisuuden tullen, ellei vuokralakiin sitä ennen saataisi parannuksia, tulisi siirtolaisuus ja ennen kaikkea työttömyys sekä maaseudulla että kaupunkipaikoissa suuresti lisääntymään. Kun Ruotsissa, jossa vuokraviljelmiiä oli ainoastaan 14.8 % kaikista viljelmistä, ehdotettiin hyvinkin radikaalisia toimenpiteitä, eivätkö vieläkin radikaalisemmat toimenpiteet olleet tarpeen Suomessa, jossa vuokraviljelmiiä oli noin 60 % ja niiden viljelijöistä suurinta osaa uhkaamassa häätö.¹³ Haataja ei tässä yhteydessä

¹¹ *Alanen*, mt., ss. 191—92; *Paasikivi*, mt, s. 97. — Mm. Punkalaitumella 16. 6. 1911 pitämänsä esitelmän Haataja päätti väitteeseen, että vuokrajärjestelmä oli niin juurtunut suomalaiseen yhteiskuntaan, että toistaiseksi oli pantava pääpaino sen kehittämiseen eikä muuhun maanhankintaan. Haatajan kok., kansio 17. OMA.

¹² *Aika* 1911, s. 491.

¹³ Häädön uhkaamien vuokramiesten todellisesta määrästä ks. laskelmia ss. 22 ja 155.

tehnyt mitään ehdotusta asian ratkaisemiseksi, vaan päättyi ainoastaan toivomukseen, että hänen kirjoituksensa olisi saattanut asian keskustelun alaiseksi.

2. Santamäen kokous

Haataja asettui artikkelissaan vasta nimitetylle valtion virkamiehelle ehkä liiankin selvästi suomalaisen puolueen kannattajaksi; niin voimakkaasti hän hyökkäsi sekä ruotsalaisia ja »herrasmaanomistajia»¹⁴ että sosiaalidemokraattejakin vastaan. Hannes Gebhard puolestaan kirjoitti kohta Uuteen Suomettareen artikkelin, jossa ilmoitti täysin hyväksyvänsä Haatajan ajatukset sekä syytti Maanviljelijä-lehteä maanomistajien ja Maanvuokraaja-lehteä vuokramiesten yllyttämisestä vuoden 1909 asetusta vastaan.¹⁵ Kun Haataja ei kuitenkaan ollut tehnyt mitään ehdotusta asian ratkaisemiseksi ennen vuotta 1916, piti Gebhard sitäkin hyvänä, koska minkä tahansa ehdotuksen »heittäminen sanomalehtipolemiikin hampaisiin tätä nykyä yksityisten tai puolueitten taholta ei voisi luultavasti saada muuta aikaan kuin intohimojen kiihoittamista». Tärkeintä tällä hetkellä onkin asiallinen ja täysin puolueeton tutkimus siitä, minkälainen tilanne todella on ja tulee olemaan vuonna 1916, jatkoi Gebhard.

Tämä merkitsi selvää ehdotusta jälleen uuden tilaston keräämiseksi. Mutta samalla se merkitsi ehdotusta komitean asettamisesta sekä johtamaan tilaston kokoamista että tekemään ehdotuksia sen pohjalta maanvuokraajien järjestämiseksi. Komitean nimeäminen olisi arkaluontoinen tehtävä, koska se pitäisi tehdä asiantuntemuksen ja »ikävä kyllä», kuten Gebhard sanoi, myös puolueyhymitysten perusteella. Komitean asettaminen oli kuitenkin ripeätä toimintaa vaativa tehtävä, jonka onnistumisesta riippuisi koko maan yhteiskunnallinen ja taloudellinen edistys.

Muiden puolueiden taholta Haatajan kirjoitukseen ei näytä kiinnitetyn enempää huomiota, mutta suomalaisen puolueen keskuudessa asiaa pohdittiin. Haatajan myöhemmän kertoman mukaan Gebhard ja Paasikivi jopa kilpailivat siitä, kumman aloitteesta saataisiin aikaan asiaa koskeva laajempi neuvottelu.¹⁶ Neuvottelu järjestyi lopulta siten, että vuosien 1907 ja 1908 valtiopäivillä varsin näkyvää osaa maanvuok-

¹⁴ Aika 1911, ss. 485, 496.

¹⁵ Uusi Suometar 10. 10. 1911.

¹⁶ Uusi Suomi 16. 10. 1928.

rakusymyksessä esittänyt tilanomistaja H. G. Paloheimo kutsui eräitä puoluetovereitaan tilalleen Santamäen kartanoon Lopella.

Neuvottelu pidettiin lokakuun 28. ja 29. päivinä 1911 ja siinä olivat mukana H. G. Paloheimon lisäksi Hannes Gebhard, J. K. Paasikivi, A. Osw. Kairamo, Y. S. Yrjö-Koskinen, Aleksi Käpy ja Kyösti Haataja.¹⁷ Haataja selosti aluksi toimintaansa ja havaintojansa korostaen, että vuoden 1916 varalta oli ryhdyttävä toimenpiteisiin. Hän mainitsi johdottaneensa senaattori Saarikoskelle komitean asettamista, mutta ilman tulosta, minkä vuoksi hän nyt tarvitsi muiden apua päästäkseen asiassa eteenpäin.

Keskustelussa todettiin vuoden 1909 asetusten puutteet, erityisesti se, että takautuva asetus liian yksioikoisesti määräsi kaikki vuokrasopimukset jatkumaan. Jopa suomalaisen puolueen taholta oli sanottu sen olevan »veristä vääryyttä». Toisaalta kuitenkin todettiin, että kysymystä ei voitaisi millään tavalla saada ratkaistuksi vapaaehtoisista tiedä ja että se siis vaati pakkotoimenpiteitä. Vuoden 1909 takautuvaan asetukseen kohdistetuista moitteista huolimatta neuvottelijat päätyivät siihen, että olisi säädettävä jatkuva vuokraoikeus. Maanomistajalla ei saanut olla oikeutta häätää tai irtisanoa vuokramiestä. Hänen olisi aina vuokrakauden päätyttyä uudistettava sopimus, taikka ellei hän suostuisi uudistamaan sopimusta vuokralautakunnan hyväksymästä vuokrasta, olisi hänet velvoitettava myymään torppa vuokramiehelle viranomaisen määräämästä hinnasta. Vuoden 1909 takautuvan asetuksen pahimman epäkohdan poistamiseksi olisi kuitenkin tämän pakkolainsäädännön ulkopuolelle jätettävä ne torpat, jotka olisivat päätilan kunnolliselle viljelemiselle välttämättömät. Tässä olivatkin lyhyesti sanottuina ne periaatteet, joihin maanvuokrakomitean mietintö sittemmin perustui.

Neuvottelun osanottajat arvelivat, että useimmat maanomistajat uudistaisivat sopimukset ja että torppien lunastaminen itsenäiseksi tulisi sen tähden kestävämpään verraten kauan, mutta siitä huolimatta tuntui rahakysymys vaikealta. He eivät suuresti luottaneet vielääkään obligaatiojärjestelmään, koska arvelivat, että obligatioita ei Suomen kaltaisessa pääomaköyhässä maassa voitaisi muuttaa rahaksi ilman tappiota. Tämä kysymys jäikin keskustelussa avoimeksi, mutta ilmeisesti sen tuloksena osaltaan oli Paasikiven ensimmäisenä allekirjoittama vuoden 1912 valtiopäiville jätetty anomusohdotus Suomen maalaisväestön asutusrahastosta.

¹⁷ Ks. *Paasikivi*. mt. 98—99. — Haataja ei vielä mitenkään kuulunut tähän vanhempien miesten muodostamaan »sisärenkaaseen» ja vielä esim. Kairamon kirjeissä Haatajalle 16. 2. ja 24. 10. 1912 (Kairamon kok., kansio 18) puhuttelu on täysin virallista. Lähempi tuttavuus kehittyi vasta myöhemmin.

Tärkein käytännöllinen kysymys oli joka tapauksessa se, millä tavoin asiaa voitiin auttaa eteenpäin. Yhtenä mahdollisuutena oli asettaa eduskuntaryhmien keskinäinen yksityisluontoinen komitea sitä pohtimaan. Toinen mahdollisuus oli tehdä eduskunta-aloite, jossa anottaisiin hallitukselta määrättyjen periaatteiden mukaista torpparien vapauttamista tarkoittavaa lakiesitystä. Lopputulokseksi tuli päätös, että kaikista venäläiseen senaattiin kohdistuneista epäilyksistä huolimatta käännytäisiin suoraan Markovin senaatin puoleen ja koetettaisiin saada se asettamaan virallinen valtion komitea asiaa valmistelemaan. Asiaa hoitamaan valittiin Kairamo ja Paloheimo, joiden oli määrä käydä senaattori Saarikosken puheilla.

Kokous määritteli myös jo valmiiksi ehdokkaita tätä asetettavaa komiteaa varten. Suomalaisesta puolueesta siihen olisi tullut kuulumaan mm. Kairamo, nuorsuomalaisista K. J. Ståhlberg, ruotsalaisista Schildt ja sosiaalidemokraateista Tokoi. Kairamo kylläkin kirjoitti kohta Gebhardille epäilyksensä, että näitä tässä mainittuja tuskin saataisiin lainkaan mukaan ja että hän itsekään ei mielellään lähtisi mukaan tehtävään, jonka onnistumisesta ei ole mitään takeita. »Mutta mahdollisesti täytyy sittenkin uskaltaa», hän sanoi, vaikka ei ole mitään varmuutta edes siitä, mitä senaatti asiasta ajattelee.¹⁸

3. Vuoden 1912 maanvuokratilasto

Epäilyksistä huolimatta¹⁹ asia alkoi kuitenkin mennä eteenpäin, sillä senaattori Saarikoski asettui Santamäen kokouksen kannalle ja antoi Haatajan tehtäväksi ruveta valmistelemaan tilaston keräämistä ja komitean kokoonkutsumisesta.²⁰ Haataja kutsui oikeustoimituskunnan puolesta ja senaattori Saarikosken valtuuttamana koolle neuvottelukunnan, johon valittiin asiaa jo ajaneet Kairamo ja Paloheimo sekä heidän lisäksi K. J. Ståhlberg ja Otto Wrede.²¹ Tällä tavoin saatiin myös muiden poliittisten piirien edustajia mukaan. Neuvottelukunnan, joka kokoontui

¹⁸ Kairamon kirje Gebhardille 1. 11. 1911. Kairamon kok. kansio 18. VA.

¹⁹ Ks. myös *Paasikivi*, mt., s. 97.

²⁰ *Paasikivi*, mt., s. 101.

²¹ Oikeustoimituskunta, Kirjeitä vuokralautakunnille 1912. Kirjeet N:o 11—14/22. 1. 1912. VA; *Paasikivi*, mt., s. 101. — Samalla senaatin päätöksellä, jolla maanvuokra-asiaa esittelijä asetettiin, annettiin oikeustoimituskunnan päällikölle oikeus tarvittaessa kutsua vuokraoloja koskevista kysymyksistä neuvottelemaan 4-jäseninen neuvottelukunta, jonka jäsenet oli määrättävä kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Tal.os. ptk. 11. 10. 1910. VA.

ensimmäisen kerran helmikuun 7. päivänä 1912, tehtävänä oli suunnitella yleisen maanvuokratilaston keräämistä.

Seuraavina viikkoina Haataja laati neuvottelukunnan avustamana laajan tilastokaavake-ehdotuksen.²² Huhtikuun 16. päivänä asia tuli esille senaatin talousosastossa. Tällöin päätettiin senaattori Saarikosken esityksestä, että koska ei ole olemassa sellaista tilastoa, »joka antaisi selvityksen vuokraoloissa näinä vuosina odotettavissa olevasta asiain tilasta sekä muodostaisi pohjan asiassa mahdollisesti tarpeellisiksi katsottaville toimille», olisi sellainen tilasto kerättävä oikeustoimituskunnassa jo valmistettujen kaavakkeiden mukaan ja tulokset julkaistava Suomen virallisen tilaston maanvuokratilasto-sarjassa.²³

Tämän päätöksen nojalla kerättiin maanvuokratilasto, joka kuvaa tilannetta maassa huhtikuun 1. päivänä vuonna 1912. Tilaston keruu paikkakunnittain jätettiin maanvuokralautakuntien puheenjohtajien huoleksi. Näiden tuli kerätä tiedot itse tai antaa ne pätevän ja luotettavan henkilön kerättäviksi. Ellei tämä ollut mahdollista, oli kutsuttava vuokralautakunta koolle päättämään siitä, millä tavalla keräys voitaisiin suorittaa. Mikäli jokin vuokra-alue sijaitsi yksinäisellä paikalla pitkän ja hankalan matkan takana, voitiin keräysohjeiden mukaan sellaisen kohdalla tyytyä siihen, että tarvittavat tiedot pyydettiin vuokran antajalta, joltakin paikan tarkoin tuntevalta henkilöltä taikka vuokramieheltä itseltään joko kirjeellisesti taikka hänen käydessään kylässä.²⁴

Tärkeä ohje oli, että ennen keräystä oli selvitettävä, paljonko paikkakunnalla kylvettiin eri viljalajeja hehtaaria tai tynnyrialaa kohden tai paljonko sellaiselta alalta saatiin heinää. Tällöin oli helpompi saada riittävän luotettavia pinta-alatietoja, joista vuokramiehillä itsellään ei läheskään aina ollut tarkkaa selvyyttä. Jos maanomistajan ja vuokramiehen antamat tiedot olivat ristiriitaiset, oli kerääjän merkittävä tilastoon ne tiedot, jotka hänestä asiaa tutkittuaan tuntuivat luotettavimmilta.

On luonnollista, että tilastosta ei tullut ehdottoman tarkka. Maanvuokraaja-lehti kirjoitti lisäksi koko tilastonkeruun merkitystä väheksyen, että sitä kerätään hutiloiden, koska keräyspalkkio on liian pieni.²⁵ Monet vuokralautakunnat antoivatkin vajanaisia vastauksia. Täydennyksiä jouduttiin suorittamaan myöhemmin paljon, eikä sittenkään saa-

²² Oikeustoim.kunnan em. kirjeet N:o 21, 27—29/13. 2. 1912. VA; Kairamon kirje Haatajalle 16. 2. 1912. Kairamon kok., kansio 18, VA.

²³ Tal.os. ptk. 16. 4. 1912. VA.

²⁴ Pellervo 14/1912, s. 485—486. Osakuntien kuraattoreille lähettämässään kirjeissä oikeustoim.kunta toivoi, että ylioppilaat osallistuisivat keräyksen, koska vuokralautakuntien toimihenkilöt eivät kaikki olleet sellaiseen riittävän päteviä. Em. kirjeet N:o 120—132/16. 4. 1912. VA.

²⁵ Maanvuokraaja 1912, ss. 241, 263.

tu kokoon täysin tarkoitettua kysymyspiiriä peittävää tilastoa. Maan kaikkiaan 483 maalaiskunnasta saatiin kuitenkin 328:sta yksityiskohtaiset vastaukset kaikkiin esitettyihin kysymyksiin ja muualtakin saatiin tyydyttävän tarkat tiedot.

Tulokset julkaistiin vasta vuosina 1916 ja 1917 kahtena laajana niiteenä.²⁶ Kuitenkin jo vuonna 1914 mietintönsä julkaissut maanvuokra-komitea oli saanut käyttääkseen runsaasti ennakkotietoja, joihin se voi mietinnössään nojautua. Tilastoilla ei ole sellaista uranuurtajan asemaa kuin Tilattoman väestön alakomitean vuoden 1901 tilastoilla, mutta nimenomaan silloisista maanvuokraoloista ne antavat varsin runsaan ja monipuolisen selvityksen. Torpparikysymyksen ratkaisuun niillä ei kuitenkaan ollut sitä merkitystä, mitä sekä Gebhard että Haataja alunperin arvelivat, sillä kehitys vaati omat tilastoista riippumattomat ratkaisunsa. Keskustelu oli jo täysin politisoitunut ja siinä näyttelivät eri puolue-ryhmittymien keskinäiset syyttelyt tuntuvasti suurempaa roolia kuin asialliset numerotiedot.

4. Maanvuokratomitea asetetaan

Santamäen kokous oli päätynyt siihen, että paras keino asian eteenpäin saattamiseksi oli saada senaatti asettamaan eri puolueryhmittymiä edustava maanvuokratomitea. Senaattori Saarikoski puolestaan antoi Kairamon ja Paloheimon käynnin jälkeen Haatajan tehtäväksi valmistella myös tällaisen komitean koolle kutsumista. Oikeustoimituskunnan kutsuman neuvottelukunnan ensisijaisena tehtävänä oli suunnitella maanvuokratilaston kerääminen, mutta sen piirissä tuli luonnollisesti esille myös kysymys varsinaisen komitean asettamisesta.

Suomalaisen puolueen taholla ajateltiin tässä vaiheessa sitäkin mahdollisuutta, että eduskunta anois senaatilta komitean asettamista. Haataja laati jo vuoden 1912 valtiopäiviä varten anomusehdotuksenkin, jonka Paasikivi ja Kairamo tarkistivat, sekä määritteli sen yhteydessä

²⁶ SVT XXX: 6—7. Laajan tekstiosan lisäksi nitect käsittivät yksityiskohtaiset taululiitteet sekä useita tilastollisia karttoja. — V. 1910 oli suoritettu yleinen maatalouslaskenta, jonka tulokset julkaistiin virallisen tilaston yhteydessä (SVT III: 9). Samoin jatkettiin edellä mainittua vuosittaista maanvuokratilastoa, jonka ensimmäisiä tietoja Haataja selosti Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa jo 23. 3. 1912. Vuoden 1912 yleistä maanvuokratilastoa Haataja selosti yhdistyksen kokouksessa vasta 5. 2. 1916. Kansantaloudellisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1902—1933; *Rasila*. Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 27—.

ne periaatteet, joita hänen mielestään kysymyksen lopullisessa ratkaisussa tuli noudattaa. Anomusehdotusta ei kuitenkaan jätetty.²⁷

Asia oli edelleen esillä suomalaisen puolueen puoluevaltuuskunnassa, joka valmisti kesällä pidettävää puoluekokousta. Valtuuskunnan puolesta pyydettiin Kairamoä pitämään alustus vuokraoljen järjestämisestä. Kairamo kieltäytyi kuitenkin tästä. Epäilykseni ovat entisestään kasvaneet, hän kirjoitti valtuuskunnalle. Ne sekä vuokralainsäädäntöä että finanssikysymystä koskevat toimenpiteet, joita yksityisissä piireissä on harkittu, eivät vielä ole saaneet sellaista muotoa, että ne voitaisiin esittää puoluekokoukselle. Enintään voitaisiin vaatia, että eduskunta anois senaattia asettamaan komitean asiaa tutkimaan. Kairamo katsoi kuitenkin, että komitea saataisiin paremmin aikaan, jos sen asettamista ajettaisiin toista tietä, »johon ymmärtääkseni myös on hyvä tilaisuus».²⁸

Kairamo ei tässä kirjeessään maininnut tästä toisesta tiestä sen enempää, mutta hän tarkoitti sitä neuvottelukuntaa, jossa hän itse oli mukana. Tuloksena olikin, että senaattori Saarikoski samassa senaatin istunnossa, jossa hän esitteli tilastoasian, mutta — ylimääräisen esittelijän Haatajan läsnäollessa — otti esille komitean asettamiskysymyksen. Koska vuoden 1909 takautuvan asetuksen jatkamat vuokrasopimukset päättyvät vuonna 1916 ja sitä seuraavina vuosina ja koska tämä seikka voi aiheuttaa arveluttavia häiriöitä maaseudun yhteiskuntaoloissa, olisi anottava Keisarilliselta Majesteetilta komitean asettamista »käsittelemään kysymystä, mihin toimiin olisi lainsäädäntötietä ryhdyttävä kysymyksessä olevien seikkojen järjestelemistä varten», sanoi Saarikoski. Senaatti yhtyi Saarikosken esitykseen ja päätti alistaa asian keisarille.²⁹

Keisari hyväksyi esityksen syyskuun 3. päivänä pidetyssä esittelyssä ja valtuutti senaatin asettamaan komitean käsittelemään kysymystä vuokraoljen järjestämisestä sekä määräsi samalla senaatin antamaan aikanaan esityksen sellaiseksi lainsäädäntötoimenpiteeksi, johon maanvuokraoloissa vallitseva tilanne antaa aiheen.³⁰ Täten senaatti oli saanut vapaat kädet, mutta myös veloitteen.

Helsingin Sanomat oli tietänyt kertoa komiteasuunnitelmasta jo maaliskuussa, mutta ei ollut kommentoinut asiaa enempää. Uusi Suo-

²⁷ Haatajan kirjeet Kairamolle 17. 1. ja 11. 2. 1912. Kairamon kok., kansio 5. VA: *Paasikivi*, mt., s. 102. — Synnä hankkeen raukeamiseen oli ilmeisesti se, että suomalaisen puolueen arveltiin saavan määräävämmän aseman tulevassa komiteassa, jos se saataisiin aikaan ilman eduskunnassa käytäviä keskusteluja.

²⁸ Kairamon kirje Suom. puol. valtuuskunnalle 16. 2. 1912. Kairamon kok., kansio 13, VA.

²⁹ Tal.os. ptk. 16. 4. 1912. VA.

³⁰ Tal.os. ptk. 29. 10. 1912. VA.

metar puolestaan käsitteli asiaa syksyllä pääkirjoituksessaan, jonka pääteemana oli komitean tarpeellisuus. Tilattoman väestön joukossa torpparit muodostavat oman erikoisen ryhmänsä, sanottiin kirjoituksessa. He muodostavat valmiin pienviljelijäluokan ja hallitsevat maa-alueita, joista perheineen saavat varsinaisen elantonsa. Sen tähden on luonnollista, että torpat edelleen pyritään pitämään erillisinä viljelminä ja että torppareille tehdään mahdolliseksi päästä yhä täydellisempään itsenäisyyteen. »Niiden keinojen löytäminen, joilla tämä voi tapahtua, muodostaa tällä hetkellä mitä tärkeimmän yhteiskunnallisen kysymyksen».³¹

Työmies puolestaan otsikoi asiaa koskevan pääkirjoituksensa: »Torpparien uhkaava asema. Vasta Senaatti komiteoja hommaa».³² Lehden mielestä oli varsin kuvaavaa hallituspiireille, että sillä taholla ei ollut minkäänlaista ehdotusta tai edes ehdotuksen luonnosta esiteltävänä, vaan asetetaan vasta komitea asiaa pohtimaan. Kuitenkin on jäljellä enää kolme vuotta ja asia vaatii perustuslainluontoisen käsittelyn valtiopäivillä.

Oli odotettavissakin, että sosiaalidemokraattinen puolue asettuisi joka tapauksessa oppositiokannalle, mutta muiden puoleryhmittymien kanta sen sijaan määräytyisi lähinnä komitean jäsenistön perusteella. Suomalaisen puolueen taholla oli jo Santamäen kokouksessa neuvoteltu komitean jäsenistä ja näitä neuvotteluja oli sittemmin jatkettu Helsingissä.³³ Sen jälkeen kun keisari oli hyväksynyt komitean asettamissuunnitelman, oli senaattori Saarikosken tehtävä esitys komitean jäsenistä senaatissa. Lokakuun lopulla hän keskusteli asiasta talousosaston varapuheenjohtaja Markovin kanssa. Koska kenraalikuvernöörin puuttuminen asiaan olisi vielä mutkistanut sitä, sai Saarikoski Markovin suostumaan siihen, että asia päätettiin senaatissa antamatta siitä etukäteen mitään tietoa kenraalikuvernöörille. Tämän edellytyksenä oli Saarikosken mielestä kuitenkin, että jo listalla ollut Charpentier oli jätettävä pois ja että suomalaisen puolueen osuutta oli pienennettävä.³⁴

Komitea asetettiin lopullisesti talousosaston kokouksessa lokakuun 29. päivänä 1912, jolloin sen puheenjohtajaksi päätettiin senaattori Saarikosken ehdotuksen mukaisesti kutsua A. Osw. Kairamo sekä jäseniksi maanviljelysneuvos H. G. Paloheimo, prof. K. J. Ståhlberg, vapaaherra O. Wrede, senaattori J. K. Paasikivi, pankinjohtaja E. Schybergson, agronomi K. V. Koskelin, Ikaalisten tuomiokunnan tuomari A. I. Björnvik, maanviljelijä T. Junnila, maanviljelijä O. Lahdensuo, fil. tri E.

³¹ Helsingin Sanomat 28. 3. 1912, s. 3; Uusi Suometar 22. 9. 1912.

³² Työmies 31. 8. 1912.

³³ Uusi Suomi 17. 10. 1928.

³⁴ Haatajan kirje Kairamolle 24. 10. 1912. Kairamon kok., kansio 5. VA.

Gylling, valtiopäivämies O. Tokoi ja lakit. kand. K. Haataja.³⁵ Komitealle annettiin oikeus palkata sihteeri sekä käyttää muuta tarpeelliseksi katsomaansa apua. Suomalaisen puolueen osuus oli vieläkin kolme jäsentä ja puheenjohtaja, ruotsalaista puoluetta edustavia oli kolme sekä muista puolueista kaksi kustakin. Komiteaan valituista Ståhlberg kieltäytyi parhaillaan suorittamansa tieteellisen tutkimustyön takia. Myös Paloheimo oli aikonut kieltäytyä, mutta kun Kairamo muistutti, että hänen edesvastuunsa vuoden 1909 asetuksen aikaansaamisessa oli suuri, ja että häntä kuunneltaisiin laajemmaltikin, hän tuli mukaan.³⁶

5. Taannehtivaa asetusta jatkettava

Komitea kokoontui ensimmäisen kerran joulukuun 4. päivänä ja oli sitten koolla 11. päivään saakka. Kairamon ehdotuksesta Haataja valittiin komitean sihteeriksi. Haataja esitti myös jo tässä tilaisuudessa ennakotietoja keväällä kerätystä tilastosta sekä alusti keskustelut.³⁷

Tällöin valittiin asiaa eteenpäin kehittämään jaosto, johon kuuluivat suomalaista puoluetta edustavat Kairamo, Paasikivi, Haataja sekä ruotsalaisen puolueen Schybergson. Tammikuun puolivälissä 1913 komitea kokoontui uudestaan ja jaoston laatiman muistion pohjalla se sai jo helmikuun 6. päivänä valmiiksi ensimmäisen mietintönsä.³⁸

Tässä mietinnössään komitea ehdotti vuonna 1909 annetun takautuvan asetuksen jatkamista edelleen viidellä vuodella eli niin, että takautuvan asetuksen perusteella vuonna 1916 päättyvät vuokrasopimukset jatkuisivat vuoteen 1921. Komiteassa oli kylläkin jo keskusteltu myös maanvuokrakysymyksen lopullisesta järjestelystä, mutta samalla komitean jäsenet olivat tulleet vakuuttuneiksi siitä, että mitään lopullista järjestelyä ei saataisi aikaan ennen vuoden 1916 maaliskuuta. Sen sijaan oli tarpeen saada uuden takautuvan asetuksen säätäminen vireille jo vuoden 1913 valtiopäivillä. Asetus oli nimittäin säädettävä perustuslain luontoisena ja oli todennäköistä, että sitä ei voitaisi siihen kohdis-

³⁵ Tal.os. ptk. 29. 10. 1912. VA. Luettelo on sama, jonka Haataja oli jo em. kirjessään Kairamolle ehdottanut. Björnvik haluttiin saada mukaan siitä syystä, että hänellä oli erityisen paljon kokemusta mv. riita-asioiden oikeuskäsittelyissä. Aikaisemmin ehdolla ollut torppari J. Rannikko jätettiin pois. (Ks em. Haatajan kirje Kairamolle sekä Uusi Suomi 17. 10. 1928.). Hannes Gebhardia ei tässä yhteydessä mainittu lainkaan.

³⁶ Kairamon kirje Paloheimolle 5. 11. 1912. Kairamon kok., kansio 18. VA.

³⁷ Em. Kairamon kirje Paloheimolle; Uusi Suomi 17. 10. 1928.

³⁸ Komiteanmietintö N:o 1/1913.

tettavan vastustuksen vuoksi julistaa kiireelliseksi. Sen tähden asetus oli saatava lepäämään ennen kesällä 1913 pidettäviä eduskuntavaaleja, koska seuraavat vaalit tulisivat pidettäväksi vasta kesällä 1916, jolloin jo olisi ollut liian myöhäistä.³⁹

Komitean mielestä oli kuitenkin välttämätöntä poistaa pahimmat vuoden 1909 moratorioon liittyneet epäkohdat. Sen tähden vuokraehtoja oli voitava muuttaa, jos vuokrasuhteen jatkaminen sellaisenaan entisin ehdoin olisi tietänyt »maanomistajalle selvää vahinkoa» ja se ei ollut yleisenkään edun kannalta suotavaa. Vuokrasuhteen jatkaminen ei olisi saanut lainkaan koskea sellaisia vuokratiloja, joiden yhdistäminen päätilan viljelyksiin oli hyvin järjestetyn maanviljelyksen harjoittamisen kannalta välttämätöntä taikka jos vuokra-aluetta tarvittiin teollisuuslaitoksen tarkoituksiin. Nämä rajoittavat määräykset oli sisällytetty ehdotuksen 2 §:ään, jota Paasikivi muistelmissaan nimittää »kovan onnen pykäläksi». Edelleen oli mietinnön mukaan vuokran määrää sekä metsänkäyttöehtoja voitava muuttaa vuokrasuhteita pakollisesti jatkettaessa. Erityisesti maininta teollisuuslaitoksista osoittaa komitean ajatelleen maanomistajiksi nimenomaan kartanoiden ja suurtilojen omistajia.

Mietintö oli lähinnä vanhasuomalaista käsialaa ja siihen liittyi kaksi vastalauseetta.⁴⁰ Toisessa ruotsalaiseen puolueeseen lukeutuva Ivar Björnvik ehdotti lyhyesti koko mietinnön jätettäväksi huomioon ottamatta, koska hän ei voinut hyväksyä laillisesti saavutettuja oikeuksia loukkaavia takautuvasti vaikuttavia lainsäädäntötoimenpiteitä. Toisessa Gylling ja Tokoi yhtyivät siihen, että vuokrasopimuksia oli pakollisesti pidennettävä viidellä vuodella, mutta sen sijaan he eivät hyväksyneet mitään muutoksia itse vuokrasuhteisiin. Ainoastaan, jos päätilalla toimeenpantiin metsänhoitosuunnitelma, voitiin vuokramiehen metsänkäyttöoikeutta heidän mielestään supistaa edellyttäen, että myös vuokran suuruus samalla muutettiin. Perusteluinaan Gylling ja Tokoi esittivät, että vuokrasuhteisiin ei saisi tehdä muuta kuin välttämättömät muutokset siitä syystä, että muussa tapauksessa sidottaisiin lainsäätäjän kädet lopullista järjestelyä ajatellen. Jos osa vuokramiehistä voitaisiin hädätä tilaltaan tai heidän oikeuksiaan vähentää ennen lopullista järjestelyä, näiltä vuokramiehiltä riistettäisiin oikeuksia, jotka perustuivat raskaaseen raivaustyöhön. Paasikivi pitää ehdotettuja poikkeuksia kohtuuden ja yleisen edun kannalta puolustettavina, minkä ohella komitea arveli niiden edistävän ehdotuksen läpimenomahdollisuuksia. Toisaalta hän myöntää, että kun oli kysymys sittenkin vain muutaman vuoden lyk-

³⁹ Komiteassa käydystä keskustelusta antaa *Paasikivi* (mt., s. 104—107) yksityiskohtaisen selostuksen. Ks. myös *Uusi Suomi* 17. 10. 1928.

⁴⁰ Em. komiteanmietintö, ss. 11—14.

käyksestä, asiaa voitiin tarkastella myös Gyllingin ja Tokoin esittämältä kannalta.

Senaatti laati ehdotuksen armolliseksi esitykseksi miltei komitean mietinnön mukaisena sekä esitti asian käsiteltäväksi perustuslain mukaisessa järjestyksessä.⁴¹ Kun ehdotus saapui kenraalikuvernöörin kansliaan, kenraalikuvernöörin apulainen Lipski kutsui maanvuokra-asiain esittelijä Haatajan luokseen ja pyysi tältä tarkempaa selvitystä asiasta. Haataja laati pyydetyn muistion, mutta siitä huolimatta kenraalikuvernööri liitti senaatin ehdotukseen huomautuksen, että esitys oli käsiteltävä tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä.⁴² Jos senaatin tulkinta hyväksyttäisiin, jouduttaisiin siihen, että lähes kaikki yksityisten henkilöitten oikeuksia koskevat lait olisi säädettävä perustuslainluontoisessa järjestyksessä, mikä taas hidastaisi ja vaikeuttaisi suuresti lainsäädäntötyötä, sanoi kenraalikuvernööri Seyn ministerivaltiosihteeri Langhoffille lähettämässään lausunnossa. Venäjän ministerineuvosto puolestaan yhtyi Seynin kantaan.⁴³

Keisarin allekirjoittama esitys vuokrasuhteiden jatkamisesta saapui senaattiin maaliskuun 28. päivänä ja senaattori Kraatz esitteli sen vielä samana iltana eduskunnalle.⁴⁴ Esityksen kohtalo oli kuitenkin jo tuossa vaiheessa käytännössä ratkaistu.

6. Porvarillinen arvostelu jatkomoratoriosta

Kohta mietinnön tultua julkisuuteen Kyösti Haataja kirjoitti Uuteen Suomettaren artikkelin, jossa koko suomalaisen puolueen maatalouspoliittisen johdon periaatteet kuvastuivat tiivistetyssä muodossa.⁴⁵ Lähtökohdakseen Haataja otti Robert Montgomeryn lausunnon: »Periaate, ettei saavutettuja oikeuksia pidä lainmuutoksen kautta loukata, ei saa, vaikka se perustuukin oikeuden olemukseen, olla sellaisten yhteiskunta-reformien esteenä, joiden edessä siveellisyyden ja yleisen menestyksen vuoksi yksityisten oikeudellisten etujen tulee väistyä». On muistettava, jatkoi Haataja, että vuokramiehellä ei ole mitään laillista oikeutta yllä, mitä vuokrasopimuksessa on määrätty. Lailliset oikeudet ovat kokonaan maanomistajan puolella ja ainoastaan yhteiskunnan etu ja menes-

⁴¹ Tal.os. ptk., 19. 2. 1913, VA.

⁴² Uusi Suomi 17. 10. 1928;

⁴³ Uusi Suometar 13. 3. 1913 ja 14. 3. 1913 (Katsaus Venäjän lehdistöön).

⁴⁴ Tal.os. ptk. 28. 3. 1913, VA; VP 1913, Ptk., s. 260.

⁴⁵ Uusi Suometar 9. 2. 1913.

tys oikeuttavat supistamaan maanomistajan oikeuksia. Toisaalta eivät yksityisen vuokramiehenkään edut saa määrätä ratkaisua ja sen vuoksi voidaan myös vuokramiehen tähän asti nauttimia etuja ja oikeuksia supistaa, jos yhteiskunnan etu sitä vaatii. Ainoastaan siitä on pidettävä kiinni, että se suurilukuinen maanviljelijäluokka, jonka torpparit muodostavat, ei joudu pois itsenäisen maanviljelyksen harjoittajien joukosta.

Moratorion jatkaminen on vain väliaikainen ratkaisu, mutta se antaa aikaa lopullista järjestelyä varten. Lopullisessa järjestelyssä taas on otettava huomioon koko se maatalouspoliittinen suunta, johon kehitys Suomessa olisi ohjattava, kirjoitti Haataja vähän myöhemmin.⁴⁶ Ajatus oli sama kuin sosiaalidemokraattienkin usein korostama, mutta toivottu kehityssuunta sen sijaan oli toinen. Useiden muiden maiden esimerkeihin viitaten Haataja kirjoitti, että kaikkialla on havaittavissa voimakasta pyrkimystä maata omistavan keskisäädyn lisäämiseen sekä runsaslukuisen ja voimakkaan maanviljelijäluokan luomiseen, koska sitä pidetään rauhallisen yhteiskuntakehityksen parhaana takeena. Vuokramiesten suuren määrän takia oli Suomessa Haatajan mukaan kuitenkin asetettava kaksi tavoitetta: maanomistajaluokan lisääminen sekä vuokramiesluokan voimistuttaminen itsenäistä maanviljelystä harjoittavina vuokraviljelijöinä. Sen sijaan oli kokonaan vastoin toivottavaa kehitystä, että lähes sataatuhatta maanvuokraajaa uhkasi häätö. Tosin »ruotsalainen herrasmiesluokka» haluaisi ennen kaikkea sen itsetuntoa loukkaavan vuokralautakuntajärjestelmän takia päästä irti koko vuokrajärjestelmästä ja häätää vuokramiehet. Maanomistajien todellinen etu vaatii kuitenkin vuokramiesten pysyttämistä viljelmillään, sillä jos vuokramiehiä häädettäisiin suurin joukoin, työttömyys, verot ja vaivahoitorasitukset kasvaisivat, torpparien valmiit rakennukset ja viljelykset jäisivät rappiolle ja yhteiskunnalliset ristiriidat kärjistyisivät.⁴⁷

Taannehtivan lain jatkaminen ei merkitse mitään niiden kohdalla, jotka muutenkin jatkaisivat vuokrasuhdetta tai joiden kohdalla taloudelliset edut vaativat vuokratilan yhdistämistä päätilaan, kirjoitti Haataja toisessa yhteydessä. Se merkitsee pakkoa ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa maanomistaja ilman asiallisia syitä tahtois häätää vuokramiehensä.⁴⁸

Suomalaisen puolueen kokouksessa maaliskuun alussa 1913 asiaa ei otettu lainkaan keskusteltavaksi,⁴⁹ mutta sen sijaan senaattori Kairamo esitelmöi siitä Tampereella.⁵⁰ »Meillä on ennen kaikkea pyrittävä sii-

⁴⁶ Uusi Suometar 13. 3. 1913.

⁴⁷ Uusi Suometar 15. 3. 1913.

⁴⁸ Uusi Suometar 19. 3. 1913.

⁴⁹ Suom. puol. arkisto, Kotelo 4. Puoluekokous 29. 2.—1. 3. 1913. VA.

⁵⁰ Aamulhti 27. 3. 1913; Kairamo, Esitelmä Tampereella 25. 3. 1913.

hen, että itsenäisten maanviljelijäin lukumäärä saadaan kasvamaan, että me saamme enemmän itsenäisiä, itsetietoisia jäykkiä talonisäntiä, ja yhä vähemmän noita nurisevia, tyytymättömiä ja vanhanaikaisia vuokramiehiä, jotka yleensä jo esiintyvät enemmän maanomistajan vahingoksi, vaivana, välttämättömänä pahana, kuin hänen taloutensa suojana ja turvana», lausui Kairamo, joka itse omisti isohkon maatilan Hattulassa. Torpparijärjestelmä on vanhanaikainen eikä sovellu rahatalouden aikakauteen, mutta siitä pääseminen vaatii aikaa järjestelyihin. Nyt ehdotettu takautuva asetus on kuitenkin laadittu näitä lopullisia järjestelyjä silmällä pitäen siten, että maanomistaja saa pitää kaiken sen, minä hän todella itselleen tarvitsee, ja että häneltä ei riistetä mitään ilman kohtuullista korvausta. »Kaikki se maa, jonka maanomistaja oman maanviljelyksensä kehittämistä varten tarvitsee tai mitä teollisuuslaitoksien rakentamista varten esim. on tarpeen, se on hänelle ehdottomasti säilytettävä ja siinä ei ole tinkimisen varaa, mutta se viljelysmaa, jota maanomistaja ei itse kykene eikä haluakaan itse käyttää, se on säilytettävä niiden uusien ja pääasiassa vanhastaan olevien viljelmien hyväksi, jotka nyt ovat vuokralla ja jotka ovat valtion välityksen kautta vapautettavat itsenäisiksi tiloiksi, tietysti sillä tavoin, että maanomistaja siitä saa täyden korvauksen».

Sekä Haataja että Kairamo puhuivat selvästi maanomistajia suostuttellakseen. Heihin yhtyi myös Aamulehden pakinoitsija »Aatu», joka korosti, että on suostuttava siihen, mitä maanomistajien todellinen etu vaatii.⁵¹ Valtion on autettava torppia itsenäisiksi, »tietysti sillä tavoin, että maanomistaja saa täyden rahallisen korvauksen». »Vapaat, itsenäiset maanviljelijät muodostavat jokaisen kansan ytimen. Jos tyytymätön, nuriseva torppariluokka muuttuu vapaiksi, itsenäisiksi pikkutilallisiksi, silloin on saavutettu päämäärä, johon on pyrittävä. Mutta tämä kysyy aikaa».

Myös Eino Sakari Yrjö-Koskinen puuttui asiaan tarkastellessaan H. W. Gadolinin vasta ilmestynyttä maanvuokrahistoriallista tutkimusta.⁵² Itse asiassa hän tyytyi vain moittimaan sekä sosiaalidemokraatteja että ruotsinmielisiä liberalisteja. Kumpikin puoli jättää huomioon ottamatta, »ettei ole kysymys niinsanotusta oikeudesta ja vääryydestä, vaan yksinkertaisesti siitä, millä keinoin erästä yhteiskuntamme mitä vaarallisinta vammaa, jopa avointa haavaa saataisiin lääkityksi, vaikka aluksi vain väliaikaiseksikin, kunnes tehokkaampaa parannusta ehditään valmistaa, ja ennenkuin kaikki on myöhäistä».

⁵¹ Aamulehti 30. 3. 1913.

⁵² Uusi Suometar 30. 3. 1913; *Gadolin*, Katsaus maanvuokraoikeuden historialliseen kehitykseen.

Suomalainen puolue oli täten säilyttänyt varsin selvän periaatelinjan. Maanomistajan oikeuksia oli ehdottomasti pidettävä kunniaassa, mutta niitä oli voitava supistaa yhteiskunnan edun niin vaatiessa täyttä korvausta vastaan.

Sama periaatelinja näkyi myös maanvuokrakomitean sekä tässä ensimmäisessä moratorio-mietinnössä että myöhemmässä maanvuokramietinnössä, sillä — niin kuin Kairamo puoluekokouksen »suljetussa seurassa» tunnusti — puolueen jäsenillä oli komiteassa määräävä valta.⁵³ Samalla Kairamo tunnusti oikeiksi ne sosialistien väitteet, että moratorio-mietinnössä oli pidetty kiinni maanomistajan eduista. »Ja se on itse asiassa aivan luonnollista. Maanvuokrakomiteassa suomalaisen puolueen edustajat olivat juuri maanomistajain edustajia, emmekä me voineet tehdä muuta kuin asettua maanomistajain kannalle ja luopua siitä ainoastaan, mikäli yleinen etu meidän käsityksemme mukaan sitä vaati».

Mikä sitten todellisuudessa oli se yleinen etu? Se oli Kairamon sanojen mukaan ensi sijaisesti vuonna 1916 uhkaavan vaaran välttäminen. Oli joka tapauksessa kysymys kymmenien tuhansien vuokramiesperheidен häätöuhasta. Jos häätöjä todella pantaisiin täytäntöön, olisi lähellä se, että sosialistien yllytyksestä syntyisi levottomuuksia, joita ei voitaisi lopettaa ilman aseellista puuttumista. Silloin tulisi kyseenalaiseksi myös se, mille kannalle venäläinen hallinto- ja virkavalta asettuisi. Se voisi asevoimalla kukistaa levottomuudet, mutta se voisi myös antaa ukaasin, jonka mukaan torpparit saisivat pitää torppansa. Missään tapauksessa maanomistajat eivät saa liian suuresti luottaa laillisiin oikeuksiinsa vuonna 1916, lopetti Kairamo.

Suomalainenkään puolue ei ollut aivan yhtenäinen kuten valtiopäivillä kävi ilmi, ja myös puolueen lehdistössä ilmeni eri mielipiteitä. Porilainen Satakunta katsoi, että vuoden 1916 häätöuhkaa oli suuresti liioiteltu. Samoin lehti paheksui sitä, että komitean ehdotuksen 2. §:n mukaan torpparit olisivat joutuneet lopullisessa järjestelyssä erilaiseen asemaan, koska eräät joutuisivat jo nyt luopumaan tiloistaan tai ainakin eräistä eduistaan. Parhaana ratkaisuna lehti piti sitä, että sallittaisiin vanhojen sopimusten uusiminen 10—25 vuodeksi, jolloin eivät maanomistajat olisi joutuneet sitoutumaan 50 vuodeksi.⁵⁴

E erityisen voimakasta kritiikkiä ehdotus sai kuitenkin niiden, lähinnä ruotsinkielisten maanomistajapiirien taholta, jotka jo joulukuussa 1912 olivat asettaneet aikaisemmin mainitun oman komiteansa. Tämä komitea

⁵³ Suom. puol. arkisto, kot. 4, Suom. puol. kokous 2.—3. 5. 1913. VA.

⁵⁴ Satakunta 8. 3., 29. 3. ja 30. 3. 1913. Joukkohäätöjä tulee tapahtumaan enintään suurkartanoalueilla; tavallisten talonpoikien kanssa aina sovitaan. arveli kirjoittaja rovasti Reinhold Grönvall.

julkaisi maaliskuun puolivälissä oman painetun mietintönsä⁵⁵ ja sen mukaan myös nuorsuomalaiset Heikki Renvall, Jonas Castrén ym. jättivät eduskunnalle esitysehdotuksen, jossa lyhin lain sallima vuokra-aika esitettiin lyhennettäväksi ja eräitä maanomistajan oikeuksia laajennettavaksi. Todettakoon tässä yhteydessä, että Renvall oli sen senaatin jäsen, joka vuonna 1918 antoi lopullisen torpparivapautuslakiesityksen.⁵⁶

Saman komitean julkaisun johdosta käytiin Helsingissä nuorsuomalaisten talolla julkinen väittelykokouskin, jossa varsinainen väittely käytiin Kairamon ja Axel Charpentierin välillä. Charpentier vastusti moratorion jatkamista ennen kaikkea sillä, että koska ei aiottu millään tavoin määritellä, miten uusi jatkoaika käytettäisiin, jouduttaisiin sitä aina uudelleen ja uudelleen jatkamaan. Maanvuokrakomitean yhtenäisyyttä kuvaa kuitenkin, että Kairamon ja H. G. Paloheimon lisäksi myös kolmas paikalla ollut komitean jäsen, ruotsalaista puoluetta edustava, sosiaalisesta näkemyksestään tunnettu Otto Wrede asettui kannattamaan moratorion jatkamista.⁵⁷

Perustuslaillistenkin ryhmien taholla oltiin täten jo luopumassa tiukan lain kirjaimen määrittelemän yksityisen oikeuden kannalta. Samaan viittaa Heikki Ritavuoren vähän myöhemmin julkaisema artikkeli.⁵⁸ Hän oli jo vuonna 1908 kirjoittanut, että on olemassa useita varsin vanhoja torppia, jotka ovat jo ilman mitään lakimääräyksiä saavuttaneet niin pysyväisen luonteen, että niiden lakimääräinen pysyttäminen ei enää merkitsisi suurtakaan maanomistajan oikeuksien rajoittamista.⁵⁹ Nyt hän tarttui Aatto Sirénin — ja jo Aksel Waréninkin aikanaan — tekemään tärkeään määrittelyyn, jonka mukaan oli tehtävä ero varsinaisen maatorpan ja arentimiehen välillä. Torppari, jonka esivanhempmat jo olivat torppaa viljelleet ja sen maita raivanneet, oli erotettava vuokramiehestä, joka uudemman sopimuksen nojalla oli määrääjäksi saanut valmiin torpan viljeltäväkseen. Niiden torpparien asema, joiden torppa oli ollut suvussa jonkin määrätyn pidemmän ajan ja siten saavuttanut tavallaan perintötorpan luonteen, oli tämän vuoksi vakaannutettava, sanoi Ritavuori. Mutta kun sosialistit jo näihin aikoihin vaativat tällaisten torppien saattamista viljelijänsä omiksi ilman lunastusta, piti Ritavuori riittävänä vuokrasopimuksen määräämistä pysyväiseksi, kuitenkin niin, että metsäkäyttö- ja laidunoikeuksista määrättäisiin erikseen. Muut vuokrasopimukset oli Ritavuoren mukaan jätettävä voimaan aino-

⁵⁵ Miten torpparikysymyksessä on meneteltävä?

⁵⁶ VP 1913, Liitteet VIII, Edusk. es. N:o 25. Ks. myös II VP 1917, Ptk., s. 1366.

⁵⁷ Uusi Suometar 30. 3. 1913; Työmieks 2. 4. 1913. Myös Finljandskaja Gazeta selosti tätä kokousta 1. 4. 1913.

⁵⁸ Helsingin Sanomat 19. 9. 1913.

⁵⁹ Maatalous N:o 4/1908, ss. 83—84.

astaan siksi, kunnes ne voimassa olevien sopimusten mukaisesti lakkaavat ja uusia sopimuksia oli saatava tehdä ilman, että sopimusvapautta »varsin suuressa määrässä» rajoitettaisiin. Näin siis Ritavuorikin oli edelleen tiukasti sopimusvapauden kannalla.

7. Avoin kirje Suomen torppareille

Sosiaalidemokraattien kanta tuli näkyviin kohta maanvuokrakomitean mietinnön julkaisemista seuraavana päivänä, jolloin Työmies julkaisi uutisen maanvuokralain »huonontamisesta». ⁶⁰ Jos tarkoituksena olisi ollut pelkkä vuokrasuhteiden pidennys lopullisen järjestelyn aikaansaamista varten, olisi riittänyt pelkkä pidennys ilman 2. §:ää, jonka nojalla vuokramiesten oikeuksia voitiin vähentää ja useita vuokramiehiä sulkea kokonaan pois lopullisesta järjestelystä, kirjoitti lehti vähän myöhemmin. ⁶¹

Yllättävän kireän käänteän asia sai kuitenkin maaliskuun 19. päivänä, jolloin sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmä julkaisi lehdistössä »avoimen kirjeen» Suomen torppareille. ⁶² Kirjelmässä palautettiin mieleen komitean ehdotus, joka tosin ei vielä ollut saapunut eduskuntaan hallituksen esityksenä, mutta jonka eduskunnan maatalousvaliokunta kuitenkin jo oli pääpiirteissään hyväksynyt edustaja Kairamon jättämän yksityisen anomusehdotuksen pohjalla. ⁶³ Ehdotus polkee teidän etujanne, teidän oikeutenne ja omaisuutenne on vaarassa, sanottiin »kirjeessä», mutta jatkettiin edelleen: »Kun me olemme eduskunnassa sortoa ja vääryyttä vastustamassa ja niin myös teidän oikeuttanne puoltamassa, niin tahdomme nyt vedota teihin itseenne ja kysyä omaa mieltänne siitä, onko meidän puolestanne hylättävä ja estettävä teille noin vahingollisia ja vaarallisia kohtia sisältävä sortolaki, vai oletteko sitä mieltä, että se täytyisi hyväksyä niitten vaarain takia, jotka muuten ovat teitä uhkaamassa». Esityksen tarkoituksena on nykyisten torpparien häätäminen ja kuitenkin näillä torppareilla täytyy olla oikeus päästä vihdoinkin vapaiksi keskiaikaisesta päivätyöorjuudesta ja saada se vapaus, jonka muut talonpojat ovat jo aikoja sitten saaneet. »Teillä on oikeus vaatia... asumisoikeutenne vapaaksi ja omaisuutenne irti riistä-

⁶⁰ Työmies 7. 2. 1913.

⁶¹ Työmies 12. 2. 1913.

⁶² Esim. Työmies 19. 3. 1913, »Suomen torppareille. Avoin kirje Sosialidemokratilta Eduskuntaryhmältä».

⁶³ VP 1913, An. chd. N:o 61.

jänne omaisuudesta, toisin sanoen torpat laillisesti omiksenne, lunastaen niistä valtion välityksellä ja määrättyjen kohtuullisten hintaperusteiden mukaan sen, mikä niissä on katsottava isäntien omaa olevan».

Lopuksi kirjeessä kehoitettiin torppareita kautta maan pitämään koukousia ja lausumaan julki, olisiko sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä oikeutettu hylkäämään esityksen.

Avoimella kirjeellä oli selvä taktinen tarkoitus. Sen kautta eduskuntaryhmä sai siirretyksi vastuun itse torppariväestölle ja samalla sosiaalidemokraattinen puolue jälleen kerran samaan tapaan kuin keväällä 1906 saattoi julistautua todella kansaa kuuntelevaksi torpparien asian ajajaksi.⁶⁴ Oli ilman muuta odotettavissa, että tämän vetoimuksen pohjalla pidetyt torpparikokoukset vaatisivat esityksen hylkäämistä. Mutta merkityksellisintä vetoimuksessa sittenkin oli se, että siinä samalla annettiin torppariväestölle ja nimenomaan juuri sille uudet, selvät ja iskulauseenomaiset lyhyet tavoitteet. Siinä ei puhuttu mitään kaikkien tilattomien etuja koskevasta viljelyspakosta eikä myöskään kaikkia työväen ryhmiä kiinnostavista työväensuojeluvaatimuksista, vaan kehoitettiin torppareita vaatimaan viljelmänsä omikseen valtion välityksellä ja maksaen vain siitä, mikä torpassa oli todella vuokranantajan omaa.

Pari viikkoa myöhemmin eduskunnan maatalousvaliokunnan sosiaalidemokraattiset jäsenet sekä sosiaalidemokraattisen puolueen maatalouskomitean jäsenet julkaisivat yhdessä laatimansa »Selityskirjoituksen torpparikysymyksestä».⁶⁵ Sen alussa oli historiallinen katsaus, jossa lähdettiin siitä Gyllingin väitöskirjassaan vuonna 1909 esittämästä toteamuksesta, että torppa alun perin oli tarkoittanut kylän yhteismaalle raivattua uudistilaa.⁶⁶ Kun tällainen tila oli tullut täysikuntoiseksi, merkittiin se maakirjaan ja siitä tuli itsenäinen verotila. Vuodesta 1757 lähtien torppia ei kuitenkaan enää saanut erottaa ja ne jäivät päättiloihinsa nähden samanlaiseen alustalaisasemaan kuin 1600-luvun talonpoikaistilat olivat aateliskartanoihin. Mutta kun nämä saivat reduktioissa täyden riippumattomuuden, jäivät torpparit alustalaisasemaansa, vieläpä niin, että heidän asumisoikeutensa on vähitellen muutettu tavalliseksi kapitalistiseksi vuokravälipuheeksi.

Tämä katsaus antoi väärän kuvan sikäli, että edes vuonna 1738 ei enää ollut kylän yhteismaille perustettuja torppia⁶⁷ ja sen jälkeen torpan

⁶⁴ On huomattava myös, että vaalitaistelu clokuun alussa pidettäviä eduskuntavaaleja varten jo oli alkanut.

⁶⁵ Julkaistiin ensinnä *Kansan Lehdessä* 3. 4., 7. 4. ja 9. 4. 1913.

⁶⁶ *Gylling*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet, ss. 3—.

⁶⁷ Gyllingin mukaan v. 1738 olemassa olleista 2247 torpasta oli säteri- ja rälssitiloilla 1275, ratsu- ja puustellitiloilla 588, perintö- ja kruununtiloilla 223, kruunun yhteismaalla 121 sekä »muulla maalla» 40. Näihin »muulla maalla» oleviin Gylling

perustaminen edellytti vuokravälipuhetta maanomistajan kanssa. »Asumisoikeutta» koskevan väitteen osoittaa vääräksi myös se, että vuonna 1912 olemassa olleista torpista ja lampuotiloista oli kaikkiaan 59 % perustettu vasta vuoden 1862 jälkeen.⁶⁸ Tämä katsaus antoi kuitenkin ikäänkuin oikeuden vaatia asumisoikeuden turvaamista ja torpan luovuttamista viljelijänsä omistukseen mahdollisimman vähäistä lunastusta vastaan.

Tärkeintä kuitenkin sillä hetkellä oli kyetä tekemään oikea ratkaisu vuoden 1916 varalle. Selityskirjoituksessa lueteltiin useita syitä, jotka kehoittivat maanomistajia panemaan hädät toimeen, mutta myös useita niitä estäviä syitä. Lopputulos oli kirjoittajien mielestä joka tapauksessa täysin epävarma. Sen tähden oli valittava kahdesta pahasta pienempi. Sillä jos maanvuokrakomitean jatkomatorioehdotus hyväksyttäisiin, annettaisiin siveellinen siunaus porvariston pyyteille, torppariväestön rivit hajaantuisivat ja koko torpparien vapautusasia joutuisi hunningolle. Jos se ehkäistään, vuosi 1916 tulee ehkä vaatimaan uhreja, mutta torpparien yhteinen asia pelastuu.

Kautta maan pidettiinkin maaliskuun lopulla ja huhtikuun alussa useita torpparikokouksia,⁶⁹ joissa kaikissa sosiaalidemokraattista eduskuntaryhmää kehoitettiin äänestämään esitystä vastaan, joka oli ainoastaan »katala syötti maanomistajain pettämistarkoituksessa viritetty».⁷⁰ Mutta asia tuli esille myös koko maata käsittävässä yleisessä torpparien edustajakokouksessa Tampereella huhtikuun 21.—22. päivinä.

Kokouksessa otettiin alustukseksi edellä mainittu »Selityskirjoitus».⁷¹

laski sellaiset mylly-, kruununmetsänvahti-, lautturii- ym. torpat, »jotka eivät kuuluneet mihinkään erikoiseen taloon», samoin kuin sellaiset, joiden päätäilaa ei ollut saatu selvitettyksi. Näistä vain lauttorppia ja mahdollisesti myös myllytorppia voitaisiin pitää kylän yhteismaalle rakennettuina. *Gylling*, emt., ss. 70, 72, taululiitteet 4 ja 5. Historiallisesta kehityksestä ks. myös *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 15—.

⁶⁸ SVT XXX: 6, taulu 1. Kun v. 1865 kuitenkin oli ollut torppia — so. maatorppia — enemmän kuin v. 1912, oli väliaikana varsin suuri osa torpista joko liitetty päätäilaan tai lunastettu itsenäiseksi. On kuitenkin huomattava, että varsin usein niissä tapauksissa, joissa torppa oli liitetty päätäilaan, torppari oli saanut viljeltäväkseen uuden torpan saman päätäilan alueelta. Näistä tilusvaihdosta ei vuoden 1912 tilasto kerro mitään. Torpparisuku saattoi tällöin olla hyvinkin vanha, vaikka itse torppa oli nuori. — Mäkitupien valtakausi taas oli alkanutkin vasta 1800-luvun lopulla.

⁶⁹ Ks. esim. *Työmies* 19. 3., 28. 3., 31. 3., 1. 4., 2. 4. ja 3. 4. 1913. Ed Mäki luutteli 26. 4. eduskunnassa n. 190 paikkakuntaa, joilla oli pidetty torpparikokouksia. VP 1913, Ptk., s. 776.

⁷⁰ *Työmies* 28. 3. 1913, selostus Artjärven kokouksesta.

⁷¹ Pöytäkirja tehty Suomen maanvuokraajain viidennessä yleisessä kokouksessa 19.—21. 4. 1913, s. 9.

Asiasta käytettiin kymmenittäin puheenvuoroja, joissa kaikissa asetettiin sille kannalle, että moratorion jatkamisesitys oli hylättävä. Selvän poikkeuksen teki ainoastaan Oskari Tokoi, joka asettui varovaiselle kannalle. Joukkohäädöt vuonna 1916 saattavat olla seurauksiltaan tuhoisat, eikä maanomistajilla ole omalta kohdaltaan mitään pelättävissä, vaikka he toimeenpanisivatkin ne, sanoi Tokoi. Jokaisen vuokramiehen olisi ajateltava asiaa omalta kannaltaan ja mietittävä, missä asemassa hän on, jos häädöt tulivat. Tästä syystä oli Tokoin mielestä jätävä odottavalle kannalle ja pyrittävä lisäämään sosiaalidemokraattien voimaa. Moratorioesitystä ei pitänyt hylätä, vaan äänestää lepäämään.⁷² Gylling puolestaan oli täysin toista mieltä, koska esitys varmuudella jättäisi osan vuokramiehistä turvattomiksi ja koska se antaisi porvareille viisi vuotta aikaa lisää vähentää torpparien oikeuksia.⁷³

Loppupäätökseksi tuli maanvuokra-asiainvaliokunnan ehdotus, »että kaikkien maanvuokra-asetuksen uudistuksien lähtökohtana tulee olla torpparien oikeuksien ja etujen loukkaamattomina säilyminen» ja että sen tähden »ketään torpparia, lampuotia ja mäkitupalaista ei saa vuokratilaltaan häätää eikä kenellekään heistä veroa korottaa eikä niitä etuja tai oikeuksia vähentää, joita heillä nykyään on». Samoin perustein kokous katsoi edelleen, että maanvuokrakomitean ehdotus vuokrasopimusten pidentämisestä »on maanvuokraajille vahingollisena heti estettävä laiksi tulemasta». Mitään lepäämään jättämistä kokous ei siis hyväksynyt.⁷⁴

»Uhkapeliä», otsikoi Helsingin Sanomat tätä päätöstä koskevan pääkirjoituksensa.⁷⁵ Sillä tahdotaan vain kiirehtiä maanvuokrakäsymyksen kriisiä ja uhata maanomistajia joukkovoimalla. Rakentavatko sosialistit suunnitelmansa alun pitäen siihen, että torpparien on noustava taisteluun lakia ja yhteiskuntaa vastaan, kysyi lehti.

Helsingin Sanomain mukaan kokous oli alusta loppuun kaupunkilais-sosialistien järjestämä ja johtama määrätyn päätöksen saamiseksi, mutta Kansan Lehti vastasi tähän, että lehti ei ottanut lainkaan huomioon Tokoin vastakkaista ja varovaisuuteen kehoittavaa puheenvuoroa. Tokoin tunnettu kaunopuheisuuskaan ei kuitenkaan ollut riittänyt taivuttamaan kokouksen osanottajien mieliä.⁷⁶

⁷² Em. ptk., ss. 13—14.

⁷³ Em. ptk., ss. 14—15.

⁷⁴ Em. ptk., ss. 16—20. Äänet olivat 208—22 Tokoin ehdotusta vastaan.

⁷⁵ Helsingin Sanomat 22. 4. 1913.

⁷⁶ Kansan Lehti 24. 4. 1913.

8. Taannehtiva asetus hylätään

Hallituksen jatkomoratorioesitys ennätti eduskuntaan vasta maaliskuun 28. päivänä, mutta asia oli tullut siellä esille jo helmikuussa A. Osw. Kairamon aloitteesta.⁷⁷ Kairamon anomusehdotus noudatti maanvuokrakomitean ehdotusta ja sen tarkoituksena olikin vain saada asia eduskunnassa vireille jo ennen hallituksen esityksen saapumista.

Maatalousvaliokunta oli valinnut sihteerikseen Hj. Oker-Blomin, joka kuitenkin oli suostunut tehtävään vain sillä ehdolla, että hänen ei tarvitse toimia sihteerinä hänelle outoja torppariasioita käsiteltäessä. Tästä syystä valiokunnan sihteeriksi maanvuokra-asioiden kohdalla pyydettiin Kyösti Haataja. Ensimmäiseksi käsiteltäväkseen valiokunta ottikin Kairamon anomusehdotuksen, joten se oli pääasiallisesti käsitelty jo, kun hallituksen esitys saapui valiokuntaan.⁷⁸

Hallituksen esityksen lähetekeskustelu tapahtui huhtikuun 1. päivänä.⁷⁹ Jonas Castrén, jonka oma — so. Renvallin kanssa yhteinen — ehdotus oli maatalousvaliokunnassa syrjäytetty, hyökkäsi kohta esitystä vastaan. Sen lähtökohta on väärä, sanoi hän, koska se perustuu jo vanhentuneeseen vuoden 1901 tilastoon. Lisäksi väitetyistä 100 000 häätöuhan alaisesta on 70 000 mäkitupalaisia, joiden häätämiseen maanomistajalla ei ole mitään syytä, ja useimpien torpparienkin kohdalla maanomistajalle lankeava korvaus olisi niin suuri, että maanomistaja mieluummin uusii sopimuksen. Castrénin mielestä oli tarpeen ainoastaan uusia vuoden 1909 maanvuokra-asetus. Hän käytti asiasta yhteensä neljä puheenvuoroa.

Äärimmäisyyttä edusti kuitenkin edustaja Juho Snellman, jonka mielestä koko esitys oli hylättävä, koska se oli omiaan vain heikentämään oikeuskäsitteitä ja tekemään olot epävarmoiksi. Samalla linjalla olivat myös Wrede ja Estlander. Esitystä kannattivat mm. Paasikivi, Kairamo, Schybergson sekä Kallio, joka kuitenkin esityksen 2. §:ään ilmoitti olevansa »sangen epäilevällä kannalla». Koko pitkä keskustelu käytiin näiden kahden porvarillisen pääsuunnan välillä. »Varsinkin törmäys edustaja Jonas Castrénin ja minun välillä oli raju», muistelee Paasikivi. Mutta vanhasuomalainenkaan ryhmä ei ollut yhtenäinen; mm. kirkkoherra Grönvall ja maanviljelijä Knuutila olivat esitystä vastaan. Paasi-

⁷⁷ VP 1913, Liitteet VIII, An. chd. N:o 61. Seurannutta eduskuntakäsittelyäkin *Paasikivi* selostaa seikkaperäisesti muistelmissaan (II, ss. 107—120).

⁷⁸ Maatalousvaliokunnan 1913 asiapaperit. Eduskunnan kirjasto. Ks. myös *Työmies* 4. 3. ja 17. 3. 1913. — Maatalousvaliokunnan käsittelyjärjestyksestä päätettäessä suomettarelaiset äänestivät ensin Elorannan aloitteen (ce 18) puolesta pudottaakseen Renvallin aloitteen (ac 25) kohta pois pelistä.

⁷⁹ VP 1913, Ptk., ss. 295—.

kiven arvelun mukaan toistakymmentä vanhasuomalaista äänestikin lo-pullisessa äänestyksessä sitä hylättäväksi. Sosiaalidemokraateista puhui lähetekeskustelussa ainoastaan Gylling, joka totesi porvarien olevan yhä mieltä siinä, että maanomistajalle oli säilytettävä vapaus ottaa torpanmaat haltuunsa, milloin halusi, ja korottaa vuokraa, milloin halusi.

Maatalousvaliokunnan mietintö samoin kuin täysistuntokäsittelyt noudattivat edelleen samaa linjajakoa.⁸⁰ Maalaisliiton eduskuntaryh-män kanta oli selvä, sillä se oli jo helmikuussa tehnyt päätöksen, jonka mukaan kaikki maanvuokralain muutosehdotukset oli hylättävä, mutta takautuva asetus koetettava saada joka tapauksessa hyväksytyksi.⁸¹ Sosiaalidemokraateille asetti vielä uuden periaatteellisen pulman kysymys asian kiireelliseksi julistamisesta. Sillä, niin kuin Anton Huotari sanoi, sosiaalidemokraateilla ei ollut syytä ryhtyä korostamaan saavutettujen oikeuksien perustuslainluontoisuutta siinäkään tapauksessa, että sillä nyt olisi voitu estää hallituksen esityksen mukainen takautuva asetus. Asia jätettiin maatalousvaliokunnan sosiaalidemokraattisten jäsenten harkit-tavaksi, mutta nämä pääsivät asiasta sillä, että esitys hylättiin jo toises-sa käsittelyssä eikä sen kiireelliseksi julistamisesta siten jouduttu edes keskustelemaan.⁸²

Tässä toisessa käsittelyssä⁸³ Gylling teki vielä ehdotuksen, että kaikki vuokrasopimukset jatkettaisiin sellaisinaan vähintään vuoteen 1919, ei kuitenkaan vastoin vuokramiehen tahtoa, mutta tämä ehdotus hylättiin äänin 100—85. Ruotsalaisen puolueen Björk ehdotti nuorsuomalaisen Snellmanin kannattamana koko esityksen hylättäväksi, mikä sitten ta-pahtuikin murskaavalla tavalla äänin 53—131. Jonas Castrén oli ensim-mäisen kerran saanut vasemmiston avukseen, huomautti Paasikivi pää-töksestä.⁸⁴

Asia palautui vielä suureen valiokuntaan, jossa siitä syntyi ainoastaan lakiteknillinen keskustelu.⁸⁵ Kolmannessa käsittelyssä⁸⁶ käytettiin vielä

⁸⁰ Em. ptk., ss. 486—87, 538—43, 575—89, 771—91, 812—.

⁸¹ Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 27. 2. 1913. Keskustapuolueen ar-kisto.

⁸² Sos.dem. Eduskuntaryhmä. Pöytäkirjat 17. 4. 1913. TA.

⁸³ VP 1913, Ptk., ss. 771—.

⁸⁴ Em. ptk., s. 962. Vastaa äänestivät Paasikiven arvelun (mt., s. 117) mukaan sosiaalidemokraattien lisäksi ruotsalaiset Schybergsonia lukuunottamatta, enimmäk-sen nuorsuomalaiset sekä eräät vanhasuomalaiset.

⁸⁵ Ks. em. ptk., ss. 812—. Kysymys syntyi siitä, oliko eduskunnalla oikeus toises-sa käsittelyssä kokonaan hylätä suuren valiokunnan mietintö, vaiko ainoastaan muut-taa sitä. Silloinen valtiopäiväjärjestys oli tässä suhteessa tulkinnan varainen. Ny-kyisessä valtiopäiväjärjestyksessä (66 §) sen sijaan on selvästi määrätty, että toises-sa käsittelyssä ei saa tehdä ehdotusta koko lakiehdotuksen hylkäämisestä.

⁸⁶ Em. ptk., ss. 961—68.

30 puheenvuoroa, mutta se oli miltei pelkkää keskinäistä moitiskelua. Asia oli jo päätetty ja puhemiehenä silloin toiminut Oskari Tokoi voi ainoastaan todeta eduskunnan hylänneen hallituksen esityksen.

»Joukkojen tahto. Kuristuslaki tapettu eduskunnassa», otsikoi Työmies päätöstä koskevan pääkirjoituksensa.⁸⁷ Tällä maakapitalistien piirullisella suunnitelmalla oli tarkoitus antaa maanomistajille avoin valtakirja toimeenpanna mielivaltaisia häätöjä ja veronkorotuksia niin laajasti, että se olisi tuottanut vakavia vaaroja koko yhteiskunnalle. Torpparit itse ovat lähes 200 kokouksessaan yksimielisesti vaatineet sosiaalidemokraatteja estämään tämän lain voimaantulemisen.

Sosiaalidemokraattien mielestä esitetty uusi takautuva asetus olisi antanut maanomistajille oikeuden harjoittaa mielivaltaa vuokramiehiään kohtaan. Liberalistisen oikeiston mielestä se olisi rajoittanut liiaksi maanomistajain oikeuksia omaan maahansa nähden. Välissä oli kompromisseja etsivä keskusta, mutta ristiriita oli edelleen sovittamaton.

9. Komitean mietintö torpparien itsenäistämisestä

Kun maanvuokrakomitea eduskunnan hylkäävän päätöksen jälkeen uudelleen kokoontui kesäkuussa 1913, syntyi keskustelu siitä, kannattiko komitean työtä lainkaan jatkaa.⁸⁸ Erityisesti Schybergson oli pessimistinen ja Kairamokin oli sitä mieltä, että koska eduskunnan enemmistö oli hylännyt komitean ensimmäisen ehdotuksen, oli saatava uudet miehet tilalle. Tällaisella ajattelulla ei luonnollisestikaan ollut mitään oikeutettuja perusteita ja se osoittaakin vain lähinnä komitean jäsenten toivottomuutta ja halua päästä sen tähden irti koko vaikeasta kysymyksestä. Paloheimo oli kuitenkin ehdottomasti työn jatkamisen kannalla ja myöskin Gylling ja Tokoi rohkaisivat muita uskomalla, että torpparit ottaisivat lopullista järjestelyä tarkoittavan ehdotuksen suopeammin vastaan kuin väliaikaisen toimenpiteen.

Komitean työtä päätettiin siis jatkaa ja ehdotuksia valmistelemaan asetettiin jaosto, johon kuuluivat Kairamo, Paasikivi ja Haataja, kolme vanhasuomalaista. Koko komitean oli määrä kokoontua syksyllä vaalien jälkeen. Varsinkin sosiaalidemokraattisessa lehdistössä tämä tulkittiin siten, että komitea halusi jäädä odottamaan vaalien tuloksia voidakseen

⁸⁷ Työmies 29. 4. 1913.

⁸⁸ *Paasikiven Muistelmissa* (II, s. 121—129) on myös komitean työstä yksityiskohdainen selvitys.

sitten niiden perusteella orientoitua uudelleen tarpeen vaatimalla tavalla.⁸⁹ Vaalien jälkeen komitea jatkoi työskentelyä kiinteästi ja toukokuun 22. päivänä se saattoi kokoontua ehdotustensa viimeiseen käsittelyyn. Komitean lopullinen mietintö on päivätty kesäkuun 5. päivänä 1914.⁹⁰

Mietintö käsittää kaikkiaan 218 sivua. Sen alussa luodaan katsaus maanvuokrajärjestelmän historialliseen kehitykseen ja selostetaan maanvuokraoloissa vallinneita epäkohtia sekä yrityksiä niiden parantamiseksi vuosien 1902 ja 1906 lakien avulla. Tämän selostavan osan jälkeen mietintö keskittyy kysymykseen siitä, mitä oli odotettavissa vuonna 1916.⁹¹ Vuoden 1912 tilaston ennakkotietojen perusteella komitea arvioi, että vuonna 1916 tuli päättymään kaikkiaan noin 62 000 vuokrasopimusta, joista enemmän kuin 18 300 koski torppia ja lampuotitiloja. Vuosina 1917—22 oli näiden lisäksi päättyvä yhteensä noin 15 600 sopimusta, joista torppia ja lampuotitiloja noin 10 600.⁹² Torpan ja lampuotitilan sopimuksia oli täten päättyvä vuosina 1916—22 yhteensä 28 900. Jos kuitenkin tästä, maata omistavan ja varsinaisen tilattoman väestön välillä olevasta torppariluokasta joutuisi huomattava osa yht'äkkiä siirtymään varsinaiseen tilattomaan väestöön, »tietäisi se yhteiskuntaa koossa pitävien ainesten tuntuva vähenemistä», arveli komitea.

Parannustoimenpiteitä pohtiessaan komitea lähti siitä, että järjestelmän epäkohdat olivat sellaisia pitkän taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen aiheuttamia seurauksia, joita ei enää voida korjata minkäänlaisilla vuokralakien parannuksilla. Muiden maiden esimerkkeihin viitaten komitea katsoi, että lopullista parannusta ei saataisi aikaan vähemmällä »kuin saattamalla ainakin suurin osa sellaisia vuokra-alueita, joilla harjoitetaan itsenäistä maanviljelystä, vuokramiesten omiksi».⁹³

Lähtökohta oli selvästi vanhasuomalainen. Mietinnön tarkoituksena oli siis »ainakin suurimman osan» torppareista itsenäistäminen. Mäkitupalaisia ei mietinnön mukaan uhannut huomioonotettava häätövaara eikä mäkitupien itsenäistämällä muutenkaan ollut samaa merkitystä kuin itsenäistä maanviljelystä harjoittavien torppien. Koska lisäksi suuri osa torpista jäisi edelleen vuokratiloiksi ja koska itsenäistäminenkin veisi oman aikansa, oli komitean mielestä myös vuoden 1909 vuokra-asetus-

⁸⁹ Esim. Savon Työmies 21. 6. 1913; Sosialidemokraatti 24. 7. 1913; Kansan Lehti 28. 7. 1913. Ks. myös *Laine*, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III, s. 158.

⁹⁰ Komiteanmietintö N:o 4/1914.

⁹¹ Em. komiteanmietintö, ss. 40—.

⁹² Torpan- ja lampuotitilansopimuksia laskettaessa on tässä käytetty mietinnön liitetaulun 4. lukuja samalla tavoin kuin mietinnössä itsessään (ss. 44—46) on tchty kokonaislukuja laskettaessa.

⁹³ Em. komiteanmietintö, s. 56.

ta parannettava.⁹⁴ Tärkeintä oli, että suuremmat vuokratilat edelleen tulivat pysymään erillisinä viljelminä.

Itsenäistämistä suunnitellessaan komitea lähti siitä, että »vuokramiehen laillinen oikeus vuokra-alueeseen lakkaa samalla kuin vuokrasopimus päättyy». Maanomistajan oikeus asetettiin täten kiistämättömäksi, mutta samalla velvoitettiin maanomistaja yhteiskunnan välttämättömän tarpeen ja rauhallisen kehityksen nimessä pysyttämään vuokratila erillisenä viljelmänä. Maanomistajalle jätettiin kuitenkin oikeus valita, pysyttääkö hän vuokratilan edelleen vuokratilana vai vaatiiko hän vuokramiestä lunastamaan sen omakseen.⁹⁵

Itse torpparikysymyksen lopullista järjestelyä tarkoittava lakiehdotus oli otsikoitu: »Ehdotus asetukseksi erinäisten vuokra-alueiden pysyttämisestä erityisinä viljelminä.»⁹⁶ Sen 1 §:n mukaan oli maanomistaja, »jos vuokramies edelleen tahtoo vuokra-aluetta hallita eikä ole vuokraoikeuttansa menettänyt, velvollinen antamaan sen hänelle uudestaan vuokralle». Mutta siinä jatkettiin edelleen: »Jos maanomistaja tahtoo mieluummin luovuttaa vuokra-alueen vuokramiehelle lunastusta vastaan omaksi, olkoon vuokramies, jos hän haluaa vuokra-alueelle jäädä, velvollinen lunastamaan sen ynnä kaiken mitä siihen kuuluu». Toisin sanoen vuokratila oli pysytettävä erillisenä viljelmänä, mutta vuokramiehen oli lunastettava se omakseen, jos maanomistaja niin tahtoi ja hän itse halusi jäädä tilaa viljelemään.

Lakiehdotuksen 2 § luetteli kuitenkin eräitä poikkeuksia, joiden perusteella vuokratila voitiin yhdistää päätilaan. Nämä poikkeukset olivat suurin piirtein samat kuin ne vuoden 1913 valtiopäivillä esillä olleen taannehtivan asetuksen jatkamista koskeneiden esitysten 2 §:ään sisällytetyt poikkeukset, joiden takia esitykset hylättiin. Ehdotuksessa sanottiin: »Vuokramies älköön olko oikeutettu vaatimaan vuokrasopimuksen uudistamista

1) jos vuokra-alueeseen kuuluu vähemmän kuin kaksi hehtaaria viljeltyä maata;

2) jos vuokra-alueeseen kuuluu enemmän kuin viisikolmatta hehtaaria viljeltyä maata, luonnonniittyä lukuunottamatta;

3) jos . . . vuokra-alueen yhdistäminen tilan kotiviljelyksiin on hyvin järjestetyn maanviljelyksen harjoittamista varten tarpeellinen;

4) jos vuokra-alueella sen sopivaisuuden takia teollisuuslaitoksen perustamiseen tai muussa suhteessa ilmeisesti on paljon suurempi arvo

⁹⁴ Em. komiteanmietintö, ss. 57, 58—59, 118—.

⁹⁵ Em. komiteanmietintö, s. 59.

⁹⁶ Em. komiteanmietintö, ss. 145—.

kuin mihin se voitaisiin arvioida, jos sitä edelleen käytettäisiin entisellä tavalla». Näiden lisäksi mainittiin eräitä vähäisempiä poikkeuksia.

Ehdotetun lain ulkopuolelle olisivat täten jääneet kaikki mäkituvat, kaikki enemmän kuin 25 hehtaaria viljeltyä käsittävät vuokratilat, kaikki päätilan hyvin järjestetyn maanviljelyksen tiellä olevat vuokratilat sekä eräät muut. Sosiaalidemokraatit hyökkäsivätkin erityisen kiivaasti juuri tätä pykälää vastaan. Puolueen maatalouskomitean toimeksiannosta laatimassaan kirjasessa Oskari Tokoi laski, että tämän pykälän 1. kohta sulkisi pois 106.000 vuokramiestä, 2. kohta noin 2 000, 3. kohta maanvuokrakomitean omien laskelmien mukaan noin 7 000 sekä muut kohdat yhteensä ainakin 5 000. Näiden kohdalla vuokranantajaa ei olisi velvoitettu edes jatkamaan vuokrasopimuksia. Jäljelle olisi jäänyt noin 32 000 vuokramiestä, jotka voitiin pakottaa lunastamaan tilansa isännän sitä halutessa.⁹⁷

Komitea itse laski, että 1. kohta sulkisi pois 100 707 vuokra-aluetta, 2. kohta noin 250, 3. kohta 6—7 000⁹⁸ sekä muut kohdat yhteensä alle 5 000, joten lain piiriin jäisi noin 40 000 vuokra-aluetta.⁹⁹ Kummallakin laskijalla oli kuitenkin erilainen tarkoituserä. Komitean pyrkimyksenä oli selvittää, kuinka paljon lunastustoimintaan olisi käytettävä valtion varoja. Tokoi sen sijaan pyrki osoittamaan, kuinka suuri määrä vuokramiehistä jäisi koko vuokralakiuudistuksen ulkopuolelle ja kuinka suuri määrä toisaalta joutuisi lunastamaan vuokratilansa isännän vaatimuksesta.

Lakiehdotuksen mukaan maanomistaja ja vuokramies saivat vapaaehtoisesti sopia sekä lunastussummasta että muista lunastusehdoista. Jos osapuolet eivät kuitenkaan päässeet yksimielisyyteen, asia oli ratkaistava tuomioistuimessa, jolloin lunastushinta oli määrättävä kaksikymmentä kertaa niin suureksi kuin alueesta määritelty kohtuullinen vuosivuokra. Kohtuullinen vuotuinen vuokra oli toisin sanoen kapitalisoitava 5 %:n mukaan. Lunastussummasta oli tuomioistuimen harkinnan mukaan vähennettävä vuokramiehen tilallaan tekemien parannusten arvo. Lopullisesta lunastushinnasta vuokramies sai valtiolta 4/5 lainana, joka oli kuuletettava 47 vuoden kuluessa. Ensimmäisten kymmenen vuoden aikana ei lyhennyksiä tarvinnut maksaa enempää maan entiselle omistajalle

⁹⁷ Tokoi, Torpparien asia ratkaisun edessä, ss. 11—13.

⁹⁸ Tähän kohtaan sisältyivät ensisijaisesti ne »talon omien viljelysten keskellä tai lähellä» olevat vuokraviljelmät, joista vuoden 1912 maanvuokratilaston yhteydessä oli pyritty saamaan selvää.

⁹⁹ Em. komiteanmietintö, ss. 84—85. Näistä komitea laski päättyvän v. 1916 noin 12 000, vv. 1917—22 noin 7 000 sekä loput myöhemmin. 2—5 ha viljeltyä käsittäviä tiloja oli 20 240 eli n. 50 %, sekä 5—10 ha:n tiloja 13 360 eli n. 33 %.

kuin valtiollekaan. Kuolettamattomalle lainaerälle laskettiin korko 5 %:n mukaan.¹⁰⁰

Jos vuokramiehellä oli ollut oikeus ottaa metsäntuotteita vuokratiilan ulkopuolelta, oli hänelle lunastuksen yhteydessä annettava vastaava alue omaa metsää, kuitenkin enintään 10 hehtaaria. Toisaalta jos vuokra-alueeseen kuului enemmän kuin 10 hehtaaria viljeltyä, oli maanomistajalla oikeus vaatia lunastettava alue vähennettäväksi tähän määrään. Samoin oli maanomistajalla oikeus vaatia vuokramiestä lunastamaan myös kokonaan toinen alue, »johon vuokramiehen harkitaan kohtuuden mukaan voivan tyytyä». Ellei vuokramies tähän siirtoon tyytynyt, menetti hän sekä lunastus- että vuokraoikeutensa.¹⁰¹

Myös niissä tapauksissa, joissa entisen vuokra-ajan päättyessä ei ryhdyttäisi lunastustoimiin, vaan vuokrasopimus uudistettaisiin ehdotetun uuden lain mukaan 25 vuodeksi, oli maanomistajalla oikeus viiden vuoden kuluttua sopimuksen uudistamisesta vaatia vuokramiestä lunastamaan tila omakseen.¹⁰²

Niitä vuokrasuhteita varten, joita ehdotetun lain mukaan ei olisi uudistettu tai jotka olisivat jääneet tämän uuden järjestelyn ulkopuolelle, oli vuoden 1909 maanvuokra-asetus uudistettava. Komitean tekemät tärkeimmät muutosehdotukset olivat seuraavat:¹⁰³ yli 25 hehtaaria viljeltyä käsittävät vuokratilat oli jätettävä asetuksen ulkopuolelle, lyhin vuokra-aika oli määrättävä 25 vuodeksi ja vuokran määrää oli voitava tarkistaa pidempiaikaisissakin sopimuksissa 25 vuoden kuluttua. Päivätyötä koskevaan 20 §:ään komitea ehdotti lisäystä, jonka mukaan vuokranantaja voi kieltäytyä ottamasta päivätyötä vastaan, jos vuokramies oli puolestaan lähettänyt työhön henkilön, johon vuokranantaja ei voinut »kohtuuden mukaan tyytyä», tai jos päivätyökutsu oli peruutettu edellisenä päivänä.

Koko lunastustoiminnan komitea laski seuraavien seitsemän vuoden aikana tulevan maksamaan kaiken kaikkiaan noin 74 miljoonaa markkaa. Valtion varoja komitea laski tämän mukaan tarvittavan noin 3,2 miljoonaa markkaa käteistä rahaa sekä noin 5,7 miljoonan markan arvosta obligaatioita kutakin seitsemää vuotta kohden. Myöhemmin tarvittavia eriä komitea ei arvioinut.¹⁰⁴ Käteisten varojen yhteistarve oli täten noin 22,4 miljoonaa markkaa eli lähes se 25 miljoonan markan määrä, joka oli esiintynyt useissa tilattoman väestön asuttamista koskeneissa ehdotuksissa.

¹⁰⁰ Em. komiteanmietintö, ss. 71—, 150.

¹⁰¹ Em. komiteanmietintö, ss. 66—, 149.

¹⁰² Em. komiteanmietintö, s. 148, § 9.

¹⁰³ Em. komiteanmietintö, ss. 161—.

¹⁰⁴ Em. komiteanmietintö, ss. 86—.

Jos ajattelemme niitä kolmea pääsuuntaa, jotka eduskuntauudistuksen jälkeen olivat hallinneet maanvuokrakysymystä koskevaa keskustelua, edusti komiteanmietintö selvästi sosiaalireformatorista linjaa. Se lähti »siitä tosiasista, että vuokramiehen laillinen oikeus vuokra-alueeseen lakkaa samalla kuin vuokrasopimus päättyy», mutta että kehityksen ohjaaminen terveempiin uumiin kuitenkin vaatii maanomistajien yksityiseen omistusoikeuteen kohdistuvaa pakkolainsäädäntöä.¹⁰⁵ Komitean mietintöön liittyi kaksi vastalauseetta, jotka kumpikin edustivat toisenlaista peruslähtökohtaa.

Muut vanhoihin perustuslaillisiin puolueisiin lukeutuvat komitean jäsenet hyväksyivät mietinnön sellaisenaan, mutta kihlakunnantuomari Ivar Björnvik jätti yksinään vastalauseen, joka edusti selvää juristis-liberaalista linjaa.¹⁰⁶ Hän ei hyväksynyt komitean ehdottamia pakkotoimenpiteitä, vaan vaati torppien ja lampuotitilojen vapaaksioston edistämistä vapaaehtoisen maanhankinnan pohjalla. Hän katsoi, että tällaisen luonnollisen kehityksen avulla maan hinta pysyisi kohtuullisena, itsenäistettävät vuokramiehet voitaisiin valikoida paremmin ja että myös itsenäistettävät tilat voitaisiin muodostaa tarkoituksenmukaisemmalla tavalla. Hän ei uskonut, että vuoden 1916 lähestyminen vaatisi puuttamista maanomistajan oikeuksiin.

Sosiaalidemokraatit Gylling ja Tokoi puolestaan liittivät mietintöön vastalauseen, joka noudatti pääpiirteissään Gyllingin vuoden 1912 valtiopäiville jättämää aloitetta.¹⁰⁷ »Torpalla käsitettiin alkujaan kyläkunnan yhteismaalle raivattua uutistilaa,» sanottiin siinä aluksi. Kehitys on tosin muuttanut tilannetta, mutta tosiasia edelleen on, että torppari*luokka* pitää hallussaan pitkien aikojen kuluessa raivaamiaan ja asumiaan aloja ja että »tämä pitkäaikainen hallinta perustaa torppareille oikeuden hallita näitä maita edelleen». Käsiteltyään sitten laajemmin erityisesti komitean asetusehdotuksen 2. §:n vaikutuksia sekä lunastushinnan määräämistä, Tokoi ja Gylling esittivät oman periaate-ehdotuksensa. Siinä sanottiin: »Nykyiset torpparit, mäkitupalaiset ja päätilan alaiset lampuodit oikeutetaan laissa säädetyin irtisanomisajan kuluttua saamaan viljelemänsä tilukset ja kaikki mitä niihin kuuluu vapaaksi omaisuudekseen erityisessä laissa säädetyillä perusteilla». Jos vuokramies ei halunnut lunastaa tilaa omakseen, oli hänelle turvattava uuden vuokra-asetuksen avulla pysyvä asumaioikeus tilalla.

Vastalauseen mukaan siis kaikilla vuoden 1909 asetuksen piiriin kuuluvilla vuokramiehillä ilman poikkeuksia oli oikeus saada viljelemänsä

¹⁰⁵ Em. komiteanmietintö, ss. 58—59.

¹⁰⁶ Em. komiteanmietintö, ss. 206—08.

¹⁰⁷ Em. komiteanmietintö, ss. 209—18.

vuokratila omakseen. Perintötorpparit samoin kuin »muut samanluontoiset torppariryhmät» oli oikeutettava saamaan tilansa omakseen ilman lunastusta. Muiden kohdalla lunastushinta oli määrättävä vuotuisen vuokran perusteella, kuitenkin niin, että veropäivätöiden arvo oli määrättävä itse vuokrasopimusta tehtäessä vallinneiden hintojen mukaan. Lunastussummasta oli edelleen vähennettävä vuokramiehen tilallaan tekemien parannusten arvo.

Maanvuokrakomitean mietintö valmistui vain muutama viikko ennen maailmansodan puhkeamista. Senaatissa ryhdyttiin välittömästi valmistelemaan esitystä vuoden 1915 valtiopäiville, joita ei sodan takia kuitenkaan kutsuttu koolle. Koska asiaa senaatissa edelleen hoiti maanvuokrakomitean sihteeri Haataja, olisi oikeustoimituskunnan ehdotus noudattanut maanvuokrakomitean linjoja ja sisältänyt mm. 2 §:n poikkeusmääräykset. Sodan synnyttämän tilanteen takia asia ei tullut enää edes senaatin talousosastossa esille, ja Haataja toi ehdotuksen hieman muutettuna omana aloitteenaan eduskuntaan syksyllä 1917.¹⁰⁸ Komiteanmietintöön perustuva hallituksen esitys valmistui lopullisesti vasta tammi-kuussa 1918, kokonaan uudessa tilanteessa ja uusien miesten laatimana.

¹⁰⁸ Oikeustoimituskunnan kirjekonseptit 1915, kirje N:o 342/8. 3. 1915, VA; II VP 1917, Ptk., s. 395; II VP 1917, Liitteet VIII, 1, edusk. es. N:o 39.

C. YKSITYISIÄ YRITYKSIÄ

1. Luotto-osakeyhtiö

Vuoden 1909 taannehtiva asetus oli luonut seitsemän vuoden välitilan, jonka jälkeen torpparikysymyksessä oli odotettavissa entistä vaikeampi kriisivaihe, ellei siihen sitä ennen ollut löydetty lopullista ratkaisua. Maassa oli käytännöllisesti katsoen venäläinen senaatti. Valtion maanvuokrakomitea asetettiin vasta syksyllä 1912 ja sen edellä selostettu miehintö valmistui kesäkuussa 1914. Oli luonnollista, että yksityisissä sekä poliittisissa että taloudellisissa piireissä pyrittiin löytämään ratkaisua, joskin nämä pyrkimykset erilaisista näkemyksistä johtuen veivät erilaisiin ehdotuksiin. Nimenomaan vuosi 1913 oli tällaisen »yksityisen yritteliäisyyden» aikaa.¹

Eräs eniten huomiota herättänyt ehdotus oli Emil Schybergsonin ja J. K. Paasikiven vuoden 1913 valtiopäiville jättämä aloite erityisen Luotto-osakeyhtiön perustamisesta. Vuosien 1911 ja 1912 valtiopäivillä eduskunnan enemmistö oli hyväksynyt suunnilleen samansisältöiset pientilojen muodostamista ja asutusrahastoa koskevat lakiesitykset, mutta kummallakin kerralla sosiaalidemokraatit olivat äänestäneet ne lepäämään yli vaalien eli odottamaan vuoden 1914 valtiopäiviä.² Oli ilmeistä, että esitykset myös vuoden 1914 valtiopäivillä saisivat taakseen enemmistön ja tulisivat siten lopullisesti hyväksytyiksi. Koska tämän lopullisen päätöksen odottaminen kuitenkin aiheutti ajanhukkaa, oli lain toteuttamista varten tarpeelliset järjestelyt pyrittävä suorittamaan jo etukäteen mahdollisimman pitkälle. Sen tähden oli perustettava yksityinen osakeyhtiö rahoituksen järjestämistä varten. Tässä mielessä Schybergson ja Paasikivi jättivät esityksensä »asetukseksi koskeva avustuksen myöntämistä Suomen Pankin voittovaroista yhtiölle, nimeltä Luotto-osakeyhtiö Suomen pienviljelystiloja varten».³ Luotto-osakeyhtiön tuli

¹ Vrt. *Laine*, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia, III, ss. 158—59.

² Ks. ss. 110—.

³ VP 1913, Liitteet VII, Edusk. es. N:o 21.

toimia pankkilakien puitteissa ilman, että sen osakkaat saisivat siihen sijoittamastaan pääomasta muuta voittoa kuin tavallisen, enintään 6 0/0:n suuruisen koron.

Yksityinen rahalaitos on enemmän muodollisuuksista vapaa kuin valtion laitos ja sen vuoksi helpompi hoitaa, sanottiin esityksen perusteissa. Koska sillä ei kuitenkaan ole samaa »rahallista voimaa» kuin valtiolla, on sen saatava valtiolta apua. Sen tähden ehdotettiin, että yhtiön peruspääomaksi myönnettäisiin Suomen Pankin voittovaroista ne 4 miljoonaa markkaa, jotka jo sisältyivät vuosien 1911 ja 1912 valtiopäivillä lepäämään jätettyihin ehdotuksiin. Kun yksityisiä osakkeita tulisi vähintään 1 miljoonan markan arvosta ja lisäksi voitaisiin laskea liikkeelle rahapääomaa vastaava määrä obligaatioita, laskivat aloitteen tekijät, että lainananto asutustarkoituksiin voisi tällä tavoin nousta 10 miljoonaan markkaan saakka.

Esitykseen liittyi ehdotus kyseessä olevan osakeyhtiön yhtiöjärjestykseksi, jonka mukaan yhtiön tarkoituksena oli »sekä omilla että lainatuilla varoilla harjoittaa lainanantoa» viljelystiloihin vahvistettuja kiinnityksiä vastaan.

Esityksen lähetekeskustelussa syntyi kysymys siitä, oliko aloite agaraari- vaiko finanssipoliittinen ja oliko se siis lähetettävä maatalous- vaiko pankkivaliokuntaan. Sosiaalidemokraattien vastustuksesta huolimatta jälkimmäinen voitti, koska kysymyksessä oli Suomen Pankin voittovarojen käyttö.⁴

Porvarilliset puolueet maalaisliittoa myöten olivat aloitteen kannalla,⁵ mutta Aatto Sirén kirjoitti siitä Työmiehessä otsikolla »Ansa ja syötti».⁶ Omistusoikeudellinen pienviljelys on ainoastaan kapitalistisen pääomien kasaantumisen ensimmäinen aste, hän sanoi. Luotto-osakeyhtiö on trusti, jonka päätarkoitus on juuri Suomen maapääomien kokoonsaaliminen. Häätöjen aika on lähestymässä. Nyt halutaan torpparit sitoa vielä pidemmiksi ajoiksi sopimuksiin, jotka vaativat korkoina kolme kertaa enemmän kuin kohtuullinen vuokra olisi, kuten saman lehden pakinoitsija laski.⁷

Eduskunnassa asia meni odotettua helpommin läpi. Aloitteen tekijät olivat ehdottaneet poikettavaksi pankkilaista, joka kielsi antamasta val-

⁴ VP 1913, Ptk., ss. 102—03, 132—36. Pankkivaliokunta puolestaan pyysi asiasta lausuntoa valtiovarainvaliokunnalta. Ks. valtiovarainvaliokunnan 1913 asiapaperit, kot. 1. Eduskunnan kirjasto.

⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmä päätti kokouksessaan kannattaa aloitetta, vaikka sen tarkoituksenmukaisuutta epäiltiin. Eduskuntaryhmän ptk. 16. 2. 1913, Keskustapuolueen arkisto.

⁶ Työmies 5. 3. 1913.

⁷ Työmies 17. 3. 1913, »Maatalousvaliokunnasta».

tionvaroista luottoa yleishyödyllisessä tarkoituksessa toimivalle luotto-laitokselle. Tämä ehdotus sai raueta, koska eduskunta toisessa yhteydessä hyväksyi samaa asiaa koskevan muutoksen pankkilakiin.⁸ Myös itse aloitteen päätarkoitus, Suomen Pankin voittovarojen myöntäminen, tapahtui toista tietä siten, että pankkivaliokunta ehdotti sitä Suomen Pankin käyttämättömiä voittovaroja koskevassa mietinnössään.⁹ Sellaisena ehdotus voitiin käsitellä ainoassa käsittelyssä ja hyväksyä yksinkertaisella ääntenenemmistöllä ilman, että vähemmistöllä oli mitään leppäämäänjättämismahdollisuutta.

»Teidän tarkoituksenne on muodostaa mahdollisimman paljon pikukutiloja, mahdollisimman raskaan velkaorjuuden alaisina, pitkän työpäivän tekijöitä, kiusaantuneita, nälkäisiä, suurten korkomäärien maksajia, se on teille pääasia», sanoi Evert Eloranta ehdotusta vastustaessaan. Kaapo Murros puhui erityisesti riskivapaata 6 %:n sijoituskorkoa vastaan. Porvarilliset edustajat puolestaan korostivat ennen kaikkea sitä, että tällä tavoin saataisiin 10 miljoonaa markkaa käytettäväksi torpparien itsenäistämiseen. Onkin huomattava, että kehityksen tässä vaiheessa ei enää puhuttu mitään tilattomasta väestöstä yleensä, vaan ainoastaan torppareista ja muista vuokramiehistä.

Pankkivaliokunnan ehdotus hyväksyttiin äänin 107—78.¹⁰ Asia ei kuitenkaan ollut vielä sillä selvä. Eduskunnan toimitusvaliokunnassa, jonka tehtävänä oli laatia eduskuntapäätöksiä koskevat hallitsijalle lähetettävät alistukset, syntyi nyt kysymys siitä, oliko Suomen Pankin voittovaroja koskeva päätös alistettava keisarille.¹¹ Myös pyydettyt asian tuntijalausunnat menivät ristiin. Professori Robert Hermanson katsoi lausunnossaan, että koska eduskunta oli pankkilain 18 §:ää koskevassa muutospäätöksessään tulkinnut Suomen Pankin voittovarot valtion varoiksi, oli voittovarojen käyttöä koskeva päätös alistettava keisarin vahvistettavaksi.¹² Rafael Erich puolestaan katsoi, että koska eduskunta voi yksin päättää Suomen Pankin voittovaroista ja koska eduskunta myös oli käsitellyt asian Suomen Pankin hallintoa koskevana asiana, eikä lakialoitteena, päätöstä ei ollut alistettava keisarille.¹³

Toimitusvaliokunnassa sosiaalidemokraatit asettuivat alistusta vastaan, mutta porvarillisten äänin alistus päätettiin tehdä.¹⁴ Asiaa koskeva kirjelmä vaati kuitenkin puhemiesten allekirjoituksen ja eduskunnan sil-

⁸ VP 1913, Asiak. V, Eduskuntaesitysmietinnöt N:o 1 ja 15.

⁹ VP 1913, Asiak. IV, Pankkivaltuuskunnan mietintö N:o 8.

¹⁰ VP 1913, Ptk., ss. 799—809, 840—46, 861—79.

¹¹ Toimitusvaliokunta 1913, 29. 4. ja 28. 4. Edusk. kirjasto.

¹² Toimitusvaliokunta 1913, liite 18. 8. Edusk. kirjasto.

¹³ Tarkastusvaliokunta 1913, liite, päivätty 9. 7. 1913. Edusk. kirjasto.

¹⁴ Toimitusvaliokunta 1913, 18. 8. Edusk. kirjasto.

loinen, tavallaan sattumalta valituksi tullut¹⁵ sosiaalidemokraattinen puhemies Oskari Tokoi samoin kuin toinen varapuhemies E. Schybergson kieltäytyivät allekirjoittamasta sitä. Heidän mielestään alistaminen merkitsi eduskunnan päätäntävällän luovuttamista sikäli, että siinä eduskunnan päätäntävältäan kuuluva asia alistettaisiin keisarin vahvistettavaksi. Myöhemmin Tokoi yhtyi Schybergsonin ehdotukseen, että päätös ilmoitettaisiin hallitsijalle ilman mitään vahvistusanomusta. Pitkän keskustelun jälkeen kumpikin lopulta suostui allekirjoittamaan myös vahvistusanomuksen.¹⁶

Sanomalehdet kirjoittivat asiasta paljonkin. Sosiaalidemokraattiset lehdet olivat luonnollisesti Tokoin kannalla, mutta Uusi Suometar kysyi, ovatko eduskunnan puhemiehet eduskunnan tarkastusinstanssien yläpuolella. Eikö kaksi yhdeksän miehen valiokuntaa anna paremmat takeet asiakirjan todenperäisyydestä kuin kolme eduskunnan jäsentä?¹⁷

Myös venäläinen *Novoje Vremja* tarttui asiaan.¹⁸ Kun puhemiesten kieltäytyminen tapahtui vasta syksyllä, juuri suoritettujen eduskuntavaalien jälkeen, ihmetteli venäläinen lehti sitä, että edellisten valtiopäivien puhemiehiä ja valiokuntia ylipäänsä vielä oli olemassa. Millä perusteella valiokunnat yhä toimivat ja millä oikeudella Tokoi ja Schybergson yhä esiintyvät valtiopäivien puhemiehinä, se kysyi. *Nya Pressen* katsoikin, että *Novoje Vremjan* toimitus varsin hyvin tiesi asian todellisen laidan, mutta halusi vain tässäkin osoittaa lukijoilleen, että jälleen oli kysymys jonkinlaisesta suomalaisen kagaalin toiminnasta.¹⁹

Päätöksen lähettäminen keisarin vahvistettavaksi merkitsi kuitenkin sen raukeamista. Kenraalikuvernöörin aiheuttamien viivytysten jälkeen pankkilain muutosta koskeva eduskuntapäätös tuli keisarin esittelyyn vasta elokuussa 1914, jolloin keisari päätti jättää sen vahvistamatta.²⁰ Suomen Pankin voittovarojen käyttöä koskeva kirjelmä tuli esittelyyn vasta seuraavan vuoden elokuussa. Omassa lausunnossaan oli Suomen senaatti jo viitannut pankkilain muutoksen hylkäämiseen, joka sellaisenaan esti luovuttamasta mainittuja varoja aiottuun tarkoitukseen. Samalla keisari liitti Borovitnovin senaatin ehdotuksesta hylkäämispäätökseensä lisäyksen, että koska tilattoman väestön aseman järjestämistä koskevat lainsäädäntötoimenpiteet kuuluvat hallitsijan etuoikeuksiin, ei ole

¹⁵ Ks. Suomen Sosialidemokraatti 3. 2. 1913.

¹⁶ Toimitusvaliokunta 1913, 19. 9. ja 30. 9. Edusk. kirjasto. Ks. myös *Työmies* 11. 8., 11. 9. ja 15. 9. 1913.

¹⁷ Uusi Suometar 16. 9. 1913. (Kirjoittaja Lauri Ingman).

¹⁸ *Novoje Vremja* 4./17. 9. 1913.

¹⁹ *Nya Pressen* 17. 9. 1913. Ks. myös Helsingin Sanomat 18. 9. 1913.

²⁰ Tal.os. ptk. 31. 3., 7. 7. ja 6. 10. 1914. VA.

tarkoituksenmukaista, että yksityinen liikeyritys ryhtyisi järjestämään sitä valtion avustuksella.²¹

Asia jäi siihen. Muutamaa viikkoa myöhemmin keisari antoi vuokra-suhteiden pakollista jatkamista koskevan manifestinsa. Mutta vaikka päätös olisi vahvistettukin, ei sillä olisi ollut käytännöllistä merkitystä, koska varojen käytön edellytyksenä ollut pientila-asetus jäi vahvistamatta. Vuosien 1911 ja 1912 valtiopäivillä lepäämään äänestetyt pientila-asetusesitykset joutuivat nimittäin vaalien jälkeen vuoden 1914 valtiopäivillä lopulliseen käsittelyyn. Asiasta käytettiin lukuisia puheenvuoroja, joissa väittely tapahtui yksinomaan sosiaalidemokraattien ja suomenkielisten porvarillisten välillä. Erityisen voimakkaasti esityksen hyväksymistä puolustivat maalaisliiton edustajat. Ruotsalaisen puolueen edustajat sen sijaan eivät osallistuneet keskusteluun lainkaan. Äänin 102—88 eduskunta päätti hyväksyä esitykset vuoden 1912 valtiopäivillä hyväksytyin sanamuodon mukaisina.²²

Asetusten vahvistamiskysymys jäi kuitenkin avoimeksi aina Venäjän vallan loppuun saakka. Itsenäisen Suomen valtiovalta puolestaan päätti jättää ne vahvistamatta, koska sillä jo oli vireillä muita suunnitelmia asutuskysymyksen järjestämiseksi ja koska torpparikysymys jo oli saanut ratkaisunsa.²³ Itsenäisen Suomen hallitus joutui täten tarpeettomana hylkäämään eduskuntapäätöksen, jonka aikaansaamiseksi oli neljillä valtiopäivillä uhrattu suuret määrät ponnistelua, aikaa ja väittelyä ja joihin myös kriisivuosien 1911—14 maatalousvaliokunnat olivat panneet suurimman osan ajastaan.

2. Sosiaalidemokraattien yritykset

Porvarillisilla puolueilla oli noina vuosina eduskunnan valiokunnissa niukka, usein vain yhden äänen enemmistö sosiaalidemokraatteja vastaan. Tämä tilanne pakotti porvarilliset yhtymään niin, että sosiaalidemokraattien tekemät aloitteet joutuivat yleensä käsittelyjärjestysten jälkipäähän ja jäivät siten valiokunnissa loppuun käsittelemättä.

Edvard Gylling ja 14 muuta sosiaalidemokraattia uudistivat vuoden 1913 valtiopäivillä edellisten valtiopäivien aloitteensa »erinäisistä torppain, lampuotitilain ja mäkitupa-alueiden vuokramiehille myönnettävistä oikeuksista sekä vuokraolojen järjestämisestä sellaisilla vuokra-

²¹ Tal.os. ptk. 29. 6. ja 16. 11. 1915. VA. Ks. myös Uusi Suometar 18. 8. 1915.

²² VP 1914, Ptk., ss. 295—314, 318—54, 357—67, 376—400.

²³ Ks. *Haataja*, Asutuslainsäädäntö, s. 95.

alueilla».²⁴ Aloitteessa todettiin aluksi, että vaikka eduskunnan maatalousvaliokunta ei ollut ottanut edes käsiteltäväkseen vuoden 1912 aloitetta, oli kuitenkin jo saatu aikaan valtion asettama maanvuokrakomitea. Mutta koska tämä komitea edusti lähinnä maanomistajapiirejä, oli eduskunnalla nyt tilaisuus lausua mielipiteensä siitä, mihin suuntaan komitean tulisi laatia vuokraoljen järjestämistä koskeva ehdotuksensa.

Torpparien alustalaisasema maaorjuutta muistuttavine päivätöineen on poistettava, heidän asumisoikeutensa on turvattava ja heidät on saatettava isännistään riippumattomiksi. Kapitalistisessa yhteiskunnassa vain omistusoikeus turvaa vuokramiehen tiluksiinsa kiinnittämän työn ja pääoman ryöstöpyyteilä. Omistusoikeuden saavuttamista ei kuitenkaan saa jättää vapaaehtoisten sopimusten varaan, koska sellainen merkitsisi vuokramiesten jättämistä täydellisesti maanomistajain mielivaltaan. Tämän kaiken perusteella allekirjoittajat ehdottivat, että eduskunta anois hallitukselta lakiesitystä, jonka mukaan vuokramiehet saisivat ostaa vuokratilansa vapaiksi erikseen määrättävin hintaperustein ja valtion välityksellä, sekä että itse vuokrasuhteet järjestettäisiin uudelleen niillä vuokratiloilla, joiden haltijat eivät käyttäisi vapaaksiosto-oikeuttaan.

Aloite jäi tälläkin kerralla maatalousvaliokuntaan loppuunkäsittelmättömänä.²⁵

Vuoden 1914 valtiopäivillä Gylling ja 19 muuta sosiaalidemokraattia uudistivat jälleen ehdotuksensa »torppien, lampuotitilain ja mäkitupa-alueiden vapaaksiostosta sekä vuokralainsäädännön uudelleen järjestämisestä».²⁶ Aloitteen perustelut olivat pääpiirteissään samat, mitkä Tokoi ja Gylling esittivät maanvuokrakomitean mietintöön liittämässään vastalauseessa. Myös ne anomusponnet, joiden mukaisesti torpparivapautuslainsäädäntö oli aloitteen mukaan laadittava, olivat miltei samat, jotka vastalauseessakin esitettiin.²⁷

Aloite lähetettiin keskustelutta maatalousvaliokuntaan, jonne se jälleen jäi käsittelemättömänä.²⁸

Vuoden 1914 valtiopäiville jätti myös sosiaalidemokraattinen S. Häkkinen yksinään anomusehdotuksen, joka koski perintötorppien itsenäistämistä. Häkkinen ehdotti siinä vuoden 1895 osituslain 41 §:n muuttamista siten, että henkilö, joka ennen tammikuun 1. päivää 1914 oli pe-

²⁴ VP 1913, Liitteet VIII, An. chd. N:o 60.

²⁵ VP 1913, Ptk., s. 981.

²⁶ VP 1914, Liitteet VIII, An. chd. N:o 78.

²⁷ Aloite oli päivätty jo 18. 2. 1914 ja ko. komiteamietintö vasta 5. 6. 1914. joten todellisuudessa vastalause laadittiin myöhemmin kuin tässä puheena oleva anomusehdotus.

²⁸ VP 1914, Ptk., ss. 191, 1069

rintöosan vastikkeena taikka muutoin saanut torpan ainaiseksi hallintaansa, olisi oikeutettu saamaan tämän tilan lohkaistuksi omakseen.²⁹

Sekä laki- ja talousvaliokunnan mietinnössä että eduskuntakäsittelyssä korostivat porvarilliset edustajat sitä, että maanomistaja, jonka maalla tällainen perintötorppa oli, oli useassa tapauksessa ostanut tilan täydestä hinnasta ja joutuisi nyt luovuttamaan siitä osan ilman korvausta. Sosiaalidemokraattien puolelta vastattiin, että tilan ostajan täytyi jo kauppaa tehdessään tietää, että siitä oli osa luovutettu ainaiseksi torpparin käyttöön. Heikki Ritavuori katsoi, että myös perintötorpparien asia oli käsiteltävä maanvuokraoljen lopullisen järjestelyn yhteydessä. Hänen ehdotuksestaan asia palautettiin valiokuntaan, joka ehdotti, että koska maanvuokrakomitea parhaillaan laati ehdotusta maanvuokraoljen järjestämisestä, oli perintötorpparienkin oikeussuhteet järjestettävä samassa yhteydessä.³⁰ Tämä jäi myös eduskunnan päätökseksi ilman, että siitä enää edes keskusteltiin.³¹

Vapaaksilunastus oli luonnollisesti esillä myös keväällä 1913 pidetyssä yleisessä torpparikokouksessa. Asian alusti E. Eloranta, minkä ohella Anton Huotari alusti kysymyksen Paasikiven ja Schybergsonin ehdottamasta Luotto-osakeyhtiöstä. Keskustelussa pidettiin ilmeisenä, että »porvarit tahtovat saada pikkutilallisiksi päässeet maanvuokraajat entistä suurempaan taloudelliseen riippuvaisuuteen» ja heidän omaisuutensa luottolaitoksen hallintaan. Alustusten perusteella laaditussa valiokunnanmietinnössä sanottiin: »Torpparien asumisoikeuden turvaaminen siltä ryöstettäväksi joutumisen vaaralta, missä se nykyisin on, on tärkeimpiä niistä toimenpiteistä, joita vuokramiesten olojen auttaminen nykyhetkellä vaatii. Asumisoikeus ei kuitenkaan ole turvattu sillä, että torpparien häätäminen tulee estetyksi.» Yhteiskunnallinen kehitys vaatii vuokramiesten koko aseman uudistamista ja torpparit on »saatava vanhasta heittä riistävästä alustalaisuhteesta vapautetuksi ja vapautetuksi sellaisella tavalla, että heidän oikeutensa ja omaisuutensa säilytetään loukkaamattomina». Itse päätösponsissa asia ehdotettiin järjestettäväksi samalla tavalla kuin Tokoin ja Gyllingin komitea-vastalauseessa.³²

Erikseen kokous katsoi vielä tarpeelliseksi terottaa torppariväestön ja kaikkien torppareiksi aikovien mieleen, »että mahdollisten torpparien joukkohäätöjen sattuessa ei ainoakaan heistä saa astua rikkurina hääde-

²⁹ VP 1914, Liitteet V, An. ehd. N:o 53. Häkkinen oli v. 1908 tehnyt samanlaisen aloitteen, mutta se oli silloin jäänyt valiokuntaan käsittelemättömänä (VP 1908, Liitteet V, An.ehd. N:o 195, Ptk., s. 645)

³⁰ VP 1914, Asiak. V, An. miet. N:o 25.; Ptk., ss. 187, 652—56.

³¹ VP 1914, Ptk., s. 761.

³² Pöytäkirja tehty Suomen maanvuokraajain viidennessä yleisessä kokouksessa 19.—21. 4. 1913, ss. 20—.

tyn tilalle yhteistä taistelua pilaamaan ja isännän anastuspyyteitä edistämään».³³

Elokuun 1. ja 2. päivinä 1913 pidettiin eduskuntavaalit, joissa torpparikysymyksellä jälleen oli oma merkityksensä. Sosiaalidemokraattien vaalikirjoittelun perusteena oli historiallinen kehitys. Jo toukokuun lopulla Työmies kirjoitti asiasta otsikolla »Torppariväestön vaaliohjelma. Torppariluokan vapauttaminen».³⁴ Vuosikymmeniä ovat porvarit ponnistelleet saadakseen tunnustetuksi sen periaatteen, että torppareille ei kuulu muita oikeuksia kuin mitä vuokrasopimukset ja porvariensa laatimat lait heille takaavat. Kuitenkin heillä on asumisoikeutensa ja raivaajanoikeutensa, useilla perintöoikeutensakin, jotka heille on turvattava. Vähän myöhemmin samassa lehdessä kirjoitettiin että jos hankitut oikeudet tunnustetaan, silloin täytyy myös torppareille tunnustaa työn kautta syntynyt oikeus tiloihinsa.³⁵ Torppari ei ole tavallinen maanvuokraaja, vaan hänellä on »historiallisesti. . . vakinainen torpanoikeus» samaan tapaan kuin aikaisemmin talonpojilla oli taloihinsa, todisteli sama lehti myöhemminkin.³⁶ Jyväskyläläinen suomalaisen puolueen äänenkannattaja Suomalainen huomauttikin, että sosiaalidemokraatit vaativat torppia niiden viljelijöiden omiksi sillä perusteella, että sana »torppa» joskus on merkinnyt kylän yhteismaalle perustettua asuinpaikkaa.³⁷

Otsikolla »Historian sormi» Työmies kirjoitti, että nyt on tultu ratkaisevaan vaiheeseen, koska maanomistajilla on edessään vaikea ristiriita. He tahtoisivat saada torppien maat haltuunsa ja häätää heille monessa tapauksessa vastenmieliset torpparit pois tiloiltaan. He eivät halua tehdä maanvuokralain mukaisia pitkiä sopimuksia. Mutta toisaalta he eivät haluaisi menettää riistämismahdollisuuttansa torppiin nähden. Lisäksi he tarvitsevat edelleen työvoimaa, eikä joukkohäätöjen aiheuttama yleinen kurjistuminenkaan olisi maanomistajien etujen mukaista. Siksi he haluavat myydä torpat. Sen takia on porvarillisissakin piireissä yleistynyt käsitys, että torpparien on saatava viljelmänsä omikseen. Kysymys on vain siitä, käytetäänkö tässä omaksi lunastuksessa mielivaltaista vapaachtoista sopimusmenettelyä, vaiko lunastusperusteet määräävää pakkolainsäädäntöä.³⁸

Iskevimmän ilmaisuensa sosiaalidemokraattien pyrkimykset saivat Maanvuokraajain Liiton liittotoimikunnan julkaisemassa vaalijulistuk-

³³ Em. ptk., s. 30.

³⁴ Työmies 29. 5. 1913. Pääartikkelisarja jatkui 19. 6. 1913 saakka.

³⁵ Työmies 12. 6. 1913 (Aatto Sirén). Ks. myös Työmies 26. 8. 1913.

³⁶ Työmies 24. 7. 1913.

³⁷ Suomalainen 23. 7. 1913.

³⁸ Työmies 25. 7. 1913.

nessa.³⁹ »Taloudellinen kehitys meidän maassammekin näyttää kulkevan itsenäisten viljelysten muodostamiseen. Sitä emme suinkaan tahdo estää. Mutta emme myöskään saa antautua edistämään velkaorjajärjestelmää», siinä sanottiin. Sen tähden torppien vapaaksioston tulee tapahtua niin, että maanomistaja saa korvauksen ainoastaan maapohjasta.

Kysymystä koskeva vaalikirjoittelu tarkoitti lähinnä torppariväestön kannatuksen saavuttamista, mutta osittain se kohdistui myös kaupunkien palkkatyöväestöön. Kirjoituksissa korostettiin sitä, että joukkohäädöt ajaisivat tilattomiksi joutuneet maanvuokraajat kaupunkeihin työttömyyttä lisäämään.⁴⁰ Vieläpä syksyn puoluekokouksessakin puoluesihteri Matti Turkia katsoi tarpeelliseksi korostaa, että teollisuustyöväestöä täytyisi yhä valistaa torpparikysymyksen suhteen.⁴¹

Vaaleissa sosiaalidemokraatit voittivat neljä uutta paikkaa ja puolueen edustajaluku nousi jo 90:een.⁴² On ilmeistä, että tämä vaalivoitto innosti jälleen keskustelemaan myös puolueen lopullisista tavoitteista ja niiden mukana maan käytöstä. Kun loka—marraskuun vaihteessa pidettiin puoluekokous, tuli siellä aikaisemmin kertomamme mukaisesti viljelyspakkokysymyksen parin paikallisosaston taholta esille, mutta se lykättiin myöhemmin asetettavaan uuteen ohjelmakomiteaan.⁴³ Torpparikysymyksen kohdalla kokous tyytyi vain esittämään, että olisi viipymättä saatava aikaan perinpohjainen torpparien ja mäkitupalaisten vapautuslainsäädäntö. Samalla se korosti, että maanvuokraajaväestön olisi itseään suojellakseen järjestäydyttävä voimakkaaseen joukkotoimintaan.⁴⁴

Kesällä oli Työmiehessä julkaistu laaja alakerta, joka käsitteli Saksan sosiaalidemokraattien epäroivää asennetta maatalouskysymyksessä, ennen kaikkea suur- ja pientuotannon suhteista. Artikkelin päättyi toteamukseen, että samana vuonna pidetyssä Jenan kokouksessa oli ainoastaan päätetty asettaa komitea asiaa tutkimaan.⁴⁵ Saksassa ei asia siis ollut yhtään selvempi kuin Suomessakaan. Ruotsissa oli asetettu pienviljelystä suosivalle kannalle lähinnä siitä syystä, että pienviljelijä ei käytä maata

³⁹ Kansan Lehti 16. 7. 1913; Vapaa Sana 18. 7. 1913; Hämeen Voima, Savon Työmies ja Sosialidemokraatti 19. 7. 1913.

⁴⁰ Esim. Työmies 24. 7. 1913 ja Vapaa Sana 26. 2. 1913.

⁴¹ Suomen Sos.dem. Puolueen kahdeksannen edustajakokouksen (26. 10.—1. 11. 1913) Pöytäkirja, s. 35.

⁴² Vaalien tulos oli: sosiaalidemokraatit 90 (ennen 86), suomalainen puolue 38 (43, vähennys siis 5), nuorsuomalainen puolue 29 (28), ruotsalainen Kansanpuolue 25 (26), maalaisliitto 18 (16), kristillinen työväenliitto — (1).

⁴³ Em. ptk., s. 64. Ks. myös Maanvuokraaja 1913, s. 329.

⁴⁴ Em. ptk., s. 105.

⁴⁵ Työmies 5. 6. 1913. Artikkelin perustui Otto Braunin artikkeliin »Die deutsche Sozialdemokratie und die Agrarfrage» Die Neue Zeitissa 1913, ss. 886—900. Ks. myös Neue Zeit 1913, ss. 900—903, 957—965.

riistääkseen muita, vaan kuuluu työläisten kanssa samaan riistettävien luokkaan.⁴⁶ Sen sijaan Suomen sosiaalidemokraattisessa lehdistössä alkoi yhä enemmän esiintyä pienviljelystä vastustavia kirjoituksia.

Aatto Sirén kirjoitti Työmiehessä »keinotekoista pienviljelystä» vastaan. Millä voidaan maksaa 5 %:n kuoletuksia, jos pientilan voitto tutkimusten mukaan jää 2 %:iin siitäkin huolimatta, että palkollismiehille maksetaan vain 79 penniä päivältä. Hän vetosi »herrojen» Itä-Hämeessä suorittamaan tutkimukseen, jonka toivoi avaavan tilattomienkin silmät näkemään pienviljelyksen kannattamattomuuden.⁴⁷ Kansan Lehdessä parikin eri nimimerkkiä kirjoitti samaan tapaan. Pienviljelijä voi lisätä tuotantoaan ainoastaan riistämällä itseään, sanoi toinen.⁴⁸

Voimakkaimmin asiasta puhui kuitenkin torppariväestön oma lehti Maanvuokraaja. Nimimerkki »J.W.H.» lähti siitä, että torpparien vapauttamiskysymys liittyy koko työväenluokan vapauttamiseen, jota sen on palveltava.⁴⁹ Torpparit järjestäytyvät huonosti, mutta pienviljelijät vielä huonommin. Torppareista voi kehittyä luokkatietoinen taistelujoukko, mutta pienviljelijöistä ei koskaan. Pienviljelijä pyrkii yksityisen omaisuutensa kartuttamiseen eikä harrasta köyhälistön luokkaetuja. Samalla kirjoittaja vetosi Kautskyn sanontaan, että on vaarallista ja julmaa herättää kenessäkään mitään kuvitelmia pienviljelijänä olemisen turvallisuudesta.

Sosiaalidemokratian lähimpiin tehtäviin kuuluu päämäärästään selvillä olevan luokkataisteluarmeijan kasvattaminen, jatkoi sama kirjoittaja edelleen. Jos torppari muutetaan pienviljelijäksi, hänen harrastuksensa sammuvat ja hänen aikansa kuluu eläimellisessä raadannassa. Torppareita on tietenkin autettava, mutta on vaikea löytää sopivia keinoja. Eräs mahdollisuus olisi lunastaa vuokratilat valtiolle. Torpparit tosin jäisivät edelleen pienviljelijöiksi, mutta heidän tiluksensa eivät muodostuisi heille »kurjuuskahleeksi». Heidän asemansa olisi turvattu, mutta he voisivat helpommin jättääkin tilansa. Torpparit olisivat täten ikäänkuin talonpoikaisia »verotilallisia», mutta omistusoikeus ei olisi eroittamassa heitä muusta työväestöstä.

Kirjoittaja ei kiinnittänyt huomiota siihen, että omistus ei ole läheskään ainoa asia, joka kiinnittää viljelijän maahan ja kotitilaansa, eikä myöskään ainoa, joka eroittaa maanviljelijää ja teollisuustyöläistä. Oi-

⁴⁶ Ks. Kansan Lehti 31. 1. 1914.

⁴⁷ Työmies 11. 2. 1914. Todettakoon, että Sirén oli itse muutamaa vuotta aikaisemmin torppariolojen kurjuudesta kirjoittaessaan väittänyt, että maanvuokraajat joutuivat maksamaan vuokrinaan »keskimäärin 25—40 % maan pääoma-arvolle». *Sirén*, Torppariliikkeen kehityksen syitä, s. 9.

⁴⁸ Kansan Lehti 21. 1., 23. 1. ja 26. 3. 1914. Ks. myös Kansan Lehti 14. 3. 1916.

⁴⁹ Maanvuokraaja 1914, ss. 3—5.

reellista kuitenkin oli, että tällaisia ehdotuksia tehtiin nimenomaan maanvuokraajille tarkoitettussa lehdessä. Pyrkimyksenä oli saada torppariväestö suoraan valtiososialismin kannalle.

Itse sosiaalidemokraattinen puolue pysyi edelleen valitsemansa torpparien omistusoikeudellisen itsenäistämisen linjalla. Tokoi on kertonut myöhemmin,⁵⁰ että erityisesti Gylling ja Kuusinen kannattivat sitä, koska heidän mielestään oli välttämätöntä saada torpparit itsenäiseksi ja vasta sitten voittaa heidät uudelleen puolueen periaateohjelman taakse. Jos ja kun pienviljelys sitten taloudellisessa kilpailussa häviää, sen tilalle tulee uusi, parempi yhteiskuntajärjestelmä, olivat nämä Tokoin muistaman mukaan ajatelleet.

3. Maalaisliitto ja nuorsuomalaiset

Kahden perustuslaillisen puolueyhmän, nuorsuomalaisen ja maalaisliiton ohjelmiin oli alunpitäen sisällytetty periaate, jonka mukaan johtavana pyrkimyksenä oli pidettävä sitä, että vuokramiehet saisivat torppiinsa yksityisen omistusoikeuden.⁵¹ Kumpikin ryhmä pysyi kuitenkin edelleen selvästi vapaaehtoisuuden ja yksityisen omistusoikeuden kunnioittamisen linjalla. Kun maalaisliitto keväällä 1914 uudisti ohjelmansa, siinä sanottiin vain lyhyesti, että torpparikysymyksen järjestämisessä »tulee puolueen toimia siihen suuntaan, että viljelijät tulevat saamaan omistusoikeuden torppiinsa. Järjestelyssä on otettava huomioon molempien asianosaisten oikeudet vaatimukset. Valtion ja kuntien on tätä järjestelyä edistettävä kaikilla mahdollisilla keinoilla». Huomattavasti enemmän ohjelmassa kiinnitettiin huomiota puutavarayhtiöiden maanomistukseen sekä varsinaisten tilattomien asuttamiseen.⁵²

Vaikka maalaisliiton edustajat tulivatkin seuduilta, joissa torpparikysymys ei ollut niin kipeä kuin vanhasuomalaisen kannatusalueilla, katselivat hekin asiaa maan omistajan kannalta. Tämä tuli erityisen selvästi esille siinä maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa, jossa käsiteltiin vuoden 1914 valtiopäiville annettua takautuvaa lakiesitystä.⁵³ Ryhmä katsoi, että ellei lakia hyväksyttäisi, saattaisi seurauksena olla ainakin joissain osissa maata surullisia häätöjä. Mutta toisaalta ryhmä

⁵⁰ Haastattelussa 6. 11. 1958.

⁵¹ Ks. *Rasila* Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 351, 366; Suomen Maalaisväestön Liiton kokous Kauhavalla 7.—8. 11. 1908 (ptk.) Keskustapuolueen arkisto.

⁵² Maalaisliiton Ohjelma. Hyväksytty vuosikokouksessa... 1914, ss. 20, 22—23.

⁵³ Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirja 19. 4. 1914. Keskustapuolueen arkisto.

katsoi, että jos esityksen 2 §⁵⁴ poistettaisiin, laki loukkaisi yksityistä omistusoikeutta tarpeettoman paljon. Koska tietävästi joitakin ryhmän jäseniä kuitenkin olisi äänestänyt 2 §:n poistamisen puolesta, vaati kokous näiltä selitystä. Edustaja K. V. Jäykkä ilmoitti äänestäneensä 1. momentin poistamista, mutta Matti Poutiainen väitti äänestäneensä koko 2 §:n säilyttämisen puolesta. Muilta ei saatu selvitystä. Kun ryhmä kuitenkin päätti äänestää takautuvan lakiesityksen puolesta, vaikka siitä jo oli 2 § jätetty pois, tapahtui se sillä perusteella, että tämän takautuvan lain aikana voitaisiin saada vahvistetuksi tilattoman väestön asuttamista koskevat ja muut asutuslait, »joitten perusteella torpat voisivat tulla lunastetuiksi vapaan sopimuksen kautta».

Mitään torpparikysymystä sivuavaa aloitetta ei maalaisliiton taholta jätetty vuoden 1913 valtiopäiville, mutta vuonna 1914 Mikko Luopajarvi uudisti puolueen taholta useita kertoja aikaisemminkin esitetyn obliigaatiolaina-aloitteen, joka jälleen jäi käsittelemättömänä maatalousvaliokuntaan valtiopäivien päättyessä.⁵⁵

Nuorsuomalaisten pääpyrkimyksenä oli toisaalta tilattoman väestön vapaaehtoiseen kauppoihin perustuva asuttaminen sekä toisaalta vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen muuttaminen sellaiseksi, että maanomistajat edelleen haluaisivat tehdä uusia vuokrasopimuksia. Tämä merkitsi vuokramiesten näkökulmasta »häikäilemätöntä maanvuokra-asetuksen huonontamisyritystä», kuten Työmies asian tulkitsi.⁵⁶

Työmiehen varsinaisesti tarkoittama »yritys» oli Heikki Renvallin, Jonas Castrénin sekä eräiden muiden vuoden 1913 valtiopäiville jättämä esitys vuoden 1909 asetuksen eräiden kohtien muuttamisesta.⁵⁷ Esitys noudatti päälinjoiltaan aikaisemmin selostettua⁵⁸ Maanviljelijäin Yleisen Liiton kantaa. Vuoden 1909 asetuksen voimassaoloaika ei ole hälventänyt siihen alunperin kohdistettuja epäluuloja, sanottiin esityksessä, ja ilmeistä on, että vuonna 1916 päättyviä sopimuksia ei enää uudisteta. Suurilukuisen kansalaisryhmän on silloin pakko jättää tähänastiset asuinpaikkansa ja etsiä ansiota heille oudoilta työaloilta. Maanvuokrakomitean laatima takautuvan lain uudistamishdotus, huolimatta siitä että se loukkaa saavutettuja oikeuksia, ei paranna tilannetta, vaan ainoastaan lykkää ratkaisua. Mutta jos vuonna 1916 voidaan vuokrasopimukset uusia, ei hädästä ole pelkoa.

Pahimpana esteenä oli esityksen mukaan lyhin vuokra-aika, joka oli alennettava 25 vuodeksi. Asetuksen 6 §:stä oli poistettava määräys,

⁵⁴ Ks. s. 156.

⁵⁵ VP 1914, Liitteet VIII, An.chd. N:o 71, Ptk. s. 1069.

⁵⁶ Työmies 26. 2. 1913.

⁵⁷ VP 1913, Liitteet VIII, Edusk.es. N:o 25.

⁵⁸ S. 127.

jonka mukaan pienten tilojen vuokra ei saanut nousta suhteellisesti korkeammaksi kuin suuremmista tiloista maksettava vuokra. Samalla katsottiin, että asetusta ei saisi lainkaan soveltaa taajaväkisen maalaisyhdyksunnan alueeseen, koska sellaisessa täytyi olla vapaampi muuttomahdollisuus ja koska kysymykseen tuli pelkkä tonttimaata. Edelleen esityksessä ehdotettiin, että päivätyövuokrasta rahavuokraan siirryttäessä täytyi saada molemminpuolinen suostumus, koska muutoin maanomistaja saattaisi äkkiä joutua työvoimapulan eteen ja vuokramies ansiomahdollisuuksia vaille. Vuokramiehen tekemien parannusten korvauksiin nähden siinä esitettiin, että korvauksia ei tarvitsisi maksaa sellaisista suuremmista parannuksista, joista ei ollut tehty kirjallista sopimusta. Lopuksi siinä ehdotettiin, että vuokralautakunnan jäsenten vaaliin saisivat asianomaisessa vuokralautakuntapiirissä asuvien maanomistajien lisäksi osallistua myös ne maanomistajat, joilla oli vuokramiehiä piirin alueella, vaikka he itse asuisivatkin muualla.

Maatalousvaliokunta käsittelee aloitteen yhdessä E. Elorannan tekemän, samoin vuoden 1909 eräiden kohtien muuttamista koskevan ehdotuksen kanssa.⁵⁹ Mietinnössään valiokunta katsoi, että koska maanvuokrakysymystä pohtimaan oli asetettu komitea, ei nyt ollut syytä ryhtyä vuokra-asetuksen osittaisiin muuttamisiin. Pidemmälle asiassa ei päästyäkään, sillä mietintö ei ennättänyt eduskunnassa täysistuntokäsittelyyn.⁶⁰

Vuoden 1913 vaaleja varten nuorsuomalainen puolue julkaisi erityisen vaaliohjelman.⁶¹ Sen kärki suuntautui ensisijaisesti sosiaalidemokraatteja vastaan. Tilattoman väestön maanhankinta on tärkeimpiä asioita, siinä sanottiin. Näissä vaaleissa on valitsijain ratkaistava, onko sitä ajettava tilattomien pysyvistä etua tarkoittavalla tavalla vaiko jätettävä se sosiaalidemokraattien omia taktillisia etuja tarkoittavan ja yhäti muuttuvan maalaisohjelman varaan. Erityisesti on suunniteltava keinoja, »joilla torpparien pyrkimys päästä vuokramaansa omistajaksi saataisiin mahdollisimman suurena määränä toteutumaan, toteutumaan vuokramiesten ja yhteiskunnan eduksi, mutta maanomistajienkaan oikeuksia loukkaamatta». Tämän lisäksi tarvitaan vuokralain uudistusta, koska »ei hetikään kaikille torppareille läheisessä tulevaisuudessa voida valmistaa tilaisuutta oman maan saamiseen».

Nuorsuomalaisten kanta oli täten pysynyt samana vuodesta 1907 lähtien. Torppareita oli itsenäistettävä mahdollisimman laajassa mitas-

⁵⁹ VP 1913, Liitteet VIII, An.chd. N:o 18.

⁶⁰ VP 1913, Asiak. V, Esitysmietintö N:o 5., Ptk., s. 491.

⁶¹ Helsingin Sanomat 18. 6. 1913. Ks. myös Helsingin Sanomat 6. 7., 18. 7. ja 29. 7. 1913. Lchden vaaliartikkelien kärki oli suunnattu selvästi sosiaalidemokraatteja vastaan, maalaisliittoon se kohdistui vain 18. 7. ja 29. 7., mutta muihin porvarillisiin puolucisiin ei suoranaisesti lainkaan.

sa, mutta ilman pakkotoimenpiteitä ja maanomistajalle tulevaa täyttä korvausta vastaan. Puolueryhmän taholla torpparikysymystä pidettiin edelleen tilattoman väestön kysymyksen yhtenä osana. Siinä mielessä puolueen edustajat jättivät vuoden 1914 valtiopäiville kaksi aloitetta-kin; Ahmavaaran ym. allekirjoittaman anomusehdotuksen valtiolainan ottamisesta »Suomen maalaisväestön asutusrahaston» vahvistamiseksi sekä U. Branderin ym. nuorsuomalaisen allekirjoittaman anomusehdotuksen lainain myöntämisestä maalaiskuntien tilattoman väestön lainakassoille.⁶²

Vuoden 1912 maatalousvaliokunta ja suuri valiokunta olivat Suomen maalaisväestön asutusrahastoa koskeneissa mietinnöissään ehdottaneet, että eduskunta valtuuttaisi hallituksen ottamaan enintään 25 miljoonan markan lainan rahastoa varten. Kun asia äänestettiin lepäämään, lainaehdotus raukesi.⁶³ Maatalousvaliokunnan ehdotuksen mukaisesti eduskunta hyväksyi keväällä 1914 päätöksen, että jos vuonna 1912 lepäämään jätetyn ja vuoden 1914 valtiopäivillä lopullisesti hyväksyttävän asetus-ehdotuksen mukaisesti perustetaan asutusrahasto ja jos tämä rahasto ottaa koti- tai ulkomaista lainaa, eduskunta suostuu valtioneuvoston myöntämiseen aina 25 miljoonan markan määrään saakka. Päätös tehtiin äänin 97—78. Sosiaalidemokraatit vaativat asian käsiteltäväksi samassa järjestyksessä kuin valtiolainoja koskevat asiat, jolloin sen hyväksyminen olisi vaatinut määrääntönnön. Puhemies Ståhlbergin vedottua sekä erääseen ennakkotapaukseen että myös Ruotsin käytäntöön, eduskunta päätti käsitellä tämän valtion takuuta koskevan asian tavallisessa järjestyksessä.⁶⁴

Branderin ehdotuksen mukaisesti eduskunta päätti esittää hallitukselle, että koska tilattoman väestön lainarahaston lainoja kysyttiin huomattavasti enemmän kuin mitä rahastosta voitiin myöntää, tarkoitukseen varattaisiin valtion varoista yksi miljoona markkaa vuonna 1915.⁶⁵ Kumpikaan päätös ei johtanut hallituksen taholta käytännön toimenpiteisiin.

4. Ruotsinkielinen tilaton väestö

Ruotsalainen kansanpuolue pysyi korostetusti perustuslaillisella linjalla ja samalla torpparikysymykseen nähden tiukasti lain kirjaimen ja omis-

⁶² VP 1914, Liitteet VIII, An.ehd. N:o 70, ja 73.

⁶³ VP 1912, Asiak V, Esit.miet. N:o 14, s. 24.

⁶⁴ VP 1914, Ptk., ss. 624—26, Asiak V, Anom.miet. N:o 8.

⁶⁵ VP 1914, Ptk., s. 677; Asiak. V, Anom. miet. N:o 24.

tusoikeuden kunnioittamisen kannalla. Mutta sen maatalouspolitiikkaan toi oman vivahteen puolueen pyrkimys säilyttää »ruotsalainen maa ruotsalaisissa käsissä».⁶⁶

Ensimmäisessä, vuonna 1906 hyväksytyssä ohjelmassaan puolue asettui kannattamaan tilattoman väestön maanhankintaa omistusoikeudella korostaen, että tämä toiminta olisi tarpeen erityisesti rannikkoseuduilla.⁶⁷ Puolueen johtava maatalouspoliitikko Gösta Grotenfelt yhtyi kirjoituksissaan Agraarikomitean kantaan vapautteen ja luonnolliseen kehitykseen vedoten.⁶⁸ Tämä ajatustapa pysyi puolueessa määrävänä, mutta samalla ruotsinkielisten keskuudessa heräsi yksityinen asutustoiminta, jonka kaltaista suomenkielisten taholla ei saatu aikaan.

Herätteen antoi professori Edvard Blomqvist. Maassa oli tilattomia paljon ja Tilattoman väestön lainarahasto oli tarkoitukseensa riittämätön. Nimenomaan ruotsalaisseutuja ajatellen Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla tilanne oli parempi, mutta Uudellamaalla ja Turun seudulla oli maataomistavaa väestöä saatava lisätyksi. Tämän lisäksi oli Blomqvistin mukaan pidettävä mielessä, että maan säilyminen ruotsinkielisen väestön hallinnassa oli tämän väestön elinehto. Näistä perusteista lähtien perustettiin Helsingin pitäjässä Blomqvistin toimesta »Svenska Odlingens Vänner i Helsing» -niminen yhdistys vuonna 1906 ja seuraavan vuoden elokuussa perustettiin Malmin kunnantalolla »AB Svenska småbruk och egna hem» -niminen yhtiö. Yhtiön toimitusjohtajaksi valittiin Eric v. Rettig, joka pysyi tässä toimessa aina vuoteen 1937 saakka.⁶⁹

Sääntöjensä mukaan yhtiön tuli Helsingin pitäjässä ja osakepääoman puitteissa myös muualla Uudenmaan läänissä toimia ruotsinkielisen väestön kiinnittämiseksi maahan. Tässä tarkoituksessa yhtiön tuli ostaa kiinteistöjä, jotka sitten ositetaan tilattomille myytäväksi. Maansaantiin etuoikeutetuiksi asetettiin ne henkilöt, jotka olivat käyneet ruotsinkielisen pienviljelijäkoulun. Yhtiön pohjapääomaksi määrättiin 100 000 markkaa.⁷⁰

Pienestä alkupääomastaan huolimatta yhtiön välitystoiminta oli alusta alkaen verraten vireätä. Vuosina 1909—1916 sen toimesta välitettiin kaikkiaan 361 pikkutilaa, joista 208 oli viljelystiloja sekä 153 asuntoja muita tiloja. Välitetty maa-ala oli kaikkiaan 5 167,9 hehtaaria, josta peltoa oli 1 334,7 hehtaaria. Mainittakoon, että koko maan asutustoimintaa varten perustetun Tilattoman väestön lainarahaston kautta oli vuo-

⁶⁶ Ks. *Nya Pressen* 8. 10. 1912.

⁶⁷ *Svenska Folkpartiet. Årsskrift 1913*, ss. 10—11.

⁶⁸ *Finsk. Tidskrift 1907*, Tom LXIII, ss. 413—415.

⁶⁹ *Gustafsson*, *Aktiebolaget Svenska småbruk och egna hem*, ss. 7—9.

⁷⁰ *Gustafsson*, *emt.*, s. 10.

sina 1892—1913 myönnetty yhteensä 8 140 lainaa, joiden avulla oli ostettu maata yhteensä n. 160 000 hehtaaria.⁷¹ Vuonna 1913 yritettiin perustaa vastaavaa välityslaitosta Pohjanmaan ruotsinkielistä väestöä varten, mutta yritys ei onnistunut.⁷²

Asiasta syntyi väittelyä vielä vuonna 1917. Emil Schybergson katsoi silloin, että ruotsalaisen maan siirtymistä suomalaisten omistukseen oli kuvattu liian synkin värein, koska toisaalta oli myös suomalaista maata siirtynyt ruotsinkielisille. Hufvudstadsbladet vastasi tähän, että varsinkin Pohjanmaalla, missä edellä mainittu yritys epäonnistui, maata siirtyy jatkuvasti suomalaisille ja ruotsinkieliset joutuvat siirtymään Amerikkaan tai muualle. Kun myös Helsingin Sanomat ja Uusi Suometar puuttuivat keskusteluun, korosti Hufvudstadsbladet, että kysymyksessä ei suinkaan ollut mikään ruotsalaistuttamispyrkimys, vaan ruotsinkielisen väestön kansallinen säilyttäminen.⁷³

Ruotsalaisen kansanpuolueen tehtävänä oli ajaa Suomen ruotsinkielisen väestön etuja. Koska tämä väestö kuitenkin koostui ammatillisesti ja sivistyksellisesti mitä erilaisimmista henkilöistä, oli sille vaikea löytää kaikkia ruotsinkielisiä tyydyttävää sosiaalista ohjelmaa. Vuoden 1912 alussa Åbo Underrättelser kuitenkin nosti kysymyksen, olisiko puolueessa jälleen herätettävä vasemmistoryhmä vuoden 1906 tapaan »uusliberaalisella» ohjelmalla. Tähän yhtyi radikaalinen Veckobladet huomauttaen, että puolue »miltei tuskallisen tarkasti» varoi kaikkia sosiaalisia kysymyksiä. Maaliskuun alussa 1913 puoluehallitus päättikin kutsua koolle laajennetun puoluehallinnon, puolueen maaseutuedustajat sekä ruotsinkielisiä rahvaanmiehiä Uudeltamaalta, Pohjanmaalta ja Länsi-Suomesta keskustelemaan erityistä suurempaa poliittista kantavuutta omaavista sosiaalisista kysymyksistä. Näiden joukkoon luettiin myöskin maanvuokralaki, johon esitettiin eräitä muutoksia.⁷⁴

Laajemman keskustelun aiheeksi asia tuli kuitenkin vasta, kun puolue elokuussa 1913 pidetyissä eduskuntavaaleissa kärsi tappion. Edustajapaikat tosin vähenivät vain yhdellä (26—25), mutta puolueen saama äänimäärä väheni 106 800:sta 94 600:aan. Åbo Underrättelser tarttui taas asiaan ja katsoi vaalitappion syyksi sen, että puolueella ei ollut kelvollista sosiaalista ohjelmaa. Lehti käsitteli sitten puolueen ohjelman syntyä selittäen, että sovittelujen jälkeen oli päädytty ohjelmaan, jon-

⁷¹ *Gustafsson*, emt. s. 34; Kamaritoimituskunnan julkaisuja N:o 18, s. 21, taulukot ss. 3, 19.

⁷² Svenska Folkpartiets Årsskrift II, 1914, s. 28; Nya Pressen 8. 10. 1912.

⁷³ Finsk Tidskrift 1917, Tom LXXXII, ss. 81—85; Hufvudstadsbladet 28. 2., 6. 3. ja 8. 3. 1917. Ks. myös Hufvudstadsbladet 30. 4. 1916 ja Dagens Press 3. 5. 1917.

⁷⁴ v. *Bonsdorff*, Svenska Folkpartiet, ss. 163, 167.

ka mukaan mm. maakysymykset oli ratkaistava maatalousopetuksen, osuustoiminnan ja valtion avustamien maanhankintaluottojen avulla.⁷⁵

Keskustelua kiihdytti se, että juuri ennen vaaleja oli julkisuuteen päässyt kirje, jonka Vasapostenin toimittaja J. Alfr. Strandberg oli kirjoittanut edustajaehdokas Otto Andersonille. Strandberg ehdotti siinä erityisen ruotsinkielisen talonpoikaispuolueen perustamista. Kirjeeseen viitaten Åbo Underrättelser arveli, että ellei ohjelmaa uusittaisi, puolue saattaisi hajaantua.⁷⁶

Nya Pressen, joka maaliskuusta 1914 alkoi ilmestyä nimellä Dagens Press, yhtyi Åbo Underrättelseriin. Sen sijaan Hufvudstadsbladet asetui vanhoillisemmalle kannalle ja myös V. M. v. Born itse Nya Pressenissä kirjoitti lehden radikaalisempaa kantaa vastaan. Käydyn keskustelun tuloksena ohjelmakysymys tuli puoluekokouksessa kesäkuussa 1913 esille. Talvella asetetun jaoston ehdotuksesta kokous kuitenkin hyväksyi maatalouteen liittyvät ohjelmakohdat miltei vuoden 1906 ohjelman mukaisina vain lisäyksellä, että itsenäisten pienviljelmien muodostumista valtion, tarkoitusta varten perustettujen luottolaitosten sekä kuntien välityksellä oli edistettävä.⁷⁷

Puolueohjelma jäi täten edelleen ylimalkaiseksi. Sekä puolueeseen kuuluvat kansanedustajat että puoluelehdistö kannattivat Luotto-osakeyhtiön kaltaisia vapaaehtoisuuteen perustuvia järjestely-yrityksiä, mutta mitään lakisääteisiä pakkotoimenpiteitä ei edes lehdistössä esitetty. Vieläpä vuonna 1916, kun puoluekokouksessa oli esillä porvarillisten puolueiden yhteiseksi tarkoitettu torpparikysymystä koskeva vaaliohjelma, kokous päätti hyväksyä sen »pääpiirteissään» sitoutumatta sen yksityiskohtiin.⁷⁸

5. Yksityiset rahalaitokset luotonantajina

Kaiken aikaa näinä vuosina jatkui kuntien välittämänä maanhankinta tilattoman väestön lainarahaston avulla entiseen tapaan ja samaten harjoitti valtiovalta edelleen osto- ja palstoitustoimintaa. Mm. syksyllä 1913 senaatti päätti ostaa Sälinkään kartanolta palstoittamista varten alueen,

⁷⁵ Åbo Underrättelser 29 8, 31. 8 ja 2. 9 1913. — On kuitenkin huomattava, että vuoden 1913 äänestysaktiiviteetti oli yleensäkin eduskuntavaalihistoriamme alhaisin, vain 51,1 %.

⁷⁶ v. *Bonsdorff*. cmt., ss. 173—74; Nya Pressen 6. 9. 1913.

⁷⁷ v. *Bonsdorff*. cmt., ss. 175—76, 187, 241. Ks. myös Hufvudstadsbladet 24. 8. 1913 Nya Pressen 12. 9. 1913, 2. 10. 1913 ja 12. 2. 1914, sekä Uusi Suometar 23. 6. 1914.

⁷⁸ v. *Bonsdorff*. cmt., ss. 196—98.

jolla oli 45 torppaa.⁷⁹ Tähän ryhmään on luettava myös Jokioisten kartanoiden osto valtiolle 1. 8. 1918.

Myös eräät yksityiset rahalaitokset pohtivat kysymyksen ratkaisemista omalta osaltaan. Heinäkuussa 1912 pidetyssä Suomen Säästöpankkiyhdistyksen kokouksessa Viipurissa valtion asutustarkastaja Östen Elfing alusti kysymyksen »Mitä voisivat säästöpankit tehdä tilattoman maalaisväestön maanhankinnan helpottamiseksi». Alustuksessaan hän päätyi ehdotukseen, että säästöpankkien keskuspankki myöntäisi lainoja maalaiskunnille tarkoitusta varten käytettäväksi. Keskustelussa mm. kansanedustaja rovasti A. O. Vuorimaa asettui ehdotusta vastaan katsoen, että keskuspankki tarvitsi rahansa muihin tarkoituksiin. Päätösponneksi tuli kuitenkin Einar Böökin ehdotus, jonka mukaan kokous »tunnustaen säästöpankeilla olevan tärkeän tehtävän pienviljelijäasutuksen edistämiseksi» jätti valtuuskunnan tehtäväksi valmistaa asiaa koskevan erityisen toimintaohjelman.⁸⁰

Valtuuskunta tiedusteli asiaa eri säästöpankeilta ja sai 31 pankilta vastaukset, joiden mukaan voitiin arvioida, että säästöpankit olivat vuosina 1902—11 myöntäneet maanhankintaa varten lainoja kaikkiaan yli 10 miljoonan markan määrästä. Vastausten mukaan lainat olivat osoitautuneet erittäin edullisiksi »sekä vakuuden varmuuteen että sitoumusten täsmälliseen täyttämiseen nähden». Eräs pankki oli esittänyt, että tällaisia lainoja voitaisiin myöntää jopa alennetulla korolla, koska hyvinvoipa pienviljelijä vuorostaan olisi säästöpankin parhaita tallettajia. Julkaisemassaan kirjasessa valtuuskunta kehoittikin säästöpankkeja edelleen harjoittamaan lainausta maanhankintaa varten ottamalla samalla huomioon lainanottajan persoonalliset ominaisuudet sekä maan todellisen arvon.⁸¹

Vuodesta 1913 lähtien virallisen tilaston säästöpankkitilastossa julkaistiinkin erillistä tilastoa tilattomalle väestölle annetuista lainoista, joita vuosina 1913—18 myönnettiin seuraavat määrät:⁸²

	Lainojen lukumäärä	Lainojen rahamäärä	Lainojen keski- määräinen suuruus
1913	2 752	3 110 257 mk	1 130 mk
1914	2 518	2 990 347 »	1 188 »
1915	2 846	4 385 697 »	1 541 »
1916	3 144	7 686 514 »	2 445 »
1917	3 040	10 806 839 »	3 555 »
1918	2 286	13 871 463 »	6 068 »

⁷⁹ Kamaritoimituskunnan kertomuksia (eri vuosilta); Tal.os. ptk. 23. 4., 14. 5., 22. 8., 1913. VA.

⁸⁰ Suomen Säästöpankkiyhdistyksen II:n kokouksen pöytäkirja, ss. 31—36.

⁸¹ Säästöpankit ja maanhankinta tilattomille, ss. 7—9.

⁸² SVT VII, A, taulu 10.

Säästöpankkien myöntämien lainojen kokonaismäärä ja niiden avulla hankittujen tilojen määrä nousi täten huomattavasti korkeammaksi kuin tilattoman väestön lainarahaston toiminnan tulokset. Heinäkuussa 1915 Säästöpankkiyhdistyksen kokous hyväksyi päätöksen, jonka mukaan paikalliset maanviljelysseurat antaisivat lausunnot lainojen tarkoituksenmukaisuudesta sekä välittäisivät ja valvoisivat niiden käyttöä.⁸³

Lääneittäin säästöpankkien myöntämät asutuslainat jakautuivat seuraavasti:

	Vuosina 1913—18 myönnettyjen lainojen		Vuoden 1914 lainojen
	lukumäärä	markkamäärä	keskimääräinen suuruus
Uudenmaan lääni	1 341	3 267 798	1 164
Turun ja Porin lääni	5 991	20 122 477	1 505
Hämeen lääni	2 241	6 225 194	1 383
Viipurin lääni	594	1 008 626	669
Mikkelin lääni	438	1 415 338	648
Kuopion lääni	426	861 645	467
Vaasan lääni	3 052	5 497 734	1 029
Oulun lääni	2 503	4 452 305	766

Kaikkiaan säästöpankit myönsivät mainittujen kuuden vuoden aikana tilattoman väestön asutustarkoitukseen 16.586 lainaa, mikä määrä vastasi enemmän kuin kymmenettä osaa vuokratilojen määrästä. Lainojen yhteinen suuruus oli 42.851.117 markkaa eli huomattavasti enemmän kuin se 25 miljoonaa markkaa, josta eduskunnassa oli kiistelty pitkään ja ilman tuloksia. Tosin näissä luvuissa on jo vuodesta 1915 lähtien vaikuttamassa inflaatio, jonka takia loppusumma vastaisi vuoden 1913 rahassa noin 20 miljoonaa markkaa. Maan hankintaan oli myönnetty yhteensä 8.575 lainaa, määrältään 31.395.997 markkaa, sekä asuntojen hankintaan 8.011 lainaa, määrältään 11.455.120 markkaa. Tilastosta ei ilmene kuinka suuri osa lainansaajista oli maanvuokraajia ja kuinka suuri osa varsinaista tilatonta väestöä.⁸⁴

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Suomen johtelimitys ryhdyttiin määrätietoisemmin suunnittelemaan vuonna 1914. Kesällä 1915 yhtiö teki päätöksen antaa vuosittain 3 miljoonaa markkaa lainoina maalaiskunnille, jotta nämä voisivat auttaa torppariväestöön kuuluvia tilattomia

⁸³ Suomen Säästöpankkiyhdistyksen III:n kokouksen pöytäkirja, ss. 11—15.

⁸⁴ Näitä lukuja ei voida suoraan verrata maanvuokratilaston omaksi lunastettujen tai maanmittaustilaston lohkomisten määriin, koska lainasopimus, vuokrasuhteen päättyminen ja lohkomisen tapahtuivat eri aikoina.

saamaan omia pientiloja. Porvarilliset sanomalehdet tervehtivät päätöstä »jakamattomalla ilolla», kuten Työmies sanoi, koska sen avulla torpparit saisivat omia tiloja ja maanomistajat tarvitsemaansa pääomaa. Omasta puolestaan Työmies kuitenkin katsoi, että kysymyksessä oli pelkäästään maanomistajien etujen ajaminen, koska torpparit joutuisivat maksamaan lainoistaan 6 %:n vuotuismaksun, josta vielä 0,25 % oli kunnille maksettavaa välityspalkkiota.⁸⁵

Vakuutusyhtiö Suomen tekemällä päätöksellä ei ollut käytännöllistä merkitystä sikäli, että päätös tehtiin verraten myöhäisessä vaiheessa ja edellytti lisäksi kuntien välitystä, kun sen sijaan säästöpankkilainat myönnettiin suoraan lainan tarvitsijoille. Periaatepäätöksenä se kuitenkin osoittaa, että vuonna 1915 olisi pelkäästään säästöpankkien ja Vakuutusyhtiö Suomen myöntämiä varoja ollut käytettävissä yhteensä yli 7 miljoonaa markkaa, mikä olisi merkinnyt noin 5,5 miljoonaa markkaa vuoden 1913 rahassa tätä yhtä ainoata vuotta varten.

Kun näitä lukuja verrataan eduskunnassa esitettyihin rahamääriin ja kun samalla otetaan huomioon myös tilattoman väestön lainarahasto, ruotsinkielisten oma asutustoiminta sekä hypoteekkipankin lainoitustoiminta, herää kysymys, eikö koko ongelma olisi ilman vuosien 1917 ja 1918 tapahtumia ratkennut itsestään yksityisen osto- ja rahoitustoiminnan kautta ilman valtion väliintuloa. Tilannetta olisi ilmeisesti vielä helpottanut se, että varmaan muutkin rahalaitokset olisivat lisänneet lainanantoaan maanhankintaa varten. Myöskin monet kunnat olivat kesästä 1914 lähtien erityisen halukkaita tekemään jotakin asian hyväksi. Vuokramiehet olivat yleensä halukkaat ostamaan viljelmänsä omakseen kohtuullisesta hinnasta ja maanomistajat puolestaan olivat sekä vuokrasuhteisiin tulleiden hankaluuksien että pääomantarpeittensa takia halukkaita myymään vuokraviljelmät niiden haltijoille.⁸⁶ Eduskunnan maatalousvaliokunta laski keväällä 1918, että kaikkien silloisten torppien ja lampuotitilojen yhteenlaskettu lunastussumma olisi ennen maailmansotaa vallinneen rahanarvon mukaan ollut noin 160 miljoonaa markkaa ja mäkitupa-alueiden vastaavasti noin 46 miljoonaa markkaa.⁸⁷ Edellä mainitut luotonsaantimahdollisuudet olisivat ainakin teoriassa tehneet

⁸⁵ Helsingin Sanomat 2. 6. 1915; Dagens Press 2. 6. 1915; Työmies 4. 6. ja 5. 6. 1915; Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi. Vuosikertomus 25:ltä tilivuodelta 1915, s. 7.

⁸⁶ Ks. esim. Suomalainen 26. 6. 1914 (Jämsä); Aamulehti 11. 7. 1914 (Ylikiiminki) ja 12. 7. 1914 (Karkku); Turun Sanomat 16. 7. 1914; Helsingin Sanomat 9. 12. 1914 ja Uusi Suometar 25. 2. ja 27. 2. 1915.

⁸⁷ II VP 1917, Asiak. III, HE N:o 41, Mtvkm., ss. 31—32. Laskelman mukaan tilojen koko arvo oli 235 milj. mk, josta vuokramiesten omaksi luettavaa oli noin 75 milj. mk. Mäkitupien osalta vastaavat luvut olivat 55,5 milj. mk ja 9,3 milj. mk.

mahdolliseksi, että vuokra-alueiden itsenäistäminen olisi voinut vapaaehtoista tietä tapahtua parinkymmenen vuoden kuluessa. Tämä osoittaa, että liberalistien vaatimaa vapaaehtoisuuteen perustuvaa itsenäistämistä voitiin täysin oikeutetusti perustella.

Vapaaehtoisuuteen perustuva torpparikysymyksen järjestely tuskin kuitenkaan olisi riittänyt. Läheskään kaikki maanomistajat eivät olleet joko taloudellisista tai henkilökohtaisista syistä halukkaita myymään jotakin vuokratilaa juuri sen silloiselle haltijalle. Axel Lille kertoi jopa, että kun Svenska småbruk och egna hem-yhtiö lähetti kiertokirjeen maanomistajille ja tarjoutui siinä välittämään vuokraviljelmien lunastuksia, se ei saanut kirjeseensä yhtään ainoata vastausta.⁸⁸ Toisaalta läheskään kaikki vuokramiehet eivät olisi kyenneet maksamaan vapaiden markkinoiden määräämiä hintoja tiloistaan, varsinkaan kun helpommat luotonsaantimahdollisuudet ja lisääntyvä kysyntä olisivat ilmeisesti vielä kohottaneet niitä lisää. Edelleen oli ilmeistä, että vapaaehtoisuuteen perustuva lunastus olisi tapahtunut liian hitaasti, koska monet vuokranantajat olivat tyytymättömiä vuoden 1909 vuokra-asetukseen eivätkä mielellään enää olisi suostuneet solmimaan uutta vuokrasopimusta tämän asetuksen vaatimalla tavalla.⁸⁹ Näistä syistä ainakin osa vuokraperheistä olisi joutunut lähtemään viljelmiltään ellei heitä edelleen olisi valtiotalan taholta suojattu. Miten suuri tämä osa olisi ollut, sitä on mahdoton jälkepäinkään arvioida; sosiaalidemokraattien taholla puhuttiin jopa kymmenistä tuhansista tiloiltaan häädettävistä, jotka virtaisivat kaupunkeihin työttömyyttä lisäämään. Joka tapauksessa yhteiskunnallisten häiriöiden pelko oli niin suuri, että kokonaisratkaisua ei voitu jättää vapaan kehityksen varaan.

6. Hajaehdotuksia

Erilaisten yhteisöjen ohella myös eräät yksityiset henkilöt yrittivät löytää keinoja ongelman ratkaisemiseksi. Maatalous-lehdessä esitti syyskesällä 1915 Johannes Wallén oman ehdotuksensa.⁹⁰ Hän totesi aluksi, että torppia oli jo yhä enenevässä määrin myyty itsenäisiksi ja että näin oli edelleen tehtävä, koska vuokrasuhteita ei näkynyt voitavan järjes-

⁸⁸ Hufvudstadsbladet 25. 4. 1916 (puoluekokouspuheenvuoro).

⁸⁹ Yksinomaan Sosialisti-lehdessä oli 15.—24. 12. 1914 välisenä aikana uutiset noin 700:sta lähtökäskystä, joiden mukaan vuokramiehen oli lähdettävä tilaltaan laillisen lähtöajan kuluttua 14. 3. 1916, jolloin vuonna 1909 säädetty suoja-aika päättyi.

⁹⁰ Maatalous n:o 20/1915, ss. 470—473.

tää. Lunastushinnan alentamiseksi Wallén esitti, että maanomistaja ensin myisi lunastettavan metsän määrämittaan, jolloin vuokramies ei joutuisi lunastamaan tukkipuita. Kohtuullinen lunastushinta taas olisi voitu saada esille esimerkiksi huutokaupassa, jossa maanomistaja olisi pidättänyt itselleen oikeuden hyväksyä tarjoukset. Wallénin ehdotus pitäytyi täten täyteen vapaaehtoisuuteen eikä toisaalta olisi taannut sitä, että vuokramiehet olisivat voineet lunastaa omat viljelmänsä.

Huomattavasti pidemmälle meni vartavasten laatimallaan kirjasella Valion toimitusjohtaja F. M. Pitkäniemi. Hän lähti siitä, että tilaton väestö, joka luottaa Venäjän valtaan enemmän kuin omaan hallitukseen, on yhteiskunnallisesti epäluotettavaa. Jos tulee suurlakon kaltainen tilanne, jossa järjestysvalta on voimaton, siirtyvät Venäjän vallankumousliikkeet Suomeen ja seurauksena on anarkia, Pitkäniemi ennusti. Suurlakossa kansa oli yhtenäinen, sosiaalidemokraatit mukaan luettuina, mutta nyt on toisin. Sen tähden on tilattoman väestön kysymys saatava kii-reisesti ratkaisuunsa.⁹¹

Ratkaisuksi Pitkäniemi ehdotti ensinnäkin, että taannehtiva asetus kerta kaikkisesti jatkettaisiin kestävänsä viisikymmentä vuotta, toiseksi että eduskunnassa esitetty pientila-asetus hyväksyttäisiin, kolmanneksi että kunnille annettaisiin pakkoluovutus-oikeus rappiutiloihin yms. nähden sekä neljänneksi että perustettaisiin erityinen Kansan kiinteistöpankki ja määrättäisiin tupakkasuostunta eli erityinen tupakkavero varojen saamiseksi asutustarkoitukseen. Kuntien pakkoluovutus-oikeudesta puhuessaan hän sanoi, että sosialistien viljelyspakkovaatimuksen takana oli se suuri ja oikea ajatus, että kaikki viljelyskelpoinen maa pitää olla viljelyksessä.

Erikoisuutensa takia mielenkiintoisin kohta Pitkäniemen ehdotuksessa oli tupakkasuostunnan esittäminen. Koska eduskunnalla on verotus-oikeus, voi se määrätä veron alaisiksi tupakkateokset, joita tuotetaan vuosittain noin 25 miljoonan markan arvosta. Tupakkavalmisteille asetettava 20 %:n vero tuottaisi 5 miljoonaa markkaa vuodessa eli 100 miljoonaa markkaa 20 vuodessa. Veron tuotto luovutettaisiin perustettavalle Kansan kiinteistöpankille, joka muodostettaisiin esimerkiksi yhdistämällä tilattoman väestön lainarahasto ja osuuskassojen keskuslainarahasto. Asutustoiminnasta yli jäävät varat voitaisiin sijoittaa esimerkiksi kansaneläkelaitoksen pohjarahastoksi. Pitkäniemi laski varoja jäävän yli, koska asutustoimintaan voitaisiin käyttää myöskin obligatioita.

Pitkäniemi pyysi arvostelua A. Osw. Kairamolta, joka epäili tupakkasuostunnan onnistumista, koska valtiovallan oli vaikeata säilyttää entisiäkin suostuntoja ja koska ilmeisesti ainakin sosialistit tulisivat sitä

⁹¹ *Pitkäniemi*, Torpparikysymys ja maanomistusolojen uudistus.

vastustamaan. Taannehtivan asetuksen jatkamista Kairamo ei hyväksynyt, ellei siihen saataisi maanvuokrakomitean ehdottaman 2 §:n mukaisia muutoksia. Suuri osa torpankontrahdeista sisältää rajattoman metsän nautintaoikeuden, joka 50 vuodeksi jatkettuna tietäisi suunnatonta tuhlausta. Monet torpat sijaitsevat lisäksi sillä tavalla, että niiden yhdistäminen päätilan viljelyksiin on yleisen kansantalouden kannalta tarpeellista.⁹²

Tupakkasuostuntaa ei Kairamo sellaisenaan siis pitänyt huonona ehdotuksena, mutta katsoi, ettei se mene läpi. Sosialistit voivat tehdä mitä tahansa ilman, että heidän tarvitsee pelätä kannattajien menettämistä. Äärimmäiset perustuslailliset, kuten Neovius, v. Born ja Castrén taas »eivät ikinä suostu äänestämään sellaisen ehdotuksen puolesta, joka tuottaisi suurta prestiisiä nykyiselle hallitukselle». »Mikäli minä ymmärrän, ajoi arm. esitys maanvuokraoloista viime valtiopäivillä karille juuri tästä syystä, vaikkei siitä julkisuudessa mitään puhuttu», arveli Kairamo.

Katkeran tuntuisena Kairamo uskoi, että asiassa ei päästä minkäänlaiseen todelliseen parannukseen »niinkauan kuin nykyinen valtiollinen ristiriita kestää ja niinkauan kuin sosialistihumbuugi ei ole tehnyt julkista vararikkoa». Hän myönsi, että asema oli kutakuinkin toivoton, mutta kirjoitti samalla haluavansa täyttää velvollisuutensa maanvuokrakomiteassa koettamalla toisaalta vastustaa oikeiston liiallisia »houreita», mutta myös omistusoikeuden tarpeetonta loukkaamista. Hän ehdotti, että myöskin Pitkäniemi luopuisi omasta ehdotuksestaan ja asettuisi tukemaan suomalaisen puolueen »tasapuolista ja satoja kertoja harkittua ohjelmaa». »Se on minun vakaumukseni mukaan sittenkin ainoa, jolla on mahdollisuus toteutua laillista tietä. — Jos kumous tulee kysymykseen, niin asian laita on tietysti toinen, vaan silloin ei ainakaan minun tarvinne olla mukana», lopetti Kairamo.

Wallénin ja Pitkäniemen ehdotukset ilmaisevat jo miltei pakonomaista tarvetta löytää ratkaisu asiaan. Kairamon kirje puolestaan kuvastaa sitä toivottomuutta, jota olemme havainneet maanvuokrakomitean eräissä jäsenissä kesällä 1913. Samalla se henkilökohtaisena kirjeenä ilman mitään julkisen puoluetaistelun vaikutteita tuo näkyviin ne ylittämättömiltä tuntuvat kuilut, jotka edelleen erottivat kolme päämielipidesuuntaa toisistaan. Huomionarvoista on myös panna merkille, että sellainen vanha kokenut poliitikko kuin Kairamo, ei pitänyt yhteiskunnallisen kumouksen tuloa mitenkään mahdottomana. Tämä selittää sen, että hän ja eräät muut väsyneinäkin ponnistelivat »yhteiskuntaa turvaavien voimien» vahvistaminen mielessään.

⁹² Kairamon kirjeet Pitkäniemelle 14. 8. ja 22. 8. 1913. Kairamon kok., kansio 18. VA.

IV Ohjaket idässä

A. KOREVON KOMITEA

1. Vuoden 1914 valtiopäivät

Elokuussa 1913 suoritetuissa eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraattien edustajamäärä lisääntyi jälleen neljällä ja vanhasuomalaisten väheni kokonaista viidellä. Sosiaalidemokraattien koko edustajaluvuksi tuli 90, maalaisliiton edustajaluku oli 18 (ennen 16) ja muiden porvarillisten puolueiden yhteensä 92 (97).¹ Seuraavien säännöllisten vaalien aika oli vasta elokuussa 1916, joten tämän eduskunnan oli ratkaistava maanvuokrakysymys, jos se tahdottiin saada ratkaisuun ennen maaliskuun 16. päivää 1916. Vuoden 1914 valtiopäivien jälkeen oli kuitenkin vielä mahdollisuus käsitellä kysymystä vuoden 1915 valtiopäivillä sekä vuoden 1916 valtiopäivien alussa, jos ratkaisu jäisi niin myöhäiseen, minkä lisäksi oli vielä tarvittaessa mahdollisuus hajoittaa eduskunta ja toimeenpanna uudet vaalit. Takaportteja oli siis vielä useita vuoden 1914 valtiopäiviä aloitettaessa.

Näillä valtiopäivillä tuli lopullisesti hyväksyttäväksi tai hylättäväksi sekä vuoden 1911 että 1912 valtiopäivillä lepäämään jätetyt esitykset asetukseksi pientiloista sekä asetukseksi Suomen maalaisväestön lainarahastosta.² Maatalousvaliokunta hyväksyi käsittelypohjaksi vuoden 1912 esitykset 9 äänellä 8 vastaan. Sosiaalidemokraatit asettuivat esityksiä vastaan ensikädessä siitä syystä, että maansaantiin oikeutetut oli niissä määritelty edelleen Agraarikomitean jättämän perinnön mukaan. Ne, joiden oli pakko lähteä etsimään leipäänsä kaupungeista ja jotka eivät siten enää kuuluneet maalaistyöväestöön, jäivät esitysten ulkopuolelle,

¹ Näistä vanhasuomalaiset 38 (ennen 43), nuorsuomalaiset 29 (28) ja ruotsalainen kansanpuolue 25 (26). Kristillinen työväenliitto menetti ainoan edustajapaikkansa. Huomattakoon, että vaikka edelliset vaalit oli pidetty v. 1911, uusien vaalien toimitaminen v. 1913 oli lain mukainen. Vuoden 1911 vaalit oli nimittäin toimitettu heti tammikuun alussa, minkä vuoksi silloin valitut edustajat olivat ennen vuoden 1913 vaaleja jo ennättäneet istua kolmet valtiopäivät. Vrt. Komiteanmietintö N:o 2/1920, ss. 3, 28.

² VP 1914, Ptk. ss. 86—87.

mutta sen sijaan esitykset sitoivat piiriinsä torpparit, joita varten olisi tarvittu aivan omaa vapautuslainsäädäntöä. Evert Eloranta ehdottikin täysistunnossa sosiaalidemokraattien vastalauseen perusteella, että asutusrahastoasetuksen 4 § olisi muutettu kuulumaan: »Tilattomaan väestöön kuuluviksi luetaan tämän asetuksen mukaan Suomen kansalaiset, jotka elättävät itseään kokonaan tai pääasiallisesti ruumiillisella työllä, eivätkä ennestään omista manttaaliin pantua maata. Maanhankinnasta torppareille heidän vuokratiljelmänsä itsenäiseksi ostamalla säädetään erikseen».³

Koska tällaiset lepäämään jätetyt lait, jotka eivät olleet perustuslain luontoisia, oli hyväksyttävä yksinkertaisella ääntenenemmistöllä, oli niiden läpimeno verraten varma. Vanhasuomalaisen ja ruotsinkielisten taholta käytettiin täysistuntokäsittelyissä enää vain harva puheenvuoro, mutta sen sijaan maalaisliitto (Kallio, Pehkonen, Saalasti, Lohi) puolustivat voimakkaasti esityksiä syyttäen sosiaalidemokraatteja toisaalta vaikiintuneiden oikeusperiaatteiden vastaisesta torpparien vapauttamispyrkimyksestä sekä toisaalta pyrkimyksestä pitää vuokramiehet edelleen maata omistamattomina sosialismin kannattajina.⁴ Päätökseksi 17. 3. tuli, että eduskunta hyväksyi äänin 102—88 esitykset vuoden 1912 valtiopäivillä lepäämään jätetyssä muodossa.⁵

Eduskunta oli täten lopullisesti hyväksynyt kauan vireillä olleet asutuslait. Ne koskivat kuitenkin koko tilatonta väestöä eivätkä edes ensisijaisesti maanvuokraajia, minkä lisäksi niiden käytännöllinen merkitys riippui täysin varojen saannista. Varojen hankkiminen jäi puolestaan hallituksen toimenpiteiden varaan.

Edustaja Pekka Ahmavaara tosin teki samoilla vuoden 1914 valtiopäivillä anomusehdotuksen asetuksessa edellytetystä asutusrahastosta. Kun ehdotusta huhtikuussa käsiteltiin, katsoi Tokoi, että koko rahasto olisi turha, koska torpparivapautus vaati oman ratkaisunsa ja valtion muu asutustoiminta voitaisiin ratkaista samassa yhteydessä. Sosiaalidemokraattien kanta tuli vielä selvemmin esille, kun Uno Brander kysyi, miksi sosialistit ovat asettuneet kannattamaan pienviljelyksen säilyttämiseen tähtäävää torpparivapautusta. Siihen vastasi Mäki, että koska torppareissa jo oli kyllin pienviljelijöitä, olisi kaikki asutustoimintaan liikenevät varat käytettävä heidän itsenäistämiseensä. Myös Eloranta korosti, että oli tärkeintä säilyttää nykyisten viljelmien haltijat, torpparit, tiloillaan vapauttamalla heidät epävarmasta alustalaisasemasta. Tokoi puolestaan jatkoi, että torpparien vapauttamisella ei ollut mitään te-

³ Vrt. s. 53.

⁴ VP 1914, Ptk., ss. 295—314, 318—54, 357—67 ja 376—400.

⁵ VP 1914, Ptk. s. 400.

kemistä pienviljelyksen lisäämisen kanssa, koska nämä jo ennestään olivat pienviljelijöitä. Heidän viljelijäasemansa ei muutu, mutta heidän oikeudellinen asemansa tulee saman vertaiseksi itsenäisten pienviljelijöiden kanssa.⁶

Ahmavaaran anomusehdotus hyväksyttiin äänin 97—78. Se ei kuitenkaan johtanut mihinkään tuloksiin, koska keisari jätti edellä mainitut asutuslait vahvistamatta. Niiden vahvistaminen jäi Suomen itsenäisen hallituksen tehtäväksi, mutta sillä oli asian esille tullessa jo muita suunnitelmia asutuskysymyksen ratkaisemiseksi.⁷ Koko pitkä ja monivaiheinen käsittelyprosessi jäi — kuten edellä jo on todettu — näiden asutuslakialoitteiden kohdalla täysin turhaksi.

2. *Jatkomoratorio lepäämään yli vaalien*

Vuoden 1913 valtiopäivät olivat sosiaalidemokraattien ja äärioikeiston yhteisin voimin hylänneet takautuvan asetuksen jatkamista tarkoittavan esityksen. Senaatti jätti kuitenkin vuoden 1914 valtiopäiville ensimmäisenä esityksensä asiallisesti saman moratorioesityksen uudelleen.⁸

Työmies tervehti esitystä otsikolla »Ryöstölakiehdotus».⁹ Lehti arveli, että koska isännät eivät luovu rikastuttajistaan ja koska muutenkaan ei voida yht'aikaa häätää 60—70 000 maanvuokraajaa, ei mitään todellista häätöuhkaa ole. Sen takia täytyy senaatin uuden jatkolakiesityksen takana olla ainoastaan pyrkimys päästä kaikessa rauhassa järjestämään lopullinen ratkaisu mahdollisimman edulliseksi maanomistajille. Jos todellisia ratkaisuaajatuksia olisi olemassa, ne voitaisiin nyt samalla antaa eduskunnalle sen sijaan, että annetaan esitys, jonka 2 §:n mukaan isännällä on lähes mielivaltainen häätöoikeus torppareihinsa nähden jatkomoratorion aikana.

Esityksen 2 § olikin jälleen sen kompastuskivi. Lähetekeskustelussa¹⁰ sosiaalidemokraattien August Watanen sanoikin, että se on »vuokratalonpojalle valmiiksi langetettu ryöstötuomio». Heikki Ritavuori puolestaan katsoi, että koska lopullinen ratkaisu on tietymättömissä, lainsäätäjän käsiä ei saa sitoa väliaikaisilla järjestelyillä. Tällä hän tarkoitti

⁶ VP 1914, Liitteet VIII, An.chd. N:o 70, Ptk., ss. 561—67, 626, Asiak. V:2, an.miet. N:o 8.

⁷ Ks. *Haataja*, Asutuslainsäädäntö, ss. 94—95, 110.

⁸ VP 1914, Asiak I, Arm.es. N:o 1.

⁹ Työmies 5. 2. 1914.

¹⁰ VP 1914, Ptk., ss. 58—62.

sitä, että esitetty laki antaisi maanomistajalle oikeuden »eräitten epämääräisesti esitettyjen olosuhteiden vallitessa» saada vuokra-alue haltuunsa tai muuttaa vuokramiehen oikeuksia ja velvollisuuksia ennen lopullista järjestelyä. »Vuokramiesperheet, joita mahdollisesti haluttaisiin pysyttää viljelmänsä haltijoina, voisivat silloin jo olla vuokraviljelystä vailla», sanoi Ritavuori yhtyen siten tässä kohden sosialisteihin.

Maatalousvaliokunta päätti hankkia lisätietoja maanvuokrakomitealta sekä asetti asiaa valmistelemaan jaoston,¹¹ jonka työ valmistui maaliskuun lopulla. Valiokunnan mietintö saatiin valmiiksi 7. 4. ja tuli yleiskäsittelyyn eduskunnassa 15. 4. Maatalousvaliokunnan sosiaalidemokraattiset jäsenet olivat halunneet 2 §:n kokonaan pois ellei sen perusteella hädetyille taattaisi täydellistä korvausta heidän menetyksistään, mutta porvarilliset jättivät sen paikoilleen jonkin verran muutettuna. Eduskunnan täysistunto lähetti mietinnön ilman keskustelua suureen valiokuntaan.¹² Siellä 2 § yllättäen putosi kokonaan pois. Maalaisliittolaisen Lohen kertoman mukaan maatalousvaliokunta oli jo karsinut pykälää sosialistien tyydyttämiseksi, mutta nämä vaativat edelleen suuresa valiokunnassa sitä poistettavaksi kokonaan. Kun ruotsalaisen puolueen prof. Rosenqvist yhtyi heihin ja kun pari edustajaa oli poissa suuren valiokunnan ratkaisevasta istunnosta, arpa ratkaisi ja 2 § jätettiin pois.¹³

Kun asia palasi eduskuntaan,¹⁴ vanhasuomalainen Iipponen katsoi suuren valiokunnan mietinnön sellaiseksi, että sen hyväksyminen olisi ääretön maanomistajien oikeuksien loukkaus. Myös muut vanhasuomalaiset vaativat 2 §:n palauttamista lakiin. Perustuslaillisten joukossa sen sijaan oli toisin ajatteleviakin. Ritavuori totesi nyt, että 2 §:n poistaminen ei käytännössä muuta asetuksen sisältöä, mutta sen sijaan sen mukana jäävät riitoja aiheuttavat epämääräiset käsitteet pois. Hän ehdotti asetuksen hyväksymistä kiireellisenä. Ruotsalaisen puolueen Emil Schybergson yhtyi Ritavuoreen. Jos lainsäätäjät epäroii, on asetuttava heikomman puolelle, sanoi myös nuorsuomalainen Brander asettuen 2 §:n pois jättämisen kannalle. Epämääräisempi oli Pekka Pennasen kanta, sillä hän esitti lain hyväksymistä kiireellisenä, mutta samalla hän esitti vaa-dittavaksi, että 2 §:n määräykset oli sisällytettävä kysymyksen lopulliseen järjestelyyn.

Sosiaalidemokraattien kanta oli selvä nyt, kun vastarintaa aiheuttanut kohta oli saatu kokonaan poistetuksi. Maalaisliiton sen sijaan oli vai-

¹¹ Maatalousvaliokunta 1914, Eduskunnan kirjasto. Jaoston jäseniksi tulivat Brander, Tulenheimo, Ritavuori, Storbjörk, Tokoi ja Eloranta.

¹² VP 1914, Ptk., s. 648.

¹³ VP 1914, Ptk., s. 700.

¹⁴ VP 1914, Ptk., ss. 672—76 (Toinen käsittely) ja 697—715 (Kolmas käsittely). Ks. myös *Paasikivi*, Muistelmia sortovuosilta II, ss. 131—33.

keampi määritellä kantaansa. Ryhmäkokouksessa¹⁵ todettiin, että jos esitystä ei hyväksytä, senaatti saa aiheen yhä viivyttaa vuokralain muutosesityksen antamista ja seurauksena olisi ehkä myös häätöjä ainakin joissakin paikoin. Toisaalta lain hyväksyminen ilman 2 §:ää loukkasi tarpeettoman paljon yksityistä omistusoikeutta. Kun kuitenkin jo oli varmaa, että lakiesitys ei enää tule saamaan riittävää ääntenenemmistöä, katsoi ryhmä parhaaksi vetäytyä vastuusta. Kolmannessa käsittelyssä Lohi ilmoittikin äänestävänsä suuren valiokunnan mietinnön puolesta ja Saalasti yhtyi häneen.

Lopullisessa äänestyksessä¹⁶ 21. 4. lain kiireellisyyden puolesta äänesti 130 — olisi tarvittu 158 — ja kiireellisyyttä vastaan 59. Koska annettuja ääniä oli kaikkiaan 189, olisi jo 32 riittänyt vastääniksi. Lakiesitystä ei siis julistettu kiireelliseksi. Asiallisesti eduskunta hyväksyi esityksen äänimäärin 106—83 ja se jäi täten lepäämään yli seuraavien vaalien, joiden oli määrä tapahtua vasta heinäkuussa 1916. Kun siis edellisillä valtiopäivillä sosiaalidemokraatit olivat äänestäneet lakiesitystä vastaan sen 2 §:n takia, äänesti mm. enin osa vanhasuomalaisista esityksen yli vaalien nyt, kun tämä 2 § puuttui siitä.

J. K. Paasikivi kirjoittaa muistelmissaan, että esityksen kaatajien puolustukseksi voi tällä kertaa sanoa, että oli vielä mahdollista saada asia ratkaisuun seuraavilla, vuoden 1915 valtiopäivillä.¹⁷ Tähän oli viitattu useissa valtiopäiväpuheenvuoroissa ja siihen yhtyivät myös monet sanomalehdet. Kuitenkin esim. Rantakarin toimittama Uusi Aura katsoi, että maanomistajat olisivat kyllä voineet vielä odottaa viisi vuotta, vaikka 2 §:n sallimat vuokrasuhteiden muuttamismahdollisuudet olisivatkin nyt jääneet laista pois.¹⁸ Yrjö Mäkelin puolestaan pelkäsi eduskunnassa loppukäsittelyn yhteydessä pitämänsä puheenvuoron mukaan, että jos takautuvaa lakia ei ilman kyseistä 2 §:ää hyväksyttäisi, leimataisi maassa »jo huomenna liekkiin mitä katkerin luokkaviha», niin katkera, että työväenjärjestötkään eivät enää voisi sitä hillitä.¹⁹ Mäkelinin — ilmeisesti pelottelumielessä annettu — arvio osui sillä kertaa harhaan, mutta harhaan osuivat myös ne, jotka luottivat vuoden 1915 valtiopäiviin. Ratkaisu siirtyi nyt Venäjän vallanpitäjien käsiin.

¹⁵ Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat. Keskustapuolueen arkisto. Kokous 19. 4. 1914, § 4. Maalaisliiton toimintakertomuksen (Maalaisliitto 1914 valtiopäivillä, s. 11) mukaan ryhmä tahtoi kahdesta pahasta valita heikompia turvaavan.

¹⁶ VP 1914, Ptk., s. 715.

¹⁷ *Paasikivi*, emt., s. 133.

¹⁸ Esim. Uusi Suometar 22. 4. 1914; Helsingin Sanomat 23. 4. 1914; Uusi Aura 17. 5. ja 5. 6. 1914.

¹⁹ VP 1914, Ptk., s. 699.

3. Venäläisten ote tiukkenee

Kesäkuussa 1908 annetun Suomen asiain käsittelyjärjestyksen nojalla Venäjän ministerineuvosto oli ottanut eduskunnan 1908 hyväksymän maanvuokra-asetuksen käsiteltäväkseen, viivyttänyt sitä ja lopuksi liittänyt siihen eduskunnan päätösvaltaa loukkaavan johdannon. Senaatti ei halunnut julkaista tällaisella johdannolla varustettua asetusta, mutta toisaalta pelottivat uhkaavat häädöt, ellei asetusta saataisi ajoissa, so. ennen 14. 3. 1909, voimaan.²⁰

Ratkaisuksi muodostuikin kolmas mahdollisuus. Senaatti kieltäytyi julkaisemasta asetusta, mutta antoi samalla epävirallisesti sanomalehdistön tehtäväksi vedota vuokranantajiin, että nämä eivät käyttäisi Venäjän ministerineuvoston lainvastaista menettelyä omaksi hyväkseen, vaan pidättäytyisivät häätöjen toimeenpanemisesta aivan kuin asetusta jo olisi saanut lain voiman. Kuten aikaisemmin on mainittu, häätöjä tapahtuikin varsin vähän huolimatta siitä, että vuokranantajilla oli täysin laillinen oikeus häätöjen toimeenpanemiseen niin kauan kuin asetusta ei ollut asetuskokoelmassa julkaistu.

Senaatti palautti asetuksen keisarille liittäen siihen vanhasuomalaisen senaattorien laatiman toivomuksen, että keisari ilmoittaisi, että kyseinen johdanto ei sisällä perustuslain selitystä ja että sitä ei siis ole pidettävä minään ennakkotapauksena, johon myöhemmin voitaisiin venäläisellä taholla vedota. Keisarin määräyksestä asia palautettiin uudelleen Suomen senaattiin, joka enemmistö päätöksellä 29. 3. päätti julkaista asetuksen johdantoinen. Julkaisemispäätöstä vastustaneet perustuslailliset senaattorit ilmoittivat eroavansa senaatista ja jäljelle jäi ainoastaan viiden vanhasuomalaisen senaattorin muodostama talousosasto eli ns. »tynkäsenaatti».

Vanhasuomalaisetkin asettivat kuitenkin julkaisemisen ehdoksi sen, että laittoman johdannon yhteydessä julkaistaisiin myös keisarin lupaus ottaa johdanto myöhemmin uudelleen harkittavaksi. Koska senaatti oli kenraalikuvernööriä lukuunottamatta yksimielinen tässä asiassa, lupaus julkaistiin asetuksen yhteydessä asetuskokoelmassa. Venäjän ministerineuvosto joutui peräytymään ja syyskesällä senaatti sai keisarilta virallisen ilmoituksen, ettei asetuksen johdantoon sisällytetty »Armollinen lausunto hajoitettujen valtiopäivien päätösten pätemättömyydestä ole perustuslain selitys ja ettei sitä vastaisuudessa ole samanlaisessa tapauksessa otettava ohjeeksi». Tämä ilmoitus julkaistiin asetuskokoelmassa 19. 8. 1909.

Täten oli maanvuokra-asetus saatu voimaan ilman, että sen viivästymisestä olisi aiheutunut erityistä häätötulvaa tai että Stolypinin halli-

²⁰ Ks. lähemmin *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 431—.

tus olisi päässyt loukkaamaan Suomen perustuslakia. Kun myöskin »tynkäsenaaatti» syksyllä 1909 erosi ns. sotilasmiljoonien aiheuttaman ristiriidan takia, ja kun tuntui mahdottomalta saada muitakaan suomalaisia senaatin jäseniksi, syntyi venäläisellä taholla jo ajatus venäläisten nimitämisestä Suomen senaattoreiksi. Tästä kuitenkin luovuttiin ja ratkaisuksi tuli kenraalikuvernööri Böckmannin ehdotus, jonka mukaisesti Suomen senaatin jäseniksi nimitettäisiin Venäjän palveluksessa olevia Suomen kansalaisia.²¹ Täten maanvuokra-asetuksen julkaisemisesta syntynyt ristiriita oli johtanut siihen, että keisari nimitti 14. 10. 1909 ns. amiraalisenaatin, jonka varapuheenjohtajaksi 13. 11. tuli kenraalimajuri Vladimir Markov. Uuden senaatin lähtökohtaa kuvaa parhaiten se, että senaatin käsittelykieleksi nyt tuli venäjä.

Markovin senaatin aika oli Suomelle raskasta aikaa. Syy ei kuitenkaan ollut niinkään paljon Markovin kuin Venäjän silloisen hallituksen, jonka johdossa oli Stolypin 18. 9. 1911 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka. Raskain Suomea vastaan kohdistettu isku oli Venäjän yleisvaltakunnallisen lainsäädännön ulottamista Suomeen koskeva laki, jonka duuma hyväksyi 10. 6. ja keisari vahvisti 30. 6. 1910. Stolypinin murha ei tuonut tilanteeseen toivottua parannusta,²² sillä vaikka hänen seuraajansa Kokovtsov olikin vähemmän jyrkkä suhteessaan Suomeen kuin Stolypin, hänenkin täytyi noudattaa valtaan päässyttä hallitussuuntaa.²³ Venäjän hallituksen Suomen erikoisasemaa vastaan kohdistetut toimenpiteet vain lisääntyivät. Vuonna 1912 annettiin yhdenvertaisuuslaki ja nimitettiin senaattiin ensimmäiset syntyperäiset venäläiset senaattorit.

Huhtikuussa 1913 pitkäaikainen ministerivaltiosihteeri Langhoff sai pyytämänsä eron ja hänen seuraajakseen nimitettiin Markov. Markovin tilalle senaatin varapuheenjohtajaksi nimitettiin Mihail Borovitinov ja prokuraattoriksi tuli toukokuussa kuolleen Hosianovin tilalle Kazanskij. Pahinta Suomen kannalta kuitenkin oli se, että todellinen vallanpitäjä Suomessa marraskuusta 1909 alkaen oli Venäjän hallitusvaltaa täällä edustava ja siten jo tehtävänsä takia Venäjän hallituksen politiikkaa noudattava kenraalikuvernööri F. A. Seyn.

4. Korevon komitea

Yleisvaltakunnallisen lainsäädännön tultua ulotetuksi Suomeen kenraalikuvernööri Seyn lähetti lokakuussa 1910 pääministeri Stolypinille

²¹ Ks. myös *Paasikivi*, emt s. 74.

²² Stolypinia ammuttiin 14. 9. Kiovassa. Ampuja oli vähemmistökansallisuuksiin kuuluva.

²³ Ks. *Uusi Suometar* 26. 9. 1911.

laajan kirjelmän.²⁴ Siinä hän esitti kuusi kohtaa, joissa Suomen olot välttämättä hänen mielestään vaativat uutta lainsäädäntöä. Nämä kohdat olivat virkamieskunta, valtiorikosten oikeuskäsittely, sanomalehdistö, yhdistyslainsäädäntö, poliisi- ja santarmilaitos sekä venäjänkielen asema. Stolypin otti asian esille ministerineuvostossa, joka katsoi, että oli välttämätöntä »lähteä turvaamaan Suomessa luja valtakunnallinen järjestys sekä tämän rajamaan kiinteä yhteys valtakunnan muihin osiin». Tämän nojalla ministerineuvosto päätti esittää keisarille, että asetettaisiin erityinen komitea laatimaan täsmällistä ja yksityiskohtaista selostusta siitä, mitä Suomea koskevia lainsäädännöllisiä asioita oli otettava huomioon ja mitä lakiesityksiä siis olisi ensi sijaisesti valmistettava.²⁵

Asia edistyi kuitenkin hitaasti ja vasta Stolypinin kuoleman jälkeen tammikuussa 1912 keisari nimitti ehdotetun komitean. Sen puheenjohtajaksi määrättiin todellinen valtioneuvos N. N. Korevo, joka jo aikaisemmin oli osoittanut erikoista harrastusta Suomen kysymystä kohtaan.²⁶ Komitean muiksi jäseniksi nimitettiin eri ministeriöiden sekä eräiden kysymyksen kannalta tärkeimpien hallintovirastojen edustajia.²⁷ Suomen senaatin silloinen prokuraattori Hosiainov oli mukana »Suomen kenraalikuvernöörin hallituksen edustajana».

Korevon komitea piti ensimmäisen kokouksensa 30. 4. 1912.²⁸ Tehdävää selostettuaan puheenjohtaja Korevo katsoi, että ensiksi olisi otettava esille kysymys siitä, mitkä Suomea koskevat lainsäädäntöesitykset jo olisivat riittävän kypsiä lähitulevaisuudessa toteutettaviksi. Kun prokuraattori Hosiainov korosti sitä, että tärkeintä olisi saada hallitusvallan auktoriteetti Suomessa turvatuksi, päätti komitea laatia aluksi yleisen lainsäädännöllisen ohjelman, johon otettaisiin mukaan kaikki ne joko yleisvaltakunnallisessa tai paikallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä käsiteltävät lakiesitykset, joiden kautta keisarikunnan edut ja hallitusvallan auktoriteetti Suomessa voitaisiin turvata.

Kun eri virastoilta tiedusteltiin niissä käsiteltävinä olevia Suomea koskevia asioita, jätti myös Hosiainov luettelon Suomen senaatissa käsiteltävinä olevista keskeneräisistä asioista.²⁹ Niiden joukkoon kuului mm.

²⁴ Asiakirjakokoelma Vysotšaiše utšreždennoj Podgotovitelnoj Kommisii projekt Zakonodatelnih program dlja Finljandij i materialy 1912—1913, N:o 12. Ks. myös *Paasikivi*, emt. s. 183.

²⁵ Em. Asiakirjakokoelma, N:o 1, 2 ja 13.

²⁶ Ks. esim. *Korevo*, Suomen kysymys.

²⁷ Em. Asiakirjakokoelma, N:o 4. Komitean toiminnasta ks. myös *Rasila*. Vuoden 1914 venäläistämishojelman synty.

²⁸ Em. Asiakirjakokoelma, N:o 5. Ks. myös selostusta Helsingin Sanomat 26. 6. 1912 ja Uusi Suometar 27. 6. 1912.

²⁹ Em. Asiakirjakokoelma, N:o 8.

tilattoman väestön komitean aloitteesta lähtenyt 11. 5. 1905 vanhaa lukua päivätty kenraalikuvernöörin kirjelmä, joka koski valtion vuokraaman maan omistusoikeuden mahdollista luovuttamista vuokraajille. Toisena maakysymykseen liittyvänä asiana Hosiainov mainitsi oikeustoimituskunnan 15. 12. 1910 tekemän pyynnön, että senaatti laatisi ehdotuksen helpotetusta maanhankinnasta. Mitään välittömästi torpparikysymykseen liittyvää ei Hosiainov enempää kuin kukaan muukaan maininnut.

Kun komitea syyskuussa 1912 uudelleen kokoontui, uudisti Hosiainov vaatimuksensa hallitusvallan auktoriteetin lisäämisestä.³⁰ Komitean jäsenet yhtyivät tähän, mutta katsoivat samalla, että lainsäädäntöohjelma tuli ulottaa kaikkeen, mikä aikaansaisi sivistyksellistä ja taloudellista lähentymistä Suomen ja keisarikunnan välillä. Tämän mukaan ohjelmaan tuli ottaa myös sellaisia tarpeelliseksi katsottavia ehdotuksia, joita ei vielä oltu missään virastossa jouduttu käsittelemään.

Kun komitean jaosto tämän perusteella laati ohjelmaluonnoksen »Suomen Suuriruhtinaskunnassa voimaansaatettaviksi lakiehdotuksiksi», oli tässä luettelossa kolmantena osastona »toimenpiteet, jotka koskevat Suomen valtiollista ja taloudellista lähentämistä keisarikuntaan».³¹ Eräänä tällaisena toimenpiteenä mainittiin: »Suomen tilattomien aseman järjestäminen yleensä ja maan hankinta niille mahdollisimman edullisilla ehdoilla sekä Talonpoikaispankin toiminnan ulottaminen Suomeen». Samalla huomautettiin, että tätä asiaa koskevat lakiesitykset oli vuoden 1910 lain mukaan käsiteltävä Suomen paikallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä. Tämä huomautus tarkoitti sitä, että tarvittavien uusien lakien laatiminen kuului Suomen eduskunnalle eikä Venäjän lainsäädäntöelimille, joiden päätösvaltaan useimmat muut asiaryhmät jätettiin.

Tätä kuten muitakin ehdotuksiaan komitea perusteli varsin laajasti.³² Se selosti tilattoman väestön alakomitean tilastoja vuodelta 1901 ja mainitsi vielä senkin, että keisari oli senaatin kertomukseen vuodelta 1896 omakätisesti kirjoittanut reunahuomautuksen: »Maan jakaminen (nadelnie) tilattomalle väestölle on oleva senaatin tärkeimpänä huolena».³³ Edelleen selostuksessa mainittiin tilattoman väestön lainarahaston perustaminen. Näihin tosiseikkoihin vedoten komitea päätteli, että tilattoman väestön aseman parantamista koskeva kysymys oli ensiarvoisen tärkeä ja että se oli välttämättä otettava mukaan ohjelmaehdotukseen.

³⁰ Em. Asiakirjakokoelma, N:o 15. Ks. myös Helsingin Sanomat 19. 1. 1913 ja Uusi Suometar 21. 1. 1913.

³¹ Em. Asiakirjakokoelma, N:o 15, Liite.

³² Em. Asiakirjakokoelma, Zurnal 9. 3. 1913, ss. 208—14.

³³ Ks. *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 195; *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta, s. 57.

Erityisesti komitea katsoi, että suurinta huomiota ansaitsisi tutkia mahdollisuuksia ulottaa Venäjän Talonpoikaispankin toiminta Suomeen, koska tällä ilmeisesti olisi myös suuri poliittinen merkitys. Komitea huomautti, että jo Bobrikov oli aikanaan esittänyt Suomen Talonpoikaispankin perustamista, mutta että aloite ei ollut johtanut tulokseen. Edelleen komitea katsoi, että tilattoman väestön aseman parantamista koskevat toimenpiteet oli sallittava toteuttaa paikallisen lainsäädäntöjärjestyksen mukaan lukuunottamatta Talonpoikaispankin toimintaa, josta oli päätettävä yleisvaltakunnallisessa järjestyksessä. Viimeksi mainittu huomautus johtui ilmeisesti siitä, että Suomen lakien mukaan ei ulkomaalaisella rahalaitoksella ollut oikeutta ulottaa toimintaansa Suomeen.

Korevon komitea valmisti lopullisen ohjelmansa maaliskuussa 1913. Tämä ohjelma oli pääministeri Goremykinin johtamassa komiteassa esillä toukokuussa 1914 ja samaan aikaan se pääsi myös julkisuuteen. *Novoje Vremja* julkaisi sen 6. 5. ja seuraavina päivinä se oli myös useimmissa suomalaisissa lehdissä joko kokonaisuudessaan tai selostettuna.³⁴ Ensimmäisen maailmansodan jo puhjettua ohjelma tuli lopullisessa muodossaan julkisuuteen marraskuussa 1914 ja sai silloin »Suuren venäläistytämishjelman» nimen.³⁵ Sen II osa käsitti »valtiollisen ja taloudellisen lähenemisen aikaansaantia Suomen ja muun keisarikunnan välillä tarkoittavat toimenpiteet» ja näihin kuului mm. »mahdollisimman edullinen maiden jakaminen maattomille ja yleensä heidän olojensa järjestäminen ulottamalla Suomeen Talonpoikaispankin toiminta».

Herman Gummerus arvelee, että tämä venäläistytämishjelma annettiin julkisuuteen siinä voitonvarmuuden tunnossa, jonka venäläisten voitot sodan alkukuukausina olivat synnyttäneet.³⁶ On mahdollista, että hallituspiireissä todella ajateltiin näin, mutta toisenlaisiakin ääniä kuului. Ainakin lokakuulainen sanomalehti *Golos Moskvyy* piti ohjelmaa jo vanhentuneena. Sitä mitä ennen pidettiin mahdollisena, kannatetaan nyt tuskin nationalistisimmissakaan piireissä, sanoi lehti. Sota on asettanut Suomen kysymyksenkin uuteen valoon. Sodan päätyttyä nousee Venäjällä esille kysymys laajoista edistyksellisistä uudistuksista ja silloin on myös Suomen kansalle annettava palkkio sen osoittamasta luotettavuudesta valtakunnan koettelemusten aikana. Tästä huolimatta lehti arveli, että mm. maan jakaminen maattomille Suomessa on eräs niitä edistyk-

³⁴ Esim. Helsingin Sanomat ja Uusi Suometar 7. 5. 1914.

³⁵ Hufvudstadsbladet 17. 11. 1914; Helsingin Sanomat ja Uusi Suometar 18. 11. 1914.

³⁶ *Gummerus, Jägare och aktivister*, s. 36. Ks. myös *Pakaslahti*, Suomen politiikka maailmansodassa I, ss. 21—24.

sellisiä uudistuksia, jotka tullaan sodan jälkeen toteuttamaan ja joita tuskin millään taholla vastustetaankaan.³⁷

5. Venäjän Talonpoikaispankki

Korevon komitean vaivalla laatima ohjelma jäi sodan jatkuessa kuolleeksi kirjaimeksi, jolla oli tuskin muuta kuin mielialaa puolin ja toisin muovaava merkitys. Venäjän Talonpoikaispankin toiminnan ulottaminen Suomeen oli kuitenkin varsin voimakkaasti esillä vielä sodan syttyessä.

Venäjän Talonpoikaispankki oli perustettu 1880-luvun alussa, jolloin valtakunnan eri puolilla liikkui huhuja ilmaisesta maiden jakamisesta.³⁸ Valtakunnan neuvosto tahtoi pankin avulla osoittaa kansalle, että maita ei jaeta ilmaiseksi, mutta että vapautuneet entiset maaorjat saisivat pankilta luottoa ostaakseen omaa maata. Samalla pyrittiin lisäämään hallitukselle uskollista maata omistavaa väestöä. Tällaisen maanhankintajärjestelmän avulla hallitus saattoi lisäksi vahvistaa venäläistä väestöainesta levottomissa rajamaakunnissa.³⁹

Talonpoikaispankin toiminnan ulottaminen Suomeen tuli esille senaatissa syksyllä 1911. Keisarikunnan finanssiministeri oli kenraalikuvernöörin välityksellä tiedustellut, millä tavoin pankin toiminta voitaisiin tänne ulottaa ja missä määrin tšekäläiset lait turvaisivat pankin kiinnitysoikeudet. Asia lykättiin jaostoon, josta se tuli uudelleen käsiteltäväksi vasta huhtikuussa 1913. Markovin senaatti päätti tällöin esittää lausuntonaan, että pankin toiminta Suomessa olisi 10. 5. 1886 annetun pankkiasetuksen alainen, mutta että kiinnityksiin liittyvät myynti-, perimys- yms. määräykset vaatisivat tarkempaa selvitystä. Koska Suomessa kuitenkin vallitsi kiinteistöluotonsaannin puute ja koska Talonpoikaispankin säännöksiin voitaisiin tehdä Suomen lakien vaatimat muutokset, oli pankin toiminnan ulottamista Suomeen pidettävä erittäin suotavana.⁴⁰

Kun Helsingin Sanomat sai tietää tämän, se huomautti, että ko. pankkiasetuksen mukaan Suomessa sai harjoittaa pankkiliikettä ainoastaan Suomen kansalainen. Tosin valtiopäivät olivat 1911 hyväksyneet lain, jonka mukaan senaatti olisi voinut myöntää poikkeusluvan, mutta keisari ei ollut vahvistanut sitä. Nyt kuitenkin tahdottiin käyttää samaa poikkeusmahdollisuutta, mutta Suomen lakeja loukkaavalla tavalla.⁴¹

³⁷ Golos Moskvy 7/20. 11. 1914; Rjets 7./20. 11. 1914. Ks. myös Uusi Suometar 21. 11. 1914.

³⁸ Ks. *Rasila*, emt. ss. 139—.

³⁹ Vrt. esim. Hufvudstadsbladet 13. 6. 1914. Ks. myös Sosialistinen Aikakauslehti 1908, ss. 333—336, ja *Bernard*, A History of Russia, s. 446.

⁴⁰ Tal.os.ptk. 17. 11. 1911 (s. 799) ja 8. 4. 1913 (s. 404). VA.

⁴¹ Helsingin Sanomat 11. 4. ja 12. 4. 1913.

Todellinen vastakirjoituksen vyöry syntyi kuitenkin vasta, kun Korevon komitean ohjelma tuli julkisuuteen toukokuussa 1914. Sanomalehti Karjala kirjoitti otsikolla »Timeo danaos. . .»,⁴² että jos ehdotus Talonpoikaispankin toiminnan ulottamisesta Suomeen toteutuu, se merkitsee vaaraa, jonka kantavuutta ei voida täysin edes kuvitella. Sen takana on periaate: hajoita ja hallitse. Se tahtoo jakaa suomalaiset kahteen osaan, jotka eroavat toisistaan enemmän kuin porvarit ja sosialistit konsanaan. Vuosi 1916 lähenee nopeasti ja ellei torpparikysymystä sitä ennen saada tyydyttävään ratkaisuun, voi väliin tulla tuo jo Bobrikovin yrittämä venäläinen »hyväntekeväisyys», joka tarjoaa maattomille maata hyvin ehdoin ja ottaa muka hoiviinsa maantielle työnnettyt kymmenettuhannet torpparit. Kaikki tapahtuu yleisvaltakunnallisen lain perusteella osoituksena siitä, että ainoastaan juuri venäläinen laki voi tuoda avun, ja että suomalaiset lait pelkästään sortavat maattomia. Jos näin tapahtuu, on pian suuri osa väestöä venäläisten pauloissa.

K. N. Rantakari huomautti Uudessa Aurassa, että ehdotus oli sijoitettu ohjelman siihen osaan, jossa lueteltiin poliittista lähentämistä tarkoittavat toimenpiteet.⁴³ Ellei torpparikysymystä saada ajoissa ratkaisuksi, on asema menetetty. Korevon ohjelma odottaa valmiina ja »kansamme on silloin todellakin kahtia halkaistu». Ne, jotka saavat maata, joutuvat uuteen järjestelmään sidotuiksi; syntyy uusi maanomistajaluokka ja uusia selkkauksia.

Myös Työmies piti selvänä, että ehdotuksen takana oli poliittinen pyrkimys saada kannatusta vuokramiesväestön keskuudessa.⁴⁴ Todellisuudessa Talonpoikaispankki Venäjälläkin ajaa pelkästään velkaantuneiden aatelisten etuja ostamalla heiltä maata ylihintaan. Kun maata saaneet talonpojat puolestaan eivät jaksa maksaa velkojaan, heidät häädetään sääliittä. Useat muutkin lehdet joko tekivät selkoa Talonpoikaispankista — poikkeuksetta sen kielteisiä puolia korostaen⁴⁵ — tai kiirehtivät torpparikysymyksen ratkaisemista riittävän ajoissa. Suomalainen -lehti kirjoitti jopa, että jokainen isäntä, joka vuokraa torpan kohtuullisilla ehdoilla taikka myy palstan tilattomalle, taistelee nyt Suomen oikeuksien puolesta.⁴⁶ Lehdistön asennoituminen muistutti täten suurella määrin vuoden 1909 maaliskuun julkaisukriisin aikaista tilannetta.

Venäjän hallituspiireissä sen sijaan asiaa pohdittiin edelleen. Eri-

⁴² Karjala 15. 5. 1914. Otsikko viittasi Vergiliuksen Laokoonin sanoihin: »Pelkään danaolaisia silloinkin, kun he tuovat lahjoja».

⁴³ Uusi Aura 13. 5. 1914, »Mitä kello lyö!» Ks. myös Uusi Aura 9. 5. 1914.

⁴⁴ Työmies 16. 5. 1914.

⁴⁵ Esim. Hufvudstadsbladet 29. 5. ja 13. 6. 1914; Helsingin Sanomat 3. 6. 1914; Uusi Suometar 23. 7. 1914; Turun Sanomat 31. 5. 1914; Aamulehti 14. 7. 1914.

⁴⁶ Suomalainen 8. 6. 1914.

tyisesti rahaministeri Barck suhtautui asiaan epäillen, koska suomalaiset maanomistajat ilmeisesti tulisivat boikotoimaan venäläistä pankkia, hän sanoi. Tämä epäily synnytti ajatuksen pakkoluovutuksen käyttöönottamisesta, mutta siihenkin suhtauduttiin toisaalla epäillen, koska se vain olisi vahvistanut oppositioliikettä ja koska Venäjällä itsessäänkään sitä ei hyväksytty. Ajatus pääsi kuitenkin jo niin pitkälle, että Novoje Vremja kesäkuun alussa 1914 kirjoitti: »Yleensä tulee tämä uudistus tapahtumaan siten, että maan osto toimitetaan pakollisesti erityisen oikeudenmukaisen komitean määräämästä hinnasta.»⁴⁷

6. Novoje Vremja

Suomalaisten lehtien arvelu poliittisista tarkoituksiperistä ei suinkaan ollut aiheeton, sillä mm. Novoje Vremja kirjoitti avoimesti, että tarkoituksena oli nimenomaan torppariväestön voittaminen Venäjän politiikan puolelle. Tiedämme, että varmin lähtökohta puhtaasti poliittista luonnetta oleville toimenpiteille on taloudellinen etu, lehti kirjoitti.⁴⁸ Siitä on Korevon ehdotuksessakin kysymys. Suomen kansa näkee, että Venäjän hallitus ei ole sille vihamielinen, kuten separatistit uskottelevat, vaan tarttuu vanhentuneeseen vuokrajärjestelmään ja tuottaa kansalle suunnatonta hyötyä. On selvää, että tämä toimenpide vahvistaa varsinaisen kansan sympatiaa Venäjää kohtaan sekä vähentää separatistien kannatusta. Tämän humanisen ja ihmisystävällisen teon estämiseksi suomalaiset politikoisijat ovat ehdottaneet mitä moninaisimpia keinoja, lehti jatkoi, mutta sen toteuttaminen on Venäjän hallituksen »siveellinen velvollisuus».

Novoje Vremjan teksti oli selvästi tarkoitettu venäläisiä lukijoita varten ja muokkaamaan sikäläistä mielialaa Suomea vastaan. Lehti oli nationalistisen oikeiston pää-äänenkannattaja, joka kaikin voimin pyrki heikentämään Suomen erikoisasemaa. Siksi se myös pyrki todistamaan venäläisille lukijoille, että Suomessa oli vain harvalukuinen separatistiryhmä, joka taisteli yhdistämistoimenpiteitä vastaan. 20. 5. lehden Helsingin-kirjeenvaihtaja väitti separatistien pelkäävän, että jos Korevon komitean ehdotus toteutetaan, passiivinen vastarinta heikkenee ja ehkä hajaantuukin.⁴⁹ Viikkoa myöhemmin lehden yhdessä ainoassa numerossa oli kolme eri uutisartikkelia, joissa kaikissa puhuttiin samaa.⁵⁰ Hel-

⁴⁷ Novoje Vremja 23. 5. / 5. 6. 1914.

⁴⁸ Novoje Vremja 23. 5. / 5. 6. 1914.

⁴⁹ Novoje Vremja 7/20. 5. 1914.

⁵⁰ Novoje Vremja 14./27. 5. 1914.

singin-kirjeenvaihtaja kirjoitti Honkajoella pidetystä torpparien kokouksesta, jonka osanottajat olivat »kagaalien kauhuksi» päättäneet kääntyä hallituksen puoleen, koska suomalaisiin herroihin ei voi luottaa. Toisissa artikkeleissa lehti kirjoitti: »Suomen yhteiskunnallista elämää jäytää mätähaava, tilattoman köyhälistön, maanvuokraajain ja torpparien kurja asema. Vaikka Suomi on harvaanasuttu, ei torppareille ole tilaa. Joutokkain muuttaa sen vuoksi Suomesta väkeä pois.» Eduskunnassa johtavassa asemassa olevat svekomaanit ummistavat Irlannin maalordien tavoin silmänsä tältä epäkohdalta ja suomenkielinen porvaristo yhtyy solidaarisuudesta heihin. Sosiaalidemokraatit taas eivät voi katkaista omia juuriaan parantamalla köyhälistön asemaa. Sen tähden on yleisvaltakunnallisen lainsäädännön avulla tehtävä Suomen kansan hyväksi se, mitä sen oma eduskunta ei kykene tekemään. Muutamaa päivää myöhemmin Novoje Vremja vielä kirjoitti, että kenraalikuvernööri aikoo jopa esittää eduskunnan hajoittamista, jotta yli vaalien lykätyt maanvuokralakiesitykset voitaisiin ajoissa hyväksyä, mutta että ruotsinmieliset vastustavat tätäkin yritystä.⁵¹ Näin siis lehden mukaan separatistit kaikin tavoin koettivat estää maanvuokrakysymyksen ratkaisemista.

Kesäkuun alkupuolella lehdessä kirjoitti A. Rheinbott, että Suomessa on tilattomia enemmän kuin luullaankaan, sillä Aug. Hjeltin toimittamassa tilastollisessa vuosikirjassa vaietaan visusti kaikesta, mikä näyttää epämieluisalta suomalaisista.⁵² Suomalaiset itse vastustavat kaikin tavoin uudistuksia. Kun Bobrikovin aikana laukkurit kertoivat Venäjän keisarin toimenpiteistä, heitä vainottiin kuin petoeläimiä. Kuitenkin saatiin aikaan vuoden 1902 laki. Samoin saatiin aikaan vuoden 1909 laki, vaikka senaatti koetti estää senkin määräaikaisen julkaisemisen. Kuitenkin torpparit ovat edelleen kuin maaorjia. Vuonna 1916 uhkaa nyt häätö 300 000 vuokramiestä.⁵³ Sen vuoksi Venäjän hallituksen on ryhdyttävä kiireesti toimenpiteisiin ja jaettava tilattomille maata mahdollisimman edullisin ehdoin.

Vähän myöhemmin⁵⁴ M. Borodkin kirjoitti Bobrikovin kuoleman 10-vuotismuiston johdosta, että Bobrikov pani alulle suuren taloudellisen uudistuksen, joka edelleen kaipaa venäläisten auttavaa kättä. »Tarkoitamme maan jakoa tilattomille. Tätä Bobrikovin perintöä ei saa unohtaa. Sen puolesta hän sai antaa henkensä». Suomen kansa ei milloinkaan ole hyväksynyt inhoittavan svekomaani Schaumanin tekoa.

⁵¹ Novoje Vremja 19. 5. / 1. 6. 1914.

⁵² Novoje Vremja 27. 5. / 9. 6. 1914.

⁵³ Luku tarkoitti todellisuudessa vuokramiehiä perheenjäsenineen, vaikka tekstissä puhuttiinkin vain vuokramiehistä. Näinkin luku oli liioiteltu.

⁵⁴ Novoje Vremja 4./17. 6. 1914.

Saman kesäkuun aikana kirjoitti vielä nimimerkki »Vanhavenäläinen», että ratkaisu joka tapauksessa oli Venäjän hallituksen käsissä.⁵⁵ Oli kolme eri mahdollisuutta: antaa kokoontuville valtiopäiville uusi esitys, hajoittaa eduskunta ja määrätä uudet vaalit taikka ratkaista asia valtakunnallista lainsäädäntötietä. Kaikki mahdollisuudet edellyttivät Venäjän hallituksen päätöstä. Torpparikysymyksen suotuisa ratkaiseminen Venäjän hallituksen taholta merkitsi sellaista Suomen ja Venäjän lähentämistä, mitä ei voitaisi saavuttaa millään hallinnollisilla asetuksilla. Venäjän hallituksella on siihen myös täydet valtuudet, koska Ruotsin vallan aikanaanakin maanomistusta ja -vuokraa koskevia säännöksiä on annettu hallinnollisessa järjestyksessä ja koska Talonpoikaishankin toiminta kuuluu taloudelliseen lainsäädäntöön, joka ei vaadi Suomen eduskunnan myötävaikutusta.

Hufvudstadsbladet puolestaan kommentoi, että eduskunnan jo lepäämään äänestämät ehdotukset ovat ilmeisesti venäläisten mielestä liian käytännöllisiä ja että he siitä syystä haluavat ratkaista asian käden käänteessä niin kuin vain hallituskanslia voi suurten sosiaalisten ongelmien kyseessä ollen tehdä.⁵⁶ Venäläisillä oli luonnollisesti omat poliittiset tavoitteensa, mutta sittenkin täytyy Hufvudstadsbladetin asennetta pitää turhan ylimielisenä sikäli, että eduskunta oli todella äänestänyt lain lepäämään ja että lepäämään jätetty esityskin oli koskenut ainoastaan ratkaisun lykkäämistä eteenpäin. Lopullisesta ratkaisusta ei näin ollen ollut mitään varmuutta ennen maaliskuuta 1916. Novoje Vremjalla oli valtiit puolellaan syyttäessään Suomen eduskuntaa asian viivyttämisestä.

Todellisuudessa Hufvudstadsbladetin ja Novoje Vremjan välisen kiistan juuret olivat paljon syvemmillä. Novoje Vremjan usein toistaman väitteen mukaan juuri ruotsinkieliset »svekomaanit» olivat kiihkeimpiä separatisteja Suomessa. Hufvudstadsbladet taas paheksui nytkin sitä, että venäläiset yrittivät iskeä kiilaa Suomen kansaan viekoittelemalla sen laajimpia kerroksia puolelleen omaa hallitusvaltaa vastaan. Mutta kun Hufvudstadsbladet vihjaili venäläisten turvautuvan sosialisteihin ja siihen, että sosiaalidemokraateista saattaisi tulla jopa venäläisten tukema hallituspuolue — »Försöka duger!» —, vastasi Hämeen Voima, että Hufvudstadsbladet jo laskettelee rivouksia omasta hatarasta päästään.⁵⁷ Kiila tuntui jo selvästi.

Totta kuitenkin on, että venäläiset lehdet samoin kuin venäläinen hallitusvaltakin vetosivat useimmiten Suomen sosialistilehtien uutisiin, koska niissä kritikoitiin voimakkaimmin Suomen omaa yhteiskuntajärjes-

⁵⁵ Novoje Vremja 8./21. 6. 1914.

⁵⁶ Hufvudstadsbladet 28. 6. 1914.

⁵⁷ Hämeen Voima 2. 7. 1914.

tystä. Sosiaalidemokraattien ehdotukset sen sijaan eivät saaneet mitään tunnustusta, mutta eivät sitä saaneet muutkaan, eivät enää edes vanhasuomalaiset, joiden ehdotusta siitä, että maanomistajat ja vuokramiehet vapaaehtoisesti sopisivat kaupoista, Novoje Vremja piti pelkästään vahingollisena torppareille.⁵⁸ Tuntuu siltä kuin venäläiset eivät todellakaan enää olisi löytäneet Suomesta yhtään kelvollista ryhmää maan asioita hoitamaan

7. Kysymys eduskunnan hajottamisesta

Kaikesta huolimatta Venäjän hallitus kuitenkin lähti aluksi etsimään tietä täysin Suomen lakien puitteissa. Se tie oli eduskunnan hajoitus, josta huhuja alkoi liikkua jo vuoden 1914 valtiopäivien kestäessä.⁵⁹

Viikko valtiopäivien päättymisen jälkeen kenraalikuvernööri Seyn lähetti senaatille kirjelmän, jossa hän totesi, että eduskunta oli lykännyt jatkomoratorion yli vaalien eli vuoden 1917 valtiopäiville.⁶⁰ Koska vuoden 1909 takautuva asetus kuitenkin päättyi jo vuonna 1916 ja 100 000 vuokramiestä jäi häätöuhan alaisiksi, saattoi syntyä vakavia levottomuuksia. Tästä syystä Seyn kysyi, eikö senaatti voisi pyytää hallitsijaa hajoittamaan eduskunnan ja määräämään uudet vaalit niin, että uusi eduskunta voisi vaalien jälkeen kokoontua normaaliin tapaan helmikuun 1915 alussa käsittelemään lepäämään jätettyä moratorioehdotusta. Samalla kenraalikuvernööri tiedusteli, missä vaiheessa senaatin toimesta aloitetut maanvuokralain uudistustyöt olivat.

Viimeksi mainitusta seikasta senaatti pyysi selostusta Kyösti Haatajalta ja vastasi sen jälkeen kenraalikuvernöörille, että maanvuokrakomitean mietintö valmistunee kesäkuussa, kuten sitten tapahtuikin. Koska asia oli jo näin pitkällä, senaatti arveli ennättävänsä laatia komitean mietintöön perustuvan lakiesityksen hyvissä ajoin ennen seuraavia valtiopäiviä. Tästä johtuen ja kun uudet vaalit tuskin kuitenkaan suuresti muuttaisivat eduskunnan voimasuhteita, senaatti katsoi, ettei eduskuntaa olisi vielä hajoitettava. Jos sen sijaan vuoden 1915 valtiopäivätkin jät-

⁵⁸ Novoje Vremja 26. 6. / 9. 7. 1914. Samaa vanhasuomalaisten syrjään joutumista osoittaa mahdollisesti myös se, että kun Finljandskaja Gazeta helmikuussa (31. 1. / 13. 2.—11. 2. / 24. 2.) 1914 julkaisi 7-osaisen artikkelisarjan Suomen torpparilaitoksen historiasta ja mainitsi siinä mm. Aksel Warénin, »Torpan pojan» ja tilattoman väestön alakomitean, Hannes Gebhardista ei puhuttu mitään.

⁵⁹ Esim. Satakunta 21. 4. 1914, pääkirjoitus.

⁶⁰ Sekreta Handlingar. Allmänna Kansliet och Justiticexpeditionen N:o 61 Kenr. kuv:n kirjje 27. 4. / 10. 5. 1914. VA.

täisivät asian ratkaisua vaille, olisi vielä aikaa hajoittaa eduskunta ja määrätä uudet vaalit. Uusi eduskunta kokoontuisi silloin helmikuun 1916 alussa ja ennättäisi hyväksymään ainakin vuoden 1914 valtiopäivillä lepäämään jätetyn moratoriolain, jolloin maaliskuussa 1916 pelättävissä olevat häädöt estyisivät.

Senaatin kanta ei kuitenkaan tyydyttänyt kenraalikuvernööriä, koska esittelijäsihteeri A. Pulkkinen on ilmeisesti omana esittelyohjeenaan merkinnyt keisarille tarkoitetun kirjekonseptin reunaan: »K. K:n käs-kystä siinä mielessä, että hajoitettaisiin». Tämän mukaan senaatti teki 25. 5. uuden päätöksen keisarille tehtävästä anomuksesta. Siinä senaatti totesi aluksi, että maanvuokrakomitean mietintö valmistuu kesäkuussa, mutta jatkoi sitten, että on kuitenkin epävarmaa, ennättääkö senaatti saada siihen pohjautuvan lakiesityksen valmiiksi vuoden 1915 valtiopäiviä varten. Jos se taas ennättäisi vasta vuoden 1916 valtiopäiville, sitä tuskin saataisiin käsiteltyksi eduskunnassa ja lakia vahvistetuksi ennen maaliskuun 13. päivää. Koska vuonna 1916 uhkasi häätö 61 000 maanvuokraajaa, oli vakavien yhteiskunnallisten häiriöiden estämiseksi saatava nykyiset vuokrasuhteet pidennetyiksi vuoden 1914 valtiopäivillä lepäämään äänestetyin lakiesityksen mukaan. Tästä syystä senaatti nyt katsoi, että uudet vaalit olivat »ehdottoman välttämättömät» ja esitti, että ne toimitettaisiin joulukuun alussa 1914.⁶¹

Kenraalikuvernööri Seyn oli siis ehdottomasti eduskunnan hajoittamisen kannalla. Senaatti sen sijaan oli jo asiaa ensi kertaa käsitellessään huomauttanut, että jos keisari nyt määräisi uudet vaalit toimitettavaksi siitä syystä, että vuoden 1914 valtiopäivillä lepäämään jätetty lakiesitys voitaisiin saada hyväksytyksi, hän myöskin omasta puolestaan sitoutuisi vahvistamaan sen sellaisenaan, mitä senaatti puolestaan ei pitänyt mitenkään varmana. Tähän anomus sitten todella kaatuikin. Asia nimittäin meni vuoden 1908 esittelyjärjestyksen nojalla ensin ministerineuvostoon, joka katsoi, että eduskuntaa ei pitänyt hajoittaa, mutta että senaatin sen sijaan olisi laadittava vuoden 1915 valtiopäiviä varten uusi esitys vuokraolojen järjestämisestä.⁶² Päätöksensä syyksi ministerineuvosto ilmoitti, että uusi eduskunta olisi velvollinen sellaisenaan hyväksymään lepäämään jätetyn lakiesityksen, joka kuitenkin tuntuvasti poikkesi vuoden 1909 takautuvasta asetuksesta. Ministerineuvosto myönsi 3. 10./16. 10. 1914, että poikkeukset saattoivat olla oikeutettuja, mutta että niitä ei kuitenkaan saisi ratkaista lopullisesti ilman perusteellista harkintaa ja vain vuokra-ajan umpeen kulumisen pelossa kiirehtien.

⁶¹ Em. Sekreta Handlingar, N:o 56. VA.

⁶² Ks. myös *Paasikivi*, emt., s. 134.

Ministerineuvoston mielestä oli selvintä jättää vuoden 1915 valtiopäiville uusi esitys vuokrasuhteiden pakollisesta pidentämisestä. Tämä vastasi myös laillisuuden vaatimuksia, koska Suomen valtiopäiväjärjestyksen 59 §:n mukaan lepäämään jäänyt ehdotus ei estänyt antamasta uutta esitystä samasta asiasta. Esityksessä oli toistettava kaikki vuoden 1909 takautuvaan asetukseen sisältyvät aikaisemmin syntyneitä vuokrasuhteita koskevat määräykset. Uusi esitys olisi täten ollut vuoden 1909 asetuksen suoranainen kopio ilman poikkeusmääräyksiä.

Suomen asiain neuvottelukunnan suosituksesta ministerineuvosto kuitenkin katsoi, että uudessa asetuksessa ei pitäisi määritellä sopimusten pidennysaikaa vuosissa kuten vuoden 1909 asetuksessa oli tehty. Sen sijaan oli jätettävässä esityksessä yksinkertaisesti vain mainittava, että »vuokrasopimukset katsotaan pidennetyiksi, kunnes vuokraolot säädetyssä järjestyksessä lopullisesti järjestetään». Tällainen lykkäys antaisi senaatille mahdollisuuden kiirehtimättä valmistella tärkeätä lopullista ratkaisuehdotusta. Asian jouduttamiseksi ministerineuvosto — vastoin Suomen asiain neuvottelukunnan kantaa — katsoi, että lakiesitystä ei olisi eduskunnassa käsiteltävä perustuslainmukaisessa järjestyksessä. Keisari vahvisti ministerineuvoston päätöksen 17. 10./30. 10. 1914.⁶³

Vuoden 1915 valtiopäiviä oli täten odottamassa uusi moratorioehdotus, jonka mukaan kaikki vuokrasopimukset ilman poikkeuksia olisi pitänyt jatkaa, kunnes kysymys olisi saatu lopullisesti ratkaistuksi. Asia sai kuitenkin jälleen kokonaan uuden käänteen, kun valtiopäiviä ei kutsuttu koolle lainkaan.

Tässä eduskunnan hajoittamiskysymyksen käsittelyssä kiinnittää huomiota, että kaikista Suomessa liikkuvista venäläistämishuhuista ja Novoje Vremjan hyökkäilyistä huolimatta Venäjän vallan edustajat pitivät tiukasti kiinni Suomen lainsäädäntöjärjestyksestä. Ministerineuvoston kanta osoitti myös selvää asiallista ja todellisuus pohjaista näkemystä ilman mitään venäläistämispyyteitä. Edelleen se osoittaa, että vaikka kenraalikuvernööri Seyn pakottikin senaatin tahtoonsa, hänen vaikutusvaltansa ei enää riittänyt ministerineuvostossa. Toisaalta on huomattava, että ministerineuvosto samoihin aikoihin hyväksyi Korevon komitean ehdotuksen Venäjän Talonpoikaispankin toiminnan ulottamisesta Suomeen. Tämä oli kuitenkin lähinnä vain periaatepäätös eikä mitenkään olisi ratkaissut Suomen torpparikysymystä, joka vaati kiireellisempiä toimenpiteitä.

⁶³ Tal.os. ptk. 18. 4. 1916. VA.

8. Suomalaisia mielipiteitä

Huhut eduskunnan hajoittamisesta synnyttivät monenlaisia ajatuksia Suomessa. Sosiaalidemokraateilla ei ollut mitään ilmeistä pelättävää uusissa vaaleissa. Heidän edustajamääränsä oli jatkuvasti kasvanut ja jos nyt olisi suoritettu uudet vaalit sen jälkeen kun eduskunta oli hylännyt takautuvan asetuksen poisjätetyn 2 §:n takia, olisi puolueen edustajamäärä todennäköisesti edelleenkin kasvanut.⁶⁴

Porvarillisille asia oli mutkikkaampi. Porvarilliset lehdet asettuivat järjestään sille kannalle, että eduskuntaa ei pitäisi hajoittaa, vaan vuoden 1915 valtiopäiville annettaisiin uusi takautuva esitys ja eduskunta hajoitettaisiin vasta sitten, jos laki silloinkin äänestettäisiin lepäämään.⁶⁵ E. Nevanlinna kirjoitti Uudessa Suomettaressa, että jos mentäisiin uusiin vaaleihin, olisi niissä pääkysymyksenä takautuvan asetusesityksen 2 §. Nevanlinnan mielestä se oli kuitenkin niin vähäinen tekijä, että sen vuoksi ei kannattanut eduskuntaa ainakaan vielä hajoittaa. Sellaiseen oli syytä vasta sitten, jos vuoden 1915 valtiopäivilläkään ei saataisi asiaan ratkaisua. Silloin olisi tosin aika tiukalla, mutta parempi oli odottaa vuosi kuin hajoittaa eduskunta turhan takia, sanoi Nevanlinna.⁶⁶

Helsingin Sanomat puolestaan kirjoitti, että perustuslain luontoisen takautuvan asetuksen hyväksyminen vaatisi vaalien jälkeisillä valtiopäivillä 2/3 enemmistön, mistä taas ei ollut mitään varmuutta. Siksi oli viisainta jättää eduskunta entiselleen ja antaa uusi esitys vuoden 1915 valtiopäiville.⁶⁷

Todellinen syy porvarillisten lehtien kielteiseen kantaan oli kuitenkin pelko siitä, että sosiaalidemokraattien edustajamäärä kasvaisi, kuten eräs Rauman Lehden kirjoittaja suoraan tunnustikin.⁶⁸ Myös Novoje Vremjan Helsingin-kirjeenvaihtaja tajusi asian oikean laidan kirjoittaessaan, että porvarillisia ei saisi maakysymyksellä houkuteluksi vaaleihin. Porvarilliset puolueet pelkäävät sosialistienemmistöä ja sitä, että sosiaalidemokraatit enemmistöksi päästyään esittäisivät valtiopäiville »sellaisia vaatimuksia, joita tosin on toteutettu keisarikunnassa, siellä kun on jaettu talonpojille maata, mutta jotka näyttävät mahdottomilta Suomen porvarillisille teeskentelijöille».⁶⁹ Suomen porvarilliset puolueet pitävät parempana uuden esityksen saamista vuoden 1915 valtiopäiville, mutta

⁶⁴ Esim. Työmies 30. 5. ja 4. 6. 1914.

⁶⁵ Esim. Uusi Aura 10. 5. ja 30. 5. 1914.

⁶⁶ Uusi Suometar 9. 6. 1914.

⁶⁷ Helsingin Sanomat 31. 5. 1914.

⁶⁸ Rauman Lehti 13. 6. 1914, Rauman kirje.

⁶⁹ Novoje Vremja 29. 5./11. 6. 1914.

eivät kuitenkaan millään tavalla sitoudu siihen, että esitys silloin tulisi hyväksytyksi, totesi Novoje Vremja edelleen.⁷⁰

Venäjän ministerineuvosto ratkaisi asian Suomen porvarillisten puolueiden toivomusten mukaan, mutta mitkä olivat sen päätöksen todelliset syyt? Virallisesti pääministeri Goremykinin johdolla toimiva Suomen asiain neuvottelukunta ilmoitti, että koska eduskunta ei ollut ylittänyt toimivaltuuksiansa, ei ollut mitään syytä hajoittaa sitä.⁷¹ Vieläpä Štšeglovitov ja Korevokin yhtyivät tähän ja Seyn jäi yksin hajottamisen kannalle. Keskustelussa tosin viitattiin tämän lisäksi siihen, että vaaleista koituisi turhia kuluja ja että ne eivät yleispoliittisistakaan syistä olleet toivottavat — elettiinhan kesää 1914.

Neuvottelukunta teki päätöksensä heinäkuun alussa, Sarajevon lokausten jo kajahdettua, ja on siis ilmeistä, että uusi suurpoliittinen tilanne vaikutti asiaan. Venäjän hallituksella oli kyllin paljon huolta Venäjän omista oppositioaineksista ja kun oli mahdollista, että sosiaalidemokraatit Suomessa saisivat eduskuntaenemmistön, oli pelättävissä liian suuria levottomuuksia täällä juuri maailmanpoliittisen tilanteen kiristyessä. Hufvudstadsbladetin tietämän mukaan oli pääministeri Goremykinin viimeksi keisarin luona käydessä päätetty olla käyttämättä sellaisia voimakeinoja kuin eduskunnan hajoittaminen.⁷² Myöskin Novoje Vremja, joka aikaisemmin⁷³ oli pitänyt uusia vaaleja luonnollisina ja pelkästään »kagaaleille» epäedullisina, kirjoitti nyt, että uusista vaaleista tuskin olisi mitään hyötyä, mutta kylläkin ehkä vahinkoa.⁷⁴

Uuden Suomettaren pakinoitsija »Aapeli» kirjoitti neuvottelukunnan päätöksen jälkeen: »Helpotuksesta huokaisi varmaan kanssani moni lukkiessaan Pietarista saapuneen tiedon», mutta Työmies otsikoi artikkelinsa: »Ei tule vaaleja. Herrat iloitsevat». Tulos oli uutta vaalivoittoa toivoneille sosiaalidemokraateille selvästi pettymys. Edvard Gylling uudisti jälleen järjestäytymiskehoituksensa. Porvarilliset yrittävät hajoittaa torpparien rintamaa tarjoamalla heille tiluksia yksityisillä kauפוilla. Mutta nyt myöskin Venäjän hallitus yrittää hajoittaa sosiaalidemokraattien rivit esiintymällä muka torpparien asian ajajana, kirjoitti Gylling.⁷⁵

⁷⁰ Novoje Vremja 22. 5. / 4. 6. 1914.

⁷¹ Vrt. *Paasikivi*, emt., s. 134.

⁷² Hufvudstadsbladet 7. 7. 1914. Ks. myös Uusi Suometar ja Helsingin Sanomat 8. 7. 1914.

⁷³ Esim. 22. 5. / 4. 6. 1914 ja 8. / 21. 6. 1914.

⁷⁴ Novoje Vremja 24. 6. / 7. 7. 1914.

⁷⁵ Uusi Suometar 7. 7. 1914; Työmies 8. 7. ja 17. 7. 1914; Sosialidemokraatti 23. 7. 1914; Savon Työmies 1. 8. 1914. Myös venäläinen työväenlehti Naša Rabotšaja Gazeta kirjoitti samoihin aikoihin (N:o 44/1914), että Venäjän hallitus koettaa saada Suomen torppareita puolelleen samaan tapaan kuin aikanaan Puolan maaorjia.

B. KEISARILLINEN MANIFESTI

1. Kysymys valtiopäivien koollekutsumisesta

Suomen asiain neuvottelukunta oli edellä kerrotun mukaan heinäkuun alussa eduskunnan hajoittamista koskevassa keskustelussaan korostanut sitä, että vuoden 1915 valtiopäiville oli saatava uusi takautuva esitys. Samaa vaativat Suomen porvarilliset sanomalehdet. Maaileman sodan syytyminen muutti kuitenkin tilanteen.

Saksa julisti sodan Venäjälle 1. 8. 1914, mutta tilanteen kiristyessä oli Suomi julistettu sotatilaa koskevien määräysten alaiseksi jo 30. 7. Vallitsevan sotatilan takia tuli myöskin valtiopäivien koollekutsuminen kyseenalaiseksi. Tästä huolimatta sekä ministerineuvosto että itse keisari vielä lokakuussa yhtyivät Suomen asiain neuvottelukunnan esitykseen, jonka mukaan senaatti oli velvoitettava antamaan uusi vuokrasuhteiden järjestämistä koskeva esitys vuoden 1915 valtiopäiville.¹

Valtiopäiväjärjestyksen mukaan valtiopäivien kokoontuminen edellytti hallitsijan koollekutsua. Kenraalikuvernööri Seynin aloitteesta ministerineuvosto joulukuussa (15. 12.) päätti esittää hallitsijalle koollekutsumisen lykkäämistä kunnes asiasta annettaisiin uusia määräyksiä. Suomi oli sotatilassa ja alttiina vihollisen — so. Saksan — hyökkäyksille eikä edustajien sananvapauskaan ollut sopusoinnussa sota-ajan vaatimusten kanssa. Tämän perusteella keisari antoi 23. 1. 1915 julistuksen, jonka mukaan hän ei »sota-ajan poikkeuksellisten olojen jatkumisen vuoksi» katsonut voivansa kutsua valtiopäiviä koolle, sekä määräsi, että koollekutsua oli lykättävä »kunnes sanotut olot ovat menneet ohi».²

Varsinkin joulukuu 1914 oli kriittinen sikäli, että lain mukaan maanvuokraajien lähtökäsky oli annettava vuosi ja kolme kuukautta ennen tarkoitettua lähtöpäivää. Tämän takia annettiinkin joulukuussa 1914 paljon lähtökäskyjä, jotka koskivat juuri maaliskuun 14. päivää 1916. Siitä

¹ Ks. s. 201.

² Tal.os. ptk 2. 2. 1915. VA; As.kok. '88/1915. Ks. myös *Paasikivi*, Muistelmia sortovuosilta II, s. 134 ja Helsingin Sanomat 29. 1. 1915.

huolimatta, että edellä mainitun lakimiesten tulkinnan mukaan takautuvalla lailla pidennettyjä sopimuksia ei tarvinnut erikseen irtisanoa, oli yksin Sosialidemokraatti-lehdessä 15.—24. 12. välisenä aikana uutiset noin 700 lähtökäskystä. Tästä huolimatta Edvard Gylling kuitenkin samassa lehdessä totesi, että valtiopäivien viivästyminen saattoi loppujen lopuksi olla hyväkin asia, koska sillä tavalla saatiin enemmän aikaa asian järjestelyä varten. Gylling oletti monien muiden tapaan, että koollekutsumista oli vain lykätty.³

Valtiopäiviä ei siis kutsuttu koolle säännönmukaiseen aikaan, mutta julistuksessa ei myöskään kielletty, etteikö vuoden 1915 lakimääräisiä valtiopäiviä olisi voitu kutsua koolle myöhemmin. Tämän johdosta kenraalikuvernööri kehoitti senaattia normaaliin tapaan valmistelemaan valtiopäiville esitettäviä asioita. Vaikka nyt onkin jäänyt avoimeksi kysymys siitä, milloin kuluvan vuoden lakimääräiset valtiopäivät kutsutaan koolle, kirjoitti Seyn, on välttämätöntä valmistella niille esitettävä asiat, jotta ne ennätettäisiin ajoissa esitellä hallitsijan hyväksyttäväksi. Samalla kenraalikuvernööri muistutti erityisesti, että eduskunnan hajoituskysymystä koskevassa päätöksessään keisari oli kehoittanut senaattia kiinnittämään mitä suurinta huomiota maanvuokraolojen järjestelyä koskevan esityksen pikaiseen valmistumiseen. Talousosasto ei kuitenkaan ryhtynyt enempään toimenpiteisiin kuin että se pyysi kaikkia toimituskuntia jättämään luettelon niiden kunkin alaan kuuluvista seuraaville valtiopäiville esitettävistä asioista.⁴ Kun kenraalikuvernöörin kirjelmä seuraavan kerran otettiin senaatissa esille joulukuussa 1915, saattoi senaatti todeta, että tällä välin annettu keisarillinen manifesti oli maanvuokrakysymyksen kohdalla luonut uuden tilanteen ja määrännyt myöskin senaatille uuden asiaa koskevan tehtävän.⁵

Odotetun valtiopäiväkutsun yhä viipyessä vuoden 1914 valtiopäivien puhemiehet Ståhlberg, Tokoi ja Ingman jättivät senaattiin anomuksen vuoden 1915 varsinaisten valtiopäivien koollekutsumisesta mahdollisimman pian. Perusteluina he esittivät, että oli laadittava perustuslain mukainen valtion tulo- ja menoarvio sekä että maanvuokraolot oli saatava järjestetyiksi ennen maaliskuun 13. päivää 1916. Myöskin Suomen Maanvuokraajain Liiton taholta oli tehty anomus, että valtiopäivät kutsuttaisiin koolle ja että niille annettaisiin esitys vuoden 1909 taannehti-

³ Sosialidemokraatti 15—24. 12. 1914 ja 26. 1. 1915. — Mm. Urjalan Nuutajärven kartanossa annettiin 18. 12. 1914 lähtökäsky kaikkiaan 56 torpparille ja 4 lampuodille. Nuutajärven kartanon arkisto, järjestämättömiä papereita.

⁴ Tal.os. ptk. 23. 2. 1915, s. 358. VA. Kenr.kuvernöörin salainen kirjelmä N:o 640, KKK. oli päivätty 5./18. 2. 1915.

⁵ Tal.os. ptk. 7. 12. 1915, s. 32. VA.

van asetuksen jatkamisesta sellaisenaan — siis ilman maanvuokrakomitean ehdotuksen 2 §:ää — viidellä vuodella.⁶

Helsingin Sanomat haastatteli asiassa ministerivaltiosihteeri Markovia. Tämä vastasi, että hänellä ei ole mitään tietoa valtiopäivien koollekutsumisesta. Tulo- ja menoarvio voidaan järjestää ilman eduskunnan myötävaikutusta, ellei tarvita uusia suostuntoja. Maanvuokrakäsymyksen kohdalla taas on varsin epävarmaa, saisiko eduskunta siinä mitään valmista aikaan, vaikka sille annettaisiin asiaa koskeva esitys, koska mielipiteet ovat niin ristiriitaiset. Täytyy sen vuoksi toivoa, Markov sanoi, että maanvuokraolot voitaisiin järjestää vapaaehtoisuuden pohjalta ilman erityistä lainsäädäntöä. Valtion tulisi olla mukana tässä järjestelyssä ja ottaa tarvittaessa vaikkapa valtiolainakin sitä varten.⁷

Kun oli kuulunut huhuja, että maanvuokrakäsymys aiottaisiin ratkaista hallinnollista tietä ohi eduskunnan, lehden edustaja kysyi, oliko näissä huhuissa perää. Markov vastasi, että siihen viittaavia ehdotuksia oli kyllä tehty, mutta niillä ei ole näyttänyt olevan ministerineuvoston kannatusta. Sen sijaan Markov katsoi, että jos olisi toivoa siitä, että eduskunta hyväksyisi esimerkiksi maanvuokrakomitean tekemän ehdotuksen mukaisen lopullisen järjestelyn, valtiopäivät voitaisiin kutsua koolle. Tästä ei kuitenkaan ollut paljon toivoa sosiaalidemokraattien vastustuksen takia.

Näin siis Markov ainakin Helsingin Sanomien haastattelijan mukaan pani hankaluudet lähinnä sosiaalidemokraattien tilille, mutta Uusi Suometar puolestaan huomautti Markovin väitteisiin vastaan, että eduskunnalla nyt olisi ensimmäisen kerran mahdollisuus käsitellä asiaa lopullista ratkaisua tarkoittavan ehdotuksen pohjalla, minkä lisäksi vuoden 1916 läheisyys varmaan lisäisi eri piirien halua päästä ratkaisuun. Lehden näkemys oli täten tuntuvasti optimistisempi, mutta kaiketi myös epärealistisempi kuin Markovin.⁸

Edellisten valtiopäivien puhemiesten anomuksen johdosta senaatti katsoi, että se ei voi anomuksen perusteella tehdä mitään esitystä. Kun samana syksynä senaattiin saapui vielä kaikkiaan 37 valtiopäivien koollekutsumista koskevaa anomusta, senaatti saattoi vain viitata tähän jo tekemäänsä päätökseen ja jättää ne vaille huomiota.⁹

⁶ Tal.os. ptk. 14. 9. 1915, s. 137. VA.

⁷ Helsingin Sanomat. 13. 8. 1915. — Birževija Vedomostille vähän myöhemmin myöntämässään haastattelussa Markov vetosi siihen, että Venäjänkään lainsäädäntölaitokset eivät olleet koolla ja että Helsinki lisäksi oli sotatoimien piirissä. Main. Ihti 9./22. /12. 1914.

⁸ Uusi Suometar 1. 9. 1915.

⁹ Tal.os. ptk. 22. 9. 1915, s. 264, ja 30. 11. 1915, s. 598. VA.

Aika oli näin vierähtänyt joulukuuhun 1915 ja 24. 12. keisari antoi julistuksen myös vuoden 1916 valtiopäivien lykkäämisestä.¹⁰ Maanvuok-rakysymys oli kuitenkin jo tällä välin saanut oman väliaikaisratkaisunsa.

2. Manifesti

Yksi täysin Suomen lakien mukainen mahdollisuus asian hoitamiseksi olisi ollut ylimääräiset valtiopäivät, joilla ei olisi voitu käsitellä mitään muuta asiaa kuin sitä, mitä varten ne olisi koolle kutsuttu. Asiaan liit-tyvät eri näkökohdat ilmaisi Finljandskaja Gazeta selvästi kirjoittaes-saan — tosin vasta syyskesällä 1915 —, että Suomen politikoiva lehdistö vaatii suuriäänisesti varsinaisia valtiopäiviä taloudellisten kysymysten ja ennen kaikkea torpparikysymyksen varjolla, vaikka todellisudessa vaa-timusten takana on vain halu tehdä maan hallintoa koskevia huomau-tuksia, joita ylimääräisillä valtiopäivillä ei voitaisi tehdä.¹¹

Venäjän ministerineuvosto oli kuitenkin jo syksyllä 1914 (17. 10. 1914) päätenyt siihen, että Suomen eduskunta ei kykene saattamaan torpparikysymystä lopulliseen ratkaisuun riittävän ajoissa, minkä vuoksi moratorioasetusta oli jatkettava. Ministerineuvoston ehdotuksesta hallit-sija velvoittikin senaatin laatimaan vuoden 1915 valtiopäiville — joiden kutsumatta jättämisestä ei silloin vielä tiedetty — esityksen moratorio-laiksi, jolla kaikki vuokrasuhteet jatkettaisiin sellaisinaan kunnes vuokra-olot saataisiin lopullisesti järjestetyiksi. Senaatti ei tätä esitystä milloin-kaan laatinut, myttä Kyösti Haataja ennätti laatia luonnoksen asiasta annettavaa senaatin lausuntoa varten. Haataja piti ministerineuvoston ehdotusta vaarallisena lopullisen ratkaisun kannalta. Lopullinen ratkaisu olisi nimittäin säädettävä perustuslain mukaisessa järjestyksessä ja vaa-tisi määränemmistön. Sitä taas ei saataisi, koska epämääräiseksi ajaksi säädettävä moratorio olisi torppareille ja työväestölle niin edullinen, että sen annettaisiin jatkoa loputtomiin.¹²

Vuoden 1915 alussa ministerineuvosto laati asiaa koskevan muistion, josta pääministeri Goremykin 5. 2. 1915 pyysi lausuntoa Seyniltä. Muis-

¹⁰ Tal.os. ptk. 28. 12. 1915, s. 603. VA. — Novoje Vremja oli jo 6./19. 9. 1915 kertonut, että kenr.kuv. Seyn oli Pietarissa käydessään selostanut tilannetta Suo-messa ja vastustanut valtiopäivien koollekutsumista, koska »se olisi omiaan vain he-rättämään maassa intohimoja, koska eduskunta ei kokoonnuttuaan voisi välttää kajoa-masta yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä koskevaan kysymykseen».

¹¹ Finljandskaja Gazeta 26. 8./8. 9. 1915. Mainittakoon, että myös duuman työ keskeytettiin keisarillisella päätöksellä 16. 9. 1915.

¹² Oikeustoimituskunnan arkisto Hb 1. »Esittelijän luonnokset valtiopäiville 1915». VA.

tion mukaan maanvuokrakysymyksessä oli vielä kaksi ratkaisumahdollisuutta. Varsinaisia valtiopäiviä ei jo tehdyn päätöksen mukaan voitu kutsua koolle, mutta sen sijaan voitiin kutsua koolle ylimääräiset valtiopäivät ja ellei niiden päätös olisi tyydyttävä, olisi asiasta annettava keisarillinen manifesti. Toinen mahdollisuus oli se, että eduskuntaa ei kutsuttaisi koolle lainkaan, vaan manifesti annettaisiin eduskunnan mieltä kysymättä vuoden 1772 hallitusmuodon 45 §:n nojalla.¹³ Lisäksi mainittiin muistiossa sellainenkin mahdollisuus, että asia ratkaistaisiin ylipäällikön päiväkäskyllä sotatilalakien perusteella.

Seyn vastasi, että maanvuokrakysymys oli välttämättä saatava nopeasti jonkinlaiseen ratkaisuun. Hän pelkäsi joukkohäätöjä, joiden seurauksena tulisi olemaan vuokramiesten köyhtymistä, yhteiskunnallista kurjuutta ja levottomuuksia. Hän ei kuitenkaan tarkemmin määritellyt, millä tavoin ratkaisun tuli tapahtua. Helmikuun lopulla asia oli myös vahvasti esillä senaatissa, jossa päätettiin pyytää vuokralautakunnilta tiedot tapahtuneista irtisanomisista.¹⁴

Asia otettiin Suomen asiain neuvottelukunnassa esille huhti- ja toukuuun vaihteessa. Neuvottelukunta tuli siihen tulokseen, että maanvuokrakysymyksessä oli saatava aikaan lopullinen järjestely lähimmässä tulevaisuudessa. Kysymys havaittiin kuitenkin niin monimutkaiseksi, että ratkaistinpa se millä tavalla tahansa, ratkaisu herättäisi yhteiskunnallisia ristiriitoja. Sen takia neuvottelukunta piti huolellista harkintaa välttämättömänä. Harkinta taas vaati aikaa, minkä vuoksi neuvottelukunta katsoi välttämättömäksi ratkaista kysymys väliaikaisesti ja jatkaa kaikkien vuokramiesten vuokra-ajat kestämään sotatoimien loppuun saakka vuokrasopimusehdoista riippumatta.

Suomessa voitiin venäläisten sanomalehtien välityksellä seurata tapahtumien kulkua. Neuvottelukunnan kokoontuessa huhtikuun lopulla tiedettiin jo, että asian järjestämistä hallinnollista tietä suunniteltiin, mutta että jos tätä ratkaisua ei pidettäisi suositeltavana, kutsuttaisiin koolle ylimääräiset valtiopäivät. Toukokuun 2. päivänä tiedettiin kertoa, että koska häätö uhkasi 61 000 vuokramiestä ja koska Suomen eduskunta ei ollut ryhtynyt toimenpiteisiin uhkan poistamiseksi, suunniteltiin neuvottelukunnassa muita toimenpiteitä. Kolme päivää myöhemmin tiedettiin jo, että neuvottelukunta oli ehdottanut vuokrasopimusten jatkamista manifestilla eli hallinnollisessa järjestyksessä ilman eduskunnan myötävaikutusta.¹⁵

¹³ Ko. §:ssä myönnettiin hallitsijalle oikeus vihollisen hyökättyä tehdä yksin erinäisiä rauhanoloissa säädyille kuuluvia päätöksiä.

¹⁴ Tal.os. ptk. 23. 2. 1915, s. 453. VA.

¹⁵ Helsingin Sanomat 26. 4. 1915, 1. 5. 1915, 3. 5. ja 5. 5. 1915; Pravitel'stvennyj Vestnik 19. 4./2. 5. 1915; Työmieks 5. 5. 1915.

Sotasensuurin takia sanomalehdillä ei ollut mahdollisuutta arvostella ehdotusta avoimesti. Täällä ei myöskään vielä ollut mitään tietoa aiotun manifestin sisällöstä. Elokuun alussa tiesi huhu, että takautuva asetus uudistettaisiin joksikin aikaa keisarikunnan perustuslain 87 §:n perusteella. Tämän säädöksen mukaan ministerineuvosto voi esittää jonkin lakiesityksen suoraan hallitsijan vahvistettavaksi, jos jokin seikka vaati lainsäädäntöä sellaisena aikana, jolloin duuma ei ollut koolla. Helsingin Sanomat piti huhua erittäin epätodennäköisenä, koska duuman työn vähän myöhemmin tapahtuneesta keskeyttämisestä ei silloin vielä tiedetty mitään ja duuma siis oli koolla, ja koska asia lisäksi oli sellainen, joka lehden käsityksen mukaan ehdottomasti vaati Suomen eduskunnan myötävaikutusta.¹⁶ Vähän myöhemmin kerrottiin, että ministerivaltiosihteeri Markov olisi esittänyt ministerineuvostolle vuokrasuhteiden jatkamista kunnes ne sodan loputtua saataisiin lopullisesti järjestetyiksi. Keisarillisen Suomen kanslian puolesta annettiin tätä tietoa koskeva virallinen oikaisu, jonka mukaan huhussa ei ollut mitään perää.¹⁷ Todellisuudessa asiat kuitenkin menivät suunnilleen huhuissa esitettyä linjaa.

Suomen asiain neuvottelukunta laati manifestiehdotuksen, jonka ministerineuvosto syyskuussa hyväksyi. Pääministeri Goremykin esitteli asian epävirallisesti keisarille, joka hyväksyi sen. Lokakuun 14. päivänä ministerivaltiosihteeri teki enää pelkän muodollisen esittelyn, jossa keisari allekirjoitti »armollisen julistuskirjan, jolla torppia, lamputeja ja mäkitupa-alueita koskevat vuokrasopimukset pidennetään».¹⁸

Senaatissa manifestin julkaiseminen päätettiin maanvuokra-asiain esittelijää edes kuulematta. Haataja oli oman kertomansa mukaan laatinut valmiiksi muistion ja aikonut esittää, että koska maanvuokrasopimukset voitiin pidentää ainoastaan eduskunnan säätämällä lailla, manifestia ei julkaistaisi vaan sen sijaan pyydetäisiin hallitsijalta asiaa koskeva lakiesitys. Tämä olisi todellisuudessa merkinnyt jälleen asian lykäämistä. Kun Haataja sitten esittelyvuorollaan astui senaatin istuntohuoneeseen, varapuheenjohtaja Borovitinov ryhtyi heti lukemaan julistuskirjaa. Haatajan aikoessa esittää oman muistionsa hänet keskeytettiin sanomalla, että asian johdosta ei saa tehdä mitään esityksiä. Asia oli sillä selvä ja manifesti päätettiin julkaista.¹⁹

Itse manifestissä ei viitata mihinkään perustuslakien kohtiin, joiden perusteella tällainen julistuskirja olisi voitu antaa. Siinä vain yksinker-

¹⁶ Uusi Suometar 5. 8. 1915; Helsingin Sanomat 6. 8. 1915. Ko. perustuslain kohdasta ks. esim. Konstitutsija Rossijskoj Imperii.

¹⁷ Pravitel'stvennyj Vestnik 6./19. 9. 1915; Uusi Suometar 21. 9. 1915.

¹⁸ Armollinen julistuskirja 14. 10. 1915, As.kok. 67/1915; Tal.os. ptk., 16. 10. 1915, s. 192. VA; Suomalainen Wirallinen Lehti 16. 10. 1915.

¹⁹ Uusi Suomi 18. 10. 1928.

SUURIRUHTINAANMAAN
ASETUSKOKOELMA.

Suomennos.

Hänen Keisarillisen Majesteettinsa
Armollinen Julistuskirja,

jolla torppia, lampuotitiloja ja mäkitupa-alueita koskevat vuokrasopimukset pitennetään.

Annettu Tsarskoje Selossa 1 (14) päivänä lokakuuta 1915.

Me NIKOLAI Toinen, Jumalan Armosta, koko Venäjänmaan Keisari ja Itsevaltias, Puolanmaan Tsaari, Suomen Suuriruhtinas, ynnä muuta, ynnä muuta, ynnä muuta,

Teemme kaikille uskollisille alamaisillemme Suomen Suuriruhtinaanmaassa tiettäväksi:

Alati Armossa huolehtien Venäjän Vallan alaisten kansain tarpeista Me i d ä n Kruunatut Esi-isämme ja Me olemme ryhtyneet moniin toimenpiteisiin, joilla on ollut tarkoituksena helpottaa tilattoman väestön ja piencilallisten maanhankintaa sekä parantaa vuokrasuhteita.

Niin ikään huolehtien Suomen maalaisväestön köyhimpään luokkain kohtalosta, olemme Me, — lukuunottamatta toimenpiteitä oman maan turvaamiseksi sanotulle väestölle sekä lukuisia tähän tarkoitukseen valtiovaroista myönnettyjä määrärahoja, — 27 päivänä Helmikuuta (12 päivänä Maaliskuuta) 1909 vahvistaneet asetukset: torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrauksesta sekä tämän asetuksen soveltami-

taisesti todetaan vuoden 1916 häättöuhka ja se, että eduskunta ei ollut kyennyt asiaa ratkaisemaan. Koska oli välttämätöntä estää taloudelliset ja yhteiskunnalliset häiriöt, jotka varsinkin sota-aikana saattoivat olla vahingollisia, oli hallitsija nähnyt hyväksi antaa julistuksen vuokrasopimusten pakollisesta pidentämisestä. Julistuksen mukaan kaikki vuoden

sesta aikaisemmin syntyneisiin vuokrasuhteisiin, ja pidennettiin tällöin vuokrasuhteiden voimassaoloaika yhdestä seitsemään vuoteen. Tulevan 1916 vuoden alussa menettää täten noin 62,000 vuokrasuhdetta voimansa, ja niitä vuokramiehii, joiden ei onnistu uudistaa entisiä sopimuksia eikä tehdä uusia, uhkaa muutto asuntopaikaltaan, jolla moni on asunut useat vuodet, häätö mailta, jotka monen miespolven työllä on saatettu viljelykseen, sekä muuttaminen isännistä palkollisiksi.

Näiden raskaiden seurausten ehkäisemiseksi on Meidän Nimesämme Suomen Eduskunnalle kahdesti annettu esitys entisten vuokrasopimusten pidentämisestä. Ensimmäistä näistä esityksistä ei Eduskunta kuitenkaan hyväksynyt, ja toisen lopullinen käsittely ja hyväksyminen, koska Eduskunta ei katsonut sitä kiireelliseksi, lykättiin Valtiopäiväjärjestyksen 60 §:n (I koht.) nojalla ensimmäisiin uusien vaalien jäljestä kokoontuviin Valtiopäiviin. Valtiopäivät voivat kuitenkin kokoontua tavallisessa järjestyksessä vasta vuonna 1917, ja olisi silloin Eduskunnan päätös jo liian myöhäinen.

Monien tuhansien työtä tekevään maalaisväestöön kuuluvien perheiden kohtaloa ei kuitenkaan voida jättää näin epävarmalle kannalle, vaan on se jo nyt turvattava, jotta itsekukin tietäisi, että hänen kyntämänsä ja kylvämänsä pelto jää hänelle, ja olisi levollinen tiedossa, ettei häntä perheineen keskellä talvea häädetä asunnostaan eikä jätetä kattoa ja suojaa vaille.

Tässä tarkoituksessa sekä taloudellisten ja yhteiskunnallisten häiriöiden välttämiseksi, joita varsinkaan nykyisenä sota-aikana ei käy salliminen, olemme Me nähmeet hyväksi käskää:

I. Että sen 27 päivänä Helmikuuta (12 päivänä Maaliskuuta) 1909 antamamme asetuksen voimassaolo, joka koskee samana päivänä torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrauksesta annetun asetuksen soveltamista aikaisemmin syntyneisiin vuokrasuhteisiin, — pidennetään, kunnes sanotut suhteet saadaan säädettyssä järjestyksessä lopullisesti järjestetyiksi, kuitenkin niin, että kaikki vuokrasopimukset, jotka jäävät voimaan 28 päivään Helmikuuta (12 päivään Maaliskuuta) 1916 ja joita mainittu asetus koskee, katsotaan niinikään pidennetyiksi asetuksen voimassaolon koko uudeksi määräajaksi, itse torpparien, lampuotien

1909 asetusten alaiset vuokrasopimukset määrättiin pidennetyiksi »kunnes sanotut suhteet saadaan säädettyssä järjestyksessä lopullisesti järjestetyiksi». Täten siinä toteutui ministerineuvoston jo edellisenä syysinä esittämä ajatus, että sopimuksia ei enää pidennettäisi määrävuosiksi, vaan siksi, kunnes lopullinen ratkaisu olisi saatu aikaan.

ja mäkitupalaisten tarvitsematta tehdä siitä minkäänlaisia ilmoituksia tai anomuksia.

II. Että M e i d ä n Suomen Senaattimme on pidettävä huolta siitä:

1) että mitä pikemmin laaditaan ehdotus M e i d ä n Nimessämme Suomen Eduskunnalle annettavaksi esitykseksi torpparien, lamputien ja mäkitupalaisten vuokrasuhteiden lopullisesta järjestämisestä, sekä
2) että osoitetaan muitakin keinoja, joilla sanotuille vuokramiehille käy paljoo helpommaksi hankkia maata omakseen.

Annettu Tsarskoje Selossa 1 (14) päivänä Lokakuuta vuonna jälkeän Kristuksen Syntymän tuhat yhdeksänsataa viidentenätoista ja M e i d ä n Hallituksemme ensinnäisenä kolmatta.

„NIKOLAI“.

Ministeri Valtiosihteeri *W. Markoff*.

Samalla, manifestiin sisällytettynä, keisari antoi määräyksen, että senaatin oli kiireimmiten laadittava eduskunnalle annettava esitys torpparien, lamputien ja mäkitupalaisten vuokrasuhteiden lopullisesta järjestämisestä sekä että senaatin oli osoitettava muitakin keinoja, »joilla sanotuille vuokramiehille käy paljoo helpommaksi hankkia maata omaksensa».

3. Manifestin vastaanotto

J. K. Paasikivi esittää omana näkemyksenään, että julistuskirja oli »pontevasti kirjoitettu ja propagandaa silmälläpitäen».²⁰ Ei voidakaan kieltää, etteikö julistuksessa ollut mukana hallitsijan omaa kehua ja hänen köyhimpiin väestönosiin kohdistuvan huolenpitonsa aiheetonta ylitystä. Mutta toisaalta ei myöskään voida kieltää sitä, että Suomen oma eduskunta ei todellakaan kahdesta hallitsijan antamasta esityksestä huolimatta ollut kyennyt saamaan aikaan edes takautuvan lain jatkamista.

Keisarilla oli tosiasiat puolellaan. Paasikivi jatkaakin, että manifesti oli »eduskunnan ja sen arvovallan kannalta nolo ja murheellinen tulos»,

²⁰ Paasikivi, cmt. s. 135.

mutta että sosialistit olivat sen kautta loppujen lopuksi saaneet enemmän kuin mitä olivat eduskunnassa vaatineetkaan. »Kovan onnen 2 §» oli jäänyt kokonaan pois ja vuokrasopimukset pidennettiin sellaisinaan jatkumaan siksi, kunnes ne saataisiin lopullisesti järjestetyiksi.²¹

Työmies ilmaisikin peittelemättä mielihyvänsä siitä, että porvarit nyt olivat saaneet paljon ankaramman häätökiellon kuin se, minkä vuoden 1914 valtiopäivillä olivat äänestäneet lepäämään. »Jarruttajan häpeä» oli lehden artikkelin alaotsikkona.²² Kansan Lehti puolestaan totesi, että manifesti oli yllätys maanomistajille, mutta myös vuokramiehille.²³ Tyydytyksestään huolimatta Työmies sentään myönsi myös tapahtuneen laittomuuden. Manifestin laittomuudesta ei ole erimielisyyttä, lehti kirjoitti, mutta jatkoi, että tapahtunut laittomuus ei kuitenkaan aiheuta vahinkoa, koska se ainoastaan pitää vuokrasuhteet ennallaan ja estää mahdollisiin joukkohäätöihin liittyvät mellakat. Tuomioistuimet sen sijaan saattavat joutua laittomuusristiriitoihin, elleivät maanomistajat pitäydy häätöyri-tyksistä, lehti sanoi.²⁴

Mutta nyt astuu päiväjärjestykseen kysymyksen lopullinen ratkaisu. Työmies jatkoi edelleen huomauttaen, että myös manifesti edellytti asian ratkaisua säädettyssä järjestyksessä eli eduskuntatietä ja että senaatti oli saanut tehtäväkseen valmistaa asiaa koskevan esityksen »mitä pikemmin».

Suur-Savo otsikoi »Hämmästyttävä asiakirja»²⁵ mainiten, että eduskunta oli hylännyt ainoastaan takautuvan asetuksen pidentämisen. Tämä hylkääminen ei olisi estänyt ottamasta esille asian lopullista järjestelyä ennen vaaleja. »Suomen kansa ei voi käsittää, että huolenpito sen menestyksestä olisi puheena olevaa hallinnollista toimenpidettä vaatinut. Mutta se ei voi olla hämmästyksensä ohella kaikkia yhteiskuntakerroksia myöten kipeästi tuntematta, että sen omaa eduskuntaa, johon kansa jakamattomana luottaa, tahdotaan syrjäyttää».

Helsingin Sanomat kiinnitti huomiota siihen, että kun tavallisenkin lain säätämiseen tarvittiin eduskunnan myötävaikutusta, nyt kuitenkin tahdottiin tällainen perustuslain luontoinen asia ratkaista hallitsijan julistuksella, vieläpä niin, että vuokrasuhteet pidennettiin jopa vastoin vuokramiehen tahtoa jatkumaan epämääräiseksi ajaksi.²⁶ Jos hyvää tahtoa olisi, asia voitaisiin vielä ratkaista oikeudenmukaista tietä, Helsingin Sanomat sanoi. Lehti kuitenkin erehtyi puhuessaan jatkamisesta vastoin

²¹ *Paasikivi*, emt. s. 136.

²² *Työmies* 22. 10. 1915.

²³ *Kansan Lehti* 23. 10. 1915.

²⁴ *Työmies* 23. 10. 1915.

²⁵ *Suur-Savo* 19. 10. 1915.

²⁶ *Helsingin Sanomat* 19. 10. 1915.

vuokramiehen tahtoa, koska manifesti uudisti vain vuoden 1909 takautuvan asetuksen, ja tämän I §:n mukaan vuokrasopimusta ei saanut jatkaa vastoin vuokramiehen tahtoa. Uusi Suometar laski, että koska manifestin antamisesta oli vielä viisi kuukautta vuoden 1916 lähtöpäivään, olisi asia voitu saada ratkaisuun laillista tietä. Lehden mielestä tällainen laillista ratkaisua koskeva vaatimus oli kohtuullinenkin ottaen huomioon, että hallituksella oli jo lähes puolitoista vuotta ollut käytettävissään maanvuokrakomitean esitys kysymyksen lopullista järjestämistä varten.²⁷ Myöhemmin Uusi Suometar (Lauri Ingmanin pääkirjoituksessa), mainitsi, että myöskin nykyinen hallitus oli tunnustanut asian perustuslainluontoisuuden niissä moratorioesityksissä, jotka sen taholta oli eduskunnalle annettu.²⁸ Myös Maakansa piti julistusta ilman muuta laittomana ja syytti puolestaan sekä oikeistoa että vasemmistoa siitä, että tällaiseen tilanteeseen oli ajaututtu.²⁹

Sota-ajasta huolimatta sanomalehdet ilmaisivat varsin peittelemättä käsityksensä asiasta. Ehkä voimakkaimmin manifestia vastaan asettui Victor Magnus von Born Östra Nylandissa julkaistussa artikkelissaan, josta Työmies käytti nimitystä »Sarvilahden paroonin sotahuuto».³⁰ von Bornin mukaan julistus olisi ensinnäkin selvästi perustuslakien vastainen, mutta se oli hänen mielestään myös asiallisesti laiton. Jo vuoden 1909 takautuva asetusta oli ryöstänyt maanomistajalta hänen lailliset oikeutensa jopa seitsemäksi vuodeksi. Kun tämä aika päättyy, ryöstetään ne uudelleen. »Ajatelkaa, jos maan teollisuusliikkeiltä riistettäisiin oikeus itse määrätä laitostensa ja omaisuutensa käyttöä, pankeilta ja kauppiailta oikeus itse määrätä rahastojensa ja liikepääomansa käyttöä jne.» epä-määräiseksi ajaksi, sanoi von Born.

Mutta julistus ei ole vain laiton, jatkoi von Born, vaan se on myös vaarallinen jopa vuokramiehille itsellensä, koska se jättää kaiken epä-määräiseksi, ja ennen kaikkea, koska se tekee epäselväksi, mikä todella on laki ja mikä ei. Julistus oli hänen käsityksensä mukaan kaiken lisäksi tarpeeton, koska vuonna 1916 ei todellisuudessa ollut pelättävissä sellaista tilannetta kuin oli väitetty. Mainituista 61 000:sta vuokramiehestä suuri osa oli mäkitupalaisia ja osa oli jo joko ostanut vuokratilan omak-sensa tai uusinut sopimuksen.

Venäläisten lehtien reaktio sen sijaan oli luonnollisesti paljon myönteisempi. »Meidän hallituksemme on jo kauan huolehtinut torpparien kohtalosta», kirjoitti Novoje Vremja jatkaen, että valtiopäivät olivat tehneet torppareista rajamaapolitiikkansa —, so. separatismipolitiik-

²⁷ Uusi Suometar 19. 10. 1915.

²⁸ Uusi Suometar 29. 1. 1916.

²⁹ Maakansa 26. 10. 1915.

³⁰ Östra Nyland 23. 10. 1915; Työmies 10. 11. 1915.

kansa —, uhrin. Nyt kuitenkin »Suomen tilattomat siunaavat hallitsijaansa tästä ratkaisevasta toimenpiteestä.³¹ Birshennyj Vjedomosti kiitti erikoisesti manifestin sanoja, »ettei vuokramiestä ja hänen perhettään häädetä keskellä talvea asunnostaan ja jätetä kattoa ja suojaa vaille». Lehti näki niissä suurta humanisuutta. Samalla lehti totesi, että julistuksen avulla oli vältetty suuri mullistus Suomen talouselämässä.³²

»Kärjistynyt asema ei sallinut viivyttelyä. . . Ja hallitsija torjui yhdellä mahtavalla sanallaan ukkospilven, loi elähdyttävän valonsäteen sekä toivon tähän kipeään, sekavaan ja synkkään kysymykseen», kirjoitti puolestaan Finljandskaja Gazeta.³³ »Sodan takia ei eduskuntaa voitu kutsua koolle, eikä lehdistön kirjoitusten perusteella ollut odotettavissa, että eduskunta olisi nytkään saanut asiaa ratkaisuun. Tämä onnettomuuden vaara ja se suru, joka uhkasi useita tuhansia uskollisia alamaisia, ei voinut olla herättämättä elävää vastakaikua hallitsijan lempeässä sydämessä. . . Kovaosaisten ja varattomien luokka löysi nyt, kuten aina ennenkin, puolustajan ja suojelijan korkeimmassa vallassa, joka otti sydämelleen sen tarpeet ja murheet ja joka ojensi sille auttavan käden. . . Olkoon tämä hallitsijan armon ja viisauden teko takeena paremmasta tulevaisuudesta, vaietkoot luokka- ja puolue-erimielisyydet ja olkoon siunattu maankuokkijan työ hänelle kuuluvalla maalla», päätti lehti.

Mutta soraääniäkin kuului. Kadettipuolueen Russkija Vjedomosti kirjoitti Bobrikovin ajan pyrkimyksistä taivuttaa tilaton väestö »yhteensulattamispolitiikan» kannalle sekä viittasi siihen, että asia vieläkin olisi voitu ratkaista laillisesti, jos vuoden 1915 valtiopäivät olisi kutsuttu koolle. Tähän Novoje Vremja vastasi kysymällä, miksi Suomen eduskunta nyt olisi ratkaissut kysymyksen, kun se ei ollut tehnyt sitä ennenkään. Suomen eduskunta oli lehden mukaan niin kokonaan antautunut taisteluun keisarikunnan yleisvaltakunnallisia tarkoituksia vastaan, ettei siltä riittänyt aikaa oman maan tilattomien taloudellisen aseman korjaamiseen. Kun Russkija Vjedomosti myöhemmin edelleen puolusti kantaansa, viittasi Novoje Vremja edelleen »Suomen politikoivan eduskunnan» kyvyttömyyteen ja haluttomuuteen. »Luultavasti ovat meidän kanssamme samaa mieltä ne sadattuhannet suomalaiset torpparit, joille on tärkeämpää vuokrasopimuksen todellinen pidentäminen käskykirjeen kautta kuin väittelyt siitä, missä järjestyksessä vuokratkysymys on ratkaistava», kirjoitti Novoje Vremja ja oli siinä varmaan oikeassa.³⁴

³¹ Novoje Vremja 4./17. 10. 1915.

³² Birž. Vjedomosti 5./18. 10. 1915.

³³ Finljandskaja Gazeta 4./17. 10. 1915.

³⁴ Russkija Vjedomosti 6. 10. ja 11. 10. 1915 (vanhaa lukua); Novoje Vremja 9./22. 10. 1915 ja 13./26. 10. 1915.

4. Manifestin aiheuttama laillisuuskysymys

Manifesti oli Suomen lakien mukaan laitton eikä tätä tosiasiaa pyritty edes venäläisellä taholla kiistämään. Eri asia oli se, että jonkinlainen ratkaisu oli ilmeisen välttämätön ja että manifestin antaminen oli ainakin varmempi tie kuin ratkaisun jättäminen eduskunnalle, jossa eri puolueoryhmät ehkä vain olisivat välttämättömyyden pakkoon luottaen kiristäneet vaatimuksiaan. Manifesti oli laitton aivan samalla tavalla kuin vuoden 1909 asetuksen johdantokin ja samalla tavalla täytyi maanomistajien nyt ratkaista kantansa sen suhteen. Ensimmäisenä sanomalehdistä kiirehti K. N. Rantakarin Uusi Aura vetoamaan vuokranantajiin. Nyt tarvitaan kylmää päätä ja lämmintä sydäntä, se kirjoitti.³⁵ Omasta puolestaan lehti piti parhaimpana uudistaa vuonna 1916 päättyvät sopimukset, jolloin manifestista ei olisi tarvinnut välittää mitään. Uusi Aura ei kuitenkaan maininnut mitään siitä, että vuoden 1909 asetuksen mukaan sopimus oli uusittava vähintään 50 — poikkeusehdoin 25 — vuodeksi ja että maanomistajat pitivät juuri tätä vaatimusta uuden maanvuokralainsäädännön epäoikeudenmukaisimpana kohtana.

Manifestin laillisuuden kanssa joutuivat asian kaikessa vakavuudessa ensimmäiseksi tekemisiin vuokralautakuntien jäsenet ja heidän kauttaan myös maanvuokra-asiain esittelijä Kyösti Haataja. Joutsenon vuokralautakunta tiedusteli vuokra-asiain esittäjältä, miten asiaan oli suhtauduttava, kun lähtöpäivä ja korvauksetkin oli jo määrätty ennen manifestin antamista. Haataja vastasi itse pääasian kiertäen, että sopimuksen päättymistä koskeva riita-asia on ensin käsiteltävä vuokralautakunnassa ja ellei siellä saada sovintoa aikaan, on se jätettävä hovioikeuden ratkaistavaksi. Haataja ei edes maininnut koko manifestia vastauksessaan; se oli ikään kuin olematon hänelle. Hänen vastauksestaan täytyi saajan täten vain päätellä, että jos manifesti aiheutti osapuolten välillä riidan siitä, oliko vuokrasuhde sen perusteella jatkuva, oli riita käsiteltävä tavallisten riitakysymysten tapaan. Itse pääasiaan, millä tavoin vuokralautakuntien tuli suhtautua manifestin määräyksiin, hän ei antanut vastausta.³⁶

Mäntyharjun vuokralautakunta tiedusteli, millä tavoin manifestia oli sovellettava eräisiin lautakunnan selostamiin tapauksiin. Haataja vastasi kaikkiin kysymyksiin varsinaisen maanvuokralainsäädännön mukaan, jolloin mm. vuonna 1909 voimassa ollut suullinen sopimus oli päättyvä maaliskuussa 1916. Lopuksi hän erikseen lisäsi: »Mainitsemanne manifestin lähetän tämän mukana». Samoin hän Kempeleen vuokra-

³⁵ Uusi Aura 19. 10. 1915.

³⁶ Oikeustoimituskunta. Kirjeitä vuokralautakunnille 1916. Kirje N:o 2 (ilman päiväystä). VA.

lautakunnalle lähettämänsä vastauskirjeen jälkikirjoituksessa lisäsi: »Manifesti liitetty oheen». Eräisiin tiedusteluihin hän vastasi pelkästään lähettämällä painetun manifestin ilman mitään lähetekirjelmää.³⁷

Kyösti Haatajalle ei manifestia kerta kaikkiaan ollut virallisesti olemassa. Kuvaavaa on, että kun hän Lakimies-lehdessä julkaisi 37 sivun laajuisen artikkelin »Milloin vuokrasopimukset päättyvät», joka myöhemmin julkaistiin omana kirjajenakin, hän ei sanallakaan maininnut manifestia, vaan vetosi yksinomaan vuoden 1909 asetuksiin sekä aikaisempaan maanvuokralainsäädäntöön.³⁸ Aivan täysin erillään hän ei kuitenkaan voinut siitä pysytellä, mitä osoittaa sekin, että hän sentään liitti sen eräisiin vastauskirjelmiinsä, joskin irrallisena. Kenraalikuvernööri pyysi senaatin oikeustoimituskunnan antamaan tarkempia ohjeita manifestin määräyksistä. Vastauksenaan oikeustoimituskunta lähetti hovioikeuksille kirjelmän, jonka allekirjoittajina olivat oikeustoimituskunnan silloinen vt. päällikkö Arthur Brofelt sekä Haataja. Tässä kirjelmässä mainittiin kuitenkin vain, että manifesti koski kaikkia 12. 3. 1909 voimassa olleita vuokrasopimuksia ja samalla myös niitä elinkautisia sopimuksia, jotka mainittuna päivänä olivat voimassa ja joiden nojalla vuokramies itse tai hänen leskensä asui silloin tilaa.³⁹

Maanvuokra-asiain esittelijä ei näin ollen antanut mitään ohjetta siitä, oliko manifestin määräyksiä noudatettava vaiko ei. Ratkaisu jäi toisaalta maanomistajien oman harkinnan sekä toisaalta vuokralautakuntien ja hovioikeuksien harkinnan varaan.

Maanomistajien asema oli hankala. Lauri Ingman kirjoittikin tamikuussa 1916, jolloin jo oli selvä, ettei laillista ratkaisua enää voitu ajoissa saada, että maanomistaja oli epävarmassa asemassa. Jos hän koettaisi oikeudenkäynnin avulla saada vuokratilan haltuunsa sopimuskauden päättyessä, voisi hän joutua ikäviin rettelöihin sekä saattaa myös tuomioistuimet ja viranomaiset ristiriitojen alaisiksi. Jos hän taas ei käyttäisi oikeuttaan ja ottaisi vuokra-alueita haltuunsa, oli tarjolla vaara, että kun hän antaisi vuokramiehen edelleen asua tilaa, vuokrasopimus katsottaisiin uudistetuksi vuoden 1909 asetuksen 7 §:n nojalla 50 vuodeksi.⁴⁰

³⁷ Em. kirjeet 2. 5., 13. 10. ja 21. 10. 1916. Rääkkylän vltk:n (10. 1. 1916) ja Mäntsälän vltk:n (25. 4. 1916) tiedusteluihin Haataja ei näytä lainkaan vastanneen.

³⁸ Lakimies 1915, ss. 299—336; *Haataja*, Milloin vuokrasopimukset päättyvät...

³⁹ Senaatin Oikeustoimituskunnan Kirjekonseptit 1916. Kirjelmä 5. 5. 1916. VA. Ks. myös Helsingin Sanomat 9. 6. 1916. — Myös talvella 1916 mm. Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä (5. 2.) pitämässään esitelmässä Haataja vain ohimennen mainitsi manifestin todeten, että se ei lopullisesti ratkaise ongelmaa. Haatajan kok., kansio 17. OMA.

⁴⁰ Uusi Suometar 29. 1. 1916; Helsingin Sanomat 29. 1. 1916.

Eräs mahdollisuus maanomistajilla oli ja sitä he ainakin Maanvuokraajain Liiton sihteerin tietämän mukaan käyttivätkin. Vuokraisännät eivät tunnustaneet manifestin pätevyyttä, mutta eivät myöskään häätäneet vuokramiehään. Sen sijaan he kieltäytyivät ottamasta vastaan vuokrasuoritusta, jotta ei myöhemmin voitaisi sanoa, että oli olemassa suullinen sopimus, jonka vahvistamista oikeudessa voitaisiin vaatia. Kun torpparit olivat tiedustelleet Maanvuokraajain Liitolta, miten heidän pitäisi tällaisissa tapauksissa menetellä, vastasi sihteeri Kaarlo Harvala, ettei heillä ollut mitään pelättävänä. Kieltäytyminen vuokraa vastaanottamasta jäisi isäntien vahingoksi. Jos torpparit kuitenkin haluavat olla varovaisia, heidän on saatava todistus isännän kieltäytymisestä, jotta heitä ei myöhemmin voida syyttää verorästeistä. Tämän vuoksi on vieraiden miesten läsnäollessa käytävä tarjoamassa vuokrasuoritusta ja koetettava saada isäntä silloin ilmoittamaan kieltäytymisensä syy. Silloin ei isäntä voi myöhemmin vaatia verorästejä. Missään tapauksessa ei kevätkylvöjä saa laiminlyödä, Harvala kirjoitti.⁴¹

Tilanne oli siis myös vuokramiehen kannalta epävarma. Jos manifestia ei tunnustettu lailliseksi, ei vuokramiehellä ollut mitään laillista oikeutta pitää vuokrasopimusta pidennettynä. Ja vaikka vuokranantaja »yleisen edun tähden», kuten Ingman kirjoitti, välttikin oikeudenkäyntiä, ei vuokramiehellä ollut mitään varmuutta vuokrasuhteen jatkumisesta, ellei sen jatkumisesta oltu sovittu vuokranantajan kanssa.

»Epävarma ja arveluttava on siis asema sekä vuokranantajalle että vuokramiehelle, arveluttava myöskin tuomioistuimille ja viranomaisille», kirjoitti Ingman edelleen. Tämän vuoksi hän tässä sekä Uudessa Suomessa kehoitti turvautumaan yksityisiin vuokra- tai ostosopimuksiin. Vuokralautakuntien oli pyrittävä välittämään ja rahalaitosten tukemaan ostoja. Tällä tavoin oli mahdollista löytää kussakin tapauksessa tasapuolinen ratkaisu sekä samalla edistää laillisen yhteiskuntajärjestyksen voimassa pysyttämistä.

Mutta tilanne oli hankala Borovitinovin senaatillekin, jonka mieltä ei manifestia valmistettaessa oltu kysytty, mutta joka kuitenkin viime kädessä joutui vastaamaan sen noudattamisesta. Kun Suomesta edelleen kuului tietoja häättöjen toimeenpanemisesta, kirjoitti A. Resvoi Novoje Vremjassa, että Suomen senaatti ei ilmeisesti valvo kyllin tarkoin manifestin noudattamista. Venäjän hallituksen on muistutettava asiasta Suomen viranomaisia, sillä jos Venäjän hallitus osoittaa toimeettomuutta Suomessa, menettää se arvonantoaan muuallakin valtakunnassa, kirjoitti

⁴¹ Kansan Lhti 4. 5. 1916.

Resvoi artikkelissaan, joka oli tarkoitettu nimenomaan venäläisten luet-
tavaksi itse Venäjällä.⁴²

Resvoin artikkeli saattoi johtua panetteluhalusta tai pelkästä tietä-
mättömyydestä. Manifestissa nimittäin yksinkertaisesti pidennettiin vuo-
den 1909 takautuvan asetuksen voimassaoloaika. Tämä merkitsi sitä,
että ainoastaan sopimusten voimassaoloaikoja pidennettiin, mutta ei sitä,
etteikö vuokramies edelleen voimassaolevien säädösten perusteella olisi
saattanut menettää vuokraoikeuttaan myös kesken tämän jatkettun sopi-
muskauden. Siihen oli mm. Maanvuokraajain Liiton sihteeri edellä mai-
nitussa kirjoituksessaan viitannut ja myöhemmin hän uudelleen kirjoitti
asiasta otsikolla »Vuokramiehiä häädetään tietämättömyyden vuoksi». Suorittamattomista verorästeistä voidaan edelleen laillisesti häätää, hän
selitti. Siitä syystä on aina käytävä tarjoamassa työtä määräaikana, kos-
ka vain omat velvollisuutensa täyttämällä voi säilyttää oikeutensa.⁴³

Missään tapauksessa ei pelättyjä vuoden 1916 häätöjä tapahtunut.⁴⁴
On luonnollisesti mahdotonta sanoa, olisiko häätöjä tapahtunut siinäkään
tapauksessa, että manifestia ei olisi annettu eikä eduskuntakaan olisi
saanut mitään häätöjä ehkäisevää määräystä aikaan. Todennäköistä
kuitenkin on, että niin olisi tapahtunut siitä huolimatta, että yhteiskun-
nallisten levottomuuksien pelko olisi hillinnyt häätöjen toimeenpanoa.

Manifesti oli tosin laitton eikä siihen pyritty nojautumaan kummal-
lakaan taholla. Mutta maassa oli sotatilan johdosta suuri määrä venä-
läistä sotaväkeä. Jos maanomistajat olisivat vastoin manifestin määräys-
tä ryhtyneet häätöihin, olisi syntynyt oikeusjuttuja, joissa oikeusistuimet
olisivat joutuneet määrittelemään kantansa manifestiin. Yhäti jatkuvan
laillisuustaistelun vuoksi ne eivät olisi voineet myöntää manifestin lailli-
suutta, mutta laillisuuden kieltämisellä taas olisi saattanut olla arvaa-
mattomat seuraukset. Sotaa käyvän Venäjän hallituksella ei olisi ollut
varaa sallia sellaista tottelemattomuutta eräässä rajamaakunnassaan ja
seurauksena olisi saattanut olla jopa sotilasdiktatuurin toteuttaminen tai
ainakin venäläisen vallan lujittaminen täällä. Sitä taas suomalaisten ta-
holla tahdottiin välttää kaikin mahdollisin keinoin.

⁴² Novoje Vremja 15./28. 5. 1916.

⁴³ Maanvuokraaja 1915, ss. 339—340; Kansan lehti 4. 5. ja 4. 10. 1916. — Si-
hteeri Harvalan samassa yhteydessä esittämä väite, jonka mukaan maanomistajat oli-
sivat erityisen runsaasti siirtäneet rahaveroon manifestin jälkeen, ei kestä ainakaan s.
32 esittämämme tilaston valossa.

⁴⁴ Esim. Maanvuokraaja 1917, s. 83, toteaa, että häätökanteita ei sota-aikana ole
lainkaan nostettu. Täten siis myös aikaisemmin mainitsemamme joulukuussa 1914 an-
netut lähtökäskyt jäivät toteuttamatta, ellei vuokramies omatahtoisesti lähtenyt tilal-
taan. Myöskään maanvuokratilaston mukaan ei v. 1916 millään tavoin poikennut ai-
kaisemmista vuosista 1910—15.

Kyösti Haataja yritti omasta puolestaan vielä kerran saada asian vuoden 1916 valtiopäiville. Senaatin varapuheenjohtajaa varten joulukuussa 1915 laatimassaan muistiossa⁴⁵ hän ensinnäkin viittasi manifestin sekä maanomistajille että vuokramiehille samoin kuin myös tuomarikunnalle aiheuttamiin vaikeuksiin. Samalla hän korosti, että manifesti oli vaikeuttanut asian lopullista järjestelyä siitäkkin syystä, että se oli keskeyttänyt ne neuvottelut, joita maanomistajien ja vuokramiesten välillä monin paikoin oli ollut vapaaehtoisten kauppojen tekemisestä. Koska sosiaalidemokraattisella eduskuntaryhmällä ei manifestin antamisen jälkeen ollut mitään syytä kiirehtiä lopullista järjestelyä, ehdotti Haataja, että vuoden 1916 valtiopäiville annettaisiin asian väli aikaista järjestelyä koskeva esitys, jonka yhteydessä ilmoitettaisiin, että manifesti tullaan lakkauttamaan valtiopäivien päätyttyä. Tämä olisi hänen käsityksensä mukaan pakottanut eduskuntaryhmät tarvittaviin sovitteluihin. Manifesti olisi myös silloin jo täyttänyt tarkoituksensa, Haataja jatkoi, koska se olisi pakottanut vanhoillisimmat maanomistajapiirit tinkimään vaatimuksistaan. Haatajan esitys ei kuitenkaan missään vaiheessa tullut senaatissa virallisesti käsiteltäväksi ja kun vuoden 1916 valtiopäiviä ei kutsuttu lainkaan koolle, asia jäi ennalleen.

⁴⁵ Oik.toim.kunnan arkisto Ha 1. Esittelijän mietintö ja ehdotuksia maanvuokratilastoa kosk. lainsäädännöksi. VA.

C. LINJAT SELKENEVÄT

1. Äärioikeisto ohence

Maailmansodan syttyminen aiheutti sen, että valtiopäiviä ei kutsuttu koolle enempää vuonna 1915 kuin seuraavanakaan vuonna. Se aiheutti myös sotasensuurin käytäntöön ottamisen, mutta sisäpoliittisista kysymyksistä voitiin edelleen keskustella julkisesti varsin vapaasti. Torpparikysymyksen kohdalla eri näkökantojen keskinäinen kiistely jatkui täydellä kiivaudella nyt, kun kriittinen hetki yhä lähestyi eikä mitään laillista keinoa enää näyttänyt olevan sen laukaisemikseksi.

Äärimmäisyysuunnat säilyttivät entiset asenteensa. Samat maanomistajapiirit, jotka pari vuotta aikaisemmin olivat laatineet »kehotuksensa Suomen maanviljelijöille»,¹ asettivat jälleen keskuudestaan komitean tarkastamaan maanvuokratomitean ehdotuksia. Tämän komitean puheenjohtajana toimi aktivistinakin tunnettu Nuutajärven kartanon omistaja Harald Neovius, jäsenenä Art. G. Hildén, Hjalmar Göös, Hannes Alléen ja G. Alex. Rotkirch sekä sihteerinä Otto Åkesson. Komitean sekä suomen- että ruotsinkielellä painettu mietintö julkaistiin keväällä 1915 eli ennen keisarillista manifestia.²

Tämä lähinnä ruotsinkielisiä suurmaanomistajapiirejä edustava komitea lähti siitä teoreettisesta periaatteesta, että roomalaisen oikeuden mukaan yksityinen omistusoikeus on loukkaamaton ja että siihen saa koskea vain, jos se »yhteiskunnan menestyksen tai muiden korkeampien pyrintöjen saavuttamiseksi» on välttämätöntä, mutta silloinkin ainoastaan täyttä korvausta vastaan. Mitkään sosiaalipoliittiset syyt eivät komitean mukaan voineet oikeuttaa siihen.

Mietinnössä toistettiin jälleen se väite, että torpparikysymyksen sen hetkiseen tilaan oli suurimpana syynä vuoden 1909 maanvuokra-asetus,

¹ Ks. s. 125. Nämä piirit olivat Etelä-Suomen, Satakunnan ja Lounais-Suomen maanviljelijäin klubit. Aikaisemmalla kerralla mukana olleista oli Viipurin seudun maanviljelijäin klubi nyt jäänyt pois.

² Torparfrågan — Torpparikysymys.

joka kahlitsevilla määräyksillään loukkasi liiaksi yksityistä sopimusvapautta ja omistusoikeutta. Tästä syystä olisi kyseistä asetusta ollut muutettava ainakin siten, että lyhin vuokra-aika olisi lyhennetty 25 vuodeksi ja että siihen olisi palautettu eräitä niistä vuoden 1902 lain määräyksistä, joiden nojalla vuokramieheltä voitiin määrätyissä tapauksissa peruuttaa vuokraoikeus.

Mutta tämäkään ei komitean mielestä olisi riittänyt estämään vuoden 1916 häättöjä, koska laki ei sellaisenaan olisi tyydyttänyt maanomistajia. Jotta maanomistajat uudistaisivat päättymässä olevat vuokrasopimukset, oli mietinnön mukaan tarpeen, että lyhin pakollinen vuokrasopimuskausi voitaisiin sopimuksia uusittaessa lyhentää 5 à 10 vuodeksi ja että lainsäätäjän taholta vakuutettaisiin, että tämän lyhennetyn uuden sopimuskauden aikana saataisiin maanvuokrakysymys ratkaistuksi myös maanomistajia tyydyttävällä tavalla. Tämän lisäksi oli ehdottoman välttämätöntä, että lainsäätäjä luopuisi pakollisista vuokrasopimusten jatkamisista ja että myös maanvuokrakomitean ehdotukset vuokra-alueiden itsenäistämisestä jätettäisiin kokonaan raukenemaan. Sen sijaan mietinnön allekirjoittajat pitivät suotavana sitä, että lunastustoimintaa jatkettaisiin puhtaasti vapaaehtoista tietä.

Maanvuokrakomitean sihteeri Kyösti Haataja hyökkäsi kohta kiivaasti tätä mietintöä vastaan seitsenosaisessa Uuteen Suomettaren kirjoittamassaan artikkelissa.³ Hän totesi, että komitea edusti lähinnä ainoastaan etelä-Suomen ruotsinkielistä maanomistajaväestöä. Puolustaessaan maanvuokrakomitean näkökantoja itse suomettarelaisiin lukeutuva Haataja katsoi, että jatkomoratorio oli tarpeen vaatima ja että yhteiskuntarauhan kannalta välttämätöntä vuokramiesten pysyttämistä viljelmillään ei voitaisi saada aikaan ilman pakkotoimenpiteitä. Maanvuokrakomitea oli kuitenkin Haatajan mukaan tehnyt nämä tarvittavat pakkotoimenpiteet niin lieviksi kuin suinkin mahdollista.

Myöskin nuorsuomalaisiin lukeutuva Heikki Ritavuori tarttui mietintöön Maatalous-lehdessä.⁴ Hän katsoi, että mietintö oli rakennettu kokonaan hataralle pohjalle, kun siinä pyrittiin poistamaan vuoden 1916 häättövaara palauttamalla maanomistajille ennen vuotta 1909 vallinnut häättöoikeus. Itse hän piti selvänä, että vaikka olikin valitettavaa, jos lainsäätäjä joutui pakkotoimin järjestämään yksityisten välisiä suhteita, joukkohäättöjen ehkäiseminen merkitsi kuitenkin sellaista yhteiskunnallista intressiä, että sen yhteydessä pakolliset toimenpiteet olivat oikeutettuja.

³ Uusi Suometar 9—21. 5. 1915. Artikkelisarja julkaistiin myös eripainoksena. K. H. (Haataja). Maanvuokrakomitean ehdotukset. Eräiden maanomistajapiirien arvostelua niistä.

⁴ Maatalous N:o 11/1915, ss. 255—56.

Dagens Pressissä syntyi ruotsalaisen kansanpuolueen sisäisiä erimielisyyksiä kuvastava kiista. Kesäkuun puolivälissä 1915 lehti selosti toisaalta em. maanomistajien klubien ja toisaalta Haatajan erilaisia näkökantoja.⁵ Vaikka lehti ei selvästi määritellytkään kantaansa, se kuitenkin näkyi asettuvan Haatajan puolelle. Artikkelit oli kaksiosainen ja jo ensimmäisen osan ilmestyttyä V. M. v Born tarttui kynään polemisoidakseen sitä vastaan.⁶ v. Born pahoitteli, että puolueen johto oli alkanut kallistua maalaisliiton pienviljelyspyrkimyksiä ja sosialismia kohden ja että se asettumalla »surullisen kuuluisan suomettarelais-sosialistisen torpparikomitean» kannalle yritti tavoitella torpparien ääniä. Koska kuitenkin oli selvää, että torpparit äänestivät sosialisteja, oli puolueen pyrittävä pitämään linjat selvinä, eikä yritettävä houkutusia. Ruotsalainen kansanpuolue on perustuslaillinen puolue ja sen eräs kulmakivi on vuoden 1789 yhdistys- ja vakuuskirjan takaama omistusoikeuden loukkamattomuus, sanoi v. Born päättäen, että kysymys on saatava ratkaistuksi vapaaehtoisuuteen nojautuen.

Lehden päätoimittaja Axel Lille vastasi välittömästi v. Bornille.⁷ v. Bornin ja muiden vanhojen puolueiden jäsenten tragiikka on siinä, että he pitävät järkähtämättömästi kiinni vanhoista käsityksistä näkemättä kehityksen mukanaan tuomia vaatimuksia. Konservatiivien täytyy antaa perään. Kysymyksessä on niin suuret yhteiskunnalliset arvot, että on egoistista puhua omistusoikeuden pyhyydestä ja ajatella: »Mitä liikuttaa minua veljeni kohtalo, kunhan vain minä itse hyvien vuosisataisten etuoikeuksieni ympäröimänä saan istua rauhassa». On totta, että omistusoikeuden pyhyys on yhteiskunnan kulmakivi, mutta mikään laki ei ole itseään, vaan kansaa varten, ja nyt on kysymys koko kansan elämästä ja kuolemasta. Myös ruotsalaisen väestön kohtalot on sidottu koko kansan kohtaloihin ja siitä syystä Dagens Press — ilman mitään puoluehallinnon valtuutuksia — on asettunut maanvuokratokomitean porvarillisen enemmistön kannalle.

Kun v. Born lähetti uuden vastineen, selosti Lille omaa näkemystään vielä toistamiseen.⁸ Olemme laillisuuden kannalla, Lille sanoi, mutta sosiaalisissa kysymyksissä ja siten myös torpparikysymyksessä ruotsalainen puolue on hajanainen. Lillen oma kanta oli se, että laillisuudesta kiinni pidettäessäkin lakia on muutettava silloin kun se ei enää ole yhteiskunnalle hyödyksi. Ja jos talonpojan ja maanomistajan omistusoikeus perustuu heidän työhönsä, kuten v. Born oli sanonut, eikö torpparien työ sitten ole minkään arvoinen?

⁵ Dagens Press 15. 6. ja 17. 6. 1915.

⁶ Dagens Press 22. 6. 1915. Vastine oli päivätty 16. 6.

⁷ Dagens Press 22. 6. 1915.

⁸ Dagens Press 30. 6. 1915.

Jos torppareista tulee itsenäisiä pienviljelijöitä, voimme luottaa tulevaisuuteen, jatkoi Lille, mutta mitä tapahtuu, jos sosiaalidemokraattien äänestäjälaumat yhä vain kasvavat maaseudulla. Torpparit on pysyttävä viljelmillään. Olisi toivottavaa, että asia voitaisiin järjestää vapaaehtoista tietä, mutta se edellyttäisi maanomistajienkin taholta myönnytyksiä. Tähän asti tällaisista myönnytyksistä ei ole vielä näkynyt merkkejä, pikemminkin päinvastoin.

Ruotsalaisen kansanpuolueen keskuudessa suurta arvovaltaa nauttiva Lille oli täten selvästi asennoitunut maanvuokrakomitean sosiaalireformatoristen periaatteiden kannalle. Mutta myöskin komitean jäsen, Emil Schybergson puolusti komiteaa v. Bornia vastaan.⁹ Schybergson oli tosin periaatteessa edelleen tiukasti vapaaehtoisuuden kannalla, mutta pelättävissä olevien häätöjen takia oli ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotta niiden lukumäärä jäisi niin vähäiseksi kuin mahdollista. Schybergsonia ei siis itse asiassa näyttänyt huolestuttavan se, että häätöjen yhteydessä tapahtuisi mahdollisesti epäoikeudenmukaisuuksia, vaan ainoastaan se, että mahdolliset joukkohäädöt järkyttäisivät yhteiskuntaa. Täten nämä kolme puolueen näkyvää henkilöä edustivat kukin eri asteista konservatismia osoittaen siten, että maanomistajien klubien esityksellä ei voinut enää olla varsin laajaa pohjaa.

Mainittakoon vielä, että toukokuussa 1915 pitivät Uudenmaan ruotsalaiset kunnat Landtmannabankin johtajan Eric v. Rettigin aloitteesta yhteisen neuvottelukokouksen. v. Rettig itse ehdotti että kunnat auttaisivat vuokramiehiä lunastamaan tilansa itsenäisiksi. Keskustelussa useimmat olivat kuitenkin sitä mieltä, että vuokranantajat ja vuokramiehet tulevat keskenään toimeen ilman välittäjiäkin, ja päätökseksi jäi, että kukin kunta saa hoitaa omat torppariasiansa oman harkintansa mukaan.¹⁰

2. Sosiaalidemokraattien periaatekeskustelu tasaantuu

Radikaalisinta kantaa edustivat edelleen sosiaalidemokraattiset piirit. Kun Kansan Lehti antoi oman arviointinsa v. Bornin em. kirjoituksesta, se kiinnitti huomiota siihen, että v. Bornin mukaan maanomistajan omistusoikeus oli hedelmä hänen ja hänen isiensä työstä. Tosiasiassa tämä »työ» on kuitenkin ollut työväen mahdollisimman tarkkaa riistoa, Kansan Lehti kirjoitti. »Torppariväestön työ sen sijaan ei herra paroonin silmillä katsottuna ole minkään arvoista. . . Eiväthän he ole tehneet sen

⁹ Hufvudstadsbladet 5. 8. 1915.

¹⁰ Ks. Dagens Press 26. 5. 1915 ja 9. 9. 1915; Työmieks 27. 5. 1915.

kummempaa kuin kuokkineet maita pelloiksi ja raivanneet niityiksi». Eikä heillä sitä paitsi ole sukupuitakaan.¹¹

Kantona sosialistien omassa kaskessa oli kuitenkin edelleen torpparien kahtalainen asema toisaalta maatyöläisinä, toisaalta tuottajina. Asian teoreettista puolta selviteltiin jälleen kerran Kansan Lehden pääkirjoituksessa tammikuussa 1915.¹² »Torppariväestö valmistaa tuotteita omaan laskuunsa, osittain omilla ja osittain vuokratuilla työvälineillä, osittain oman perheen jäsenten avulla ja osittain palkattua työvoimaa käyttäen». Rahan tarpeensa he tyydyttävät myymällä tuotteitaan ja tästä syystä heitä voidaan verrata talonpoikaan. Mutta torppareita liittää työväenliikkeeseen se, että he myyvät työvoimaansa. Työväenliike on varsinaisesti palkkatyöväestön liikettä, mutta torppareita liittää siihen se, että he eivät elä toisten työstä, vaan toiset elävät heidän työstään. Työväenliike puolestaan tahtoo pelastaa niin torpparit kuin muutkin työläiset kapitalistisen talousjärjestelmän sorrosta.

Torppari on tuottaja, mutta sellainen, joka tuottaa pääasiassa ai-noastaan omiksi tarpeikseen, ja järjestelmä, joka uhkaa ajaa torpparit maantielle, pakottaa heidät omaksumaan työväestön maailmankatsomuksen, sanoi kirjoittaja. Mutta kun hän edelleen jatkoi, että työväenliike tahtoo vapauttaa torpparit itsenäistämällä heidät, tulivat eteen vanhat ristiriidat: miten oli selitettävissä, että palkkatyöväenliike lähti tukemaan itsenäisen talonpoikaisväestön lisäämistä ja sen kautta koko kapitalistista talousjärjestelmää. Sen, että kaiken takana oli pelkästään pyrkimys lisätä sosiaalidemokratian kannatusta ja joukkovoimaa, tämäkin kirjoittaja kuitenkin kätki yleisluontoiseen väitteeseen, että tarkoituksena oli pelastaa torppariväestö sorrosta.

Aatto Sirén puolestaan taisteli edelleen torpparien itsenäistämistä vastaan pääteemanaan itsenäisen pienviljelyksen kannattamattomuus ja siihen liittyvä velkaorjuus. Torppari ja itsenäinen pienviljelijä ovat kumpikin pienviljelijöitä, sanoi hän, mutta torppari on sittenkin turvatummassa asemassa. Yhden vuokralaiminlyönnin takia hän ei joudu lähtemään ja pahimmassakin tapauksessa hänellä on lain määräämä lähtöaikansa. Pienviljelijä on luotonantaja-isännästänsä paljon riippuvaisempi ja todellisuudessa tapahtuukin pienviljelijähäätöjä enemmän kuin torpparihäätöjä. Niitä aiheuttavat konkurssit, ulosotot ja velkaantumisen takia tehdyt »vapaehtoiset» kaupat. Pienviljelijän täytyy asemansa epävarmuuden takia harjoittaa ryöstöviljelystä ja käydä vielä ansiotyössä keräämässä rahaa korkoja varten. Itse asiassa porvarillisten pyrki-

¹¹ Kansan Lehti 6. 7. 1915.

¹² Kansan Lehti 7. 1. 1915.

myksessä muuttaa torpparit itsenäisiksi pienviljelijöiksi onkin takana vain pyrkimys hyötyä heistä entistä enemmän, Sirén kirjoitti.

Sirén kirjoitti useitakin artikkeleita, joista erään niin myöhään kuin syksyllä 1916 julkaistun kuvaava otsikko oli »Miksi puuhata pienviljelystä, kun se ei kannata». ¹³ Pienviljelys ei kannata ainakaan pienviljelijöille, mutta sen sijaan kapitaalinen keskittyminen toteutuu, kirjoitti hän eräässä toisessa artikkelissaan. ¹⁴ Sirén alkoi kuitenkin jäädä yhä enemmän yksikseen ja hänen aikaisempi tunnustettu asemansa eräänä puolueen maatalousasiantuntijana heikkeni heikkenemistään. Torpparikysymys on ratkaistava ilman pienviljelyspakkoa ja muita sille vieraita tarkoitusperiä, kirjoitti Sirén, ¹⁵ mutta sosiaalidemokraattisen puolueen käytännölliset tavoitteet määräsivät kuitenkin toisen linjan.

Vain Maanvuokraaja-lehdessä enää oli Sirénin kantaa tukevia lausuntoja ¹⁶ ja mm. Mouhijärven torppariosasto piti kokouksessaan käsittelemättömänä, että sosiaalidemokraattinen puolue oli lähtenyt ajamaan maanostopolitiikkaa. ¹⁷ Tämän ihmettelyn takana oli kuitenkin se periaate, että ketään ei saa pakottaa ostamaan maata, johon kaikilla kansalaisilla synnynnäisesti on sama oikeus, eikä niinkään paljon vastenmielisyys itse pienviljelystä kohtaan.

Puolue oli kuitenkin »jo vuosia sitten», kuten Edvard Gylling keväällä 1915 kirjoitti, ¹⁸ määritellyt torpparikysymyksessä kantansa ja asettunut vaatimaan torpparien itsenäistämistä.

3. Maanvuokraajain Liiton kolmas edustajakokous

Heinäkuun alussa 1916 oli toimitettava säännölliset eduskuntavaalit. Kesäkuun aluksi kutsui Suomen Maanvuokraajain Liitto koolle edustajakokouksen, mutta sitä ennen oli jo saatava julkisuuteen puoluehallinnon täsmällinen ehdotus kysymyksen ratkaisemiseksi. Puolueen maatalouskomitea laatikin ehdotuksen, joka sisälsi komitean suositukset »alustalaisten vapautusta koskevan lainsäädännön perusteiksi». Se julkaistiin Työmies- ja Maanvuokraaja-lehdissä jo helmikuun lopussa. ¹⁹

¹³ Työmies 5. 9. 1916.

¹⁴ Työmies 26. 6. 1915.

¹⁵ Työmies 7. 9. 1915. Muista Sirénin kirjoituksista ks. Työmies 2. 12. 1914, 11. 6. 1915, 30. 7. 1915 ja 6. 2. 1917 sekä Kansan Lehti 17. 6. 1915.

¹⁶ Ks. Maanvuokraaja 1916, ss. 53, 164, 206, 244.

¹⁷ Maanvuokraaja N:o 6/1916, ss. 87—88.

¹⁸ Työmies 4. 3. 1915.

¹⁹ Työmies 26. 2. 1916; Maanvuokraaja 1916, ss. 67—70, 99—104.

Ehdotuksen perusteluosassa sanottiin, että vuoden 1911 puoluekouksen päätöksen mukaan torpparit ja mäkitupalaiset olivat erityisen lainsäädännön avulla vapautettavat riippuvaisuuden tilastaan. Tämän mukaisesti oli puolueen taholta jätetty asiaa koskeva ehdotus jo vuoden 1912 valtiopäiville. Valtion maanvuokrakomitean mietinnön tultua julkisuuteen kesällä 1914 oli tarpeen, että torpparienkin taholta tehtäisiin yksityiskohtaisempi alustalaisvapautusta koskeva ehdotus kuin mitä mainittu valtiopäiväaloite oli. Tästä syystä puolueen maatalouskomitea siten olikin laatinut yksityiskohtaisen, 28 pykälää käsittävän lakiehdotuksen.

Ehdotuksen mukaan vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen tarkoittamalla vuokramiehellä tuli olla halutessaan oikeus lunastaa alustalaistilansa omakseen lain määräämällä tavalla. Ellei hän kuitenkaan tahtonut tätä tehdä eikä myöskään enää jatkaa vuokrasuhdetta, hänen tuli saada maanomistajalta omat saatavansa ulos. Perintöosuudeksi tai muuten jatkuvalla vuokraoikeudella annettu vuokratila oli luovutettava viljelijänsä omaksi ilman lunastusta. Jos vuokratila kuitenkin sijaitsi niin, että sen erottaminen olisi ratkaisevasti vaikeuttanut päättilan viljelemistä, oli vuokranantaja oikeutettu lunastamaan vuokratilan itselleen maksamalla vuokramiehelle kuuluvan osuuden kaksinkertaisena.

Metsää oli lunastuksen yhteydessä luovutettava vuokramiehen aikaisemmin nauttima tai sitä vastaava alue, kuitenkin niin, että maanomistajalle jäisi vähintään hänen omaa kotitarvettansa vastaava määrä metsää. Laidunmaasta ja kalavesistä oli ehdotuksessa vastaavat maininnat.

Vuokratilan lunastusarvoa laskettaessa oli vuokramiehen omaksi laskettava hänen tai jonkun hänen edeltäjänsä rakentamat rakennukset ja tekemät raivaukset ja viljelykset sekä muut parannukset, samoin kuin se, »mitä muuta hän alustalaistilalla selvästi omistaa». Maanomistajan omaa oli mm. maapohjan arvo silloin, kun vuokramies itse taikka se henkilö, jolta hän oli perinyt tai ostanut vuokraoikeuden, oli tullut tilalle. Mikä tilalla ei selvästi ollut näiden määräysten mukaan toisen omaa, se oli luettava puoliksi kummankin omaksi.

Jos maanomistaja ei hyväksynyt näin laskettua tilan perusarvoa, oli hänen ilmoitettava oma hintansa. Hänen ei kuitenkaan ollut hyvä määrätä liian korkeaa hintaa, sillä lasketun perusarvon ja maanomistajan ilmoittaman hinnan ero laskettiin ansiottomaksi arvonnousuksi, joka oli luettava puoliksi kummankin hyväksi. Jos nyt vuokramies piti näin saatua uutta lunastusarvoa liian korkeana, oli hänellä oikeus vaatia omansa pois, jolloin maanomistaja joutui maksamaan hänelle myös hänen osuutensa tuosta arvonnoususta sen mukaan, mitä maanomistaja itse oli omassa ilmoituksessaan siitä sanonut.

Lopullinen lunastussumma vuokramiehen oli maksettava 50 vuoden

kuluessa, minkä lisäksi hänen oli suoritettava kulloinkin maksamatta olevasta lunastuserästä 5 prosentin vuotuinen korko.

Erikseen määrättiin ehdotuksessa, että sama laki oli koskeva myös papiston virkatalojen torppareita sekä kalastajatorppareita eli sellaisia vuokramiehiä, joiden vuokraesineenä oli määrätty kalavesi.

Alustukseksi Maanvuokraajain Liiton edustajakokousta varten Oskari Tokoi laati kirjasen »Torpparien asia ratkaisun edessä», jossa hän selosti kyseistä lakiehdotusta.²⁰ Luotuaan ensin katsauksen maanvuokrakysymyksen aikaisempiin vaiheisiin ja todettuaan, että maanvuokrakomitean ehdotus jättäisi 130 000 vuokramiestä turvaa vaille, hän sanoi, että asiassa nyt on tehtävä selvä pesäero vanhemman aikakauden ja kehityksen kanssa ja astuttava uuteen aikaan. Sosiaalidemokraattien ehdotus perustuu torpparien perimien oikeuksien ja heidän omaisuutensa suojelemisen periaatteelle. Sen rinnalla on toisarvoista, sanoi Tokoi, lunastaako vuokramies tilansa omakseen vai viljeleekö hän sitä edelleen vuokratilana, kunhan vain hänen oma omaisuutensa turvataan ja lasketaan hänen hyväkseen. Tässä pesänselvityksessä noudatettavista periaatteista olivat tärkeimmät, että alustalaisen hyväksi luettiin hänen vuokratilalla tekemänsä työ sekä maanomistajan hyväksi maapohja samoin kuin päätilan metsästä otetut rakennusaineet. Vain yhden poikkeuksen ehdotus salli, sen että jos vuokratila sijaitsi niin, että päätilan kotiviljelyksillä ei voitu harjoittaa hyvin järjestettyä maanviljelystä liittämättä vuokratilaa siihen, maaomistajalla oli oikeus lunastaa vuokratila maksamalla kaksinkertaisena se saatava, mikä alustalaiselle käyvän hinnan mukaan olisi ollut kuuluva. Täten myös sosiaalidemokraatit tunnustivat, että joissakin tapauksissa oli asiallista liittää vuokratila päätilaan, mutta tämän mahdollisuuden väärinkäyttö voitiin ehkäistä nostamalla lunastussumma kaksinkertaiseksi.

Kysymyksen ratkaiseminen on luonnollisesti tärkein vuokramiehille itselleen, Tokoi jatkoi alustuskirjoituksessaan, mutta se on erittäin tärkeä koko yhteiskunnankin kannalta. Se on tärkeä myös teollisuustyöväestölle, koska tälle ei suinkaan voi olla samantekevää, joutuuko 60—70 000 alustalaisperhettä ajetuiksi pois tiloiltaan ja »loppumattomana virtana vaeltamaan kaupunkeihin ja teollisuuspaikkoihin etsimään työtä» kysymättä nälissään edes työehtoja. Jos näin tapahtuu, ammatillisesti järjestäytyneen työväen pyrkimykset työehtojensa parantamiseksi jäävät tehottomiksi. Asia on tärkeä pienviljelijöillekin, koska heidän verotaakkansa lisääntyy entisestään, jos vuokramiesväestö joutuu yhteiskunnan holhottavaksi.

²⁰ Tokoi, Torpparien asia ratkaisun edessä. Suomen sos. dem. Puolueen waalikirjasia N:o 1 (1916).

Tokoin alustus ja puolueen maatalouskomitean lakiehdotus tulivat Maanvuokraajain Liiton kolmannen edustajakokouksen käsiteltäviksi kesäkuun 3. ja 4. päivinä 1916.²¹ Edellisenä vuonna oli lehtien palstoilla pohdittu, pitäisikö vuoden 1914 tapahtumien takia pitää uusi yleinen torpparikokous. Useimmat kirjoittajat päättelivät, että koska kerran on olemassa järjestäytyneiden maanvuokraajien oma keskusliitto, olisi mieleöntä, että asiassa kysyttäisiin järjestäytymättömien neuvoa.²²

Kokousta varten oli Maanvuokraajain Liiton liittotoimikunta vielä laatinut oman lausuntonsa, jossa jälleen todettiin, että maanvuokrakomitean ehdotus jättäisi turvattomiksi 120 000 vuokramiestä sekä pakot-taisi loput 32 000 maanvuokraajaa lunastamaan tiluksensa isännän niin halutessa. Tästä porvarien ehdotuksesta on sanottava, että maanvuokraajain oikeudet on siinä jätetty kokonaan syrjään. »Porvaripuolueet halua-vat ryöstää maanvuokraajain työn tulokset ilman korvausta ja pakottaa torpparit kohtuuttoman kalliilla hinnalla ostamaan oman työnsä tulokset». Siksi on saatava laki, jossa maanvuokraajan osuus tilaansa otetaan huomioon ja jossa vuokramiehelle itselleen annetaan oikeus määrätä, milloin hän haluaa tilansa lunastaa.

Keskustelussa ei tullut esiin soraääniä. Sellaisena voi pitää enintään Ruoveden Helvetinkolun torppariosastoa edustaneen Siilas Haipon pu-heenvuoroa: »Maa on alkuaan ollut kansan yhteistä omaisuutta, eikä sitä siltä ole kukaan ostanut, joten sen nykyiselle omistusoikeudelle ei pidä antaa ratkaisevaa merkitystä, kuten vielä sos. dem. ehdotuksessa tehdään.»²³ Mitään tästä periaatteesta johdettua esitystä ei hänkään tehnyt.

Kokous asettui täysin sille puoluejohdon omaksumalle kannalle, joka tunnusti yksityisen omistusoikeuden ja jonka mukaan vuokratilaan sisäl-tyi sekä maanomistajan että vuokramiehen omaa yksityiseksi luettavaa omaisuutta. Kokous tahtoi kuitenkin enemmän rajoittaa maanomistajan ja laajentaa maanvuokraajan omistusoikeutta. Päätökseksi tuli täten mm., että torpasta 50 vuotta yhtäjaksoisesti maksetut verot olisivat oi-keuttaneet tilan erottamiseen ilman lunastusta, sekä että maanomistajalle ei olisi jätetty lunastusoikeutta silloinkaan, jos vuokratilan erottaminen tuotti haittaa päätilan hyvin järjestetylle viljelykselle.

On luonnollista, että koko kokouksen järjestelyssä tuntui tulevien eduskuntavaalien läheisyys. Kyösti Haataja oli jo talvella puolueen maa-talousohjelmakomitean ehdotusta tarkastellessaan arvellut, että se oli pelkästään vaalikalastusmielessä tehty ilman toteuttamistarkoitusta, kos-

²¹ Suomen Maanvuokraajain Liiton kolmannen edustajakokouksen pöytäkirja. Ko-kous pidetty Tampereella kesäkuun 3—4 p:nä 1916, ss. 10—.

²² Esim. Työmies 15. 4. 1915; Maanvuokraaja 1915, ss. 23, 83, 120.

²³ Em. ptk., s. 16.

ka puolueen kannalta itsenäiset pikkukapitalistit tulevaisuudessa olisivat varmaan yhtä hankalia kuin ne maanomistajat, joiden omistusoikeutta puolue nyt tahtoi käsitellä aivan kuin se olisi pelkkää ilmaa.²⁴

Selvimmän vaalien läheisyys kuitenkin tuntui siinä julkilausumassa, jonka juuri vaalien alla pidetty kokous osoitti maan kaikille alustalaisille. On välttämätöntä, että torpparien vapautuskysymys vihdoinkin ratkaistaan tyydyttävällä tavalla, sanottiin siinä. Torppariväestön aikaisemmat laiminlyönnit on korjattava nyt yhdennellätoista hetkellä ja kaikki äänet käytettävä vaaleissa alustalaisten asian voittoon viemiseksi.²⁵ Tämä oli selvä vihje; koska kokous itse oli juuri hyväksynyt sosiaalidemokraattisen puolueen puolesta laaditun ehdotuksen, tämän siis täytyi olla se »tyydyttävä tapa», joka oli saatettava voittoon.

4. Porvarillisten puolueiden yhteinen ohjelma

Kolmen porvarillisen puolueen, suomalaisen, nuorsuomalaisen ja ruotsalaisen kansanpuolueen, kesken oli jo vuoden 1914 valtiopäivien aikana syntynyt yhteistoimintaa, jonka pohjana oli maanvuokrakomitean mietintö. Mietintö tosin julkaistiin vasta valtiopäivien jo päätyttyä, mutta sitä oli jo epävirallisesti yksityistä tietä jaettu eräille kansanedustajille. Mainittujen kolmen puolueen eduskuntaryhmät asettivat silloin yhteisen valiokunnan, jonka tehtäväksi jätettiin valmistaa mietinnön pohjalla esitys seuraavia valtiopäiviä varten.²⁶

Kesken tämän valmistelun tuli kuitenkin keisarillinen manifesti, joka pidensi vuokrasopimukset pakollisesti ja joka siten muutti tilanteen. Koska manifesti oli laiton, mutta kuitenkin todellinen, kolmen puolueen yhteinen valiokunta päätti pyrkiä sellaiseen ehdotukseen, joka toisaalta säilyttäisi vuokramiehille kaiken sen, minkä manifestikin lupasi ja joka siten tekisi manifestin tarpeettomaksi, mutta joka myös toisaalta säilyttäisi maanomistajalle oikeuden järjestää vuokra-alueet sillä tavoin kuin hänen oman viljelmänsä tarkoituksenmukaisuus vaatisi.

Valiokunta lähti siitä, että tyydyttävää ratkaisua ei saada aikaan ilman kummankin osapuolen, sekä maanomistajien että vuokramiesten, myönnytyksiä.²⁷ Koska ei voida sallia »itsenäisten vuokraviljelmien»

²⁴ Uusi Suometar 3. 3. 1916.

²⁵ Em. ptk., ss. 34—35.

²⁶ Ks. Suomalaisen puolueen arkisto, kotelo 4, Puoluekokous 15.—16. 4. 1916, tri Antti Tulenheimon alustus. VA.

²⁷ Ko. puolueiden ohjelmachdotus. esim. Uusi Suometar 11. 4. 1916.

suuresti vähentyvän ja tiloiltaan pois joutuvien vuokramiesperheiden lisäävän muutenkin arveluttavan suurta irtaimen väen määrää, on lopulliseksi päämääräksi asetettava vuokraviljelmien lunastaminen itsenäiseksi omiksi tiloiksi. Mutta, todettiin tässäkin valiokunnassa, »kun ei ole ajateltavissa, että kaikki vuokraviljelmät voitaisiin läheisessä tulevaisuudessa saada lunastetuiksi», oli välttämätöntä saada turvatuksi vuokratilan hallintaoikeus vuokramiehelle siksi kunnes lunastus voi tapahtua. Maanomistajan oikeuksia ei kuitenkaan saa loukata enempää kuin mitä yhteiskunnan etu välttämättä vaatii. Sen tähden on maanomistajalle varattava mahdollisuus maanviljelyksensä tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen.

Valiokunta ei myöskään pitänyt tarpeellisena, että kaikki vuokratilat olisivat tulleet lunastuslainsäädännön alaisiksi. Se esitti, että lain ulkopuolelle jätettäisiin sellaiset suuremmat vuokratilat, joiden haltijat ovat taloudellisesti turvatussa asemassa, samoin kuin sellaiset pienet vuokratilat, joiden haltija sai pääasiallisen toimeentulonsa viljelmän ulkopuolelta ja joiden kohdalla ei ollutkaan sellaista ristiriitaa kuin suurempien vuokraviljelmien kohdalla. Käytännössä tämä merkitsi pitäytymistä maanvuokrakomitean »kovan onnen» 2 §:ään.

Näiden periaatteiden pohjalta valiokunta laati lakiehdotuksen, jonka mukaan vuoden 1909 asetuksen tarkoittama vuokramies oli vuokrasopimuskautensa päättyessä oikeutettu saamaan viljelmänsä uudelleen vuokralle määrätyn ehdoin ja poikkeuksin. Poikkeusmääräysten mukaan lain ulkopuolelle olisivat jääneet ne viljelmät, joiden viljelys pinta-ala oli joko enemmän kuin viisitoista hehtaaria tai vähemmän kuin kaksi hehtaaria. Ulkopuolelle olisi jätetty myös ne vuokraviljelmät, joiden liittäminen päätilaan oli tämän hyvin järjestetyn maanviljelyksen harjoittamisen takia tarpeen, samoin kuin ne vuokratilat, jotka olivat sopivia teollisuuslaitoksen perustamiseen tai muuten sellaisia, että niiden arvo muuhun kuin maanviljelykseen käytettynä olisi ollut tuntuvasti suurempi. Ilman uudistusoikeutta jäi myös vuokramies, jolla oli niin paljon omaa maata, että sillä voi harjoittaa itsenäistä maanviljelystä. Maanomistaja voi lisäksi vaatia vuokramiestä siirtymään uudelle alueelle, johon tämän katsottiin kohtuuden mukaan voivan tyytyä. Jos vuokramies ei muuttoon suostunut, menetti hän vuokrasuhteen uudistusoikeutensa. Vuokranantaja oli edelleen oikeutettu vähentämään vuokratilan viljellyn maan alan kymmeneen hehtaariin. Jos osapuolet eivät päässeet yksimielisyyteen vuokraehdoista, oli maanjako-oikeuden määrättävä ne.

Tällä tavoin valiokunta katsoi kohtuudella turvanneensa keisarillisen manifestin lupauksen eli sen, että vuokramiehiä ei häädettäisi tiloiltaan ennen kuin lopullinen järjestely oli saatu aikaan. Ehdotukseen sisältyvät poikkeukset olivat suunnilleen samat kuin ne maanvuokrakomitean-

kin taannehtivan ehdotuksen 2. §:n sisältämät poikkeukset, joiden tarkoituksena oli turvata maanomistajain oikeuksia. Koska ehdotus oli samalla tarkoitettu vaaliohjelmaksi ja siis vetoamaan lähinnä kyseisten kolmen puolueen äänestäjäkuntaan, oli maanomistajien oikeuksia pyritty jopa laajentamaan. Siten mm. lunastukseen oikeutetun vuokra-alueen viljellyn maan yläraja oli alennettu 25:stä 15:een hehtaariin, minkä lisäksi vuokraviljelmä olisi voitu pienentää, mikäli se oli yli 10 hehtaaria.

Lunastamistoiminnan tämä valiokunta ehdotti tapahtuvaksi siten, että kun vuokratilasta edellisen mukaisesti oli tehty uusi vuokrasopimus, olisi vuokranantajalla sen jälkeen kun kymmenen vuotta uudesta vuokra-ajasta oli kulunut oikeus vaatia vuokramiestä lunastamaan tila. Ellei vuokramies suostunut tilaa lunastamaan, vaan tahtoi viljellä sitä edelleen vuokralla, oli tuomioistuimen määrättävä uudet vuokraehdot vuokra-aikaa kuitenkin pidentämättä. Vielä tämänkin jälkeen maanomistaja oli oikeutettu joka viiden vuoden kuluttua uudistamaan vaatimuksensa.

Itse lunastussumma oli määrättävä kaksikymmentä kertaa niin suureksi kuin alueesta laskettava kohtuullinen vuotuinen vuokra oli. Mitään erikseen suoritettavaa laskelmaa siitä, mikä oli maanomistajan, mikä vuokramiehen omaa, valiokunta ei siis edellyttänyt, vaan katsoi, että tällainen arviointi oli suoritettava jo kohtuullista vuokraa laskettaessa. Kuolettamattomasta lunastushinnasta oli itsenäistyneen vuokratilan omistajan maksettava viiden prosentin vuotuinen korko. Lunastuksen kautta muodostunut uusi tila oli muuten oleva vuoden 1914 valtiopäivillä hyväksytyn, mutta vielä vahvistamattoman pientila-asetuksen määräysten alainen.

Tämä porvarillisten puolueiden »ehdotus vaaliohjelmaksi torpparikysymyksessä» julkaistiin huhtikuun alkupuoliskolla 1916²⁸ ja kuun puolivälissä se joutui puoluekokousten käsiteltäväksi.

5. Ohjelma läpäisee puoluekokoukset

Suomalaisen puolueen puoluehallinnon taholta oli jo maaliskuun alussa lähetetty puoluekokoukseen odotettaville henkilöille kiertokirje, jossa selostettiin ohjelman syntyä ja todettiin, että se noudatti maanvuokramitean periaatteita lisättynä niillä muutoksilla, joita keisarillinen manifesti oli aiheuttanut.²⁹ Itse puoluekokouksessa 16. 4. kyseisen valiokunnan

²⁸ Ks. myös Hufvudstadsbladet 25. 4. 1916.

²⁹ Suom. puol. arkisto, kot. 12, kiertokirje 6. 3. 1916. VA.

jäsen Antti Tulenheimo alusti keskustelun.³⁰ Alustuksen jälkeen A. Osw. Kairamo lausui tyytyväisyytensä siitä, että ruotsalaisen ja nuorsuomalaisen puolueen edustajat olivat lähentyneet suomalaisen puolueen kantaa asiassa. Koska puolueiden yhteinen ohjelma täten oli suomalaisen puolueen linjoilla, siitä ei Kairamon mielestä ollut tarpeen keskustella sen enempää kokouksessa. Danielson-Kalmari yhtyi Kairamoon esittäen toivomuksen, että kokouksessa läsnäolevat maalaiset voittaisivat halunsa ryhtyä seikkaperäiseen keskusteluun ja että ohjelma hyväksyttäisiin keskustelutta.

Maanviljelijä K. V. Vuokoski ei kuitenkaan voinut hyväksyä tällaista ehdotusta, varsinkaan kun edellisenä päivänä oli käytetty kallista kokousaikaa hänen mielestään aivan turhiin henkilökohtaisiin välienselvittelyihin. Tärkeintä olisi selvittää asian periaatteellinen puoli, jossa maaseutulaiset haluavat saada pohjaa ja selvyyttä itselleen, sanoi hän. Torpparijärjestelmä ei voi jäädä pysymään, jatkoi hän edelleen, koska se kasvattaa vain laiskuutta ja huolimattomuutta sekä vähentää velvollisuudentuntoa. Tästä syystä torpparit on pyrittävä saamaan itsenäiseksi maanomistajiksi. Vuosien 1902 ja 1909 lait on tunnustettu kelvottomiksi jo ennen syntymistään ja nyt haluttaisiin kuitenkin taas uutta mitätöntä lakia.

Tilanomistaja P. Sallinen, joka kertoi itse myyneensä vapaaehtoisella kaupalla torpat kahdeksalletoista vuokramiehelle ja samalla vapautuneensa »sosialistien pauloista», ehdotti muille samaa keinoa. Koska oli varsin epätietoista, milloin kokoukselle esitetyt ehdotukset saisivat lain voiman, hän toivoi, että siksi kunnes maanvuokraolot lainsäädäntötoimenpitein saataisiin järjestetyiksi, vuokranantajat ja vuokramiehet koettaisivat järjestää suhteensa vapaaehtoista tietä, ja että ainakin siellä, missä maanomistajilla on paljon vuokralaisia, torppareille annettaisiin viljelmänsä omiksi. Tulenheimo yhtyi Sallisen toivomukseen, mutta sanoi, että sellaista mainintaa ei voitaisi ottaa puolueen vaalijulistukseen, joka koskee ainoastaan eduskuntatyön suunnan määrittelyä. Monet muut yhtyivät Sallisen ajatukseen vapaaehtoisen lunastustoiminnan tarpeellisuudesta varsinkin, kun rahaa oli paljon liikkeellä. Tällä kannalla olivat mm. prof. Taav. Laitinen, F. M. Pitkäniemi ja maanviljelijä K. Vuolle-Apiala. Myös Vuokoski yhtyi Salliseen ja kun ohjelmaehdotuksen lopussa oli maininta siitä, että vuoden 1909 maanvuokra-asetukseen oli saatava muutoksia maanvuokrakomitean esittämään suuntaan, Vuokoski ehdotti lisättäväksi, että näiden muutosten tuli suuntautua »eritoten itsenäisten viljelmien syntymiseen».

³⁰ Suom. puol. arkisto, kot. 4, puoluekokous 15.—16. 4. 1916, liitteet sekä puheenvuorot 96—116. VA.

Pitkän keskustelun jälkeen tuli kokouksen päätökseksi L. Ingmanin ja Danielson-Kalmarin ehdotus, että asia jätetään lisätylle puoluevaltuuskunnalle, joka tutkii, mitä Sallisen ja Vuokosken ehdotuksista voidaan liittää vaaliohjelmaan ja missä muodossa muut kehotukset saatetaan julkisesti yleisön tietoon.

Puoluevaltuuskunnan kokous pidettiin toukokuun alussa ja siinä vaaliohjelma hyväksyttiin lopullisesti alkuperäisessä muodossaan. Valtuuskunta nimittäin päätti, että puoluekokouksessa ehdotettua »kehoitusta yksityisille maanomistajille ratkaista torpparikysymys molemminpuolisilla sopimuksilla» ei oteta vaalijulistukseen.³¹ Siitä, millä tavalla tämä kehoitus muuten saatettaisiin julkisuuteen, valtuuskunta ei tehnyt minkäänlaista päätöstä. Tämä ei merkinnyt sitä, että suomalainen puolue olisi vastustanut vapaaehtoisia järjestelyjä, vaan sitä, että puolue halusi toisaalta päästä irti manifestin aikaansaamasta laittomasta tilanteesta sekä toisaalta saada aikaan säännöllinen lakimääräinen lunastustoiminta.

On ilmeistä, että suomalainen puolue halusi saada ohjelmansa lain muotoon mahdollisimman pian myös siitä syystä, että jos asia pitkityisi, maanomistajat joutuisivat ehkä tinkimään vieläkin enemmän. Tähän viittasi Kyösti Haataja kesällä 1916 julkaisemassaan kirjassaan. Maanomistajien on otettava huomioon, hän kirjoitti, että sotien jälkeen on yleensä aina seurannut alempien kansanluokkien nousuajat. Lain-säädäntökysymykset, jotka ovat olleet kauan vireillä, ratkaistaan silloin näiden vaatimusten mukaan. Nyt, maailmansodan aikana, työväenliike on kaikissa maissa saanut lisää pontta vaatimuksilleen, sanoi Haataja viitaten täten selvästi siihen, että mitä pikemmin torpparikysymys saatetaan ratkaisuun, sitä vähemmällä maanomistajat pääsisivät.³²

Sama puolueiden yhteinen ohjelma tuli myös nuorsuomalaisen puolueen puoluekokouksen käsiteltäväksi huhtikuun 16. päivänä. Alustajana toimi Uno Brander,³³ joka ensin tilattoman väestön asutuskysymystä yleensä käsiteltyään totesi, että erityisen kipeä oli torpparikysymys. Se on yhteiskunnallis-taloudellinen ja samalla maataloudellis-oikeudellinen kysymys, johon kytkeytyvät elintarvetuotantoa ja yhteiskuntasopua koskevat sekä monet muut koko kansan kokonaisuuden kannalta katsottavat tekijät. Jo se seikka, että torppari epävarman asemansa vuoksi viljelee heikosti tilaansa, vaatii huomiota. Koko yhteiskunnan edun kannal-

³¹ Suom. puol. arkisto, kansio 5, valtuuskunnan ptk. 3. 5. 1916, 3 §. VA.

³² *Haataja*, Torpparikysymyksemme ja pienviljelysliike, s. 12.

³³ Alustus julkaistu Nuorsuomalaisen puolueen pikkukirjasten sarjassa (N:o 36) nimellä »Maakysymyksen alalta. Ylitarkastaja U. Branderin alustussitelmä nuorsuomalaisessa puoluekokouksessa».

ta olisikin suotavinta, että vuokrajärjestelmä maataloudessa saataisiin niin pian kuin mahdollista loppumaan ja että sen sijalle tulisi itsenäinen maanviljelys kauttaaltaan. Mutta on suuri ero sillä, mikä on suotavaa ja mikä on mahdollista, jatkoi Brander.

Torpparikysymyksen ratkaisussa on otettava huomioon myös se suuri raivaustyö, mikä Suomessa on tehty ja missä torppariväestöllä on eittämätön ansionsa. Näin sanoessaan Brander oli lähestynyt sosiaalidemokraattien jatkuvasti korostamaa ajatusta torpparien raivaustyön arvosta ja kokous tuntui yhtyvän häneen, sillä kun Brander sanoi, että »meidän maanomistajien» on tämä tunnustettava ja teoissa osoitettava, kuului yleisön joukosta hyvä-huutoja. Torpparijärjestelmä on kasvanut oman onnensa nojassa, jatkoi Brander edelleen. »Köyhimpään maalaisväestöön kuuluva kansanainees on tiheämmiltä rintamakyliltä painunut kohti korpia, kohti vaikeuksia, kieltäymyksiä ja ankaraa työtä». Vuosien 1902 ja 1909 lait sekä viimeksi keisarillinen manifesti ovat vain siirtäneet lopullista ratkaisua. Nyt »tilanne kysyy meiltä kylmäverisyyttä, kysyy kaukonäköisyyttä ja keskinäistä ymmärtämystä järjestääksemme asiat niin, että jo ensi eduskunta saa sellaisen olotilan luoduksi, että laillisella tavalla pääsemme näitä omia keskinäisiä olojamme järjestämään».

Selostettuaan sitten puolueiden yhteistä ohjelmaehdotusta Brander esitti kokouksen hyväksyttäväksi ponnen, jonka mukaan kokous lausuisi suotavaksi, että kyseessä oleva lainsäädäntö suoritettaisiin mainitun ohjelman periaatteita noudattaen. Kokous myös hyväksyi tämän ponsiehdotuksen ilman mitään sitä koskevaa keskustelua ja siten myös nuoruusomalainen puolue oli virallisesti hyväksynyt ohjelman vaaliohjelmakseen.³⁴

Asian laillista puolta korosti Helsingin Sanomat pari päivää myöhemmin kirjoittaessaan, että maanvuokrakysymykset on ratkaistava perustuslain mukaisessa järjestyksessä eikä niitä siten voida edes väliaikaisesti järjestää hallintotoimin, so. manifestilla. Vuokramiesten oikeudet edut ja viljelmien säilyminen erillisinä viljelminä on turvattava laillisella tavalla ja samalla on pyrittävä edistämään vuokra-alueiden lunastamista itsenäisiksi tiloiksi.³⁵

Ruotsalaisen puolueen kokouksessa huhtikuun 25. päivänä kysymyksen alusti pankinjohtaja Gunnar Takolander, joka totesi, että torpparikysymys ei suinkaan ollut keinotekoinen ja agitaation synnyttämä, vaan uudenaikaisen rahatalouden sekä maanviljelyksen koneellistumisen aiheuttama. Hän nimitti ehdotusta suojelulakiehdotukseksi, jonka ulkopuolelle oli voitu jättää sellaiset pienet vuokratilat, joiden haltija sai

³⁴ Helsingin Sanomat 17—20. 4. 1916.

³⁵ Helsingin Sanomat 18. 4. 1916.

toimeentulonsa tilan ulkopuolelta, samoin kuin suuremmat, yli 15 hehtaarin vuokraviljelmät, joiden haltijoilla täytyi jo olla irtaimistossaan niin suuri omaisuus, että he halutessaan kykenisivät ostamaan oman viljelmän. Takolander korosti myös asian sosiaalipoliittista puolta katsoen, että vuokraajat muodostavat tyytymättömän ja rauhattoman aineksen, joka ei muodosta niin lujaa pohjaa yhteiskunnalle kuin itsenäiset tilalliset. Lopuksi Takolander totesi, että ehdotuksessa on toki puutteita, mutta jatkoi kysymällä, olisiko mahdollista saada aikaan tyydyttävämpi lopullinen ratkaisu koko ongelmaan.³⁶

Keskustelussa mm. Ernst Estlander asettui jyrkästi ehdotusta vastaan, mutta mm. Lille ja Schyberson kannattivat sitä. Schybergson tähdensi puheenvuorossaan mm. sitä, että vaikka kysymykseen tulikin pakkoluovutus, se ei kuitenkaan ollut pakkoluovutusta tavanomaisessa merkityksessä. Jos nimittäin maanomistaja katsoi, että jonkin torpan alue oli hänelle itselleen tarpeen, hänellä oli oikeus antaa sen sijasta vastava ala jostakin muualta. Itse kokous hyväksyi ehdotuksen ilman muutoksia.³⁷

6. Vuoden 1916 eduskuntavaalit

Vaikka valtiopäiviä ei ollut kutsuttu koolle vuonna 1915 eikä kutsua vuoden 1916 valtiopäivillekään annettu, kävi jo tammikuussa 1916 selväksi, että eduskuntavaalit suoritetaan normaalin kolmivuotiskauden päättyessä kesällä 1916.³⁸ Torpparikysymys tuli näissä vaaleissa olemaan tärkeällä sijalla. Työmies-lehti kirjoitti helmikuussa, että torpparien kohdalla ei enää ole kysymys pelkästään väliaikaisista suojelussäännöistä, vaan heidän lopullisesta kohtalostaan, ja Maanvuokraaja-lehti piti varmana, että nämä vaalit olisivat todella viimeiset, jotka voitaisiin suorittaa ennen maanvuokrakysymyksen lopullista ratkaisua.³⁹

Sosiaalidemokraattien vaalitoiminnan tueksi järjestettiin vajaa kuukausi ennen vaaleja edellä selostettu Maanvuokraajain Liiton kolmas edustajakokous, jonka mukaan sosiaalidemokraatit vaaleihin lähtiessään vaativat mm., että viidenkymmenen vuoden yhtäjaksoisten vuokrasuoritusten tuli vastata koko lunastusta. Puolueen taholta selitettiin jälleen kerran myös sitä, miksi sosialistinen työväenpuolue ajaa torpparien it-

³⁶ Hufvudstadsbladet 25. 4. 1916.

³⁷ Hufvudstadsbladet 25. 4. ja 30. 4. 1916.

³⁸ Tal.os. ptk. 19. 1. ja 5. 2. 1916. VA.

³⁹ Työmies 13. 2. 1916; Maanvuokraaja 1916, s. 53.

senäistämistä. Kun teollisuustyöväki ajaa puolueen torpparipolitiikkaa, on se itsesuojelupolitiikkaa, sanottiin selityksessä. Jos porvarillisten ehdottama suunnitelma toteutuu, 120 000 torppariperhettä joutuu häädettäväksi ja etsimään työtä kaupungeista, mikä merkitsisi suurta työttömyyttä ja työpalkkojen heikkenemistä. Täten porvarit ilmeisesti halusivat »lyödä toisen työläisjoukon toisella työläisjoukolla». Tuotantovälineiden yhteiskunnallistuttaminen pysyisi kuitenkin edelleen sosiaalidemokraattien lopullisena tavoitteena. On merkille pantavaa, että samaan aikaan kuin porvarilliset puolueet korostivat torpparien ja mäkitupalaisien välistä eroa, sosiaalidemokraatit puhuivat ylisummaan torppareista, vaikka esim. yllämainittu luku koostui pääasiassa mäkitupalaisista.⁴⁰

Maalaisliitto päätti kokouksessaan maaliskuun 10. päivänä asettaa valiokunnan valmistelemaan lähempää suunnitelmaa torpparikysymyksessä. Valiokunnan laatiman ehdotuksen mukaan torppien lunastaminen sopivilla ehdoilla oli varsinainen päämäärä, mutta niin kauan kuin sitä ei voitaisi toteuttaa, oli vuokrasopimukset uudistettava kohtuullisin ehdoin. Valtion oli luovutettava lunastustoimintaan riittävästi varoja. Kun liike- ja virkamiesten koulutukseen käytetyt varat ovat moninkertaistuneet, sanottiin maalaisliiton taholla, on myöskin torpparien jaloilleen nostamiseen riitettävä varoja. Ne kyllä korvautuvat takaisin.⁴¹

Torpparikysymys ei kuitenkaan ollut vaalien tärkein kysymys, mihin ilmeisesti oli syynä se, että keisarin edellisenä syksynä antama manifesti oli toistaiseksi jäädyttänyt tilanteen eikä siihen näyttänyt olevan mitään muutoksia odotettavanakaan niin kauan kuin sotaa kesti. Sitä tärkeämmäksi nousivat vaalien edellä muut taloudelliset kysymykset sekä suhtautuminen venäläistyneeseen senaattiin. Tämä aiheutti myös sen, että vaikka porvarillisilla puolueilla olikin edellä selostettu yhteinen torppariohjelma, ne eivät kuitenkaan yrityksistä huolimatta liittyneet vaaliliitoiksi yli puoluerajojen.⁴²

Vaaliliittojen tunnukset noudattivat kautta linjan varsinaisia puolue-tunnuksia. »Tilattomien ja vuokramiesten oikeudet» mainittiin ainoastaan yhdessä Uudenmaan vaalipiirin suomettarelaisessa listassa, jossa ehdokkaina olivat mm. Leo Harmaja ja Onni Hallstén. Torppareita ei nyt mainittu erikseen missään. Torppariehdokkaina oli suomalaisella puolueella Turun ja Porin läänin pohjoisessa vaalipiirissä Juho Seppä-

⁴⁰ Kansan Lehti 13. 6. 1916; Työmies 14. 6. 1916. Nimenomaan torppareille osoitettuja vaalikirjoitelmia julkaisi Kansan Lehti mm. 22. 6. ja 29. 6. 1916.

⁴¹ Maalaisliiton vuosikokous 10.—11. 3. 1916. Keskustapuolueen arkisto. Maanvuokraajain tilan järjestely. Maalaisliiton vuokrakomitean laatima ehdotus; *Saalasti*, Sosialistien aloitteet maakysymyksessä.

⁴² Helsingin Sanomat 16. 3. 1916. — Vain Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä syntyi vanhasuomalaisen ja nuorsuomalaisen yhteinen vaaliliitto.

Murto samassa listassa Kyösti Haatajan kanssa sekä Heikki Repo Viipurin läänin itäisessä ja Risto Saari Vaasan läänin itäisessä vaalipiirissä. Myös vanha »Torpan poika» V. I. Alhainen oli suomalaisen puolueen ehdokkaana Kuopion läänissä.⁴³ Sosiaalidemokraattien listoilla olivat mukana mm. aikaisemmat torppariedustajat Otto Marttila Janakkalasta, Kalle Lepola Korpilahdelta ja Oliver Eronen Joroisista.⁴⁴

Heinäkuun 1.—2. päivinä toimitetuissa vaaleissa sosiaalidemokraatit saivat kaikkiaan 103 edustajapaikkaa, mikä merkitsi eduskuntaenemmistöä ja samalla myöskin yllätystä useimmille asianosaisille. Vanhasuomalaiset saivat 33, nuorsuomalaiset 23, ruotsalaiset 21, maalaisliitto 19 ja kristillinen työväenliitto yhden paikan. Sosialisteille tulos merkitsi vakiintuneen oppositioasenteen pakollista tarkistamista.

Sosiaalidemokraattien voiton suurin syy oli porvarillisten äänestäjien »laiskuus». Usein toistuvat eduskunnan hajoitukset ja eduskunnan hyväksymien lakien vahvistamatta jättämiset olivat synnyttäneet vaaliväsymystä, joka selvimmin näkyi vuoden 1913 vaaleissa, jolloin äänestysprosentti oli vain 51,1 %. Vuoden 1916 vaaleissa äänestysprosentti nousi 55,5 %:iin, mutta siitä huolimatta kolmen vanhan porvarillisen puolueen — vanhasuomalaisten, nuorsuomalaisten ja ruotsalaisten — saamat äänimäärät laskivat yhteensä lähes 9 000. Niiden osuus kaikista äänistä laski 47,3 %:sta 41,8 %:iin ja samalla ne menettivät yhteensä 15 edustajapaikkaa. Sosiaalidemokraattien äänimäärä sen sijaan lisääntyi lähes 64 000, kannatusprosentti nousi 43,1 %:sta 47,3 %:iin ja edustajapaikkoja tuli lisää kaikkiaan 13. Myös maalaisliiton kannatus kasvoi edelleen neljänneksellä — lähes 15 000 —, mutta tämä riitti sittenkin vain yhteen lisäpaikkaan. Yksi vanhojen porvarillisten puolueiden menettämistä paikoista meni kristilliselle työväenliitolle, jolla edellisessä eduskunnassa ei ollut lainkaan edustusta.⁴⁵

Sosiaalidemokraattien saama äänimäärä kasvoi vuodesta 1913 koko maan osalta 20,4 %. Kasvua tapahtui kaikkialla, eniten kuitenkin Uudellamaalla ja Mikkelin läänissä, vähiten Kuopion ja Hämeen läänissä. Samoin tapahtui kasvua enemmän kaupungeissa kuin maaseudulla. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että torpparijärjestelmän yleisyys jollakin alueella olisi selvästi lisännyt tai vähentänyt sosiaalidemokraattien kannatusta entisestään.

⁴³ Vaalilistat julkaistu esim. Uusi Suometar 27. 6. 1916.

⁴⁴ Esim. Työmies 22. 6. 1916.

⁴⁵ SVT XXIX, 7 ja 8. — Sosiaalidemokraatit saivat 47,3 % äänistä, mutta yli puolet edustajapaikoista. Tämän aiheutti porvarillisten hajanaisuus, joka jakoi heidät pieniin vaaliliittoihin. Kun sosiaalidemokraatit tarvitsivat keskimäärin 3 651 ääntä kutakin edustajapaikkaa kohden, muut puolueet tarvitsivat keskimäärin 4 313 ja ruotsalainen puolue peräti 4 455 ääntä yhden edustajapaikan saamiseen.

Kun vaalien tulokset alkoivat olla selvillä, oli ensimmäisten kommentojien joukossa *Novoje Vremja*,⁴⁶ joka piti tulosta Suomen separatistien tappiona. Venäjän hallituksen toiminnalle myötämieliset Suomen väestön alemmat kerrokset ovat kyllästyneet politikointiin ja vaativat ratkaisua yhteiskunnallisiin kysymyksiin, joista svekomaanit eivät välitä.

Ei-sosialististen lehtien kommentit liikkuvat yleensä samoilla linjoilla. Niissä todettiin, että aikaisemmin oppositiossa olleet sosiaalidemokraatit eivät enää voi noudattaa vanhaa taktiikkaansa, so. esittää mielettömiä ehdotuksia ja sitten syyttää porvarillisia niiden hylkäämisestä, vaikka tosin vieläkin voivat syyttää sekä porvarillista vähemmistöä että ennen kaikkea hallitusta, joka ei ilmeisesti kaikkiin mielettömyyksiin taivu.⁴⁷ Uusi Suometar puolestaan katsoi, että tilanne ei ole toivoton, koska »kansamme syvät rivit» ovat aikaisemminkin osoittaneet osaavansa tarvittaessa kantaa vastuun taakkaa.⁴⁸

Sosiaalidemokraattien omaa kantaa selosti moniosaisessa artikkelissaan O. V. Kuusinen, joka itse myönsi ennen vaaleja ajatelleensa, että parempi olisi, jos enemmistöä ei tulisi. Eduskunnan mahdollisuudet ovat varsin rajoitetut niin kauan kuin aloiteoikeus ja lakien vahvistamisoikeus on muissa käsissä. Enemmistönsä menettänyt porvaristo tulee vastustamaan uudistuksia, joita muutenkin on vaikea toteuttaa kapitalistisen järjestelmän yhä vallitessa, kirjoitti Kuusinen. Emil Saarinen kertoo Valpas-Hännisen sanoneen, että vaalivoitto oli »Pyrrhoksen voitto», sillä jos puolue joutuisi vastaamaan maan asioiden hoidosta, se ei jo pelkästään elintarvikepulan takia kykenisi lunastamaan lupauksiaan.⁴⁹

Sosiaalidemokraatit olivat siis saaneet haltuunsa eduskuntaenemmistön, mutta tämän enemmistön mahdollisuudet määrätä maan lainsäädännöstä näyttivät varsin teoreettisilta, koska sota jatkui edelleen eikä valtiopäivien koollekutsumisesta ollut mitään varmuutta. Koollekutsu vuoden 1917 valtiopäiviä varten olisi pitänyt julkaista vuoden 1916 lopulla, mutta tämäkin ajankohta meni ilman että mitään olisi tapahtunut. Puolueen keskuudessa ei näin ollen paneuduttu vakavasti pohtimaan enemmistöaseman mukanaan tuomia ongelmia. Tilanne muuttui kuitenkin maaliskuussa 1917 aivan yllättäen ja sosiaalidemokraatit joutuivat ilman miettimisaikaa ottamaan ratkaisevan vastuun valtakunnan johdossa.

⁴⁶ *Novoje Vremja* 2./15. 7. 1916 ja 13./26. 7. 1916.

⁴⁷ Esim. *Dagens Nyheter* 22. 7. 1916; *Östra Nyland* 22. 7. 1916; *Helsingin Sanomat* 22. 7. 1916.

⁴⁸ *Uusi Suometar* 13. 7. 1916.

⁴⁹ *Työmies* 16.—25. 7. 1916; *Kansan lehti* 24. 7. 1916; *Luhதாகanta*, Suomen punakaarti, s. 32.

7. Tilanne ennen vallankumousta

Aika keisarillisesta manifestista maaliskuun vallankumoukseen 1917 merkitsi torpparikysymyksen kohdalla eräänlaista »tilanne seis» -vaihetta, jossa jopa eduskuntavaalejakin määräsi odotteleva epävarmuus. Vuokrasuhteet oli jäädytetty paikoilleen lopulliseen ratkaisuun saakka. Tosin manifesti oli laiton, mutta sitä oli noudatettava ainakin sodan loppuun saakka. Valtiopäivien kokoontumista oli odottamassa 1914 leppäämään jätetty taannehtiva asetus, mutta eri asia oli, tulisiko hallitsija vahvistamaan enää sellaista, koska hän kerran oli jo järjestänyt saman asian manifestillaan. Maanvuokrakomitea oli saanut mietintönsä valmiiksi jo kesällä 1914 ja manifestissaan hallitsija oli kiirehtinyt senaattia laatimaan esitystä vuokrasuhteiden lopullisesta järjestämisestä, mutta kun valtiopäiviä ei kutsuttu koolle, tämä esitysikin viipyi.

Vuoden 1909 jälkeen tilanne oli kuitenkin jo selkiytynyt huomattavasti. Ensinnäkin torpparikysymys oli jo selvästi erotettu yleisestä tilattoman väestön kysymyksestä ja samalla todettu sitä kiireellisemmäksi. Tilattoman väestön asuttamisen kohdallahan kysymys oli tämän väestön elinehtojen parantamisesta, kun ne ilman erityistoimenpiteitä olisivat jääneet ennalleen. Torppariväestön kohdalla sen sijaan oli kysymys siitä, että ellei asioiden kulkuun puututtu, tämän väestöosan elinehdot olivat vaarassa heikentyä ehkä paljonkin. Kaikkein selvimmin tämä erottuminen näkyi sosiaalidemokraattien kohdalla, kun puolue vuonna 1911 päätti luopua kaiken tilattoman väestön maansaantia koskevasta viljelyspakkovaatimuksestaan ja keskittyi torpparikysymykseen. Sen sijaan kaikkia pakkotoimenpiteitä tarpeettomina pitävien oikeistopiirien keskuudessa pitäydyttiin yhä täydelliseen vapaaehtoisuuteen, jolloin torppareitakaan varten ei olisi tarvittu mitään erikoislakeja.

Toinen selvä kehityslinja näkyi siinä, että yhä yleisemmäksi oli tullut käsitys siitä, että maanvuokrasuhteet eivät koskeneet enää pelkästään kahta osapuolta, vaan monien epävarmuutta aiheuttavien tekijöitensä vuoksi koko yhteiskuntaa. Ei siis enää ollut kysymys pelkästään maanvuokraajien toimeentulosta huolehtivasta sosiaalipolitiikasta, vaan siitä, että joukkohäädöt tai torppareitten joukkoliikkeet voisivat muodostua uhkaksi koko yhteiskuntarauhalle.

Asenteissa näkyi edelleen kolme päälinjaa. Konservatiivisin oli vanha juristis-liberaalinen suunta. Se myönsi, että torpparijärjestelmä jo oli vanhentunut, mutta kun se vuokralainsäädännön kohdalla oli vaatinut täydellistä sopimusvapautta, se torpparijärjestelmän lopettamisen kohdalla vaati nojautumista pelkästään vapaaehtoiseen lunastustoimintaan. Samalla tavoin oli vastakkaisen eli sosiaalidemokraattisen linjan pääperiaate pysynyt ennallaan, vaikkakin hieman hämmentyneenä. Päämää-

ränä oli edelleen sosialistinen yhteiskunta, mutta torppareitten kohdalla puolue kuitenkin oli ryhtynyt kannattamaan yksityiseen maanomistukseen perustuvaa torppien itsenäistämistä. Puolueen taholta myönnettiin, että tämä itsenäistäminen olisi sosialismin ideologian vastaista, mutta pyrkimystä perusteltiin sillä, että torpparit tarvitsivat turvaa ja että kapitalistisessa yhteiskunnassa vain omistusoikeus antoi heille riittävän turvan. Tämän rinnalla on kuitenkin merkittävämpää se, että sosiaalidemokraatit tunnustivat yksityisen omistusoikeuden myös vuokranantajien kohdalla, kun he esittivät, että itsenäistettävistä vuokraviljelmistä oli suoritettava lunastushinta maanomistajalle.

Vanha sosiaalireformatorinen linja piti edelleen kiinni siitä, että yksityistä omistusoikeutta on pidettävä kunniaissa, mutta myös siitä että tietyissä tilanteissa yhteiskunnan etu oli yksityistä etua tärkeämpi. Yhteiskunnan kannalta oli välttämätöntä, että maanvuokraajat saivat pysyä viljelmillään. Tämä taas vaati pakkolainsäädäntöä ja ainakin vähitellen tapahtuvaa itsenäistämistä. Sosiaalireformatorisen linjan päätavoite oli yhteiskuntarauhan säilyttäminen ja maanvuokraajien voittaminen rauhallisen kehityksen kannattajiksi.

Näiden pääryhmien välillä ja niiden sisässäkin oli lukuisia eri vivahde-croja, jotka koskivat sitä, milloin ja missä määrin yhteiskunta voi puuttua yksityiseen oikeuteen. Kun kuitenkin sosiaalidemokraatit olivat hyväksyneet omistusoikeuteen ja lunastukseen perustuvan vuokraviljelmien itsenäistämisen ja kun jyrkkien liberalistien ryhmä jatkuvasti supistui, voidaan todeta, että vuoteen 1917 tultaessa oltiin jo päästy lähelle periaatteellista yksimielisyyttä, joskin yksityiskohdissa oli vielä paljon erimielisyyttä. Maaliskuun vallankumous muutti kuitenkin tilanteen kokonaan; se toi uudet toimintamahdollisuudet, mutta uusien mahdollisuuksien mukana se toi myös vasemmiston jyrkentyneet vaatimukset.

Kaiken julkisen poliittisen kiistelyn ohella on kuitenkin muistettava se tosiasia, että kaiken aikaa tapahtui vuokraviljelmien vapaaehtoisia omaksiostoja, mutta koska nämä eivät riittäneet laukaisemaan tilannetta ja koska työmarkkinat maatalouden ulkopuolella edelleen olivat suppeat, tarvittiin lainsäädäntöteitse tapahtuvaa ratkaisua. Siksi ongelma oli yhä korostuvasti poliittinen.

V Vauhtiin päässyt vallankumous

A. MAALISKUUN KUMOUKSEN JÄLKEEN

1. Maaliskuun manifestineuvottelut

Pietarissa maaliskuun alussa 1917 syntyneet lakot kiihtyivät yllättäen mellakoiksi, joissa osa rauhoittamaan lähetettyä sotaväkeä siirtyi mellakoitsijoiden puolelle. Samaan aikaan keisari Nikolai II määräsi hänen politiikkaansa vastustavan valtakunnanduuman hajoamaan, mutta tämä kieltäytyi ja vaati maaliskuun 12. päivänä (Venäjällä käytössä olleen vanhan ajanlaskun mukaan helmikuun 28. päivänä) keisaria luopumaan kruunustaan. Seurauksena näistä tapahtumista oli, että Venäjän keisarin monisatavuotinen valtaistuimien kaatui maaliskuun 16. päivänä ja valtakunnan johtoon tuli väliaikainen hallitus ruhtinas Lvovin johdolla. Uusi hallitus oli nimenomaan väliaikainen, sillä sen oli määrä hallita maata vain siihen saakka, kunnes erityinen koko kansaa edustava kansalliskokous ennättäisi päättää maan tulevasta hallitusmuodosta lopullisesti.¹

Tapahtunut vallankumous merkitsi luonnollisesti muutosta myös Suomessa. Tsaarivallan kaatuminen nähtiin Suomessa tapahtumana, joka saattaisi palauttaa Suomen perustuslailliset oikeudet, mahdollisesti antaa enemmänkin. Jo edellisen kesän valtiopäivävaalien jälkeen olivat suomalaisen, nuorsuomalaisen ja ruotsalaisen puolueen eduskuntaryhmät asettaneet yhteisen valtuuskunnan seuraamaan poliittista kehitystä. Tämä valtuuskunta kokoontui Venäjän tapahtumien vuoksi maaliskuun 12. päivänä ja piti sen jälkeen jatkuvasti kokouksia. Maaliskuun 18. päivänä antamassaan »tiedonannossa kansalaisille» valtuuskunta ilmoitti pyrkivänsä siihen, että Suomi saisi vakuutuksen valtiosääntönsä voimassapitämisestä ja laillisen järjestyksen palauttamisesta sekä että maalle saataisiin uusi, suomalaisista henkilöistä koostuva hallitus ja että eduskunta kutsuttaisiin koolle.²

¹ Maaliskuun tapahtumista ks. sanomalehdistö 16—18. 3. 1916; *Paasivirta*, Suomen itsenäisyyskysymys I, ss. 49—56; *Chamberlin*, *The Russian Revolution 1917—1921 I*, ss. 73—98.

² Esim. *Uusi Suometar* 19. 3. 1917. Valtuuskunnan neuvotteluista lähemmin suomalaisen puolueen valtuuskunnan ptk. 17. 3. 1917, Suom.puol. arkisto, kansio 5. VA.

Porvarillisten puolueiden tavoitteet supistuivat täten laillisten ja normaalien olojen palauttamiseen. Samaan aikaan sosiaalidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta antoi tiedonannon, jossa samoin vaadittiin laillisten olojen palauttamista, mutta sen lisäksi myös eräitä yhteiskunnallisia uudistuksia. Näiden vaatimusten mukaan oli eduskunnan määräysvaltaa maan hallinnossa lisättävä, eräitä keisarin vahvistamatta jättämiä lakeja — mm. väkijuomien kieltolaki — vahvistettava sekä pantava tarmokkaasti alulle eräät kansan syvien rivien kaipaamat lainsäädännölliset uudistustyöt, niihin luettuna mm. torpparivapautus.³

Koska Venäjän väliaikainen hallitus oli ottanut käsiinsä aikaisemmin keisarille kuuluneen vallan, oli suomalaisten saatava Suomen uutta asemaa koskeva selvitys siltä. Sekä Helsingissä että Pietarissa käydyissä neuvotteluissa päädyttiin siihen, että väliaikaiselta hallitukselta oli saatava lailliset olot palauttava julistuskirja, manifesti. Porvarillisten puolueiden keskinäisissä neuvotteluissa ajateltiin aluksi myös muiden lainsäädännöllisten uudistusten aikaansaamista, mutta lopullisissa neuvotteluissa Pietarissa porvarilliset edustajat katsoivat, että manifestin tuli sisältää vain ne asiat, jotka kuuluivat väliaikaisen hallituksen päätettäväksi, ja joihin ei tarvittu Suomen eduskunnan myötävaikutusta.

Sosiaalidemokraattien puolelta sen sijaan vaadittiin jo Helsingissä duuman edustajan F. F. Roditševin kanssa käydyissä neuvotteluissa puoluetoimikunnan tiedonannossa lueteltujen uudistusten toteuttamista, niiden joukossa maanvuokrakysymyksen ratkaiseminen. Lupaukset näistä oli sisällytettävä joko itse manifestiin taikka erityiseen Suomen viranomaisille annettavaan käskykirjeeseen, mutta näiden lisäksi myös uuden senaatin ohjelmaan. Torpparikysymyksen kohdalla sosiaalidemokraatit vaativat manifestissa selvästi ilmoitettavaksi, että kaikki häätojen toimeenpaneminen ehkäistään, kunnes torpparien vapautusta koskeva laki säädetään ja saatetaan voimaan. Torpparivapautuksen toteuttamisesta sosiaalidemokraatit vaativat edelleen luvattavaksi, että alustalaisille tunnustettaisiin lunastusoikeus tiloihinsa, omistusoikeus heidän tilallaan tekemiinsä parannuksiin sekä osuus maanarvon noususta.

Sosialistit perustelivat näiden lupauksen sisällyttämistä manifestiin sillä, että ne olivat perustuslakikysymyksiä ja että niiden hyväksyminen eduskunnassa vaatisi vaikeasti saatavan määräenemmistön. Heidän tarkoituksenaan oli täten lyödä lukkoon ne periaatteet, joita noudattaen maanvuokrakysymyksen ratkaisu oli suoritettava. Porvarillisten taholta katsottiin kuitenkin, että nämä olivat sellaisia Suomen sisäisiä asioita, joiden ratkaisu kuului maan omille lainsäädäntöelimille, eikä sellaisia, jotka oli ratkaistava väliaikaisen hallituksen manifestilla. Roditšev yh-

³ Työmies 18. 3. 1917.

tyi tähän kantaan. Manifestin tarkoituksena oli ainoastaan määritellä Suomen ja Venäjän väliset valtio-oikeudelliset suhteet, mutta ei määrätä mitään Suomen sisäpoliittista ohjelmaa.

Manifestin sisällöstä keskusteltiin Pietarissa viime hetkeen saakka, mutta kun väliaikaisen hallituksen taholta ilmoitettiin, että se tulisi ottamaan vastaan ainoastaan yhden manifestiehdotuksen ja sellaisen, joka koskisi ainoastaan mainittua valtiollisten suhteiden järjestystä, ja kun porvarillisten puolueiden taholta vakuutettiin, että sosialistien vaatimukset otettaisiin huomioon uuden senaatin ohjelmassa, sosialistit taipuivat ja manifesti sai pääasiassa porvarillisten neuvottelijoiden esittämän sisällön.⁴

Tämä »maaliskuun manifestin» nimellä tunnettu julistuskirja allekirjoitettiin väliaikaisen hallituksen puolesta 20. 3. Siinä väliaikainen hallitus »täyden valtiovallan haltijana» aikaisempien hallitsijavakuutusten tavoin vakuutti pitävänsä voimassa Suomen perustuslait sekä kumosi erikseen luetellut sortovuosien aikana annetut näitä perustuslakeja rikkovat määräykset. Vuoden 1915 torpparimanifestia ei luettelossa mainittu, joten se jäi syntytavastaan huolimatta edelleen voimaan. Samalla väliaikainen hallitus ilmoitti päättäneensä kutsua Suomen valtiopäivät koolle. Manifestissa ei täten kosketeltu yhteiskunnallisia uudistuksia, mutta sillä tuli olemaan niidenkin suhteen oma merkityksensä, koska väliaikainen hallitus oli siinä ottanut itselleen keisari-suuriruhtinaan oikeudet ja suomalaiset neuvottelijat olivat puolestaan tunnustaneet nämä oikeudet ottaessaan manifestin vastaan.⁵

2. Tokoin senaatin ohjelma

Laillisten olojen palauttamisen ohella oli tärkein kysymys uuden kotimaisen hallituksen muodostaminen. Kenraalikuvernööri Seyn ja senaatin varapuheenjohtaja Borovitinov oli vallankumouksen toimeenpanijoiden määräyksestä vangittu ja viety Pietariin. Koska senaatin muikin kokoonpano sangen voimakkaasti edusti kaatunutta tsaarivaltaa, se ei vastannut uutta tilannetta. Jo edellä mainituissa sekä porvarillisten että

⁴ Suomalaisen puolueen puoluevaltuuskunnan ptk. 17. 3. ja 22. 3. 1917 (Nevanlinnan ja Hallsténin selostukset neuvotteluista), Suom.puol. arkisto, kansio 5. VA; Sos.-dem. puolueenvoston ptk. 19. 3. 1917. TA.; *Paasivirta*, mt. ss. 65—69; *Hjelt*, Vaiheikkailta vuosilta II, ss. 34—35; *Työmies* 24. 3. ja 27. 3. 1917.

⁵ *Paasivirta*, mt., ss. 69—71; As.kok. 1917/20/1.

sosialistien tiedonannoissa oli vaadittu uuden kotimaisen hallituksen pikaista muodostamista maassa luottamusta nauttivista henkilöistä.⁶

Kun manifestissa oli suomalaisten esitysten mukaisesti luvattu antaa lakiesitys eduskunnan oikeudesta tarkastaa hallituksen virkatoimia, merkitsi tämä pyrkimystä siirtyä parlamentaariseen hallitusjärjestelmään. Tämän mukaan oli sosiaalidemokraattien eduskunnan suurimpana puolueena mentävä hallitukseen siitäkkin huolimatta, että puolue aikaisemmin oli omaksunut pysyvän oppositioasenteen. Kysymys olikin lähinnä vain siitä, oliko sosialistien mentävä senaattiin yksin vai yhdessä porvarillisten kanssa.

Porvarillisten puolueiden valtuuskunnassa esitettiin 18. 3. ajatus, että sosiaalidemokraattien oli muodostettava senaatti yksin, mutta tämä ajatus kumottiin sillä perusteella, että sosialisteilla ei ollut riittävästi päteviä mihiä. Porvarilliset puolueet eivät myöskään halunneet mennä senaattiin ilman sosialisteja, koska eduskunnan enemmistö silloin olisi jäänyt oppositioon. Suurimman kannatuksen sai kaikkia puolueita edustava kokoomushallitus, jonka johdossa olisi K. J. Ståhlberg.⁷

Sosiaalidemokraattisessa puolueessa tilanne synnytti sekä periaatteellisen että käytännöllisen ongelman. Puolueneuvoston kokouksessa K. H. Wiik vetosi vuoden 1900 Pariisin kongressin päätökseen, jonka mukaan sosiaalidemokraatit voivat mennä hallitukseen ainoastaan erityisen ahdinkotilan vallitessa. Hänen mielestään nyt ei ollut ahdinkotila, minkä vuoksi hän kannatti selvää luokkataisteluasennetta. Valpas-Hänninen lisäsi tähän, että Suomen sosiaalidemokraattien omat päätökset ovat tässä suhteessa vielä tiukemmat kuin Pariisin kongressin tekemät ja siten ehdottomasti hallitukseen menoa vastaan. O. V. Kuusinen puolestaan huomautti Valppaalle, että suomalaisten päätös koskee ainoastaan menoa porvarilliseen hallitukseen.⁸

Asian käytännöllinen puoli oli kuitenkin periaatteellista tärkeämpi. Valppaan kanta on helppo, mutta mahdoton, totesi Matti Paasivuori, koska porvarilliset puolueet eivät ota hallitusvastuuta niin kauan kuin sosiaalidemokraatit ovat eduskunnassa enemmistönä. Hän ehdotti otettavaksi kokoomushallitukseen sellaisia porvareita, jotka suostuvat toteuttamaan sosiaalidemokraattien julkilausuman.

Kun keskustelua seuraavan kerran jatkettiin, Kuusinen ilmoitti Wiikin keskustelleen välillä maalaisliiton Relanderin kanssa. Tämän mukaan maalaisliitto oli valmis yhteistoimintaan sosialistien kanssa ollen valmis toteuttamaan myöskin sosialistien torpparivapautusohjelman. Oskari To-

⁶ Tal.os. ptk. 16. 3. 1917; *Paasivirta*, mt., ss. 63—.

⁷ Suomalaisen puolueen puoluevaltuuskunnan em. ptk. 17.—22. 3. 1917.

⁸ Sos.dem. puolueneuvoston ptk. 21. 3. 1917. TA.

koi sai tehtäväkseen tunnustella, oliko mahdollista saada joitakin vapaa-mielisempiä porvarillisia tulemaan hallitukseen yksityishenkilöinä, mutta hän joutui pian toteamaan, että tällaisia »rikkureita» ei löytynyt ja että porvarilliset puolueet halusivat itse määrätä edustajansa hallituksessa. Äänestyksen jälkeen tuli päätökseksi, että annetaan porvarillisten puolueiden muodostaa hallitus ilman sosialisteja.

Päätös ilmoitettiin 23. 3. kenraalikuvernöörin apulaiselle, S. Korffille, mutta se oli kestämaton, koska porvarilliset eivät siihen myöntyneet. Korff ilmoittikin jyrkästi, että ellei hallitusta saada aikaan seuraavana päivänä, venäläinen senaatti jää paikalleen. Sosiaalidemokraattien puolue-neuvosto oli jo hajaantunut, mutta puolue-toimikunta piti 24. 3. kokouksen, johon oli saapunut myös suomettarelainen J. K. Paasikivi. Paasikivi oli laajapohjaisen kokoomushallituksen kannalla ja ehdotti, että Tokoi tiedustelisi yksityisiä henkilöitä, jotka sitten puolestaan kysyisivät puolueittensa kantaa. Sosiaalidemokraattien esittämästä ohjelmasuunnitelmasta Paasikivi sanoi mm., että vaikka torpparilaista ei olekaan suomalaisen puolueen keskuudessa yksityiskohtaisemmin keskusteltu, heidän asiantuntijansa K. A. Paloheimo on katsonut, että siinä kohden ei enää nykyään tule syntymään suurtakaan erimielisyyttä. Eduskunta tulee tekemään siitä päätöksensä ja hallitus tulee luonnollisesti vahvistuttamaan eduskunnan päätöksen.

Kokous päätti pitää kahden tunnin tauon, jonka jälkeen Tokoi jo voikin esittää valmiin hallituslistan. Se hyväksyttiin yksimielisesti, ja samalla Wäinö Wuolijoki ehdotti, että prokuraattoriksi otettaisiin juuri Siperiasta palaamassa oleva P. E. Svinhufvud.⁹ Itse senaatin virallinen nimitys tapahtui 26. 3. ja se kokoontui ensimmäiseen istuntoonsa 29. 3.

Uuden hallituksen mahdollisuudet näyttivät sisäpoliittisesti katsoen varsin hyviltä; istuihan siinä sosiaalidemokraattien lisäksi edustajia kaikista porvarillisista puolueista. Ohjelmajulistuksessa kiinnitettiin aluksi huomio niihin tehtäviin, joita maan sisäisen itsenäisyyden turvaaminen vaati. Valtiollisten kysymysten rinnalla vaativat huomiota yhteiskunnalliset kysymykset ja hallitus lupasi ryhtyä valmistamaan eduskunnalle esityksiä sellaisten yhteiskunnallisten uudistusten alulle saamiseksi, joita kansa kipeimmin kaipasi. Näihin uudistuksiin kuului maanvuokrakysymyksen ratkaiseminen niin, että »vuokramiehille annetaan lunastusoi-

⁹ Sos.dem. puolue-neuvoston ptk. 22.—24. 3. 1917, TA.; Suomalaisen puolueen valtuuskunnan em. ptk. 22. 3. 1917; *Paasivirta*, mt. ss. 71—77. Senaattiin tulivat varapuheenjohtaja Oskari Tokoin lisäksi mukaan sosiaalidemokraattisesta puolueesta Julius Ailio, Väinö Voionmaa, Wäinö Wuolijoki, Väinö Tanner ja Matti Paasivuori, suomalaisesta puolueesta C. A. Serlachius ja Antti Tulenheimo, nuorsuomalaisesta puolueesta E. N. Setälä ja Rudolf Holsti, ruotsalaisesta kansanpuolueesta Leo Ehnrooth sekä maalaisliitosta Kyösti Kallio.

keus tiluksiinsa sellaisilla ehdoilla, että ne turvaavat heille oikeuden korvauksen saamiseen vuokra-alueilla tehdyistä parannuksista ja osuuden maanarvon nousuun.¹⁰

Tätä hallitusohjelman kohtaa on pidettävä varsin merkittävänä, sillä siinä ensimmäisen kerran sekä sosiaalidemokraatit että kaikki porvarilliset puolueet yhtyivät torpparikysymyksessä samaan ohjelmaan. Tokoin hallitus ei tosin sitä toteuttanut ja se oli muutenkin sanonnaltaan pyöreähkö, mutta sen periaatteiden mukaan lopullinen torpparivapautus kuitenkin toista vuotta myöhemmin toteutettiin. Tämä osoittaa, että kysymyksen ratkaisussa oli todella jo päästy yhteisille periaatelinjoille, vaikka yksityiskohdissa olikin vielä liian paljon erimielisyyttä. Se noudatti sosiaalidemokraattien manifestineuvotteluissa esittämiä vaatimuksia, mutta se jätti edelleen avoimeksi mm., oliko lunastusoikeuden koskettava kaikkia vuokramiehiä ilman poikkeuksia samoin kuin sen, millä tavalla ohjelmassa mainitut korvaukset oli määriteltävä.

Ohjelman olivat Tekla Hultinin kertoman mukaan laatineet yhdessä Tokoi, Tanner sekä hallitukseen kuulumaton Ståhlberg. Tannerin muistaman mukaan Tokoi oli laatinut luonnoksen, joka sitten tarkistettiin yhdessä.¹¹ Porvarillisten taholta ohjelmaa ei tältä kohden arvosteltukaan, mutta sen sijaan Kullervo Manner katsoi, että siihen oli jäänyt suuri aukko, koska siinä ei mainittu mitään torpparihäädöistä. Torpparivapautusta ei suoriteta kovin nopeasti, hän sanoi, koska sitä on edelleenkin uhkaamassa porvaripuolueiden vihamielinen kanta. Siitä syystä hallituksen ohjelmassa olisi pitänyt selvästi ilmaista, mikä on hallituksen kanta väliaikana odotettavissa oleviin häätöihin.¹²

Tämä ei ollut ainoa sosialistiselta taholta Tokoin vasta nimitettyä hallitusta vastaan suunnattu moite. Jo ennen senaatin virallista nimittämistä oli Valpas-Hänninen laskenut, että kukaan hallitukseen menneistä ei ollut todellinen sosialisti.¹³ Kun hän syytti Kuusista ja Manneria tällaisen hallituksen aikaansaamisesta, nämä puolustautuivat välittömästi sanoen, että vaikka he olivatkin mukana hallitusneuvottelujen alkuvaiheessa, »nyt todella syntyneen hallituksen hommaaajiksi tai kannattajiksi älköön meitä väitettäväkö».¹⁴ Kun myös muilla tahoilla ilmeni samansuun-

¹⁰ Tal.os. ptk. 29. 3. 1917, s. 397. VA.

¹¹ *Hultin*, Päiväkirjani kertoo 1914—1918 II, s. 187; *Tanner*, Kuinka se oikein tapahtui, s. 26. Haastattelussa 6. 11. 1958 Tokoi ei kyennyt muistamaan ohjelman laatimiseen liittyneitä seikkoja. Väinö Tanner muisteli haastattelussa 26. 11. 1964, että ohjelman olisi laatinut Tokoi yksinään.

¹² *Työmies* 1. 4. 1917.

¹³ *Työmies* 26. 3. 1917.

¹⁴ *Työmies* 29. 3. 1917.

taista arvostelua, oli alusta pitäen kyseenalaista, missä määrin sosiaalidemokraatit sekä eduskunnassa että lehdistössään tulisivat tukemaan Tokoin hallitusta.¹⁵

3. *Uusi takautuva asetus*

Eduskunta kokoontui väliaikaisen hallituksen koolle kutumana huh-tikuun 4. päivänä. Seuraavana päivänä toimitettiin seitsemissäkymme-nissä olevan Axel Lillen toimiessa ikäpuhemiehenä vaali, jossa eduskun-nan puhemieheksi valittiin Kullervo Manner 104 äänellä, ensimmäiseksi varapuhemieheksi vanhasuomalainen Lauri Ingman ja toiseksi varapu-hemieheksi sosiaalidemokraattinen Väinö Jokinen.¹⁶ Kohta alkuun syn-tyi kysymys siitä, mikä oikeus Venäjän väliaikaisella hallituksella oli Suomeen nähden. Sekä puhemiesvalassaan että puhemiehen puheessa eduskunnan avajaisissa sosiaalidemokraatit kieltäytyivätkin lainkaan mainitsemasta väliaikaista hallitusta. Tapahtuneesta vallankumouksesta huolimatta väliaikainen hallitus edusti edelleen porvarillista hallitus-järjestelmää, eikä Suomen asema näyttänyt olevan sen turvatumpi kuin ennenkään.¹⁷

Eduskunnan tärkein tehtävä tuli olemaan Suomen valtio-oikeudelli-sen aseman määrittäminen, minkä ohella oli suoritettava jo maalisi-kuun 20. päivän manifestissa mainittuja perustuslainluontoisia uudistuk-sia. Nämä kysymykset olivat kuitenkin sellaisia, ettei niiden ratkaisua saanut pilata kiireellä, kirjoitti Lauri Ingman. Sen sijaan, hän jatkoi, ajankohtaiset elintarve- ja maanvuokrakysymykset olivat sellaisia, joita ei voitu lykätä. Maanvuokra-asiassa oli ohi Suomen oman oikeusjärjes-tyksen annettu vuoden 1915 manifesti, mutta koska se oli laitton, oli ky-seenalaista, missä määrin sitä nyt enää noudatettaisiin. Asia oli saatava

¹⁵ Esim. Kansan Lehti 26. 3. ja 27. 3. 1917. Ks. myös Uusi Suometar 28. 3. 1917 ja Suomen Sos.dem. Puoluekokous 15.—18. 6. 1917, ptk. ss. 88, 104—10, 114. VA.

¹⁶ VP 1917, ptk., s. 7.

¹⁷ VP 1917, Ptk., ss. 7, 11—13, 16, 42. Omassa avauspuheessaan kenraalikuvernöö-ri Stahovitš väliaikaisen hallituksen nimissä ilmoitti mm., että väliaikainen hallitus tulee jatkamaan sotaa »voitolliseen loppuun» saakka ja että se tulee myös tyydyttämään Suomen kansan »oikeudetut toivomukset», mikä merkitsi sitä, että väliaikainen hallitus voi itse ratkaista, mitkä Suomen kansan toivomuksista olivat oikeutettuja. Vanhan järjestelmän jatkumiseen viittasi myös se, että ensimmäiset eduskunnalle jätetyt laki-sitykset koskivat Venäjän kansalaisten laajennettuja oikeuksia Suomessa. (VP 1917, Ptk., ss. 15—16).

pian lopullisesti järjestetyksi taikka saatava ainakin vuoden 1914 valtiopäivillä lepäämään jätetty takautuva asetus voimaan.¹⁸

Manifestin merkityksestä kirjoitti myös Maanvuokraaja-lehti välittömästi vallankumouksen jälkeen. Sillä ei ollut koskaan ollutkaan todellisen lain voimaa ja maanomistajat olivat pidättyneet hädöistä vain oikeusristiriitoja välttääkseen. Koska tilanne oli muuttunut, lehti esitti jälleen alati toistuvan kehoituksensa järjestäytymisestä, koska yksityiset eivät voi asioiden kehitykseen vaikuttaa.¹⁹

Asia ei kuitenkaan ollut aivan selvä, sillä — kuten Edvard Gylling puolestaan huomautti — vuoden 1915 manifestia ei ollut mainittu niiden määräysten joukossa, jotka maaliskuun 20. päivän manifesti kumosi. Maaliskuun manifestihan oli luetellut useita laittomia määräyksiä mutta lisännyt, että »muiden viime vuosina Suomen lain vastaisesti annettujen säännösten» oikaisemisesta oli Suomen senaatin laadittava omat ehdotuksensa. Gyllingin mukaan vuoden 1915 manifesti oli siis edelleen voimassa ja hän esittikin toivomuksen, että Tokoin hallitus ei pyrkisikään kumoamaan sitä ennen kuin maanvuokraajien asema on saatu muulla tavoin turvatuksi.²⁰

Sosiaalidemokraattienkaan keskuudessa ei oltu yksimielisiä ja varmoja manifestin pätevydestä, varsinkaan kun uutisia häätökäskyistä alkoi kuulua.²¹ Asia jouduttiin kuitenkin ratkaisemaan varsin pian, koska vuoden 1914 valtiopäivillä lepäämään jätetty esitys vuokrasuhteiden pakollisesta jatkamisesta oli valtiopäiväjärjestyksen mukaan käsiteltävä nyt kokoontuneilla valtiopäivillä.

Lepäämään jätetty lakiesitys esiteltiin eduskunnalle 28. 4. ja lähetettiin 2. 5. ilman keskustelua maatalousvaliokuntaan, jonka puheenjohtajaksi oli valittu sosiaalidemokraattinen Jaakko Mäki ja jonka jäseninä olivat mm. Kyösti Haataja, U. Brander, E. Eloranta ja F. Saalasti.²² Valiokunnan mietintö tuli ainoaan käsittelyyn 18. 5.²³ Lakiesityksestä vuonna 1914 poistettu 2 § aiheutti nytkin keskustelua ja eräät ruotsalaisen puolueen edustajat ehdottivat esityksen hylkäämistä kokonaan juuri tämän 2 §:n puuttumisen takia. Puolueen vanhin edustaja Axel Lille kuitenkin yhtyi Kyösti Haatajaan, joka pahoitteli 2 §:n pois jäämistä, mutta katsoi, että vielä suurempi onnettomuus olisi jättää esitys kokonaan

¹⁸ Uusi Suometar 29. 3. 1917.

¹⁹ Maanvuokraaja N:o 6/1917, ss. 83—84. Ks. myös Suomen Maanvuokraajain Liiton toimintakertomus v:lta 1917, (Alustuksia ja esityksiä neljännelle edustajakokoukselle 2.—3/2, 1918), s. 33.

²⁰ Työmies 11. 4. 1917.

²¹ Työmies 28. 3. ja 28. 4. 1917; Kansan Lehti 13. 4. ja 20. 4. 1917.

²² VP 1917, Ptk., ss. 109, 111.

²³ VP 1917, Ptk., ss. 270—79.

hyväksymättä. Maalaisliiton puhujat ilmoittivat kannattavansa hyväksymistä. Suoritettussa äänestyksessä esityksen hyväksymistä kannatti 156 ja sen hylkäämistä vain 12 edustajaa.

Esitykselle oli saatava lain voima mahdollisimman nopeasti, mutta jälleen nousi esille kysymys siitä, oliko Venäjän väliaikaisella hallituksella Suomen lakien vahvistamisoikeus. Tätä koskevan ratkaisun väistämiseksi eduskunta hyväksyi Jaakko Mäen ehdotuksesta hallitukselle annettavaan vastaukseen johdannon: »Koska nykyään ei ole sellaista Suomen korkeimman hallitusvallan haltijaa, jolle Suomen lakien vahvistaminen maan perustuslakien mukaan kuuluisi, tahtoo eduskunta lausua, että kysymys siitä, kenen tehtäväksi vahvistusoikeuden käyttäminen on tuleva, on järjestettävä eduskunnan myötävaikutuksella. Kun tätä ei kuitenkaan vielä ole Venäjän ja Suomen kesken edes väliaikaisesti järjestetty ja käsiteltävänä olevan asetuksen voimaansaattaminen ei lykkäystä siedä, antaa eduskunta suostumuksensa siihen, että Venäjän väliaikainen hallitus vahvistaa kysymyksessä olevan asetuksen.»²⁴ Tämä vahvistus saatiin vasta 23. 9., johon saakka siis jouduttiin käytännössä nojautumaan keisarilliseen manifestiin.²⁵ Manifestin antamisesta oli tällöin kulunut vajaat kaksi vuotta.

4. Vuoden 1917 valtiopäivien muut maanvuokrapäätökset

Vaalien yli lykätyn ja nyt hyväksytyin asetuksen sanamuodon mukaan vuokrasuhteiden jatkaminen koski niitä vuokrasopimuksia, jotka olivat voimassa 13. 3. 1916, mutta ei enää niitä, jotka olivat sen jälkeen päättyneet. Esitykseen merkittyä päivämäärää ei voitu ilman eri lainsäädäntöprosessia muuttaa. Häätöjä ei tosin vuoden 1915 manifestin vuoksi liene tapahtunutkaan, mutta joka tapauksessa eduskunta hyväksyi maatalousvaliokunnan ehdotuksesta hallitukselle esitettävän huomautuksen, jonka mukaan asiasta oli saatava crillinen selitys.²⁶ Selityksessä oli mainittava, että vaikka asetusta astuikin voimaan vasta kyseisen päivämäärän jälkeen, se kuitenkin koski kaikkia mainittuna päivänä voimassa olleita sopimuksia. Hallituksen esitys tällaisesta selityksestä saatiin vasta

²⁴ Saman tapainen, mutta lyhyempi johdanto oli kaksi päivää aikaisemmin hyväksytty clintarpeiden säännöstelyä koskevan lain yhteydessä (VP 1917, Asiak. I, HE N:o 3, Edusk. vast., s. 11; VP 1917, Ptk., ss. 254, 268).

²⁵ As.kok. 1917/78/1; Tal.os. ptk. 3. 10. 1917. VA.

²⁶ VP 1917, Asiak. I, Mtvkm. I sekä Edusk. vast.; Mtvk. 1917. ptk., 7. 5. 1917, Eduskunnan kirjasto.

syksyllä ja se jäi kansalaissodan ja torpparikysymyksen lopullisen järjestyksen takia eduskunnassa loppuun käsittelemättä.²⁷

Toinen samaan asiaan liittyvä oli Tokoin senaatin antama Hallituksen esitys N:o 11. Kun aikaisempi lainsäädäntö ei hyväksynyt elinkaudeksi tehtyjä vuokrasopimuksia ja kun sellaisia kuitenkin oli tehty, ehdotettiin esityksessä, että vuonna 1909 annettua takautuvaa asetusta ja siten myös nyt hyväksyttyä uutta takautuvaa asetusta sovellettaisiin myös elinkaudeksi tehtyihin sopimuksiin. Eduskunta hyväksyi esityksen miltei keskustelutta ja se sai lain voiman vuoden lopulla.²⁸

Kolmas torpparikysymystä koskeva asia vuoden 1917 valtiopäivillä oli eräiden sosiaalidemokraattien uudelleen esittämä anomusehdotus korvauksen suorittamisesta niille vuokramiehille, jotka olivat joutuneet häädetyiksi siitä syystä, että vuoden 1909 maanvuokra-asetus viivästy. Tämä viivästyminen aiheutti sen, sanottiin anomusehdotuksessa, että mm. Tikka-Mannilan tilan torpparit jäivät lain turvaa vaille ja häädetyiksi. Laukon torpparien kohdalla asetuksen väliintulo puolestaan oli aiheuttanut sen, että senaatti ei enää ottanut käsiteltäväkseen häädettyjen valitusta, joka koski hovioikeuden asiassa tekemää päätöstä. Oikeudenmukaisinta olisi, että häädetyt saisivat palata tiloilleensa, sanottiin anomusehdotuksessa edelleen, mutta todettiin samalla, että tämä oli käytännössä näin pitkän ajan kuluttua vaikea toteuttaa. Tästä syystä ehdotettiin, että valtion vuoden 1918 menosääntöön otettaisiin 100 000 markan määräraha, joka käytettäisiin rahallisen korvauksen suorittamiseen häädetyille. Vuokralautakuntien oli arvioitava korvauksen määrä kussakin tapauksessa.²⁹

Maatalousvaliokunnan sosialistinen enemmistö laati mietintönsä ehdotuksen mukaan, mutta porvarillinen vähemmistö laati Kyösti Haatajan johdolla vastalauseen, jonka mukaan asia oli ensin tutkittava ja vasta sen jälkeen päätettävä varojen myöntämisestä. Asian täysistuntokäsittelyssä sosiaalidemokraattien kanta voitti ja eduskunta päätti siten anoa, että hallitus ottaisi vuoden 1918 menosääntöön 100 000 markkaa kyseisten korvausten suorittamiseen.

Päätöksen jälkeen eduskunnan puhemies totesi, että päätös oli katsottava ehdolliseksi, kunnes valtiovarainvaliokunta ennättää antaa mie-

²⁷ Tal.os. ptk. 23. 10. 1917, ss. 341—42, 13. 12. 1917, s. 332, ja 14. 12. 1917, s. 355; II VP 1917, Ptk., ss. 521, 1017.

²⁸ VP 1917, Asiak. I, HE 11; VP 1917, Ptk., ss. 711, 838; II VP 1917, Ptk., ss. 385, 437—38; As.kok. 1917/119/1 (31. 12. 1917).

²⁹ VP 1917, Liitteet VIII, 15, ss. 505—07. An. ehd. N:o 80; VP 1917, Ptk., ss. 353—54; VP 1917, Asiak. V, An.miet. N:o 3. Anomuksen allekirjoittajina olivat torpparit Otto Marttila ja Oliver Eronen, torpanpoika Kalle Lepola, lampuuti Pekka Huttunen sekä kolme muuta sos.dem. puolueen edustajaa. Anomusehdotus oli päivätty 25. 4. 1917.

tintönsä valtionvaroista ja niiden tarpeista. Tosiasiassa koko hanke raukeni siihen, että vuoden 1917 varsinaiset valtiopäivät eivät ennättäneet lainkaan käsitellä vuoden 1918 tulo- ja menoarviota, ja vuoden 1917 toiset valtiopäivät taas päättivät kansalaissodan jälkeen 4. 6. 1918, että vuonna 1918 noudatetaan vuoden 1917 menosääntöä.³⁰ Vuoden 1909 asetuksen viivästymisen johdosta kärsimään joutuneiden asiaan palattiin vielä seuraavilla valtiopäivillä, mutta aloite jäi valiokuntaan, ja kyseiset hädetyt jäivät siten myöhemmän lunastusoikeuden ulkopuolelle.³¹

5. Puolueyhmittymien kannanmäärittelyt

Torppariväestön itsensä keskuudessa maaliskuun vallankumous synnytti toisaalta turvattomuutta, koska vuoden 1915 manifestin tuoma turva heikkeni entisestäänkin, mutta toisaalta myös uutta toiveikkuutta.³² Maassahan oli jälleen todella oma kotimainen hallitus, joka lisäksi edusti kaikkia puolueyhmittymiä ja joka ohjelmassaankin oli ottanut maanvuokraajaväestön huomioon. Oli vain kysymys siitä, miten nämä puolueyhmittymät tulisivat suhtautumaan asiaan käytännössä ja miten ne pääsisivät yhteisymmärrykseen.

Sosiaalidemokraattisen puolueen keskuudessa näyttää asiaan kiinnitetyn vallankumouksen jälkeisinä kuukausina varsin vähän huomiota. Puoluelehdissä kerrottiin joitakin uutisia torpparien kokouksista, joissa oli jälleen vaadittu yleistä viljelyspakkoa. Mm. Uudenmaanläänin Pyhäjärven torpparit päättivät, että koska vallankumous oli muuttanut tilannetta, ei torpparien vapautusta olisi enää sellaisenaan ajettava vaan kaikki yksityisten omistama maa oli lunastettava valtiolle ja sen jälkeen luovutettava halullisten viljeltäväksi valtiolle suoritettavaa veroa vastaan.³³ Pian alkoivat torpparikokousuutiset kuitenkin käsitellä pääasiassa työaika- ja lakkokysymyksiä ja lunastuskysymystä koskeva keskustelu siirtyi syksyyn.³⁴

Sosiaalidemokraattien puoluekokouksessa kesäkuussa maanvuokrauskysymys ei ollut millään tavalla esillä eikä torppareita edes mainittukaan kuin yhdessä ainoassa työpäivän pituutta koskevassa puheenvuo-

³⁰ VP 1917, Ptk., s. 354; II VP 1917, Asiak. III, HE N:o 52, Edusk. vast.

³¹ VP 1919, Liitteet VIII, An. ehd. n:o 130; Ptk., s. 2713.

³² Ks. esim. Suomen Maanvuokraajain Liiton toimintakertomus vuodelta 1917 (Alustuksia ja esityksiä neljännelle edustajakokoukselle 2—3/2 1918), ss. 32—33.

³³ Työmies 21. 4. 1917. Ks. myös Työmies 19. 4., 21. 4. (Inha) ja 23. 4. 1917 sekä Maanvuokraaja N:o 8/1917, s. 120.

³⁴ Esim. Työmies 21. 4., 28. 4., 4. 5. ja 6. 5. 1917.

rossa.³⁵ Puoluelehdistön pääkirjoituksissa ei asiaan kajottu, mutta sen sijaan Väinö Kivisalo kirjoitti kirjasen nimeltä »Maatalous sosialismin vallitessa». Tässä hän pyrki todistamaan, että itsenäisiä pientilallisia riistetään kapitalismin vallitessa kaikin tavoin, mutta että sosialismin tultua mm. kiire ja työttömyys poistuvat ja maaseudullekin saadaan kaikki sivistyksen mukavuudet.³⁶

Suomalaisen puolueen piirissä maakysymys otettiin laajemmin pohdittavaksi puoluekokouksessa 5. 5., jolloin alustajana toimi esittelijäsiihteeriksi Kyösti Haataja. Kolmisen viikkoa ennen vallankumousta Haataja oli esitelmöinyt asiasta yleisessä ylioppilasyhdistyksessä. Tällöin hän oli todennut, että torpparikysymyksen ratkaisua vaativat toisaalta puhtaasti taloudelliset tuotantoa ja työtilaisuuksia lisäävät sekä toisaalta väestöpoliittiset, väkilukua lisäävät tekijät, mutta näiden lisäksi myös yhteiskuntapoliittiset syyt. Järjestelmän vanhettuneisuuden takia torpparit ovat katkeroituneita ja kohdistavat katkeruutensa heitä lähinnä olevaan ja heidän mielestään etuoikeutettuun maanomistajain luokkaan. Tällainen katkeroitunut ja epätoivoinen joukko on vaarallinen, sillä »jos sel-laisessa aineksessa kytevä tuli syttyy jonkin ulkonaisen aiheen johdosta, niin sen hävitys voi olla kauhea». Tästä syystä Haataja piti kysymyksen ratkaisemista välttämättömänä, mutta katsoi kuitenkin, että torpparijär-jestelmän »kokonansa poistamista» ei Suomessa vielä pitkiin aikoihin voida ajatella.³⁷

Puoluekokousalustuksessaan Haataja lähti samoista perusteluista to-deten, että Suomen kansan elinkysymys tuona hetkenä oli maanomistaja-luokan voimistuttaminen. Yhteiskuntaa koossapitävien voimien lisäämi-seksi oli tilaton väestö saatettava maanomistajiksi ja sen edut yhteisiksi maanomistajien kanssa. Tilattoman väestön lainarahasto oli kuitenkin tarkoitukseen riittämätön ja torpparit olivat muutenkin tulleet halutto-mammiksi lunastamaan tilojaan, koska he odottivat lainsäädäntöä, joka antaisi tilat heille ilmaiseksi.³⁸

Torpparikysymyksen ratkaisussa Haataja piti parhaana lähteä por-varillisten puolueiden yhteisen vuoden 1916 ohjelman pohjalta, kuiten-kin niin, että sitä oli senaatin ohjelmajulistuksen vuoksi tarkistettava parissa kohdassa. Sosiaalidemokraatit vaativat vuokramiehelle korvausta niistä parannuksista, joita maanomistaja ei voinut todistaa hänen itsensä

³⁵ Suomen Sos.dem.puolueen yhdeksännen puoluekokouksen (15.—18. 6. 1917), ptk., s. 80.

³⁶ *Kivisalo*, *Maatalous sosialismin vallitessa*, ss. 25—27, 38.

³⁷ Haatajan kokoelma, kansio 17. OMA.

³⁸ Suom.puolueen kokous 4—6. 5. 1917, Liite 3. Suom. puol. arkisto, kot. 4. VA. Ks. myös *Uusi Suometar* 6. 5. 1917.

kustannuksella tehdyksi, sekä puolta maanarvon ansiottomasta noususta. Haatajan tietämän mukaan maalaisliitto ja nuorsuomalaiset olivat asettuneet samalle linjalle. Myös suomalaisen puolueen oli määriteltävä tässä kohden kantansa, sillä se oli ydinkysymys, kuten Haataja sanoi. Tämä olikin totta, sillä Tokoin senaatin ohjelma oli sittenkin vain periaateohjelma, jonka kaikki voivat hyväksyä, kun sen sijaan itse ongelman ydin oli juuri hintakysymys eli kysymys siitä, mitä torpparin oli maksettava ja mitä maanomistajan oli saatava lunastettavasta tilasta. Tässä kohden Haataja esitti ratkaisuksi puoluevaltuuskunnan jo hyväksymän ponnin, jonka mukaan samaa tilaa kauan viljelleen vuokramiehen tuli saada hyvitystä vuokra-alueensa arvon noususta sekä niistä hänen tilallaan tekemistään parannuksista, joista hän ei huoekaan vuokran muodossa tai muuten ollut saanut korvausta. Tämä hyvitys oli kokonaisuudessaan jätettävä yhteiskunnan kannettavaksi.

Keskustelussa A. Osw. Kairamo katsoi, että koko asia olisi voitu siivuttaa ja hyväksyä vuoden 1916 ohjelma. Nimenomaan Haatajan kantaa maanarvon nousun korvaamisesta vuokramiehelle hän ei voinut hyväksyä. Maaomaisuus menettää kokonaan merkityksensä ja luonteensa, jos maan arvon nousu riistetään maanomistajalta, ja suomalaisen puolueen on pidettävä kiinni tästä kannasta, hän sanoi. Kun Haataja oli kosketellut myös yhtiöiden maaomaisuuksia, hyökkäsi Kairamo siinäkin kohden Haatajaa vastaan sekä poistui sen jälkeen kokouksesta. Muut puheenvuorojen käyttäjät sen sijaan kauttaaltaan paheksuivat Kairamon vanhoillisuutta. K. N. Rantakari piti välttämättömänä saada torpparikysymys pois päiväjärjestyksestä jopa hinnalla millä hyvänsä. Kokouksen päätökseksi tuli se, että vuoden 1916 ohjelmaan lisättiin Haatajan ehdottamat ponnet.³⁹

Nuorsuomalaisen puolueen puoluekokous pidettiin 15.—16. 4. Kokouksessa oli kaksi maakysymystä koskevaa alustusta, toinen Heikki Ritavuoren alustus maanvuokrakysymyksestä ja toinen Jaakko Kahman alustus puutavarayhtiöiden maanomistuksesta. Maanvuokrakysymyksen kohdella hyväksyttiin vain hieman Ritavuoren esitystä muuttaen ponnet, joiden mukaan maanvuokraajille oli annettava tilaisuus saada vuokra-alueensa tai siihen vaihdettava muu alue omakseen tai pysyvästi vuok-

³⁹ Em. ptk., puheenvuorot 155—184; Uusi Suometar 6. 5. 1917. Haataja oli vähän aikaisemmin jättänyt valtiopäiville useitakin aloitteita, joista cräät koskivat juuri yhtiöiden maanomistuksen rajoittamista ja supistamista (VP 1917, Liitteet IV, eduskuntaesitykset N:o 18, 19 ja 20, sekä Liitteet VIII, Anomuschedotukset N:o 58 ja 59). Tämä ei miellyttänyt Kairamoa, joka ko. kokouksen jälkeen kirjoitti Paavo Paloheimmolle Kajaaniin, että Haataja huhtoo kuin riivattu lakiehdotuksineen. Kukaan muu ei välitä asiasta ja puoluekokouksessakin oli vain »tätejä ja maalaisia», joten »jouduin verisesti tappiolle», (Kairamon kok., kansio 19, VA).

ralle. Kun porvarillisten vuoden 1916 ohjelmaan vielä oli sisällytetty useita poikkeuksia, joiden perusteella maanomistaja olisi ollut oikeutettu ottamaan vuokra-alueen haltuunsa, piti Ritavuori näitä poikkeusmääräyksiä täysin tarpeettomina, jos maanomistajalle myönnettiin oikeus siirtää vuokra-alueita. Lunastushintaa määrättäessä lähdettiin siitä, että pitkäaikainen hallinta ja raivaus antoivat vuokramiehelle oikeuden, joka »lähenee omistusoikeutta». Ajatus oli siis suunnilleen sama kuin sosialistien »asumisoikeus»-käsitteessäkin. Päätökseksi tuli, että vuokramiehen hyväksi oli laskettava ne parannukset, jotka hän tai hänen omaisensa olivat alueella suorittaneet tai itselleen lunastaneet. Samoin oli vuokramiehen hyväksi laskettava »osuus vuokra-alueen ansiottomaan maanarvon nousuun», mutta tämän osuuden suuruutta ei ponsissa määritelty tarkemmin. Keskustelussa J. H. Vennola katsoi, että tämä arvonnousu oli pantava tasan.⁴⁰

Heikki Ritavuoren papereissa on suppea luonnos laiksi torppien ja lampuottilojen julistamisesta itsenäisiksi tiloiksi.⁴¹ Luonnos on vailla päiväystä, reunamerkinän mukaan »kerran illalla tehty». Ilmeisesti se on laadittu keväällä 1917, koska siinä on edellytetty lain astuvan voimaan ennen marraskuun alkua samana vuonna. Tämän luonnoksen mukaan olisi nimittäin jokainen sellainen vuoden 1909 asetuksen tarkoittama 2—15 hehtaarin suuruinen vuokratila, jota vuokramies pitää hallussaan ja viljelee marraskuun 1. päivänä 1917, julistettu itsenäiseksi päätilasta erotetuksi tilaksi. Ellei vuokramies olisi halunnut tilaa omakseen, se olisi siirtynyt valtion omistukseen ja valtio olisi saanut päättää sen käytöstä. Maanomistaja olisi saanut korvauksen valtiolta ja vuokramies maksanut vastaavan korvauksen puolestaan valtiolle. Sen sijaan korvauksen perusteet Ritavuori jätti tässä yhteydessä määrittelemättä ja liitti vain luonnokseensa pykälän, jonka mukaan korvauksen perusteista oli säädettävä erityisessä laissa.

Maalaisliitto ei puolueena määritellyt virallista kantaansa keväällä 1917 ja maalaisliiton kansanedustajatkin tyytyivät vain uudistamaan aikaisemman ehdotuksensa obligaatiolainan hankkimiseksi asutustarkoituksiin.⁴² Puolueen kanta oli kuitenkin jo aikaisemmin selvitetty mm. maan ansiottoman arvonnousun osalta, sillä puolueen toimesta edellisenä vuonna laaditun ohjelman mukaan se oli laskettava puoliksi kummankin osalle.⁴³

⁴⁰ Helsingin Sanomat 18. 4. ja 19. 4. 1917.

⁴¹ Ritavuoren kok. I, »Torpparikysymys». VA.

⁴² VP 1917, Liitteet IV, 6, ss. 195—97, An. ehd. N:o 61.

⁴³ Maanvuokraajain tilan järjestely. Maalaisliiton vuokrakomitean laatima ehdotus.

Hannes Gebhard puolestaan oli vielä kerran puuhaamassa uutta maalaispuoluetta Lounais-Suomen Maanviljelysseuran kokouksessa Turussa 26. 4. Tosin hän ei varsinaisesti ehdottanut puolueen perustamista, mutta piti sellaista tarpeellisenä ja mainitsi, että sen olisi otettava ohjelmaansa mm. torpparikysymys, jota on tunnottomasti viivytelty. Maanomistajain on myönnyttävä uhrauksiin ja käytäntöön on otettava maan pakko-otto torppien itsenäistämiseksi. Muutoin ei päästä onnelliseen ratkaisuun, Gebhard sanoi. Asiasta ei kuitenkaan syntynyt edes keskustelua ja se jäi sillensä.⁴⁴ Mielenkiintoista kuitenkin on, että niin Gebhardilla kuin Ritavuorellakin oli keväällä 1917 mielessään sama ehdoton pakkojärjestely, joka myöhemmin sisältyi Svinhufvudin senaatin lakiesitykseen.

Myös Kristillisen Työväenliiton taholla oltiin toimessa mukana. Jo helmikuussa 1917 liiton taholta oli jätetty senaatille anomus, että senaatti ryhtyisi toimenpiteisiin maanvuokraajien ja tilattomien maanhankinnan järjestämiseksi. Anomus, joka sisällöltään oli lähellä sosiaalidemokraattien esityksiä, otettiin senaatissa käsiteltäväksi vasta vallankumouksen jälkeen huhtikuun alussa, jolloin senaatti katsoi, että anomus ei aiheuta toimenpiteitä, koska senaatti jo oli ryhtynyt ko. toimiin. Senaatin pöytäkirjoista ei käy ilmi, mitä senaatin toimia tällä sanonnalla tarkoitettiin, mutta ilmeisesti oli kysymys jo vuonna 1914 alulle pannusta suunnittelusta.⁴⁵ Liiton edustaja Matti Helenius-Seppälä jätti myös valtiopäiville anomusehdotuksen, jossa ylimalkaisesti anottiin hallitukselta esitystä maatalouskysymyksen järjestämiseksi. Anomus jäi käsittelemättömänä maatalousvaliokuntaan.⁴⁶

Joka tapauksessa oli kesään 1917 tultaessa selvää, että kaikissa piireissä tajuttiin torpparikysymyksen ratkaisun tarpeellisuus ja että myös puolueyhmittymät olivat Tokoin senaatin ohjelmajulistuksen takana. Yleisesti myönnettiin samoin, että vuokramiehellä oli itsenäiseksi lunastuksen yhteydessä oikeus saada korvaus tilallaan tekemistään parannuksista. Tämä periaatehan oli tunnustettu jo vuoden 1909 asetuksessa. Sen sijaan oli vielä paljonkin erimielisyyttä siitä, oliko vuokramiehelle hyvitable ns. maan ansioton arvonnousu sekä minkälaisin perustein tämä hyvitys oli suoritettava. Tässäkin kohden oli jo yleisesti päädytty siihen, että maanomistajien oli yhteiskunnan ja omankin etunsa vuoksi suostuttava varsin pitkälle meneviin myönnytyksiin.⁴⁷ Edelleen oli erimielisyyttä siitä, missä määrin itsenäistämistoiminnassa oli käytettävä pakkolainsäädäntöä.

⁴⁴ Turun Sanomat 27. 4. ja 28. 4. 1917.

⁴⁵ Tal.os. ptk. 3. 4. 1917, s. 4. VA.

⁴⁶ VP 1917, Liitteet VIII, 4, ss. 468—71, An.ehd. N:o 56; VP 1917, Ptk., s. 1162.

⁴⁷ Ks. myös Pellervo N:o 8/1917, ss. 186—88.

6. Tokoin senaatti ei anna lunastuslakiesitystä

Kun maassa oli käytännöllisesti katsoen kaikkia kansalaispiirejä edustava hallitus ja tämän johdossa oli vielä aikaisempaa maanvuokrapolitiikkaa ankarimmin arvostelleen sosiaalidemokraattisen puolueen maatalous-asiantuntija, oli odotettavissa, että tämä hallitus olisi toiminut ponnekaasti asian ratkaisuun saattamiseksi. Kun odotettua esitystä ei kuitenkaan saatu, herää kysymys, miksi näin kävi, ja samalla herää myös kysymys siitä, olisiko seuraavan talven sisällissota voitu välttää, jos torpparikysymys olisi kyetty ratkaisemaan sitä ennen.

Edvard Gylling oli kieltäytynyt tulemasta mukaan senaattiin, mutta senaatin varapuheenjohtajaksi tuli Oskari Tokoi, joka oli ollut mukana sosiaalidemokraattisen puolueen omissa maakysymystä käsittelevissä komiteoissa ja kirjoitellut asiasta sekä lehdistössä että kirjasissa. Hän oli ollut sosiaalidemokraattien edustajana myös vuoden 1912 maanvuokra-komiteassa, jonka mietintöön hän oli yhdessä Gyllingin kanssa laatinut vastalauseen.

Maanvuokra-asioiden hoito kuului edelleen oikeustoimituskunnalle, jossa oli erityinen maanvuokra-asiain esittelijän virka. Oikeustoimituskunnan päällikkönä taas oli Antti Tulenheimo, josta Helsingin Sanomat huomautti uutta senaattia esitellessään, että hän oli aikaisemmin eduskunnassa ottanut osaa erikoisesti torpparikysymyksen käsittelyyn.⁴⁸ Puoluekannaltaan Tulenheimo oli vanhasuomalainen. Maanvuokra-asiain esittelijänä oli edelleen Kyösti Haataja, joka myös nyt oli valittu eduskuntaan vanhasuomalaisten listoilta Turun ja Porin läänin pohjoisesta vaalipiiristä.

Senaatin ohjelman tultua julkisuuteen, arveltiin maanvuokrakysymyksen tulevan pian käsittelyn alaiseksi.⁴⁹ Asiastahan oli lisäksi aikaisempina vuosina tehty lukemattomia periaateohjelmia ja viimeksi sosiaalidemokraattisen puolueen puoluetoimikunta ja eduskuntaryhmän edustajat olivat edellisenä syksynä päättäneet ryhtyä valmistelemaan eduskunta-aloitetta torpparivapautuksen toimeenpanemisesta.⁵⁰ Kaiken lisäksi senaatilla oli jo useita vuosia ollut käytettävissään maanvuokra-komitean mietintö ja senaatin oikeustoimituskunnan puolesta olikin jo maaliskuussa 1915 ilmoitettu, että toimituskunnassa oli laadittu ehdotus valtiopäiville annettavaksi esitykseksi »erinäisten vuokra-alueiden pysyttämistä erityisinä viljelminä».⁵¹

⁴⁸ Helsingin Sanomat 28. 3. 1917.

⁴⁹ Ks. esim. Helsingin Sanomat 27. 3. 1917.

⁵⁰ Sos.dem. Puolueuuvoston ptk. 25. 2. 1917. TA.

⁵¹ Oikeustoimituskunnan kirjekonseptit 1915, kirje N:o 342/8. 3. 1915. VA.

Taloussosasto asetti huhtikuun 3. päivänä oikeustoimituskunnan esitelyssä keskuudestaan valiokunnan tarkistamaan maanvuokra-asiassa eduskunnalle annettavia esityksiä. Tähän valiokuntaan määrättiin jäseniksi senaattorit Tokoi, Tulenheimo ja Tanner.⁵² Taloussosaston pöytäkirjoissa ei tätä valiokuntaa kuitenkaan myöhemmin mainita, joten sen toiminta lienee jäänyt vähäiseksi. Keskustelua asiasta silti täytyi olla, koska Haataja mainitsi eräässä 23. 4. allekirjoittamassaan anomusehdotuksessa, että maanvuokraolojen järjestämisestä on odotettavissa hallituksen esitys, joka todennäköisesti rakentuu torppareille myönnettävän lunastusoikeuden pohjalle.⁵³

Haatajan tehtävänä senaatin virkamiehenä oli juuri maanvuokraasioiden hoitaminen. Oikeustoimituskunnassa olikin jo vuonna 1915 valmistunut se maanvuokrakomitean ehdotukseen nojautuva esitys, jonka hän sittemmin omissa nimissään ja hieman muutettuna jätti vuoden 1917 toisille valtiopäiville. Kun Haataja vielä keväällä epävarmaan sävyyn puhui odotettavissa olevasta esityksestä, johtui se ilmeisesti siitä, että Tokoin senaatti ei suostunut antamaan sosialistienemmistöiselle eduskunnalle esitystä, johon vielä sisältyi »kovan onnen 2 §». Haatajan kertoman mukaan asiasta oli Tokoin senaatin jäsenten kanssa keskusteltu ja päädytty tulokseen, jonka mukaan maanvuokrakomitean ehdotukset oli annettava eri eduskuntaryhmiä edustavien henkilöiden pohdittavaksi, jotta päästäisiin selville eri käsityksistä ja jotta hallituksen esitys sitten voitaisiin laatia sellaiseksi, että se tyydyttäisi eri ryhmiä. Kysymyksessä oli epävirallinen komitea, jota ei kuitenkaan saatu kokoon. Eduskunnassa myöhemmin syksyllä Haataja, Eloranta ja Mäki syyttelivät sekä toisiaan että Tulenheimoa siitä, että komiteaa ei saatu koolle, mutta näistä syyttelyistä voi päätellä enintään, että komitean jäsenet kaiketi pyrkivät välttämään toisiaan ja samalla myös lopullisen päätöksen tekemistä kesällä 1917, jolloin poliittinen kenttä oli mahdollisimman epävakaa. Asian kiirehtimiseen ei myöskään näyttänyt olevan pakottavaa syytä, koska uusi takautuva asetus jälleen pidensi vuokrasopimusten voimassaoloaikaa.⁵⁴

Torppareita itseään asia huolestutti edelleen, minkä vuoksi Kansan Lehti ryhtyi selittämään tilannetta. Kesäkuussa lehti totesi pääkirjoituksessaan, että torppariväestössä on herättänyt katkeruutta »itse pääasian» viivästyminen. Lehden selityksen mukaan viivästyminen oli ymmärrettävää, koska vanhan senaatin ajoilta ei ollut esitystä valmiina eikä uusi senaatti ollut ennättänyt sellaista vielä valmistaa. Kun takautu-

⁵² Tal.os. ptk. 3. 4. 1917, s. 4. VA.

⁵³ VP 1917, Liitteet VIII, An. ehd. N:o 59, s. 457.

⁵⁴ II VP 1917, Ptk., ss. 395, 396, 400, 402; Uusi Suomi 18. 10. 1928.

va asetus kuitenkin poisti häätöuhkan, voitaisiin syksyllä paneutua torpparivapautuskysymykseen kokonaisuudessaan.⁵⁵ Tosiasiasa väite vanhasta senaatista oli sikäli virheellinen, että oikeustoimituskunnassahan oli edellä mainittu vuonna 1915 valmistunut ehdotus.

Kun valtalain takia tapahtuneen eduskunnan hajoittamisen jälkeen valmistauduttiin uusiin vaaleihin, joutui mm. Evert Eloranta vastamaan asiaa koskevaan kysymykseen Turussa. Hän kertoi, että eduskuntaryhmän taholta oli tehty useita huomautuksia asiassa hallitukselle ja että oli harkittu jopa välikysymyksen tekemistä, mutta se oli muiden tärkeiden kysymysten takia jäänyt. Eloranta lohdutti kuitenkin, että asia ei tällä kertaa ollutkaan »aivan niin kiireellinen kuin viime vaalitaistelussa». Vastaus annettiin puolueen piirikokouksessa ja oli lähinnä taktinen, mutta joka tapauksessa siinäkin oli takana tosiasia, että uusi taakutuva asetus oli vähentänyt asian kiireellisyyttä. Sosiaalidemokraateilla oli puolustuksenaan myös se, että maanvuokra-asiat kuuluivat oikeustoimituskuntaan, jonka päällikkönä oli suomettarelainen Tulenheimo. Turkulainen Sosialisti-lehti jatkoikin edelliseen, että sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän vaatimuksista sekä omista lupauksistaan huolimatta Tulenheimo ei ollut toimittanut eduskunnalle asiaa koskevaa esitystä.⁵⁶

Toisaalta sosiaalidemokraattien keskuudessa ilmeni selvää poliittisen tilannemuutoksen aiheuttamaa epävarmuutta, jota kuvastavat Kuusisen vaalivalistajille 5. 9. pitämän puheen sanat: »Eri asia on onko nykyään torppareissa siihen (so. sosialistien tarkoittamaan torpparivapautukseen) sellaista innostusta kuin ennen». Ainakin suurempien torppien haltijat olivat Kuusisen arvelun mukaan yksinpä jo ansainneet sota-aikana niin hyvin, että uskoivat nyt voivansa ostaa maansa omin neuvoin.⁵⁷ Vielä enemmän epävarmuutta lienee aiheuttanut se, että mm. eduskunnalle lähetettiin eri puolilta maata joitakin työväenkokousten kirjelmiä, joissa vaadittiin jälleen viljelyspakon toteuttamista.⁵⁸ Samoin Kuusinen itse mainitussa puheessaan omasta epäröinnistään huolimatta korosti, että torpparivapautus olisi kaikesta huolimatta yritettävä ajaa läpi »nyt puolivallankumouksellisella ajalla». Lähinnä tältä »puolivallankumoukselliselta» pohjalta kaiketi lähtikin vähän myöhemmin sosiaalidemokraattien Me vaadimme -julistus.

Tosiasia joka tapauksessa on, että senaatilla oli keväällä ja kesällä

⁵⁵ Kansan Lehti 16. 6. 1917.

⁵⁶ Sosialisti 17. 8. ja 28. 8. 1917.

⁵⁷ Syyttäjistön arkisto, O. W. Kuusisen papereita. VA.

⁵⁸ Valtiopäivien 1917 arkisto. Eduskunnan kirjasto. — Kirjelmia olivat lähettäneet Sulkavan Kuhakosken ty:n kuukausikokous, Kuhmoisten Leppäkoskella pidetty kansalaiskokous sekä Helsingin työväentalolla pidetty työttömäin kokous.

1917 niin paljon muuta tekemistä, että takautuvan asetuksen vuoksi vähemmän kiireelliseksi tullut maanvuokrakysymys joutui syrjäytymään. Tämän myönsi mm. Maanvuokraajain Liiton sihteeri K. Harvala todeksaan, että tärkeimpänä tehtävänä oli valtiollisen itsemääräämisoikeuden saavuttaminen.⁵⁹ Samaan viittasi Väinö Tanner haastattelussa.⁶⁰ Oskari Tokoi ei mainitse muistelmissaan maanvuokra-asiaa lainkaan senaatin kiireellisimpien asioiden joukossa. Myöhemmin hän — ilmeisesti väärin muistaen — väitti, että asia oli senaattori Kallion huolena ja että tämä ei kyennyt antamaan esitystä, koska vuoden 1914 komitean mietintö oli vielä keskeneräinen ja koska hänellä oli liiaksi muuta työtä.⁶¹ Kallio puolestaan ei senaattorikauttaan selostaessaan maininnut maanvuokra-asiaa, mutta korosti sen sijaan elintarvekysymysten antaman työn määrää.⁶² Todellisuudessa Kallio ei kuulunut edes edellä mainittuun senaatin valiokuntaan, mutta ei myöskään Tulenheimon jälkeensäneiden papereiden joukossa ole mitään mainintaa maanvuokra-asian esillä olemisesta Tokoin senaatissa.⁶³

Muiden kiireellisempien asioiden ohella torpparilakiesityksen viivästytmiseen vaikutti ilmeisesti pari muuta syytä. Erityisen asutushallinnon perustaminen oli ollut aikaisemmin useitakin kertoja esillä ja jälleen huhtikuussa 1917 Haataja jätti sitä koskevan anomusedotuksen eduskuntaan.⁶⁴ Ehdotustaan Haataja perusteli mm. sillä, että torppariolojen järjestäminen vaati erityistä keskushallintoa, jonka käsissä olisi koko asutustoiminnan johto. Haatajan ehdotus pysähtyi valiokuntaan, mutta senaatin toimesta asutushallitus perustettiin syksyllä, 24. 10. 1917. Sen tehtäviin tuli kuulumaan mm. maanvuokraolojen kehityksen seuraaminen ja vuokrasuhteiden järjestämistä koskevien aloitteiden tekeminen. Samassa yhteydessä oikeustoimituskuntaan kuulunut maanvuokra-asiaain ylimääräisen esittelijän toimi lakkautettiin, ja tehtävää vuodesta 1910 hoitanut Kyösti Haataja siirtyi maanmittaushallituksen ylitirehtöörin virkaan. Täten torpparikysymyksen hoitaminen siirtyi oikeustoimituskunnasta maanviljelystoimituskuntaan, jonka alaisena asutushallitus tuli ole-

⁵⁹ Suomen Maanvuokraajain Liiton toimintakertomus v:ltä 1918. Alustuksia ja esityksiä edustajakokoukselle 2—3/2 1918, s. 33.

⁶⁰ Haastattelu 26. 11. 1964. Muistelmissaan (Kuinka se oikein tapahtui, s. 36) Tanner myös toteaa, että senaattorin työpäivä oli käsiteltävien asioiden paljouden vuoksi yleensä 18-tuntinen.

⁶¹ Tokoi, Maanpakolaisen muistelmia, ss. 176—178; Haastattelu 6. 11. 1958.

⁶² Maalaisliiton ylimääräisen puoluekokouksen ptk. 24—25. 9. 1918. Keskustapuolueen arkisto.

⁶³ Antti Tulenheimon kok., I—II, 1. VA.

⁶⁴ VP 1917, Liitteet VIII, 1, An.chd. N:o 57, ss. 449—450.

maan. Tämä siirtymävaihe osaltaan hidastutti asian käsittelyä, koska sitä hoitamaan samalla tulivat kokonaan uudet henkilöt.⁶⁵

Jarruttavana tekijänä vaikutti ilmeisesti myös se edellä mainittu seikka, että Haataja oli oikeustoimituskunnan esittelijänä laatinut sen maanvuokrakomitean ehdotukseen nojautuvan esityksen, johon 2 §:n poikkeusmääräykset sisältyivät ja jota sosiaalidemokraatit eivät voineet hyväksyä. Senaatissa asian avainhenkilönä olleen Haatajan ja päähallituspuolueen välillä oli täten selvä periaatteellinen ristiriita, joka vaikeutti asian käsittelyä.

Kaikista muista tekijöistä huolimatta ilmeinen pääsyy Tokoin senaatin hitauteen tässä asiassa oli kuitenkin juuri se, että maan itsemääräämisoikeutta koskevat kysymykset sekä kohta vallankumouksen jälkeen alkaneet levottomuudet samoin kuin myös elintarvikepula aiheuttivat senaatille liian paljon muuta kiireellisempää tehtävää. Joka tapauksessa Tokoin senaatti teki asiassa niin vähän, että sosiaalidemokraatit marraskuussa saattoivat ehdottaa hallitusohjelmaa, jonka mukaan senaatin oli jälleen kerran »ryhdyttävä» toimenpiteisiin torpparivapautuksen aikaansaamiseksi. Tähän ehdotukseen palaamme myöhemmin.

⁶⁵ Tal.os. ptk. 8. 11. 1917. s. 170. VA.

B. LAKKOKESÄ 1917

1. Kahdeksan tunnin työpäiväkysymys

Sosiaalidemokraattinen puolue oli alun pitäen ottanut ohjelmaansa vaatimuksen 8-tuntisesta työpäivästä tekemättä eroa teollisuus- ja maatyön välillä.¹ Vaatimuksen toteutuminen tuntui silloin vielä etäiseltä, mutta maaliskuun vallankumouksen jälkeen näyttivät mahdollisuudet suotuisammilta. Itse vallankumoustapahtuman aikana työaikakysymys kuitenkin oli täysin taka-alalla sekä Venäjällä että vielä enemmän Suomessa. Sosiaalidemokraattisen puolueen taholtakaan ei kiinnitetty siihen mitään huomiota enempää manifestineuvotteluissa kuin hallitusohjelmaa laadittaessa. Myöskään puoluetoimikunnan 18. 3. julkaisemassa julkilausumassa ei työajasta mainittu mitään. Jo seuraavana päivänä oli *Kansan Lehdessä* kuitenkin oireellinen pääkirjoitus, joka antoi aavistaa mitä tuleman piti. Kirjoituksen otsikkona oli »Vallankumous ja sen kehoitus työläisille» ja sen teemana oli jatkuva vallankumous. Työväenluokan vaatimukset eivät ole tyydytetyt pelkällä valtaistuimen kaatumisella, siinä sanottiin määrittelemättä kuitenkaan tarkemmin, mitä muuta oli vaadittava.²

Pietarissa vallankumous oli saanut alkunsa lakkomellakoista, jotka olivat laadultaan ensisijaisesti poliittisia, mutta jo 22. 3. Työmies tiesi kertoa, että Pietarin bolševikit olivat jatkuvan vallankumouksen nimissä ryhtyneet vaatimaan 8-tuntisen työpäivän käytäntöön ottamista. Työ- ja sotamiesneuvostojen suostumuksella työt oli 20. 3. alkaen aloitettukin niissä tehtaissa, joiden johto oli suostunut vaatimukseen.³

Tieto tsaarivallan kukistumisesta saapui Helsinkiin 16. 3. illalla ja venäläiset sotilaat kehoittivat suomalaisia työläisiä lopettamaan työnsä

¹ Toisen Suomen Työväen Puoluekokouksen (1903) ptk., ss. 81—85; *Soikkaneen*. Sosialismin tulo Suomeen, ss. 114—15.

² *Kansan Lehti* 19. 3. 1917. Maaliskuun tapahtumista ks. myös *Rasila*. Vuoden 1917 maatyöntekijäin lakot, ss. 105—07.

³ *Työmies* 22. 3., 23. 3., 26. 3. ja 27. 3. 1917.

seuraavana aamuna. Työväen järjestöjen taholla ei kuitenkaan pidetty lakkoilua suotavana ja 19. 3. sosiaalidemokraattisen puolueenvoston puolesta annettiin julistus, jossa kaikkia luokkatietoisia työläisiä kehoitettiin huolehtimaan järjestyksen säilymisestä. Minkäänlaisia taloudellisia lakkoja ei saanut aloittaa. Niiden aika olisi sitten, kun tärkeämät asiat oli saatu järjestykseen.⁴

Pidättymiskehoituksista huolimatta Helsingissä puhkesi ensimmäinen 8-tunnin työpäivävaatimukseen perustunut työlakko 26. 3. ja sitä seurasi välittömästi useita muita eri puolilla maata. Suomen Ammattijärjestö antoi silloin puolestaan julistuksen, jossa se totesi, että työpäivän lyhentämiskysymys on ajankohtainen eikä siedä viivytyksiä, mutta että kaiken on kuitenkin tapahduttava ammatillisten järjestöjen omaksu- mien menettelytapojen mukaisesti ja hyvässä järjestyksessä.⁵ Huhtikuun 1. päivänä eri ammattiliittojen edustajat kokoontuivat neuvottelemaan yhteisestä menettelytavasta. Neuvottelun pohjalta lähetettiin Suomen Yleiselle Työnantajaliitolle kirjelmä, jossa kehoitettiin lyhentämään työpäivää, koska aika ei ollut sopiva työntekijäin mielten tarpeet- maan katkeroitamiseen.⁶ Metalliteollisuustyöntekijäin Liitto julisti ko- ko maata käsittävän lakon huhtikuun 18. päiväksi ja vastaava työnan- tajiitto myöntyi työläisten vaatimuksiin vain tämän yhden päivän kes- täneen lakon jälkeen. Monet yksityiset työnantajat olivat myöntyneet 8-tunnin työpäivään jo aikaisemmin, samoin se oli senaatin määräyk- sestä otettu käytäntöön senaatin kirjapainossa ja valtionrautateiden ko- nepajalla, edelleen se oli huhtikuun puolivälissä otettu käytäntöön ns. linnoitus- ja vallitöissä, ja kun yhä useammat työnantajaliitot ja jul- kiset työnantajat myöntivät siihen huhtikuun jälkipuoliskolla, voidaan sanoa, että 8-tunnin työpäivä oli käytännössä jo saatettu voimaan huh- tikuun loppuun päästäessä.⁷

Vaikka lakkoliike edelleen jatkui, tuli teollisuustyöväen lakkojen päämotiiviksi toukokuun alusta lähtien palkkakysymys. Maatalous sen sijaan muodosti aivan oman ongelmaryhmänsä, koska maatalouden ryt- mi asetti työajalle toiset vaatimukset kuin mitä teollisuudessa oli. Huh- tikuun aikana ei vielä syntynytäkään yhtään maatyöväen työaikalakkoa, mutta asia tuli kuun lopulla esille, kun Kansan Lehti vaati kahdeksan

⁴ Työmies 18. 3. ja 19. 3. 1917; Sos.dem. puolueenvoston ptk. 19. 3. 1917. TA; So- sialisti 19. 3. 1917; *Wiik*, Kovan kokemuksen opetuksia, s. 51.

⁵ Työmies 29. 3. 1917.

⁶ Suomen Ammattijärjestön toimikunnan ptk. 2. 4. 1917. TA; Työmies 2. 4. 1917; Helsingin Sanomat 6. 4. 1917.

⁷ Työtilastollinen Aikakauslehti 1917, ss. 79, 82—88; Tal.os. ptk. 13. 4. 1917, VA Suomen Ammattijärjestön toimikunnan ptk. 13. 4. 1917. TA; Sosialisti 18. 4. 1917. Ks. myös v. *Bonsdorff*. Kyröskosken tehtaat 1870—1945, s. 230.

tunnin työpäivän soveltamista myös maatalouteen⁸ ja kun eduskunnassa tehtiin asiassa aloite.

Työaikakysymys tuli eduskunnassa esille kahden samanaikaisesti tehdyn eduskuntaesityksen kautta. Näistä toinen koski 8-tunnin työpäivän toteuttamista teollisissa ja muissa niihin verrattavissa ammateissa sekä toinen sen toteuttamista maataloustyössä. Kummankin oli valmistanut sosiaalidemokraattisen puolueen asettama erityinen komitea.⁹ Näistä yleinen työaikalakiesitys meni eduskunnassa keskustelutta valiokuntaan ja valmistui aikanaan ilman suurempia erimielisyyksiä. Korkeimman vallan käyttäjäksi julistautunut eduskunta päätti vahvistaa lain 16. 11. 1917 ja se astui virallisesti voimaan 16. 2. 1918, vaikka siihen silloisen tilanteen vuoksi jouduttiinkin heti tekemään poikkeuksia.¹⁰

Maatalouden piirissä oli ainoa tätä aikaisempi työaikalaki ollut se vuoden 1909 maanvuokra-asetukseen sisältynyt määräys, jonka mukaan vuokrasopimuksen nojalla suoritettavan päivätyön pituus sai olla enintään 11 tuntia kesäkuukausina ja keskimäärin 9 tuntia muina kuukausina.¹¹ Nyt tässä Jaakko Mäen sekä 25 muun sosiaalidemokraattisen kansanedustajan allekirjoittamassa eduskuntaesityksessä ehdotettiin maatalouden työpäivän pituudeksi 8 tuntia sekä työviikon pituudeksi 48 tuntia. Kuitenkin oli työnantajalla oikeus kesäaikana toukokuun alusta lokakuun loppuun teettää 9-tuntisia työpäiviä, yhteensä kuitenkin enintään 75 päivänä, jos työpäivää muina vuodenaikoina vastaavasti lyhennettiin. Tämän lisäksi työnantajalla oli oikeus teettää ylitöitä enintään 10 tuntia viikossa ja 200 tuntia vuodessa, mutta näistä ylitöistä oli maksettava 50 % korkeampi palkka kahdelta ensimmäiseltä tunnilta ja 100 % seuraavilta. Käytännössä työnantajalla täten oli mahdollisuus kiireimpänä työaikana teettää työtä 11 tuntia viikon muina päivinä ja 9 tuntia lauantaina edellyttäen, että hän maksoi vaadittavan ylityökorvauksen. Sunnuntain ajaksi työntekijälle oli annettava vähintään 30 tunnin yhtäjaksoinen lepoaika. Lakia oli noudatettava myös karjanhoidossa. Edelleen ehdotettiin, että tämä laki koskisi myös verotyöpäiviä ja että työajasta saataisiin vähentää yli 3 kilometriä ylittävään työmatkaan menevä aika.¹²

Maatalouden työaikakysymys oli osoittautunut visaiseksi aikaisem-

⁸ Kansan Lehti 24. 4. 1917.

⁹ VP 1917, Liitteet IX, Edusk. esitykset N:o 21 ja N:o 22; Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta 1917—1918, s. 7; SAJ:n toimikunnan ptk. 19. 4. 1917, T.A. Ko. komiteaan kuuluivat SAJ:n valtuuston valitsemat E. Elo, E. Haapalainen ja J. Vuoristo sekä puoluetoimikunnan valitsemat N. Arjanne, O. Jalava ja J. Pietikäinen.

¹⁰ VP 1917, Ptk., ss. 78, 975; II VP 1917, Ptk., ss. 165—66.

¹¹ Ko. asetuksen 19. §

¹² VP 1917, Liitteet IX, Edusk.es. N:o 21.

minkin sekä sosiaalidemokraattisen puolueen asiaa koskeneissa keskusteluissa että myös vuoden 1909 maanvuokra-asetusta säädettäessä. Tälläkin kertaa siitä eduskunnassa syntyi kiivas väittely, jota vielä kiihdytti se, että maatalouden työaikakäytöksen liittyi läheisesti juuri ajan-kohtaiseksi tullut, tuonin tyrehtymisen kiristämä elintarvekäytös. Vain muutama päivä aikaisemmin oli eduskunnalle jätetty elintarvelakiesitys,¹³ ja maalaisliiton E. Y. Pehkonen huomauttikin, että jos katsotaan, että maalaisväestön tulee saada riittävä toimeentulo kahdeksan tunnin työpäivän, silloin kait ollaan myös valmiit maksamaan maataloustuotteista riittävän korkeat hinnat. Lähetekeskustelun jälkeen aloite lähetettiin työväenasiainvaliokuntaan, jonne se hautaantui. Seuraavilla, vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmä teki päätöksen aloitteen uudistamisesta, mutta tämä päätös jäi toteuttamatta.¹⁴

Ilmeisesti sosiaalidemokraatit itsekään eivät olleet täysin varmoja asiastaan, koska siitä kesäkuun puoluekokouksessa syntyi keskustelu. Tällöin tuli päätökseksi, että kokous pitää 8-tunnin työpäivää mahdollisena maataloudessa, mutta ei tahdo asian yksityiskohtiin nähden sitoa eduskuntaryhmän käsiä.¹⁵ Maatalouden työnantajat sen sijaan pitivät ehdotusta mahdottomana. Todettakoon tässä yhteydessä, että meillä ei vielä tätä kirjoitettaessakaan ole maataloustyötä koskevaa työaikalakia.¹⁶

2. Maatyöntekijäin lakot

Myös maataloustyöväki alkoi esittää 8-tunnin työpäivävaatimuksia monilla paikkakunnilla huhtikuun lopulla, kevätmuokkauskauden juuri alkaessa. Joissakin paikoin työväen vaatimuksiin suostuttiin, mutta useimmat maanomistajat pitivät tarpeellisena keskustella asiasta ensin keskenään. Maanomistajajärjestöjen kokouksissa vedottiin kiristyvään elintarvikepulaan ja katsottiin, että maanviljelijät eivät voi täyttää isänmaallista tehtävänsä elintarviketuotannon lisäämiseksi, elleivät työnt-

¹³ VP 1917, Ptk., ss. 16, 42.

¹⁴ VP 1917, Ptk., ss. 99—106, 1163.

¹⁵ Suomen Sos.dem. Puolueen yhdeksännän puoluekokouksen ptk. (15—18. 6. 1917), ss. 80, 91; Sos.dem. eduskuntaryhmän ptk. 4. 11. 1917. TA.

¹⁶ Mm. Pellervo-lehdessä oli saksalaisiin sosialisteihin nojautuva pääartikkeli, jossa teollisuusolojen soveltamista maatalouteen pidettiin naiivina. Tärkeimpänä maataloustyöväen kannalta siinä pidettiin »riittävän talvilevon turvaamista». Pellervo 9/1917, ss. 219—20. Ks. myös Uusi Suometar 5. 5. 1917. — *Waris*, Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka, s. 100.

kijät järjestä työtä niin, että siinä saavutetaan täysi tehokkuus. Maataloustuottajain Valtuuskunta esitti julkilausumassaan, että vaikka kesätyöpäivä olisikin 10 tuntia, aiheuttavat säät ja erilaiset keskeytykset sekä talven pimeys sen, että keskityöpäivän pituus kautta vuoden jää alle kahdeksan tunnin. Valtuuskunta viittasi myös nälänhädänuhkaan, ellei töitä saataisi aikanaan ja kunnolla tehdyksi.¹⁷

Ensimmäinen maatyöväen lakko puhkesi Kajaanin Puutavara Oy:n tilalla Kajaanin maalaiskunnassa vapunpäivänä. Tästä lakkoliike levisi nopeasti. Seuraavana eli toukokuun 2. päivänä olivat vuorossa Pirkkala, Kylmäkoski, Helsingin maalaiskunta, Kullaa, Noormarkku ja Luopioinen. Toukokuun alkupuoliskolla puhkesi kaikkiaan 25 maatyöntekijäin lakkoa, toukokuun jälkipuoliskolla 18 uutta lakkoa ja vielä kesäkuun alussa 14. Yhteensä nämä kylvökauteen liittyneet 57 lakkoa käsittivät 946 maatilaa eri puolilla maata ja niissä laskettiin menetetyksi yli 95 000 työpäivää.¹⁸ On kuitenkin huomattava, että sanomalehdissä kaikesta huolimatta oli useampia tietoja 8 tunnin sopimuksista kuin uusista lakoista.¹⁹

Kylvökauden mentyä ohi tilanne kesäkuun 6. päivän jälkeen rauhoittui, mutta korjuukauden lähestyessä syntyi uusi lakkovyöry. Kesäkuun lopulla puhkesi neljä lakkoa, heinäkuun alkupuolella 11 ja jälkipuoliskolla 5 sekä vielä elokuun 1. päivänä yksi, eli yhteensä 21 lakkoa. Kaikkiaan vuoden 1917 aikana puhkesi sosiaalihallituksen laskelmien mukaan 78 maatyöväen lakkoa, niihin osallistui 16 167 työntekijää 1 949 tilalla ja niissä menetettiin yhteensä 263 110 työpäivää.²⁰

Lakot keskittyivät varsin selvästi kahteen maatalouden kannalta tärkeään ajankohtaan, kylvö- ja korjuuvaiheeseen. Tämä näkyy alla ole-

¹⁷ *Rasila*, emt., ss. 110—11; Uusi Suomestar 26. 4. ja 30. 4. 1917; Sosialisti 26. 4. 1917; Turun Sanomat 27. 4. 1917; Satakunnan Sanomat 29. 4. 1917. — Todettakoon, että aikaisemminkin aktiivisen Honkajoen torppariosaston kokouksessa 15. 4. vaadittiin vielä 9 t. työpäivää kesällä. Syyttäjistön arkisto Fk. 1. Tokoin papereita. VA.

¹⁸ Työtilastollinen Aikakauslehti 1917, ss. 154—80, 264, 282—326 ja 416—48; Sosiaalinen Aikakauskirja 1918, ss. 82—154 ja 272—82. Tietojen luotettavuudesta ks. em. Sosiaalinen Aikakauskirja, s. 274. Ks. myös *Rasila*, emt., ss. 106—07, 111—12.

¹⁹ Esim. Työmies 6.—15. 5. 1917.

²⁰ Lähteistä ks. alaviite 18. Kaikkiaan v. 1917 puhkesi (syksyn yleislakkoa lukuunottamatta) 478 työnsaisausta, joihin osallistui 139 550 työntekijää ja joissa menetettiin yhteensä 1 489 980 työpäivää (sosiaalihallituksen saamien tietojen mukaan). Työnsaisausten alaisia työpaikkoja tai työnantajia oli eri aloilla kaiken kaikkiaan 3 618. Mainittakoon, että v. 1914 oli puhjennut vain 37 työnsaisausta eikä vuosina 1915 ja 1916 yhtään. Mercator-lehti mainitsi jo 28. 9. 1917 (N:o 39, s. 754), että lakkoja olisi ollut 2 680 tilalla ja lakkolaisia kaikkiaan 22 834, mutta kirjoittaja G. R. Snellman ei mainitse mitään tietolähteistään. Samat tiedot esitettiin myöhemmin venäjänkielisessä lehdessä Ekonomistj Finljandij, N:o 8—9/1917, s. 77.

vasta taulukosta, joka kuvaa lakossa olevien maatyöntekijäin määriä kunkin kuukauden 15. ja viimeinen päivä.

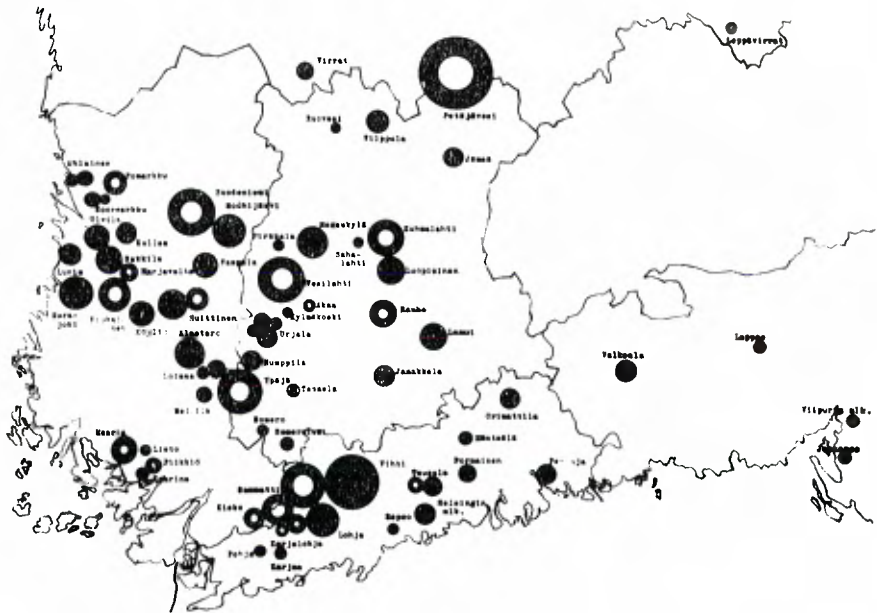
	Sata- kunta	Häme	Uusimaa	Varsi nais- Suomi	Savo- Karjala	Pohjan- maa	Yhteensä
15. 5.	2 496	499	1 090	—	—	47	4 132
31. 5.	—	657	1 035	—	45	47	1 784
15. 6.	165	89	29	—	16	—	299
30. 6.	5	89	848	—	16	—	958
15. 7.	1 500	1 340	433	37	16	—	3 326
31. 7.	—	290	—	—	—	660	950
Yhteensä lakkoja	21	23	16	6	5	7	78
Menetettyjä työpäiviä kaikkiaan	55 410	45 733	52 406	6 426	1 498	103 135 ²¹	263 110

Lakot keskittyivät lähes kokonaan kolmeen lounaisimpaan lääniin, lähinnä Helsinki—Pori-linjan kahden puolen, kuten oheinen kartta osoittaa. Mittasuhteiltaan suurimmat olivat Vihdin, Eurajoen, Nakkilan ja Lohjan lakot. Tammelan kihlakunnan alueella puhkesi kaikkiaan yhdeksän maatyöväen lakkoa, mutta niistä ei yhtään Jokioisten kartanoitten alueella.²²

Paitsi keskittymisaikojensa suhteen maatyöntekijäin lakot poikkesivat ratkaisevasti teollisuuslakoista eräissä muissakin suhteissa. Ne keskittyivät niihin lyhyihin ajankohtiin vuodessa, jotka ovat määrääviä maanviljelyksen tuoton kannalta. Ne tehtiin ympäristössä, jossa tilojen omistajat itse ja ennen kaikkea monilukuiset pientilalliset tekivät samaa työtä ja paljon pidempiä päiviä kuin mitä lakkolaiset vaativat. Ratkaisevinta kuitenkin oli, että vastapuoli, työnantajien puoli, oli maatyöväen lakoissa suhteellisesti paljon suurempi kuin teollisuustyöväen lakoissa. Kun kaikissa muissa vuoden 1917 lakoissa oli keskimäärin 74, paperiteollisuudessa jopa 464 työntekijää kutakin työnantajaa kohden, oli maatyöväen lakoissa vain 8 työntekijää kutakin työnantajaa kohden. Eritäin paljon huomiota saaneessa Huittisten lakossa laskettiin olleen lak-

²¹ Petäjäveden lakko, jossa oli mukana 600 työntekijää, jatkui siihen saakka kunnes kansalaissota lopetti sen. Tästä johtuu Pohjanmaan — koko silloinen Vaasan lääni siihen luettuna — lakkopäivien korkea lukumäärä.

²² Työmies-lehti kertoi 6. 7. 1917 lakon alkamisesta Jokioisissa, mutta muut lähteet eivät tiedä siitä mitään.

Vuoden 1917 maatyöntekijöiden lakot. Kartan ulkopuolelle jäävät Kajaanin mlk:n Oravaisten ja Oulun toukokuussa, Tyrnävän kesäkuussa ja Kempeleen heinäkuussa puhjennut lakot. Umpinaiset ympyrät kuvaavat kevätkauden, renkaat syyskauden lakkoja. Kuvioiden suuruus osoittaa lakoissa menetettyjen työpäivien määriä (esim. Vihti 22 000, Luopioinen 5 000). Petäjäveden muita suuremmiksi kasvanut lakko alkoi kiireimmän työkauden jo mentyä ohi ja jatkui yli talven, kunnes vasta maaliskuun sotatoimet lopettivat sen.

kolaisia 700, mutta työnantajia 180, minkä lisäksi 300 työntekijää oli jäänyt edelleen töihin lakonalaisille tiloille ja siten tavallaan työnantajien puolelle. Kun maataloudesta kyseen ollen työnantajien lukumäärään täytyy vielä lisätä heidän töihin osallistuva perheväkensä, voidaan sanoa, että maatyöväen lakoissa olivat voimat kummallakin puolen huomattavan tasaväkiset.

Kun lakkoliikkeissä yleensä ratkaisee taloudellinen laskelmointi tai jomman kumman osapuolen taloudellinen kestävyys, saivat vuoden 1917 maatalouslakot osittain jopa väkivaltaiset piirteet. Tilallisilla ei ollut varaa jättää kylvöjä tekemättä tai satoa korjaamatta. Lisäksi he katsoivat, että heillä oli moraalinen oikeus ja velvollisuus huolehtia elintarvikkeiden tuotannosta nälänhädän uhkaamassa maassa. Kun maanomistajat pyrkivät saamaan työt tehdyiksi talkoovoimin tai yhdessä toimien, oli miesluku molemmiin puolin monasti suunnilleen samanvahvuinen. Lakokolaiset eivät tällöin voineet käyttää mieslukuiseen ylivoimaan tai töiden

tekemättä jäämiseen perustuvia pakotteita, vaan rikkurien häätämisestä muodostui paikoin todellinen tappelunajakka. Eräin paikoin se johti suoranaisiin veritekoihin.²³

Eniten huomiota herätti Huittisten tapaus, josta Kansan Lehti kirjoitti otsikolla: »Suomen omistavan luokan jäsenet alkaneet työväen teuras- tuksen. Seitsemän lakkovahtia vaipui verissään maahan». Huittisissa oli eläinlääkäri John Engdahlin toimesta perustettu »suojeluvartio» aset- tunut aamulla 13. 7. vartioon meijerin eteen. Kun lakkolaiset sitten tulivat estämään maidontuojien saapumista, alkoi ensin kivitys, joka välittömästi johti laukausten vaihtoon. Yhteenoton seurauksena useita henkilöitä jouduttiin viemään sidottaviksi, mutta kukaan ei kuitenkaan saanut surmaansa. Seuraavana päivänä saatiin aikaan sovinto eikä asian johdosta suoritettu edes oikeudenkäyntiä.²⁴

Ensimmäinen kuolemaan johtanut yhteenotto sisällissotaa edeltänei- den tapahtumien ketjussa sattui Ypäjän lakon yhteydessä 9. 8. Maan- viljelijä Karo oli kutsunut avuksensa naapuripitäjän Metsämaan poliisin F. H. Heinosen. Kun pihaan kerääntyneet lakkolaiset saivat tietää, että Heinonen ei ollut paikalla viran puolesta, he päättivät vaatia tätä läh- temään pois. Tehtävää suorittamaan taloon lähti kolme lakkokomitean jäsentä sekä paikalla ollut loimaalainen Simo Saarikko. Mitä sisällä Ka- ron talossa todella tapahtui, on mahdoton sanoa, koska kertomukset käy- vät pahasti ristiin. Yksin huoneessa ollut Heinonen väitti myöhemmin, että hänen kimppuunsa hyökättiin. Lakkolaiset puolestaan väittivät Hei- nosen ampuneen kohta, kun he astuivat sisään. Joka tapauksessa Saari- ko sai surmansa Heinosen ampumasta luodista. Vivahderikas oikeuden- käyntikin päättyi ilman asiaa selventävää tulosta. Oikeus nimittäin kat- soi päätöksessään että Heinonen oli »joko peloittaakseen hyökkääjiä tahi hätävarjelukseksi» tarttunut aseeseen, joka oli lauennut. Koska puuttui todisteet siitä, että hän olisi ampunut »surmaamisen aikomuksessa», hä- net päästettiin vapauteen. Samoilla käräjillä Heinonen puolestaan vaati

²³ Ks. lähemmin *Rasila*, cmt., ss. 112—. Ks. myös Uusi Suometar 26. 4. ja 30. 4. 1917.

²⁴ Kansan Lehti 14. 7. 1917; Satakunnan Sanomat 15. 7. 1917; Työmies 15. 7., 19. 7. ja 21. 7. 1917; Maanvuokraaja 1917, ss. 213—15; *Kaukamaa*, Porin seutu itse- näisyystaistelun vaiheissa, ss. 84—85; *Hersalo*, Suojeluskuntain historia I, s. 247; *Rasila*, cmt., ss. 118—19; Kapinalliikkeen alkuvaiheita, s. 16; Vapaus- sota-arkiston papiston ja suojeluskuntien kertomukset, VA. Varsin laajalti aina meidän päiviimme saakka (esim. *Hyvönen*, Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918, s. 42) on huomiota saanut Kansan Lehdessä ollut uutinen, jonka mukana Suodenniemen lakossa olisi Vih- tori Lähde -nimiseltä mieheltä lyöty viikatteella käsi poikki. Uutinen oli todellisu-udessa perätön. Ks. Kansan Lehti 31. 7. 1917 sekä Sosialisti 2. 8. ja 3. 8. 1917. Tiedon perättömyys on tarkistettu myös paikallisin haastatteluin.

rangaistusta pahoinpitelystä lakkolaisille, jotka tapahtuman jälkeen olivat sitoneet hänet köysiin, mutta tämäkin syyte jäi tuloksettomaksi.²⁵

Nämä olivat jo vakavia yhteenottoja ja niillä olikin suoraan seuraavan talven tapahtumiin johtavat seurauksensa. Edellä mainittiin jo Huittisten »suojeluvartio». Saman tapaisia suojaryhmiä oli tietävästi perustettu jo kevään lakkojen yhteydessä Loimaalla ja Harjavallassa, ja Huittisten lakon jälkeen niitä perustettiin useampia. Elokuun alussa päätti Porissa pidetty maanviljelijäin kokous perustaa tällaisten suojeluvartioiden yhteiselimeksi »Satakunnan Järjestyskunnan». Sääntöjensä mukaan järjestyskunnan tehtävänä oli toimia »viranomaisten apuna yleisen järjestyksen ylläpidossa ja varjella kansalaisten henkeä ja omaisuutta sekä yleistä työrauhaa lain säätämän itsepuolustusosoikeuden rajojen sisäpuolella.» Nämä Satakunnan suojeluskuntien alkuna olleet suojeluvartiot ja järjestyskaarit poikkesivat olennaisesti Suomen muista suojeluskuntahankkeista. Muualla maassa puuhattiin itsenäisyystaisteluun Venäjän valtaa vastaan tähtäävää järjestäytymistä, johon pyrittiin saamaan myös työväestö mukaan. Tämä toiminta oli täysin salaista. Satakunnan järjestyskunnalla sen sijaan ei ollut mitään valtiollisia tavoitteita, vaan se oli syntynyt spontaanisti maatyöväen lakkojen alueella ja se oli myös tähdätty ensi sijaisesti työväestöä vastaan. Se oli lisäksi täysin julkinen, jopa niin, että sen säännöt jätettiin lääninhallitukseen virallista vahvistamista varten.²⁶

Kun Mouhijärven lakkoon osallistuneet olivat Karkun välikäräjillä 9. 7., oli paikalla Työmiehen kertoman mukaan kuutisensataa työväestöön kuuluvaa henkeä punalippuineen. Juttu lykättiin ja tuli esille uudestaan 17. 8., jolloin paikalla jälleen oli työväestöä useamman sadan hengen joukko. Mutta nyt paikalle oli kokoontunut myös toistasataa eri järjestyskuntien miestä. Seuraavalla kerralla 20. 9. järjestyskuntalaisten vahvuus oli Hersalon mukaan jo 520. Humppilan käräjäpaikalla oli Si-

²⁵ Jokioisten ym. Tuomiokirja 1917 II, Välikäräjät 28. 8. 1917, 27. 9. 1917 ja 5. 11. 1917 Humppilassa, HMA; Sosialisti 11. 8. 1917; Turun Sanomat 11. 8. 1917. Ks. lähemmin myös *Rasila*, emt., ss. 120—23. — Simo Saarikon hautaustilaisuudesta Ypäjän kirkolla muodostui samalla valtava mielenosoitustilaisuus. Useat lähiympäristön työväenyhdistykset marssivat lippuineen Ypäjän asemansedun työväentalolta n. 10 kilometrin matkan kirkolle ja hautausmaalle. Tämän teoksen kansikuvana on kulkueesta otettu valokuva, jonka kirjoittaja on saanut Simo Saarikon veljeltä, Lauri Saarikolta Helsingistä.

²⁶ *Hersalo*, emt., ss 207, 233—55. Lokakuussa myös Satakunnan järjestyskunnat päättivät omaksua itsenäisyyspoliittisen suunnan. Tämä tapahtui kuitenkin vasta sen jälkeen, kun maatyöväen lakkoliike oli päättynyt. — Satakunnan lakoista ks. myös *Lindfors*, Kiiikka kapina-aikana, ss. 5—6, ja *Tamminen*, Ikaalisten rintamalla, ss. 10—17.

mo Saarikon kuolemaa käsiteltäessä 29. 9. järjestyskuntalaisia yli kaksisataa jalkamiestä, aina Ulvilasta saakka, sekä 30 Loimaan seudun ratsu-miestä. Järjestyskuntalaisilla oli käräjäpaikalla jo oma tunnuksensa: sininen S-kirjaimella varustettu käsivarsinauha. Myös työväestöä oli paikalla, mutta mitään yhteenottoa ei käräjäpaikoilla täällä enempää kuin muuallakaan sattunut.²⁷

Myöhempiä tapahtumia ajatellen oli merkittävää, että maatyöväen lakkojen yhteydessä oli syntynyt julkisia järjestyskaarteja, jotka edustivat ns. omistavia luokkia ja olivat tähdätyt työväestöä ja sen pyrki-myksiä vastaan. Huittisten yhteenoton jälkeen kirjoitti Maanvuokraja-lehti, että »kun väkivaltaan tartutaan toisella puolella, on meillä oikeus, ei, meillä on velvollisuus tarttua samoihin aseisiin». Työväki eri puolilla maata ilmaisi vastalauseensa ja Malmin työväenkokous julisti, että koska viranomaiset eivät kykene rauhaa säilyttämään, on työväen kullakin paikkakunnalla perustettava itse hyvin järjestetyt joukot rauhaa turvaamaan.²⁸ Tämä merkitsi todellisuudessa punakaartien alkua ja seuraavan talven sisällissodan alkuasetelman hahmottumista. Venäläisten esikuvien mukaan oli tosin toukokuussa yritetty perustaa Helsinkiin paikallista punakaartiä, mutta työväenjärjestöt sanoutuivat jyrkästi irti hankkeesta. Porvarillisten järjestyskuntien perustaminen muutti tilan-teen, ja työväen järjestyskaarteja alkoi syntyä eri puolille etelä-Suo-mea.²⁹ Ainoa syy molemminpuolisten aseellisten järjestöjen syntymiseen maatyöväen lakot eivät tietenkään olleet, mutta ilmeistä on, että ne lau-kaisivat pidäkkeitä molemmin puolin ja siten kiihdyttivät sisällisso-taan johtanutta kahtiajakautumista.

Se, että lakot tehtiin maatalouden kannalta kriittisinä ajankohtina, ei ilmeisesti vaikuttanut kovinkaan paljon vuoden kokonaissatoon ja seuraavan talven nälkään. Jos otamme ne viisi kuntaa, joissa juuri kauran-kylvön aikaan vallitsi pitkä ja paljon työväkeä käsittänyt lakko, nimitt-äin Luopioisten, Huittisten, Vihdin, Urjalan ja Mouhijärven kunnat, voimme tosin todeta, että kaurasato jäi niissä keskimäärin 86,9 %:iin edellisen vuoden sadosta, mutta tämä ei todista mitään, sillä kylmän ke-vään ja kuivan kesän takia kolmen lounaisen läänin yhteinenkin kaura-

²⁷ *Hersalo*, cmt., 243, 250—251; *Kaukamaa*, cmt., ss. 76, 206—207; Satakunnan Sanomat 19. 8. ja 21. 9. 1917; *Työmies* 12. 7. 1917; *Sosialisti* 29. 9. ja 7. 11. 1917.

²⁸ *Maanvuokraaja* 1917, s. 214; *Työmies* 21. 7. 1917.

²⁹ *Työmies* 11. 5. (ilmoitus), 12. 5. ja 20. 5. 1917; *Turun Sanomat* 1. 5. 1917; *Luhtakanta*, Suomen punakaarti, s. 48; *Sosialisti* 28. 9. 1917; Em. papiston ja suoje-luskuntien kertomukset. Toukokuun alun jälkeen oli punakaartin perustamista koske-va kysymys esillä ns. Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnassa vasta 3. 9., jolloin myös virallinen perustaminen tapahtui. *Sykiäinen*, *Revolutionsionne* sobitija, s. 61.

sato oli vain 80,8 % vuoden 1916 sadosta. Satojyvä, joka edellisenä vuonna oli kauran kohdalla ollut 5,79, oli mainituissa kolmessa läänissä nyt vain 4,77. Tärkein leipävilja ruis taas oli kylvetty jo edellisenä syksynä, mutta senkin kohdalla säät heikensivät satoa. Myöskään kylvämättä jääneet alat eivät olleet niin suuria, että ne olisivat millään tavalla vaikuttaneet koko maan elintarviketilanteeseen. Seuraavan syksyn ja talven nälän syynä olivat muut tekijät kuin lakot.³⁰ Maatyöntekijäin lakkojen ehdottomasti suurin merkitys näyttää täten olleen siinä, että ne kiihdyttivät sitä yhteiskunnan jakautumista, joka sittemmin johti kansalaissotaan. Epäilemättä ne myös synnyttivät kaunaa, joka purkautui nimenomaan kansalaissodan terroritekoina.

3. Lakkoliike ja torpparit

Edellä on selostettu verraten laajasti kesän 1917 lakkoliikettä, koska kysymyksessä oli nimenomaan maataloustyöväen lakkoilu ja koska torppariväestö laskettiin kuuluvaksi juuri tähän väestöryhmään. Kun valtaosa lakoista lisäksi tapahtui Satakunnan, Hämeen ja Uudenmaan torpparialueilla ja erityisesti niiden suurtiloilla, on luonnollista, että myös torppariväestö oli niissä tavalla tai toisella mukana. Voidaankin olettaa, että jos torppariväestö otti runsaslukuisesti ja aktiivisesti osaa lakkoliikkeeseen, lakkojen täytyi olennaisesti liittyä itse torpparikysymykseen.

Torpparien asema lakkojen suhteen oli todellisuudessa samanlainen väliasema kuin heidän asemansa oli monissa muissakin suhteissa.³¹ He olivat veropäiviään tehdessään sidotut pitkäaikaisiin sopimuksiin ja veropäivien tekijöinä heitä sitoivat myös vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen määräykset työpäivän pituudesta. Muilla aloillahan ei työpäivän pituutta oltu vielä määrätty laissa. Toisaalta ainakin suurempien torppien haltijat olivat samalla myös maataloustuottajia ja työnantajia. Tämä kaksinaisuus todettiin mm. sosiaalidemokraattisen puolueen puoluekokouksessa kesäkuussa, jolloin Jukka Lankila arveli, että jos 8-tuntinen työpäivä toteutetaan maataloudessa, niin ainakin suuremmat torpparit ja

³⁰ SVT III: 13 ja 14, kylvö- ja satotaulukot; *Rasila*, emt., ss. 130—131. Mikko Ampuja kertoi Työmiehessä 6. 7. 1917, että Nuutajärvellä olisi kylvetty kauraa ainoastaan 100 hehtaota, kun taas 300 hehtaota oli jäänyt kylvämättä. Kun myöhemmin erityisesti maanomistajien taholta korostettiin kylvöjen myöhästymistä, on muistettava, että tämä oli edullista silloin, kun vaadittiin luovuttamaan viljaa.

³¹ Vrt. myös s. 105 ja *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, s. 260.

pienviljelijät kääntävät selkensä puolueelle. Tästä syystä myös puoluekokouksen päätös asiasta jäi varsin pyöreäsanaiseksi. Torppareista puhuttaessahan on aina muistettava, että varsin monilla torppareilla oli omat renkinsä ja piikansakin.³²

Kohta ensimmäisen teollisuustyöväen lakon puhjettua maaliskuun lopulla oli Suomen Ammattijärjestö antanut julistuksen, jossa sanottiin, että työajan lyhentäminen on ajankohtainen, mutta että kaiken on kuitenkin tapahduttava ammatillisten järjestöjen omaksumien menettelytapojen mukaisesti ja hyvässä järjestyksessä.³³ Muissa lakoiissa pyrittiinkin sittemmin noudattamaan kahden viikon ennaltailmoittamisaikaa. Maatyöväen lakot sen sijaan olivat kauttaaltaan korpilakkoja, joihin ei pyydetty eikä saatu ammattijärjestön lupaa ja joissa ei myöskään aina noudatettu mitään irtisanomisaikoja. Torpparien kohdalla irtisanomisaika olisikin lain mukaan ollut toista vuotta, Tuomaan päivästä yli seuraavan vuoden edelleen seuraavan maaliskuun 14. päivään. Edelleen torpparien aseman teki muista poikkeavaksi se, että kun muut eivät saaneet palkkaa lakkoajalta, torpparit sitävastoin nauttivat jatkuvasti ja keskeytyksettä sitä vuokraetua, josta heidän oli suoritettava veropäivänsä. Toisaalta torpparit ja varsinainen maatyöväki yhdistettiin ainakin työväen lehdistössä yhteen jo siitä syystä, että maatyöväki ei vielä ollut erikseen järjestäytynyt, vaan kuului joskus jopa enemmistönä torppari-osastoihin.³⁴

Torpparien keskusjärjestö oli Maanvuokraajain Liitto ja tämän äänenkannattajana oli Maanvuokraaja-lehti. Maanvuokraaja-lehti ilmaisi liiton kannan ensimmäisen kerran huhtikuun lopussa, kun se kommentoi Haapajärven torpparien päätöstä tehdä veronmaksulakko. Lehti katsoi silloin, että veronmaksulakosta olisi vuokramiehille pelkkää vahinkoa, koska maanomistaja voisi lain mukaisesti vaatia myöhemmin oikeudessa verorästejä maksettavaksi tai peräti häättää vuokramiehen.³⁵ On huomattava, että sosiaalidemokraattisen puolueen taholta oli jo tätä

³² Em. sos.dem. puoluekokouksen ptk. s. 80. — Siitä, kuinka paljon torppareilla itsellään oli palkollisväkeä, ei ole mitään tietoa olemassa. Mutta kun tiedämme, että yli 15 peltotehtaan torppia ja lampuotitiloja oli 1912 koko maassa 3 237 — niistä yksin Loimaan ja Tammelan kihlakunnissa 722 — sekä 10—15 ha vuokraviljelmiä lisäksi yhteensä 4 529, ja kun otamme huomioon taksvärkki- sekä muun silloisen maatalouden vaatiman työvoimatarpeen, on vieras palkollisväki arvioitava ainakin sadoissa, ellei tuhansissa.

³³ Työmieks 29. 3. 1917.

³⁴ Suomen Maatyöväen Liitto perustettiin 27. 8. 1917.

³⁵ Maanvuokraaja 1917, s. 120.

ennen jätetty eduskuntaan lakiesitys 8-tuntisesta työpäivästä maatalou-
dessa.

Kun maatyöväen lakot sitten toukokuun alussa alkoivat, lähetti Maanvuokraajain Liitto jäsenosastoilleen 10. 5. päivätyn tiedotuksen.³⁶ Ne vuokramiehet, jotka tekemänsä sopimuksen mukaan maksavat vuokransa päivätöinä, »ovat sitoutuneet ilman ehtoja tekemään määrättyt päivätöet vuosittain niin kauan kuin vuokra-aika kestää», sanottiin tiedotuksessa. Vuoden 1909 asetuksessa määrätään, että työpäivä ei saa ylittää 11 tuntia, mutta se ei merkitse, etteikö päivä saisi olla lyhyempikin. Tältä kannalta katsoen ei mikään estä torppareita ryhtymästä lakkoon työpäivän lyhentämiseksi. Eri asia kuitenkin on se, että päivätöet on tehtävä sopimuksen määräämässä järjestyksessä määräpäivinä, ja jos ne jätetään tekemättä, voi vuokranantaja vaatia rästäpäivät myöhemmin, minkä lisäksi hän voi vaatia vuokralautakunnan hyväksymän takuun siitä, että vuokraehdot vastaisuudessa täytettäisiin sopimuksen mukaan. Muuten voidaan vuokramies häätää. Jos vuokramies kuitenkin menee muiden tekemän lakon aikana suorittamaan veropäiviään, pitävät lakkolaiset häntä rikkurina, ehkä petturinakin. »Niiden vuokramiesten, jotka veronsa päivätoissa suorittavat, on siis tarkoin harkittava, millä ehdoilla he voivat lakkoon yhtyä», päättyi tiedotus.

Keskusliitto asettui täten varsin pidättyvälle kannalle asiassa. Myös Maanvuokraaja-lehti kirjoitti vähän myöhemmin, että vallankumouksen jälkeen järjestöihin oli tullut paljon uutta väkeä, joka heti halusi esittää paikkakuntansa työnantajille mahdollisimman suuret vaatimukset ottamatta huomioon, että lakkotaistelu aina edellyttää valmistautumista, varoja ja lujaa järjestökuria. Tärkeintä onkin järjestäytyä ja yrittää sovinnollisin neuvotteluin päästä 8-tuntin päivään, sanoi lehti.³⁷

Näyttää siltä, että torpparit aluksi lähtivät entiseltä pohjalta ja asettivat tavoitteekseen vuodenaikojen vaihtelua noudattavan lyhennetyt työpäivän, kuten esim. Asikkalan Urajärvellä kesällä 9 ja talvella 7 tuntia.³⁸ Näin tapahtui myöskin siinä ainoassa maatyöväen lakossa, jossa sosiaalihallituksen tietojen mukaan oli yksinomaan torppareita, nimittäin 4. 6. alkaneessa Valkealan lakossa. Kaikissa muissa lakoissa torpparit muun maatyöväen mukana vaativat 8-tuntista työpäivää kautta vuoden.

Sosiaalihallituksen tilaston tuntevien 78 maataloustyöväen lakon

³⁶ Tiedotus julkaistiin myös *Kansan Lehdessä* 11. 5. 1917.

³⁷ *Maanvuokraaja* 1917, ss. 131, 161—63. Maanvuokraajain Liiton alaosastojen jäsenmäärä vuoden 1917 alussa oli 2 003 ja lopussa 8 714. Em. v. 1917 toimintakertomus, s. 38.

³⁸ Ks. myös *Työmies*. 28. 4. ja 6. 7. 1917. (Jokioinen).

joukossa on ainoastaan seuraavat 11 lakkoa, joissa samainen tilasto mainitsee torppareita olleen mukana:³⁹

Tilastonumero	ko. tilastossa	Paikkakunta	Lakon alkamis-päivä	Lakon kesto päivää	Lakkolaisia kaikkiaan	Lakon ulko-puolelle jäi	Kunnassa oli v. 1912 torppia ja lamppuotitiloja
319		Ulvila	6. 5.	10	200	17	145
325		Sahalahti	7. 5.	5	90	17	39
337		Urjala	15. 5.	60	89	18	342
344		Köyliö	16. 5.	3	300	50	210
346		Lammi	18. 5.	20	60	40	189
464		Mäntsälä	29. 5.	6	20	10	166
374		Valkeala	4. 6.	54	16	18	86
393		Sammatti	27. 6.	34	84	24	50
394		Sammatti	27. 6.	34	335	87	50
401		Ypjäjä	9. 7.	32	290	—	205
470		Petäjavesi	16. 7.	227	600	—	264

Kaikki nämä on mainittu tilastossa huomautuksin, että torpparit ovat rikkoneet sopimuksiaan vastaan. Suomen Maanvuokraajain Liiton vuoden 1917 toimintakertomuksessa mainitaan työtaisteluja lisäksi olleen Kuhmalahden, Vihdin Olkkolan, Lempäälän Säijän ja Kuljun, Ruokolahden Jukajärven, Suodeniemien, Mouhijärven Kortejärven ja Selkeen, Humppilan, Someron Ollilan sekä Ylöjärven Vahannan torppariosastoissa. Kaikkiaan tämä toimintakertomus sanoo työtaisteluja tapahtuneen 83 osastossa, mutta ei tee tarkempaa selkoa niiden laadusta enempää kuin paikkakunnistakaan.⁴⁰

Edellä mainituista ainakin Urjalan Nuutajärven kartanossa 15. 5. alkaneeseen lakkoon osallistui huomattava määrä torppareita. Työmieslehden kertoman mukaan siinä oli mukana yli 50 torpparia sekä parikymmentä muonamiestä, vaikkakin Suomen Ammattijärjestön puolesta

³⁹ Lähteistä ks. sivu 266, viite 18, sekä SVT XXX: 6, taulu 1. Mainittakoon, että Sammatin lakot olivat samasta alkamispäivästään ja kestostaan huolimatta erillisiä ja että ne myös päättyivät erilaisin tuloksin. Ypjäjää koskevat vuoden 1912 tiedot eivät ole vertauskelpoisia, koska ne eivät sisällä ns. Loimaan osaa Ypjäjästä eli juuri sitä osaa, johon lakko pääasiassa keskittyi.

⁴⁰ Em. vuoden 1917 toimintakertomus, ss. 34, 40—48. Näiden lisäksi mainitsevat torpparien osallistumisesta työtaisteluihin mm. Vapaussota-arkiston papiston kertomukset Huittisista ja Työmies 7. 5. 1917 Rautalammilta. Sen sijaan esim. Työmiehen 6. 7. 1917 esittämä tieto Jokioisten lakosta — jota lakkoa sosiaalihallituksen tilasto ei tunne lainkaan — ei mainitse mitään torppareista.

lakkoja sovitellut Mikko Ampuja antaa muistelmissaan sen kuvan, että lakkolaiset olisivat kaikki olleet torppareita.⁴¹ Työmies-lehden tieto onkin ilmeisen oikea, sillä kartanon arkistossa olevien papereiden mukaan kartanon omistaja vaati 24. 5. kaikkiaan 55 torpan haltijalta maanvuokra-asetuksen 41 §:n mukaisen vakuuden vuokraehtojen täyttämistä, minkä ohella seuraavana päivänä pidetyssä lakkolaisten kokouksessa oli mukana 19 renkiä. Lakkoa edeltäneessä ensimmäisessä, 29. 4. pidetyssä »maanvuokraajan ja palkkatyöläisten kokouksessa» oli myös valittu lähetystö, jonka jäseniksi tuli viisi torpparia. Nuutajärven torpparien asennoitumista valaisee kuitenkin tieto, että 18. 12. 1914 oli 56 torpparia ja 4 lampuotia ylössanottu virallisesti lähtemään maaliskuussa 1916 eli välittömästi vuoden 1909 takautuvan asetuksen päättyessä. Itse lakko päättyi työpäivän lyhentämiseen torpparien kohdalla tunnilla, mutta samalla torpparit sitoutuivat suorittamaan rästiin jääneet veropäivät. Käräjillä tuomittiin kahdeksan lakkolaista rangaistukseen häiritsemisestä ja kotirauhan rikkomisesta. Näistä oli kuusi torpparinpoikia, yksi vuokraaja ja yksi — 37-vuotias — vuokraajan vävy. Samoin tuomittiin kaksitoista vuosipalveluksessa ollutta työmiestä hädettäväksi kartanolle kuuluvista asunnoistaan. Ainakin kaksitoista torpparia näyttää jääneen kokonaan lakon ulkopuolelle.⁴²

Urjalan lakossa torpparit olivat täten aktiivisesti mukana, vaikkakin rangaistuksista päätellen heidän poikansa olivat taipuvaisempia omavaltaisuuksiin. Monissa muissa yhteyksissä torpparien asenne oli ilmeisesti vieläkin varovampi. Mielenkiintoinen tässä suhteessa on Vihdin tapaus. Kun senaatin puolesta sinne sovittellemaan lähetetty Matti Paasivuori moitti lakkolaisia sosialisteille sopimattomasta käytöksestä, lakkokomitean puheenjohtaja vastasi Paasivuoren kertoman mukaan: »Jaa, me emme tätä lakkoa käykään sosialisteina, vaan tämä lakko on ns. 'korpilakko' ja me käytämme niitä keinoja, jotka takaavat meille voiton. Huomenna täällä alkaa suurlakko, joka käsittää koko pitäjän. Se koskee karjanhoitoa, meijeriä sekä liikennettä, ja siihen on alistuttava myöskin torpparien, jotka muodostavat lakkolaisten enemmistön».⁴³ Täten siis ainakin ammattijärjestön kantaa edustavan Paasivuoren mukaan Vihdin lakossa hylättiin normaalit demokraattiset enemmistön kantaan nojautuvat

⁴¹ Työmies 6. 7. 1917; *Ampuja*, Pajasta parlamenttiin, s. 137. Työmiehen lukujen tarkkuuden selittää se, että lehden kirjeenvaihtajana toiminut Ampuja itse saattoi olla mukana lakkolaisten kokouksissa.

⁴² Nuutajärven kartanon arkisto, Urjala; Urjalan ym. Tuomiokirja 1917, Urjalan välikäräjät 18. 6. ja 7. 7. 1917. HMA.

⁴³ »—tt—» (*Paasivuori*). Vihdin isännät vankeudessa. Työn juhla 1917, s. 26. Selostuksen otsikko johtui siitä, että lakkolaiset saivat isäntänsä suostumaan vaatimuksiinsa vasta pitämällä heitä työväentalolla vankeudessa.

menettelytavat. Näin tapahtui ilmeisesti muuallakin, koskapa Maanvuokraaja-lehti valitti, että maaseudun lakot ovat korpilakkoja, joissa työvällä itsellään ei ole edes päätösvaltaa.⁴⁴

Tämän mukaan torpparit ja mahdollisesti muukin vakinainen työväki olisivat joutuneet painostuksen alaisiksi. Siihen viittaavat myös mm. — asenteeltaan tosin oikeistolaisen — Uuden Suomettaren toukokuiset lakkoutiset, joissa torppareita ei mainita lainkaan, mutta sen sijaan mainitaan usein lakoissa yllyttäjinä olleen ulkopaikkakuntalaisia.⁴⁵ Työmies-lehti puolestaan pyrki korostamaan lakkolaisten oma-aloitteisuutta ja torpparien mukanaoloa, mutta sekään ei mainitse torppareita missään varsinaisina aloitteentekijöinä. Ilmeistä on myös, että lakkojen yhteydessä on usein puhuttu torppareista silloinkin, kun selvyyden vuoksi olisi pitänyt puhua ainoastaan veropäivien tekijöistä eli taksvärkkäreistä, jotka saattoivat olla torpparien poikia, vävyjä tai renkejä.⁴⁶ Poikkeus tässä suhteessa on Sosialidemokraatin Kokemäen lakkopäätöstä koskeva uutinen, jossa mainitaan, että »vaatimuksen alla oli 43 taksvärkkäri nimi».⁴⁷ Myös Urjalassa olisi voitu puhua taksvärkkärien lakosta.

Torpparien osuus kesän 1917 maataloustyöväen lakoissa ei missään tapauksessa voinut olla määräävä. Torppareilla oli sittenkin enemmän menetettävänä kuin voitettavana lakoissa, joissa tavoitteena oli työajan lyhentäminen, mikä heidän kohdallaan merkitsi pelkästään veropäivien lyhenemistä enintään tunnilla tai parilla. Myöskään ylitunteja koskevista palkankorotuksista ei heille ollut mitään omakohtaista hyötyä. Torpparien passiivisuuteen viittaa sekin, että ainoassa torpparien yksistään tekemässä lakossa Valkealassa vain 16 torpparia yhtyi lakkoon, kun sen sijaan samojen työnantajien muut 18 torpparia jäivät lakon ulkopuolelle. Sovintoon Valkealan lakossa päästiin vasta selvän häätöuhan edessä ja kokonaan rahavuokraan siirtymällä.⁴⁸ Joka tapauksessa torpparien osuus jäi pieneksi murto-osaksi kaikista maatyöväen lakkoihin osallistuneiden ja vieläkin pienemmäksi kaikkiin vuoden 1917 lakkoihin osallistuneiden määristä, työnseisauksiahan 1917 oli kaikkiaan 478 ja torppareita mainitaan olleen mukana yhdessätoista.

Torppareita sitoivat vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen määräykset (§§ 19, 41), joiden mukaan vuokramies oli irtisanomisen uhalla velvollinen suorittamaan veropäivänsä määrättyinä aikoina, ellei hänellä ollut

⁴⁴ Maanvuokraaja 1917, ss. 131, 161—63.

⁴⁵ Esim. Uusi Suometar 22.—26. 5. 1917.

⁴⁶ Esim. Työmies 12. 7. 1917 otsikoi: »Mouhijärven torpparilakon jälkiselvittely», mutta itse tekstissä ei enää mainita torppareita missään yhteydessä.

⁴⁷ Sosialidemokraatti 10. 5. 1917. — Sosiaalihallituksen luettelon mukaan ei tätä lakkopäätöstä toteutettu.

⁴⁸ Ks. em. sosiaalihallituksen tilasto sekä *Ampuja*, cmt., s. 138.

siihen laillista estettä. Kun lakoista oli syytetty 'suutareita' ja 'räätäleitä' eli yleensä ulkopuolisia yllyttäjiä, kirjoitettiin Sosialidemokraatissa, että samoin kuin isäntänsä edessä orjaileva palveluskunta myöskään torpparit eivät todellisuudessa ole vapaita. Jo tämä osoittaa, että kirjoittaja hyväksyi ulkopuolisen yllytyksen, mutta vielä selvempi tässä suhteessa on kirjoittajan loppulause: ». . . ja joskin (jokin) lakko olisi ilman sivullisen aloitetta jäänyt tekemättä, ei se olisi ikuisiksi ajoiksi jäänyt». ⁴⁹ Ainakin tämän artikkelin kirjoittajan mielestä ulkopuolisilla oli siis jonkinlainen moraalinen oikeus »auttaa» torppareita ja kiirehtää kehityksen kulkua. On myös huomattava jo edellä esille tullut seikka, että Maanvuokraajain Liiton muutenkin vähäisestä jäsenistöstä lienee suunnilleen puolet ollut muita kuin itse vuokramiehiä.

Siitä ulkopuolisesta väestä, joka tavalla tai toisella sekaantui maatyöväen lakkoihin ei ole saatavissa mitään luotettavaa tietoa. Joka tapauksessa sitä oli mukana alusta lähtien. Ypäjän tapauksessa Turun Sanomat väitti kohta Simo Saarikon kuoleman jälkeen, että paikkakunnalle oli saapunut »äärettömät määrät» kaikenlaisia vieraita kulkijoita, jotka olivat vallanneet liian maltillisena pitämänsä lakkokomiteankin. ⁵⁰ Totta onkin, että Ypäjällä oli muodostettu uusi lakkokomitea vain kolme päivää aikaisemmin, vaikka itse lakko oli kestänyt jo neljä viikkoa. Karon taloon tunkeutuneista tämän uuden lakkokomitean jäsenistä vain yksi, Emil Mäkinen, oli pysyvästi asunut paikkakunnalla. Kustaa Pirttimäki sanoi kuulusteluissa olleensa vuoden ajan töissä paikkakunnalla ja Joel Hinkki sanoi olleensa viimeksi töissä Helsingin pitäjässä, mistä oli heinäkuun lopulla eli vasta lakon aikana tullut Ypäjälle. Simo Saarikko itse oli isänsä kertoman mukaan ollut viimeksi töissä Helsingissä, mutta ollut työttömänä maaliskuun lopusta lähtien. Saarikko ei kuulunut myöskään varsinaiseen lakkokomiteaan, vaan hän oli jo aikaisemmin toiminut Loimaan lakossa »järjestäjänä» ja tullut nyt »auttamaan» Ypäjän lakkolaisia. ⁵¹

Maailmansodan aikana oli Venäjän hallituksen taholta — Saksan maihinnousun pelossa — ryhdytty varsin laajamittaisiin linnoitus- ja vallitöihin Suomessa, erityisesti Helsingin ympäristössä, minkä lisäksi Suomen teollisuus oli organisoitu niin, että erään laskelman mukaan vuoden 1917 alussa oli kaikkiaan 42 000 henkeä välittömästi Venäjän armeijaa palvelevan sotatöiden palveluksessa. ⁵² Maaliskuun vallan-

⁴⁹ Sosialidemokraatti 14. 6. 1917.

⁵⁰ Turun Sanomat 11. 8. 1917.

⁵¹ Em. Jokioisten ym. Tuomiokirja 1917, välikäräjät 28. 8. 1917. Ks. myös *Rasila*, Vuoden 1917 maatyönteijäin lakot, s. 129.

⁵² *Karhu*, Sota-ajan taloudellinen elämä Suomessa, s. 95.

kumouksen jälkeen varustelutyöt supistettiin lähes olemattomiin ja myös sotatarviketilauksia lakkautettiin. Tämän johdosta joutui maaliskuun vaihteessa suuri määrä miehiä työttömiksi ja heinä—elokuun vaihteessa vielä suurempi määrä. Sosiaalhallitus arvioi sotatarviketeollisuudesta ja varustustöistä työttömiksi joutuneiden määrän noin 30 000:ksi, mutta tämä on kaiketi liian varovainen arvio.⁵³ Kun toisaalta viljan tuonti Venäjältä oli samoin vallankumouksen jälkeen miltei täysin tyrehnyt, oli erityisesti asutus- ja teollisuuskeskuksissa puutetta ravinnosta, ja maaseudulta kotoisin olleet työttömät palasivatkin kotipaikkakunnilleen ja monet muutkin siirtyivät maaseudulle. Mainitut Hinkki ja Saarikko olivat juuri näitä työttömiksi jääneitä. Voidaan olettaa, että näiden työttömiksi jääneiden kohdalla yleensäkin omakohtainen vastuu oli pienin.

Aivan huomiotta ei voida jättää myöskään venäläistä sotaväkeä. Ypäjällä lähellä Karoa oli venäläistä sotaväkeä majoitettuna ja sitä oli tiettävästi myös Karon pihassa kyseisenä aamuna ja edelleen sitä oli käräjäpaikalla Saarikon tapausta käsiteltäessä.⁵⁴ Porissa tapahtui yhteenotokin venäläisen sotaväen ja sikäläisen suojeluskaartin välillä, kun sotamiehet osallistuivat Ulvilan Vanhankartanon lakon johdosta pidätettyjen vapauttamisyrytykseen. Kahakoissa haavoittui toistakymmentä henkeä, joista ainakin kolme sotilaita.⁵⁵ Myös Vihdissä mainitaan venäläisen sotaväen osaltaan antaneen kannatustaan lakkolaisille.⁵⁶

Vaikka voidaankin katsoa, että edellä oleva todistusaineisto ei ole mitenkään peittävä, se kuitenkin osoittaa riittävän selvästi, että torppari-kysymyksen osuus kesän 1917 maatyöväen lakkojen syntymisessä oli varsin pieni. Lakkoliike sai välittömästi maaliskuun vallankumouksen jälkeen ja sen seurausilmionä alkunsa muilla aloilla ja siirtyi maatalouden piiriin vasta, kun teollisuuden piirissä työajan lyhentäminen jo oli käytännön tosiasia. Maataloudenkin piirissä työajan lyhentämisvaatimus koski ensi sijaisesti vuosipalveluksessa olevaa työväkeä, eikä esimerkiksi sosiaalidemokraattien taholta eduskuntaan jätetyssä maatalouden työaikalakiesityksessä puhuttu mitään torppareista eikä heidän tekemistään ylitunneista, vaikka siinä muuten olikin tarkat ylitunteja koskevat määräykset. Maanvuokraajain Liitto varoitti jäseniään tarkoin harkitse-

⁵³ Sosiaalinen Aikakauskirja 1918, ss. 412—13. Ks myös VP 1917, Liitteet XII, 4, ss. 685—89, ja SAJ:n toimikunnan ptk., 17. 7. 1917. § 6. TA.

⁵⁴ Työmiehen 17. 8. 1917 kertoman mukaan jopa pari sotilasta osallistui surmatyön jälkeiseen aseiden takavarikointiin. Turun Sanomat 9. 8. 1917 puolestaan paheksui sitä, että vaikka maidon myynti lakonalaisilta tiloilta oli kielletty, sitä kuitenkin oli annettava venäläiselle sotaväelle.

⁵⁵ Työmies 25. 8. 1917; *Hersalo*, emt., s. 251.

⁵⁶ Esim. Vapaussota-arkiston nimismieskertomukset, Vihti. SA.

maan, millä ehdoilla he voivat lakkoihin yhtyä, ja ilmeistä onkin, että torpparit yhtyivät lakkoihin useammin painostuksesta kuin omasta aloitteestaan. Torppien taksvärkkärit, joilla itsellään ei ollut omakohtaista vastuuta torpasta, sen sijaan olivat alttiimpia yhtymään lakkoliikkeeseen. Missään tapauksessa ei ole syytä liioitella torpparien osuutta vuoden 1917 lakkoliikkeessä.

4. Nälkä ja työttömyys

Vuosi 1917 alkoi vallitseva sotatila huomioonottaen Suomessa täysin rauhallisesti, mutta maaliskuun vallankumouspäivien jälkeen tapahtui suorastaan uskomattomalta tuntuva erilaisten samaan suuntaan vaikuttavien tekijöiden kasautuminen, joka lopuksi johti sisällissotaan. Näistä tekijöistä merkittävimpiä oli elintarvikkeiden puute, jopa ajoittainen nälänhätä. Jo vuoden 1916 jälkipuoliskolla oli jouduttu säännöstelemään mm. voin ja sokerin kulutusta, mutta keväällä 1917 nousi kipeimmäksi leipäviljakysymys.

Kun 1860-luvun katovuodet olivat saaneet monet ajattelemaan, että hallaisessa Suomessa ei kannata viljellä leipäviljaa, ja kun sittemmin rakennetut rautatiet helpottivat viljan kuljetusta, muuttui Suomen maatalous 1800-luvun lopulla yhä enemmän karjatalousvaltaiseksi. Tätä suuntausta kiihdytti edelleen meijeritalouden kehitys sekä helppo tullivapaa viljansaanti emämaasta Venäjältä.⁵⁷ Kun vuosisadan lopulla myös Saksa alkoi tuoda viljaa Suomeen jopa vientipalkkiojärjestelmän avulla, lisääntyi ulkomaisen leipäviljan käyttö meillä jatkuvasti. Voidaankin arvioida, että Suomen leipäviljaomavaraisuus juuri ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä oli enää vain noin 38—40 %.⁵⁸ Sodan syttyessä puhkesi vihollisuus Venäjään kuuluvan Suomen sekä Saksan välille ja tuonti Saksasta tyrehtyi, mutta kun toisaalta Venäjän vientimahdollisuudet sodan takia supistuivat, oli Venäjältä helppo saada riittävästi leipäviljaa sotavuosien aikanakin. Tilanne muuttui täysin maaliskuun vallankumouksen yhteydessä. Sodankäynnin muutenkin raskittama Venäjän rautatieliikenne joutui sekaannuksen valtaan, ja jopa Venäjän omat väestökeskukset, ennen kaikkea pääkaupunki Pietari, joutuivat kärsimään elintarvikkeiden puutetta. Viljantuonti Venäjältä Suomeen lakkasi kokonaan. Kun Tokoin senaatti toukokuussa julkaisi lehdistössä vetoimuksen maatyöväen lakkojen välttämiseksi, tämä kehoitus

⁵⁷ *Simonen*, Maatalouden historia, s. 549.

⁵⁸ *Rasila*, Vuoden 1914 viljatulliasetus, ss. 283—84.

alkoi sanoilla: »Viljan tuontimme Venäjältä käy voittamattomien esteiden vuoksi päivä päivältä yhä vaikeammaksi. Normaaliaikana on vuoden neljän ensimmäisen kuukauden tuonti ollut 118 miljoonaa kiloa, tänä vuonna vain 18 miljoonaa kiloa. Ja kaiken todennäköisyyden mukaan ei tulevaa kulutuskautta varten ole suuria toiveita minkäänlaisesta tuonnista. Meidän on siis totuttava ajatukseen, että on tultava omilla viljavaroilamme toimeen.»⁵⁹

Onnettomuutta seurasi kuitenkin toinen, joka koski juuri omia viljavarvoja. Kuten oheisesta taulukosta ilmenee, oli syyskylvöjen aikana 1916 ollut normaalia kylmempää ja sateisempää, minkä vuoksi syysviljan oraat olivat epätasaiset. Keväällä 1917 lumi sulii kylmän sään vuoksi poikkeuksellisen hitaasti ja kevätkylvöt pääsivät alkamaan jopa 3—4 viikkoa normaalista myöhässä. Kylvöjen myöhästymisestä ei täten voida syyttää lakkoja, vaikka onkin todettava, että nimenomaan toukokuun lopun lakot sattuivat kriittiseen ajankohtaan. Toisaalta on todettava, että naapuriavun ja rikkurien avulla lakonalaistenkin tilojen pellot tuli kylvettyä, joitakin peltolohkoja lukuunottamatta. Toukokuun lopulla lämpötila nousi ja koko kesäkausi olikin normaalia lämpimämpää, mutta toisaalta taas harvinaisen kuiva. Poutaisen sään vuoksi yöt olivat lisäksi kylmät ja heinäkuun alkupuolella sattuihin halloja, aina Varsinais-Suomessa saakka. »Sääsuhteet olivat siis, yleisesti katsoen, kesällä 1917 kaikkea muuta kuin suotuisat», sanotaan virallisen tilaston vuotta 1917 koskevassa vuodentulostelostuksessa.⁶⁰

Sademäärä Helsingissä:

	touko- kuu	kesä- kuu	heinä- kuu	elo- kuu	syys- kuu
1916	—	—	—	105	39
1917	10	42	8	10	95
1886—1925	46	54	60	83	74

Lämpötila Helsingissä:

	touko- kuu	kesä- kuu	heinä- kuu	elo- kuu	syys- kuu
1916	—	—	—	13.1	8.8
1917	7.5	16.8	17.2	18.9	11.0
1886—1935	8.3	13.2	16.5	14.9	10.5

⁵⁹ Suomen Virallinen Lehti 8. 5. 1917. Ks. myös *Tokoi*, Maanpakolaisen muistelmia ss. 191—93, 206—11 Samaan asiaan oli Helsingin Sanomat kiinnittänyt huomiota jo 29. 3. 1917.

⁶⁰ SVT III: 13, ss. 5—6; SVT III: 14, ss. 3—7; *Groundström*, Årsväxten i Finland 1917, ss. 108, 110. Ks. myös satoarvioita, Suomalainen Virallinen Lehti 19. 6., 26. 6., 28. 7., 3. 8. ja 29. 9. 1917.

Kahden tärkeimmän leipäviljan käytettävissä olevat määrät selviävät allaolevasta taulukosta.⁶¹ Kulutettavissa oleva määrä on laskettu vähen-

	Rukiin			Vehnän		
	Sato milj. kg	Tuonti milj. kg	Kulutet- tavissa kg/as	Sato milj. kg	Tuonti milj. kg	Kulutet- tavissa kg/as.
1913	260.5	381.2	187.8	4.5	199.5	63.3
1914	286.5	239.4	150.0	5.3	154.1	48.8
1915	286.0	325.9	174.6	7.1	144.6	45.9
1916	251.2	307.7	157.6	6.7	239.3	74.0
1917	226.2	13.7	61.0	6.2	23.6	8.6
1918	219.4	8.3	57.4	5.9	1.2	1.9
1919	219.6	117.8	90.7	7.1	105.3	33.4

tämällä sadon ja tuonnin yhteismäärästä kylvöön tarvittava määrä. Luvut osoittavat vastaansanomattomasti, että Suomi oli ensimmäisen maailmansodan syttyessä ratkaisevalla tavalla riippuvainen leipäviljan tuonnista. Kun tuonti tyrehtyi, putosi asukasta kohden kulutettavissa olevan rukiin ja vehnän yhteismäärä vuosina 1916—17 kaikkiaan 231.6 kg:sta 69.6 kg:aan eli miltei neljännekseen. Maatyöväen lakoilla ei ollut edes kotimaiseen satoon nähden mitään ratkaisevaa merkitystä,⁶² puhumattakaan siitä, että ne olisivat aiheuttaneet nälkää. Syyt olivat muualla.

Elintarvikekysymyksenkin suhteen torpparit olivat omassa erikois- asemassaan. Torpan viljelijänä torppari oli maataloustuottaja. Jos pidämme lähtökohtana vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen määritelmää, joiden mukaan torppa oli maanviljelystä varten ja mäkitupa-alue pelkästään asuntotarkoitukseen vuokralle annettu, kuului tyypillisen torpan ominaisuuksiin omavaraisuus maa- ja karjataloustuotteiden suhteen. Mäkitupien kohdalla tilanne sen sijaan oli toinen. On luonnollista, että tuonnin tyrehtyminen kiristi elintarviketilannetta ennen kaikkea kuluttajaväestön keskuudessa ja erityisesti asutuskeskuksissa. Tämä taas puolestaan kiristi tuottaja- ja kuluttajaväestön välejä entisestäänkin, ja syksyn tullen työväestön taholta syytettiin yhä ankarammin maataloustuottajia elintarvikkeiden kätkemisestä.⁶³ On ymmärrettävissä, että tuottajat pyrkivät ensin turvaamaan ainakin oman kulutuksensa, mutta tässä syytte-

⁶¹ Tilastollinen Vuosikirja 1913—20.

⁶² Ks. *Rasila*, Vuoden 1917 maatyöntekijäin lakot, ss. 130—31; SVT III: 14, s. 7.

⁶³ Tilannetta oli kiristänyt jo v. 1916 syksyllä suuremmissa kaupungeissa käyttöön otettu maito- ja voikorttijärjestelmä, ja kohta vallankumouksen tapahtuttua Työmiesten 28. 3. 1917 kirjoittikin, että keinottelu on lopetettava ja »gebhardilaisten suurriistäjien» varastot vedettävä päivänvaloon. Ks. myös *Kansan Lehti* 25. 9. 1916 ja 3. 1. 1917.

lyssä mentiin myös liiallisuuksiin, koska ei otettu riittävästi huomioon tuonnin tyrehtymisen aiheuttamaa leipäviljanpuutetta. Näitä syytöksiä ei kuitenkaan missään yhteydessä kohdistettu suurempienkaan torppien haltijoihin, mutta kunnalliset elintarvikelautakunnat sen sijaan kohdistivat tarkastuksensa myös torppiin.

Leipäviljan puute herätti vanhan viljelyspakkokysymyksen uudelleen henkiin. Sosiaalidemokraattien puoluekokouksessa kesäkuussa K. M. Evä alusti keskustelun elintarvikekysymyksestä ja esitti tässä yhteydessä, että olisi ryhdyttävä pakkotoimenpiteisiin, jotka pakottaisivat maanviljelijät viljelemään tehokkaasti maitaan. Hän ehdotti asian toteuttamiseksi kunnallisia maanviljelyslautakuntia, jotka voisivat kehoittaa maanviljelijöitä ottamaan viljelyskelpoiset maansa tehokkaaseen viljelykseen. Jos maanomistaja ei tähän suostuisi, oli lautakunnan otettava huolehtiakseen asiasta joko siten, että se antaisi tämän maan halullisten maattomien viljeltäväksi tai viljelisi sitä itse kunnan laskuun. Puoluekokous tekikin päätöksen, jonka mukaan oli ryhdyttävä asian vaatimiin lainsäädäntötoimenpiteisiin.⁶⁴ Mihinkään käytännön toimiin päätös ei kuitenkaan johtanut.

Eriyisen ankarana leipäviljan puute kohtasi niitä asutuskeskusten työläisiä, jotka maaliskuun vallankumouksen jälkeen olivat jääneet työttömiksi. Elintarvikkeiden hinnat olivat sodan aikana jatkuvasti nousseet, mutta työttömäksi jääminen lopetti rahatulot kokonaan.

Työttömyys oli herättänyt pelkoa jo syksyllä 1914, jolloin tuontiraa-ka-ainneiden puute oli pakottanut joitakin tehtaita supistamaan tuotantoaan.⁶⁵ Myös kenraalikuvernööri puuttui asiaan ja kehotti senaattia ryhtymään toimenpiteisiin työttömyyden poistamiseksi. Senaatin puolelta voitiin kuitenkin jo vuoden 1915 lopulla ilmoittaa, että työttömyyttä esiintyi enää vain puuvilla- ja sokeriteollisuudessa ja että muilla aloilla vallitsi jopa työväen puutetta.⁶⁶ Tämä johtui juuri Venäjän hallituksen toimeenpanemista linnoitustöistä ja sotatarviketilauksista. Linnoitus- ja vallityöt palvelivat täten tavallaan hätäaputöinä. Koska ne jo ennalta tiedettiin tilapäisluontoisiksi, ei pidempiaikaisessa palvelusuhteessa oleva ammattitaitoinen työväki siirtynyt niihin, vaan ne saivat työvoimansa lähinnä irtaimesta työväestöstä ja niistä, jotka olivat muualta joutuneet

⁶⁴ Em. puoluekokouksen ptk., ss. 49—50, 99. Viljelyspakkoa oli jo huhtikuulla esittänyt mm. Pyhäjärven Ul. torppariosasto, mutta ilman yhteyttä työttömyyteen tai leipäviljanpuutteeseen. Maanvuokraaja 1917, s. 120.

⁶⁵ Kauppa- ja teollisuustoimituskunnan kirjekonseptit, kirjelmä N:o 1064/7. 8. 1914 Teollisuushallitukselle. VA. Teollisuustyöväen määrä vähentyi heinäkuun alusta syyskuun alkuun 1914 kaikkiaan lähes 27 000 hengellä. *Karhu*, Sota-ajan taloudellinen elämä Suomessa, s. 74.

⁶⁶ Tal.os. ptk. 1915, XI, ss. 527, 534. VA.

työttömiksi.⁶⁷ Samalla ne palvelivat kuitenkin myös ns. piilevän työttömyyden varaventiileinä, ja ilmeistä onkin, vaikka asia on toistaiseksi tutkimatonta, että vallitöihin liittyi paljon torpparien ja pientilallisten poikia, jotka aikaisemmin olivat olleet paremman työn puuttumisen takia vain kotonansa. Tämän kaiken nojalla voidaan yhtyä siihen monien muidenkin korostamaan seikkaan, josta K. H. Wiik sanoo, että »vallityöläiset yleensä kuuluivat sangen kehittymättömiin kansankerroksiin», ja että heidän keskuudessaan noille töille tyypillinen laiskottelu, lahjonta ja muu turmelus löysi suotuisan maaperän.⁶⁸ Juuri nämä vallityöläiset ensinnä jäivät työttömiksi keväällä ja kesällä 1917.⁶⁹

Mitä mainittuihin torpparien poikiin tulee, on kuitenkin todettava, että tilanne ei olisi ratkaisevasti muuttunut, vaikka torpparien itsenäistämisen olisi ennätetty toteuttaa varhaisemmassa vaiheessa. Itsenäisenkin torppa olisi ollut pientila, joka ei olisi voinut antaa toimeentuloa kovin monille aikuistuville lapsille. Tätä todistaa sekin, että Amerikkansiirtolaisista oli huomattavasti suurempi osa tilallisten kuin torpparien poikia. Työllisyyskysymyksen avain oli tuolloin jo teollisissa ja kaupunkimaisissa elinkeinoissa.

⁶⁷ Haast. K. J. Nummi. Haastattelun suorittanut Heikki Larjosalo 1967. Ääninauha Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksessa.

⁶⁸ *Wiik*, Kovan kokemuksen opetuksia, s. 17.

⁶⁹ Työttömyydestä ks. myös sotaliidemokraattien asian johdosta tekemiä eduskunta-aloitteita VP 1917, Liitteet XII, an. ehd. N:o 106, ja II VP 1917, Liitteet II, an. ehd. N:o 120.

C. LOKAKUUN VALLANKUMOUS

1. Eduskunnan hajotus ja vaalitaistelu

Keisarin kukistumisen jälkeen maaliskuussa Venäjällä oli syntynyt ns. kaksoisvallan kausi. Valtakunnan johdossa oli väliaikainen hallitus, jonka oli määrä toimia siihen saakka, kunnes koollekutsuttava yleinen kansalliskokous säätäisi valtakunnalle uudet perustuslait. Väliaikainen hallitus oli kuitenkin lähinnä poliittista keskustaa edustava kokoomushallitus, ja sen rinnalle syntyi todellisuudessa jo maaliskuussa vasemmostoryhmiä edustava neuvostojärjestelmä, jonka johtava elin oli Pietarin työ- ja sotaväen edustajien neuvosto. Niin kauan kuin menševikeillä ja sosiaalivallankumouksellisilla oli enemmistö neuvostoissa, ne tukivat väliaikaista hallitusta, joskin varauksellisesti. Sen sijaan bolševikit vaativat väliaikaisen hallituksen syrjäyttämistä ja vallan ottamista kokonaan neuvostoille, mutta he olivat toistaiseksi vähemmistöinä Pietarinkin neuvostossa.

Valtakunnallisessa neuvostojen kongressissa Pietarissa hyväksyttiin heinäkuun alussa Suomea koskeva päätöslauselma, jonka mukaan Suomen eduskunnan oikeuksia oli tuntuvasti laajennettava.¹ Suomen sosiaalidemokraatit ja itsenäisyysmiehet katsoivat, että tämä päätös merkitsi selvää Suomelle myönteistä mielipidekehitystä Venäjällä, ja tuloksena oli, että Suomen eduskunta heinäkuun 18. päivänä äänin 136—55 hyväksyi lain Suomen korkeimman vallan käyttämisestä. Tämä ns. valtalaki sisälsi mm. sen, että eduskunta olisi sen mukaan saanut itse vahvistaa hyväksymänsä lait ja että eduskunta itse olisi myös saanut päättää kokoontumisestaan. Täten valtalaki pyrki siirtämään ratkaisevan tärkeän osan aikaisemmin hallitsijalle kuuluneita oikeuksia eduskunnalle itselleen, eikä Venäjän väliaikainen hallitus, joka piti itseään kukistuneen keisarin oikeuksien perijänä, voinut sallia sellaista. 31. 7. väliaikainen

¹ Ks. esim. *Paasivirta*, Suomen itsenäisyyskysymys 1917, I, ss. 191—92. Vähemmistöön jääneet bolševikit olivat kongressissa esittäneet jopa täyden suvereenisuuden myöntämistä Suomelle. Ks. myös *Työmies* 7. 7. 1917.

hallitus antoi manifestin, jossa se itse korkeimman vallan haltijana määräsi eduskunnan hajoitettavaksi ja uudet vaalit toimeenpantavaksi loka-kuun alussa.²

Näin Suomessa jouduttiin kaiken epävarmuuden keskellä yllättäen uusien vaalien eteen. Olosuhteiden vuoksi vaalitaistelun tärkeimmäksi kysymykseksi tuli Suomen ja Venäjän välisten suhteiden järjestäminen. Kysymyksen synnyttämää kiistaa syvensi se, että senaatissa porvarilliset senaattorit olivat äänestäneet hajotusmanifestin puolesta ja siten asettuneet väliaikaisen hallituksen kannalle, kun taas sosiaalidemokraatit puolestaan pitivät hajotusta laittomana, koska eduskunta jo oli päättänyt itse määrätä hajaantumisestaan ja kokoontumisestaan. Sosiaalidemokraatit eivät myöskään tunnustaneet eduskunnan hajottamista, sillä puhemies Manner ei ottanut manifestia lainkaan käsiteltäväksi ja eduskunta lähti 2. 8. vain »lomalle».³ Tästä huolimatta sosiaalidemokraatit ryhtyivät normaaliin tapaan vaalivalmisteluihin tietoisena siitä, että elleivät he ottaisi osaa vaaleihin, he menettäisivät myös edustuksensa vaalien jälkeen kokoontuvassa eduskunnassa. Kun sosiaalidemokraatit tästä huolimatta pitivät »lomalle lähtenyt» eduskuntaa edelleen ainoana laillisena eduskuntana, jouduttiin ristiriitaan, jonka selvittämiseksi esitettiin sellainenkin ajatus, että — edellyttäen sosialistienemmistön säilyttämistä — uusi eduskunta toimisi kansalliskokouksena, joka voisi ratkaista jopa perustuslakiasioita yksinkertaisella ääntenemmistöllä.⁴

Tältä pohjalta lähtien sosiaalidemokraattien puolueuvosto ja puolueen eduskuntaryhmä antoivat 22. 8. julistuksen, jonka mukaan laittomuuden synnyttämistä vaaleista oli tehtävä »vallankumouksellisen kansanvallan vaalit». Eduskunnalta, joka valitaan laittomien vaalien kautta, ei voida vaatia entisten laillisten sääntöjen noudattamista. Päinvastoin valitsijoiden on annettava uudelle eduskunnalle valtuudet, joiden mukaan se voi päättää perustuslakikysymyksistä yksinkertaisella ääntenemmistöllä. Ei myöskään voida sallia, että yhden kuudesosan vähemmistö saa jarruttaa lainsäädäntöä.⁵ Vaatimusta perustellen Kalle Lepola kirjoitti *Kansan Lehdessä*, että porvarit ovat estäneet jopa häättöjen ehkäisemistä koskevien lakien hyväksymisen. »Tällä kertaa käymme vallankumousvaaleihin. Torppariväestö tekköön itselleen selväksi että torpparivapautus on vallankumouksen merkeissä läpivietävä». Niin kauan

² Suomen Virallinen Lehti 2. 8. 1917; *Paasivirta*, cmt., ss. 209—31.

³ *Paasivirta*, cmt., ss. 229—230.

⁴ *Paasivirta*, cmt. II, ss. 23—25.

⁵ *Työmies* 22. 8. 1917. Kirjoittaja jätti mainitsematta, että sosiaalidemokraatit itse olivat aikaisemmin käyttäneet hyväkseen valtiopäiväjärjestyksen vähemmistölle suomia oikeuksia. Vrt. myös ss. 115—16.

kuin valtiopäiväjärjestyksen harvainvallalle edulliset jarrutuspykälät ovat voimassa, ei torpparivapautusta saada läpi todella torppareille edullisessa muodossa.⁶

Valtiollisen kysymyksen korostumisen takia torpparikysymys jäi vaalitaistelussa yleisesti taka-alalle. Sosiaalidemokraattien torpparikysymystä koskevassa vaalipropagandassa oli entiseen tapaan pääteemana porvarillisten puolueiden ohjelmien arvostelu. Porvarilliset lupasivat muka torppareille suurenmoisen lahjan: ostaa maata sota-ajan korottamalla ylettömillä hinnoilla.⁷ Porvarien tarkoituksena olikin vain saada maasta mahdollisimman korkea hinta, sillä todellisuudessa porvareilla olisi milloin tahansa aikaisemminkin ollut mahdollisuus antaa torpat niiden viljelijöille, koska isännillä aina oli ollut myyntioikeus.⁸ Porvarit eivät voi ajaa vähävaraisten etuja, koska he silloin taistelisivat omia etujaan vastaan.⁹ Päinvastoin porvarillisten ohjelmat todellisuudessa pyrkivät siihen, että 160 000:n vuokramiehen oikeudet ja omaisuus tulisi enintään 46 000 varakkaan talollisen hyväksi.¹⁰ Tarkoituksena olikin tehdä torppareista tilattomia, joille sitten luvattaisiin hankkia maata.¹¹ Kansan Lehden mukaan porvarien todellisen maatalousohjelman ensimmäinen pykälä kuului: »Torpat on jätettävä isäntien vapaaseen nautintaan», eli päinvastoin kuin sosialistien omassa ohjelmassa, ja toinen pykälä: »Lakkolaisille kylmää asetta», millä viitattiin kesän maatyöväen lakkojen tapahtumiin.¹²

Mitään erityistä torppariohjelmaa ei sosiaalidemokraattien taholta vaaleja silmällä pitäen laadittu, mutta puolueen vaalijulistuksessa sanottiin, että torpparivapautus on toimeenpantava torpparien itsensä, eikä isäntien vaatimuksia noudattaen.¹³ Vanha viljelyspakko vaatimuskin tuli vielä esille, kun turkulainen Sosialisti julisti sosiaalidemokraattien vaativan, että suurtilallisten, tukkiyhtiöiden yms. viljelyskuntoiset liikamaat sekä niiden omistamat vuokratilat on lainsäädännön kautta luovutettava torpparien ja tilattomien viljeltäväksi täydellisellä viljelys- ja nautinto-oikeudella. Vain siten turvataan myös leivän saanti kaikille kansalaisil-

⁶ Kansan Lehti 26. 9. 1917. Ks. myös Kansan Lehti 8. 9. ja 15. 9. 1917.

⁷ Sosialisti 25. 8. 1917.

⁸ Sosialisti 5. 9. 1917.

⁹ Sosialisti 22. 9. 1917.

¹⁰ Työmies 30. 9. 1917.

¹¹ Kansan Lehti 25. 9. 1917.

¹² Kansan Lehti 25. 9. 1917. Porvarien »lahtarikaartit» olivat muutenkin eräs tärkeimmistä sosialistien vaalipropagandan aiheista. Jyrkimmin niistä ehkä kirjoitti Matti Turkia juuri vaalien aattopäivinä 30. 9. Työmichessä otsikolla »Porvaristo leikkii kansan nälänhädällä. Se valmistautuu antamaan nälkäisille lyijyä».

¹³ Esim. Sosialisti 17. 9. 1917 ja Sorretun Voima 17. 9. 1917.

le.¹⁴ Leipäkysymykseen puuttui myös Aatto Sirén, joka piti silloisen elintarvikepulan oleellisena syynä juuri torppariväestön epävarmaa asemaa.¹⁵ Samassa yhteydessä Sirén puolusti vanhaa eduskuntaa väittäen, että ellei eduskuntaa olisi hajoitettu ja ellei hallitukselta olisi saatu torpparivapautusesitystä, sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä olisi tehnyt sellaisen ja asia olisi ennätetty vielä käsitellä ennen valtiopäivien päättymistä.

Porvarillisella taholla olivat ennen kaikkea yhteiskunnalliset levottomuudet synnyttäneet jo alkukesällä ajatuksia voimien yhdistämisestä,¹⁶ mutta uudet vaalit tekivät asian todella ajankohtaiseksi. Itsenäisyyslinjan ja neuvotteluja väliaikaisen hallituksen kanssa kannattavan linjan välillä oli kuitenkin niin jyrkkä ero, että suurta porvarillista vaaliliittoa ei syntynyt,¹⁷ ja tästä taas oli seurauksena, että porvarillisessa vaalipropagandassa valtiollinen kysymys ja sitä koskeva keskinäinen arvostelu sai näkyvimmän sijan. Torpparikysymys sen sijaan jäi täysin toisarvoiseksi. Ruotsalainen kansanpuolue ja maalaisliitto menivät vaaleihin erillisinä vaaliliittoina. Ruotsalainen puolue ei kiinnittänyt vaalien edellä torpparikysymykseen mitään huomiota. Maalaisliitto puolestaan lähti mukaan edellisten vaalien maanvuokraohjelmallaan, jonka mukaan yhteiskunnan etu vaati pientilojen luvun lisäämistä. Tämä taas tapahtui itsenäistämällä torppia sekä perustamalla uusia, lainsäädännön turvaamia vuokra-tiljelmia. Maalaisliitto ei täten tässä vaiheessa ollut niinkään tiukasti kaikkien vuokra-tiljelmien itsenäistämisen kannalla kuin joskus aikaisemmin, sanoen mm., että torpparin erikoisetu ei saa estää olojen oikeudenmukaista kehittämistä. Perintötorpat sen sijaan oli annettava viljelijänsä omaksi ilman lunastusta.¹⁸

»Suomalaisten edistyspuolueiden» vaaliliiton muodostivat vanhasuomalainen ja nuorsuomalainen puolue sekä näissä vaaleissa uutena tulokkaana — ja samalla myös ainoan kerran — esiintynyt kansanpuolue.¹⁹ Näistä vain kansanpuolueella oli vaaleja varten laadittu erillinen ohjelma. Siinä sanottiin: »Ne torpat, jotka voidaan päätilan viljelystä vaikeuttamatta itsenäisiksi erottaa, ovat viivyttelämättä valtion avulla

¹⁴ Sosialisti 29. 9. 1917. Viljelyspakkoa vaadittiin myös Sosialistissa 7. 9. 1917 ja Savon Työmiehessä 18. 7. 1917.

¹⁵ Työmies 19. 9. 1917.

¹⁶ Esim. Uusi Suometar 19. 6. 1917.

¹⁷ *Paasivirta*, cmt. II, ss. 31—34.

¹⁸ Iikka 4. 9. ja 8. 9. 1917.

¹⁹ Nämä kolme puoluetta esiintyivät yhtyneinä yhdeksi vaaliliitoksi kaikkialla paitsi Lapin vaalipiirissä, missä kansanpuolue puuttui. Niiden lisäksi Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä oli mukana ruotsalainen kansanpuolue sekä cräissä muissa vaalipiireissä maalaisliiton ehdokkaita. Viimeksi mainituista ks. esim. Satakunta 22. 9. 1917 ja Helsingin Sanomat 30. 9. 1917.

saatavat mahdollisimman edullisilla ehdoilla haltijainsa omiksi». Tilat-
tomille oli valtion ja kuntien toimenpitein hankittava maata ja vuokra-
lainsäädäntöä oli kehitettävä. Se oli ohjelma, josta maalaisliittolainen
Ilkka kirjoitti, että se oli kuin »joku kaunopuhujan sanakukkanen rau-
hallisena kevätiltana». Siinä ei ollut Ilkan mukaan mitään, mitä ei itse-
kääntäen »Laukon herra» olisi voinut hyväksyä.²⁰ Totta onkin, että oh-
jelma sisälsi vain summittaisen ja kaikkialla jo hyväksytyyn periaatteen.
Erimielisyydet alkoivat vasta sitten, kun ruvettiin kiistelemään päätöksen
viljelyn vaikeuksista ja »mahdollisimman edullisista ehdoista». Toisten
vaaliliiton jäsenpuolueiden ohjelma ei kuitenkaan ollut yhtään yksityi-
skohtaisempi, sillä ne tyytyivät vain yleiseen vaalijulistukseen, jossa
sanottiin: »Maataomistava väestö on säilytettävä isiltä perimänsä maan
isäntänä, torppariluokka on tehtävä sen maan omistajaksi, jota se asuu
ja viljelee, maattomille on hankittava maata»,²¹ Koska vanhasuomalai-
silla ja nuorsuomalaisilla kuitenkin oli takanaan myös jo edellisiä vaa-
leja varten laadittu yksityiskohtaisempi ohjelma, saatettiin vedota sii-
hen. Ohjelman mukaan vuokramies sai lunastaa viljelmänsä omakseen
valtion välityksellä ja enintään käypää hintaa vastaan. Vuokramiehen
hyväksi tulevat korvaukset vähentäisivät vielä hintaa ja lisäksi oli eh-
dotettu sellaistaakin, että vuokramies saisi hallinta-aikansa pituudesta
riippuvan helpotuksen, kuten Aamulehti sanoi. Lehti mainitsi myös niistä
»erinäisistä tapauksista», joissa vuokratila voitiin yhdistää päätilaan,
mutta jatkoi, että ohjelmassa ei siis luvata »mitään mahdottomia». Ku-
vaavaa vaaliliiton harrastusten suunnalle kuitenkin oli, että kun Aamu-
lehdessä oli yli neljän palstan pituinen artikkeli: »Maanviljelijät ja
vaalitoiminta», siinä ei edes mainittu torppareita tai torpparikysymystä,
vaan pääasiana olivat valtiolliset ja elintarvikekysymykset. Myös suo-
malaisen puolueen vaalikirjaset käsittelivät etupäässä samoja aiheita, ja
torpparikysymystäkin käsittelevässä vaalikirjasessa oli pääteemana so-
sialistien maapolitiikka kokonaisuudessaan.²²

2. Vaalit

Lokakuun 1. ja 2. päivinä pidetyissä vaaleissa sosiaalidemokraatit sai-
vat 92 edustajapaikkaa (ennen 103) ja menettivät siten enemmistö-
asemansa. Suomalainen puolue sai 32 (33), sen kanssa vaaliliitossa ollut
nuorsuomalainen puolue 24 (23), uusi kansanpuolue 5 (—), ruotsalainen

²⁰ Ilkka 18. 9. 1917.

²¹ Esim. Helsingin Sanomat 23. 8. ja 23. 9. 1917.

²² Aamulehti 23. 9. 1917; *Haataja*, Maataloudelliset kysymyksemme ja sosialistit.

kansanpuolue 21 (21) ja maalaisliitto 26 (19) edustajapaikkaa. Kristillinen työväenliitto (1) jäi kokonaan ilman.

Vaikka valtiollinen kysymys eduskunnan hajoittamiseen liittyneiden seikkojen vuoksi olikin tullut vaalitaistelun näkyvimmäksi teemaksi, vaalin tuloksen kuitenkin ratkaisivat suurelta osalta muut tekijät. Näistä helpoimmin havaittavia ovat vaalitekniset. Osanotto vaaleihin oli vilkkaampaa kuin milloinkaan muulloin vuoden 1907 vaalien jälkeen,²³ mutta aktiivisuuttaan eivät lisänneet ainoastaan porvarilliset, vaan myös sosiaalidemokraattien kannattajat. Hyväksytyjen vaalilippujen määrä oli kaikkiaan 197 553 suurempi kuin edellisissä vaaleissa ja tästä määrästä tuli sosiaalidemokraattien osalle enemmän kuin kolmannes, 68 640 ääntä eli 34,7 % koko lisäyksestä. Merkitsevämpää kuitenkin oli se, että ennen keskenään kiistelleet vanhasuomalaiset ja nuorsuomalaiset olivat nyt yhtyneet yhdeksi vaaliliitoksi, minkä lisäksi liittoon kuului uusi ja vain näissä vaaleissa mukana ollut kansanpuolue. Voimmekin sanoa, että kansanpuolueen viisi edustajapaikkaa olivat tämän suuren vaaliliiton tuottamaa puhdasta voittoa sosiaalidemokraateilta.²⁴ Maalaisliiton yli 51 000 lisä-ääntä jakautuivat vain yhdeksän vaalipiirin kesken, mikä merkitsi tämän yhden puolueen vaaliliiton huomattavaa vahvistumista. Vaaliteknisten tekijöiden vaikutusta todistaa kokonaisuudessaan se, että kun sosiaalidemokraatit vuoden 1916 vaaleissa tarvitsivat kutakin valitua edustajaa kohden 3 651 ja muut vaaliliitot keskimäärin 4 313 ääntä, vastaavat luvut vuoden 1917 vaaleissa olivat 4 833 ja 4 951 eli paljon lähempänä toisiaan.

Vaalien tulokseen vaikutti osaltaan myös se, että vuoden 1906 vaalilain mukaan eri vaalipiireistä valittavien edustajien määrä oli tarkistettava joka kymmenes vuosi. Tällainen tarkistus oli senaatin toimesta suoritettu joulukuussa 1916,²⁵ ja sen seurauksena sosiaalidemokraatit ja nuorsuomalaiset menettivät kumpikin yhden paikan ja maalaisliitto voitti kaksi paikkaa.²⁶

²³ Äänestysprosentti oli 1907 = 70,7 %, 1913 = 51,1 %, 1916 = 55,5 % ja 1917 = 69,2 %.

²⁴ Jos suomalainen ja nuorsuomalainen puolue olisivat vuoden 1916 vaaleissa olleet vaaliliitossa, ne olisivat — edellyttäen, että äänimäärät olisivat pysyneet samoina — saaneet paikan sosiaalidemokraateilta Uudenmaan, Hämeen eteläisessä, Kuopion läänin kummassakin sekä Oulun läänin eteläisessä vaalipiirissä eli yhteensä viisi paikkaa. Tämä kuten muutkin tässä yhteydessä käytetyt luvut on laskettu SVT XXIX, niteiden 7 ja 8 mukaan. — Vuoden 1917 suureen vaaliliittoon kuului Turun ja Porin läänin eteläisessä vaalipiirissä myös ruotsalainen kansanpuolue.

²⁵ As.kok. 1916/90/21.

²⁶ Jos otamme huomioon niistä vaalipiireistä, joissa edustajapaikkoja lisättiin, pienimmillä suhdeluvuilla valituiksi tulleet, ja niistä vaalipiireistä, joissa edustajalukua vähennettiin, suurimmat suhdeluvut saaneet valitsematta jääneet ehdokkaat, saamme seuraavan taulukon:

Vaalitekniset syyt eivät kuitenkaan riitä yksin selittämään vaalien tulosta, ja tosiasia onkin, että vaikka sosiaalidemokraattien äänimäärä oli edellisistä vaaleista kasvanut 18,3 %, vanha- ja nuorsuomalaisten sekä kansanpuolueen yhteinen äänimäärä kasvoi 25,6 % ja maalaisliiton kokonaista 71,6 %. Selitys tähän on ilmeisesti löydettävissä ajan tapahtumien herättämästä yleisestä poliittisesta aktiivisuudesta, jota porvarillisella taholla vielä lisäsivät kesän levottomuudet ja sosialistisen vallankumouksen pelko. Maalaisliiton kohdalla oli edelleen kaiketi vaikuttamassa myös puolueen selvä itsenäisyyspoliittinen asennoituminen, kun taas sosiaalidemokraattisen puoluejohdon haparoiva toiminta vaalitalutuksen aikana synnytti jopa äänestyshaluttomuutta puolueen maltillisempien kannattajien keskuudessa.²⁷

3. Torpparikysymyksen vaikutus vaalien tuloksiin

Sosiaalidemokraattinen puolue suhtautui kielteisesti vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään ja vaati siinä radikaaleja muutoksia, joskin toiset olivat jyrkän vallankumouksellisen ja toiset maltillisemmän revisionistisen tai parlamentaarisen toiminnan kannalla. Joka tapauksessa voidaan olettaa, että sosiaalidemokraatit saivat kannatuksensa niiltä, jotka olivat tyytymättömiä vallitsevaan olotilaan. Vanhastaan on tunnettua, että

Vaalipiiri	Paikkamuutos	Menettäneet puolueet	Voittaneet puolueet
Uudenmaan	+2		sd., vs.
Turun etel.	—1	vs.	
Turun pohj.	—2	sd., vs.	
Viipurin länt.	+4		vs., ml., sd., vs.
Mikkelin	—1	ns.	
Kuopion länt.	—1	sd.	
Kuopion itäin.	—1	sd.	
Vaasan itäin.	—1	vs.	
Oulun pohj.	+1		ml.
Koko maa	+ 7	sd., ns.	ml., ml.

²⁷ Ks. myös *Paasivirta*, Suomen itsenäisyyskysymys 1917 II, s. 58. Sosiaalidemokraateista mm. Väinö Tanner jätti kokonaan äänestämättä (haast. 26. 11. 1964). Osaltaan porvarillisten aktiivisuutta saattoi lisätä myös Venäjällä syyskuussa tapahtunut ns. Kornilovin kapina, jonka yhteydessä bolševikkien vaikutusvalta ratkaisevasti kasvoi. Väitetyillä vaaliväärennyksillä (esim. *Hyvönen*, Suurten tapahtumien vuodet 1917—18, s. 46; *Kuusinen*, Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä, s. 7) ei sen sijaan ollut merkitystä, jos niitä edes todellisuudessa tapahtuikaan; ainakaan niitä ei ole milloinkaan todistettu.

maanvuokraajat äänestivät selvästi enemmän sosiaalidemokraatteja kuin maanomistajat, mutta mikä oli torpparikysymyksen ja sosiaalidemokratian kannatuksen todellinen suhde, sitä lienee mahdoton täysin selvittää. Tilastollisin keinoin saadaan kuitenkin esiin joitakin viitteitä.

Oheinen korrelaatiotaulukko²⁸ osoittaa, että maanvuokrauksen suhteellinen runsaus korreloi voimakkaasti positiivisesti sosiaalidemokratian kannatuksen kanssa (muuttujat 11, 18, 35), mutta muuttujat 1, 2 ja 3 viittaavat siihen, että maanhallinta kokonaisuudessaan on sittenkin ollut määräävämpi tekijä kuin maanvuokraus yksinään. Myös muuttujat 8 ja 34 osoittavat maan omistuksen erittäin voimakasta sosialismin kannatusta vähentävää vaikutusta. Vuokrajärjestelmän sosiaalidemokratian kannatusta lisäävää vaikutusta saattaa osoittaa myös muuttuja 12, koska siellä, missä oli suurtiloja, oli yleensä torppareitakin, mutta ilmeisempää on, että tässä kohden on vaikuttanut enemmän suurtilojen runsas palkkatyöväki. Samoin lienee vuokratilojen suuruus (16) pääosaltaan vaikuttanut juuri työväen kautta. Selvänä näkyy taulukossa se, että jos vuokramies on omistanut edes rakennukset viljelmällään (19), hän on asennoitunut »porvarillisemmin» kuin sellainen, jolla ei ole ollut mitään kiintettä omaisuutta. Maanhallinnan ulkopuolella on merkittävin sosiaalidemokratian kannatusmääriin vaikuttanut tekijä ollut ruotsinkielisen väestön suhteellinen runsaus (22); tämä syystä, että ruotsinkieliset äänestivät valtaosaltaan ruotsalaista kansanpuoluetta.

Jonkin verran pidemmälle kuin pelkkien korrelaatioiden avulla voidaan päästä regressioanalyysillä.²⁹ Oheinen taulukko on laadittu täysin vapaasti valitsevan regressioanalyysin mukaan siten, että Länsi-Suomen kohdalla on otettu regressiomalli lopullisessa vapaasti päättyneessä muodossaan, ja koko maan kohdalla on mukaan otettu vastaavasti kolmen ensimmäisen askeleen tulokset.

²⁸ Taulukko on laskettu saman aineiston mukaan, jota tekijä on aikaisemmin käyttänyt kansalaissodan sosiaalista taustaa koskevassa tutkimuksessaan. Laskenta-kohteina ovat kaikki maan maalaiskunnat — niistä eräitä yhdistettyinä — sekä Länsi-Suomen osalta 120 kuntaa. Jälkimmäinen alue on valittu siten, että se käsittää koko Satakunnan ja Hämeen läänin sekä Etelä-Pohjanmaalta ja Keski-Suomesta suunnilleen Vaasa—Jyväskylä -linjan eteläpuolelle jäävät maalaiskunnat, joten se käsittää keskeisimmät torppariseudut, mutta samalla alueita, joilla maanvuokrausta oli suhteellisen vähän. Aineistosta ks. lähemmin *Rasila*, Kansalaissodan sosiaalinen tausta, ss. 98—99, 110—113, 154—156.

²⁹ Regressioanalyysin tarkoituksena on laskea sellaiset kertoimet, joilla kerrottujen muuttujien (selittäjien) tulot yhteenlaskettuina antavat summaksi sen luvun, joka on selitettävä, tässä tapauksessa siis sosiaalidemokraattien kannatusta osoittavan prosenttiluvun. Täysin vapaassa mallissa laskenta etsii yhden kerrallaan ne mahdollisimman harvat selittäjät, jotka yhdessä mahdollisimman täydellisesti riittävät selitykseksi.

Sosiaalidemokraattien kannatuksen korrelaatiot v. 1907 ja 1917

	Koko maa		Länsi-Suomi	
	418 kuntaa	120 kuntaa	1907	1917
1 Ruokakuntia omalla maalla 1901	-.623	-.715	-.852	-.870
2 Ruokakuntia vuokramaalla 1901341	.392	.265	.199
3 Ruokakuntia ilman maata 1901408	.485	.429	.504
4 Lolsruokakuntia 1901298	.276	.320	.324
5 Teollisuusväestöä 1901238	.305	.175	.217
6 Elinkeinoltaan tuntemattomia 1901116	.165	.197	.219
7 Maanviljelysväestöä 1901021	-.059	-.159	-.200
8 Maanviljelysväestöstä maanomistajia 1901 ..	-.612	-.679	-.838	-.849
9 Maanviljelysväestöstä maanviljelystyöväkeä 1901504	.590	.551	.582
10 Maanviljelysväestöstä mäkitupalaisia 1901 ..	.137	.154	.014	-.043
11 Vuokraviljelmiä 1910592	.680	.725	.715
12 Peltoalaa maanomistajaa kohden 1901523	.602	.579	.568
13 Väestötiheys 1901034	.139	.215	.232
14 Väestötiheys 1920056	.162	.178	.221
15 Asuinkunnassaan syntyneitä 1910	-.055	-.114	-.224	-.245
16 Vuokraviljelmien keskikoko 1910252	.314	.396	.395
17 Asumisahtaus 1901107	.037	.043	.008
18 Torppareita ja lampuoteja 1912639	.708	.702	.678
19 Rakennuksista vuokramiehen 1912	-.582	-.609	-.718	-.728
20 V. 1916 päättyviä sopimuksia 1912237	.305	.481	.532
21 Keskimääräinen tulotaso 1921191	.298	.200	.245
22 Väestöstä ruotsinkielisiä 1910	-.432	-.419	-.576	-.594
23 Lakkoihin 1917 osallistuneita257	.228	.211	.221
24 1918 surmattu maanvuokraajaväestö462	.448	.400	.381
25 1918 surmatut punaiset yhteensä540	.563	.534	.542
26 Sos.dem. kannatuksen kasvu 1916—17112	.182	.183	.220
27 Äänestysaktiiviteetti 1907126	.204	.395	.427
28 Sos.dem. kannatus 1907	—	.901	—	.936
29 Sos.dem. kannatus 1917901	—	.936	—
30 Maanviljelystyöväkeä koko väestöstä 1901 ..	.446	.470	.310	.306
31 Maanviljelysväestöstä maanvuokraajia 1901	.334	.336	.640	.626
32 Maanv. ja teoll.työväen summa 1901406	.448	.420	.447
33 Väestötiheyden kasvu 1901—1920048	.085	-.084	-.011
34 Maanomistajia koko väestöstä 1901	—	—	-.858	-.874
35 Maanvuokraajia koko väestöstä 1901	—	—	.560	.526
36 Maatonta maanviljelystyöväkeä koko väes- töstä 1901	—	—	.365	.410
37 Vuokratiloista mäkitupia 1910	—	—	-.140	-.102

Täysin vapaa regressiomalli, 3. askel

Selittäjä	Koko maa 418 kuntaa		T-luku	Länsi-Suomi 120 kuntaa		T-luku
	Kerroin	Hajonta		Kerroin	Hajonta	
— Vakio	68.99	0.991	69.60	84.98	2.656	32.00
1 Ruokakuntia omalla maalla	—0.636	0.037	17.25	—1.322	0.093	14.27
16 Vuokraviljelmien keskikoko 1910	—	—	—	—0.783	0.389	2.01
19 Rakennuksista vuokramiehen	—0.193	—0.230	0.032	0.018	10.74	7.21
22 Väestöstä ruotsinkielisiä	—0.206	0.017	11.80	—	—	—
Tuloksen hajonta (»S»)			0.849 ³⁰			0.910
Selittävyys (»R»)						

Taulukon mukaan näyttää omalla maalla olleiden ruokakuntien luku jälleen ratkaisevimmalta, minkä ohella sosiaalidemokratian kannatusta on yleisimmin määrännyt ruotsinkielisen väestön suhteellinen paljous. Maanvuokraukseen liittyvistä muuttujista on mukaan mahtunut vain vuokratiloilla olevien rakennusten omistussuhdetta kuvaava luku sekä — merkitykseltään heikohkona ja etumerkiltään korrelaatiotaulukon kanssa ristiriitaisena — vuokraviljelmien keskikokoa osoittava muuttuja.

Edellä esitetyn nojalla voidaan päätellä, että maanvuokrajärjestelmä maanomistuksen vastakohtana on yleisesti ottaen ollut sosiaalidemokratian kannatusta lisäävä tekijä. Tämän ohella voidaan kuitenkin vielä erikseen kysyä, mikä oli sen vaikutus nimenomaan ratkaisevien vuosien 1916 ja 1917 vaalien tuloksiin.

Vaikutussuhdetta voitaisiin jälleen selvittää korrelaatioiden avulla, mutta ongelmaa valaisee ilmeisen riittävästi myös seuraavalla aukeamal-

³⁰ Koko maan vuoden 1917 vaalitulosta koskeva regressioanalyysi päättyi täysin vapaasti vasta sen jälkeen, kun mukaan oli tullut 12 selittäjää. Analyysin selittävyys oli kuitenkin tällöin vasta 0.900, joten selitysarvo ei enää ratkaisevasti parantunut 3. askeleen jälkeen. Länsi-Suomea koskeva analyysi sen sijaan päättyi täysin vapaasti juuri 3. askeleen jälkeen, mikä tarkoittaa sitä, että mikään muu selittäjä ei enää parantanut selitysarvoa.

la oleva taulukko,³¹ jossa vertailukohteiksi on valittu määrättyissä suhteissa äärimmäisyyksiä edustavat kunnat. Taulukon tulokset voidaan tiivistää seuraaviin päätelmiin.

Kunnat, joissa on ollut eniten vuokratiljoita, ovat myös olleet sosialistisimpia kautta linjan. Sen sijaan ne kunnat, joissa itsenäinen maanomistus on ollut yleistä, ovat olleet selvästi porvarillisempia, jopa niin, että ei-sosialististen vaaliliittojen keskiäänimäärät ovat taulukkoon mahtuneiden kuntien osalta vaihdelleet 74,3 %:sta 86,2 %:iin. Jos mukaan olisi otettu myös enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat, ei-sosialistien osuus olisi noussut vieläkin suuremmaksi.

Vuoden 1916 häätöpelko, jota taulukossamme mittaa keisarillisen manifestin varaan jääneiden vuokratiljojen suhteellinen lukumäärä, näyttää selvästi lisänneen äänestysaktiivisuutta vuoden 1916 vaaleissa. Samalla se on voimakkaasti lisännyt sosiaalidemokraattien kannatusta, kun taas ei-sosialististen ryhmien kannatus on supistunut. Erotus ei ole niin suuri, että se välttämättä edellyttäisi siirtymistä porvarillisista kannatusryhmistä sosialistisiin, mutta jos ajattelemme jakoa: aktiivinen vasemmisto, passiivinen väliryhmä ja aktiivinen oikeisto, niin joka tapauksessa tämä asumisen epävarmuus veti tässä jaossa vasemmalle.³²

³¹ Taulukon lähteet ovat seuraavat: vaalitulokset = SVT XXIX: 1, 6, 7 ja 8 (erikseen laskettujen maalaiskuntien ja kaupunkien osalta on oteäänit jouduttu jättämään pois, minkä vuoksi summat eivät täsmää koko maan tulosten kanssa); vuokratiljojen suhteellinen runsaus = SVT III: 9, taulu 2; maataomistavan väestön suhteellinen runsaus = *Gebhard*, Maanviljelysväestö. Tilattoman väestön alakomitea I, taulu 2, sarakkeet 4 ja 9 (tässä on laskennan ulkopuolelle jätetty ne kunnat, joiden väestöstä enemmän kuin puolet oli ruotsinkielisiä, koska niissä ruotsalaisen puolueen osuus oli vertailua häiritsevä suuri); maanviljelystorppeiden (väh. 3 ha viljeltyä, 1 hevonon ja 2 lehmää) suhteellinen runsaus = *Gebhard*, emt., s. 114, 118; varsinaisen tilattoman väestön suhteellinen runsaus = *Gebhard*, emt., s. 104; keisarillisen manifestin varassa olevien vuokratilojen suhteellinen runsaus = *Gebhard*, emt., taulu 2, sarake 15, sekä SVT XXX: 6, taulu 8, sarake 4; suhteellisesti suurimmat maataloustyöntekijäin lakot (laskettu lakkolaisten määrän ja lakkojen pituuden suhteena kunnan väkilukuun) = Työtilastollinen Aikakauslehti 1917, s. 154—180, 264, 282—326, 416—448, Sosiaalinen Aikakauskirja 1918, s. 82—154, 274—282, ja Tilastollinen vuosikirja 1919, taulu 10.

³² Suurin kuntakohtainen muutos tapahtui Karjaalla, missä sosiaalidemokraattien äänimäärä nousi vuoden 1913 vaalista vuoteen 1916 kaikkiaan 416:sta 769:ään eli 353 äänellä. Ruotsalaisen kansanpuolueen äänit laskivat vastaavasti 887:stä 731:een eli 156 äänellä. Äänestämättä jättäneitä oli kuitenkin vielä 591, joten numeroin voidaan todistaa vain siirtyminen oikeistosta passiivisiin ja passiivisista sosiaalidemokraatteihin. Todellisuudessa siirtymistä aktiivisesta porvarillisuudesta suoraan aktiiviseen sosialismiin lience tapahtunut, mutta sitä ei voi tilastollisesti todentaa. Vuoden 1917 vaaleissa ruotsalainen kansanpuolue sai Karjaalla jälleen 846 ja sos.dem. puolue 748 ääntä.

	Kun- tia	Sos.dem. kannatus %				Kokonaisäänimäärän kasvu ed. vaaleista %		Sos.dem. äänimäärän kasvu ed. vaaleista %	
		1907	1913	1916	1917	1916	1917	1916	1917
Koko maa		37,0	43,1	47,3	44,8	10,6	20,4	20,4	18,3
Maalaiskunnat		37,6	43,9	47,9	44,9	9,4	43,1	20,5	11,3
Kaupungit		33,3	38,3	44,1	44,7	9,9	6,8	25,9	45,1
Kunnat, joissa oli suhteellisesti eniten vuokraviljelmää (yli 0,5 ha) v. 1910	10	63,2	66,9	73,7	67,1	11,0	10,7	21,0	—2,7
	20	61,5	65,9	71,8	66,3	11,0	28,2	21,0	2,2
Kunnat, joissa oli suhteellisesti eniten maata omistavaa väestöä v. 1901	10	13,8	23,7	25,7	22,6	8,2	29,5	20,4	12,5
	20	16,6	23,2	24,2	22,7	11,5	9,2	12,7	21,5
Kunnat, joissa oli suhteellisesti eniten maanviljelystorppeita v. 1901	10	66,1	73,3	76,9	71,6	10,2	12,9	16,8	1,7
	20	59,1	66,2	70,3	65,7	9,6	21,6	17,1	5,5
Kunnat, joissa oli suhteellisesti eniten teollisuusväestöä v. 1901	10	55,6	60,8	65,4	63,4	10,2	22,7	17,8	17,8
	20	51,5	56,2	61,9	60,3	2,5	17,4	21,3	19,6
Kunnat, joissa oli suhteellisesti eniten varsinaisia tilattomia (ilman viljelmää olevaa vapaata maanviljelystyöväkeä) v. 1901	10	53,2	60,1	62,0	58,2	3,6	19,3	5,8	10,2
	20	51,1	59,3	62,0	58,3	15,2	4,7	8,1	12,2
Kunnat, joissa oli suhteellisesti eniten keisarikunnan manifestin varassa olevia torppia ja lampuutitiloja v. 1916	10	46,2	56,3	62,8	62,0	11,5	7,7	28,5	3,4
	20	43,8	53,3	60,7	58,8	5,8	16,0	27,1	3,9
Kunnat, joissa oli suhteellisesti suurimmat maataloustyöntekijäin lakot v. 1917	10	58,2	64,0	68,9	65,1			14,1	9,5

Ei-sosial. puolueiden yhteisäänimäärän kasvu ed. vaaleista %		Hyväksytyt vaalilippuja yht. = yhteensä sd. = sos.dem. äännet			Ryhmään kuuluvat kunnat ko. suhdeluvun mukaisessa suuruusjärjestyksessä	
1916	1917		1913	1916	1917	
1,7	30,8	yht.	724 304	795 209	992 762	
		sd.	312 214	376 030	444 670	
2,8	27,1	yht.	615 534	680 509	819 691	
		sd.	270 087	325 464	368 433	
— 0,8	41,6	yht.	96 409	105 488	150 993	
		sd.	36 941	46 521	67 495	
— 12,5	33,6	yht.	10 776	11 848	12 656	Jokioinen, Ypäjä, Köyliö, Tottijärvi, Humppila, Bromarvi, Ulvila, Vampula, Luhanka, Kisko;
		sd.	7 214	8 731	8 492	
— 8,3	32,4	yht.	22 426	24 898	27 568	Kullaa, Porin mlk., Kalvola, Somerniemi, Yläne, Multia, Finbyy, Kiukainen, Pohja, Viitasaari.
		sd.	14 777	17 884	18 278	
8,1	33,7	yht.	12 707	14 109	18 091	Pyhäjoki, Metsäpirtti, Sakkola, Joutseno, Lohtaja, Luumäki, Muolaa, Sievi, Kaustinen, Alavieska;
		sd.	3 014	3 629	4 081	
6,9	32,1	yht.	27 818	30 104	38 994	Ullava, Perho, Hiitola, Kurkijoki, Jaakkima, Kannus, Savitaipale, Antrea, Rautio, Evijärvi.
		sd.	6 466	7 287	8 851	
— 8,8	42,3	yht.	10 645	11 868	12 962	Oripää, Jokioinen, Ypäjä, Metsämaa, Kisko, Vihti, Kalvola, Hinnerjoki, Ahlainen, Humppila;
		sd.	7 808	9 125	9 280	
— 3,5	30,5	yht.	22 984	25 317	28 582	Uskela, Kiikoinen, Loimaa, Vanaja, Kiukainen, Eura, Kiikala, Säräisniemi, Nakkila, Janakkala.
		sd.	15 205	17 810	18 788	
— 3,3	28,7	yht.	20 631	22 603	27 487	Dragsfjärd, Kymi, Impilahti, Pohja, Hämeenlinnan mlk., Kaarina, Iitti, Tammela, Pyhäjärvi Ul., Akaa;
		sd.	12 545	14 783	17 420	
— 4,1	27,7	yht.	38 354	43 251	51 833	Maaria, Porin mlk., Helsingin mlk., Sääksmäki, Kemin mlk., Oulun mlk., Merikarvia, Luvia, Ruotsinpyhtää, Messukylä.
		sd.	21 568	26 152	31 270	
— 2,4	29,3	yht.	20 317	20 835	24 465	Joroinen, Enonkoski, Orimattila, Konginkangas, Kuopion mlk., Kuusjärvi, Kontiolahti, Korpilahti, Suonenjoki, Karttula; Kangaslampi, Joutsa, Lipperi, Maaninka, Lapinlahti, Heinävesi, Nilsjä, Vesanto, Tuusniemi, Sääksmäki.
		sd.	12 215	12 925	14 240	
— 3,0	30,9	yht.	36 380	37 690	44 978	Kisko, Finbyy, Degerby, Perniö, Nummi, Sahalahti, Muurla, Vihti, Karjalohja, Artjärvi;
		sd.	21 590	23 349	26 205	
— 1,8	6,8	yht.	10 000	11 524	12 061	Karjaa, Kiikala, Suomensjärvi, Vestanfjärd, Köyliö, Inkoo, Taivassalo, Loppi, Somerniemi, Pusula ⁸⁷
		sd.	5 630	7 234	7 478	
— 6,3	13,7	yht.	20 961	23 372	25 174	Sammatti, Vihti, Suodenniemi, Eurajoki, Nakkila, Mouhijärvi, Huittinen, Ypäjä, Luopioinen, Urjala.
		sd.	11 165	14 196	14 745	
— 8,8	30,3	yht.	16 190	17 136	19 876	
		sd.	10 355	11 814	12 941	

Maanvuokraajaväestön aktiivisuus on yleensäkin kasvanut hieman muita ryhmittymiä enemmän ja samalla tämä aktiviteetin kasvu on ollut nimenomaan sosiaalidemokraattista. Puolueen saama kannatus ei tosin enää prosentteina laskien voinut nousta kovinkaan paljon, mutta sen sijaan porvarillisten ryhmien kannatus on laskenut eniten juuri maanvuokraajakunnissa. Aivan päin vastoin taas maataomistavan väestön aktiviteetin kasvu on suuntautunut vuoden 1916 vaaleissakin enemmän porvarilliselle puolelle.

Vuoden 1917 vaaleissa koko äänestäjämäärä kasvoi miltei 25 %. Voimakkain aktivoituminen tapahtui taulukkomme mukaan kaupunkiväestön keskuudessa sekä maaseudulla maanomistajaväestön kohdalla. Vuokraajaväestö sen sijaan oli huomattavasti haluttomampaa, ja kymmenen ensimmäisen vuokraajakunnan osalta tapahtui jopa sosialidemokratian absoluuttisen äänestäjämäärän laskua. Kun vuokraaja- ja torpparikuntien porvarillisten äänestäjien tosin vähäinen määrä on selvästi kasvanut, voidaan puhua maanvuokraajaväestön mahdollisesta siirtymisestä oikealle vuoden 1917 vaaleissa. Yhtä mahdollista on kuitenkin, että ko. vuokraajakuntien muu väestö on aktivoitunut ja varsinainen maanvuokraajaväestö on vetäytynyt passiivisemmaksi. Selvimpänä tämä suhteellinen äänestyshaluttomuus näkyy häätöuhan alaisten maanvuokraajien kohdalla, mikä voitaneen tulkita vain sekä sosialisteihin että porvarillisiin syksyllä 1917 kohdistuneen pettymyksen aiheuttamaksi. Eniten on sosiaalidemokratian kannatus kasvanut kaupungeissa — jopa ainoana suhteellisena osuutena taulukossamme vuonna 1917 — sekä teollisuuskeskuksissa kun taas maaseudulla yleensä on porvarillisten kannatus kasvanut voimakkaammin.

Edellä esitetty perustuu vain eräiden ääritapausten tarkasteluun, mutta sen perinpohjaisempaan äänestysvalintamotiivien analysointiin ei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta.

Kokonaisuutena voidaan taulukon lukujen nojalla kuitenkin päätellä, että vuoden 1916 vaaleissa maanvuokraajaväestö osallistui aktiivisesti vaaleihin ja lisäsi sosiaalidemokraattien kannatusta, kun taas seuraavissa vaaleissa se oli muihin väestöryhmiin verrattuna passiivisempaa ja mahdollisesti lisäsi kannatustaan ei-sosialistisille ryhmittymille.

4. »Me vaadimme»

Uusi eduskunta kokoontui marraskuun 1. päivänä. Sosiaalidemokraatit eivät missään vaiheessa julkisesti tunnustaneet uutta eduskuntaa lailliseksi, vaan käyttivät siitä itse täysistunnoissakin mm. nimitystä »tämä

seura», minkä lisäksi he esittivät vastalauseensa sen johdosta, että valit-
tujen kansanedustajien täytyi vielä jättää valtakirjansa Venäjän väli-
aikaisen hallituksen määräämän henkilön tarkastettavaksi.³³ Eduskun-
nan toimintaan tämä ei käytännössä vaikuttanut, vaan myös sosiaali-
demokraatit osallistuivat lainsäädäntötyöhön täysin valtiopäiväjärjestyk-
sen mukaisesti ja tarpeen vaatiessa tähän järjestykseen vedotenkin.
Eduskunnan laittomuutta korostaen he kuitenkin kieltäytyivät osallistu-
masta puhemiesten vaaliin, minkä vuoksi eduskunta sai ensimmäisen
kerran puhtaasti porvarillisen puhemiehistön: nuorsuomalainen Lund-
son, vanhasuomalainen Ingman ja maalaisliiton Alkio.

Vaalit olivat joka tapauksessa luoneet uuden tilanteen, jossa sosiaa-
lidemokraattien oli pakko määritellä toimintalinjansa uudelleen. Uuden
linjan hahmottelu alkoi ilmeisesti heti, kun parlamentaarisen enem-
mistön menetys oli käynyt vaalituloksista selväksi. Jo lokakuun 20. päi-
vänä oli jonkinlaisena epävirallisena suurlakkokomiteana koolla joukko
puolueen johtohenkilöitä. Tällöin O. V. Kuusinen esitti ensimmäisen
luonnoksensa siihen ohjelmaan, joka myöhemmin sai Me vaadimme -ju-
listuksen nimen. Lähtökohdakseen Kuusinen otti sen, että maassa nyt oli
todellisuudessa kaksi eduskuntaa, vanha laillinen, jota Venäjän hallitus
ja porvarilliset eivät hyväksyneet, sekä uusi laiton, jota sosiaalidemo-
kraatit itse eivät hyväksyneet ja jolta ei voitu odottaa mitään työväen
toivomia uudistuksia, kuten esimerkiksi oikeata torpparivapautusta. Tästä
syystä on vaadittava kansalliskokousta, ilman sellaisia äänioikeuden ra-
joituksia kuin äskeisissä eduskuntavaaleissa oli tapahtunut ja järjesty-
neen työväen valvoessa, ettei vaalissa tehtäisi vääryyttä.³⁴

Ennen vaaleja sosiaalidemokraatit olivat vallankumousvaalien nimis-
sä vaatineet, että uuden eduskunnan, joka ei voinut olla laillinen edus-
kunta, oli julistauduttava perustuslakiasäättäväksi kansalliskokoukseksi.
Kun porvarilliset olivat saaneet enemmistön, ei tämä vaatimus enää
käynyt, vaan Kuusinen esitti erikseen valittavaa kansalliskokousta. Mutta
koska erityisesti nälänhätä oli jo niin suuri, että köyhälistö ei enää voisi
odottaa kansalliskokouksen kokoontumiseen saakka, oli sitä ennen ja vii-
pymättä toteutettava eräitä yhteiskunnallisia uudistuksia. Näihin viipy-
mättä toteutettaviin uudistuksiin kuului myöskin torpparivapautuksen
alkuunpano.

Pari päivää ennen eduskunnan kokoontumista eli 28. 10. asiasta kes-

³³ II VP 1917, Ptk. ss. 1, 12—13, 37, 54, 100; Työmies 2. 11. 1917. Sosiaalidemo-
kraattien valtakirjojen tarkastusta koskeneeseen vastalauseeseen yhtyi myös 11 maa-
laisliittolaista sekä ruotsalaisen puolueen Åkesson.

³⁴ Syyttäjäjiston arkisto, O. W. Kuusisen papereita. VA.; *Wiik*, Dagboksanteckningar
27. 10. 1917. VA.

kusteltiin edelleen puolueuuvostossa. Tällöin päädyttiin siihen, että sosiaalidemokraattien oli oltava mukana eduskuntatyössä ja tarvittaessa vaikka painostettava ulkoparlamentaarisin keinoin porvarilliset taipumaan sosiaalidemokraattien vaatimuksiin. Tässä kokouksessa Kuusinen esitti torpparivapautuksen alkuunpanoa tarkoittavan kohdan seuraavassa muodossa: »Torpparit ja mäkitupalaiset ovat heti julistettavat isännistään täysin riippumattomiksi asumiensa maiden haltioiksi, ja nämä maat otettava toistaiseksi valtion omaisuudeksi, kunnes kansalliskokous ratkaisee kysymyksen torpparien omistusoikeudesta ja järjestää heidän metsänsaantinsa ynnä muut torpparivapautuksen yksityiskohdat, pitäen ohjeena pääasiassa torpparien ja mäkitupalaisten omia vaatimuksia». Puolueuuvoston asettama valiokunta pyyhkäisi sittemmin julistuksesta pois periaatteelliselta kannalta merkittävän välilauseen »ja nämä maat otettava toistaiseksi valtion omaisuudeksi». Samoin jätettiin pois viittaus kansalliskokoukseen ja kyseinen kohta muutettiin kuulumaan: »kunnes lainsäädännöllä ratkaistaan kysymys torpparien omistusoikeudesta». Täten puolueen kanta tässä vuokramiehille itselleen ratkaisevan tärkeässä omistusoikeuskysymyksessä jäi määrittelemättä. Kuusisen aikaisemmassa luonnoksessa oli myös loppu kuulunut toisin, nimittäin niin, että torpparivapautuksen yksityiskohdat järjestettäisiin sen mukaan, mitä torpparien ja mäkitupalaisten tammi—helmikuulla — tai toisen vaihtoehdon mukaan ennen kansalaisyhteiskokousta — pidettävä edustajakokous päättäisi. Kun ohjeeksi nyt päätettiin ottaa »pääasiassa» vuokramiesten yleensä esittämät vaatimukset, julistus jäi tältäkin kohden tulkinnanvaraiseksi.³⁵

Tässä 28. päivän keskustelussa Airola³⁶ vaati, että torpparivapautusta koskeva kohta oli poistettava koko ohjelmasta, koska se olisi yhteiskunnallisen vallankumouksen toteuttamista rajoitetulla alueella. Se voitiin hänen käsityksensä mukaan toteuttaa vain, jos sosiaalidemokraateilla olisi niin paljon voimaa, että se riittäisi yhteiskunnallisen vallankumouksen toimeenpanoon kaikilla muillakin aloilla. Sirola puolestaan olisi toivonut jopa yksityiskohtaisempia määritelmiä siitä, millä tavoin torpparivapautus oli toteutettava. Ennen kaikkea hänen mielestään olisi pitänyt määritellä se, onko torpparien ostettava tilansa vai saavatko he ne lunastuksetta omikseen. Tähän taas huomautti ohjelman tarkistukses-

³⁵ Sos.-dem. Puolueuuvoston Pöytäkirjat 28.—30. 10. 1917. TA; O. W. Kuusisen papereita, Syyttäjistön arkisto FI 2. VA. Julistuksen syntyä on tarkemmin käsitellyt *Uahermo* pro gradu -tutkielmassaan *Sosiaalidemokraattien v:n 1917 Me vaa-dimme -julistus*, Tampereen yliopiston kirjasto.

³⁶ Mainittakoon, että tässä kokouksessa Airola myös piti uutta, lokakuun alussa valittua eduskuntaa ainoana laillisena. Airolan kannasta ks. myös II VP 1917, Ptk., ss. 44, 46, 69—71.

sa jo aikaisemmin mukana ollut Gylling, että torpparivapautusta ei ole mahdollista eikä edes tarpeenkaan määritellä tällaisessa julistuksessa yksityiskohtaisesti. Tärkeintä oli vain määrätä ne yleiset perusteet, joiden mukaan kysymystä oli ryhdyttävä järjestämään. Yksityiskohtaisemmat suunnitelmat voitiin laatia myöhemmin.

Julistusta edelleen käsittelemään asetettiin em. valiokunta, jossa maltillisemmilla oli enemmistö. Koska tilanne kentällä oli kriittinen ja pelättiin jo joukkojen omavaltaista liikkeellelähtöä, julistus käännettiin tavallaan toisin päin. Kaiken lähtökohtana ollut kansalliskokous siirrettiin supistetussa muodossa julistuksen loppuun ja alkuun otettiin kannattajakuntaa lähempänä olevat uudistusvaatimukset, elintarvikekysymyksen järjestäminen ensimmäiseksi. Täten myös torpparivapautusta koskeva kohta siirtyi kansalliskokouksen edelle ja siitä jätettiin viittaus kansalliskokoukseen kokonaan pois, joten vaatimus sai parlamentaarisemman muodon: »lainsäädännöllä ratkaistaan». Samalla jäi pois edellä mainittu välilause maiden ottamisesta valtion omaisuudeksi. Loppukeskustelussa 30. 10. Airola vielä uudisti vaatimuksensa koko torppari-kohdan poistamisesta, mutta puolueneuvosto hyväksyi sen valiokunnan esittämässä muodossa. Kaksi päivää myöhemmin, 1. 11. eli eduskunnan kokoontumispäivänä, »Me vaadimme» -julistus julkaistiin Työmies-lehdessä sosiaalidemokraattisen puolueen nimissä.³⁷

Julistuksen tässä käsitelty kohta tarkoitti siis pelkästään torpparivapautuksen alkuunpanoa. Gylling selosti hieman tarkemmin asiaa muutamaa päivää myöhemmin Työmiehessä.³⁸ Hän totesi, että »Me vaadimme» -julistuksen mukaan torpparit ja mäkitupalaiset oli heti julistettava isännistään täysin riippumattomiksi ja että kaikki veronmaksu isännille oli heti lakkautettava. Gyllingin mukaan näiden vaatimusten toteuttaminen tosiasiasa jo merkitsi torpparivapautuksen toteutumista, koska torpparien vapaaksi julistaminen ja veronmaksun lakkauttaminen oli siten jo toteutettu eivätkä porvarilliset ryhmät eduskunnassakaan voisi sitä enää jarruttamalla tehdä tyhjäksi. Torpparien omistusoikeuden määrittäminen, heidän metsänsaantinsa yms. seikat voitiin ratkaista jällestäkin päin lainsäädännöllistä tietä. Kuitenkin, Gylling lopetti, vaatimuksen toteutuminen edellyttää sitä, että torppariväestö taistelee köyhälistön riveissä, sillä vain vallankumous yksin voi turvata torppareille oikean vapautuksen.

Eduskunnassa asia tuli esille 8. 11. korkeimman vallan käyttöä koskevan kysymyksen yhteydessä. Venäjällä oli silloin juuri tapahtunut

³⁷ Em. puolueneuvoston ptk. 30. 10. 1917; Työmies 1. 1. 1917. Ks. myös *Uahermon* em. tutkielma.

³⁸ Työmies 7. 11. 1917. Ks. myös Maanvuokraaja N:o 21—22/1917, s. 311.

uusi, ns. lokakuun vallankumous, ja tosiasiallinen valta oli jo siirtynyt Leninin johtamien bolševikkien käsiin. Vedoten siihen, että väliaikainen hallitus oli lakannut toimimasta ja että täten oli syntynyt vuoden 1772 hallitusmuodon 38 §:ssä edellytetty tila,³⁹ eduskunnan porvarillinen puhemiehistö ehdotti, että aikaisemmin hallitsijalle kuulunutta korkeinta valtaa käyttämään asetettaisiin toistaiseksi kolmejäseninen valtionhoitajakunta. Sosiaalidemokraattien taholla tämä »kolmen kuninkaan» järjestelmä tuomittiin porvarillisten vallankaappaushankkeeksi, jonka tarkoituksena oli pystyttää monarkkinen valtiomuoto. Tämän estämiseksi ja käyttääkseen tilaisuutta radikaalienkin uudistusten toimeenpanoon sosiaalidemokraattinen edustaja Mäki esitti ryhmänsä valtuuttamana »Me vaadimme» -julistuksen eduskunnan hyväksyttäväksi. Käytännössä julistuksen hyväksyminen olisi merkinnyt eduskunnan omaa ohjelmajulistusta, jonka mukaisia päätöksiä eduskunta olisi sitoutunut tekemään.⁴⁰

Asiasta käyty keskustelu koski luonnollisesti suurimmaksi osaksi itse pääasiaa, valtionhoitajakunnan asettamiskysymystä, mutta siinä sivuttiin myös »Me vaadimme» -julistukseen sisällytettyä torpparikysymystä. Maalaisliiton Luopajarvi moitti sosiaalidemokraatteja siitä, että nämä eivät edellisen kesän valtakautenaan tehneet minkäänlaista aloitetta torpparikysymyksen ratkaisemiseksi. Hän arvelikin, että »Me vaadimme» -julistuksen kyseinen kohta oli tarkoitettu vain saattamaan unohduksiin sosialistien aikaisemmat laiminlyönnit. Tähän vastasi Mäki, että sosialistien enemmistö kautena oli saatu aikaan torppareita suojaava takautuva laki, jonka porvarilliset ryhmät olivat aikaisemmin äänestäneet lepäämään. Kuusinen taas lausui, että vaikka sosialistien esittämä torpparivapautus tuntuikin porvareista hirveältä, se kuitenkin oli varsin porvarillinen vaatimus, vieläpä niin, että vapautetuista torppareista ilmeisesti tulisi myöhemmin suomettarelaisia tai ainakin maalaisliittolaisia. Tämän enempää ei torpparikysymykseen tässä yhteydessä puututtu, ja kun Mäen ehdotus 9. 11. oli äänestetty nurin,⁴¹ ei »Me vaadimme» -ohjelman torpparikohdasta enää myöhemminkään puhuttu eduskunnassa.

³⁹ HM 1772 32 §:n mukaan, jos hallitsijasuku sammui, valtiopäivien oli kokoonnuttava valitsemaan valtakunnalle uutta hallitsijasukua. Ko. kohdan tulkinnasta ks. myös II VP 1917, Ptk., s. 133.

⁴⁰ II VP 1917, Ptk., ss. 14—19; Sos.dem. eduskuntaryhmän ptk. 8. 11. 1917. TA. Torpparikohdan sanamuoto oli tällöin seuraava: Torpparit ja mäkitupalaiset ovat heti julistettavat isännistään täysin riippumattomiksi asumiansa maiden haltijoiksi, kunnes lainsäädännöllä ratkaistaan kysymys torpparien omistusoikeudesta ja järjestetään heidän metsän saantinsa ynnä muut alustalaisvapautuksen yksityiskohdat, pitäen ohjeena pääasiassa torpparien ja mäkitupalaisten omia vaatimuksia.

⁴¹ II VP 1917, Ptk., ss. 32, 34, 37, 47, 56.

5. *Svinhufvudin senaatin ohjelma*

Eduskunnan elokuisen hajoittamisen jälkeen sosiaalidemokraatit olivat yksi toisensa jälkeen vetäytyneet pois senaatista ja jäljelle oli jäänyt vain E. N. Setälän johtama porvarillinen senaatin osa. Myöhemmin tahtuneista lisäyksistä huolimatta senaatti pysyi vajaan lukuisena ja sen uudistaminen tuli ajankohtaiseksi kohta eduskunnan kokoonnuttua. Työmiehen tietämän mukaan porvarillisilla piireillä oli jo marraskuun alkupäivinä valmiina ehdokaslista, jonka nimiluettelo oli pääosaltaan sama kuin saman kuun lopulla nimetyin senaatinkin. Tämän lisäksi lehti tiesi valmistellun myös toista porvarillista senaattorilistaa, jonka kokoonpano olisi ollut konservatiivisempi.⁴²

Virallisesti asia otettiin esille 16. 11. Eduskunta oli edellisenä päivänä Alkion kompromissiehdotuksen mukaisesti päättänyt itse käyttää aikaisemmin hallitsijalle kuulunutta korkeinta valtaa. Tämän päätöksen nojalla senaatin jäsenet nyt jättivät paikkansa eduskunnan täytettäväksi.⁴³ Tällöin nousi ensimmäisenä mahdollisuutena esiin Tokoin senaatin kaltainen kaikkia puolueita edustava kokoomussenaatti. Tällaisen senaatin ehdoksi sosiaalidemokraatit kuitenkin asettivat sen, että he saisivat enemmistön senaatissa ja että valtalaki julkaistaisiin. Lisäksi puolueen eduskuntaryhmä päätti neuvotteluissa pitää kiinni »Me vaadimme» -ohjelman vaatimuksista. Myöhemmin ryhmä päätti pitää ehdottomasti kiinni vain valtalin julkaisemisesta.

Hallituksen muodostamisen sosiaalidemokraatit antoivat jälleen Tokoin tehtäväksi, mutta muut toimivat apuna. 19. 11. Sirola selosti eduskuntaryhmälle suunniteltua hallitusohjelmaa, jonka eräänä kohtana oli: »Senaatin talousosaston tehtävänä on ryhtyä pikaisiin toimenpiteisiin aloitteen aikaansaamiseksi torpparien vapauttamiseksi». Samana päivänä saatiin kuitenkin myös jo tietää, että maalaisliitto ei tule mukaan, vaikka siltä taholta olikin luvattu kannatus Tokoin hallitukselle. Kun myös ns. itsenäisyysmiesten mukaantulo oli epävarma, päätettiin äänestyksen jälkeen yrittää muodostaa puhtaasti sosialistinen senaatti Tokoin johdolla. Senaatin muiksi jäseniksi ehdotettiin sittemmin mm. Edvard Gyllingä ja Yrjö Sirolaa, kun taas Kuusinen, Manner ja Valpas pysyttävätyivät hankkeesta erillään. Lopullisessa ohjelmiehdotuksessa torpparikohta säilyi siten muutettuna, että talousosaston tehtävänä oli ryhtyä pikaisiin toimenpiteisiin »oikeudenmukaisen torpparivapautuksen aikaansaamiseksi».⁴⁴

⁴² Työmies 8. 11. 1917.

⁴³ Em. ptk., s. 169.

⁴⁴ Sos.-dem. eduskuntaryhmän ptk. 16.—20. 11. 1917. TA; II VP 1917, Ptk. ss. 180—81, 225.

Porvarillisella taholla päädyttiin aikaisempien kaavailujen mukaisesti Svinhufvudiin, jota oli myös ajateltu välillä suunnitellun valtionhoitajakunnan keskeisimmäksi henkilöksi. Onni Talaan kertoman mukaan Svinhufvud esitti senaattiin pyytämilleen henkilöille vain yhden ohjelmakohdan, josta oli oltava yhtä mieltä. Se oli Suomen julistaminen itsenäiseksi. Elleivät senaatin jäsenet pääsisi sisäpoliittisista kysymyksistä yksimielisyyteen, senaatti voisi erota kohta, kun itsenäisyys olisi julistettu ja turvattu, oli Svinhufvud sanonut.⁴⁵

Marraskuun 24. päivänä esiteltiin eduskunnalle kaksi hallituslistaa, Tokoin ja Svinhufvudin, joista jälkimmäinen hyväksyttiin kaksi päivää myöhemmin pitkän keskustelun jälkeen.⁴⁶ Svinhufvudin senaatin oikeustoimituskunnan päälliköksi tuli Onni Talas ja torpparikysymystä nyt hoitavan maataloustoimituskunnan päälliköksi Kyösti Kallio sekä hänelle apulaispäälliköksi E. Y. Pehkonen. Itsenäisyyskysymyksen keskeisyydestä huolimatta Svinhufvud oli laatinut myös laajemman hallitusohjelman. Maassa vallitsevan elintarvikepulan vuoksi ohjelmassa kiinnitettiin erityistä huomiota leipäviljaomavaraisuuden saavuttamiseen ja tältä pohjalta lähti myös ohjelman torppareita koskeva kohta. Sen mukaan oli »työskenneltävä maanviljelyksen ja sen sivuelinkeinojen sekä yleensä maataloustuotannon kohottamiseksi ja itsenäisen viljelyksen lisäämiseksi». Tästä ohjelma jatkui: »Sekä näiden päämäärien saavuttamiseksi, että myös kipeiden sosiaalisten epäkohtien korjaamiseksi on mitä kiireimmiten ryhdyttävä toimiin valtion mailla ja yksityisten tiloilla olevien torppien itsenäistämiseksi samoin kuin maan hankkimiseksi tilattomalle väestölle». Edelleen huomautettiin ohjelmassa, että valtiolainoja tarvittaisiin mm. maakysymyksen ratkaisua varten.⁴⁷

Svinhufvudin senaatin ohjelmaa tarkastellessa kiinnittää huomiota sen sävy. Sosiaalidemokraatit lähtivät siitä, että torpparivapautuksen kautta oli kumottava se epäoikeudenmukainen olotila, jota porvarilliset ylläpitivät luokkavaltansa voimalla. Vanhana perustuslaillisena Svinhufvud ei nähnyt torpparikysymystä oikeuskysymyksenä, vaikka hän myönsikin siinä olevan kipeän sosiaalisen epäkohdan. Tämän mukaan hän luonnollisesti puhui myös torpparien itsenäistämisestä, eikä vapauttamisesta. Päätaavoitteena hänellä kuitenkin oli elintarviketuotannon lisääminen. Tästä, eikä mistään vapauttamisvaatimuksesta lähtien hän samalla vaati itsenäisyyttä myös valtion mailla oleville, eikä vain yksityisten maanomistajain torppareille. Ja kun sosiaalidemokraatit jättivät torpparien hallintasuhteen tarkemmin määrittelemättä, on pidettävä sel-

⁴⁵ *Talas*, Ei se niin tapahtunut, s. 46.

⁴⁶ II VP 1917, Ptk., ss. 180—261.

⁴⁷ Em. ptk., ss. 182—83.

vänä, että Svinhufvud tarkoitti itsenäistämisellä omistusoikeuden antamista lunastusta vastaan.

6. Sosiaalidemokraattien viimeinen aloite hylätään

On varsin epävarmaa, olisiko sosialistienemmistöisessä eduskunnassa saatu riittävää määränemmistöä sellaisen torpparivapautuksen taakse, jonka sosiaalidemokraatit itse olisivat hyväksyneet. Heillähän oli sittenkin vain 103 paikkaa hallussaan. Missään tapauksessa asiassa ei tehty edes yritystä. Vuoden 1916 maanvuokraajain edustajakokouksen asettama komitea oli kerran syksyllä 1916 kokoontunut keskustelemaan vapautuslakiehdotuksen laatimisesta, mutta kun eduskunnan koollekutsuminen näytti sodan jatkumisen takia epävarmalta, asia jäi siihen.⁴⁸ Sosiaalidemokraattien muissakaan elimissä ei vapautuslakikysymystä näytä käsitellyn ennen eduskunnan hajoitusta. Sen sijaan juuri vuoden 1917 vaalien alla Maanvuokraaja-lehti palautti mieliin edellä mainitun ohjelmakomitean ja lakiehdotuksen tarpeellisuuden.⁴⁹ Tämä kaikki viittaa siihen, että selvästä lähtökohdastaan huolimatta sosiaalidemokraatit kuitenkin olivat epävarmoja vapautuksen toteuttamismuodosta. Tämä tuli esille myös »Me vaadimme» -ohjelmaa laadittaessa, jolloin toteuttamisen yksityiskohdat jätettiin myöhemmin ratkaistaviksi. Uutta epävarmuutta toi Venäjän lokakuun vallankumous, joka osoitti sosialistisenkin ratkaisun jo mahdolliseksi.⁵⁰

Kohta uuden eduskunnan kokoonnuttua jälleen vähemmistöksi jäänyt sosiaalidemokraattinen eduskuntaryhmä päätti kokouksessaan ryhtyä valmistelemaan torpparivapautuslakiesitystä. Valmistelutyö jätettiin maatalousvaliokunnan sosiaalidemokraattisten jäsenten tehtäväksi.⁵¹ Maatalousvaliokunnan jäsenet valittiin vasta 30. 11.,⁵² mutta jo 27. 11. tuleva maatalousvaliokunnan jäsen E. Eloranta esitteli asiaa eduskuntaryhmän kokouksessa. Pöytäkirjassa sanotaan: »Keskusteltua asiasta lausuttiin käsityksenä, ettei olisi torpparien maita itsenäiseksi julistettava, vaan torpparit on saatava isännistään riippumattomiksi, kuten on ilmennyt »Me vaadimme» -julistuksesta. Torpparilainsäädäntö on saatava

⁴⁸ Maanvuokraaja N:o 18/1917, s. 265.

⁴⁹ Maanvuokraaja N:o 18/1917 (30. 9. 1917), s. 265.

⁵⁰ Jo lokakuun alussa (7. 10. 1917) oli Työmies selostanut bolševikkien maan yksityisomistuksen »peruuttamista» koskevia vaatimuksia ja Leninin maadekreetti tuli täällä välittömästi julkaisemisensa 8. 11. jälkeen tunnetuksi.

⁵¹ Em. ryhmäkokouksen ptk. 4. 11. 1917, § 6.

⁵² II VP 1917. Ptk., s. 290.

uusituksi ja siihen riittää pienempikin aloite. Asian lähempi huoltaminen jätettiin maatalousvaliokunnan s.-d. jäsenten huoleksi».⁵³

Tämän mukaan siis torpparit oli saatava isännistään riippumattomiksi, mutta ei itsenäisiksi. Sosiaalidemokraatit pyrkivät täten — kuten työväenliikkeen historioitsija Y. K. Laine sanoo⁵⁴ — vapauttamaan maanvuokraajat pakkolainsäädännön avulla ja mahdollisimman vähin isännille tulevin korvauksin. Sitä, mitä ryhmäkokous tarkoitti »itsenäisyydellä», ei tarkemmin määritelty, mutta sen täytyi tarkoittaa omistusoikeuteen perustuvaa itsenäisyyttä, joten eduskuntaryhmä ei kannattanut torpparien saattamista tilojensa omistajiksi. Ainoa mahdollisuus näyttää täten olleen se, että vuokratilat olisivat siirtyneet yhteiskunnan omistukseen ja vuokramiehet yhteiskunnan tai valtion vuokramiehiksi. Tähän viittaa myös se, että vuokralaki ehdotettiin uusittavaksi.

Joulukuun 7. päivänä tuli eduskunnassa esiteltäväksi sosiaalidemokraattien asiaa koskeva eduskuntaesitys, jonka ensimmäisenä allekirjoittajana oli maatalousvaliokunnan varajäsen, vimpeliläinen pientilallinen Santeri Mäkelä. Aloitteessa lähdettiin siitä väitteestä, että suurin osa maan torppareista oli saanut torppansa perintöosuutensa vastikkeena ja että suuri osa oli myös vuokra-aikana runsain määrin suorittanut lunastushinnan alueistaan. Tämän perusteella torppariluokan pyrkimys riippumattomuuteen oli aloitteen mukaan oikeutettu. Itse esityksen lakiehdotustekstin mukaan kaikki vuoden 1909 asetuksessa määritellyt vuokra-alueet oli julistettava »päätiloistaan riippumattomiksi». Koska tämä kuitenkin oli saatava aikaan välittömästi, mutta kysymyksen lopullinen järjestäminen vei enemmän aikaa, ehdotettiin esityksessä edelleen, että nämä määräykset olisivat voimassa siksi, kunnes »maanvuokraajain alustalaisasemastaan vapauttaminen on erikoisella lainsäädännöllä saatettu lopulliseen ratkaisuun.»⁵⁵ Näin siis tämäkin esitys noudatti »Me vaadimme» -julistuksen linjaa, jonka mukaan vuokraajain lopullinen asema olisi jäänyt myöhemmän lainsäädännön varaan.

Aloite sai kuitenkin odottamattoman kohtalon eduskunnassa. Valtio-päiväjärjestyksen mukaan ei perustuslain luontoisesta asiasta voitu tehdä eduskuntaesitystä, vaan ainoastaan anomusehdotus; esityksen voi tehdä vain hallitsija. Marraskuun 15. päivänä eduskunta oli päättänyt toistaiseksi itse käyttää aikaisemmin keisari-suuriruhtinaalle kuulunutta korkeinta hallitusvaltaa, minkä vuoksi eduskunnalla oli nyt mahdollisuus päättää, että aloitetta käsiteltäisiin kuten hallitsijan antamaa esitystä.

⁵³ Em, ryhmäkokouksen ptk. 27. 11. 1917, § 7.

⁵⁴ Laine, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III, s. 159.

⁵⁵ II VP 1917, Liitteet XI, 2, ss. 947—49, Edusk. es. N:o 51 »laiksi torppain ja mäkitupa-aluitten julistamisesta päätiloistaan riippumattomiksi».

Edvard Gylling ehdotti näin tehtäväksi, mutta Lauri Ingman ehdotti, että asiaa ei käsiteltäisi kuten hallitsijan esitystä. Äänestyksen tulos oli 98—96 Ingmanin ehdotuksen hyväksi, mikä merkitsi sitä, että Mäkelän eduskuntaesitystä ei edes lähetetty valiokuntaan.⁵⁶

Asiasta käytiin kuitenkin ennen äänestystä laaja ja kirpeäsanainen keskustelu.⁵⁷ O. V. Kuusinen aloitti keskustelun sanomalla, että Ingmanin ja hänen luokkatoveriensä tarkoituksena oli yhdellä äänestyksellä estää koko torpparien vapauttaminen. Herrat kai luulevat näin rauhoittavansa torppareita, mutta heidän olisi syytä miettiä asiaa. Tähän kuului vasemmalta välihuuto: »He luottavat lahtarikaarteihin!» Torpanpoika Kalle Lepola huomautti, että vaikka porvariston taholta olikin tehty useita torpparikysymystä sivuavia anomusehdotuksia, ne olivat vain anomuksia, minkä vuoksi ei voinut olla mitään varmuutta siitä, milloinka ne tulisivat hallituksen esityksinä eduskunnan käsiteltäviksi. Jos Mäkelän esitys hylätään, on se sellainen isku torppareille vasten naamaa, että nämä eivät voi sitä rauhallisina sietää, arveli Lepola. Maalaisliiton Luopajarvi taas väitti sosiaalidemokraattien tehneen tietoisesti sellaisen esityksen, jota ei voitaisi hyväksyä, koska he siten voisivat pestä kätensä torppariväestön edessä ja syyttää porvareita uudistuksien vastustamisesta.

Huomattava osa tästä kaikkiaan 50 puheenvuoroa käsittäneestä keskustelusta koski Tokoin senaatin toimintaa. Mitään uutta valaistusta torpparikysymyksen ratkaisumahdollisuuksiin ei keskustelu tuonut eikä se myöskään muuten tätä ratkaisua millään tavoin edistänyt. Sitä, millä tavoin sosiaalidemokraatit olivat ajatelleet torpparivapautuksen lopullisesti järjestettäväksi, keskustelussa ei edes sivuttu.

7. Maatalousvaliokunta saa Haatajan aloitteen

Tätä ennen oli kuitenkin jo lähetetty maatalousvaliokunnan käsiteltäväksi useita porvarilliselta taholta tulleita aloitteita. Merkittävin näistä oli Kyösti Haatajan sekä 19 muun vanhasuomalaisen allekirjoittama eduskuntaesitys⁵⁸ »laiksi erinäisten vuokra-alueiden pysyttämistä eri-

⁵⁶ II VP 1917, Ptk., ss. 386—387, 404. Juuri ennen Mäkelän aloitteen käsittelyä oli erään Kullervo Mannerin ym. eduskuntaesityksen suhteen tehty sama päätös äänin 99—95 (s. 386). Täten siis yksi edustaja oli siirtynyt kannattamaan valiokuntaan lähettämistä ja olisi tarvittu enää toinen, jotta asia olisi jouduttu ratkaisemaan arvalla.

⁵⁷ Em. ptk., ss. 387—403.

⁵⁸ II VP 1917, Ptk., s. 303, ja Liitteet VIII, 1, ss. 635—76, Edusk. es. N:o 39. — Haatajan aloitteen allekirjoittajien joukosta puuttui mm. Kairamo.

tyisinä viljelminä». Esitykseen sisällytetty lakiehdotus noudatti muutamain poikkeuksin vuoden 1914 maanvuokrakomitean laatimaa lakiehdotusta. Komitean mukaan maanomistaja oli velvollinen antamaan vuokraviljelmän uudelleen vuokralle, taikka jos hän halusi sen mieluummin luovuttaa vuokraajan omaksi, oli tämän lunastettava tila. Sen sijaan vuokramies ei komitean ehdotuksen mukaan voinut vaatia lunastusta. Haatajan esityksen mukaan maanomistaja oli velvollinen antamaan viljelmänsä uudelleen vuokralle taikka lunastusta vastaan kokonaan vuokraajan omaksi, jos vuokramies sitä vaati. Tämä oli merkittävä muutos, koska sen mukaan lunastus olisi jäänyt riippumaan vuokramiehen itsensä, eikä maanomistajan tahdosta. Lunastushinnan ja sen suoritustavan suhteen Haataja pysyi komitean kannalla.

Perusteluissaan Haataja lähti edelleen siitä juridisesta tosiasista, että vuokramiehen laillinen hallintaoikeus lakkasi vuokrasopimuksen päättyessä. Tästä syystä niiden pysyttämiseksi edelleen erityisinä viljelminä oli tarpeellista saattaa ne kokonaan vuokramiesten omiksi, mutta koska tämä ei voinut valtion varojen puutteen takia tapahtua kovin nopeasti ja koska toisaalta ei voitu asiaa jättää pelkästään vapaaehtoisuuden varaan, oli säädettävä laki, jonka mukaan maanomistajat olivat velvolliset pitämään vuokra-alueensa edelleen erillisinä viljelminä joko uusimalla vuokrasopimukset tai antamalla viljelmä lunastusta vastaan vuokramiehen omaksi. Kun sosiaalidemokraattien taholta oli vaadittu vuokratilan erottamista päätilastaan ilman lunastusta, katsoi Haataja, että lainsäätäjällä ei ollut lupa ilman korvausta ottaa maanomistajalta sitä, mitä tämä oli aikaisempien olosuhteiden perusteella jo omakseen saanut, vaan se oli yhteiskunnan korvattava. Mäkitupalaiset Haataja esitti jätettäväksi lain ulkopuolelle, koska heidän kohdallaan häätöuhka oli pienempi ja koska toisaalta ei ollut syytä heitä sitoa maatilkkuun, josta he eivät kuitenkaan saaneet edes pääosaa elannostaan.

On merkille pantavaa, että myös tämä Haatajan eduskuntaesitys koski asiaa, jonka eduskunta oli aikaisemmin todennut perustuslain luonteiseksi ja jota se myöhemminkin käsitteli sellaisena. Kun esitys 30. 11. oli lähetekeskustelussa, kukaan ei edes viitannut siihen seikkaan, joka kaatoi Mäkelän esityksen. Merkittävä periaatteellinen ero oli kuitenkin siinä, että kun Mäkelän esitys koski vuokra-alueiden julistamista itsenäiseksi, riippumattomiksi, ja sellaisena omaisuuden siirtoa, Haatajan esitys tarkoitti vain niiden pysyttämistä erillisinä viljelminä.

Asian rahallisen puolen järjestämiseksi Haataja teki erillisen anomusehdotuksen valtion takuunmyöntämisestä lunastamiseen tarvittaville obligaatioille.⁵⁹ Haataja laski, että vuosina 1921—25 tuli päättymään

⁵⁹ Em. Liitteet VIII. 2, ss. 677—81. An. ehd. N:o 64.

noin 21 000 torpan ja lampuotitilan vuokrasopimusta, joista enintään 3/4 eli noin 16 000 viljelmää vaadittaisiin lunastettavaksi. Näiden maa-alueiden ja rakennusten lunastusarvon Haataja arvioi 60 miljoonaksi markaksi. Koska vuokramiesten oli suoritettava lunastushinnastaan suoraan maanomistajalle 1/5, ja koska he useissa tapauksissa maksaisivat enemmänkin, Haataja laski, että obligaatioita tarvittaisiin aluksi ainoastaan 25 miljoonan markan arvosta, mikä summa oli vain 1/10 siitä, mihin eduskunta päätyi toista vuotta myöhemmin.

Maalaisliiton taholta tehtiin rovasti Wuorimaan johdolla anomusehdotus »maanvuokraajain vapauttamisesta». Siinä pyrittiin määrittelemään torpparien itsenäistämisessä noudatettavat periaatteet.⁶⁰ Ehdotuksen mukaan oli määrättävä jokin aika, esim. 10 vuotta, jonka kuluessa kaikki yksityisten, yhtiöiden, kruunun tai seurakuntien mailla olevat vuokraviljelmät oli saatettava viljelijöittensä omiksi. Poikkeuksen saivat muodostaa vain ne torpat, joiden emätila oli niin pieni, että sen viljeleminen olisi torpan erottamisen jälkeen käynyt vaikeaksi. Lunastushinnan perusteista Wuorimaa ei maininnut mitään, mutta valtion oli kuitenkin välitettävä koko kauppahinta ja tätä varten oli perustettava erityinen »maanvuokraajain vapautusrahasto».

Myös nuorsuomalaisten — K. E. Linnan ym. — anomusehdotuksessa⁶¹ lähdettiin siitä kategorisesta määräyksestä, että maanomistajien oli luovutettava lunastusta vastaan yli 2 hehtaarin vuokraviljelmät niiden haltijoiden omiksi. Anomusehdotuksessa määriteltiin myös tarkoin ne perusteet, joiden mukaan lunastushinta oli määrättävä. Sen mukaan lunastushintaan oli luettava mm. 2/3 maanarvon noususta vuokra-aikana sekä metsässä kasvavien, rinnankorkeudelta yli 10 senttimetrin läpimittaisten puiden arvo.

Edellä mainitut aloitteet esiteltiin eduskunnalle 30. 11. ja lähetettiin ilman keskustelua maatalousvaliokuntaan.⁶² Asioiden paljouden vuoksi maatalousvaliokunnan jäsenmäärää lisättiin ja se jaettiin kahteen osastoon, joista I osasto sai käsiteltäväkseen torpparikysymystä koskevat aloitteet. Osaston puheenjohtajana toimi aikaisemmin vanhasuomalaiseen puolueeseen lukeutunut, mutta nyt kansanpuoluetta edustava ant-

⁶⁰ Em. Liitteet VIII, 7, ss. 726—29, An. chd. N:o 60.

⁶¹ Em. Liitteet VIII, 6, ss. 724—25, An. chd. N:o 59 »torpparikysymyksen ratkaisemisesta».

⁶² Em. ptk., ss. 301—03. Näiden lisäksi esitti Haataja kaksi muuta välittömästi torpparien asemaa koskevaa eduskuntaesitystä, N:o 40 eräiden vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen pykälien muuttamisesta sekä N:o 41 23. 9. 1917 annetun moratorioasetuksen tulkinnasta. Näitä kumpaakaan maatalousvaliokunta ei ennättänyt käsitellä loppuun. Em. ptk., s. 1912; Em. Liitteet VIII, ss. 682—713.

realainen maanviljelysneuvos Erkki Pullinen ja varapuheenjohtajana sosiaalidemokraatti Jaakko Mäki.⁶³

Osaston ensimmäisessä istunnossa 12. 12.⁶⁴ Wuorimaa vaati oman aloitteensa mukaisesti kaikkien vuokramiesten itsenäistytymistä arvelleen, että obliigaatioita kyllä saataisiin riittävästi. Mäki valitti, että Santeri Mäkelän aloite oli eduskunnassa tapettu, minkä vuoksi käsittelylle ei saatu kunnollista pohjaa. Omasta puolestaan hän hylkäsi kokonaan Wuorimaan ehdotuksen, koska sen mukaan torpparit olisi pakotettu lunastamaan tilansa, vaikka heillä ei olisi ollut rahaakaan. Haatajan ehdotus oli sikäli parempi, että se salli myös vuokrasuhteen jatkamisen. Toinen sosiaalidemokraatti, seppä Johan Hakkinen Kiukaisista, katsoi, että enää ei ollut kysymys vapauttamisesta, vaan kiristämisestä, koska torpparien oli pakko valita ainoastaan lähdön ja korkean hinnan välillä. Haataja yhtyi Wuorimaahan siinä, että järjestelmästä oli päästävä, koska yli 300 000 hehtaaria peltoa oli sen takia alituottoisessa kunnossa. Kysymyksen laajuuden ja jakotoimituksiin tarvittavien maanmittareidenkin puutteen takia ei kuitenkaan voitu asettaa määräaikaa. Lisäksi osa vuokramiehistä halusi pysyä ennallaan. Tästä syystä hän ehdotti käsittelypohjaksi omaa eduskuntaesitystään, jota oli käsiteltävä ikään kuin tulossa oleva ja ilmeisesti periaatteiltaan saman kaltainen hallituksen esitys jo olisi annettu eduskunnalle. Tämän mukaisesti osasto ryhtyikin käsittelemään asiaa Haatajan aloitteen pohjalta ottaen samalla huomioon muut tehdyt aloitteet.

Hallituksen esitys saapui maatalousvaliokuntaan 23. 1. 1918, mutta edellä selostetun mukaisesti valiokunta oli jo joulukuussa saanut työnsä niin hyvälle alulle, että todellisuudessa asian ensimmäinen käsittely valiokunnassa oli saatettu loppuun jo ennen kansalaissodan puhkeamista. Erityisen ahkerasti valiokunta työskenteli juuri sodan aattopäivinä pitäen mm. 14.—25. 1. välisenä aikana kuusi pitkää kokousta.

8. Hallituksen esitys

Kuten aikaisemmin on esitetty, oli senaatissa maanvuokrakomitean mietinnön pohjalla ryhdytty jo maailmansodan alussa laatimaan lunas-

⁶³ Em. ptk. s. 424. Osaston muut jäsenet olivat Haataja, Vekara, K. E. Linna, Wuorimaa, von Rettig, Leinonen, Sirén, Eloranta, Lepola, Eronen ja Hakkinen. Näistä Eronen oli torppari, Valiokunnan toinen torpparijäsen, kansanpuolueen Heimonen, jäi II osastoon. Samoin jäivät mm. sosiaalidemokraatit Tokoi ja Mäkelä valiokunnan II osastoon.

⁶⁴ Maatalousvaliokunnan II/1917 asiapaperit. Edusk. kirjasto.

tuslakiesitystä, mutta tämä valmistelu oli jäänyt kesken. Haatajan edellä selostettu eduskuntacsitys oli kuitenkin eräs tämän valmistelun tulos. Tokoin senaatin aikana asiasta ei saatu mitään esitystä aikaan. Syksyllä maanvuokra-asiat siirtyivät oikeustoimituskunnasta maanviljelystoimituskuntaan.

Svinhufvudin 27. 11. nimitetyn hallituksen maataloustoimituskunnan päällikkönä oli Kyösti Kallio, mutta hän joutui paneutumaan ensi sijaisesti vaikean elintarvikekysymyksen pariin. Maanvuokra-asiat jäivät toimituskunnan apulaispäällikön, E. Y. Pehkosen huoleksi. Tämä ryhtyi ilmeisesti heti toimiin torpparivapautusesityksen aikaansaamiseksi. Maanviljelystoimituskunnan enempiä kuin koko talousosastonkaan asiapapereissa ei löydy merkintää siitä, millä tavalla asia otettiin esille ja kenen tehtäväksi sen valmistelu annettiin.⁶⁵ Asiasta kertoessaan Haataja paheksuu, että valmistelu senaatissa tapahtui »ilman sellaisia valmistavia (eri puolueyhmiön välisiä) neuvotteluja, jotka aikaisemmin oli tarpeelliseksi katsottu», minkä vuoksi esityksestä sitten tuli sellainen, että siitä oli asian eduskuntakäsittelyssä »hyvin vähän apua».⁶⁶ Haatajan kirpeä arvostelu johtuu ilmeisesti osittain siitä, että hänet itsensä oli tuossa ratkaisuvaiheessa syrjäytetty, mutta aivan aiheeton hänen arvostelunsa ei ole.

Joka tapauksessa hallituksen esityksen⁶⁷ sisältö viittaa selvästi maalaisliittolaiseen ja nuorsuomalaiseen suuntaan. Senkin pohjana oli luonnollisesti vuoden 1914 maanvuokrakomitean mietintö, mutta siihen sisältyi monia periaatteellisesti merkittäviä muutoksia. Kun maanvuokrakomitea oli pitänyt tarpeellisena, että vuokrajärjestelmä säilytettäisiin edelleen omistusoikeuden rinnalla, katsoi hallituksen esitys yhteiskunnan edun vaativan, että asianosaisille ei myönnettäisi valintaoikeutta, vaan että kaikki määrätty ehdot täyttävät vuokratilat oli itsenäistettävä. Tämän mukaisesti esityksen lakiteksti alkoikin kategorisella määräyksellä, että »maanomistajan on luovutettava valtion välityksellä itsenäiseksi tilaksi» jokainen vuokratila, jonka kokonaisala on enemmän kuin 1 hehtaari, josta yli 1/2 hehtaaria peltoa. Mitään muita poikkeuksia ei sallittu, mutta sen sijaan maanomistajalla oli oikeus tarvittaessa vaihtaa luovutettava vuokratila johonkin muuhun alueeseen.

⁶⁵ Kyösti Haataja kertoo kuulleen, että esitysehdotuksen olisi laatinut sittemmin ministerinäkin tunnettu Heikki Ritavuori, joka noihin aikoihin kuului mm. valtion maiden asuttamista valmistelemaan komiteaan. Uusi Suomi, 18. 10. 1928; Kom. miet. N:o 27/1919. Ritavuoren omat paperit valtionarkistossa eivät kuitenkaan vahvista Haatajan kertomaa. Myöskään Pehkosen kokoelma (OMA) ei valaise asiaa.

⁶⁶ Uusi Suomi 18. 10. 1928. Ks. myös Torpparirikysymyksen vaiheita, s. 5.

⁶⁷ II VP 1917, Asiak. III, Hallituksen esitys N:o 41 »erinäisten vuokra-alueiden crottamisesta itsenäisiksi tiloiksi».

Lunastushinnan arviointipohjaksi esityksessä ehdotettiin viisivuotiskauden 1910—1914 hintataso, mistä lisäksi olisi vähennetty vuokramiehen tekemien parannusten arvo sekä — vuokrasuhteen kestoajasta riippuen — enintään 50 % vuokra-aikana tapahtuneesta maanarvon noususta. Perintötorpat oli annettava ilman lunastusta haltijoidensa omiksi. Koska valtion oli välitettävä lunastukset, todettiin esityksen perusteluissa, että siitä aiheutuisi valtiolle »melkoisia uhrauksia», mutta niissä ei kuitenkaan mainittu mitään siitä, millä tavoin tarvittavat varat oli hankittava.

Jos vertaamme hallituksen esitystä edellä selostettuihin eduskuntaaloitteisiin, huomaamme, että se muistutti eniten nuorsuomalaisen K. E. Linnan johdolla tekemää anomusta. Maalaisliiton aloitteen kanssa sillä oli yhteistä se, että kummankin mukaan kaikki vuokratilat oli luovutettava vuokramiesten omiksi, samoin kuin mm. alueen vaihto-oikeus ja maanarvon nousun puolittaminen osapuolten kesken. Myös sosiaalidemokraattien alkuunsa hylätyn ehdotuksen kanssa sillä oli yhteistä sama kategorisuus, jonka mukaan maanomistajien oli luovutettava vuokraviljelmät niiden haltijoille, mutta suurena erona näiden kahden välillä oli hallituksen esitykseen sisältyvä lunastus. Haatajan ehdotukseen nähden sillä oli selvimpänä erona se, että Haatajan ehdotuksen mukaan maanomistaja oli velvollinen luovuttamaan vuokratilan vuokramiehen omistukseen vain, jos tämä sitä halusi, muuten hän oli velvollinen antamaan tilan edelleen vuokralle. Haatajan esitys oli myös yksityiskohdaisempi. Onkin ilmeistä, että hallituksen esityksen laatija oli pyrkinyt nopeasti saamaan aikaan sellaisen esityksen, jolla olisi ollut läpimenon mahdollisuudet eduskunnassa. Sen luovutusperiaate oli ehdoton, mutta lain toteuttamiseen liittyvät yksityiskohdat jäivät siinä huomattavasti vähemmälle kuin Haatajan esityksessä.

Senaatin talousosaston pöytäkirjassa esitys mainitaan ensimmäisen kerran 21. 1. 1918, jolloin maataloustoimituskunnan apulaisesittelijä Castrén esitteli sen. Seuraavana päivänä talousosasto päätti, että senaattori Pehkonen esittelee sen eduskunnalle muiden hallituksen esitysten yhteydessä. Näin tapahtuikin jo samana päivänä eli 22. 1.⁶⁸

Hallituksen esityksen lähetekeskustelu käytiin 25. 1. eli eduskunnan viimeisenä istuntopäivänä ennen kansalaisotaa.⁶⁹ Verraten suppeaksi jääneessä keskustelussa — 21 puheenvuoroa, nekin enimmäkseen hyvin lyhyitä — kajottiin pääasiassa kahteen seikkaan. Toinen oli se, että alle 1/2 ha peltoa käsittävät mäkituvat oli jätetty hallituksen esityksen ulko-

⁶⁸ Tal.os. ptk. 21. 1. ja 22. 1. 1918, ss. 260, 272. VA; II VP 1917, Ptk., ss. 1020—21, 1033.

⁶⁹ Em. ptk., ss. 1037—47.

puolelle. Senaattori Pehkonen vastasi tähän, että tällä tavoin esitys saatiin yksinkertaisemmaksi ja sellaisena myöskin nopeammin käsiteltäväksi. Toinen oli lunastushinta, jota kosketeltiin useassakin puheenvuorossa. Sosiaalidemokraattien Kujala esitti asutushistoriallisen katsauksen jälkeen, että ainakin sukukartanoiden torpparien oli saatava tilansa omikseen ilman lunastusta ja että lunastusta muutenkin suoritetaisiin vain sellaisille pienemmille maanomistajille, »jotka eivät itse eikä heidän sukunsa ole suoraan rosvoamisella maita haltuunsa saaneet». Gylling paheksui sitä, että yhteiskunta korvaisi maan ansiottoman arvonnousun maanomistajalle. Hänen mielestään yhteiskunta itse oli ensi sijaisesti oikeutettu saamaan tämän arvonnousun omakseen. Äärioikeistoa edusti ruotsalaisen puolueen Estlander, joka katsoi, että esitystä ei voitu hyväksyä ilman perustuslain muutosta, koska pakkoluovutus oli voimassa olevien lakien mukaan sallittu vain yleistä tarvetta varten, mutta ei yksityisen kansalaisen hyväksi.

Muista lausunnoista mainittakoon Samuel Häkkisen vaatimus, että myös tiloiltaan jo häädettyjen perintötorpparien oli saatava torppansa omakseen ilman lunastusta. Ruotsalaisen puolueen Bäck ehdotti lain ulottamista myöskin kalastajatorppareihin.

Lähetekeskustelu käytiin samana päivänä, jolloin kenraali Mannerheim antoi määräyksen venäläisten joukko-osastojen aseistariisumista tarkoittavista toimenpiteistä ja jolloin osa senaatin jäsenistä määrättiin tilanteen kriittisyyden takia lähtemään Vaasaan. Antrean suunnalla olivat taistelut jo alkaneet.⁷⁰ Tästä huolimatta hallituksen esityksen lähetekeskustelu käytiin asiallisesti.⁷¹ Siinä tuntui luonnollisesti edelleen selvänä sosialistien ja porvarillisten välinen kahtiajako, mutta sellaisia ylimalkaisia ja puhtaasti propagandistisia väitteitä, joita asian yhteydessä joskus aikaisemmin oli esitetty, ei tässä keskustelussa tuotu esiin. Sellaisena voidaan pitää ainoastaan edellä mainittua Kujalan lausuntoa.

Esitys lähetettiin tämän 25. 1. käydyn keskustelun päätteeksi maatalousvaliokuntaan, mutta kuten aikaisemmin jo on mainittu, maatalousvaliokunta oli saanut esityksen käytettäväkseen kohta sen saavuttua eduskuntaan eli 23. 1. Tätä ennen valiokunta oli jo Haatajan aloitteen pohjalta ennättänyt käsitellä asiaa toista kuukautta. Tämän aikaisemman käsittelyn merkitystä kuvaa se, että valiokunta heti ja yksimielisesti päät-

⁷⁰ Esim. *Hannula*, Suomen vapaussodan historia, ss. 55—57.

⁷¹ Paasikivi sanoo muistelmissaan (II, s. 140), että sosialistit käyttävät »räikeätä kieltä». »Räikeys» samoin kuin »asiallisuuskin» ovat suhteellisia käsitteitä. Missään tapauksessa Paasikiven mainitsema Gyllingin puheenvuoro ei räikeydessä yltänyt esim. Mäkelän aloitteen yhteydessä esitettyjen puheenvuorojen tasalle. Asiallisuutta puolestaan todistaa jo se, että puhemies ei joutunut keskustelun aikana kertaakaan käyttämään nuijaansa ja että välihuutoja esitettiin vain yksi, sekun itseasiassa neutraali.

ti ottaa myös mäkituvat mukaan lakiin. Maatalousvaliokunnan käsittelyn yksityiskohtiin palaamme vielä myöhemmin, mutta tässä yhteydessä on todettava, että valiokunta sai hallituksen esityksen ensimmäisen lukeamisen päätökseen 25. 1. ja asetti samana päivänä jaoston laatimaan pykäläkohtaista ehdotusta valiokunnan mietinnöksi. Jaoston jäseniksi määrättiin valiokunnan jäsenet Pullinen, Haataja, K. E. Linna, Lepola ja Hakkinen. Tämä ei vielä merkinnyt sitä, että erimielisyydet olisi kokonaan voitettu, mutta se merkitsee kuitenkin sitä, että kansalaissodan puhjetessa torpparivapautuslaki oli jo eduskunnan käsiteltävänä, vieläpä varsin pitkällä, ja että tärkeimmästä periaatteesta, torpparien saattamisesta viljelmiensä itsenäisiksi haltijoiksi oltiin yhtä mieltä. Kipein kiistakysymys oli edelleen lunastushinnan määrääminen. Kun sosiaalidemokraatti Mäki kuitenkin valiokunnassa 16. 1. asiasta keskusteltaessa esitti, että vuokranantajan omaa ei saa siirtää vuokramiehelle ja että vuokranantajan omaksi oli luettava maapohjan arvo vuokrasuhteen alkaessa, oli yhteinen pohja joka tapauksessa olemassa.⁷² Näin ollen ei kansalaissotaa tarvittu ainakaan torpparivapautuksen läpiajamista varten.

9. Laukon rikkurihäädöt

Siihen tapahtumasarjaan, joka maaliskuun vallankumouksesta marraskuun lakon kautta kulki kansalaissotaan, liittyvät eräänä osana Laukon ns. rikkurihäädöt. Vaikka vuoden 1906 lakon seurauksena häädetyt olivatkin jo kuluneiden kymmenen välivuoden aikana sijoittuneet muualle, he eivät tunnustaneet häätöjen oikeutusta, ja katsoivat lakon edelleen jatkuvan. Maaliskuun vallankumousta seurannut tilanne näytti antavan uusia mahdollisuuksia, ja häädettyjen asiaa käsiteltiin mm. Hämeen pohjoisen vaalipiirin sosiaalidemokraattisen puolueen piirikokouksessa 16. 4. Asian alustaja Emil Saarinen esitti silloin, että tuo pitkäaikainen lakko olisi lopetettava, minkä jälkeen kokous päätti kehottaa Maanvuokraajain Liittoa ryhtymään toimenpiteisiin Laukon lakkolaisten oikeuksien palauttamiseksi.⁷³

Huhtikuussa myös paikalla olevat häädetyt itse pitivät kokouksen ja jättivät paroni Standertskjöld-Nordenstamille kirjallisen vaatimuksen vuonna 1907 häädettyjen tilalle tulleiden »rikkuritorpparien» poistamisesta ja näiden torppien luovuttamisesta niiden aikaisemmille viljelijöille. Vaatimukseen ei saatu vastausta. Heinäkuussa samat häädetyt pitivät

⁷² Em. maatalousvaliokunnan asiapaperit.

⁷³ Kansan Lhti 17. 4. 1917.

uuden kokouksen, jossa he äänestyksen jälkeen päättivät kääntyä sosiaalidemokraattisten kansanedustajien puoleen ja pyytää näitä tekemään aloitteen, jonka mukaan Laukko palautettaisiin valtiolle ja palstoitettaisiin pikkutiloiksi. Nämä olisi sitten annettava vakaalla vuokraoikeudella viljeltäväksi, ensi sijaisesti entisille vuokramiehille.⁷⁴

Tilanne jäi kuitenkin ennalleen, mutta marraskuussa tapahtumat saivat uuden käänteän. Marraskuun yleislakon yhteydessä Tottijärvelle perustettiin punakaarti, joka sai aseita Tampereelta. Punakaartin tarkoituksena oli ryhtyä riisumaan pitäjän porvareita aseista, mutta koska sen johdossa oli mukana aikanaan häädettyjä torppareita, se ryhtyi myös häättämään rikkuritorppareita. Ensimmäinen näistä rikkurihäädöistä tapahtui 19. 11. eli yksitoista vuotta vuoden 1906 marraskuun häätöjen jälkeen.⁷⁵ Seuraavina päivinä kaikki rikkuritorpparit häädettiin ja tyhjentyneisiin torppiin asettui asumaan niiden entisiä haltijoita. Maanvuokraajain Liiton puolesta lähetettiin 21. 11. eduskunnan puhemiehelle kirjelmä, jossa kerrottiin, että lähes parikymmentä torpparia oli jo häädetty ja elukat samoin kuin ihmiset oli ajettu taivasalle. »Ellei eduskunta heti toimita Laukon alustalaisille oikeutta ja julista torppareita riippumattomaksi, on pelättävissä vakavia selkkauksia ympäri maata», sanottiin kirjelmässä.⁷⁶ Kirjelmän päätarkoitus lienee kuitenkin ollut vaikuttaa sosiaalidemokraattien torpparivapautusesityksen puolesta eduskunnassa, sillä sellaisenaan kirjelmän ehdotus ei vielä merkinnyt ratkaisua Laukon tapauksessa. Laukossahan oli kahdenlaisia torppareita, häädettyjä ja heidän tilalleen tulleita »rikkureita», jotka kumpikin olisivat pitäneet itseään oikeutettuina saamaan omakseen samat vuokratilat.

Tämän ristiriidan myönsi Työmies-lehti kirjoittaessaan, että viimeisten häätöjen kautta Laukon asia oli tullut entistä sekavammaksi, koska sekä aikaisemmin että nyt häädetyt kumpikin katsoivat olevansa samojen asumusten oikeutettuja haltijoita. Vaikka tämä — ilmeisesti Valpas-Hännisen laatima — artikkeli oli kirjoitettu vasta tammikuun alussa, ei kirjoittaja uskaltanut ennustaa lopputulosta, vaan jätti sen tulevaisuuden näytettäväksi. Kuitenkin hän otaksui, että jos torpparivapautus toteutetaan, torpat kuuluvat niille, »jotka työnsä kautta omistavat torppiensa

⁷⁴ Kansan Lehti 24. 7. 1917. Ks. myös Kansan Lehti 6. 8. 1917.

⁷⁵ *Paavolainen*, Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa I, s. 65; Maanvuokraaja N:o 21—22/1917, ss. 309—310; Työmies 26. 11. 1917; Sos.dem. eduskuntaryhmän ptk. 29. 11. 1917, Liite IX. TA.

⁷⁶ Helsingin Sanomat 26. 11. 1917; II VP 1917, Ptk., s. 235. Tarkkaa tietoa häätöjen todellisesta määrästä on tuskin saatavissa, sillä esim. Helsingin Sanomat 29. 11. 1917 kertoi 38 torpparin joutuneen hädetyksi, kun taas erään häätäjän leski muisteli myöhemmin vain kymmenen aikanaan häädetyn muuttaneen takaisin entisiin torppiinsa. Suomen Sosialidemokraatti 21. 5. 1936.

alueet» eli vuosina 1906—07 hädetyille. Kun sitten kysytään, minne joutuvat uudet vuokraajat, jos entiset saavat torppansa takaisin, on Laukon alueella kylliksi tilaa palstoitettavaksi.⁷⁷

Senaatin taholla ryhdyttiin asiaa tutkimaan,⁷⁸ mutta tämä työ keskeytyi kansalaissodan puhjettua. Laukon alueet jäivät punaisten hallintaan, ja torppiin palanneet vanhat hädetyt saivat jäädä niihin asumaan. Huhtikuun alussa tilanne kuitenkin taas muuttui, kun valkoiset valtasivat alueen. Omavaltaisesti torppiin palanneet joutuivat uudelleen lähtemään niistä, ja »rikkurit» saivat jälleen palata. Useita vanhoista torppareista valkoiset saivat kiinni ja ampuivat ilman oikeudenkäyntiä. Myöhemmin, kun torpparivapautus todella toteutettiin, kyseiset torpat jäivät uusien haltijoiden omiksi, mutta myös entisille eli vuosina 1906—07 hädetyille vuokramiehille varattiin oikeus maan saantiin Laukon alueella.⁷⁹

⁷⁷ Työmies 5. 1. 1918.

⁷⁸ Ks. myös Työmies 13. 1. 1918.

⁷⁹ *Arajärvi*, Vesilahden historia, ss. 622—623; Suojeluskuntakertomuksia. Tottijärvi. Sota-arkisto; Vapaussodassa kaatuneiden luettelot. Tilastollinen päätoimisto.

VI Ratkaisu

A. KANSALAISSODAN AIKA

1. Pitämättä jäänyt torpparikokous

Tammikuun 27. päivänä työväen toimeenpaneva komitea julisti valankumouksen alkaneeksi Suomessa. Normaali lainsäädäntötyö keskeytyi samoin kuin muukin normaali elämänmeno pääkaupungissa. Tampereella oli tarkoitus pitää yleinen maanvuokraajain edustajakokous helmikuun alussa, mutta senkin valmistelutyöt keskeytettiin ja kokous peruutettiin siitä huolimatta, että Tampere jäi kiistattomasti vallankumouksellisten hallintaan.

Ilmeisesti tappiolliset eduskuntavaalit sekä »Me vaadimme» -ohjelma olivat herättäneet monien torppariosastojen ja muiden maaseudun sosiaalidemokraattisten yhteisöjen aktiviteettia uusiin toimiin, koska marraskuun puolivälistä lähtien alkoi ainakin sosiaalidemokraattiselle eduskuntaryhmälle tulla kirjeitä eri puolilta maata.¹ Ruoveden Pohjankylän maatyöväen ammattiosasto ja torppariosasto olivat yhteisessä kokouksessaan 18. 11. päättäneet vaatia torpparien vapautuslakia, ja jos porvarit jarruttaisivat, otettaisiin vapautuslaki käytettävissä olevin keinoin. Myös Sumiaisissa viikkoa myöhemmin pidetyssä työväen ja maanvuokraajain kokouksessa vaadittiin säädettäväksi laki, joka vapauttaisi torppariväestön vuosisataisesta isäntävallan alaisuudesta ja saattaisi torpparit tilustensa haltijoiksi.

Sumiaisten päätöksessä ei mainittu sitä, pitikö torpparin saada tiluksensa omistus-, vuokra- vaiko jollakin muulla hallinto-oikeudella haltuunsa. Sen sijaan Viitasaaren vuokraajain ja työväen kokouksessa 24. 11. päätettiin vaatia kaikki maa otettavaksi valtiolle, minkä jälkeen torpparit ja mäkitupalaiset oli julistettava asumiensa tilojen haltijoiksi täydellisellä perinnöllisellä omistusoikeudella niin, että he maksaisivat ve-

¹ Seuraavassa mainitut kirjelmät ovat — ellei toisin mainita — Sos.dem. eduskuntaryhmän pöytäkirjojen 25. 11. 1917—23. 1. 1918 liitteinä, TA. — Todettakoon, että suoraan eduskunnalle ei kirjelmiä lähetetty nyt niin kuin oli tehty ennen eduskunnan hajoitusta. Valtiopäivien 1917 ja toisten valtiopäivien 1917 arkistot. Eduskunnan kirjasto.

ronsa suoraan valtiolle.² Päätöksen sisältö osoittaa, että asiaa ei ilmeisesti oltu harkittu kovinkaan tarkkaan, koska vaatimus omistusoikeudesta on ristiriidassa päätöksen muiden kohtien kanssa. Toisaalta tämän kohdan mukaan ottaminen osoittaa omistusoikeuden saamisen tärkeyttä. Samalla tavoin hallintaoikeus jäi avoimeksi Lammin Järventaustan työväenyhdistyksen kokouksessa 9. 12., jolloin päätettiin vaatia, että maanvuokraajien oli päästävä tilustensa omistajiksi sosiaalidemokraattien ohjelman perusteella. Asia jäi avoimeksi siksi, että myös mainittu ohjelma oli jätetty hallintaoikeuden tarkemmin määrittelemättä. Selvempi oli Luopioisten torpparien vaatimus siitä, että maan yksityisomistus oli lakkautettava ja maa siirrettävä valtion omistukseen.³ Tällöin myös torpparit olisivat siirtyneet valtion vuokramiehiksi.

Useimmissa kokouksissa ei lainkaan tehty päätöstä maan hallinnan järjestämisestä, vaan tärkeimpänä pidettiin ainoastaan entisen alustalaissuhteen lakkauttamista. Kalvolan »järjestynyt työväki», Tyrvään Illon torpparit ja työläiset sekä Kiskon maanvuokraajain osasto päättivät 9. 12. vaatia torpparien saattamista maanomistajista riippumattomiksi ilman lunastusta. Hämeenkyrön torpparien keskustoimikunta päätti kaikkien pitäjän torpparien puolesta julistaa, että torpparit vapauttavat vuoden lopussa itsensä kaikesta isäntien mielivallasta ja alkavat maksaa veronsa valtiolle. Samassa kokouksessa päätettiin edelleen, että kaikkien vuoden 1900 jälkeen hädettyjen oli saatava vuokratilansa takaisin tai vastaava korvaus.⁴ Myös Luhangan maanvuokraajat päättivät, että ellei sosiaalidemokraattisen eduskuntaryhmän puoleen kääntymisestä ole apua, he vapauttavat itse itsensä kaikesta maanomistajien isäntävallasta. Ikaalisten Riitalan työväki ilmoitti, että ellei eduskunta hylkäämispäätöksestään huolimatta ota Mäkelän eduskuntaesitystä käsiteltäväkseen, he lakkaavat toukokuun alussa maksamasta veroa isännilleen. »Me vaadimme» -ohjelman mukaista torpparien vapauttamista vaadittiin mm. Nakkilan, Pulkkilan, Elimäen ja Pöytyän kokouksissa.⁵

Jo edellä mainitut paikannimet osoittavat, että asiaa käsiteltiin varsin pontevasti joka puolella maata. Herää kuitenkin kysymys, miksi tällainen kokousvyöry syntyi juuri tuona ajankohtana. Ilmeisintä on, että maaliskuun vallankumouksen jälkeen oli luotettu asioiden järjestyksi-

² Pöytäkirjan mukaan »päätettiin vaatia maa kaikki valtiolle, se on kansalle, torpparit ja mäkitupalaiset julistettava asumiensa tilain haltioiksi täytellisellä perinnöllisellä omistus oikeutella, veronmaksu suoraan valtiolle, joka ei saa olla korkia».

³ Kansan Lehti 15. 12. 1917. — Eräänlaista valtion kollektiivitulojen muodostamista esitettiin myös Pyhäjärvellä Ul. 12. 8. pidetyn kokouksen pöytäkirjassa. Syyttäjäistön arkisto Fk 1. Tokoin papereita. VA.

⁴ Kansan Lehti 4. 12. 1917; Työmies 5. 12. 1917.

⁵ Työmies 21. 12. 1917.

seen, varsinkin kun sekä senaatissa että eduskunnassa oli sosiaalidemokraateilla huomattava määräysvalta. Kesällä taas vaativat työaikakysymykset järjestöjen energiaa. Marras-joulukuun oli varsinkin miesväelle maatalouden piirissä vähemmän kiireistä aikaa, jolloin voitiin pohdiskella sosiaalidemokraattien vaalitappion ja eduskunnan kokoontumisen mukanaan tuomaa uutta tilannetta. Helsingistä käsin organisoituja nämä kokoukset eivät voineet olla, mutta sen sijaan on ilmeistä, että sanomalehdissä mainitut kokousuutiset herättivät torppareita muualla pitämään omia kokouksiaan.

Niinpä kun sanomalehdissä oli mainittu Hämeenkyrön torpparien aikomuksesta ryhtyä veronmaksulakkoon, ruvettiin pian muuallakin pitämään veronmaksulakkoa tehokkaimpana toimenpiteenä. Näin tehtiin mm. Korpilahdella sekä edellä mainituissa Pöytyän ja Elimäen kokouksissa jo joulukuun puolivälissä.⁶ Vähitellen yleinen, koko maan käsittävä veronmaksulakko tuli useimpien kokousten pääteemaksi, kuitenkin niin, että lakkoon oli ryhdyttävä vain, ellei eduskunta olisi säätänyt hyväksyttävää torpparivapautuslakia ennen jotakin määräpäivää.⁷ Tammiukuun 25. päivänä Työmies-lehti saattoikin todeta, että kautta maan vaaditaan yleistä maanvuokraajain veronmaksulakkoa ja torpparivapautusta, mutta lisäksi myös maata valtion haltuun sekä viljelyspakkoa.⁸

Yhtenä kokousvyöryyn aiheuttajana oli myös se, että Maanvuokraajain Liiton liittotoimikunta oli 2. 12. päättänyt toimeenpanna maanvuokraajain edustajakokouksen Tampereella helmikuun alussa. Maanvuokraaja-lehden kertoman mukaan tärkeimpänä asiana tässä kokouksessa olisi ollut maanvuokraajien riippumattomiksi julistaminen »Me vaadimme» -ohjelman mukaisesti, ellei eduskunta siihen mennessä olisi saanut aikaan hyväksyttävää ratkaisua. Alati ilmenevää lopullisen päätöksen kammoa osoittaa, että tässä vedotaan »Me vaadimme» -ohjelmaan, kun taas kyseisen ohjelman valmisteluvaiheessa vedottiin juuri tähän tulevaan maanvuokraajain kokoukseen ja sen päätöksiin. Joulukuun lopulla liittotoimikunta edelleen päätti esittää kaikille torppariosastoille toivomuksen, että uhattu veronmaksulakko siirrettäisiin helmikuun alkuun, jotta liittokokous ennättäisi päättää asiasta ja lakko saataisiin alkamaan samanaikaisesti kaikkialla maassa.⁹

⁶ Työmies 13. 12. ja 21. 12. 1917.

⁷ Sos.dem. eduskuntaryhmän pöytäkirjat, tammikuu 1918: Työmies 20. 1. ja 22. 1. 1918. Ks. myös Työmies 16. 1. 1918, Aatto Sirénin artikkeli.

⁸ Työmies 25. 1. 1918. Kokouksia oli pidetty lisäksi ainakin seuraavilla paikkakunnilla: Eura, Jämijärvi, Multia, Ypäjä, Perniö, Loppi, Joroinen, Vesilahti, Vihti, Nastola, Jämsä, Nurmijärvi, Rautalampi, Koski Hl., Asikkala ja Pyhtää. Vihdin kokouksesta on pöytäkirja Suomen Pienviljelijäin Liiton arkistossa Tampereen kaupunginarkistossa.

⁹ Maanvuokraaja N:o 23/1917, ss. 323—25, ja N:o 24/1917, s. 349.

Edustajakokous oli päätetty pitää helmikuun 2.—3. päivinä, mutta se peruuntui kansalaissodan puhkeamisen takia. Kokoukseen tarkoitettu torpparilakkoa koskeva Evert Lammintaustan alustus saatiin kuitenkin julkaistuksi painettuna.¹⁰

Alustuksessa todettiin, että veronmaksulakkoa oli käsitelty useissa paikalliskokouksissa. Asiasta päätettäessä on kuitenkin lähdettävä siitä tosiasiasta, että veronmaksulakon tehneet torpparit lakkaavat olemasta vuokramiehiä. Lakon tehneet asettuvat tällöin asumaan tilojaan ilman laillista oikeutta ja panevat siten alttiiksi kaikki ne oikeudet, mitä heillä ennen lakkoa on ollut. Jos sitä vastoin toimeenpantaisiin yleinen veronmaksulakko, ei yleistä häätöä voitaisi panna toimeen, vaan yhteiskunnan olisi pakko ryhtyä järjestämään asiaa. Samalla olisi ilmaistava, että torpparien tarkoituksena ei olisi lopettaa veronmaksua kokonaan, vaan että he suostuisivat maksamaan kohtuullisen veron, mikäli se ei menisi yksityisen hyväksi. Tämän perusteella alustajan tarkoituksena oli esittää liittokokouksen päätettäväksi, että veronmaksulakko julistettaisiin alka- vaksi 1. päivästä helmikuuta ja että se kestäisi siksi kunnes alustalaisvapautus olisi toimeenpantu.

Mikäli kokous olisi pidetty, se todennäköisesti olisi päättänyt julistaa yleisen torpparien veronmaksulakon alkaneeksi, joskin lakon virallinen alkaminen ehkä olisi siirtynyt myöhemmäksi, mikäli sen yhteydessä olisi pidetty kiinni muilla aloilla vakiintuneesta kahden viikon ennakoilmoitusvaatimuksesta. Samassa kokouksessa olikin aiottu Maanvuokraajain Liiton Suomen Ammattijärjestöön liittymistä koskevan asian yhteydessä käsitellä myös työtaisteluja koskevat säännökset, joiden mukaan Maanvuokraajain Liiton ja sen alaosastojen työtaisteluisissa oli noudatettava samoja ennakoilmoitus- ja luvansaantivaatimuksia kuin teollisuudenkin työtaisteluisissa.¹¹ Mitä taas aiotun veronmaksulakon mahdollisiin vaikutuksiin tulee, ei niistä luonnollisestikaan voi sanoa mitään varmaa. Koska lakko olisi alkanut keskitalvella, jolloin maatalouden työvoimantarve oli huomattavasti vähäisempi kuin kesäkuukausina, sen merkitys ainakin aluksi olisi jäänyt vähäiseksi. Todella ratkaisevan merkittäväksi lakko olisi tullut vasta kevään kylvökauden alkaessa, mutta sitä ennen eduskunta ilmeisesti olisikin jo päässyt varsin pitkälle lunastuslakiesityksen käsittelyssä, jos lainsäädäntötyö olisi saanut jatkua keskeytyksettä. Ongelmaksi jää tällöin, olisiko tämankaltainen ulkoparlamentaarinainen painostus riittänyt muokkaamaan nimenomaan eduskunnan oikeiston mielipiteitä lakkolaisten haluamaan suuntaan.

¹⁰ Alustuksia ja esityksiä neljännelle edustajakokoukselle Tampereella 2.—3. 2. 1918.

¹¹ Em. alustukset, ss. 10—11.

Kokonaan toinen ongelma on vielä se, kuinka yleiseksi lakko todella olisi muodostunut. Sekä sosiaalidemokraattiselle eduskuntaryhmälle tulleet että työväen sanomalehdistössä julkaistut kokouspäätökset oli useimmiten tehty kokouksissa, joissa maanvuokraajain ohella tai eräissä jopa yksinomaisesti oli muuta työväestöä. Lisäksi Maanvuokraajain Liittoon kuului aikaisemmin selostamamme mukaisesti vain vähäinen murto-osa maan kaikista vuokramiehistä, minkä vuoksi sen päätöksillä ei ollut kaikkia vuokramiehiä sitovaa voimaa eikä edes kaikkien vuokramiesten enemmistön välitöntä hyväksyntääkään. Kaiken todennäköisyyden mukaan lakko olisi jäänyt hajanaiseksi. Tähän viittaa ainakin torpparien suhde kansalaissotaan.

2. *Kansanvaltuuskunnan torpparilaki*

Tammikuun jälkipuoliskolla Oskari Tokoi kirjoitti jälleen kerran torpparien asiasta.¹² Torpparit ovat tyynenä kantaneet kohtalonsa ja alistuneet omaisuutensa ryöstöön, mutta kun kaikki toiveet tyydyttävästä lainsäädännöstä ovat rauenneet, näyttää torppariväestön keskuudessa päässeen vallalle käsitys, että heidän on itse otettava aloite omiin käsiinsä. Tämän mukaisesti torpparit ovat »jotenkin yleisesti kautta koko Suomen päättäneet julistaa itsensä vapaiksi ja riippumattomiksi». Tämä on kieltämättä vallankumousta ja voimassa olevien lakien syrjäyttämistä, mutta tämä liike on — ilman agitaattorien kiihotusta — levinnyt uskottomalla nopeudella, eikä torppariväestö ole vielä missään asiassa ollut niin yksimielinen.

Asia on siis nyt joutunut uuteen vaiheeseen, Tokoi jatkoi. Tosiasiallista vapautumista ei enää käy kieltäminen. Se on tapahtunut kuten Suomen valtiollinenkin itsenäistyminen siten, että ensin on syntynyt tapahtunut tosiasia, jolle on vain esitettävä hyväksyttävä tunnustus. Nyt on enää jäljellä vain torpparivapautuksen lainsäädännöllinen tunnustus.

Suunniteltu veronmaksulakko, maanvuokraajien julistautuminen isännistään riippumattomiksi sekä Tokoin mainitsema lainsäädännöllinen tunnustuskin toteutuivat alkuperäisten aikomusten mukaisesti helmikuun alusta lukien, mutta kuitenkin odottamattomalla tavalla, nimittäin vallankumoushallituksen päätöksellä.

¹² Maanvuokraaja N:o 2/1918, ss. 19—21. Artikkelin pääsi julkisuuteen vasta maaliskuussa, mutta asiayhteyksistään päätellen se oli tarkoitettu julkaistavaksi Maanvuokraajan tammikuun viimeisen päivän numcrossa eli juuri ennen aiottua kokousta.

Kun varta vasten muodostettu sosialistinen vallankumouselin, toimeenpaneva komitea, oli antanut vallankumousjulistuksen, muodostettiin hajaantuneen ja vangittavaksi määrätyn Svinhufvudin senaatin sijaan vallankumoushallitus, kansanvaltuuskunta. Kansanvaltuuskunnan puheenjohtajaksi eli pääministeriä vastaavaan tehtävään tuli edellisen vuoden aikana puolueen johtavaksi hahmoksi noussut Kullervo Manner. Oskari Tokoi oli mukana elintarveasiain valtuutettuna ja maatalousasiain valtuutettuna toimi Evert Eloranta. Edvard Gylling tuli myöhemmin mukaan valtiovarain valtuutettuna.

Heti tehtävänsä asetuttuaan kansanvaltuuskunta 29. 1. antoi Suomen työmiehille ja kansalaisille osoitetun julistuksen, jonka ytimenä oli vanhan virka- ja rahavaltaisen yhteiskuntajärjestelmän kumoaminen. Maanvuokrausymyksestä siinä sanottiin lyhyesti vain: »Torpparit ja mäkitupalaiset heti vapautettava kokonaan isäntiensä vallasta».¹³ Julistus oli tavallaan hallitusohjelma, jonka eri kohtia kansanvaltuuskunta pyrki toteuttamaan.

Torpparivapautus olikin kaikkein kiireellisimpiä tehtäviä, koska kansanvaltuuskunnan täytyi yrittää saada teollisuustyöväestöä runsaslukuisempi maanvuokraajaväestö tuekseen. Jo tammikuun 30. päivän iltana esitettiin kansanvaltuuskunnan täysistunnossa maatalousasiainosaston laatima ehdotus laiksi maanvuokraajien julistamisesta vuokranantajista riippumattomiksi.¹⁴ Tässä istunnossa suoritettiin ainoastaan lakiehdotuksen ensimmäinen lukeminen, mutta jo seuraavana aamuna eli 31. 1. pidetyssä täysistunnossa kansanvaltuuskunta päätti ensimmäisenä lakinaan hyväksyä ja julkaista seuraavan lain:¹⁵

»Laki torpparien, lampuotien ja mäkitupalaiden julistamisesta maanomistajista riippumattomiksi.

Suomen Kansanvaltuuskunnan päätöksellä säädetään:

1 §

Kaikki torpparit, lampuodit ja mäkitupalaiset, jotka asuvat sellaisia alueita, kuin tarkoitetaan asetuksessa maaliskuun 12. päivänä 1909 annetun torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrausta koskevan asetuksen soveltamisesta aikaisemmin syntyneisiin vuokrasuhteisiin, tahi jotka ovat niihin verrattavassa asemassa, julistetaan tästä lähtien maanomistajista riippumattomiksi, ja saakoot he tähän asti asumiaan alueita kaikkine niihin kuuluvine etuineen esteettömästi viljellä ja hallita.

¹³ Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja 1. 2. 1918.

¹⁴ Suomen Kansanvaltuuskunnan pöytäkirjat 30. 1. 1918. VA.

¹⁵ Em. ptk. 31. 1. 1918; As.kok. 1918, Kansanvaltuuskunta/11.

2 §

Tästä laista johtuvan lopullisen vapautuksen toimeenpanosta sekä siitä, missä määrin pienten tilojen omistajilla on tällöin oikeus saada valtion varoista korvausta menettämistään eduista, säädetään erikseen.

3 §

Tämä laki koskee myöskin kaikkia virkatalojen torppia ja mäkitupa-alueita.

4 §

Tämä laki astuu voimaan heti.

Älköön tätä lakia muutettako tahi kumottako, ellei Suomen kansa yleisessä äänestyksessä tätä hylkää tahi muutosta tähän hyväksy.»

Laki oli itse asiassa »Me vaadimme» -ohjelman lainsäädännöllinen toteutus. Aivan mainitun ohjelman mukaisesti laissa julistettiin maanvuokraajat isännistään riippumattomiksi, mutta heidän hallinto-oikeutensa maahan jätettiin 2 §:n mukaan myöhemmän lainsäädännön varaan. Samalla tavoin se täytti ainakin useimpien niiden torpparikokousten toivomukset, joista oli lähetetty tietoja sosiaalidemokraattiselle eduskuntaryhmälle taikka työväen sanomalehdille.

Riippumattomiksi julistettujen maanvuokraajien tulevasta hallinto-oikeudesta ei laissa sanottu muuta, kuin että he saavat esteettömästi viljellä ja hallita asumiaan alueita. Siitä, tulisivatko nämä alueet myöhemmin omistusoikeudella heidän omikseen vai siirtyisikö omistusoikeus valtiolle ja vuokramiehet valtion vuokramiehiksi, siitä ei mainittu edes suuntaa antavia periaatteita. Jo 30. 1. kansanvaltuuskunta oli antanut torppareille, pienviljelijöille ja maaseudun työväestölle osoitetun julistuksen, jossa se ilmoitti, että maanvuokraajat tulisivat itsenäistymisensä jälkeen suorittamaan veronsa »suoraan valtiolle siksi kunnes verotuskysymys kokonaisuudessaan on tullut uudelleen järjestetyksi».¹⁶ Näin tämäkin julistus jätti maan omistuskysymyksen avoimeksi. Sama sosialistisen periaateohjelman ja torpparien omistushalun ristiriita, joka oli vuosisadanvaihteesta lähtien tuottanut vaikeuksia sosiaalidemokraattien maatalouspolitiikalle, pysyi edelleen ratkaisematta.

¹⁶ Em. Tiedonantoja 1. 2. 1918. — Hufvudstadsbladet tosin selitti heti ensimmäisessä Helsingin valtauksen jälkeen ilmestyneessä numerossaan 22. 4. 1918, että säädöksen mukaan vuokramiehet olisivat saaneet täyden omistusoikeuden tiluksiinsa, mutta lehden tulkinta johtunee aivan ilmeisesti siitä, että se halusi osoittaa omille lukijoilleen, miten pitkälle sosialistit saattoivat yksityisen omistusoikeuden loukkaamisessa mennä.

Kansanvaltuuskunnan ohjelmajulistuksessa sanottiin edelleen, että vähävaraisten omaisuuteen ei kajota, mutta missä kansan yhteinen hätä vaatii suurten riistäjien tuotantolaitosten ottamista yhteiskunnan haltuun, siellä yksityinen omistusoikeus saa väistyä. Torpparivapautuslaissa taas määrättiin, että pienempien tilojen omistajille tulnaisiin suorittamaan korvausta heidän näin menettämistään alueista. Täten voidaan olettaa, että ainakin suuremmat maaomaisuudet oli tarkoitus ottaa valtion omistukseen, kuten jo kansalaissodan aikana jossakin määrin tehtiin, mutta että toisaalta ainakin pienempien tilojen haltijoille tunnustettaisiin henkilökohtainen omistusoikeus. Tämän mukaan olisi saattanut olla mahdollista, että itsenäistyvät maanvuokraajatkin olisivat saaneet omistusoikeuden tiluksiinsa, mutta tätä vastaan puhuu se, että veron piti muuttua vain yksityisille isännille maksettavasta valtiolle maksettavaksi. Vero taas tarkoitti tässä yhteydessä — vakiintuneen puhekielen käytännön mukaisesti — nimenomaan vuokraa, sillä mm. edellä mainitussa torppareille osoitetussa julistuksessa luvattiin, että veroja alennetaan siitä, mitä yksityiset vuokraisännät olisivat vaatineet. Toisaalta pienten tilojen omistajillekin annettu lupaus korvauksista saattoi johtua pelkästään taktisista syistä. Lopullisesta järjestelystä ei enää keskusteltu enempää julkisuudessa kuin kansanvaltuuskunnassakaan.¹⁷

Itse asiassa vallankumouksen kannalta tässä vaiheessa olikin sivuseikka se, mikä tuli olemaan riippumattomiksi julistettujen maanvuokraajien hallintaoikeus tiluksiinsa. Tärkeintä oli saada maanvuokraajaväestön tuki vallankumoukselle. Tästä syystä kansanvaltuuskunta kiirehti heti ensimmäisenä lakinaan julkaisemaan juuri torpparivapautuslain, jota se myös mahdollisimman tehokkaasti pyrki saattamaan maanvuokraajaväestön tietoon kaikkialla maassa, myös valkoisella puolella. Sa-

¹⁷ Kansanvaltuuskunnan maatalousasiain osaston jälkenjääneissä papereissa on järjestelyä koskeva luonnos, mutta sekään ei selvitä asiaa paremmin, koska siinä vain sanotaan, että maa on heti julistettava »kansallisomaisuudeksi», minkä ohella siinä puhutaan eriasteisista maataloustuotannon kontrolli- ja hoitoelimistä. Todennäköisimmin torppareista olisi tullut valtion vuokramiehiä, joihin olisi sovellettu mahdollisesti valtion virkatalojen torppien vuokrausjärjestelmää. Niistä taas on samojen maatalousasiain osaston papereissa sopimuskaavakkeita, joiden mukaan sopimusaika oli vain kolme vuotta. Vuokra oli maksettava kruununverojen kannon yhteydessä, minkä lisäksi sopimuskaavakkeessa oli omat polttopuiden ottoa ja rakennusten hoitoa koskevat määräyksensä. Syyttäjistön arkisto Ja 1 ja Jc 1. VA. — Myöhempi vallankumouksen kannalta asioita tarkasteleva historiankirjoituskaan ei valaise asiaa, vaan tyytyy enintään toteamaan, että maa oli »palautettava maan todellisille viljelijöille» (esim. *Hyvönen*, *Suurten tapahtumien vuoden 1917—1918*, s. 111). Tähän voidaan sanoa, että oli todella saman tekevää, millä oikeudella viljelijä maataan viljeli, jos hänellä oli siihen pysyvä hallintaoikeus kohtuullisin ehdoin; ongelmaksi hallintakysymys olisikin tullut vasta hallintaoikeuden siirtyessä perintönä sukupolvelta toiselle taikka tilan jaon tai hallintaoikeuden myynnin yhteydessä.

masta syystä kansanvaltuuskunta myös edellä mainitussa torpparijulistuksessaan 30. 1. korosti sitä, että saavutetut oikeudet voidaan säilyttää ainoastaan yhdellä ehdolla, nimittäin sillä, että kaikki voimin työskennellään nyt saavutetun vallan pysyttämiseksi köyhälistön käsissä. Vielä maaliskuun alussa 4. 3. päivätyssä julistuksessa, kansanvaltuuskunta vetosi maanvuokraajaväestöön sillä, että vaikka torpparivapautus on saatukin, se ei vielä ole turvattu. Sen vuoksi oli lähetettävä kykenevät miehet punakaartin riveihin sekä huolehdittava heidän vaatteistaan ja elintarvikkeistaan.¹⁸

Kansanvaltuuskunnan torpparivapautuslaki oli täten itse pääajatukseltaan lyhyt ja selvä julistaessaan torpparit maanomistajista riippumattomiksi, mutta jätti maanvuokraajien tulevan aseman hämäräksi. Tällaisena se kuitenkin täytti tehtävänsä torppariväestölle ajankohtaisimman asian ajajana. Koska sen tarkoitus oli saada vuokramiesväestö vallankumouksen puolelle, se ulotettiin koskemaan myös virkatalojen ja sellaisena myös seurakuntien virkatalojen torppareita. Laille annettiin lisäksi aivan erityinen pysyvyys. Aikaisemmassa lainsäädäntötyössä oli moneen kertaan todettu, että vuokratilojen pakkolunastus vaati perustuslain mukaista lainsäädäntöä, mutta nyt asia järjestettiin kansanvaltuuskunnan antamalla »lailla». Kansanvaltuuskunnalla ei todellisuudessa ollut edes minkään vallankumousovelimen myöntämää lainsäädäntöoikeutta. Kuitenkin torpparivapautuslaki sai kansanvaltuuskunnalta sellaisen pysyvyyden, että sitä voitiin muuttaa ainoastaan kansanäänestyksen kautta, kuten sen 4 §:ssä määrättiin.

Vaikka kansanvaltuuskunnan torpparilaki olikin »Me vaadimme»-julistuksen ja torppariväestön omien vaatimusten mukainen, sillä mahdollisesti oli esikuva Venäjällä. Huhtikuun teeseissään keväällä 1917 V. I. Lenin oli julistanut, että kaikki maa oli kansallistettava ja otettava neuvostojen hoitoon.¹⁹ Tämä merkitsi sitä, että maa olisi kansallistamisen mukana siirtynyt tilanomistajilta talonpoikaisneuvostojen ja siten talonpoikien itsensä hallintaan. Lenin arveli tämän ohjelman lisäävän bolševikkien kannatusta. »Puolellamme on kansan enemmistö», hän kirjoitti, »sillä. . . talonpoikaisto ei saa maata liittoutumalta, johon eserrät kuuluvat.»²⁰ Heti lokakuun vallankumouksen jälkeen neuvostojen edus-

¹⁸ *Rasila*, Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 51, 73; Em. Tiedonantoja 6. 3. 1918; Maanvuokraaja N:o 2/1918, s. 24—26. — Mm. kirjoittajan isä, joka aktiivisena työväenyhdistyksen jäsenenä toimi kerran punaisten puhelinvahtina kotipitäjässään Ypäjällä, sai puhelimitse ilmoituksen lain säätämisestä sekä samalla määräyksen levittää uutista kaikkien tietoon.

¹⁹ Pravda 7./20. 4. 1917; Työmieks 24. 4. 1917; *Lenin*, Kootut teokset 24, ss. 4—5.

²⁰ *Lenin*, emt. 26, s. 6. Kirje VSDTP:n Kk:lle 27. 9. 1917. (Eserrät eli sosiaalivallankumoukselliset olivat se puolueyhmittymä, johon mm. A. F. Kerenski kuului.)

tajakokous 8. 11. hyväksyi dekreetit rauhasta ja maasta. Maadekreetin tärkeimmät kohdat kuuluivat marraskuun lakon aikana ilmestyneen Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston Tiedonantajan suomennoksen mukaan seuraavasti: »1) Tilanomistajain yksityisomistusoikeus maahan peruutetaan heti ilman mitään korvausta. 2) Tilanomistajain tilat, samoin kuin kaikki entisen hallitsijahuoneen, luostarien ja kirkkojen maat, kaikkine karjoineen ja rakennuksineen siirtyvät maalaiskuntien maakomiteain sekä kihlakuntien talonpoikaisneuvostojen käsiin perustavaan kokoukseen saakka. . . 5) Sotilasten, kasakkojen ja talonpoikien maata ei oteta takavarikkoon.» Myöhemmissä suomennoksissa 1) kohdan »peruutetaan» on oikaistu sanaksi »lakkautetaan».²¹

Vuotta myöhemmin neuvostohistorioitsija kirjoitti, että menševikit olivat aluksi pilkanneet dekreettiä pelkäksi paperiksi, mutta talonpojat arvostivat sitä toisin. He näkivät, että dekreetti ei ollut mielikuvituksen tuotetta, vaan niiden ohjeiden mukaan laadittu, joita koko Venäjän talonpoikaiskomiteat olivat lähettäneet. Noin 200 eri puolilta tullessa ohjeessa oli periaatteeksi asetettu suurtilallisten maan luovuttaminen talonpojille. Täten dekreetti oli itse talonpoikien vaatimus, »monimiljoonaisen tsaarien ja suurtilallisten aikana maanpuutetta kärsineen talonpoikaiston maavaatimus».²²

Kun otamme huomioon, että Venäjän talonpoika oli monessa suhteessa samassa riippuvaisuusasemassa kuin Suomen torppari, on myös edellä käsiteltyjen maalakien rinnakkaisuus ilmeinen. Kumpikin päätettiin vallankumousten ensimmäisinä päivinä ja kummankin takana olivat eri puolilta tulleet kirjelmät, minkä lisäksi vielä näiden kirjelmienkin takana olivat Suomessa »Me vaadimme» -ohjelma, Venäjällä ns. huhtikuun teesit. Edelleen kummankin pääajatuksena oli, että suurmaanomistajilta otettiin maata ja siirrettiin se lunastuksetta aikaisempien alustalaisten hallintaan, mutta pienomistajien maihin ei koskettu. Kaiken lisäksi kummassakin asian lopullinen järjestäminen jätettiin myöhemmin ratkaistavaksi.

Koska kummassakin maassa maatalous oli eittämätön pääelinkeino, oli vallankumouksen lisäjoukotkin saatava juuri maaseudun alustalaisväestöstä. Tältä pohjalta muodostuivat myös rinnakkaiset yhdistelmät, toisaalla työläiset ja talonpojat, toisaalla työläiset ja torpparit. Torppa-

²¹ Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston Tiedonantaja 15. 11. 1917. Jo lokakuun alussa (7. 10. 1917) oli Työmies Venäjänuutistensa yhteydessä selostanut bolševikkien vaatimusta »peruuttaa» maan yksityisomistus ilman korvausta. Vrt. *Leinin*. Kootut teokset 26, s. 242.

²² *Samoilova*, Mitä Suuri lokakuun vallankumous antoi työmiehille ja talonpojille, s. 21. Ks. myös Helsingin Sanomat 20. 5. 1917.

rien saanti vallankumouksen puolelle oli Suomessa yhtä tärkeä kuin talonpoikien mukaan saanti Venäjällä. Tältä pohjalta lähti suomalainen maadekreetti, kansanvaltuuskunnan torpparivapautuslaki, joka kuitenkin kumoutui suomalaisen vallankumouksen tappion mukana.

3. Torpparikysymys ja kansalaissota

Koska torpparien itsenäistämislain säätäminen tapahtui lähes välittömästi kansalaissodan jälkeen ja koska maanvuokrakysymys oli pitkän aikaa ennen sotaa ollut kipein yhteiskunnallinen kysymyksemme, on monissa yhteyksissä katsottu kansalaissodan ja torpparikysymyksen liittyneen kiinteästi toisiinsa, jopa niin, että ilman torpparikysymystä ei kansalaissotaakaan olisi syttynyt. Edellä on sanottu, että koska lopulliseksi jäävä itsenäistämislakiesitys oli jo eduskunnan käsiteltävänä ja pitkällä valiokunnassakin kansalaissodan syttyessä, tätä sotaa ei enää olisi tarvittu torpparikysymystä ratkaisemaan. Tosin jopa koulujen oppikirjoissa on annettu ymmärtää, että vasta kansalaissota lopullisesti paljasti torppariväestön katkeruuden ja siten kiirehti lainsäätäjiä hyväksymään maanvuokraajien itsenäistämisen.²³ Siihen, tapahtuiko tässä viitattua lainsäätäjien mielipiteiden muuttumista, joudumme palaamaan myöhemmin, mutta vaikka sitä ei olisi tapahtunutkaan, jäivät jäljelle väitteet, joiden mukaan torpparikysymys oli yksi ja ehkä ratkaiseva kansalaissodan aiheuttaja. Näin väitettäessä on torpparikysymys ja sen ratkaisun lykkääminen katsottu siksi tekijäksi, joka synnytti kapinaan johtaneen vasemmistoradikalismia tai ainakin voimisti sitä ratkaisevalla tavalla.²⁴ Edelleen on väitetty, että torpparit taistelivat nimenomaan punaisella puolella ja punakaartin riveissä valkoisia vastaan.²⁵ Mikäli nämä väitteet pitävät paikkansa, voidaan olettaa, että kansalaissota olisi voitu välttää, jos torpparikysymys olisi kyetty ratkaisemaan tyydyttävällä tavalla sitä ennen.

Voidaan kuitenkin esittää myös päinvastainen näkemys. Kysymys sii-

²³ Ks. esim. *Martti Ruutu*, Suomen historia. Neljäs painos. Helsinki 1959, s. 207, ja *Salme Uehvilä*, Suomen historia lukioluokkia varten. Kolmas painos. Porvoo 1962, s. 215.

²⁴ Ks. *Jutikkala*, Uskonkappaleita ja tosiasioita, ss. 331—33, ja *Soikkanen*, Kansalaissodan taustatekijöitä, s. 32.

²⁵ Esim. *Hytönen*, Vapausotamme, s. 53; *Hyvönen*, Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918, ss. 92, 111; *Juva*, P. E. Svinhufvud II, s. 125; Luokkasodan muisto, ss. 29, 32; *Luhtakanta*, Suomen punakaarti, ss. 119, 121. — Tavallaan päinvastaisen kuvan antaa se, että monet paikalliskuvaukset (esim. lähdeluettelossa mainitut Lindforsin, Keskitalon, Eevent Laineen ja Tammisen) eivät puhu torppareista mitään.

tä, minkä vuoksi Suomessa jouduttiin kansalaissotaan, voidaan nimittäin asettaa myös toisin päin ja kysyä, kuinka Suomessa ei tuolloin olisi jouduttu kansalaissotaan.²⁶ Tsaarivallan kaatumista seurasi Venäjällä levottomuuksien kausi ja nimenomaan bolševikkien suorittamaa lokakuun vallankumousta seurasi viidettä vuotta kestänyt kansalaissota sikäläisten »punaisten» — so. bolševikkihallitusta kannattavien — ja vastavallankumouksellisten »valkoisten» välillä. Kun Suomi itsenäisyysjulistuksestaan huolimatta edelleen oli monin sitein kiinni Venäjässä ja venäläisten sotajoukkojen miehittämä ja kun Suomi lisäksi oli lähellä vallankumouksen pääkeskusta Pietaria — jopa lähempänä kuin esim. Moskova —, ei ole mitenkään ihme, että vallankumousliike levisi myös Suomeen. Asiaa tarkasteltaessa on edelleen huomattava, että aivan samantapaiset itsenäistymiset, sisällissodat ja lopulliset rauhanteot koettiin myös muissa ns. reunavaltioissa Virossa, Latviassa, Liettuassa ja Puolassa sekä Ukrainassa, joka kuitenkin lopulta jäi Neuvostoliiton yhteyteen. Todellisuudessa koko vanha suuri Venäjänmaa kuohui ja Suomi kuohahti sen mukana.

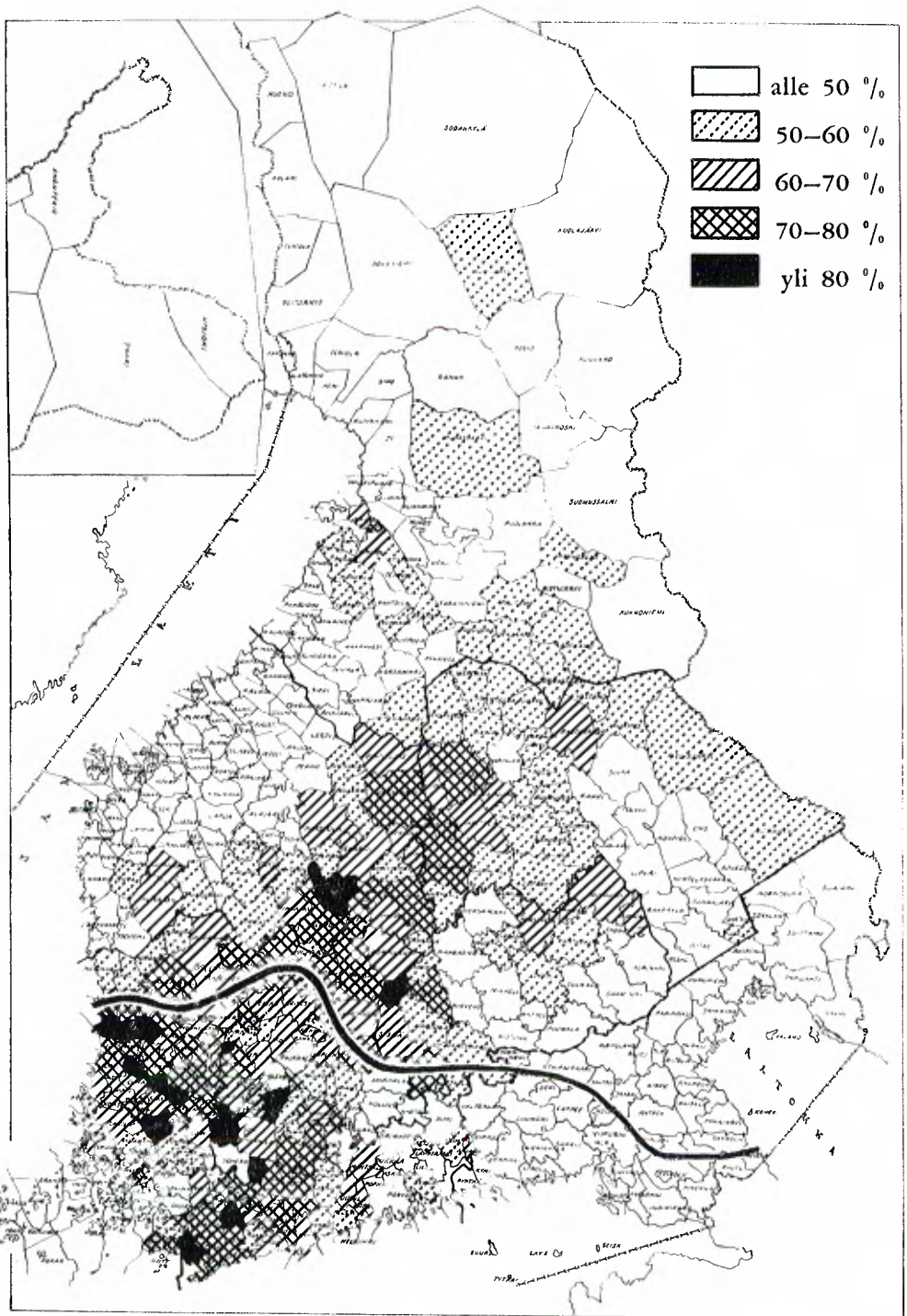
Mutta vaikka Suomen vuoden 1918 sodan olisivatkin aiheuttaneet ulkoiset yleisvenäläiset, eivätkä Suomen sisäiset yhteiskunnalliset syyt, jää kuitenkin avoimeksi kysymys siitä, miksi suomalainen yhteiskunta joka tapauksessa jakautui kahteen toisilleen vastakkaiseen leiriin, sillä ilman tällaista sisäistä jakautumista ei mikään ulkoinenkaan tekijä olisi voinut saada kansalaissotaa syttymään. Koska tämän kirjoittaja on käsitellyt tätä ongelmaa erikseen kansalaissodan sosiaalista taustaa koskevassa tutkimuksessaan, keskitytään seuraavassa lähinnä vain torppari-kysymystä sivuvaan tekijöihin.

Taistelujen puhjetessa tammikuun lopulla kummankin puolen joukot olivat vähäiset ja hajanaiset. Joukkojen kokoamisen ja keskittämisen mukana syntyi helmikuun puoliväliin tultaessa punaisten ja valkoisten hallussa olevien alueiden välille suhteellisen selvä rintamalinja, joka pysyi pääpiirteittäin paikoillaan aina maaliskuun puoliväliin saakka.²⁷ Näin ollen voidaan olettaa, että mikäli kansakunnan kahtiajakautumisen syynä olivat jotkut yhteiskunnalliset tekijät, ne saadaan selville näin syntyneitä punaista ja valkoista aluetta keskenään vertailemalla.

Oheinen kartta, jossa rintamalinja on pyritty piirtämään mahdoli-

²⁶ Ks. myös *Hakalehto*, Suomen sisällissodan tausta, s. 221.

²⁷ Ks. esim. *Hannula*, Suomen vapaussodan historia, ss. 83—99 ja *Svedlin*, Suomen vapaussota, ss. 47—48. Rintamalinjasta sanan ahtaassa merkityksessä ei tosin voida puhua, koska kyseessä oleva linja muodostui pääasiassa tukikohdista, joiden väliä saattoi joskus olla kymmeniäkin kilometrejä. Tästä syystä eri teoksissa esitetyt kartta-piirrokselkin eroavat jonkin verran toisistaan, mutta eroavuudet ovat joka tapauksessa niin pienet, että niillä ei aiheemme kannalta ole ratkaisevaa merkitystä.

Kansalaissodan rintamalinja helmikuun jälkipuoliskolla 1918. Pohjana kartta, joka osoittaa, kuinka suuri osa maalaiskuntien vähintään 0,5 ha viljeltyä maata käsittävistä tiloista oli vuokratiloja. (Vrt. *Rasila*, Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 85.).

simman tarkoin helmikuun jälkipuoliskon eli siis rintamalinjan muodostumisen jälkeisen tilanteen mukaan, osoittaa, että rintamajako ei liittynyt millään tavoin ainakaan maanvuokrajärjestelmän alueelliseen levinneisyyteen. Tosiasiassa rintamalinja jakoi maanvuokraajaväestön kahden lähes yhtä suureen osaan, kuten myös alempana oleva taulukko osoittaa. Selvästi rintaman punaiselle tai valkoiselle puolelle jääneiden alueiden lisäksi taulukkoon on otettu mukaan erityinen »rintamavyöhyke». Taulukon pohjana ovat tilastotiedot ovat nimittäin kunta-kohtaisia ja koska todellinen rintamalinja halkoi joitakin kuntia ja koska se myöskin liikkui jonkin verran, ei rintamavyöhykkeelle sattuneita kuntia voida selvästi sijoittaa kumpaankaan pääryhmään kuuluviksi.²⁸

		Punainen Suomi	Valkoinen Suomi	Rintama- vyöhyke	Yhteensä
Koko alue km ² maata		49 048	273 568	10 524	333 140
	%	14,72	82,12	3,16	100,00
Koko väkiluku 31. 12. 1917		1 415 345	1 759 441	172 067	3 346 853
	%	42,29	52,57	5,14	100,00
Koko peltoala ha 1910		863 915	906 151	94 628	1 864 694
	%	46,33	48,60	5,07	100,00
Pellosta vuokralla ha 1910		196 980	158 501	23 041	378 522
	%	52,04	41,87	6,09	100,00
Itsenäisiä yli 1/2 ha tiloja 1910		34 195	83 685	7 292	125 172
	%	27,32	66,86	5,82	100,00
Yli 1/2 ha vuokratiloja 1910		36 226	53 856	6 085	96 167
	%	37,67	56,00	6,33	100,00
Torppia ja lampuotitiloja 1912		19 675	32 797	4 164	56 636
	%	34,74	57,91	7,35	100,00

Luvut vahvistavat sitä jo kartasta ilmennyttä kuvaa, jonka mukaan jakautuminen ei näytä millään tavoin aiheutuneen ainakaan vuokrajärjestelmän levinneisyydestä. Ei edes vuokramiesten enemmistö näytä jääneen punaiselle, vaan päinvastoin valkoiselle puolelle rintamalinjaa. Taulukon perustilastot tosin ovat vuosilta 1910 ja 1912, mutta silloisten moratorioasetusten jäädyttämien olojen vuoksi ei tilastoissa välivuosina päässyt tapahtumaan sellaista muutosta, että se oleellisesti muuttaisi tässä esitettyjä suhdelukuja.

²⁸ Taulukon lähtect: Tilastollinen vuosikirja 1918; SVT III: 9; SVT XXX: 6. Koko väkiluku käsittää myös kaupungit, mutta tilaluvut koskevat vain maalaiskuntia. Torpat ja lampuotitilat käsittävät lähteenä käytetyn tilaston mukaisesti vuoden 1909 asetuksen määritelmän mukaiset, yksityismaalla olevat vuokratilat, joten tässä esitetyjen lukujen ulkopuolelle jäävät kruunun ja seurakuntien mailla olleet torpat.

Merkittävin rintamajakoon vaikuttanut yhteiskunnallinen tekijä oli mainitun erikoistutkimuksen mukaan yhteiskunnan kehitysaste, tarkemmin sanoen se modernisoitumisprosessin vaihe, jossa kukin yhteiskunnan alue tuolloin oli. Siten punaiselle puolelle jäivät maan teollistuneimmat ja tiheimmin asutut alueet, joissa myös väestön liikkuvuus oli voimakkainta ja suurtiloja palkkalaisineen eniten. Valkoiselle puolelle taas oli tunnusomaisempaa pienempi muuttoliike ja eräänlainen passiivisuus, jota ilmensi mm. heikompi asumistaso, mutta joka samalla merkitsi passiivisuutta vallankumoukseen nähden. Kuitenkin myös valkoisella puolella voidaan ainakin Etelä-Pohjanmaan kohdalla havaita oma aktiivinen alueensa, joka sodan alussa muodostuikin valkoisten päätukialueeksi.²⁹

Aivan merkityksetön ei torpparikysymyskään sentään voinut olla; olihan se runsaan vuosikymmenen ollut yksi eniten huomiota herättäneistä sisäpoliittisista kysymyksistä ja olivathan maanvuokraajat tunnetusti antaneet huomattavaa tukea sosiaalidemokraattiselle puolueelle, minkä lisäksi voidaan todeta, että punaiselle puolelle rintamaa jäivät nimenomaan läntisen Suomen kartanoalueet torppareineen.

	Koko maa	Länsi- Suomi ³⁰	Itä- Suomi	Latausten keski- arvo
Ruokakuntia omalla maalla 1901	+ .303	+ .202	+ .272	+ .259
Ruokakuntia vuokralla 1901	— .281	— .007	+ .216	— .024
Ruokakuntia ilman maata 1901	— .093	— .151	— .609	— .284
Viljeltyä maata kutakin maanomistajaa kohden				
1901	— .563	— .471	— .069	— .368
Vuokraviljelmien keskikoko 1910	— .572	— .561	— .176	— .436
Vuokraviljelmien suhteellinen määrä 1910	— .287	— .001	+ .150	— .046
Torppareita ja lampuoteja 1912	— .308	+ .094	+ .223	+ .003
Vuokratilojen rakennuksista vuokramiehen omia				
1912	+ .131	+ .013	— .125	+ .006
1916 päättyviksi määrättyjä sopimuksia 1912	— .181	— .354	+ .163	— .124

Mainitun tutkimuksen eri faktorianalyyseissä saivat maanvuokrausta koskevat tekijät eli muuttajat rintamalinjaan läheisimmin liittyneillä faktoreilla oheisen taulukon mukaiset latausarvot siten, että negatiiviset lataukset viittaavat punaiseen, positiiviset valkoiseen suun-

²⁹ *Rasila*, mt, ss. 95, 122, 137—.

³⁰ »Länsi-Suomi» on tässä sama kuin Satakunta, Hämeen lääni, Ilmajoen ja Kuortaneen kihlakunnat sekä osa Laukaan kihlakunnasta. »Itä-Suomen» alue käsitti Asikkalasta Laatokkaan ulottuvan rintaman molemmin puolin yhteensä 71 maalaiskuntaa. *Rasila*, mt, ss. 140, 158—164. — Huom.: Vertailun helpottamiseksi Itä-Suomen latausarvojen etumerkit on tässä käännetty.

taan. (On huomattava, että »negatiivinen» ja »positiivinen» ovat tässä pelkkiä matemaattisia erotusmerkkejä, joihin ei sisälly mitään arvoasetelmaa.) Selvimpänä taulukossa näkyy tilojen suuruuden merkitys, mikä välillisesti torppienkin kohdalla viittaa työvään vaikutukseen; tarvittiinhan suurimmissa torpissa joskus jopa palkattua työvoimaa pelkästään taksvärkin tekemistä varten. Toisaalta suurten torppien kohdalla häätöuhkaan liittyi pelko suuremmasta menetyksestä kuin pienten torppien kohdalla — jos nyt toimeentulon ja kodin menettämässä voidaan tällaisia eroja tehdä. Muutoin ei vuokrasuhteilla taulukon mukaan näytä olleen merkittävää välitöntä yhteyttä sodan rintamajakoon.

Maanvuokrauksen suurempi merkitys tulee esiin toisaalla välillisenä. Aikaisemmin on todettu maanvuokrauksen ja sosiaalidemokratian kannatuksen välinen suhde. Edellä mainittiin erilliset punaisen ja valkoisen aktiivisuuden alueet, joista edellisen keskus oli Tampereen, jälkimmäisen Seinäjoen ympäristössä. Nämä »aktiivisuusalueet» olivat monessa suhteessa samankaltaiset, mutta erosivat jyrkästi yhdessä kohdassa; punaisen aktiivisuuden alue oli sosiaalidemokraattien valta-alue, kun taas valkoisen aktiivisuuden alueella sosiaalidemokratian vaalikannatus oli lähes olematonta. Etelä-Pohjanmaalla oli runsaasti itsenäistä maanomistusta, sen vauraus oli tasaisemmin jakautunutta kuin Satakunnassa ja Hämeessä, minkä lisäksi siellä oli runsaammin ruotsinkielistä väestöä. Tämä kaikki yhdessä aiheutti sen, että sikäläinen aktiivisuus oli nimenomaan antisosialistista.

Erityisen mielenkiintoinen on se seikka, että rintamalinja ei millään tavalla noudattanut edes sosiaalidemokratian kannatusalueita yleensä. Puolueen piirissä oli jo tapahtunut selvä jakautuminen vallankumouksellisiin ja revisionisteihin, myöhempiin »tannerilaisiin». Kentällä tämä näyttää vaikuttaneen siten, että siellä, missä sosiaalidemokratian kannatus on yhtynyt yhteiskunnan aktiivisuuteen ja liikkuvuuteen, siellä on syntynyt vallankumouksellisuutta, mutta siellä, missä sosiaalidemokratian kannatus on yhtynyt yhteiskunnalliseen passiivisuuteen ja staattisuuteen, siellä sosialismikin on jättäytynyt maltilliseksi. Täten jäi punaisen ja valkoisen aktiivisuuden väliin passiivinen alue, joka suuresta maanvuokraajamäärästään ja korkeasta sosiaalidemokratian vaalikannatuksesta huolimatta jäi rintamalinjan valkoiselle puolelle. Sen sijaan edellä mainitut läntisen Suomen kartanoseudut jäivät punaiselle puolelle, koska ne olivat sekä yhteiskunnallisen aktiivisuuden että sosiaalidemokratian kannatuksen alueita. Tämän mukaan maanvuokrauksen yleisyys olisi lisännyt vallankumouksellisuutta vain sikäli, kuin se lisäsi sosiaalidemokraattien kannatusta niillä alueilla, missä yhteiskunnan modernisointiprosessi oli pisimmällä.

4. *Torppariväestö kansalaissodassa*

Edellä sanottu ei kuitenkaan kiellä sitä, etteivätkö maanvuokraajat kaikesta huolimatta olisi voineet asettua vaikkapa yksinomaan punaisten riveihin. Koska punakaartin jäsenluetteloita ei ole säilynyt, ei sen koostumustakaan voida tarkoin selvittää. Sen sijaan on olemassa eräitä muita lähteitä, joiden perusteella voidaan luotettavasti arvioida eri ryhmien ja siten myös maanvuokraajaväestön osuus eri puolilla rintamaa. Tärkeimmän lähteen muodostavat valtiorikosoikeuksien asiakirjat, jotka koskevat vallankumouksellisesta toiminnasta vuonna 1918 syytettyjä henkilöitä, sekä näiden asiakirjojen perusteella laadittu virallinen tilasto.³¹ Toisen laajan lähteen muodostavat ne sodan johdosta surmansa saaneiden luettelot, jotka tilastollinen päätoimisto pyysi maan kaikilta seurakunnilta. Tätä puolestaan täydentää punaiselta puolelta ns. terroritilasto eli ne luettelot, jotka maan eri työväenyhdistykset laativat punaisella puolella henkensä menettäneistä, sekä valkoisten puolelta H. J. Boströmin kokoama matrikkeliteos.³² Nämä lähteet tosin ovat kukin omalla tavallaan puutteellisia, mutta niiden avulla voidaan hahmottaa kuva, jota punakaartin jäsenluettelotkaan tuskin enää muuttaisivat.

Välittömästi sodan päättyttyä asetetuissa erityisissä valtiorikosoikeuksissa syytettiin kaikkiaan 75 575 henkilöä osallistumisesta kumoushankkeeseen. Koska syytteeseen joutui ilmiantojen perusteella myös suuri joukko sellaisia, joita ei oltu tavattu ase kädessä, mutta joita kuitenkin voitiin syyttää avunannosta kapinallisille, lukua voidaan pitää riittävänä. Luvun voidaan toisin sanoen olettaa käsittävän varsin tarkoin kaikki ne henkilöt, jotka olivat aktiivisesti toimineet vallankumouksen hyväksi. Syytetyistä vapautettiin syyttöminä 7 787, joten syyllisinä tuomittiin yhteensä 67 788 henkilöä. Tämän voidaan katsoa käsittävän kaikki aktiivisesti punaisella puolella sotaan osallistuneet niin, että luvun ulkopuolelle jäävät ainoastaan surmansa saaneet ja maasta paenneet.³³

³¹ Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto, VA; SVT XXIII: 32.

³² Luettelo kansalaissodan johdosta kuolleista tai hävinneistä henkilöistä, Tilastollinen päätoimiston väestö-osasto; Sosiaalidemokraattisen puolueoimikunnan keräelmät kansalaissodan aiheuttamista tappioista punaisten puolella, TA: *Boström*, San-kariemme muisto. Täydentäviä tietoja voivat edelleen antaa mm. teokset *Kuoleman kentiltä*, *Kärsimysten teiltä*, *Halonen* (toim.), Suomen luokkasota ym.

³³ Hannula (Suomen vapaussodan historia, s. 108) on arvioinut punakaartin kokonaisvahvuudeksi n. 100 000 miestä. Jos vangittujen lukumäärään lisätään kaatuneet, teloitetut, maasta paenneet sekä muuten surmansa saaneet eli kaikkiaan runsaat parikymmentätuhatta henkeä, päästään lähelle Hannulan arviota, joka taas perustuu kansanvaltuuskunnan sota-asiaosaston tietoihin ja saattaa olla hivenen liian korkea. Sekä sota-asianosastolla että myös Hannulalla on tendenssin vuoksi ollut aihetta korostaa punaisten voimaa; civäthän edes kaikki vangitkaan olleet punakaartilaisia.

Mainittujen seurakuntien puolesta laadittujen ns. papiston luetteloiden mukaan sodassa kaatui punaisella puolella kaikkiaan 3 561 henkilöä.³⁴ Papiston luetteloiden, terroritilaston sekä muiden lähteiden avulla Jaakko Paavolainen on laskenut, että sotatoimien yhteydessä tai välittömästi niiden jälkeen teloitettiin ilman oikeudenkäyntiä yhteensä 8 380 punaiseksi katsottua henkilöä.³⁵ Sekä kaatuneiden että teloitettujen määrät edustavat täten vain osaa kaikista punaisista, mutta niiden avulla voidaan arvioida se, mikä oli maanvuokraajaväestön osuus punaisella puolella.

Seuraava taulukko osoittaa eri ammattiryhmien osuudet tuomittujen, teloitettujen ja kaatuneiden punaisten kokonaismääristä:

Ammattiryhmä	Kokonaismäärät			Suhdeluvut (%)		
	Tuomitut	Teloi- tetut	Kaatu- neet	Tuomitut	Teloi- tetut	Kaatu- neet
Itsenäiset tilalliset ³⁶	2 595	596	191	3,82	7,11	5,36
Torpparit, vuokraajat ja mäkitupalaiset	5 700	1 004	447	8,41	11,98	12,55
Itselliset, loiset ja maatyöläiset	6 222	863	572	9,18	10,30	16,06
Teollisuus- ja käsityöläiset	12 876	1 285	438	18,99	15,34	12,30
Työmiehet ilman erittelyä	30 956	3 319	1 701	45,67	39,60	47,77
Muut ³⁷	9 439	680	190	13,93	8,12	5,34
Ilmoittamattomat	—	633	22	—	7,55	0,62
Yhteensä	67 788	8 380	3 561	100,00	100,00	100,00

Kaikkien tässä käytettyjen lähteiden suurin puute on siinä, että lähes puolet kaikista on jouduttu sijoittamaan ryhmään »työmiehet ilman erit-

³⁴ Virallisen tilaston mukaan punaisia kaatuneita oli 3 463, mutta tässä on lukuun lisätty myös tekijän punaisiksi toteamat, mutta virallisessa tilastossa kannaltaan tuntemattomiksi jätetyt kaatuneet. Valkoisia kaatuneita oli virallisen tilaston mukaan 3 178, tekijän laskelmien mukaan 3 233. Ks. lähemmin *Rasila*, Kansalaissodan sosiaalinen tausta, ss. 28, 36.

³⁵ *Paavolainen*, Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, II, ss. 140—53. Papiston luetteloihin perustuvan virallisen tilaston mukaan punaisia »ammuttuja» oli vain 4 904, mutta muiden lähteiden avulla Paavolainen on katsonut luvun 8 380 oikeaksi.

³⁶ Tähän sisältyvät sekä itsenäiset talolliset että myös lohko- ja palstatilalliset.

³⁷ Virkamiehet, kauppiaat, rautatieläiset, merimiehet, irtolaiset jne.

telyä». Tähän ryhmään sijoitetuista emme siis voi päätellä, kuinka suuri osa heistä todellisuudessa oli teollisuustyöläisiä, maatyöläisiä tms. tai kuinka suuri osa heistä on ollut enemmän tai vähemmän muualla tilapäisesti töissä olleita torpparien poikia. Pääosa heistä on kuitenkin ilmeisesti ollut sekatyöläisiä ja ryhmään joutuneet torpanpojatkin on luettava juuri tähän työmiesten ryhmään, koska he kaiketi ainakin useimmissa tapauksissa jo olivat irrottautuneet kotitorpistaan, joissa heille ei ollut riittävästi työ- ja toimeentulomahdollisuuksia.

Kapinaan osallistuneen maanvuokraajaväestön määrä oli huomattavasti suurempi kuin itsenäisten tilallisten, mutta koko kyseiseen väestöön nähden se kuitenkin jäi pieneksi. Suomen maanvuokraajaväestön kokonaismääräksi vuoden 1918 alussa voidaan nimittäin arvioida 750—800 000,³⁸ mikä vastaisi noin 24—26 % koko kansasta. Maanvuokraajaväestön osuus ei missään yllä olevan taulukkomme sarakkeessa nouse lähellekään tätä suhdelukua. Tämän kirjoittaja on toisessa yhteydessä osoittanut, että punaisten kantajoukon muodostivat erilaiset palkkatyöväestöön kuuluvat henkilöt ja että valkoisten pääjoukko muodostui tilallisiväestöstä. Varsinainen torppariväestö jäi tässäkin suhteessa omalaatuisen tuottaja—kuluttaja- sekä työnantaja—työntekijä- asemansa vuoksi pääryhmittymien väliin. Sama koskee lampuoteja, mutta ilmeisesti suuressa määrin myös mäkitupalaisia, jotka hekään eivät olleet yhtä irrallisia kuin silloin jopa kaikkea työsuhdelakien suojaa vailla olleet palkkatyöläiset. Toisaalta on huomattava, että Viipurin läänin kaatuneista 11,10 % ja teloitetuista kaikkiaan 16,57 % kuului tilallisiväestöön. Viipurin läänin itsenäiset tilalliset olivat pikkutilallisia, joita lähelle osunut rintamalinja veti mukaan myös punaiselle puolelle.³⁹

Tässä saatua kuvaa vahvistaa edelleen sosiaalihallituksen keväällä 1919 laatima tilasto sotaorvoista.⁴⁰ Tilaston mukaan torppariväestöön, joka tilastossa käsitti kaikki maanvuokraajat, kuului kaikista sotaorvoista vain 5,89 %. Koska enin osa kyseisistä sotaorvoista kuului punaisella puolella olleiden lapsiin, voitiin olettaa, että orvoista kuuluisi suurin osa myös niihin yhteiskuntaryhmiin, joista kapinalliset olivat saaneet pääasiallisimman kannatuksensa. Tämän olettamuksen mukaan työväki oli-

³⁸ Arviointiperusteena on tässä käytetty Tilattoman väestön alakomitean lukuja, joiden mukaan torpparivuokakunnan keskimääräinen henkilöluku oli 5,9 ja mäkitupalaisvuokakunnan 4,4 henkeä. *Gebhard*, Yhteiskuntataloudelliset olot Suomen maalaiskunnissa, s. 13. Ks. myös II VP 1908, Asiak. III, HE N:o 13, Mt vkm., s. 4.

³⁹ Ks. lähemmin *Rasila*, emt., ss. 41—43, 69.

⁴⁰ Sosiaalinen aikakauskirja 1919, s. 383. Tilaston mukaan sotaorpoja oli kaikkiaan 5 871.

kin selvästi suurin ryhmä, mutta torppariväestön osuus jäi yllättävän pieneksi. »Tämän mukaan siis torpparit, vaikka he yleensä ovat olleet saman valtiollisen katsantotavan kannattajia kuin palkkatyöväki, eivät näytä yhtä yleisesti ottaneen osaa kapinaan kuin viime mainittujen yhteiskuntaluokka», kirjoittaa tilaston laatija, ja jatkaa edelleen: »Tämä johtunee osittain siitä, ettei sota-ajan elintarvikepula rasittanut yhtä ankarasti torppareita kuin palkalla elävää työväestöä, jonka vuoksi ensin mainittu yhteiskuntaluokka (so. torppariväestö) ei liene ollut yhtä altis kumouksellisille opeille kuin viimeksi mainittu». Edelleen tilaston laatija arveli, että työttömyys oli lisännyt niiden lukumäärää, jotka olivat liittyneet punakaartiin ansion toivossa, kun taas torppariväestöä olivat sitonneet kotoiset taloustyöt.

Kaikki yllä oleva koskee kuitenkin vain punaisia, joihin torpparit tavallisesti yhdistetään, mutta torppariväestöä taisteli myös valkoisella puolella. Punaisten tuomittuihin verrattavaa aineistoa ei ole valkoisella puolella ymmärrettävistä syistä olemassa. Samoin on muualla kuin rintamalla surmansa saaneiden valkoisten lukumäärä huomattavasti pienempi kuin punaisten teloitettujen. Sen sijaan rintamalla kaatuneiden määrät ovat kummallakin puolella verraten lähellä toisiaan — punaisia 3 561, valkoisia 3 233 —, minkä lisäksi hengen menettäminen on kummallakin puolella tapahtunut rintamataisteluissa eli suunnilleen samanlaisissa olosuhteissa. Kaatuneiden ryhmiä voidaan näin ollen käyttää keskenään vertailtavina aineistoina, kuten tehdään seuraavassa taulukossa.

	Punaisia yhteensä %		Valkoisia yhteensä %	
Rintamalla kaatuneita kaikkiaan	3 561	100,00	3 233	100,00
Näistä maanvuokraajaväestöä	447	12,55	352	10,89
Maanvuokraajaväestöstä				
perheen päämiehiä	85	2,38	40	1,23
perheenjäseniä	362	10,17	312	9,66
Maanvuokraajaväestöstä				
varsinaista torppariväestöä	264	7,41	191	5,91
lampuoti- ja vuokraajaväestöä	15	0,42	42	1,30
mäkitupalaisväestöä	168	4,72	119	3,68

Taulukossa herättää ensimmäiseksi huomiota valkoisella puolella kaatuneen maanvuokraajaväestön suuri määrä sekä kummankin puolen lukujen keskinäinen läheisyys. Tässä voidaan tosin huomauttaa, että valkoisella puolella toimeenpantiin asevelvollisuus jo helmikuun lopulla ja että sen mukana joutui maanvuokraajaväestökin mukaan valkoiselle

puolelle. Edellä mainittu Boströmin matrikkeliteos antaa kuitenkin asiaan ylimalkaisia väitteitä luotettavampaa valaistusta. Siinä nimittäin ilmoitetaan useimpien surmansa saaneiden kohdalla myös se, onko asianomainen liittynyt suojeluskuntaan tai muihin valkoisiin joukkoihin vapaaehtoisesti vai onko hän joutunut mukaan kutsunnoissa. Täten esim Boströmin torpanpojiksi mainitsemista 71 valkoisesta kaatuneesta on vain 11 ollut mukana kutsunnoissa, minkä lisäksi vielä näistäkin on osa jo sitä ennen kuulunut suojeluskuntiin. Joka tapauksessa Boströmin antamien tietojen mukaan valkoisia vapaaehtoisia on ollut niin paljon, että maanvuokraajaväestö ei ainakaan järjestään näytä asettuneen punaisten puolelle. Tämän lisäksi voidaan sanoa, että myös punaisella puolella suoritettiin ns. pakko-ottoja, jotka vastasivat ainakin osittain valkoisten asevelvollisuuskutsuntoja. Mitä taas tulee siihen, että maanvuokraajien poikia oli punaisten puolella työmies-nimikkeen alla, niin myös Boströmin matrikkeliteos mainitsee ainakin 195 sellaista valkoisella puolella surmansa saanutta henkilöä, jonka omaksi ammatiksi on merkitty »työmies», mutta jonka isä on ollut samojen tietojen mukaan torppari, lampuuti tai mäkitupalainen.⁴¹

Edellä on pyritty tahallisesti korostamaan sitä, että maanvuokraajaväestön osuus punaisella puolella oli palkkatyöväestöön verrattuna vähäinen ja että tätä samaa väestöä taisteli aktiivisesti myöskin valkoisella puolella. Tämä korostus johtuu siitä aikaisemmin mainitusta seikasta, että on väitetty torpparien olleen punaisella puolella ja koko sodankin mahdollisesti aiheutuneen torpparikysymyksen ratkaisun viipymisestä. Tilastojen valossa nämä väitteet ovat perusteettomia, vaikkakin voidaan samojen tilastojen mukaan todeta, että joillakin seuduilla torppariväestö liittyi joukolla punakaartiin. Erityisen runsaasti torppareita poikineen näyttää punaisella puolella olleen mm. Urjalasta ja Somerniemeltä, mutta samalla voidaan todeta, että näiltäkin kummaltakin paikkakunnalta taisteli samaa väestöä myös valkoisten riveissä.⁴² Kun taas esim. Jalasjärveltä oli torppariväestöä runsaasti valkoisella puolella, on helppo löytää selitys paikallisista eroista; Somerniemen torppareista oli 58 % jatkomoratorion varassa, Jalasjärven torppareista vain 5 %. Samoin Urjalan ja Somerniemen torpparien pääosa oli kartanoiden alustalaisia,

⁴¹ *Boström*. cmt., ss. 34, 47, 120, 126, 144, 145, 152, 154, 186, 202, 207 jnc.; *Rasila*, cmt., ss. 58—59. Boström mainitsee edellisten lisäksi (esim. ss. 27, 125, 298 jnc.) useista henkilöistä, että tämä oli syntynyt X:n torpassa, vaikka isän ammatiksi onkin merkitty maanviljelijä.

⁴² *Rasila*, mt., s. 50. Edelleen voidaan todeta, että myös puolucetonta siiviiliväestöön kuulunutta maanvuokraajaväestöä joutui punaisten murhaamaksi. Ks. esim. *Paa-volainen*, mt. I, ss. 184—185, ja II VP 1917, ptk., s. 1401.

kun taas Jalasjärvellä oli vain talonpoikaistorppia. Edelleen voidaan tilastoista todeta, että maanvuokraajaväestö oli punaisella puolella jonkin verran innokkaampaa; aikaisemman taulukkomme mukaan punaiselle puolelle rintamaa jäi 36 226 yli 1/2 ha:n vuokratilaa, mistä määrästä kaatuneen maanvuokraajaväestön summa 447 on 1,23 %, kun vastaava suhdeluku valkoisella puolella (53 856/352) oli vain 0,65 %.

Kaatuneiden luvut osoittavat, että maanvuokraajien poikia oli huomattavasti enemmän rintamalla kuin itse vuokramiehiä. Varsinaisten torpparien kohdalla ero oli punaisella puolella jopa kymmenkertainen — 240 ja 24—, ja valkoisella puolella vieläkin suurempi — 179 ja 12. Tämä viittaa eri ikäpolvien erilaisen asennoitumisen ohella siihen, että maanviljelijäperheiden pojat olivat talvikuukausina vapaammat lähtemään taisteluihin kuin mikään muu väestöryhmä. Tätä olettamusta tukee se, että valkoisten puolen kaatuneista oli kaikkiaan lähes 40 % tilallisten poikia ja että punaistenkin kaatuneista 4,5 % oli tilallisten tai lohkotilallisten poikia. Punaisella puolella kaatuneiden varsinaisten torppareiden määrää täytyy pitää jopa hämmästyttävän pienenä, sillä maan kaikkiaan noin 55 000:sta torpparista kaatui punaisten rintamalla 24 — yksi kustakin kahdestatuhannesta. Vieläpä tilallisia, so. itse tilallisperheiden päämiehiä, kaatui punaisella puolella enemmän eli 34.

Muistaen, että tilastot eivät sano mitään varmaa eri yksilöiden ratkaisujen kohdalla, voidaan edellä olevan nojalla kuitenkin todeta, että maanvuokraajaväestön sotaan osallistumista osoittavat suhdeluvut ovat jääneet alemmiksi kuin mitä tämän väestön osuus maan koko väestöstä olisi edellyttänyt. Tämä viittaa maanvuokraajaväestön haluttomuuteen. Samoin on todettu, että maanvuokraajaväestöä oli valkoisella puolella lähes yhtä paljon kuin punaisellakin, mikä taas johtui ilmeisesti tämän väestön sosiaalisesta väliasemasta. Epävarmemmassa asemassa olleet ja erityisesti kartanoseutujen vuokraajat ovat kuitenkin asennoituneet selvemmin punaiselle, yhteiskuntajärjestyksen kumoamiseen tähtäävälle puolelle, mutta varmassa asemassa olleet valkoiselle puolelle. Sama sosiaalisen varmuuden ja epävarmuuden välinen suhde ilmeni sodassa muutenkin siinä, että ns. omistava väestö asettui pääosaltaan valkoiselle, omistamaton palkkatyöläisväestö punaiselle puolelle, sosiaalisesti turvattu yhteiskuntaa säilyttävälle, turvattomat sitä kumoamaan pyrkivälle puolelle.

Kaikki edellä esitetty torpparikysymyksen ja kansalaissodan keskinäistä suhdetta koskeva voidaankin tiivistää seuraavaan: torpparikysymyksellä ei ollut sodan syttymiseen eikä sen rintamajakoon käytännöllisesti katsoen mitään osuutta ja maanvuokraajaväestö itse pysytteli suureksi osaksi passiivisena tai asennoitui lähes yhtä runsaasti valkoiselle kuin punaisellekin puolelle. Torpparikysymyksen aivan ilmeisesti suurin

merkitys oli siinä, että vallankumousjohto luotti maanvuokraajaväestön tukeen kumouksen tielle lähtiessään. Mitä tulee myöhempiin väitteisiin torppariväestön osallistumisesta sotaan nimenomaan punaisella puolella, niin niillä on omat ymmärrettävät syynsä. Ensinnäkin vaalitulosten perusteella torppariväestöä pidettiin jo ennalta punaisena, toiseksi kansanvaltuuskunta joutui propagandansa takia suhteettoman voimakkaasti korostamaan torpparien asettumista punaiselle puolelle kun taas valkoisella puolella korostettiin talonpoikaisuutta, minkä lisäksi ulkopuolisten huomio kiintyi luonnollisesti eniten edellisen kesän lakkoseutujen alustalaisväestöön, jolloin myös näkyviä yksityistapauksia ruvettiin yleistämään.

B. RATKAISU TYNKÄEDUSKUNNASSA

1. Kansalaissodan synnyttämä tilannemuutos

Eduskunta kokoontui sodan jälkeen ensimmäiseen istuntoonsa toukokuun 15. päivänä. Mukana oli tällöin kuitenkin vain 96 kansanedustajaa eli vähemmän kuin puolet kaikista. Vasemmiston penkeillä istui Matti Paasivuori yksinään. Yhteensä 56 sosiaalidemokraattista kansanedustajaa oli prokuraattori määrännyt vangittaviksi syytettyinä valtiopetoksesta ja muut 35 olivat joko jo vangittuina tai saaneet surmansa taikka muuten estyneet tulemasta. Seuraavalla viikolla, 21. 5., Paasivuori sai seurakseen Santeri Louhelaisen ja juhannuksen jälkeen 27. 6. saapui eduskuntaan sosiaalidemokraattien kolmas mies, Albin Koponen. Näistä Paasivuori edusti Viipurin läänin läntistä ja molemmat muut Kuopion läänin itäistä vaalipiiriä. Porvarillisista puuttuivat nuorsuomalainen Antti Mikkola ja vanhasuomalainen Ernst Saari, jotka olivat saaneet surmansa sodan aikana. Kun heidän varamiehensä kuitenkin tulivat pian mukaan, oli eduskunnassa juhannukseen saakka kahta ja myöhemmin kolmea sosiaalidemokraattia vastassa 108 porvarillista kansanedustajaa.¹

Se eduskunta, joka joutui sodan jälkeen jatkamaan torpparikysymyksen lainsäädännöllistä käsittelyä, oli täten lähes puhtaasti porvarillinen »tynkäeduskunta». Se oli siten toisaalta vajaalukuinen ja toisaalta se edusti vain toista puolta kansasta. Kun edessä kuitenkin oli torpparilainsäädännön ohella useita muita kauaskantoisia lainsäädäntötehtäviä — mm. hallitusmuotokysymys — ja kun eduskunta lisäksi marraskuun 15. päivän päätöksen nojalla edusti korkeinta valtiovaltaa maassa, heräsi kysymys, voiko tällainen tynkäeduskunta täyttää täysilukuisen eduskunnan paikan. Kysymys ei ollut muodollisesta laillisuudesta, sillä eduskunnalle ei ollut säädetty mitään vähintä päätösvaltaisuusmäärää. Sen si-

¹ II VP 1917, Ptk., ss. 1071, 1072, 1095, 1109, 1122, 1165, 1423, 1435. Seuraavan vuoden tammikuussa oli sosiaalidemokraattien määrä varamiesten ansiosta jo noussut kahdeksaan, mutta Koponen ja Louhelainen olivat joutuneet jäämään pois. VP 1918, Ptk., ss. 1—4, 335, 378.

jaan oli kysymys vajaalukuisen eduskunnan mahdollisuuksista tehdä kes-
täviä päätöksiä sekä tynkäeduskunnan poliittisesta tarkoituksenmukai-
suudesta.

Asiaa oli julkisuudessa käsitelty jo aikaisemmin. Huhtikuun 17. päi-
vänä eli välittömästi Helsingin valtauksen jälkeen oli Hufvudstadsbladet
arvioinut, että neljä viidesosaa sosiaalidemokraattisista edustajista tulisi
jäämään pois eduskunnasta. Lehden mielestä tämä oli kuitenkin vain
eduksi, koska valtiopäivätyö siten helpottuisi entisestään. Myöhemmin-
kin lehti korosti sitä, että joidenkin kansanedustajien poissaolo ei aseta
estettä eduskunnan toimikelpoisuudelle. Nyt tarvitaan työtä ja toimin-
taa, eikä sellaista kuukausien odottelua ja ihmettelyä, mitä uudet vaalit
merkitsisivät, varsinkin kun sosialistit ovat omasta syystään menettäneet
edustaja-oikeutensa, lehti kirjoitti.²

Poliittinen keskusta piti uusia vaaleja tarpeellisina, mutta katsoi kui-
tenkin, että ennen niitä oli eräitä kiireellisimpiä asioita saatava pois
päiväjärjestyksestä. Näihin kiireellisimpiin tehtäviin mm. K. J. Ståhl-
berg ei sisällyttänyt torpparikysymyksen ratkaisua, mutta sen sijaan
painovapauslain, jotta sananvapauden väärinkäyttö voitaisiin ehkäistä
ja oikea käyttö turvata. Vain liberaalinen Dagens Press muisti Hufvud-
stadsbladetia vastaan polemisoidessaan torpparivapautuksen ja vaati sen
kiirehtimistä.³

Ajan ehdottomasti eniten julkista huomiota puoleensa vetänyt ky-
symys oli hallitusmuotokiista, johon liittyi — vaikkakin vaimeampana
— vaatimus yksikamarijärjestelmän muuttamisesta kaksikamariseksi si-
ten, että mm. maanomistajat olisivat saaneet erityisedustuksensa. Tasa-
valtalaisten taholla tämä kaikki tulkittiin taantumuksellisuudeksi, joka
tahtoi vastustaa nimenomaan kaikkia tarpeellisimpiäkin sosiaalisia uudis-
tuksia. Santeri Alkio ilmaisi ajatuksensa jo otsikossaan »Bolshevikki-
vallastako ruotsalaisporvarilliseen luokkavaltaan».⁴

Koska sosiaalidemokraattinen lehdistö oli tässä vaiheessa käytännöl-
lisesti katsoen täysin vaiennettu, ei se voinut osallistua tähän keskuste-
luunkaan. Vasemmiston kanta tuli kuitenkin selvästi esille Suomen So-
sialidemokraatin välittömästi takavarikointiin joutuneessa näytenu-
rossa, jossa Väinö Tanner kirjoitti asiasta otsikolla »Eduskunnan hajaan-
nuttava — uudet vaalit toimitettava». Tanner viittasi edellisen syksyn
eduskuntavaaleihin, joissa sekä sosialisteilla että porvarillisilla oli ollut
selvät luokkatunnukset. Kun nyt toinen puoli oli poissa, oli jäljellä puh-

² Hufvudstadsbladet 17. 4. (extra), 4. 5. ja 15. 5. 1918.

³ Helsingin Sanomat 18. 4. 1918; Dagens Press 4. 5. ja 10. 5. 1918.

⁴ Helsingin Sanomat 16. 4. ja 12. 5. 1918; Uusi Suometar 4. 5. 1918, Ilkka 15. 5.
1918.

das porvarillinen luokkaeduskunta. On ymmärrettävää, Tanner jatkoi, että porvaristo haluaa jättää tämän luokkaeduskunnan ratkaistavaksi sellaiset asiat, joista on vaikea päästä yksimielisyyteen koko kansaa edustavassa eduskunnassa, mutta jos sellaiset kysymykset nyt ratkaistaan, ratkaisut tulevat olemaan luokkaratkaisuja, jotka saavat heti luokkavihan vastaan.⁵

Tynkäeduskunnan pätevyys tuli esille myös heti toukokuun 15. päivän istunnossa. Suomettarelainen kirkkoherra Päivänsalo vaati uusien vaalien toimittamista ja lupasi seuraavassa istunnossa tarkemmin perustella vaatimustaan. Nuorsuomalainen Snellman yhtyi häneen, mutta Ståhlberg ilmoitti olevansa toista mieltä. Ilmeisesti myöskin Päivänsalo saatiin välillä taipumaan, koska hän ei lupauksestaan huolimatta uudistanut vaatimustaan.⁶ Kolme päivää myöhemmin Matti Paasivuori totesi puheenvuorossaan eduskunnan muuttuneen luokkaeduskunnaksi, mutta ruotsalaisen puolueen kirkkoherra Bäck iski kohta vastaan ilmaisten syvän valituksensa sen johdosta, että Paasivuoren oli sallittu ottaa paikkansa valtiopäivillä. Hän kehoittikin Paasivuorta välittömästi, jo samana päivänä jättämään eduskunnan. Kun Paasivuori ei lähtenyt, saneli Bäck vielä samana iltana pidetyssä uudessa täysistunnossa pöytäkirjaan vastalauseensa sen johdosta, että Paasivuoren oli sallittu osallistua äänestykseen, minkä johdosta Paasivuori vastasi, että hänet oli aikanaan vangittu, mutta myös vapautettu.⁷ Tämä yhteenotto jäikin sitten viimeiseksi, ja eduskunta jatkoi työtään »puolikaseduskuntana».⁸

Tynkäeduskunnan »luokkaluonne» oli selvä sikäli, että siitä puuttui luokkapuolueena tyypillisen sosiaalidemokraattisen puolueen edustus lähes kokonaan. Samoin kuvastuu sen luokkaluonne oheisesta taulukosta, josta voi helposti nähdä eduskunnan ammatillisen ja opillisen jakautumisen siirtyneen voimakkaasti ns. porvarilliseen suuntaan. Työmiehet ja torpparit olivat jääneet lähes tyystin pois, kun taas akateemisesti koulutettujen henkilöiden määrä oli pysynyt miltei ennallaan. Erittäin suuri vähennys oli tapahtunut myös sosiaalidemokraateille ominaisissa sanomalehtimiesten ja puoluetoimitsijain ryhmissä; viimeksi mainittua edusti enää vain Matti Paasivuori. Erityisesti on merkille pantavaa se,

⁵ Suomen Sosialidemokraatti 6. 5. 1918. Huomattakoon, että myös sosialistit itse olivat edellisenä syksynä julistaneet vajaalukuisen ns. Mannerin eduskunnan (28. 9.) päätösvaltaiseksi.

⁶ II VP 1918, Ptk., s. 1078. Jonkinlaista tyytymättömyyttä näyttää Päivänsalo kuitenkin tunteneen myöhemminkin, esim. s. 1163.

⁷ Em. ptk., s. 1104, 1107.

⁸ Tätä nimitystä käytti mm. Tanner seuraavana talvena. *Tanner*, Itsenäisen Suomen arkea, ss. 44—. Tynkäeduskunnan pätevyydestä ks. myös *Paasivirta*, Suomi vuonna 1918, ss. 247—.

Ammatti- tai oppiala:	Puoluekanta					Yhteensä		
	dem.	sos. mal.	suo- liitt.	maal. suom. sal.	nuor- ruot- kans. puol.	ennen sodan	jälkeen	
lainoppinut	1	2	—	6/5	7	—	16	14
teologi	—	6	2	1	4	—	13	13
agronomi	—	1	3	3	—	1	8	8
fil. maist. tai vastaava	2	4	1	1/2	2	—	10	9
fil. tri	1	4	1	3	1	—	10	9
kansakoulunopettaja	5	1	2	2	—	—	10	5
virka- tai toimihenkilö	6	—	—	—	—	—	6	—
sanomalehdentoimittaja	17	—	3	1	2	—	23	6
puolue-toimitsija	10	—	—	—	—	—	10	1
maanviljelijä	7	14	12	6	3	3	45	38
torppari, torpan poika	4	—	—	—	—	1	5	1
ammattityömies	27	—	—	—	—	—	27	2
muu työmies	6	—	1	—	—	—	7	1
muut	6	—	1	1	2	—	10	4
Yhteensä	92	32	26	24	21	5	200	111

että pelkästään lainoppineet ja teologisen koulutuksen saaneet käsittivät neljänneksen koko tynkäeduskunnasta.

Mitä tulee maan eri osien edustuksen vähenemiseen, niin se oli suhteellisesti suurin kolmessa lounaisessa läänissä eli juuri tärkeimmillä torpparialueilla, jotka olivat menettäneet kaikki 41 sosiaalidemokraattista edustajaansa. Jäljellä oli 37 porvarillista edustajaa, joiden joukossa ei ollut yhtään maalaisliittolaistakaan, tynkäeduskunnan vasemmistoa. Hämeen läänin 22 edustajasta oli jäljellä vain kahdeksan.

2. Maatalousvaliokunnan mietintö

Aikaisemmin kerrotulla tavalla eduskunnan maatalousvaliokunta oli jo joulukuun alkupuoliskolla ryhtynyt käsittelemään torpparien itsenäis-

⁹ Taulukko laadittu valtiopäiväpöytäkirjojen rekisteritietojen mukaan. Virka- ja toimihenkilöihin on luettu mm. rautatieläiset. »Muut» sosiaalidemokraatit olivat kolme sanomalehdentoimittajan rouvaa, kaksi muuta rouvaa ja yksi huvilanomistaja. Porvarillisiin »muihin» on luettu talonmistaja (ml.), rouva (ns.), neiti ja lautamies (r.). Mikäli samalla henkilöllä on ollut kaksi eri ryhmään kuuluvaa oppiarvoa tai ammattia, on taulukossa ylempänä oleva voittanut alempana olevan. Nuorsuomalaisten kohdalla on vinoviivoin merkityn muutoksen aiheuttanut se, että sodan jälkeen tuli Antti Mikolan tilalle Helena Brander.

tämiskysymystä lähinnä Kyösti Haatajan aloitteen pohjalta. Vaikka joululoma olikin tullut väliin, oli valiokunta ennen kansalaissodan puhkeamista ennättänyt pitää kaikkiaan kolmetoista torpparilakia käsittelevää kokousta. Sodan syttyessä oli ensimmäinen lukeminen valiokunnassa jo saatu päätökseen, minkä lisäksi oli jo ennätetty asettaa erityinen jaosto laatimaan pykäläkohtaista ehdotusta.

Sodan puhjettua valiokunnan normaali työskentely keskeytyi kuten muukin eduskuntatyö. Valiokunnan sosiaalidemokraattisia jäseniä ei torpparilain eduskuntavalmistelu enää kansanvaltuuskunnan torpparilain jälkeen kiinnostanut. Porvarilliset jäsenet taas joutuivat piileskelemään punaisten hallitsemassa pääkaupungissa. Kaikesta huolimatta Kyösti Haataja kertoo jo pari viikkoa sodan puhkeamisen jälkeen ryhtyneensä yksikseenä jatkamaan valiokunnan työtä. Hän kertoo saaneensa myös muut valiokunnan porvarilliset jäsenet sodan aikana kolme kertaa kokoon Helsingissä. Useampaa kertaa he eivät uskaltaneet ilmitulovaaran takia kokoontua, mutta näissäkin neuvotteluissa voitiin keskustella eräistä yksityiskohdista. Tällä tavoin Haataja joutui normaalista toiminnasta suljettuna keskittymään tähän kysymykseen, jonka kanssa hän oli edellisten vuosien mittaan ollut enemmän tekemisissä kuin kaiketi kukaan muu. »Se rauhallinen, hiljaisuudessa tapahtunut työ lakiehdotuksen edelleen kehittämiseksi, jonka kapina teki mahdolliseksi, oli erittäin tarpeellinen», Haataja kertoo. »Keskustelu valiokunnassa oli tuonut esille joukon uusia näkökohtia, jotka huomioon ottaen lakiehdotusta täytyi muodostella. Tämä muodostelu johti uusiin kysymyksiin, jotka olivat osaksi asiallisia, osaksi menettelytapaa koskevia ja jotka rauhassa ja vähitellen harkittuina ja kypsennettyinä voitiin saada lakiehdotusta täydentämään.»¹⁰

Eduskunnan kokoonnuttua kokoontui myös maatalousvaliokunta ensimmäiseen sodan jälkeiseen istuntoonsa toukokuun 17. päivänä. Valiokunta oli edelleen jaettuna kahteen osastoon, joista I osasto oli määrätty käsittelemään maanvuokrausta koskevia kysymyksiä. Valiokuntaan ennen sotaa kuuluneet sosiaalidemokraatit olivat kaikki poissa; heistä tuli muutamaa päivää myöhemmin mukaan Santeri Louhelainen, mutta hänkin kuului valiokunnan II osastoon eikä siten joutunut lainkaan käsittelemään torpparilunastuslakia valiokunnassa. Porvarillisista olivat edelleen mukana I osaston jäsenet Pullinen, Haataja, Vekara, K. E. Linna, Vuorimaa, von Rettig ja Leinonen, minkä lisäksi osastoa täydennettiin välittömästi niin, että siihen valittiin II osaston jäsenistä Sjösted-Jussila, Vanhala, Salovaara, Sinkko, Hedberg, Tåg ja Relander. Puheenjohtaja-

¹⁰ Uusi Suomi 18. 10. 1928.

na toimi edelleen Pullinen ja varapuheenjohtajaksi valittiin Mäen tilalle Relander. Valiokunnan työskentelyyn osallistuivat säännöllisesti vain Pullinen, Haataja, Linna, von Rettig, Sjösted-Jussila, Tåg ja Vekara. Valiokunnan ainoa torpparijäsen, kansanpuolueen Taavetti Heimonen oli täydennettäessäkin edelleen jätetty II osastoon.¹¹

Sodan aikana tapahtuneiden epävirallisten kosketusten lisäksi olivat tammikuussa asetetun jaoston porvarilliset jäsenet Pullinen, Haataja ja Linna jo käsitelleet lakiehdotusta ja laatineet siitä oman ehdotuksensa valiokunnan mietinnöksi. Vielä ennen toukokuun loppua valiokunta koontui seitsemän kertaa, ja sama tiivis tahti jatkui kesäkuun puolella. Kesäkuun 14. päivänä valiokunta sai mietintönsä lopullisessa muodossa päätökseen, ja jo saman päivän iltaistunnossa se jätettiin eduskuntaan ensimmäistä täysistuntokäsittelyä varten.¹² Sota-ajan mukaan valiokunta oli täten kypsyttelyt lakiehdotusta kaikkiaan muutaman päivän yli puoli vuotta.

Tästä kaikesta huolimatta maatalousvaliokunnan mietintöä täytyy pitää pääosaltaan Haatajan työnä. Hallituksen tammikuussa antama esitys oli Haatajan mielestä riittämätön ja pelkästään siitä syystä, että sitä laadittaessa oli syrjäytetty sekä maanvuokrakomitean mietintö että muut laajapohjaisemmat keskustelut. Hallituksen esitys oli myös suppeudessaan riittämätön, sillä se käsitti vain 27 pykälää, kun sen sijaan jo maanvuokrakomitean mietinnössä oli ollut 41 pykälää ja lopullinen laki tuli käsittämään 77 pykälää. Punaista valtaa piileskellessään Haataja ryhtyi-kin laatimaan täydellistä ehdotusta maatalousvaliokunnan mietinnöksi, ja koska hänen papereissaan on säilynyt luonnos,¹³ josta valiokunnan painettu mietintö poikkeaa huomattavan vähän, on häntä pidettävä mietinnön päätekijänä. Samaan viittaa se, että Haataja kertoo ryhtyneensä laatimaan myös mietinnön perusteluja. Nämä perustelut ovat todella sellaiset, että niitä on vaikea kuvitella kenenkään muun kuin Haatajan aikaan saamiksi. Kun hallituksen esityksessä oli perusteluja vain seitsemän sivua, tuli maatalousvaliokunnan mietintöön pelkästään yleisiä perusteluja 35 sivua ja lisäksi pykäläkohtaisia saman verran, kaikkiaan kymmenen kertaa se määrä, mikä hallituksen esitykseen sisältyi. Yleisperusteluihin liittyi samalla tilastollinen selvitys maanvuokraolojen viimeisimmästä kehityksestä.

On luonnollista, että Haatajan periaatepohja oli vanhasuomalainen

¹¹ Valiokunnan jäsenistä ks. II VP 1917, Ptk., s. 290, 385, 424, 112; II VP 1917, Asiak. III, HE N:o 41, Mtvkm., s. 96; Maatalousvaliokunnan ptk. 17. 5. 1918, Eduskunnan kirjasto.

¹² Em. maatalousvaliokunnan asiakirjat. Eduskunnan kirjasto; Em. mtvkm., s. 96. Valiokunnan mietintö on päivätty 13. päivälle, mutta se tarkistettiin lopullisesti 14. 6.

¹³ Haatajan kok. OMA.

sosiaalireformi. Yhtä luonnollista on, että maatalousvaliokunnan mietintö oli eri näkökantoja yhdistävän sovittelun tulos. Mutta kun valiokunnan mietintö noudattaa pääpiirteissään Haatajan luonnosta ja kun Haataja myös myöhemmin kannatti mietintöä niissäkin kohdin, missä se poikkesi vanhasuomalaisien vaatimuksista, on ilmeistä, että hän oli jo täysin omaksunut uuden linjan. Maanvuokrakomitean puheenjohtajana toiminut A. Osw. Kairamo valitti kirjjeessään H. G. Paloheimolle, että Haataja jo »enemmän turmelee kuin hyödyttää» torppariasiassa.¹⁴ Varmaan yksi Kairamon paheksumista aiheuttanut seikka oli se, että hallituksen esityksen ja valiokunnassa tammi—joulukuulla käydyin keskustelun mukaisesti maatalousvaliokunnan mietinnöstä jäi pois se 2 §, jonka puolesta vanhasuomalaiset olivat taistelleet kaksilla valtiopäivillä, 1913 ja 1914. Haatajan itsensä syksyllä jättämään esitykseen kyseiset poikkeusmääräykset olivat vielä sisältyneet.

Kokonaan uutta maatalousvaliokunnan mietinnössä oli sen 71 § eli ns. punakaartilaispykälä, joka rajoitti kapinaan osallistuneiden maanvuokraajien lunastusoikeutta. Luonnollisista syistä sitä ei voinut olla ennen kansalaissotaa tehdyissä esityksissä, mutta sitä ei ollut myöskään vielä Haatajan luonnoksessa; se tuli mukaan vasta keväällä.

Valiokunnan toimintaa muistellessaan Haataja toteaa, että jo laaditun valmiin mietintöehdotuksen pohjalla valiokuntakäsittely tapahtui nopeasti, mihin lisäksi vaikutti se, että »kapina oli kypsytännyt mieliä monessa kohdassa, joissa aikaisemmin oli ollut huomattavaakin erimielisyyttä». Haatajan kertoman mukaan myös von Rettig oli tuonut mukanaan oman ruotsinkielisen ehdotuksensa, jota käsitellyssä samalla seurattiin, mutta valiokunnan papereissa ei ole mitään mainintaa tällaisesta ehdotuksesta. Missään tapauksessa ei von Rettig näytä edustaneen muusta valiokunnasta poikennutta kantaa eikä hän myöhemmässä eduskuntakäsittelyssä enää edes käyttänyt yhtään puheenvuoroa koko lakiehdotuksesta. Maatalousvaliokunnan torpparilakimietintö olikin erikoisuus sikäli, että se todella oli yksimielinen; siihen ei liittynyt yhtään vastalauseita, mikä porvarillisen tynkäeduskunnankin aikana oli harvinaista. Haatajan kertoman mukaan valiokunnan jäsenten hartaana pyrkimyksenä olikin ollut löytää kaikkia tyydyttävä sovitteluratkaisu.¹⁵

¹⁴ Kairamon kirje Paloheimolle 7. 6. 1918. Ks. myös Gebhardin kirje Kairamolle 8. 3. 1919. A. Osw. Kairamon kok., kansiot 7 ja 19. VA.

¹⁵ Uusi Suomi 18. 10. 1928; II VP 1917, Ptk. s. 1367.

3. Maanomistajaliberalistien viimeinen vetoamus

Miltei välittömästi kokoontumisensa jälkeen eduskunta oli valtuuttanut senaatin silloisen puheenjohtajan, P. E. Svinhufvudin käyttämään korkeinta valtiovaltaa. Kun Svinhufvud näin oli siirtynyt valtionhoitajaksi, merkitsi se käytännössä hänen hallituksensa hajoamista. Uuden hallituksen — joksi senaattia tästä lähtien nimitettiin — muodosti J. K. Paasikivi siten, että hän vain lisäsi Svinhufvudin hallitukseen joitakin uusia miehiä. Itse hallituksen pohja säilyi täysin ennallaan ja siten kaikkia vanhoja porvarillisia puolueita edustavana. Tynkæeduskunnassa edustetuista porvarillisista puolueista siitä puuttui vain kansanpuolue.¹⁶

Kesäkuun 12. päivänä Paasikivi toi eduskuntaan monarkistisen hallitusmuotoesityksen ja esitti samalla hallituksensa ohjelman. Paasikivi sanoi hallituksensa pyrkivän toteuttamaan Svinhufvudin marraskuussa antamaa ohjelmaa. Torpparikysymyksestä Svinhufvudin ohjelmassa oli kuitenkin ollut vain suppea yleismaininta, jota Paasikivi nyt laajensi. »Kokemus on jälleen osoittanut todeksi sen, mitä historia kaikkialla jo ennen on todistanut, nimittäin, että valtion lujin perustus on maata omistavassa kansanluokassa», sanoi Paasikivi kansalaissotaan viitaten. Yhteiskunnallisen rauhan palauttamiseksi ja yhteiskunnan perustusten lujittamiseksi olikin tästä syystä pyrittävä lisäämään maataomistavan väestön määrää ja vahvistamaan sen taloudellista asemaa.¹⁷ Näistä pyrkimyksistä edellinen tarkoitti ilman muuta vuokraviljelmien itsenäistämistä, mutta jälkimmäinen koski nimenomaan maanomistajien etuja. Paasikivi tosin mainitsi tässä yhteydessä vain yleiset rasitukset, tullit ja verot, mutta todellisuudessa vuokraviljelmien itsenäistäminen jos mikäkin juuri maanomistajien etuja. Ennen kansalaissotaa oli maanomistuksen edustus valtiopäivillä joutunut taistelemaan tässä asiassa sosiaalidemokraatteja vastaan, mutta nyt sosiaalidemokraatit olivat pois pelistä. Kun maatalousvaliokunnan päälinjat kuitenkin oli lyöty lukkoon jo ennen sotaa, oli sodan aiheuttamasta porvarillisten yksimielisyydestäkin huolimatta odotettavissa, että maanomistajapiirit pyrkisivät voimakkaasti taistelemaan etujensa puolesta. Ristiriita sovittelevan maatalousvaliokunnan mietinnön ja konservatiivisen maanomistajanäkemyksen välillä tulikin esille jo kohta ensimmäisessä käsittelyssä.

Maatalousvaliokunnan mietintö jätettiin eduskunnalle edellä kerrotun mukaisesti 14. 6. ja otettiin ensimmäiseen täysistuntokäsittelyyn 18. 6. Tällöin oli eduskunnan jäsenille kuitenkin jaettu myös nelisivuinen lehtinen, jonka otsikkona oli »Torpparikysymys». Lehtinen oli eräiden

¹⁶ II VP 1917, Ptk., s. 1106—1108.

¹⁷ Em. ptk., s. 1243.

nimeltä mainitsemattomien eteläsuomalaisten suurviljelijöiden kokouksiin 11. 5. ja 30. 5. hyväksymä.¹⁸ Todellisuudessa se kaiketi oli Harald Neoviuksen laatima, koska se oli miltei sanatarkasti sama, minkä Neovius julkaisi Hufvudstadsbladetissa toukokuun alussa.¹⁹

Tässä maanomistajien lausunnossa todettiin väärinkäsitykseksi se, että maanvuokrajärjestelmä sinänsä olisi jokin valitettava epäkohta; maan vuokraaminenhan oli vain keino päästä ilman suurta pääomaa itsenäisen maanviljelyksen harjoittajaksi. Torppari voi elää ahtaissa oloissa kuten voidaan elää millä muulla alalla tahansa, mutta sellainen käsitys on täysin väärä, että torpparit olisivat niin huonossa asemassa, että täytyisi puhua torppien »vapaaksiostamisesta», ikään kuin olisi kysymyksessä jonkinlainen orjuus. Päinvastoin torpparilla oli kaikki mahdollisuudet elää vapaana, ja esim. Hämeessä on lukuisia torppia, joissa on 30—40 hehtaaria viljeltyä, kymmeniä nautoja sekä renkejä. Koko torpparikysymys on syntynyt vain poliittisten puolueiden kilpailusta koota ääniä.

Lausunnossa viitattiin samaan yhteiskunnan lujittamistarpeeseen, mihin Paasikivikin ohjelmapuheessaan viittasi. »Mutta samaan aikaan kuin tahdotaan puolustaa voimassa olevaa yhteiskuntaa, ollaan valmiita loukkaamaan yksityisen omistusoikeuden pyhyyttä; toisin sanoen purkamaan yhteiskuntarakennuksen perusteita.» Ja vaikka haluttaisiinkin luoda pienporvaristoa sosialismia vastaan, on se maanomistajien mielivaltaista ja epätasaista verottamista, jos torpat pakkolunastetaan alihintaan.

Ei voida kieltää, etteivätkö lausunnon antajat olisi olleet näin sanoessaan oikeassa, mutta sen sijaan he eivät olleet tajunneet asian ydintä väittäessään, että suurin vika oli vuoden 1909 asetuksessa. Jos se kumotaan ja sijaan astuu »uusi vapaamieliseen henkeen laadittu maanvuokralaki, jossa täysivaltaisten kansalaisten vapaa sopimusoikeus pidetään kunniaissa», saattaa kehitys jatkaa luonnollista kulkuaan eikä irtisanomisia tarvitse pelätä, arveltiin lausunnossa. Tällöin unohdettiin se, että vuoden 1909 asetus olikin juuri tarkoitettu vuokramiesten suojaksi sitä sopimusvapautta vastaan, jonka vallitessa toimeentulonsa puolesta turvattu maanomistaja saattoi sanella ehdot toimeentuloaan etsivälle torpanhakkijalle. Joka tapauksessa kyseiset maanomistajat katsoivat, että eduskunnan oli jäätävä odottamaan kokonaan uutta esitystä torpparikysymyksen ratkaisemiseksi ja että tässä esityksessä oli vältettävä pakkolunastusta. Kysymys oli vain siitä, saisiko tämä vaatimus riittävästi kannatusta tul-lakseen tynkäeduskunnan päätökseksi.

¹⁸ Torpparikysymys; Em. ptk., s. 1356. Kokousten päivämäärät mainittu mm. Nuuttjärven kartanon arkistossa olevissa papereissa.

¹⁹ Hufvudstadsbladet 9. 5. 1918.

4. Lakichdotuksen täysistuntokäsittely

Kesäkuun 18. päivän iltana oltiin siis vihdoinkin päästy niin pitkälle, että lunastuslaissa päästiin eduskunnassa ensimmäiseen täysistuntokäsittelyyn.²⁰ Keskustelun aloitti senaattori Pehkonen, joka mm. totesi, että edellä selostettu maanomistajain lausunto osoitti juuri sitä egoismia, joka pakotti lainsäätäjän sellaiseen, mikä muuten ei olisi ollut tarpeen. Pehkonen käsityksen mukaan maatalousvaliokuntakin oli ollut liian vapaa-mielinen, kun se oli luopunut siitä hallituksen esityksen kategorisesta määräyksestä, jonka mukaan kaikki vuokratilajelmät oli itsenäistettävä.

Haataja totesi, että kysymys oli arka, koska se koski yksityistä omistusoikeutta. Maanomistajatkin olivat kuitenkin »joitakin soraääniä» — so. edellä mainitun suurviljelijäin kirjelmän kaltaisia — lukuunottamatta tajunneet reformin välttämättömyyden. Haataja viittasi myös käytyyn kansalaissotaan, jossa torppariluokka oli »suurelta osalta ollut taistelemassa yhteiskuntaa koossapitäviä voimia vastaan». Tämä oli Haatajan mielestä ymmärrettävääkin, sillä niin kauan kuin torppareita ei ollut siirretty omistavien luokkien puolelle, he olivat niitä vastaan. Tämän olivat vallankumousta suunnitelleet sosiaalidemokraatit tajunneet, kun he olivat vuosia ajaneet sellaista torppariohjelmaa, jonka jo etukäteen tiesivät mahdottomaksi, ja siten estäneet torppareita itsenäistymästä aikaisemmin. Nyt oli porvarillisilla ryhmillä ehkä milloinkaan uudistumaton tilaisuus saada alkuun torpparien siirtyminen omistavien luokkien puolelle.

Vapaaherra R. A. Wrede puolestaan kertoi tuntevansa sellaisiakin entisiä torppareita, jotka itsenäistymisestään huolimatta olivat osallistuneet kapinaan. Mikään ei siis todistanut, että torpparit itsenäistyttyään ja toisenlaisia vastuksia koettuaan olisivat tyytyväisempiä. Wrede puolusti jyrkästi omistusoikeuden loukkaamattomuutta. Maatalousvaliokunnan mietintö oli hänestä kelpaamaton, mutta hän ei kuitenkaan tahtonut ehdottaa sitä suoralta kädeltä hylättäväksi, koska oli ainakin teoriassa vielä mahdollista, että se paranisi suuressa valiokunnassa.

Entinen maanvuokratomitean puheenjohtaja A. Osw. Kairamo myönsi, että maanomistajan oikeus ei saa olla esteenä välttämättömille uudistuksille, mutta jos yksityiseen omistusoikeuteen kajottiin, se sai tapahtua vain täyttä korvausta vastaan. Maatalousvaliokunnan mietinnössä oli niin paljon heikkouksia, että Kairamo pidätti itselleen oikeuden myöhemmin tarpeen vaatiessa äänestää sitä vastaan.

Suomettarelainen vuorineuvos Lagerlöf puhui kaikkea tilanteen hyväksikäyttämistä vastaan: »Harva se päivä kuulee eduskunnassa lausun-

²⁰ Em. ptk., ss. 1355—, 1384—.

toja, jotka lähtevät siitä edellytyksestä, että eduskunnalla... on oikeus säätää lakeja ja määrätä kansalaisten suhteista, oikeudesta ja omaisuudesta miten eduskunta tahtoo, kun vain säädetyt muodot vaarin otetaan ja tarpeelliset määräenemmistöt tavalla tai toisella saadaan kokoon». Maatalousvaliokunnan mietintö oli rakennettu niin väärille oikeusperusteille, että sitä ei suuri valiokuntakaan voinut korjata. Sen tähden oli saatava hallitukselta kokonaan uusi esitys.

Nuorsuomalainen maatalousvaliokunnan jäsen K. E. Linna piti tässä yhteydessä ensimmäisen eli neitsytpuheensa eduskunnassa. Hän katsoi kapinan todistaneen oikeiksi ne taloustieteen tutkijoiden väitteet, joiden mukaan yhteiskunnan terve kehitys edellytti, että vähintään puolet maa-seudun asukkaista omisti omaa maata, koska silloin kansallisvarallisuus jakautui tasaisemmin ja yhteiskuntaa koossa pitävä väestö lisääntyi. Kaikesta huolimatta torpparit olivat yhtyneet epäillen kapinaan ja siitä jyrkästi kieltäytyneetkin. Linna katsoi, että kapinan yhtenä aiheuttajana oli ollut elintarvikepula, joka taas puolestaan oli ainakin osittain torpparijärjestelmään liittyneen heikon viljelyn syytä. Pakkolainsäädäntöä Linna piti välttämättömänä, koska muuten asia pysyisi jatkuvasti päiväjärjestyksessä. Suomettarelainen kansakoulunopettaja Walkama arveli, että uudistuksen aikaisempi toimeenpano olisi »lyönyt jalat alta» kapinalta torppariväestön keskuudessa, mutta hän muistutti samalla, että torppareita ja torpanpoikia oli ollut myös vapautustaistelijoissa.

Kaikkiaan käytettiin ensimmäisessä käsittelyssä 36 puheenvuoroa, näistä vanhasuomalaisen 15, maalaisliittolaisten 7, nuorsuomalaisen 6, kansanpuolueen 5 ja ruotsalaisen kansanpuolueen 3. Muut puolueyhmittymät olivat suurin piirtein yhtenäiset, mutta vanhasuomalaisen mieliteet menivät hyvinkin paljon ristiin, kuten edellä selostetut Haatajan, Kairamon ja Lagerlöfin puheenvuorot osoittavat.

Suuri valiokunta käsitteli lakiehdotuksen nopeasti ja sai oman mietintönsä valmiiksi jo heinäkuun 6. päivänä. Haataja kertoo, että eräiden edustajien valiokunnassa pelkästään sotkemishalusta tekemät ehdotukset hylättiin huutoäänestyksellä ilman keskustelua. Mitään Wreden toivomia asiallisia muutoksia ei lakiin tehty, vaikka muodollisia pykälien keskinäistä järjestystä tai yhdistämistä koskevia muutoksia tehtiinkin. Varsinaista uutta suuren valiokunnan mietinnössä oli ainoastaan Lagerlöfin vastalause, joka koski lunastushinnan määrittelyä. Ella Tavastähden kannattamana hän lisäksi ehdotti ns. punakaartilaispykälän poistamista.²¹

Lakiehdotuksen toinen käsittely alkoi 9. 7.²² Tällöin vanhasuomalai-

²¹ II VP 1917, Asiak. III. HE N:o 41, Svkm.; Uusi Suomi 18. 10. 1928.

²² Em. ptk., ss. 1542—43, 1549—.

nen K. R. Häkkinen puuttui taas siihen, kuinka luotettava lääke törpparireformi olisi maaseutuväestön »punatautia» vastaan. Epäilystensä tueksi hän vetosi tietoihin, joiden mukaan Yläneen punakaartissa oli ollut mukana 120 palstatilallista.²³ Samaa epäili Schybergson, joka arveli, että kun torppareita nyt palkittaisiin heidän osallistumisestaan kappinaan, he tulisivat vaatimaan yhä enemmän etuja. Sen sijaan Schybergson katsoi, että koska punakapina tuskin heti toistuisi, myös omistusoikeutta loukkaavan torpparireformin tarvetta ei enää ollut. Kairamo yhtyi Schybergssoniin siinä, että »erityiset lahjat ja edut» saattaisivat vain synnyttää uusia vaatimuksia.

Itse Yläneeltä oleva vanhasuomalainen maanviljelijä Onni Rantasalo korjasi Häkkisen tietoa. Hän selitti, että ne sata pientilallista, jotka Yläneellä oli luettu punaisiksi, olivat todellisuudessa entisten torpparien poikia ja lisäksi monet poissa kotoaan.²⁴ Se taas, että kaksi varakasta suuremman tilan omistajaa Yläneen kirkonkylästä oli ollut punaisten mukana, ei soveltunut esimerkiksi enempää torpparireformin puolesta kuin sitä vastaan. Sen sijaan Rantasalo katsoi Yläneen vaalitulosten osoittavan, että sitä mukaa kuin torppareista oli tehty itsenäisiä pientilallisia, sosialistien kannatus oli vähentynyt.

Haataja yhtyi jälleen siihen, että reformi vähentäisi yhteiskunnanvastaista sosialismia maanvuokraajien keskuudessa, mutta hän tarkastelee asiaa ilmeisen realistisesti. »En minä usko», hän sanoi, »että sellainen oppi, jota on vuosikymmenien kuluessa sillä tavalla istutettu, kuin meillä on tehty, tällaisten toimenpiteiden kautta vielä ilman muuta lähtee. Sen lähdeittäminen niistä (so. vuokramiehistä) vaatii pitempiaikaista työtä, jossa tämä niitten maanomistajaluokkaan saattaminen on yhtenä tärkeänä tekijänä.» Myös nuorsuomalainen Ahmavaara epäili sitä, että reformi ikään kuin taikasauvalla kääntäisi yhteiskunnalle vihamieliset torpparit sitä suojeleviksi. Tämä ei Ahmavaaran mielestä kuitenkaan ollut tärkeintä reformissa; tärkeintä oli korjata maanvuokraolojen epäkohdat.

Sosiaalidemokraattien Matti Paasivuori edusti tässä kohden samaa kantaa kuin Ahmavaara. »Minun pitäisi sosialistina äänestää tätä ehdotusta vastaan, koska nyt uskotaan, että tämä reformi vähentää sosialistien ääniä», hän sanoi luvaten kuitenkin äänestää sen puolesta, sillä »jos sosialistien äänimäärä vähenee, vähäpä sillä, kunhan uudistuksia ja köyhälistön oloissa parannuksia saadaan aikaan».

²³ Häkkisen tieto perustui ed. Vuorimaan toisessa yhteydessä selostamaan sanomalehtiututiseen. Em. ptk., s. 1471.

²⁴ Rantasalon kertomusta tukevat luvut, joiden mukaan Yläneen kolmentoista punaisten puolella kaatuneen joukossa ei ollut yhtään palstatilallista enempää kuin torppariakaan, mutta sen sijaan kolme tilallisen ja neljä torpparin poikaa. Papiston luetelot, Tilastollinen päätoimisto.

Yleiskeskustelun ehdottomasti keskeisin teema olikin kysymys siitä, missä määrin torpparireformi tulisi tervehdyttämään yhteiskuntaa, jonka erityisesti kansalaissota oli osoittanut rikkiinäkseksi. Tähän liittyi kysymys siitä, missä määrin tällaista uudistusta todella tarvittaisiin ja missä määrin voitiin vaatia maanomistajilta siihen tarvittavia uhrauksia. Ruotsalaisen puolueen edustajat Hästbacka, Schybergson ja Estlander olivat edelleen tiukasti täyden vapaaehtoisuuden kannalla. Wrede puolestaan totesi, että parempaakaan lakia tuskin saataisiin aikaan yksikamarisessa eduskunnassa, jossa yleensäkin oli pantu vähän painoa oikeudenmukaisuuden periaatteille. Ruotsalaisesta puolueesta vain helsinkiläinen rovasti Roos hyväksyi pakkolunastuksen asiassa.

Suomenkielisten äärioikeistoa edusti Kairamo. Kun Haataja oli vedonnut siihen, että maantie- ja kyytilait tulisivat osaltaan korvaamaan maanomistajien menetyksiä, kysyi Kairamo, oliko torpparilakiehdotus todellakin niin heikko, että sitä täytyi tukea näin halpamaisin keinoin.

Tähän samaan pääongelmaan, uhrausten ja saavutettavan hyödyn väliseen suhteeseen palasi vielä myöhemmin yksityiskohtaisen käsittelyn yhteydessä senaattori H. G. Paloheimo, joka aikanaan oli ollut keskeisimpiä henkilöitä vuoden 1909 asetusta valmisteltaessa. Paloheimon lähtökohta oli se, että maataomistava luokka on saatava lisääntymään, koska siten lisätään yhteiskuntaa suojelevaa tervettä kansanainesta. Mutta, hän jatkoi, tällaista suurta reformikysymystä ratkaistaessa on käytettävä omantunnontarkkaa menettelyä kumpaaakin osapuolta kohtaan. Yhteiskunnan etu on tärkeämpi kuin maanomistajan yksityisetu, mutta maanomistajaltakaan ei saa vaatia kohtuuttomuuksia. Paloheimo — joka muuten hänkin puhui tässä yhteydessä »herra Haatajasta» — arveli ehdotetun reformin mukaiset maanomistajan uhraukset niin suuriksi, että ne aiheuttaisivat tulevaisuudessa katkeruutta ja vihamielisyyttä.²⁵

Toinen käsittely jatkui yksityiskohtaisena käsittelynä heinäkuun 12. päivän iltaan. Tehtyjen muutosten takia se palautettiin vielä suureen valiokuntaan, josta se seuraavana päivänä ennätti takaisin eduskuntaan. Istunnossa, joka alkoi 13. päivän jälkeisenä yönä klo 1.55, ei enää tehty uusia muutoksia, ja kolmanteen käsittelyyn päästiin heinäkuun 17. päivänä.²⁶

²⁵ Em. ptk., ss. 1622—.

²⁶ Em. ptk., ss. 1648, 1727, 1793—; Em. Asiak. III, HE N:o 41, Svmk. N:o 46a. Syynä siihen, että eduskunta piti istuntojaan pitkälle aamuyöhön, oli se, että samaan aikaan oli käsiteltävänä myös monarkistinen hallitusmuotocsitys.

C. KESKEISIMMÄT KIISTAKYSYMYKSET

1. Torpparijärjestelmän epäkohtien todenperäisyys

Vuoden 1912 maanvuokrakomitea oli perustellut itsenäistämislinjalle lähtemistään sillä, että torpparijärjestelmään pitkän kehityksen seurauksena muodostuneita epäkohtia ei enää voitu korjata vuokrajärjestelmää parantelemalla. Myös hallituksen tammikuussa antama esitys oli lähtenyt siitä toteamuksesta, että vuokramuotoa käyttämällä oli vaikea saada aikaan tyydyttävää ratkaisua. Hallituksen esitys kiteytti koko ongelman kysymykseen maanvuokraajien aseman ja työntulosten turvaamisesta erittelemättä epäkohtia sen tarkemmin.

Maatalousvaliokunnan mietintö sen sijaan perusteli lakiesitystä nimenomaan epäkohtia luettelemalla. Vuokramiehet olivat valiokunnan mukaan yleisesti tyytymättömiä epävarmaan ja riippuvaiseen asemaansa, epämääräisiin oikeuksiinsa ja päivätyövelvollisuuden suorittamiseen. Maanomistajat puolestaan olivat järjestelmään tyytymättömiä mm. siksi, että torpparien päivätyöt eivät enää olleet heille yhtä tarpeellisia kuin aikaisemmin, pitkäaikaisten sopimusten vuokrat eivät vastanneet metsien arvon nousua, torpat olivat viljelysten laajentamisen tiellä jne., mutta ennen kaikkea vuokranantajat olivat tyytymättömiä siihen, että he olivat vuoden 1909 asetuksen yhteydessä menettäneet oikeuden vapaasti määrätä vuokra-alueista, jotka he joka tapauksessa omistivat. Näiden eri osapuolia koskevien epäkohtien lisäksi valiokunta mainitsi maanvuokrajärjestelmän koko yhteiskunnalle ja sen taloudelle aiheuttamat epäkohdat. Vuokraviljelmien viljelystaso oli itsenäisten viljelmien tasoa »huomattavasti alhaisempi», mikä puolestaan alensi koko maan maataloustuotantoa. Veropäivätöiden vuotuinen yhteismäärä oli vuoden 1912 tilaston mukaan 596 260 hevos- ja 1 788 408 jalkatyöpäivää eli arvoltaan kaikkiaan noin 6 588 200 markkaa, mutta kun veropäivien tehokkuus vastasi vain noin 2/3 niiden rahaksi arvioidusta arvosta, aiheutui järjestelmästä valiokunnan mukaan »vuosittain miljoonissa laskettava tappio». Mutta ennen kaikkea valiokunta piti vuokrajärjestelmän säilyt-

tämistä arveluttavana yhteiskunnallisista syistä, sillä vuokramiesjoukot olivat osoittautuneet alttiiksi yhteiskunnanvastaiselle kiihotukselle.

Valiokunnan kaikki väitteet olivat vanhastaan tuttuja, mutta samalla myös sellaisia, joiden paikkansa pitävyydestä oli eri yhteyksissä kiistelty. Kaikkialla tosin myönnettiin, että torpparijärjestelmään liittyi epäkohtia, mutta olivatko ne todella sellaisia, että niiden vuoksi täytyi ryhtyä pakkolainsäädäntöön. Tämä kiista jatkui täysistuntokäsittelyissäkin.

Taloudellisten epäkohtien poistamista korostivat mm. Pehkonen, Haataja, Lanne ja Antila.¹ He vetosivat siihen epävarman asumisen synnyttämään turvattomuuden tunteeseen, joka lamautti torpparin yritteliäisyyttä. Samoin he viittasivat siihen, että veropäivät vaadittiin yleensä kiireimpänä aikana, mikä vaikeutti vuokraviljelmien tarkoituksenmukaisista hoitamista.

Useammin kuitenkin vedottiin torpparijärjestelmän sosiaalisiin epäkohtiin. K. E. Linna katsoi kapinan todistaneen oikeiksi ne tutkijoiden väitteet, joiden mukaan maalla asuvista ainakin puolet täytyisi olla maata omistavia. Häneen yhtyivät Pehkonen, Wuokoski, Walkama ja Sjöstedt-Jussila. Myös Roos korosti, että vuokraajat on saatettava asemaan, jossa heidän omat intressinsä vaativat yhteiskunnan säilyttämistä eikä sen kumoamista. Lagerlöf ja Hästbackakin myönsivät järjestelmän epäkohdat, mutta pitivät kohtuuttomana sitä hintaa, minkä uudistus vaati maanomistajilta.

Ruotsalaisen puolueen Wrede, Palmgren ja Schybergson sen sijaan olivat sitä mieltä, että koko torpparikysymys oli suurelta osaltaan pelkän agitaation tulosta. Osittain tähän yhtyi Linna, joka totesi, että epäkohtia liioittelemalla ja niitä keksimälläkin oli saatu torppariväestöä kapina-aatteelle myötämieliseksi. Schybergson ja Kairamo arvelivat, että suunniteltu reformi ei poistaisi torpparijärjestelmään liittynyttä yhteiskunnallista ristiriitaa, koska epäoikeutettuja vaatimuksia ei tyydytetä myönnytyksillä, vaan niillä päinvastoin yllytetään vaatimaan yhä lisää.

Missään puheenvuorossa ei kosketeltu mitään niistä epäkohdista, joista vuokranantaja joutui kärsimään. Kukaan ei puhunut torpparien metsänraiskauksesta tai heidän veltoista työtahdistaan. Tämä on kuitenkin tulkittava niin, että maanomistajan kannalta epäedullinenkin torppari oli parempi kuin ehdotettu pakkoluovutus. Jos olisi ollut kysymyksessä vuokralain uudistus, vuokranantajan vaivoista olisi varmaankin puhuttu enemmän.

Mutta kun jo järjestelmän epäkohtien todellisuudesta oltiin eri miel-

¹ Seuraavassa ei merkitä erikseen lähteinä käytettyjen valtiopäiväpöytäkirjojen sivuja, koska ne löytyvät tarvittaessa tekstissä olevien nimien ja pöytäkirjojen rekisterin avulla.

tä, vielä enemmän oltiin eri mieltä ehdotetun reformin oikeudenmukaisuudesta. Konservatiivisinta linjaa edusti jälleen jurismi, joka asetti lain kirjaimen kaiken muun yläpuolelle. Voimakkaimmin tätä suuntaa edusti Wrede, joka vetosi siihen, että missään sivistysmaassa laki ei saa puuttua yksityisten kansalaisten keskinäisiin laillisessa järjestyksessä syntyneisiin oikeussuhteisiin muulloin kuin vaaran uhatessa valtakuntaa, eikä kaikissa maissa edes silloinkaan. Vähän lievempää suuntausta edusti Lagerlöf, joka viittasi vanhojen tuomarinohjeiden sanontaan: »Kun laki käy vahingolliseksi, se ei enää ole laki vaan laittomuutta, joka on pantava pois.» Mutta, Lagerlöf sanoi, lakeja uudistettaessa ei saa laatia taannehtivia lakeja, sillä silloin koko yhteiskunnan rakenne horjuu.

Aivan vastakkainen suuntaus, vallankumouksellinen sosialismi, puuttui kansalaissodan jälkeisestä tynkäeduskunnasta käytännöllisesti katsoen kokonaan; siihen viittasi vain Hästbacka ja hänkin täysin kielteisessä mielessä. Sen sijaan maalaisliiton Hahl toi esille torpparien oman oikeuskäsityksen sellaisena kuin se oli kiteytynyt vuoden 1911 maanvuokraajain kokouksessa. Tässä kokouksessa hyväksytyissä ponsissa sanottiin mm., että torppariväestö on vapautettava »siitä erikoisesta riiston ja mielivallan alaisuudesta, jossa he vuokramiehinä ovat». Samoin siinä vedottiin torpparien »asumaoikeuteen». Hahl katsoikin, että käsiteltävänä oleva ehdotus noudatti suurin piirtein tätä vuokramiesten itsensä määrittelemää kantaa ja että se siten myös lakina tulisi tyydyttämään vuokramiesväestöä.

Todellisuudessa vuoden 1911 torpparikokouksen kanta olikin ollut paljon lähempänä lakien puitteissa toimivaa sosiaalireformatorista suuntaa kuin kumouksellista sosialismia, koska kokous oli nimenomaan puhunut itsenäiseksi lunastamisesta ja pyrkinyt tekemään eron maanomistajan ja torpparin oikeuksien välillä. Ongelmana oli kuitenkin edelleen se, että juridisesti katsoen ei vuokramiehelle vielä vuoden 1909 asetukseenkaan kuulunut mitään muuta kuin *määräaikainen* viljely- ja asumisoikeus sekä oikeus tiettyihin tilalla tehdyistä parannuksista suoritettaviin korvauksiin. Tämän vuoksi pakkolunastusta vastustavat voivat jatkuvasti vedota siihen oikeudenmukaisuuteen, jonka lain kirjain määritteli, so. juridiseen oikeudenmukaisuuteen. Pakkolunastuksen puolustajat sen sijaan vetosivat yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Selvimmin tätä kantaa perusteli Kyösti Haataja. »Maassamme on viime vuosien kuluessa levinnyt voimakas mielipide siihen suuntaan, että myöskin vuokramiehellä on vuokra-alueeseen erinäisiä oikeuksia, joihin vuokra-alueitten pitkäaikainen hallinta hänet oikeuttaa», sanoi Haataja, mutta itsekin juristina hän jatkoi, että vuokramiehellä ei kuitenkaan ollut »mitään välitöntä oikeutta» vuokra-alueeseen yli vuoden 1909 asetuksen. Mutta, hän jatkoi edelleen, »kohtuussyyt» vaativat lainsäätäjän las-

kemaan erinäisiä oikeuksia vuokramiehen hyväksi. Häkkinen puolestaan totesikin, että koko lunastuslakiehdotus perustuu kohtuussyille. Kuvaa-vimpana ehdotusta puoltavana ilmaisuna on pidettävä Pehkosen lausuntoa, jonka mukaan uusi laki ei saanut loukata kenenkään »oikeutettuja oikeuksia».

2. Lunastuslain ulottuvuus

Ensimmäinen periaatteellinen ongelma koski sitä, milloin pakkolunastusmääräyksiä oli sovellettava. Vuoden 1912 maanvuokrakomitea oli ehdottanut, että vuokramiehen oli lunastettava tilansa omakseen, jos maanomistaja niin tahtoi ja jos vuokramies itse halusi pysyä tilalla vielä vuokrakauden päätyessäkin. Vuokramies sen sijaan ei saanut vaatia lunastusta eikä hän myöskään saanut kieltäytyä siitä, mikäli halusi edelleen pysyä tilallaan. Kyösti Haatajan marraskuussa 1917 jättämä eduskuntaesitys edusti aivan päinvastaista kantaa. Sen mukaan maanomistaja olisi ollut velvollinen vuokrakauden päättyessä antamaan tilan vuokramiehelle uudestaan vuokralla »taikka luovuttamaan sen hänen omakseen, jos hän sitä vaatii». Täten siis maanomistaja ei olisi voinut kieltäytyä luovuttamasta. Hallituksen tammikuussa antama esitys erosi näistä kummastakin, sillä se ei kysynyt kummankaan osapuolen tahtoa. Sen mukaan maanomistajien oli luovutettava valtion välityksellä itsenäisiksi tiloiksi kaikki maillaan olevat vuokratilat, »silloin kun tämä laki astuu voimaan». Uuden itsenäisen tilan omistajaksi oli samalla julistettava se henkilö, joka lain voimaanastuessa vuokraoikeudella hallitsi tilaa.

Maatalousvaliokunnassa Haataja ehdotti sanamuotoa »jos jompikumpi sitä vaatii». Relander vastasi tähän, että torpparikysymys kestää vielä ties kuinka kauan, jos lunastustoiminta jätetään vapaaehtoisuuden varaan. Myös Pehkonen vastusti eduskunnan täysistunnossa vapaaehtoisuuden varaan jättäytymistä, sillä — hän arveli — ellei pakkoa ole, vuokramiehet ehkä pelkäävät joutumista kituvaksi pienviljelijäksi. Haataja puolestaan huomautti, että jos kerran kumpikaan osapuoli ei vaadi lunastusta, vaan haluaa edelleen jatkaa vuokrasuhdetta, silloin yhteiskunnalla ei ole mitään syytä puuttua tilanteeseen. Haatajan mielestä hänen oman ehdotuksensa hyväksyminen oli tarpeen jo siitäkin syystä, että ei ollut teknisesti enempää kuin taloudellisestikaan mahdollista toteuttaa saman aikaisesti kaikkien vuokratilojen itsenäistämistä.

Maatalousvaliokunta yhtyi mietinnössään Haatajaan, ja kun eduskunnassa ei tehty tähän kohtaan mitään muutosehdotusta, lopulliseen lakiin tuli sanamuoto »... lunastettakoon...», jos jompikumpi asianosainen

ennen vuokrasuhteen päättymistä sitä vaatii». Jos osapuolet kuitenkin yhteisesti sopivat vuokrasuhteen edelleen jatkamisesta, oli se täysin sallittua. Vain sellaisissa tapauksissa, joissa vuokralautakunta katsoi tarkoituksenmukaisimmaksi suorittaa erottamistoimet samanaikaisesti jonkin suurvuokranantajan kaikilla vuokratiloilla, saattoi maaherra määrätä ryhdyttäväksi pakkojärjestelyihin. Näin tuli tapahtumaan varsinkin kartanoseuduilla kohta, kun yksikin torppareista vaati oman torppansa itseinäistämistä.²

Toinen ja huomattavasti vaikeampi kysymys koski sitä, oliko lunastusoikeus ulotettava kaiken suuruisiin vuokratiloihin. Maanvuokrakomitean ehdotukseen sisältyi se sama »kovan onnen 2 §», joka jo vuosien 1913 ja 1914 valtiopäivillä oli kaatanut jatkomoratorioesitykset. Sen mukaan vuokramies ei olisi saanut vaatia edes vuokrasopimuksen uudistamista mm., jos vuokratilan viljellyn maan ala oli alle 2 tai yli 25 hehtaaria. Haatajan syksyinen esitys oli saman sisältöinen. Hallitus esitti tammikuussa lunastusoikeuden ulkopuolelle jätettäväksi vain ne mäkitupa-alueet, joiden viljelty ala oli vähemmän kuin yksi hehtaari. Tätä pienempien vuokratilojen jättämistä pois lain piiristä hallitus perusteli sillä, että varsinaisten torpparien asema oli epävarmempi kuin mäkitupaalaisten, minkä lisäksi yhteiskunnan kannalta tärkeät maataloustuotannon edut liittyivät nimenomaan suurempiin vuokraviljelmiin.

Maatalousvaliokunta päätti kuitenkin yksimielisesti ottaa mäkituvat mukaan reformiin, koska kartanoalueilla oli käytännöllisintä suorittaa sekä torppien että mäkitupa-alueiden erottaminen samalla kertaa ja koska omistusoikeus antaisi tukevamman pohjan myös mäkitupaalaisten elämälle ja vähentäisi kuljeksivan työväen määrää. Mäkitupiin nähden oli tosin noudatettava jonkin verran erilaista menettelyä kuin torppiin—mm. lunastushinnan kuoletusaika jäi lyhyemmäksi —, minkä vuoksi torppan ja mäkitupa-alueen raja oli joka tapauksessa määriteltävä. Täksi rajaksi maatalousvaliokunta ehdotti kahta hehtaaria viljeltyä, josta vähintään yksi hehtaari peltoa. Sama määritelmä jäi myös lopulliseen lakiin.³

Täysistuntokäsittelyissä Kairamo vastusti edelleen jatkuvasti mäkitupa-alueiden mukaan ottamista. Hänen mielestään mäkitupalaisreformi ei ollut niin kiireellinen kuin torpparireformi, minkä vuoksi se vain viivytäisi ja vahingoittaisi jälkimmäistä. Myös Häkkinen katsoi, että koska mäkituvat yleensä olivat keskeisillä paikoilla, niiden erottaminen pirstoisi haitallisesti päätilojen kokonaisuutta. Vastustajiin yhtyivät edelleen Tanttu ja Ahmavaara. Haataja myönsi, että hänkin oli vielä edellisenä

² Laki vuokra-alueiden lunastamisesta (15. 10. 1918), §§ 1, 3, 34 ja 35.

³ II VP 1917, Asiak. III. He N:o 41, mtvkm., s. 7—8, §§ 1, 26; em. laki, §§ 1, 58.

syksynä ollut toisella kannalla, mutta että hän sittemmin oli muuttanut mieltään, koska käytännöllisistä syistä oli tarkoituksenmukaisinta suorittaa saman päätilan niin torppien kuin mäkitupa-alueidenkin erottaminen samalla kertaa ja koska erillinen mäkitupalaislaki tuskin muutenkaan tulisi poikkeamaan torppia koskevasta laista. Myös Pullinen korosti sitä, että torpat ja mäkitupa-alueet sijaitsivat yleensä niin sekaisin, että ne olisi paras erottaa kaikki saman aikaisesti.

Maatalousvaliokunnan ehdotus jäi eduskunnan päätökseksi ja laki tuli siten koskemaan kaikkia yksityismailla sijaitsevia torppia ja mäkitupa-alueita, kuitenkin niin, että maatalousvaliokunnan ehdotuksen mukaan lunastusoikeuden ulkopuolelle jäivät taajaväkisissä yhdyskunnissa sekä asemakaavoitetuilla tai asutustiheydeltään vastaavilla alueilla olevat vuokratilat (59 §). Niiden vuokrasopimukset jouduttiinkin uudelleen pidentämään 11. 3. 1921 annetulla asetuksella. Oma lunastuslaki niitä varten annettiin vasta 28. 2. 1936 sekä sitä täydentävä asetus 10. 3. 1936.

Hallituksen esitys ei maininnut lampuotitiloista erikseen mitään. Maatalousvaliokunta yhtyi hallituksen kantaan mainiten (1 §), että se mitä laissa sanotaan torpasta koskee myös lampuotitilaa. Maanvuokrakomitean 25 hehtaarin raja oli täten jätetty pois. Sama kanta sisältyi edelleen suuren valiokunnan mietintöön (58 §), mutta toisessa käsittelyssä asia sai uuden käänteen. Ed. Lagerlöf sanoi, että lampuodit ovat kokonaan toisessa asemassa kuin torpparit. Lampuoti on manttaaliin merkityn erillisen tilan vuokraaja ja sellaisena oikeastaan vain liikesuhteessa maanomistajaan oleva arentimies, kun taas torppari on osatilan vuokraaja. Kun lampuotitilat usein vielä ovat suuria ja säädettävänä oleva laki salli vain 10 à 15 hehtaarin lunastuksen, olisi tuloksena ainoastaan tilojen turmeleminen. Myös Ståhlberg viittasi siihen, että kun torpat olivat toiseen tilaan osana kuuluvia alueita, niin lampuotitilat olivat enemmänkin liikemiesmäisinä yrityksinä hoidettavia erillistiloja.

Haataja puolestaan katsoi, että myös suurimmat torpat voitaisiin jättää pakkojärjestelyjen ulkopuolelle kun taas pienemmät lampuotitilat oli syytä ottaa siihen mukaan. Hän ehdotti palaamista maanvuokrakomitean kantaan, jonka mukaan lain piiriin otettaisiin vain alle 25 hehtaaria viljeltyä käsittävät vuokratilat. Häneen yhtyivät keskustelussa Hahl, Kallio, Wrede ja Kairamo, ja äänestyksessä hänen ehdotuksensa jäi myös eduskunnan kannaksi.

Asia palasi tältä osin kuitenkin vielä suureen valiokuntaan, joka pyyhkäisi sekä tämän ylärajan että maininnan lampuotitiloista kokonaan pois. Kun tämä myös jäi näiden valtiopäivien päätökseksi, oli tuloksena, että 15. 10. 1918 annettu laki vuokra-alueiden itsenäistämistä ei koskenut lainkaan lampuotitiloja. Seuraavilla, vuoden 1919 valtiopäivillä asiaan palattiin uudelleen, ja lakiin palautettiin silloin lisäys, jonka mu-

kaan se, mitä laissa sanottiin torpasta, koski myös lampuotitilaa. Kun mitään määräalarajoitusta ei tehty, tuli lunastuslaki tämän jälkeen koskemaan kaikkia yksityismaalla olevia torppia, lampuotitiloja ja mäkitupa-alueita edellä mainittuja taajaväkisillä alueilla sijaitsevia vuokratiloja lukuunottamatta.⁴

Lunastusoikeus tuli täten ulottumaan suurimpiinkin vuokratiloihin, mutta tämän ohella lainsäätäjän oli määriteltävä lunastettavan alueen suurin laajuus. Vuoden 1912 komitea oli esittänyt, että jos vuokra-alueeseen kuuluu yli kymmenen hehtaaria viljeltyä tai viljelyskelpoista maata, maanomistaja saa supistaa erotettavan alueen kymmeneksi hehtaariksi. Hallituksen esitys oli tässäkin suhteessa vapaamielisempi katsoen, että valtiolla ei ollut syytä pakkomääräyksiin ruveta pienentämään tai suurentamaan itsenäisiksi erotettavia viljelmiä. Erotettavan alueen suuruus oli näin ollen jätettävä osapuolten keskenään sovittavaksi. Ainoa rajoitus hallituksen esityksessä oli, että valtio ei osallistuisi lunastussumman suorittamiseen yli 15 hehtaarin menevältä osalta. Elleivät osapuolet toisin sopia, oli uuteen tilaan erotettava vuokra-alueen tonttimaa, viljelys- tai viljelyskelpoiset maat sekä hakamaa, joten aluetta ei näiltä osin voitu supistaa ilman vuokramiehen suostumusta.

Maatalousvaliokunnassa K. E. Linna ehdotti aluksi hallituksen esityksen mukaista valtion välityksen rajoittamista vain alle 15 hehtaarin alaan. Haataja puolestaan ehdotti, että yli 15 hehtaarin menevää viljelysalaa ei saisi lunastaa lainkaan. Valiokunnan kannaksi tässä ennen kansalaissotaa pidetyssä istunnossa jäi kuitenkin sosiaalidemokraattisen Mäen ehdotus, jonka mukaan lunastettavalle alalle ei saisi panna mitään rajoitusta, koska tarve eri puolilla maata oli erilainen.⁵

Keväällä sodan jälkeen valiokunta tarkisti kantansa päätyen siihen, että lunastusoikeutta ei ollut syytä ulottaa kuinka suuriin aloihin tahansa. Kuitenkin oli pyrittävä luomaan niin suuria tiloja, että niillä voitaisiin harjoittaa elinvoimaista maataloutta, mikä taas valiokunnan mukaan edellytti mm. mahdollisuutta pitää tilalla kaksi hevosta. Vaikka tarpeet eri puolilla maata olivatkin erilaiset, valiokunta arvioi, että kymmenen hehtaaria viljelyskelpoista maata yleensä riittäisi ja että vain poikkeustapauksissa ja harkinnan jälkeen oli mentävä enintään viiteentoista hehtaariin. Osapuolet voivat luonnollisesti lain estämättä sopia myös suuremmasta lunastettavasta alasta, mutta valtio ei silloin osallistuisi tämän yli menevän alueen lunastushintaan eikä vuokramies myöskään ollut oikeutettu vaatimaan suuremman alan erottamista vastoin maanomistajan tahtoa.

⁴ II VP 1917, Asiak. III, He N:o 41, mvtkm., 1 §, svkm 46, § 58, svkm. 46a, ss. 1, 4; II VP 1917, Ptk., ss. 1639, 1732; Laki 10. 7. 1919, 1 §.

⁵ Mvtkm:n asiakirjat II VP 1917, Edusk. kirjasto.

Täysistunnossa Wrede ja Kairamo pitivät kymmenen hehtaarin rajaa sopivana, mutta arvelivat, että saattaisi jäädä vaikeasti käytettäviä peltolohkoja, jos suuremmasta vuokratilasta erotettaisiin vain tämä enimmäisalue, minkä lisäksi monen suuremman vuokratilan rakennukset ja kalusto kävisivät ainakin osittain tarpeettomiksi. Pehkonen puolestaan olisi halunnut nostaa säännönmukaisenkin rajan viiteentoista hehtaariin, jotta ei syntyisi jatkuvan tuen tarpeessa olevia liian pieniä tiloja, mutta toisaalta hän vähän myöhemmin ennusti, että viljelyksen voimaperäistyessä vielä kymmenenkin hehtaarin tila tultaisiin jakamaan pienemmiksi.

Kun mitään erotettavaa alaa koskevia muutosesityksiä ei enää tehty, maatalousvaliokunnan ehdotus jäi eduskunnan päätökseksi. Sen mukaan itsenäistettävään vuokratilaan sai lain määräämin ehdoin erottaa viljeltyä tai viljelyskelpoista maata enintään kymmenen taikka poikkeustapauksissa enintään viisitoista hehtaaria. Seuraavilla valtiopäivillä jälkimmäinen yläraja muutettiin niin, että harkinnan mukaan voitiin poikkeustapauksissa erottaa viljeltyä tai viljelyskelpoista maata aina kahteenkymmeneen hehtaariin saakka⁶. Vapaaehtoisella sopimuksella ja ilman valtion välitystä osapuolet voivat luonnollisesti tehdä kaupan suoremmastakin alueesta.

Jos vuokramiehellä oli vuokrasopimuksensa perusteella oikeus käyttää metsää, oli hänelle sekä vuoden 1912 komitean että hallituksen tammikuisen esityksen mukaan erotettava vastaava metsäala, ei kuitenkaan enempää kuin mitä kotitarvepuun saaminen edellytti. Lisäksi oli ennen erottamista pidettävä huoli siitä, että päätilalle itselleen jäi edelleen kotitarvepuun saamiseen riittävä ala kasvavaa metsämaata.

Maatalousvaliokunta yhtyi edellisiin ja ehdotti samalla, että metsää erotettaisiin itsenäistettäviin tiloihin enintään kymmenen hehtaaria, taikka jos viljelysala oli enemmän kuin viisi hehtaaria, metsää voitiin erottaa aina viiteentoista hehtaariin saakka. Mäkitupa-alueiden kohdalla metsän erottamista ei pidetty lainkaan tarpeellisenä. Mutta kun valiokunta oli lähtökohdaksi pannut alan, »mitä tällaisen tilan tavallisen kotitarvepuun saamiseen paikkakunnalla tarvitaan», sanoi Kairamo, että näin annettaisiin tunnustus vain yleiselle tuhlavaisuudelle, vieläpä varastelullekin, minkä takia hän esitti, että sana »tavallisen» muutettaisiin sanaksi »välttämätön». Kairamon ehdotus ei saanut riittävää kannatusta, ja eduskunnan päätös muodostui maatalousvaliokunnan ehdotuksen mukaiseksi. Seuraavilla valtiopäivillä myös tämä kohta muutettiin siten, että jos erotettavan tilan viljelysala oli yli viisi hehtaaria, metsää oli erotettava kaksi kertaa viljelysalan määrä, kuitenkin enintään kaksikymmentä hehtaaria.

⁶ Em. mtkm., 44; Laki 15. 10. 1918, §§ 4, 12 ja 19; Laki 10. 7. 1919, § 4.

Edellisten lisäksi laissa varattiin itsenäistyvälle torpparille hänen aikaisempia oikeuksiaan vastaava oikeus polttoturpeen, mudan, saven ja sammalkuivikkeen ottoon sekä kalavesiin.

Jos päätilan tilusten tarkoituksenmukainen järjestely sitä vaati, voitiin torppari velvoittaa siirtymään sellaiselle uudelle alueelle, joka vastasi hänen entisiä etujaan. Tällöin valtio suoritti rakennusten siirtokustannukset. Jos taas päätila oli niin pieni, ettei siirtäminenkään ollut mahdollista, voitiin lain 10 §:n mukaan lunastusoikeus jopa kokonaan kieltää.

3. Kysymys lunastushinnan määrittämisestä

Kaikkein kipeimpänä kysymys oikeudesta ja kohtuudesta tuli esille lunastushinnan määrittämisperusteita koskevan keskustelun yhteydessä. Kellään ei luonnollisesti voinut olla mitään sitä vastaan, jos vuokramies teki vapaaehtoisen kaupan vuokranantajansa kanssa ja maksoi viljelmästä sen hinnan, minkä hän itsekin myönsi kohtuulliseksi. Nyt oli kuitenkin määriteltävä ne yleiset ja kaikkia koskevat perusteet, joiden mukaan vuokraviljelmät oli lunastettava tai — maanomistajan kannalta katsoen — luovutettava.

Vanhastaan oli maassa voimassa 14. 7. 1898 annettu pakkolunastuslaki, jonka 1 §:n mukaan kiinteän omaisuuden haltija oli velvollinen »kun yleinen tarve vaatii, täydestä korvauksesta» luopumaan omistusoikeudestaan. Lakiin sisältyi täten kaksi periaatetta, joita vastaan torpparilakiehdotus saattoi sotia. Jos nimittäin torpparijärjestelmän epäkohdista oli liioiteltu, silloin ei voinut olla mitään »yleistä tarvetta», joka vaatisi pakkolunastusta. Juuri tästä syystä ruotsalaisen puolueen Wrede, Palmgren, Hästbacka ja Estlander pitivät pakkolunastusta epäoikeudenmukaisena maanomistajien kannalta ja vaativat turvautumista vapaaehtoisuuteen. He jäivät kuitenkin selvään vähemmistöön. Pakkolunastuksen tarpeellisuudesta ei enää tässä vaiheessa paljon keskusteltu, mutta sen sijaan koko ongelman keskeisimmäksi kohdaksi nousi kysymys siitä, oliko maanomistajan saatava luovuttamastaan alueesta täysi korvaus.

Jo tammikuinen hallituksen esitys oli todennut, että lunastushinnan määrittäminen oli »vaikeimmin ratkaistava kysymys». Vuokra-alueiden erottaminen ei saanut muodostua maanomistajan kannalta kohtuuttomaksi, mutta toisaalta hinta ei saanut olla liian korkea, koska tavoitteena olivat kannattavat pikkutilat ja tyytyväinen pientilallisten luokka. Tästä syystä ratkaisu vaati uhrauksia sekä maanomistajaluokan että yhteiskunnan taholta; maanomistaja ei saisi maastaan täyttä hintaa ja valtio taas puolestaan ottaisi kantaakseen osan lunastushinnasta, jotta se ei rasittaisi liiaksi itsenäistyvää vuokramiestä.

Kokonaan oman ongelmansa toi mukanaan se, että maailmansodan aiheuttama inflaatio oli alentanut voimakkaasti rahan arvoa, eikä kenelläkään voinut — aikaisemman kokemuksen puuttuessa — olla varmuutta siitä, mihin suuntaan rahan arvo oli tulevaisuudessa muuttuva. Tämän takia hallituksen esitys lähtikin siitä, että lunastushinnan perustaksi oli otettava vuosien 1910—1914 keskiarvo, jolloin sota-ajan rahan arvon aleneminen ei pääsisi vaikuttamaan hintaan. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että hallitus uskoi rahan arvon palautuvan ennalleen. Näin arvioidusta hinnasta oli vähennettävä vuokramiehen tekemien parannusten arvo sekä edelleen enintään 50 % »arvioidusta maapohjan hinnasta» sen mukaan kuinka kauan vuokramies oli tilaa hallinnut. Viimeksi mainitun kohdan tarkoituksena oli saattaa vuokramies osalliseksi ns. maan ansiottomasta arvonnoususta.

Maatalousvaliokunta hylkäsi hallituksen prosenttialennukset katsoen, että asumisvuosien perusteella laskettu alennus tulisi samalla tavalla tilansa rappiolle päästäneen kuin sitä parantaneenkin hyväksi. Oikeudenmukaisempaa oli sen tähden pyrkiä arvioimaan tilalla tehdyt parannukset mahdollisimman tarkoin ja antaa hyvitystä niiden mukaan. Hintaperusteeksi valiokuntakin asetti vuoden 1914 arvon, vaikka hieman toisin laskien. Perintömaan vastikkeeksi annettu vuokratila oli sekä hallituksen esityksen että maatalousvaliokunnan mietinnön mukaan annettava vuokramiehen omaksi ilman erityistä lunastusta.

Eduskuntakeskustelussa Palmgren viittasi siihen oikeusperiaatteeseen, että voimassa olevan lain mukaan pakkolunastusta voitiin vaatia vain yleisen tarpeen vaatiessa, ei mistään poliittisista syistä, ja silloinkin korkeimpaan käypään hintaan. Häneen yhtyi Wrede, joka sanoi, ettei kysymys ole vain siitä, kestävätkö maanomistajat liian alas painetut hinnat, vaan siitä, onko se oikeudenmukaista. Kairamo sanoi aina olleensa sitä mieltä, että maanomistajan oikeus ei saa olla välttämättömien uudistusten tiellä, mutta jos yksityiseen omistusoikeuteen joudutaan koskemaan, on siitä annettava täysi korvaus. Myös toinen suomalaisen puolueen edustaja, Alanen, vaati maanomistajalle täyttä hintaa. Torpparille oli tosin annettava alennus hinnasta, mutta valtion oli maksettava erotus maanomistajalle. Samoin K. R. Häkkinen käytti useampiakin puheenvuoroja, joissa hän sanoi koko lakiehdotuksen vaativan vuokraviljelmät »ilman otettavaksi ja ilman annettavaksi».

Tähän oikeudelliseen periaatekiistaan liittyi mainittu käytännöllinen kysymys rahan arvon muuttumisesta, sillä siitä — kuten ed. Lagerlöf sanoi lakiehdotuksen yksityiskohtaisessa käsittelyssä⁷ — riippui koko reformin oikeudenmukaisuus. Tässä kohden pessimismi tuntui yhtyvän kon-

⁷ Yksityiskohtainen käsittely, II VP 1917, Ptk. s. 1610—1648, 1727—1733.

servatismiin. Rahan arvo on edelleen huimaa vauhtia menossa alaspäin, sanoi Kairamo, joka rahan arvon epävakaisuuteen vedoten ehdotti jopa koko ratkaisun siirtämistä myöhemmäksi. Häkkinen arveli, että ainakaan maan, metsän ja rakennusten hinnat eivät laske, vaikka muut hinnat laskisivatkin. Haataja sen sijaan rohkeni väittää, että »nykyajan halpa rahan arvo johtuu aivan poikkeuksellisista oloista ja tulee nousemaan sen mukaan kuin säännöllisiin aikoihin palataan». Häneen yhtyivät senaattori Paloheimo ja ainakin osittain myös maatalousvaliokunnan puheenjohtaja Pullinen. Itse maatalousvaliokunnan mietintö omaksui varovaisemman välittävän kannan, jonka mukaan rahan arvo ilmeisesti tulisi palautumaan suunnilleen ennalleen, mutta maan hinta ei yhäti kasvavan kysynnän vuoksi enää laskisi entiselleen. Kun valiokunta kuitenkin tästä näkemyksestään huolimatta esitti lunastusperusteeksi vuoden 1914 hintatasoa, oli takana kaiketi se ajatus, että sodan aikana tapahtunut maan arvon nousu oli »kohtuullista ja oikein» laskea vuokramiehen hyväksi, koska reformin lykkääntyminen ei ollut vuokramiesten oma syy.⁸

Jos siis hintakysymys oli koko lakiesityksen keskeisin kohta, oli tämän hintakysymyksen polttopiste puolestaan siinä, kenen hyväksi tai kenen tappioksi sodan aikana tapahtunut — sekä inflaation aiheuttama että reaalin — maan arvon nousu oli luettava. Muusta ei loppujen lopuksi ollut suurtakaan riitaa. Maapohjahan oli maanomistajan ja parannuskorvauksista oli päätetty jo vuoden 1909 asetuksessa. Ne, jotka vaativat pakkolunastuksesta täyttä korvausta, vaativat käytettäväksi itse lunastushetkellä käypää hintaa, jolloin arvonnousu olisi tullut maanomistajan hyväksi. Maatalousvaliokunta ehdotti hintalaskelman lähtökohdaksi tätä samaa lunastushetken käypää hintaa, mutta niin, että tästä hinnasta oli »vähennettävä se määrä, jolla alueen arvo on noussut sen jälkeen kun maailmansota alkoi vuonna 1914, rahan arvon alenemisesta aiheutunut nousu siihen luettuna» (12 §). Todellisuudessa tämä merkitsi palaamista siihen markkamääräiseen hintaan, mikä erotettavalla alueella oli ollut kesällä 1914; välillä tapahtunut nousu olisi tullut vuokramiehen hyväksi.

Maatalousvaliokunnan ehdotus sai Häkkisen puhumaan ilman ottamisesta ja ilman antamisesta ja Häkkinen tekikin yksityiskohtaisen käsitteilyn yhteydessä ehdotuksen, jonka mukaan edellä siteerattu 12 §:n kohta olisi pitänyt poistaa koko lakitekstistä. Käytännössä tämä olisi merkinnyt lunastushinnaksi lunastushetken käypää hintaa. Maanomistajalle se olisi merkinnyt täyttä korvausta maan reaaliarvosta lunastushetkellä, mutta vuokramiehelle lunastus olisi tullut vastaavasti raskaammaksi. Pullinen huomauttikin tähän, että jos kyseinen kohta laista poistetaan, se on samaa kuin koko lakiehdotuksen hylkääminen.

⁸ Em. mtvkm., ss. 12—13, 45—47.

Tämä sama »ilman ottaminen» merkitsi Kairamon mukaan suoranaista lahjaa maanomistajan taskusta vuokramiehelle. Maatalousvaliokuntakin oli jo mietinnössään laskenut, että maanomistajien »häviöksi» jäisi 100—150 miljoonaa markkaa, siitä suurin osa inflaation aiheuttamaa. Keskustelussa Wuokoski ja Pennanen pitivät jo tätä kohtuuttoman suurena, mutta Häkkinen arvioi maanomistajien todellisen menetyksen vieläkin suuremmaksi, ehkä 500 á 600 miljoonaksi markaksi. Koettipa Häkkinen esimerkkien avulla todistaa, että valiokunnan laskuperusteen mukaan maanomistaja saattaa pahimmassa tapauksessa joutua vielä maksamaan rahaakin itsenäistyvälle torpparilleen, jos maa arvioidaan vuoden 1914 hintatason mukaan ja torppari saa korvaukset kaikista tekemistään parannuksista ja rakennuksistaan. Tähän Häkkisen esimerkkiin viitaten Kairamo ehdotti lakiin lisäystä, jonka mukaan torpparille tulevaa hyvitystä hänen tekemistään parannuksista ei saisi määrätä vuokranantajalle tulevaa lunastussummaa suuremmaksi. Haataja puolestaan arveli Kairamon tehneen ehdotuksensa vain iva mielessä, Häkkisen esimerkin hän totesi virheelliseksi ja maanomistajien tappiostakin Haataja sanoi, että kun tienteko- ja kyytirasitukset siirretään valtiolle, se merkitsee 300 á 400 miljoonan markan etua maanomistajille.

Haataja vetosi maatalousvaliokunnan tavoin siihen, että uusien tilojen täytyy myös pysyä pystyssä, minkä vuoksi lunastushinta ei saanut olla liian korkea. Mutta hänkään ei jaksanut olla täysin johdonmukainen. Hän nimittäin väitti lunastusta jopa edulliseksi maanomistajille, koska nämä lain mukaan tulivat saamaan pääomalleen 5 %:n koron, kun sen sijaan maanviljelys tuotti hänen arvionsa mukaan vain 3 á 4 %:n koron. Näin sanoessaan hän unohti sen, kuinka itsenäistynyt torppari voisi maanviljelijänä maksaa 5 %:n suuruisen vuotuismaksun. Torpparin kohdalla ratkaisu oli luonnollisesti se, että hän tuli saamaan tilansa alennettuun hintaan, mutta samalla myös maanomistaja tuli saamaan koron vain tästä alennetusta hinnasta.⁹

Lakiehdotuksen yksityiskohtaisessa käsittelyssä Lagerlöf ehdotti hinnan määräämistä koskevan 11 §:n muutettavaksi niin, että kaikki vuokramiehen oikeudet huomioon ottaen lunastushinta oli määriteltävä harkinnan mukaan kussakin tapauksessa erikseen. Jos torppari saa tilansa kovin halvalla, sanoi Lagerlöf, hän myy sen ja rupeaa »vaariksi», mitä olo-tilaa Kairamo puolestaan oli jo aikaisemmin sanonut suomalaisten usein pitävän ihmisonnen huippuna. Lagerlöfin ehdotus olisikin toteutettuna merkinnyt sitä, että maanomistaja olisi saanut oman osuutensa torpparilta lunastushetken käyvän hinnan mukaan, minkä vuoksi se sai kannatusta oikeistosta. Häkkinen teki edelleen mainitun ehdotuksensa, jonka mu-

⁹ Em. ptk., ss. 1561, 1575. Ks. myös em. ptk., s. 1566 (Hahl).

kaan sota-ajan hinnannousua ei vähennettäisi lunastushintaa laskettaessa, ja Kairamo ehdotti kompromissia, jonka mukaan käyvästä hinnasta oli vähennettävä »puoli siitä määrästä, jolla alueen arvo on noussut jälkeen 1. päivän elokuuta 1914» eli maailmansodan alkamisen jälkeen. Lisäksi Kairamo teki edellä mainitun ehdotuksensa siitä, että torpparille tuleva hyvitys ei saisi nousta vuokranantajalle tulevaa lunastusmaksua suuremmaksi, mutta tätä ehdotusta ei kukaan kannattanut. Kun myöskään muut tehdyt muutosehdotukset eivät saaneet riittävää kannatusta, päätökseksi jäi maatalousvaliokunnan ehdottama lunastushinnan laskentatapa.

Asia ei kuitenkaan jäänyt tähän, sillä yksityiskohtaisen käsittelyn lopussa Lagerlöf vielä palasi asiaan ja ehdotti lakiin lisättäväksi sen toiseksi viimeisenä pykälänä kohdan, jonka mukaan maanomistajalle tuleva lunastussumma ei saanut jäädä pienemmäksi kuin 1/3 lunastettavan omaisuuden käyvästä arvosta lunastushetkellä. Maanomistajan kannalta tämä ehdotus oli edullisempikin kuin Kairamon kannatusta vaille jäänyt ehdotus, ja eduskunta hyväksyi lakiin äänin 56—50 Lagerlöfin ehdottaman uuden 77 §:n. Suuri valiokunta puolestaan meni vieläkin pidemmälle. Kun lakiehdotus palasi siihen tehtyjen muutosten jälkeen valiokuntaan, tämä poisti siitä kokonaan mainitun 77 §:n, mutta lisäsi 11 §:n loppuun kohdan »Jos täten määrätty lunastushinta olisi alle puolen alueen käyvästä arvosta lunastusta vaadittaessa, luettakoon lunastushinta puoleksi mainitusta arvosta».

Jatketussa toisessa käsittelyssä tämä suuren valiokunnan lisäys synnytti vielä 23 puheenvuoroa. Erityisesti maalaisliittolaiset — mm. Kallio ja Pehkonen — asettuivat sitä vastaan; Pehkonen jopa todisti, että vuokramies voi sen mukaan jäädä kokonaan vaille sitä hyvitystä, mikä hänelle hänen suorittamastaan raivaustyöstä oli kuuluva. Kairamo ei nyt enää katsonut tarpeelliseksi puhua mitään ja Häkkinenkin tyytyi vain ehdottamaan lisäyksen hyväksymistä. Haatajan mielestä oli mahdollista valita vain kahden epämieluisan vaihtoehdon välillä, sillä valtiopäiväjärjestyksen mukaan eduskunnan oli hyväksyttävä joko suuren valiokunnan ehdottama lisäys tai valiokunnan poistama 77 §. Kun myös Ingman ja puhemies Lundson vahvistivat Haatajan käsityksen oikeaksi, eduskunta hyväksyi 11 §:n lisäyksen äänin 70—35. Seuraavilla valtiopäivillä kuitenkin myös tämä kohta poistettiin, minkä jälkeen lunastushinnan määrittämisperusteet palautuivat maatalousvaliokunnan alunperin esittämään muotoon.¹⁰

Lunastushinnan määrittelyyn liittyi läheisesti arvopuiden lunastaminen. Maatalousvaliokunta lähti siitä, että ei voitaisi pakottaa torpparia

¹⁰ Em. svkm. 46a; Em. ptk., ss. 1617—1625, 1646—1648, 1717—1732.

lunastamaan hänelle itselleen tarpeettomia, mutta lunastushinnaltaan kalliita alueella kasvavia suurempia puita. Valiokunta ehdotti sen vuoksi, että sellaiset puut, joiden läpimitta 1,2 metrin korkeudella maasta oli enemmän kuin 20 senttimetriä, oli arvioitava erikseen. Mikäli torppari ei näitä puita halunnut lunastaa, oli maanomistajalla oikeus hakata ja viedä ne pois kolmen vuoden kuluessa. Suuri valiokunta alensi vaadittavan läpimitan 15 senttimetriin ja Häkkinen ehdotti sen alentamista vielä tästäkin 10 senttimetriin. Eduskunta hyväksyi suuren valiokunnan ehdotuksen, mutta tässäkin kohden seuraavat valtiopäivät palauttivat maatalousvaliokunnan ehdottaman rajan, joten erikseen lunastettaviksi luettiin vain ne puut, joiden läpimitta rinnankorkeudelta oli yli 20 senttimetriä. Näiden puiden lunastushinnaksi määrättiin lunastushetken käypä hinta.¹¹

4. »Punakaartilaispykälä»

Kokonaan uusi asia kansalaissodan jälkeisessä torpparilain käsittelyssä oli ns. punakaartilaispykälä, jonka tarkoituksena oli evätä lunastusoikeus kansalaissotaan punaisella puolella osallistuneilta vuokramiehiltä. Ensimmäisinä tähän kapinallisten lunastusoikeutta koskevaan kysymykseen tarttuivat Etelä-Suomen suurviljelijät edellä mainitussa lausunnossaan.¹² Siinä sanottiin: »Ja sitten kaikkein viimeiseksi eräs kysymys: onko todellakin vielä olemassa ketään niin punaista 'parannusten harrastajaa', että hän olisi valmis palkitsemaan meidän nuoren sotajoukkomme ja maaseudun suojeluskuntien kantajoukkoa — maanomistajaa ja hänen poikiaan — sillä että alahintaan ja väkisin ottaisi heiltä maan, antaakseen sen usein punaisille ja lakkoa tekeville torppareille? Sellainen kiitollisuudenosoitus yhteiskunnan puolelta olisi tosiaankin mieltä kuohuttava yhteiskunnan innokkaille puolustajille, joiden taloissa hävitys, tuli ja murhat ovat iskeneet niin syviä, vertavuotavia haavoja.»

Maatalousvaliokunnan asia tuli esille toukokuun lopulla, 24. 5., jolloin Haataja ehdotti lakiin liitettäväksi sitä koskevan uuden pykälän. Kukaan ei asettunut ehdotusta vastaan ja keskustelu kohdistuikin vain lähinnä siihen, minkä laatuudesta kapinaan osallistumisesta lunastusoikeus oli syytä evätä. Pullinen, Linna, v. Rettig ja Tåg ehdottivat, että lunastusoikeutensa menettäisi sellainen vuokramies, joka oli oikeusistui-

¹¹ Em. mtykm., ss. 47—48, § 14; Em. svkm., § 13; Em. ptk., ss. 1552, 1566; Laki 15. 10. 1918, § 13; Laki 10. 7. 1919, § 13.

¹² Torpparikysymys, s. 4.

men päätöksellä menettänyt kansalaisluottamuksensa vähintään viideksi vuodeksi. Muut (Haataja, Leinonen, Salovaara, Sinkko, Sjöstedt ja Verkara) ehdottivat alarajaksi kymmenen vuoden kansalaisluottamuksen menettämistä, mikä sitten jäikin valiokunnan kannaksi. Maatalousvaliokunnan mukaan ei täten saanut vuokra-aluetta luovuttaa vuokramiehen omaksi vastoin vuokranantajan tahtoa, jos vuokramies oli tuomittu menettämään kansalaisluottamuksensa vähintään kymmeneksi vuodeksi. Mikäli vuokramies oli tuomittu kuolemaan, ei hänen perillisilläänkään ollut oikeutta lunastukseen.¹³

Ehdotustaan valiokunta perusteli sillä, että jos lunastusoikeus annettaisiin sellaisellekin vuokramiehelle, joka on saattanut ryöstää, pahoinpidellä ja murhatakin isäntäväkeänsä, se tietäisi »sellaista maanomistajan oikeudentunnon loukkausta, jota ei voida mitenkään puolustaa». Lunastusoikeuden kieltö ei kuitenkaan ollut paikallaan, jos osanotto kapinaan oli johtunut enemmän ajattelemattomuudesta ja kykenemättömyydestä vastustaa kiihotusta kuin vakaasta tahdosta, minkä vuoksi valiokunta ehdotti kieltämisen perusteiksi vain sellaiset kapinateot, joista tuomioistuin langetti vähintään edellä mainitun rangaistuksen.

Eduskunnan täysistunnoissa kohta synnytti hyvinkin vastakkaisia mielipiteen ilmaisuja. Haataja puolusti valiokunnan kantaa todeten omasta puolestaan lunastuskiellon syyt niin painaviksi, että niitä vastaan olisi vaikea tehdä päteviä huomautuksia, sillä lunastusoikeuden myöntäminen kapinallisille loukkaisi liiaksi kansalaisten oikeudentuntoa. Kairamo huomautti, että jos kapinaan osallistunut vuokramies kuitenkin on osannut välttää kansalaisluottamuksen menettämisen kymmeneksi vuodeksi, hän saa palkinnon, jonka oikeutuksesta ei voi olla kuin yksi ajatus. Jyrkintä kantaa edusti tamperelainen vapaaherratar Iida Yrjö-Koskinen. Ajatellaanpa vain, että torppari on rääkännyt ja murhannut isännän, ja kuitenkin leskeksi jääneen emännän olisi luovutettava maa sellaiselle miehelle. Hän joutuisi siten saamaan »vihan pesän» kotinsa viereen, minkä seurauksena hän varmaan myisi koko tilansa ja muuttaisi pois. Parempi olisi, Yrjö-Koskinen sanoi, jos itse harhautuneet vuokramiehet joutuisivat muuttamaan kokonaan uuteen ympäristöön, missä heistä voisi tulla kunnan ihmisiä.

Senaattori Pehkonen myönsi, että valiokunnan kanta oli ymmärrettävissä, mutta — hän jatkoi — asia on perin arkaluontoinen, sillä yhteiskunta ei saa missään muodossa esiintyä kostajana. Pehkosen mielestä oli erityisen väärin se, että perhe saisi kärsiä, jos isä perheensä rukouksista huolimatta oli joukkomyrkytyksen huumaamana liittynyt kapinaan. Per-

¹³ Maatalousvaliokunnan II VP 1917 asiapaperit, Eduskunnan kirjasto; Em. mtvkm, s. 68, § 71.

he menettäisi mahdollisuutensa hyvinvointiin ja varsinkin kasvavat pojat katkeroituisivat. Lagerlöf puolestaan sanoi koko lakiehdotusta juuri tämän pykälän perusteella armottomaksi lakiehdotukseksi. »Israelin anka-ra Jumala tyytyi siihen, että hän kosti isien pahat teot lasten päälle kolmanteen ja neljänteen polveen, mutta lainsäätäjät 1918 ei tyydy tähän. Hän kostaa ja vainoo kuolemanrangaistuksen kärsineen pahantekijän koko heimoa ja verta niin kauvas kuin sitä riittää, aina haudan partaalla tutisevaan vanhukseen ja kehossa makaavaan nälkäiseen lapseen asti.» Suuren valiokunnan mietintöön liittämässään vastalauseessa Lagerlöf vaatikin koko pykälän poistamista. Häneen yhtyi suomalaisen puolueen Elli Tavastähti ja yleiskeskustelussa myös Schybergson ilmoitti yhtyvän- sä Lagerlöfiin tässä asiassa.

Kun »punakaartilaispykälä» tuli yksityiskohtaiseen käsittelyyn, Lagerlöf uudisti ehdotuksensa sen poistamisesta. Häneen yhtyivät maalaisliittolaiset Lohi, Niukkanen, Alkio, Kokko ja Juutilainen. Samoin pykälän poistamista kannattivat kaikki eduskunnassa jo mukana olleet sosiaalidemokraatit Paasivuori, Louhelainen ja Koponen. Eduskunnan pitäisi luottaa asettamiinsa valtiorikosoikeuksiin niin paljon, että se uskoisi niiden kykenevän rankaisemaan rikoksen tehneitä kyllin ankarasti, jotta yksityisille ei enää tarvitsisi antaa rankaisu- ja kosto-oikeutta, sanoi Louhelainen, varsinkin kun kosto kohdistuisi perillisiin, jotka ovat viat-tomia.

Suomettarelainen teologian tohtori Päivänsalo kannatti pykälän säilyttämistä, mutta ehdotti, että perilliset kuitenkin saisivat lunastusoikeu- den takaisin sen jälkeen, kun kapinaan osallistunut vuokramies itse olisi kuollut. Ahmavaara huomautti ehdotukseen sisältyvästä ristiriidasta, jonka mukaan perillisetkin menettäisivät lunastusoikeutensa, jos vuokra- aika kuluisi umpeen ennen tällaisen vuokramiehen kuolemaa, mutta Päi- vänsalon ehdotusta asettuivat kuitenkin kannattamaan Joukahainen (ml.), Bergroth (suom.) ja Walkama (suom.). Maalaisliittolainen Leino- nen ehdotti puoluetoverinsa Albin Mannerin kannattamana, että pykä- län perusteella lunastamatta jäävät alueet annettaisiin jollekin tilatto- maan väestöön kuuluvalle, mieluummin sellaiselle, joka oli osallistunut taisteluun kapinaa vastaan. Relander ehdotti pykälän hyväksyttäväksi siten muutettuna, että siinä mainittu rangaistuksen alaraja olisi kuuden vuoden vapausrangaistus. Häntä kannattivat keskustelussa Luopajarvi (ml.) ja Haataja.

Asiasta äänestettäessä jäivät lopuksi vastakkain Relanderin ehdotus ja Lagerlöfin koko pykälän poistamista tarkoittava ehdotus. Relanderin ehdotus voitti äänin 55—51, ja eduskunnan päätökseksi sillä kertaa tuli siis lunastusoikeuden kieltäminen vuokramieheltä, joka oli tuomittu vä- hintään kuuden vuoden vapausrangaistukseen, sekä hänen oikeuksiensa

perijältä. Päätöksen johdosta Paasivuori, Koponen ja Louhelainen ilmoittivat pöytäkirjaan vastalauseensa.

Kun asia palasi suureen valiokuntaan, kuuden vuoden vapausrangaistusraja muutettiin kymmenen vuoden vapausrangaistukseksi. Edellinen suuren valiokunnan mietintö oli valmistunut 6. 7. ja valiokunta oli silloin ehdottanut rajaksi kansalaisluottamuksen menettämisen kymmeneksi vuodeksi. Uusi suuren valiokunnan mietintö valmistui seuraavana päivänä ja vasta tässä vaiheessa otettiin huomioon kieltomääräyksen todelliset seuraukset. Haatajan selostuksen mukaan tarkoituksena oli, että ainoastaan törkeimpiin rikoksiin syylistyneet menettäisivät lunastusoikeutensa. Kun maanpetoksesta lain mukaan annettava alin rangaistustuomio kuitenkin oli kuusi vuotta kuritushuonetta, oli kuuden vuoden vapausrangaistustuomio valtiorikosoikeuksissa varsin yleinen. Tämän vuoksi suuri valiokunta ensin aikoi nostaa rajan kahdeksaan vuoteen, mutta kun monet valiokunnan jäsenet edelleen vaativat koko pykälän poistamista, valiokunta päätyi kompromissina kymmenen vuoden rajaan. Jatkokäsittelyssä Estlander Bäckin kannattamana vielä ehdotti kuuden vuoden rajan palauttamista, mutta ehdotus ei enää saanut muualta riittävää kannatusta.

Eduskunta oli täten päätyneet säädökseen, jonka mukaan vuokra-alueita ei saanut lunastaa ilman vuokranantajan tahtoa, jos asianomainen vuokramies oli tuomittu vähintään kymmenen vuoden vapausrangaistukseen tai kuolemaan. Säädöksen mukaan myös tällaisen vuokramiehen oikeuksien perijä menetti lunastusoikeuden. Seuraavilla, vuoden 1919 valtiopäivillä myös tämä lainkohta joutui uudelleen käsiteltäväksi ja poistettiin kokonaan laista.¹⁴

Kun lunastuslakia päästiin soveltamaan vasta keväällä 1919, jolloin 62 §:n poistaminen jo oli eduskunnan käsiteltävänä, ei lunastuskieltoa jouduttu käytännössä lainkaan soveltamaan. Kuinka suurta vuokramiesjoukkoa se olisi toteutettuna koskenut, on vaikea sanoa, koska valmiiksi lasketuissa tilastoissa ei ole ammattiryhmittäin luokiteltuja tuomioita. Kaikista valtiorikosoikeuksissa tuomituista sai 85,0 % alle kuuden vuoden vapausrangaistuksen, 6—10 vuoden vapausrangaistukseen langetettiin 11,0 % ja pidemmän vapausrangaistuksen tai kuolemantuomion sai 4,0 %. Vuokramiesperheiden päämiehiä oli tuomittujen joukossa 2 094, mutta heistä oli osa kruunun tai pappiloiden torppareita. Mikäli rangaistukset jakautuivat vuokramiesväestön kohdalla samalla tavalla kuin kaikkien tuomittujen kohdalla keskimäärin, olisi 62 § kieltänyt lunastusoikeuden suunnilleen 80 maanvuokraajalta. Mikäli rajaksi olisi jätetty kuuden vuoden vapausrangaistus, olisi lunastusoikeutta vaille jäävien joukko

¹⁴ Laki 10. 7. 1919.

ollut mahdollisesti noin 300.¹⁵ Missään yhteydessä ei kiinnitetty huomiota niihin vuokramiehiin, jotka olivat joko kaatuneet rintamalla tai saaneet surmansa teloituksissa tai vankiloissa, ja joiden perillisiltä oikeudenmukaisuuden vuoksi olisi voitu samoin tai vastaavin perustein evätä lunastusoikeus, jos se kerran evättiin tuomituiltakin. Jo pelkästään kaatuneita vuokramiesperheiden päämiehiä oli 85 ja teloitettuja peräti 425.¹⁶ Tosin voidaan olettaa, että kaatuneet ja teloitettut olisivat mahtuneet maatalousvaliokunnan kuolemanrangaistusmääritelämään »olipa se tuomittu sotatilan vallitessa sen menetelmien mukaan tahi myöhemmin oikeudessa». Näiden ongelmien kanssa ei kuitenkaan pykälän kumoamisen takia jouduttu painiskelemaan eikä lunastusoikeutta siis kapinaan osallistumisen takia voitu lain nojalla evätä keneltäkään.

5. Kustannuskysymys

Vuokra-alueiden itsenäistäminen ei ollut taloudellinen kysymys pelkästään maanomistajalle ja vuokramiehelle, vaan myös valtiolle. Siitä, missä määrin valtion tuli osallistua itse lunastustoiminnan kustannuksiin ja kuinka paljon se vaatisi valtion varoja, oli aikaisemmin kerrotun mukaisesti olemassa hyvinkin erilaisia näkemyksiä.

Ensimmäiset seikkaperäiset arviot lunastusmenettelyn valtiolle aiheuttamista kustannuksista teki vuoden 1912 maanvuokrakomitea. Kun komitean lakiehdotuksen 2 § sulki lunastusmahdollisuuksien ulkopuolelle mm. alle 2 sekä yli 25 hehtaarin viljelmät, jäi komitean oman arvion mukaan jäljelle ainoastaan noin 40 000 sellaista vuokra-aluetta, joita lunastus saattoi tulla koskemaan. Näistäkin oli vain noin 19 000 sellaisia, joiden sopimusaika päättyi ennen vuoden 1922 loppua, ja vielä näistäkin vuokrasuhteista ilmeisesti olisi osa uusittu. Tämän perusteella komitea laski, että lunastustoiminnan seitsemän ensimmäisen vuoden aikana maanomistajat tulisivat käyttämään lunastusvaatimusoikeuttaan enintään 14 000 vuokra-alueen kohdalla. Näiden alueiden lunastukseen komitea laski tarvittavan valtion varoja vuosittain käteisenä rahana noin 3 200 000 markkaa sekä obligaatioina noin 5 700 000 markkaa eli yhteensä noin 8 900 000 markkaa. Seitsemän ensimmäisen vuoden jälkeen vuosittaiset kustannukset olivat komitean arvion mukaan alle 2 700 000 markkaa keskimäärin vuotta kohden.¹⁷

Kun otamme huomioon, että valtion vuoden 1914 tulo- ja menoarvio

¹⁵ SVT XXIII: 32, ss. 17, 34—35.

¹⁶ *Paavolainen*, Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918, II, s. 209; *Rasila*, Kansalaissodan sosiaalinen tausta, s. 70.

¹⁷ Komiteanmietintö, N:o 4/1914, ss. 84—93.

päätyi 103,3 miljoonan markan summaan,¹⁸ on ymmärrettävää, että lunastustoimintaa epäiltiin voitavan hoitaa normaalin talousarvion puitteissa. Mietinnössään komitea viittasi mm. mahdollisuuteen käyttää palveliivarvoja tarkoitukseen, mutta päätyi kuitenkin jo aikaisemminkin esitettyyn obligaatoratkaisuun. Tosin komitea edelleen pelkäsi, että tarvittava obligatiomäärä voisi aiheuttaa häiriöitä rahamarkkinoilla, mutta näitä häiriöitä oli mahdollista lieventää ulkomaisen lainan avulla.

Tammikuussa 1918 annettu hallituksen esitys ei puuttunut millään tavalla rahoituskysymyksen järjestelyihin. Esityksessä todettiin vain, että valtio suorittaisi lunastushinnan maanomistajalle joko rahassa taikka obligatioina ja että vuokramies suorittaisi tämän lunastusmaksun takaisin valtiolle kuoletusmaksuina 49 vuoden aikana. Mutta siitä, kuinka paljon varoja kaikkiaan tarvittaisiin ja mistä nämä varat saataisiin, esitys ei maininnut mitään siitäkään huolimatta, että tämän saman esityksen mukaan kaikki vähintään 1/2 hehtaaria peltoa käsittävät vuokra-alueet oli julistettava itsenäisiksi välittömästi lain astuessa voimaan. Täten on ainakin tässä kohden yhdyttävä Haatajan kirpeään arvosteluun siitä, että hallituksen esityksestä oli maatalousvaliokunnassa »asian käsittelylle hyvin vähän apua».¹⁹

Maatalousvaliokunta sen sijaan teki varsin yksityiskohtaisen kustannusarvion vuoden 1912 tilastotietoihin nojautuen. Valiokunta lähti siitä mahdollisuudesta, että suurin piirtein kaikki lain piiriin kuuluvat vuokraviljelmät tulisivat itsenäistymään seuraavien kymmenen vuoden aikana. Torppien ja lampuotitilojen maiden ja rakennusten yhteisarvoksi valiokunta — so. lähinnä Haataja — laski vuoden 1912 rahassa 235 miljoonaa markkaa ja mäkitupa-alueiden arvoksi vastaavasti 55 miljoonaa markkaa eli yhteensä 290 miljoonaa markkaa. Mikä vastasi lähes kolminkertaista vuoden 1914 valtion menoarvion kokonaissummaa. Vuokramiesten tekemien parannusten sekä heidän omien rakennustensa yhteisarvoksi valiokunta arvioi noin 38 miljoonaa markkaa, joten lopulliseksi lunastussummaksi olisi sodan edellisten hintojen mukaan jäänyt noin 252 miljoonaa markkaa. Tämän lisäksi valiokunta arvioi tarvittavan maanmittauskustannuksiin, tilusten siirtokustannuksiin, vuokralautakuntien ja maanjako-oikeuksien palkkioihin ja matkarahoihin sekä muihin välttämättömiin kuluihin yhteensä 25 miljoonaa markkaa. Maatalousvaliokunnan arvio tarvittavista valtion varoista päätyi täten kaikkiaan 277 miljoonaan markkaan.²⁰

Obligaatioiden käyttämisestä tarkoitukseen oli puhuttu jo kauan, mutta niihin liittyvien epäilysten vuoksi etsittiin vielä muita mahdolli-

¹⁸ Asetuskokoelma 17/1914, Valtiorahaston menosääntö.

¹⁹ Uusi Suomi 18. 10. 1928.

²⁰ Em. mtvkm., s. 30—35.

suuksia. Maatalousvaliokunnassa Haataja esitti 18. 1., että valtion kustannusten peittämiseksi olisi kannettava erityinen »torpparien vapautusvero». Tämä vero oli Haatajan ehdotuksen mukaan kannettava kunnallisverojen kannon yhteydessä kaikilta niiltä, joita oli taksoitettu vähintään 3 000 markan vuosituloista. On ilmeistä, että valiokunnan jäsenten kesken oli tällaisesta verosta jo puhuttu ennenkin pöytäkirjan ulkopuolella, koskapa valiokunnan jäsen Relander oli edellisenä päivänä esittänyt saman ajatuksen maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa, missä siitä ei kuitenkaan keskusteltu enempää.²¹

Maatalousvaliokunnassa vielä mukana olevat sosiaalidemokraatit eivät hyväksyneet ehdotusta sellaisenaan. Eloranta katsoi, että jos erityisvero säädetään, se ei saisi koskea lainkaan torppareita ja työläisiä, ja että vuositulojen alarajakin pitäisi nostaa kaupungeissa 10 000 ja maaseudulla 8 000 markkaan. Mäki väitti, että olisi »mahdoton saada kansaa ymmärtämään, minkä vuoksi valtion olisi maksettava vuokranantajalle korvausta vuokramiehen tekemästä työstä, joka kansan oikeuskäsitelyksen mukaan kuuluu vuokramiehelle itselleen». Tämän mukaan ei valtion varoja olisi tarvittu lainkaan eikä siis myöskään mitään erityisveroa. Elorantakin yhtyi Mäkeen siinä, että torpparivapautuksesta oli jo puhuttu niin kauan, että maanomistajat tietävät ottaa sen mahdollisuuden huomioon, että eivät saa mitään korvausta torpistaan.

Relander yhtyi kannattamaan erityisveroa, mutta vaati nyt alarajan kohottamista 8 000 markkaan. Kun myös Mäki yhtyi Relanderiin siinä, että vero kohdistuisi vain tällaisiin suurituloisiin, näytti valiokunnan enemmistön kanta ennen kansalaissotaa kallistuvan siihen, että oli säädetävä erityisvero torpparivapautusta varten, mutta niin, että se kohdistuisi vain kaikkein suurituloisimpiin.

Kansalaissodan jälkeen tämä »torpparien vapautusvero» ei enää ollut mahdollinen, sillä eduskunta sai jo 17. 5. käsiteltäväkseen hallituksen esityksen, jonka mukaan valtion talous vaati muutenkin erityistä suurten tulojen verotusta. Tämän esityksen mukaan oli suurten tulojen suostuntaveroa maksettava 8 000 markan vuositulosta alkaen, mutta eduskunta alensi tämän alarajan 4 000 markkaan.²² Lisäksi hallitus oli heti ensimmäisenä esityksensä sodan jälkeen jättänyt eduskunnalle ehdotuksen 200 miljoonan markan ns. vapaudenlainan ottamisesta.²³

²¹ II VP 1917, Maatalousvaliokunnan pöytäkirjat 18. 1. 1918, Eduskunnan kirjasto; Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirja 17. 1. 1918, 204 §, Keskustapuolueen arkisto.

²² II VP 1917, Asiak. III, Hc. N:o 46; II VP 1917, Ptk., s. 1094.

²³ II VP 1917, Asiak. III, Hc. N:o 44. Todellisuudessa eduskunta joutui vain hyväksymään jo liikkeellä olevan obligaatiolainan, sillä Vaasan senaatti oli tehnyt asiaa koskevan päätöksen jo 27. 3. ja obligaatioiden myynti oli aloitettu huhtikuun lopulla.

Olisiko tällainen verotus kyennyt peittämään torpparivapautuksen kustannukset, jos sitä ei olisi tarvittu muihin tarkoituksiin? Kyllä varmaan, sillä pelkästään vuonna 1918 — jolloin vero tosin nousi progressiivisesti aina 15 %:iin saakka — suurten tulojen verotus tuotti 191 miljoonaa markkaa.²⁴ Eri asia on, että torpparivapautusvero tuskin olisi voinut olla yhtä raskas kuin tämä valtion yleisten menojen peittämiseksi säädetty tulovero, mutta toisaalta se olisi voitu jättääkin vähemmän raskaaksi, koska maatalousvaliokunnan mukaan valtion varoja olisi kymmenen ensimmäisen lunastusvuoden aikana tarvittu yhteensä vain 277 miljoonaa markkaa.

Kaikesta huolimatta torpparivapautusveron säätäminen oli maatalousvaliokunnassa vielä kesäkuussa esillä. Pullinen ja v. Rettig pitivät tilapäisveron säätämistä »arveluttavana». Hedberg ehdotti, että tarvittavien varojen hankinta jätettäisiin hallituksen huoleksi. Haatajan mielestä olisi lunastuslain perusteluissa kuitenkin voitu viitata niihin mahdollisuuksiin, joilla tarvittavat varat voitaisiin hankkia, vaikka itse varojen hankintakeino jätettäisiinkin hallituksen harkittavaksi.

Lopputulokseksi jäi, että valiokunnan mietinnössä ei edes mainittu mitään torpparivapautusverosta, vaan lähdettiin puhtaasti obligaatiolinjalle. »Tosin obligatiomarkkinat maassa ovat vielä kehittymättömät», päätteli maatalousvaliokunta edelleen, mutta valtion raha-asia silloisen tilanteen vuoksi ei näyttänyt olevan muuta mahdollisuutta. Tämän vuoksi valiokunta ehdotti, että eduskunta valtuuttaisi hallituksen laskemaan liikkeelle 200 miljoonan markan arvosta obligatioita, joiden korko olisi 5 %. Tämän määrän valiokunta arveli riittävän likipitäen kaikkien lunastettavien vuokra-alueiden lunastussummien välittämiseen.²⁵

Suuri valiokunta ei tehnyt ehdotukseen mitään muutoksia, ja kun myös eduskunta kokonaisuudessaan hyväksyi sen ilman keskustelua ja äänin 98—1, se tuli eduskunnan päätökseksi.²⁶ Täten visaiselta tuntunut rahoituskysymys oli saanut ratkaisun, jota oli jo monta kertaa aikaisemminkin esitetty. Hallituksen saama lainavaltuus oli saman suuruinen kuin keväällä 1918 liikkeelle laskettu ensimmäinen vapaudenlaina, mutta kun vapaudenlainaobligatiot myytiin vapaassa kaupassa, vuokra-alueiden lunastamisobligatiot olivat luonteeltaan toisenlaisia, koska maanomistajan oli pakko ottaa niitä luovuttamiensa alueiden vastineeksi. Obligaatioista säädettiin tarkemmin lunastuslain täytäntöönpanoasetuksen yhteydessä.²⁷

²⁴ VP 1921, Asiak. IV, Kertomus valtiovarain tilasta vuonna 1918.

²⁵ Em. maatalousvaliokunnan pöytäkirjat, 5. 6. 1918; Em. mtvkm., s. 94—95.

²⁶ II VP 1917, Ptk., s. 1803, 1813.

²⁷ As. 11. 4. 1919, §§ 57—58.

6. Eri ryhmittymien suhtautuminen lunastuslakiin

Torpparilunastuslaista käytettiin kansalaissodan jälkeen eduskunnassa kaikkiaan 247 puheenvuoroa eli enemmän kuin mistään muusta yksityisestä lakiesityksestä. Vertailun vuoksi voidaan mainita, että aivan samaan aikaan esillä olleesta monarkistisesta hallitusmuotoesityksestäkin käytettiin yhteensä vain 199 puheenvuoroa sekä siihen liittyvästä kuninkaanvaalista 74 puheenvuoroa. Jo ennen sotaa käydyssä lähetekeskustelussa oli torpparilaista käytetty lisäksi 21 puheenvuoroa, joten siitä käytettyjen eduskuntapuheenvuorojen kokonaismäärä oli kaikkiaan 268.²⁸ Tynkäeduskunnan 111 jäsenestä puhui kaikkiaan 59, minkä lisäksi eduskuntaan kuulumaton senaattori H. G. Paloheimo käytti yhden puheenvuoron. Näiden lisäksi oli lähetekeskustelussa käyttänyt puheenvuoroja kuusi eduskunnan muuta jäsentä.

Eniten puheenvuoroja — lähetekeskustelu mukaan lukien — käyttivät suomalaisen puolueen edustajat Haataja (29), Kairamo (27), Lagerlöf (25) ja Häkkinen (14). Nämä neljä edustajaa käyttivät täten yhteensä 95 puheenvuoroa. Maalaisliittolaisista puhuivat eniten Lohi (9), Hahl (7) ja Relander (5) sekä hallituksen esitystä puolustaneet senaattorit Pehkonen (6) ja Kallio (4). Nuorsuomalaisista olivat puheliaimpia Ahmavaara (8) ja K. E. Linna (7), ruotsalaisista Wrede (6) ja Bäck (5), kansanpuolueesta Pullinen (10) ja sosiaalidemokraateista Paasivuori (4). Viisi miestä käytti asian yhteydessä ensimmäisen valtiopäiväpuheenvuoronsa, nimittäin Alanen, Koivisto, K. E. Linna, Puumala ja Retulainen, ja näistäkin vain Linna puuttui koko valtiopäivillä myös jonkin muun asian käsittelyyn.²⁹

Eniten keskustelua aiheuttanut yksityiskohta oli lunastushinnan määräämisperusteita koskeva 11 §, josta yksityiskohtaisessa käsittelyssä käytettiin kaikkiaan 40 puheenvuoroa. Eniten siitä puhuivat Haataja (7) ja Lagerlöf (5), kun sen sijaan Kairamo käytti vain yhden puheenvuoron siitä yksityiskohtaisen käsittelyn yhteydessä. »Punakaartilaispykälä» aiheutti yksityiskohtaisessa käsittelyssä 30 puheenvuoroa. Eniten siitä puhui suomalaisen puolueen Päivänsalo (4), joka torpparilain yhteydessä ei muita puheenvuoroja käyttänytkään.

²⁸ Puheenvuorot jakautuivat seuraavasti: lähetekeskustelu 21, I käsittely 36. II käsittelyn yleiskeskustelu 26, II käsittelyn yksityiskohtainen keskustelu 150, II käsittelyn yksityiskohtainen jatkokäsittely 28 ja III käsittely 7.

²⁹ II VP 1917, Ptk., ss. 1922—1946.

Eri puolueyhmittymien kiinnostusta asiaan kuvaa seuraava taulukko:

puolue	ryhmän edustajaluku	puheenvuoron käyttäjien luku	puheenvuorojen luku	suhdeluku ³⁰
suomalainen puolue	32	19 ³¹	120	1.492
maalaisliitto	26	19	61	1.309
nuorsuomal. puolue	24	6	29	0.550
ruotsalainen puolue	21	9	26	0.728
kansanpuolue	5	5	16	1.789
sos.dem. puolue	92/3	5/3	7/9	1.796
koko eduskunta	200/111	66	268	1.194

Suomalaisen puolueen kiinnostus asiaan oli käytettyjen puheenvuorojen määrän perusteella selvästi korkein, mutta se oli sitä ennen kaikkea edellä mainittujen neljän eniten puhuneen edustajan kautta. Suurimmat tässä lasketut suhdeluvut ovat saaneet sodan jälkeen pieneksi jäänyt sosiaalidemokraattinen puolue sekä muutenkin pieni kansanpuolue. Huomattavaa aktiivisuutta on osoittanut myöskin maalaisliitto, kun sen sijaan nuorsuomalainen puolue on ollut selvästi vähiten kiinnostunut koko kysymyksestä.

Puheenvuorojen määriä tarkasteltaessa on edelleen helppo havaita, että lunastuslaista puhuivat eniten kaksi asialle läheistä ammattiryhmää, nimittäin lakimiehet ja agronomit. Jos ajattelemme pelkästään sodanjälkeistä aikaa, niin eduskunnassa oli 14 lakimieskoulutuksen saanutta edustajaa, joista 7 käytti yhteensä 71 puheenvuoroa, heidän joukossaan mm. Haataja ja Lagerlöf. Agronomikoulutuksen saaneita oli 8, joista Hahl, Häkkinen, Pehkonen, Pullinen ja Relander käyttivät yhdessä yhteensä 41 puheenvuoroa. Muiden ammattiryhmien edustajista Kairamo oli kasvitieteen professori ja kartanonomistaja sekä Ahmavaara, Lohi ja Linna maanviljelijöitä.

Eri puolueet olivat suomalaista puoluetta lukuunottamatta kannatoiltaan verraten yhtenäiset. Tosin sosiaalidemokraattien kohdalla on

³⁰ Suhdeluku on laskettu käyttämällä kaavaa $s = \sqrt{\frac{rv}{n}}$, jossa

n = ryhmän edustajaluku, r = puheenvuoron käyttäjien luku, v = puheenvuorojen luku ja s = suhdeluku. Koko eduskunnan samoin kuin sos.dem. puolueen kohdalla suhdeluvut on laskettu erikseen sotaa edeltäneeltä ja sen jälkeiseltä ajalta, minkä jälkeen näin saadut suhdeluvut on yhdistetty.

³¹ Sen. Paloheimo on tässä luettu suomalaisen puolueen edustajiin, vaikka hän ei ko. aikana ollut eduskunnan jäsen.

todettava, että heidän aikaisemmin suurta ryhmäänsä edusti sodan jälkeen vain kolme miestä, jotka hekin — sodan jälkiselvittelyistä selvinneinä — kuuluivat puolueensa maltillisempaan siipeen. Lisäksi sosiaalidemokraattien sodan jälkeen käyttämistä yhdeksästä puheenvuorosta konnaista kuusi koski »punakaartilaispykälän» poistamista. Puheenvuorosaan, jota Paasikivi sanoo reiluksi ja miehekkääksi,³² Matti Paasivuori lupasi äänestää lunastuslain puolesta, vaikka sen uskottaisiinkin vähentävän sosialistien saamaa kannatusta maaseudulla. Mikäli koko sosiaalidemokraattien ryhmä olisi ollut edelleen mukana lakia säätämässä, keskustelu olisi ilmeisesti saanut toisen luonteen.

Toista äärimmäisyyttä valtiopäivätyössä edusti ruotsalainen kansanpuolue, jonka jäsenistä vain rovasti Roos kannatti varauksitta lunastuslakia. Muut puheenvuoroja käyttäneet puolueen jäsenet sen sijaan epäroivät hyväksyä lakia, joka heidän mielestään kohtuuttomasti rikkoi maanomistajan oikeuksia. Kaikkein jyrkimmän puheenvuoron käytti varatuomari, tehtaanjohtaja Axel Palmgren, mutta voimakkaasti lakia vastaan puhuivat myös entinen roomalaisen oikeuden professori, vapaaherra Rabbe Axel Wrede sekä oikeushistorian professori Ernst Estlander.

Maalaisliitto oli puolueohjelmassaan alun pitäen asettunut vaatimaan torpparien itsenäistämistä, ja kun senaattorit Kallio ja Pehkonen olivat olleet lakiesitystä senaatissa valmistelemassa, lunastuslain pääperiaatteet myös tyydyttivät maalaisliittolaisia. Vain pielisjärveläinen maanviljelijä Pekka Saarelainen paheksui maanomistajille koituvia uhrauksia, minkä lisäksi maatalousvaliokunnassa mukaan tullut »punakaartilaispykälä» sai kaikkien puolueen edustajien taholta vastustusta. Maalaisliiton suhteen on kuitenkin samalla todettava, että sen edustajat olivat lähes kauttaaltaan kotoisin niiltä alueilta, joilla torppareita oli vähiten eikä kartanoita lainkaan, minkä lisäksi heidän joukossaan ei ollut yhtään lainoppinutta.

Nuorsuomalaisen puolueen kiinnostus lakia kohtaan oli verraten vähäinen ja sen ainoan lakemiespuhujankin, K. J. Ståhlbergin puheenvuorot koskivat pääasiassa lakiteknisii seikkoja. Puolueen pääpuhujaja, maatalousvaliokunnan jäsen ja messukyläläinen maanviljelijä K. E. Linna puolusti kuitenkin voimakkaasti lain hyväksymistä. Maanviljelijät Pekka Ahmavaara Iistä ja Juho Snellman Karttulusta sen sijaan olisivat toivoneet enemmän huomiota maanomistajien oikeuksille.

Pienen kansanpuolueen maanviljelysneuvos Erkki Pullinen — joka vuosien 1907—14 valtiopäivillä oli edustanut suomalaista puoluetta — oli maatalousvaliokunnan puheenjohtaja ja puolusti valiokunnan ehdotusta täysistunnoissa ehkä vieläkin lämpimämmin kuin Haataja. Muut puolueen edustajat puhuivat vähän, ja heistäkin vain hirvensalmelainen

³² *Paasikivi*, Muistelmia sortovuosilta II, s. 145.

maanviljelijä August Tanttua paheksui maanomistajalle koituvia uhrauksia. Puolueeseen kuuluva tynkäeduskunnan ainoa torpparijäsen Taavetti Heimonen Säämingistä käytti yhden puheenvuoron ja vaati siinä vain lunastettavan alueen ylärajan nostamista.

Suurimmat sisäiset erimielisyydet olivat suomalaisessa puolueessa, mihin viittaa jo sen eräiden jäsenten käyttämien puheenvuorojenkin määrä. Eniten puheenvuoroja käytti lainoppinut ja myöhempi talousoikeuden professori Kyösti Haataja, joka vuodesta 1910 oli toiminut maanvuokra-asiain esittelijänä senaatissa ja joka myös oli ollut maanvuokrakomitean sihteeri ja maatalousvaliokunnan jäsen. Koska maatalousvaliokunnan mietinnössä näkyi selvimpänä Haatajan oman kynän jälki, oli hän myös mietinnön uuttera puolustaja. Kasvitieteen professori, kartanonomistaja ja entinen senaattori A. Osw. Kairamo oli aikanaan kuulunut jo tilattoman väestön alakomiteaan, vuoden 1909 takautuva asetus oli syntynyt eduskunnassa hänen aloitteestaan,³³ minkä lisäksi hän oli toiminut maanvuokrakomitean puheenjohtajana vuosina 1912—14. Kairamon asiantuntemus oli täten varsin suuri, mutta kuitenkin hänen mielipiteensä löivät nyt kauttaaltaan ristiin Haatajan mielipiteiden kanssa. Kesäkuun alussa hän jopa kirjoitti H. G. Paloheimolle: »Haataja hääää kovasti torppari-asiassa, mutta pelkään, että hän tässä enemmän turmelee kuin hyödyttää, sillä hän on tavattoman kiihkeä ja itserakas, mutta ilman oikeaa kantaa. Koetamme pitää hänet aisoissa», ja Paavo Paloheimolle vähän myöhemmin: »Haataja riehuu torpparilain kanssa. Saa nähdä, tuleeko se hyväksytyksi näin huonona kuin se nyt on».³⁴ Vielä edellisenä syksynä Haataja oli jättänyt eduskuntaan aloitteen, joka pohjautui maanvuokrakomitean ehdotukseen ja jonka Kairamokin ilmeisesti olisi voinut hyväksyä, vaikka hän ei ollutkaan liittynyt sen allekirjoittajiin. Sen jälkeen oli kummankin kehitys joka tapauksessa ilmeisesti kulkenut eri suuntiin; hattulalainen kartanonisäntä muuttui konservatiivisemmaksi, Oulusta Helsinkiin tullut maaton lakimies muutoshaluisemmaksi.

Suurastaan Kairamon aisapariksi eduskuntakeskustelussa voisi sanoa ruoveteläistä agronomi K. R. Häkkistä, joka piti lakia täysin kohtuuttomana maanomistajia kohtaan. Kolmas lain vastustaja oli raahelainen varatuomari, sahanomistaja ja vuorineuvos Arthur Lagerlöf, joka Paasikiven sanojen mukaan »vallan riehautui» eduskunnassa asiasta keskusteltaessa.³⁵ Lagerlöf oli aikanaan kirjoittanut torpparikysymyksestä laajahkon artikkelin,³⁶ jossa hän jo vuonna 1908 oli suositellut obligaatioi-

³³ *Rasila*, Suomen torpparikysymys vuoteen 1909, ss. 427—428.

³⁴ Kairamon kok., kansio 19, kirjeet 7. 6. ja 20. 6. 1918. VA.

³⁵ *Paasikivi*, mt., s. 144.

³⁶ *Lagerlöf*, Maalaisreformimme (Aika 1908, s. 707—720).

den käyttöä asian ratkaisemiseksi. Paasikivi moittii Lagerlöfin kantaa sekavaksi, mutta siinä oli kuitenkin oma selvä linjansa. Lagerlöf tosin kuvasi räikein sanoin torpparien vuosisataisia kärsimyksiä ja siitä huolimatta vaati maanomistajalle täyttä korvausta. Hän nimittäin katsoi, että lainsäätäjää ei saa ottaa huomioon säälintunnetta eikä myöskään säätää taannehtivasti vaikuttavia lakeja, vaan hänen on noudatettava ehdotonta juridista lainmukaisuutta. Muut kuin tässä mainitut suomalaisen puolueen jäsenet sen sijaan asettuivat myönteisemmälle kannalle lunastuslain suhteen.

Niistä kahdesta koulutusryhmästä, jotka käyttivät eniten puheenvuoroja, voidaan todeta, että lakimiehistä ainoastaan Haataja oli varauksetta lakiehdotuksen puolella ja agronomeista vain Häkkinen kiivaasti sitä vastaan. Puheenvuoroja käyttäneistä viidestä agronomista vain Häkkinen edusti varsinaisia torppariseutuja, mikä vahvistaa sitä kuvaa, että torpparivyöhykkeen ulkopuoliset edustajat olisivat olleet myönteisempiä pakkolunastusta kohtaan. Mitään selvää alueellista eroa ei kuitenkaan koko eduskunnan keskuudessa ole havaittavissa, sillä edustihan Haatajakin oululaisesta syntyperästään huolimatta Turun ja Porin läänin pohjoista vaalipiiriä, lakia puolustava Linna oli Messukylästä ja sitä vastustava Lagerlöf Raahesta. Sen sijaan lakimiesten kohdalla on havaittavissa selvä pitäytyminen omistusoikeuden ja ennen tehtyjen sopimusten kunnioittamiseen. Tämä näkyi jopa Haatajankin kohdalla, sillä hän lähti lunastushinnan määrittelyssä siitä, että rahan arvo tulee palautumaan takaisin vuoden 1914 tasolle. Pakkolunastuksen tarpeellisuuden suhteen Haataja kuitenkin oli huomattavasti juristikolleegojaan radikaalimpi.

7. Lunastuslaki astuu voimaan

Lakiehdotuksen jatkettu toinen käsittely saatiin eduskunnassa päätökseen heinäkuun 14. päivän vastaisena yönä kello 3 jälkeen. Tämä oli lauantain ja sunnuntain välinen yö, mutta eduskunnalla oli monia asioita käsiteltävänä, niistä kaiketi tärkeimpänä pidetty hallitusmuotokysymys. Kolmanteen käsittelyyn lunastuslakiehdotus tuli keskiviikkona heinäkuun 17. päivänä. Tällöin käytettiin vielä seitsemän puheenvuoroa.³⁷

Ensimmäiseksi puhui Kairamo, joka ei nähnyt laissa mitään hyvää. Se oli hätiköiden tehty, se rikkoi vanhoja oikeuskäsityksiä vastaan, se

³⁷ II VP 1917, Ptk., ss. 1793—1802.

kohteli epäoikeudenmukaisesti maanomistajaa, joka oli suosinut torppareita, mutta se kohteli epäoikeudenmukaisesti myös vuokramiestä, joka oli tehnyt parannuksia yli puolen tilansa arvosta, ja lisäksi sen 62 § asetti lunastusoikeuden riippuvaksi rikoslain määräyksistä. Edelleen hän epäili lain tehokkuutta »universaalilääkkeenä bolshevikkisocialismin harhaoppeja vastaan». Kaikesta huolimatta Kairamo kuitenkin ilmoitti äänestävänsä lain hyväksymisen puolesta, koska hän arveli, että laki tulisi jouduttamaan vapaaehtoista lunastustoimintaa, ja koska lain sisältämät ristiriitaisuudet pakottaisivat joka tapauksessa tarkistamaan sen pahimpia epäkohtia.

K. E. Linna myönsi, että laki vaatii suuren uhrin maanomistajilta, mutta se oli uhri »vapaan Suomen yhteiskuntarakenteen saattamiseksi terveille perustalle». »Tämän lain hyväksymisellä lasketaan varmempi perustus Suomen itsenäisyydelle, sisäiselle eheydelle ja yhteiskuntarakenteen kestävyydelle, kuin mitä millään muulla eduskunnan toimenpiteellä voitaisiin tai voidaan tehdä», sanoi Linna.

Suomalaisen puolueen Ivar Alanen totesi hänkin lain loukkaavan maanomistajien perustuslaissa vakuutettuja oikeuksia, mutta ehdotti siitä huolimatta lain hyväksyttäväksi yksimielisesti, koska sen kautta tilattoman väestön tyytyväisyys lisääntyy ja kansallisomaisuus kasvaa.

Haataja ilmoitti pyytäneensä puheenvuoron Kairamon lausunnon vuoksi, ja hän pyrki omasta puolestaan vielä kerran kumoamaan Kairamon lakiin kohdistamat moitteet. Lain vastustajille hän samalla sanoi kokemuksen kaikkialla osoittaneen, että mitä kauemmin tarpeellisia reformeja viivytetään, sitä radikaalisempina ne vihdoinkin ajetaan läpi. Myös maalaisliiton rovasti Arthur Wuorimaa paheksui lyhyessä puheenvuorossaan sitä soraääntä, jonka Kairamo oli tuonut tämän lain loppukäsittelyyn.

Senaattori Pehkonen katsoi, että jos uudistusta lykättäisiin, se tietäisi epäkohtien suurentamista edelleen samoin kuin ratkaisun vaikeutumista sekä maanomistajien että vuokramiesten tappioksi.

Keskustelun viimeisen puheenvuoron käytti K. R. Häkkinen, joka jälleen kerran ilmoitti yhtyvänsä Kairamon lausuntoon. Mikäli lakiehdotus hylättäisiin, uusi tulisi ilmeisesti olemaan vieläkin kohtuuttomampi maanomistajia kohtaan, joten se oli viisainta hyväksyä, hän arveli.

Kun Kairamo oli luvannut äänestää hyväksymisen puolesta, voitiin lain kohtaloa jo pitää varmana. Keskustelun jälkeen suoritettussa äänestyksessä eduskunta päättikin ensin äänin 103—3 käsitellä asian kiireellisenä, minkä jälkeen lakiehdotus hyväksyttiin äänin 104—2. Yksimielisyys oli täten lähes täydellinen; vain erät ruotsalaisen puolueen juristiedustajat olivat vielä kielteisellä kannalla.

Samana päivänä eduskunta erikseen tehdyllä päätöksellään ilman

enempää keskustelua valtuutti hallituksen laskemaan vuokra-alueiden lunastusta varten liikkeeseen 200 miljoonan markan arvosta obligaatioita, joiden korko oli 5 %.³⁸

»Siten oli tämä suuri asia — yli puolentoista vuosikymmenen ponnistelujen jälkeen — loppuun käsitelty», kirjoittaa Paasikivi,³⁹ jonka muistelmissa torpparikysymys muodostaa huomattavimman teeman. Kesäti kuitenkin vielä lähes kolme kuukautta ennen kuin laki sai vahvistuksen. Lokakuun 15. päivänä senaatin talousosasto, jonka varapuheenjohtajana oli Paasikivi, päätti julkaista lain vuokra-alueiden lunastamisesta, ja samana päivänä valtionhoitaja P. E. Svinhufvud vahvisti sen allekirjoituksellaan.⁴⁰

Syynä siihen, että lain vahvistaminen viipyi näinkin kauan, olivat ilmeisesti muut ajankohdalle tärkeämmät kysymykset. Eniten hallituksen huomiota vaati hallitusmuoto- ja kuninkaanvaalikysymys. Monarkinen hallitusmuoto oli eduskunnassa 7. 8. äänestetty lepäämään, mutta 26. 9. eduskunta valtionhoitajan kutsusta kokoontui ylimääräisille valtiopäiville valitsemaan valtakunnalle kuningasta. Kuninkaanvaali tapahtui 9. 10., joten tämä silloisen ymmärryksen mukaan äärimmäisen tärkeä kysymys vaati suurinta huomiota juuri silloin, kun lunastuslaki odotti vahvistustaan. Tämän ohella olivat torpparikysymystä tuossa vaiheessa kiireellisempiä mm. elintarvike- ja kapinavankikysymykset. Torpparivapautushan oli joka tapauksessa lainsäädännöllisessä mielessä loppuun käsitelty, minkä lisäksi vuokramiesten asema oli muutenkin 23. 9. 1917 annetun takautuvan asetuksen mukaan turvattu vuoden 1921 maaliskuuhun saakka. Mikään ei viittaa siihen, että hallitus olisi jossakin määrättyssä tarkoituksessa viivytttänyt lunastuslain vahvistamista. Sen sijaan eri ongelmien keskinäistä painojärjestystä kuvaa se, että Paasikiven hallituksen oikeusministeri Onni Talas mainitsee ajan tapahtumia koskevassa kiistakirjoituksessaan torpparivapautuslain vain yhden kerran ja senkin Jokioisten kartanoiden oston yhteydessä.⁴¹ Myös täytäntöönpanoasetuksen valmisteluun liittyvät ongelmat veivät aikaa.

Lunastuslain 77 §:n mukaan lain täytäntöönpano jäi myöhemmin annettavin asetuksin tarkemmin määrättäväksi. Samana lokakuun 15. päivänä hallitus asettikin komitean laatimaan ehdotusta lunastuslain täytäntöönpanoa koskevaa asetusta varten. Komitean puheenjohtajaksi määrättiin Kyösti Haataja sekä sen jäseniksi Emil Schybergson, K. E. Linna ja asutusneuvos Eino Kalmari, joista Schybergson kuitenkin jäi

³⁸ Em. ptk., s. 1803.

³⁹ Paasikivi, mt., s. 147.

⁴⁰ Tal.os. ptk., 15. 10. 1918, s. 196. VA.

⁴¹ Talas, Ei se niin tapahtunut, s. 208.

pois. Haataja laati jälleen luonnoksen, jonka pohjalle perustuvan ase-
tuksen silloinen Lauri Ingmanin hallitus antoi 11. 4. 1919⁴². Tämän lu-
nastustoiminnan käytännöllistä toteuttamista koskeva asetus käsitti kaik-
kiaan 100 pykälää.

Toimeenpanoasetus astui voimaan 1. 5. 1919, jonka jälkeen vasta vi-
ranomaiset alkoivat käsitellä ko. asioita. Kuitenkin lunastusta koskevia
ilmoituksia tai vaatimuksia oli saanut tehdä jo itse lunastuslain vahvis-
tamisesta lähtien, mutta niiden käsittely siirtyi täten kevääseen. Käy-
tännössä lunastustoiminta pääsi alkamaan vasta toukokuussa 1919.

8. Lakiin myöhemmin tehdyt muutokset

Edellä on jo useampaankin otteeseen jouduttu toteamaan, että vuo-
den 1919 valtiopäivillä tehtiin lunastuslakiin erinäisiä muutoksia. Tär-
keimpänä syynä näihin muutoksiin oli se, että kun valtionhoitaja Man-
nerheim oli joulukuun lopulla 1918 määrännyt tynkäeduskunnan hajoi-
tettavaksi, niin maaliskuun alussa 1919 pidetyissä eduskuntavaaleissa so-
siaalidemokraatit saivat jälleen 80 edustajanpaikkaa, minkä lisäksi myös
maalaisliitto sai 42 (edellisissä vaaleissa 26) sekä uusi poliittiseen keskus-
taan luettava edistyspuolue 26 edustajanpaikkaa.

Heti valtiopäivien 1. 4. kokoonnuttua tehtiin neljä eduskuntaesitystä
ja yksi anomusehdotus lunastuslain muuttamiseksi. Sosiaalidemokraatti-
en Wäinö Wuolijoki ja ruotsalaisen puolueen K. V. Åkerblom tekivät
kumpikin yksinään esitykset koko lain uudelleen muotoilemiseksi, maa-
laisliiton K. A. Lohi esitti muutosta lunastushinnan määrittelyä koske-
vaan 11 §:ään ja nyt edistyspuoluetta edustava Elli Tavastähti esitti
eräiden muiden kanssa⁴³ 62 §:n poistamista. Maalaisliiton Juho Kekko-
nen ehdotti, että eduskunta päättäisi anoa hallitukselta koko lunastus-
lain tarkistusta koskevaa esitystä. Maatalousvaliokunta, jonka puheen-
johtajaksi tuli Wäinö Wuolijoki, käsitteli kaikki tässä mainitut aloit-
teet yhdessä.⁴⁴

1 §:n kohdalla Wuolijoki esitti, että maanomistajalta otettaisiin pois
oikeus vaatia vuokratilan itsenäistämistä, jotta vuokramies ei joutuisi
lunastamaan kalliilla hinnalla silloin, kun hän ei itse sitä halua. Åker-
blom esitti palattavaksi Svinhufvudin hallituksen esityksen linjalle, jon-

⁴² Komiteanmietintö N:o 6/1919; As. kok. 46/1919.

⁴³ Muut olivat K. A. Lohi, kokoomuspuolueen Hedvig Gebhard sekä edistyspuo-
luesta Juho Kaskinen, K. V. Wuokoski ja Mikko Erich.

⁴⁴ VP 1919, Asiak. V, Eduskuntaesitysmietintö N:o 5; VP 1919, Liitteet VII.

ka mukaan kaikki vuokraviljelmät olisi pitänyt itsenäistää samalla kertaa. Kekkonen yhtyi vaatimusoikeudesta Wuolijokeen ja ehdotti myös lampuotien palauttamista lain piiriin. Maatalousvaliokunta palasi asiassa edellisten valtiopäivien maatalousvaliokunnan kannalle; pykälä pysyi muuten ennallaan, mutta lampuodit liitettiin mukaan.

2 §:n osalta eivät aloitteiden tekijät tehneet muutosehdotuksia, mutta maatalousvaliokunta liitti siihen kuitenkin lisäyksen, jonka mukaan vuoden 1918 aikana tapahtuneet velvollisuuksien laiminlyönnit eivät saaneet merkitä vuokraoikeuden ja samalla myös lunastusoikeuden menettämistä. Tällä tavoin lunastusoikeus säilyi niilläkin vuokramiehillä, jotka joko tahallisesti tai muista syistä olivat laiminlyöneet vuokrasuorituksensa kansalaissodan aikana tai sen jälkeen.

4 § koski lunastettavaa viljelysalaa, jonka Wuolijoki ehdotti nostettavaksi 10 hehtaarista 15 hehtaariin, harkinnan mukaan siitä ylikin. Åkerblom puolestaan ehdotti erotettavaksi sen alan, mitä vuokramies oli viljellyt, ilman enempiä rajoituksia. Maatalousvaliokunta piti pykälän ennallaan muuten, mutta nosti harkinnanvaraisen ylärajan 15 hehtaarista 20 hehtaariin. Samoin maatalousvaliokunta nosti 5 §:n kohdalla lunastuslain alaisen metsämaan ylärajan 15 hehtaarista 20 hehtaariin.

Lunastuslain 10 §:n mukaan torpparin oli siirryttävä toiselle paikalle, jos »päätilan tilusten tarkoituksenmukainen sijoittaminen niin vaati». Jos päätila oli niin pieni, että tällaista siirtomahdollisuutta ei enää lainkaan ollut, voitiin torpparin lunastusoikeus jopa kieltää kokonaan. Wuolijoki ehdotti tämän pykälän poistettavaksi kokonaan, mutta maatalousvaliokunta päätti äänin 10—7 pysytettäväksi sen ennallaan.

11 §:ään aivan käsittelyn viime vaiheessa lisätty 2. momentti, jonka mukaan lunastushintaa ei saanut laskea alle puolen tilan käyvästä arvosta, osoittautui kestävämmäksi. Wuolijoki sanoi, että torppari ei ehkä jaksa sen mukaista hintaa tilastaan maksaa, Lohi arveli eräiden edellisten valtiopäivien lausuntojen tapaan, että torppari voi joutua maksamaan jopa tekemistään parannuksista,⁴⁵ ja Kekkonen viittasi »nykyisiin keinotteluhintoihin», jotka olivat kohtuuttoman korkeat. Åkerblom puolestaan esitti palattavaksi vuoden 1914 hintatasoon. Maatalousvaliokunta pyyhkäisi yksimielisesti momentin pois ja lausui perustelunaan, että kyseinen määräys olisi useassa tapauksessa saattanut tehdä lunastuksen vuokramiehelle ylivoimaiseksi ja siten ehkäissyt lain tarkoituksen toteutumista. Lisäksi valiokunta katsoi, että maanomistaja olisi sen perusteel-

⁴⁵ Tähän mahdollisuuteen viitaten oli sosiaalidemokraattien vaalijulistuksessa talvella väitettykin, että lain tarkoituksena oli riistää torpparien työn tulokset maanomistajien taskuun. Ks. *Tanner*, Itsenäisen Suomen arkea, ss. 56—57.

la voinut saada ansiotonta etua maan arvon noususta. Eduskunta yhtyi valiokunnan kantaan äänin 154—31, ja pykälän 2. momentti poistettiin laista. Vuokramiehille tämä merkitsi varsin suurta rahallista etua, sillä ellei kohtaa olisi laista poistettu, he olisivat joutuneet maksamaan vähintään puolet tilojensa inflaation jälkeisestä hinnasta, kun he sen sijaan tämän uuden päätöksen jälkeen saivat maksaa vuoden 1914 hintatason mukaan inflaation halventamalla ja siitä syystä myös helpommin saatavalla rahalla.⁴⁶

Lain 12 §:n mukaan siitä itsenäiseen tilaan erotettavasta alueesta, joka ylitti lain määräämät rajat (10 tai 15 ha), oli hinta määrättävä käyvän hintatason mukaan. Åkerblom ja Kekkonen vaativat pykälän poistamista, mutta Wuolijoki sen sijaan ei esittänyt siihen mitään muutosta. Myöskään maatalousvaliokunta ei puuttunut siihen, ja pykälä jäi entiselleen.

13 § koski arvometsää. Kekkonen esitti koko määräyksen poistamista, ja Wuolijoki esitti erikseen lunastettavaksi arvometsäksi vain ne puut, joiden läpimitta viiden metrin korkeudella oli vähintään 20 senttimetriä. Maatalousvaliokunta palasi tässäkin edeltäjänsä kannalle ja määräsi erikseen lunastettaviksi puut, joiden läpimitta 1,2 metrin korkeudella oli enemmän kuin 20 senttimetriä.

58 §:ään maatalousvaliokunta liitti aikaisempien muutostensa vaatimalla tavalla torpan ja mäkityvan rinnalle maininnan lampuotitilasta, ja 59 §:ään tehtiin vähäinen kaupunkialueilla olevia vuokratiloja koskeva täsmennys.

62 §:n — »punakaartilaispykälän» — ehdotti Åkerblom jätettäväksi ennalleen, Kekkonen ehdotti siitä poistettavaksi perillisten oikeuden rajoittamista koskevan loppuosan, mutta Wuolijoki ja Tavastähti vaativat sen poistamista kokonaan. Maatalousvaliokunnan pöytäkirjoissa ei ole mainittu mitään sitä koskevasta keskustelusta, ja mietinnössään valiokunta vain lyhyesti ehdotti sen poistettavaksi, koska se oli aiheutunut »lakia eduskunnassa käsiteltäessä vallitsevista poikkeuksellisista oloista maassamme». Eduskunnan täysistuntokeskusteluissakaan ei asiaan puututtu, ja pykälä jäi laista pois.

Kolmanteen käsittelyyn tässä mainitut muutokset tulivat 17. 6. 1919 ja ne vahvistettiin lakina 10. 7. 1919. Tämä muutoslaki astui voimaan välittömästi ja samana päivänä annetulla toisella lailla muutokset ulotettiin takautuvasti koskemaan myös niitä tapauksia, joissa lunastustoiminta jo oli käynnissä. Täten koko lunastustoiminta tuli tapahtumaan

⁴⁶ Maatalousvaliokunnan 1919 asiapaperit, kokous 29. 4. 1919, Eduskunnan kirjasto; VP 1919, Ptk., s. 870. — 11 §:n muutokseen liittyen jäi myös 16 §:stä pois vastaava kohta, joka koski lunastettavien rakennusten lunastusarvon määräämistä.

näin muutetun lunastuslain mukaan.⁴⁷ Myöhemmin lakiin tehtiin vielä eräitä pienempiä muutoksia, mutta ne eivät enää muuttaneet lakiin sisällytettyjä periaatteellista laatua olevia määräyksiä.⁴⁸

Näin muutettunakin vuoden 1918 lunastuslaki sulki piiriinsä ainoastaan vuoden 1909 maanvuokra-asetuksen määrittelemät yksityismaalla olevat torpat, lampuottilat ja mäkitupa-alueet. Seurakuntien virkatalogen, siis lähinnä pappiloiden torppareihin, sama lunastuslaki ulotettiin 18. 3. 1921, valtion virkatalogen vuokra-alueisiin 30. 3. 1922 ja valtion metsämailla oleviin vuokra-alueisiin 20. 5. 1922. Jo ennen kansalaissotaa käydyn lähetekeskustelun päätteeksi oli ruotsalaisen puolueen Bäck ehdottanut, että lain piiriin sisällytettäisiin myös ns. kalastajatorpat eli torpat, joiden nautinta-alueena oli määrätty kalavesi, mutta hänen toivomuksensa toteutui vasta 18. 1. 1924 annetussa laissa. Samoin vasta 28. 2. 1936 annettiin erityinen tiheissä asumusryhmissä, siis lähinnä taa-javäkisissä yhdyskunnissa tai vastaavilla alueilla sijaitsevien vuokra-alueiden itsenäiseksi lunastamista koskeva laki.

⁴⁷ VP 1919, Ptk., ss. 944—45; Lait 10. 7. 1919 (As.kok. 90/1919, ss. 1, 6).

⁴⁸ Lait 11. 6. 1920 ja 29. 5. 1922.

Loppukatsaus

Suomen torpparikysymyksen synnytti ilmiö, jota nykyisin sanottaisiin rakennetyöttömyydeksi, mutta jota silloin nimitettiin liikaväestön ongelmaksi. Maan väkiluku kasvoi nopeasti — 1860-luvun nälkävuosista ensimmäiseen maailmansotaan lähes puolellatoista miljoonalla hengellä; vasta alussaan oleva teollisuus ei kyennyt työllistämään kuin murtoosan tästä kasvusta, eikä edes Amerikan-siirtolaisuus riittänyt purkamaan väestöpainetta.

Kun toimeentulomahdollisuuksia etsivä väestö kasvoi, kasvoi myös maan kysyntä. Maanvuokraajien kohdalla tämä merkitsi sitä, että maan omistaja saattoi kiristää vuokraehtoja joskus jopa kesken sopimuskauden, sillä vuokramiehellä ei ollut muuta mahdollisuutta kuin suostua ehtoihin tai luopua viljelmästä ja kirjaimellisesti lähteä kotoaan maantielle uutta toimeentulomahdollisuutta etsimään. Juuri tämä pakkolähtömahdollisuus nostikin torpparikysymyksen muuta tilattoman väestön kysymystä polttavammaksi. Kun vuokramiehen ja maanomistajan välillä lisäksi tuli usein riitaa toisaalta veropäivätöiden suorittamisesta, toisaalta vuokramiehen luontoistaloudellisista oikeuksista, oli kipeä yhteiskunnallinen kysymys valmis. Käräjätuvasta oli apua vähän silloin, kun sopimukset olivat epämääräisiä ja osapuolet joutuivat lähes jokapäiväiseen kanssakäymiseen vielä riidan jälkeenkin.

Kysymys oli todella kipeä, sillä vaikka vuokramaanviljely ei Suomessa ollutkaan runsaampaa kuin monissa muissa maissa, asui vuosisadan vaihteessa kuitenkin runsas neljännes koko kansastamme vuokramaalla. Mäkitupalaisväestö — niin hyvin maanviljelystyöstä kuin muista elinkeinoista toimeentulonsa saava — oli alkanut lisääntyä erityisesti 1800-luvun lopulla, ja tämän väestön kohdalla vuokratilalta pois joutuminen merkitsi samoin sekä kodin että tavallisesti myös vakinaisen toimeentulon menettämistä.

Avoimeksi ristiriidaksi tilanne kärjistyi vuoden 1906 eduskuntauudistuksen yhteydessä, jolloin äänioikeusuudistus pakotti eri mielipidesuun-

nat organisoitumaan poliittisiksi puolueiksi. Kompromissina syntynyt vuoden 1909 maanvuokra-asetus ei tyydyttänyt kaikkia, sillä äärioikeisto piti asetusta yksityistä omistusoikeutta loukkaavana »luokkalakina» ja ääriivasemmisto ei puolestaan hyväksynyt yksityistä omistusoikeutta lainkaan. Erityisesti äärioikeiston omaksuman asenteen vuoksi eduskunta katsoikin välttämättömäksi suojata yksityisten vuokranantajien alustalaiset hädöltä seitsemäksi vuodeksi. Tämä vuokrasuhteiden jäädyttämisspätös teki ongelman uudelleen entistä polttavammaksi lähestyttäessä vuotta 1916, jolloin suoja-ajan päättymisen uhkasi jättää hädön varaan yhdellä kertaa yli kuusikymmentätuhatta vuokramiestä. Olkoonkin, että näistä enintään murto-osa olisi todella hädetty, uhka oli joka tapauksessa olemassa jokaisen kohdalla. Keisarin manifesti pelasti silloin tilanteen, mutta toisaalta se Suomen lakien vastaisena yhä lisäsi epävarmuustekijöitä.

Torpparikysymys liittyi elimellisesti yleiseen tilattoman väestön kysymykseen, josta se irtaantui vasta, kun vuonna 1912 asetettiin erityinen maanvuokrakomitea. Torpparikysymyksellä oli kuitenkin myös toinen juuri, joka lopulta johtikin tilattoman väestön kysymyksestä täysin erilliseen torpparien itsenäistämiseen. Tämän toisen juuren alku ulottui Jokioisten sukuoikeustalollisten aikanaan esittämiin itsenäistymisvaatimuksiin; kun torpparit rinnastivat itsensä sukuoikeustalollisiin, kehkeytyi vähitellen vaatimus torppien antamisesta viljelijöittensä omiksi. Tätä vaatimusta tukivat samaan aikaan ns. Vanhan Suomen lahjoitusmailla käynnissä ollut maanomistusolojen järjestely sekä ne maanjakohuhut, joiden mukaan »Venäjän laki» tulisi jakamaan maat Suomessa uudelleen kaikille tasan. Myöhemmin sitä vahvistivat edelleen sosiaalidemokraattien käyttöön ottama »varsinaisen asumisoikeuden» käsite sekä se tosiasia, että torpat jo todellisuudessa olivat erillisiä tiloja, joilla harjoitettiin päätilasta riippumatonta maataloutta.

Torpparikysymyksen ratkaisua etsittiin kaiken aikaa kolmelta eri pääsuunnalta. Konservatiivisinta suuntaa voidaan nimittää myös juristis-liberalistiseksi, koska se piti loppuun saakka kiinni toisaalta omistusoikeuden loukkaamattomuuden ja toisaalta sopimusvapauden periaatteista. Tämän suunnan kannatus oheni vähitellen, mutta vielä keväällä 1918 esitettiin väite, jonka mukaan torpparien asemassa ei todellisuudessa ollut mitään lainsäätäjän väliintuloa kaipaavaa. Tuossa vaiheessa torpparikysymys oli kuitenkin jo jännittynyt niin kireälle, että se vaati säännösteltyä laukaisemista, ja aikaisemminkin täysi vapaus olisi vastannut yhteiskunnan yleistä etua vain sillä edellytyksellä, että tilaltaan lähtemään joutuvilla vuokramiehillä olisi ollut kyllin paljon uusia kohtuullisen toimeentulon turvaavia työtilaisuuksia tarjolla muualla. Tasa-arvoisista vapaista sopimuskumppaneista ei nimittäin voida toisen toimeen-

tuloa koskevilla kysymyksissä puhua silloin, kun toinen on taloudellisesti turvatussa, mutta toinen turvattomassa asemassa, on sitten kysymys vuokra- tai kauppasopimuksesta. Mikäli muita toimeentulomahdollisuuksia kuitenkin olisi ollut riittävästi, olisi Suomen kehitys kaiketi noudattanut Ruotsin esimerkkiä, eikä mitään pakkolainsäädäntöä olisi tarvittu.

Radikaalisinta suuntaa edustivat sosiaalidemokraatit, joiden kohdalla kuitenkin voidaan havaita selvää horjuvuutta. Jo marxilainen teoria itessään oli epävarma maatalouden kehityssuunnasta, so. pien- ja suurviljelyksen kannattavuuserosta sekä suhtautumisesta pientilojen yksityisomistukseen. Käytännössä sosiaalidemokraattinen puolue kuitenkin joutui lähtemään siitä, että mahdollisesti hädettävät maanvuokraajat lisäksi työttömien lukua ja siten vaikeuttaisivat työväen ammatillista taistelua, sekä että äänestäjäkuntana merkittävä maanvuokraajaväestö itse toivoi omistusoikeutta. Viljelyspakkovaatimuksessa torpparikysymys vielä yhtyi tilattoman väestön kysymykseen, mutta siitä luopuessaan sosiaalidemokraatit tunnustivat torpparien kohdalla tavoitteeksi yksityisen omistusoikeuden. Venäjän vallankumouksen jälkeen huomattava osa sosiaalidemokraateista palasi jälleen periaatteessa puhtaan sosialismin kannalle, mutta käytännössä asia jäi avoimeksi jopa kansanvaltuuskunnan torpparilain kohdalla. Sosiaalidemokraattien epävarmuutta kuvastaa myös se, että puolue enemmistöasemassa ollessaan pysytteli asiassa passiivisena, mutta aktivoitui jälleen oppositioon jäätymään.

Kahden äärisuunnan välissä oli sosiaali-reformatorinen keskusta eri vivahteineen. Tämän linjan kannattajat tunnustivat yksityisen omistusoikeuden sekä sopimusvapauden periaatteet, mutta samalla he tunnustivat periaatteen, jonka mukaan yhteinen etu oli ristiriidan sattua asetettava yksityisen edun edelle. Keskustan sisäiset vivahde-erot riippuivatkin lähinnä siitä, millä tavalla jälkimmäistä periaatetta tulkittiin. Vuoden 1909 asetuksissa jo rajoitettiin sopimusvapautta yhteiskunnan edun nimessä varsin voimakkaasti, ja sen jälkeen keskustelu alkoi kohdistua siihen, oliko toisaalta tarpeen ja toisaalta oikeutettua käyttää pakkolunastusta torpparikysymyksen ratkaisemiseksi.

Pakkolunastukseen liittyi toinen ja käytännön kannalta vielä vaikeampi kysymys. Voimassa olevan lain mukaan pakkolunastusta voitiin käyttää yleisen tarpeen niin vaatiessa, mutta vain täyttä korvausta vastaan. Jo vuoden 1909 maanvuokra-asetuksessa oli tunnustettu torpparin omaksi hänen viljelmällään tekemänsä työn tulokset, mutta miten voitiin pakkolunastusta varten riittävän täsmällisesti määritellä se, mikä oli maanomistajan ja mikä vuokramiehen omaa vuosikymmenien, ehkä sukupolvienkin ikäisessä vuokratilassa?

Pakkolunastukseen liittyi edelleen rahakysymys. Jos olisi päädytty äärioikeiston ehdottamaan vapaaehtoisuuteen tai sosialistien ehdotta-

maan viljelyspakkoon, valtion varoja olisi tarvittu vain vähän tai ei lainkaan. Jos taas turvaututtiin pakkolunastukseen ja pidettiin samalla kiinni täyden korvauksen vaatimuksesta, tarvittiin valtion varoja. Eri laskelmien mukaan valtion varoja olisi tarvittu 25—1200 miljoonaa markkaa riippuen siitä, mitä maanomistajalle olisi korvattu ja mitä vuokramieheltä olisi vaadittu.

Valtion varojen tarvetta koskevien arviointien erilaisuus osoittaaakin konkreettisesti, kuinka vaikeasta ongelmasta oli kysymys. Kun myöhemmin on joissakin yhteyksissä väitetty, että torpparikysymyksen ratkaisussa viivyteltiin, riittää vastaukseksi viittaus pelkästään tähän rahakysymykseen, mutta lisäksi voidaan jälleen puhua tulkintaongelmasta: mikä *jo* tai mikä *vasta* on viivyttelyä. Onko viivyttelyä, jos — sekä vuokramiehet että vuokranantajat yhteen laskien — kahdensadantuhannen maaseutuperheen maanomistusta koskevaa kysymystä pohditaan yhdeksän vuotta, so. vuodesta 1909 alkaen, johon saakka oli pitäydytty vuokralain parantelemisessa? Tosin voidaan luonnollisesti sanoa, että jos ensimmäinen yksikamarinen eduskunta olisi heti hyväksynyt torpparien toivomuksen saada tilansa omikseen, mitään viivytystä ei olisi päässyt tapahtumaan, mutta siihenhän ei yksikään eduskunnan jäsen tuossa vaiheessa vielä ollut kypsä; ainakaan kukaan ei tehnyt konkreettista aloitetta ja asiasta puhuikin ainoastaan poliittista oikeistoa edustanut Emil Schybergson. Myöhemminkin oli vaikea ja käytännössä aina vuoden 1918 tynkäduskuntaan saakka mahdoton saada riittävää eduskuntaenemmistöä minkään esitetyn aloitteen taakse. Torpparikysymyksen ratkaisu koski niin voimakkaasti eri yhteiskuntaryhmien taloudellisia etuja, että lähtökohdat olivat peräti kaukana toisistaan. Mielipiteiden lähentäminen vei pakostakin aikaa.

Toisen sortokauden yhteydessä mainitaan usein venäläisten Suomen lainsäädännölle aiheuttamat hankaluudet, mutta jos muissa yhteyksissä ehkä voidaan vedota Venäjän valtiovallan aiheuttamaan viivästykseen Suomen sisäisessä lainsäädännössä, torpparikysymyksen yhteydessä siitä ei voida kovin painokkaasti puhua. Vuoden 1909 asetusten vahvistamista venäläiset tosin viivästyttivät, mutta se ei vaikuttanut loppuratkaisuun. Joitakin asutustoimintaa koskeneita aloitteita pysähtyi Venäjän ministerineuvostoon tai Suomen venäläistyneeseen senaattiin, mutta ne koskivat tilatonta väestöä yleensä, eivät torpparikysymyksen ratkaisua. Keisarin manifesti puolestaan jopa pelasti tilanteen, johon eduskunnan sisäinen erimielisyys oli asian ajanut. Ainoa, mistä venäläisiä voidaan aiheellisesti syyttää, on se, että eduskuntaa ei kutsuttu koolle vuosina 1915 ja 1916, mutta senkin ymmärrämme, jos ajattelemme toisaalta Suomen sotilaallisesti arkaa asemaa ja saksalaisten mairinnousmahdollisuutta sekä toisaalta sitä ilmeistä tosiasiaa, että pakkotilanne tuskin olisi saattanut Suo-

men ääriryhmiä taipumaan lähemmäksi toisiaan; pikemminkin pakko-tilanne olisi ehkä yllyttänyt vain odottamaan vastapuolen taipumista.

Missä vaiheessa ja miltä taholta todella esitettiin ensimmäinen sellainen ehdotus, joka laiksi hyväksyttynä olisi voinut ratkaista torppari-kysymyksen yhtä tyydyttävällä tavalla kuin vuoden 1918 laki?

Poliittisista puolueyhmittymistä nuorsuomalainen puolue hyväksyi jo keväällä 1906 ohjelmaansa kohdan, jonka mukaan torppareille oli hankittava omistusoikeus torppiinsa, »missä se katsotaan tarpeelliseksi ja mahdolliseksi», ja maalaisliitto hyväksyi seuraavana syksynä saman vaatimuksen, »missä se on mahdollista». Selvistä periaatteestaan huolimatta ohjelmakohdat olivat liian tulkinnanvaraiset kelvatakseen käytännössä lainsäätäjän ohjeeksi. Puolueet olivat perustuslaillisia ja torppari-kysymyksenkin kohdalle he pitäytyivät syksyyn 1917 saakka vanhan, omistusoikeuden turvaa korostavan oikeuskäsityksen kannalla.

Sosiaalidemokraattinen puolue organisoii torpparit — joskin heikkokolla menestyksellä —, mutta vasta vuoden 1911 torpparikokouksen jälkeen jätettiin valtiopäiville torpparien toivomusten mukainen omistusoikeuteen perustuva anomusehdotus. Se oli periaatteiltaan lähellä vuoden 1918 lunastuslakia, mutta sitä radikaalimpi. Sen toteuttaminen olisikin edellyttänyt, että maanomistajat olisivat jo ennen maailmansotaa, keisarin manifestia ja Venäjän vallankumousta olleet valmiit todellisuuudessa suurempiin myönnytyksiin kuin mitä vuoden 1918 laki heiltä vaati.

Suomalainen puolue lähti — kuten Paasikivi korostaa — siitä, että torppariväestöä ei saanut irrottaa viljelmiltään, vaan se oli mahdollisuuksien mukaan nostettava itsenäiseksi. Puolue halusi välttää pakkolunastusta, mutta kun vapaaehtoista tietä tapahtuva itsenäistäminen vaati aikaa, oli torpparien asema turvattava tiukalla vuokrasäännöstelyllä. Tätä vanhasuomalaista linjaa noudatti myös vuoden 1914 maanvuokra-komitean mietintö, joka omalla tahollaan oli suunnilleen yhtä lähellä vuoden 1918 lakia kuin sosiaalidemokraattien vuoden 1912 anomusehdotus vastakkaisella puolella. Lisäksi mietintöön sisältyi jo yksityiskohtainen lakiehdotus, joka kuitenkin vielä olisi vaatinut muokkaamista ja ennen kaikkea se olisi vaatinut riittävää yksimielisyyttä valtiopäivillä.

Varsinaisen puoluepolitiikan ulkopuolella asiaa pyrittiin ratkomaan monellakin taholla, mutta nämä pyrkimykset jäivät merkitykseltään vähäisiksi, koska ongelman kokonaisratkaisu vaati joka tapauksessa lainsäädäntöä. Yksityisten luottolaitosten sekä kuntien aloitteita ei kuitenkaan voida kokonaan mitätöidä ja niiden merkitys olisi ajan mittaan kasvanut, ellei tilanteen kehitys olisi lopultakin vaatinut pakkojärjestelyä.

Edellä mainittu kolmijako koski myös yhteiskunnan yleistä kehitystä ja oli siinä mielessä korostetusti poliittinen. Erityisesti keskustaryhmät pi-

tivät määräävimpänä tavoitteenaan yhteiskuntarauhan turvaamista ja yhteiskunnan rauhallista kehitystä; tätähän mm. Haataja painotti jatkuvasti. Rauhallisen kehityksen turvaamiseksi oli maanomistajien suostuttava myönnytyksiin. Radikaalisen vasemmisto puolestaan vaati koko vanhan yhteiskuntajärjestelmän ja sen mukana myös ns. saavutettujen oikeuksien kumoamista vaikkapa väkivalloinkin, kun taas äärikonservatiivit olivat valmiit puolustamaan etujaan jopa pakkokeinoin. Julkisessa väittelyssä äärisuunnat kärjistyivät, mutta suljetuissa komitea- ja valiokuntakeskusteluissa etsittiin enemmän sovitteluratkaisuja.

Kaiken kaikkiaan vasta kansalaissodan jälkeen kokoontunut tynkä-eduskunta, josta äärivasemmisto puuttui kokonaan, oli riittävän yksimielinen ratkaisemaan asian. Tämän perusteella olisi kuitenkin väärin väittää, että itse sota olisi muuttanut mielipiteet suopeammiksi, koska ainakin monissa tapauksissa ne olivat jopa jyrkentyneet. Todellisuudessa kypsyminen oli tapahtunut jo kansalaissotaa lähinnä edeltäneinä kuukausina. Tästä olivat selvinä esimerkkeinä Haatajan marraskuinen eduskuntaesitys sekä Pehkosen eduskuntaan tuoma hallituksen esitys, jotka kumpikin poikkesivat asianomaisten puolueiden aikaisemmista kannanmäärittelyistä. Määrävin mielipiteitä muuttava tekijä oli ilmeisesti Venäjän vallankumous seurauksineen. Vallankumousaika kaiketi radikalisoi yleensäkin mieliä; tässä tapauksessa porvarilliset olivat yhteiskuntarauhan säilyttämisen vuoksi taipuvaisempia suurempiin myönnytyksiin kuin aikaisemmin, mutta on pantava merkille, että myös sosialistit radikalisoituivat entisestään ja vaativat jopa maaomaisuuden yleistä valtiollistamista. Eduskunnan maatalousvaliokunnassa tosin saavutettiin huomattavan suuri yksimielisyys torpparilain kohdalla juuri sodan aattopäivinä, mutta on mahdollista, että tämä yksimielisyys ei enää olisi kestänyt julkisissa eduskunnan täysistunnoissa. Kansalaissodan osuus lunnastuslain syntyyn supistuu täten siihen, että se varsin odottamattomalla tavalla vähensi eduskunnan sisäisiä erimielisyyksiä.

Itse sotaa ei torpparikysymyksen ratkaisu siis vaatinut eikä torpparikysymyksellä muutenkaan ollut sodan puhkeamisen kanssa juuri muuta yhteistä kuin samanaikaisuus. Sota oli vapaussotana täysin torpparikysymyksestä riippumaton, mutta sosialistisen vallankumouksen toimeenpanemiseen sillä ilmeisesti oli rohkaiseva vaikutus; sosiaalidemokraattien eduskuntavaaleissa saaman kannatuksen nojalla vallankumousjohto nimittäin arveli torppariväestön enemmistön olevan aktiivisesti kumouksen kannalla. Torppari oli useimmiten kuitenkin yhtä paljon itsenäinen maatalousyrittäjä kuin päätilan työntekijä, eivätkä torpparit näytä sodassakaan asettuneen selvästi enempiä punaiselle kuin valkoiselle puolelle.

Kansalaissotaa huomattavasti tärkeämpi tekijä ratkaisun helpottajana oli maailmansodan aiheuttama inflaatio. Kun rahan arvon tuleva kehitys

suursodan yhä jatkuessa oli vain arvailun varassa, oli lunastushinnan määrittäminen kuin arpapeliä, jossa jokainen saattoi toivoa voittavansa. Tosin on sanottava, että lopullisessa päätöksessä asiantuntemattomuus ja hyväuskoisuus perivät voiton, kun hintaperusteeksi määrättiin vuoden 1914 hintataso, mutta toisaalta tämä päätös koitui itsenäistyvien vuokramiesten eduksi ja helpotti heidän taloudellista asemaansa.

Niitä yksityisiä henkilöitä, jotka ajan mittaan vaikuttivat asiassa, voitaisiin luetella paljon. Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen kiinnitti ensimmäisenä laajempaa huomiota torpparien asemaan, Axel Warén suoritti elämäntyönsä tutkimalla torpparien oloja, Hannes Gebhardin ansiota oli tilattoman väestön alakomitean toiminta, Jonas Castrén johti agraarikomiteaa, H. G. Paloheimo oli suomalaisen puolueen johtava agraaripoliitikko yksikamarisen eduskunnan alkuaikoina, J. K. Paasikivi oli mukana suomalaisen puolueen tavoitteita määriteltäessä ja myös pitkään eduskuntatyössä, A. Osw. Kairamo oli mukana jo alakomiteassa ja edelleen vuoden 1912 maanvuokrakomiteassa sen puheenjohtajana, Emil Schybergson esitti obligaatioiden käyttöä jo vuoden 1907 valtiopäivillä, Arthur Lagerlöf esitti seikkaperäisen lunastusohjelman vuonna 1908, Evert Eloranta esitti ensimmäisenä sosiaalidemokraattien lunastusohjelman, jota Oskari Tokoi ja torppareista väitöskirjansakin kirjoittanut Edv. Gylling sittemmin ponnekkasti ajoivat, E. Y. Pehkonen toi eduskuntaan lopullisen lakiesityksen, Erkki Pullinen johti asian loppuun viennyt maatalousvaliokuntaa ja Kyösti Haataja saattoi täydellä syyllä sanoa lopullista lakia omaksi käsialakseen. Jos välttämättä olisi nimettävä joku torpparivapautuksen »isäksi», olisi se Kyösti Haataja, mutta edellä oleva nimiluettelo jo antaa ymmärtää, että yhden miehen työksi torpparien itsenäistämistä ei missään tapauksessa voida sanoa. Oma osuutensa oli lisäksi »Torpan poika» W. I. Alhaisella sekä niillä monilla muilla nimettömillä torppareilla itsellään, jotka kiteyttivät torpparien omat toiveet ja saattoivat ne julkisuuteen.

Silloin, kun ansioita ja moitteita jaetaan, on kuitenkin aina tarpeen muistaa, että historiallista kehitystä määräävät peräti usein irrationaaliset ja ennalta arvaamattomat tekijät. Ilman Bobrikovia torpparikysymys ei olisi noussut yhtä voimakkaasti pinnalle, ilman eduskuntauudistusta se ilmeisesti olisi pysynyt toisen luokan kysymyksenä, ilman eduskunnan erimielisyyttä häätöuhka ei olisi noussut yhtä polttavaksi ja pakkolunastus yhtä välttämättömäksi ja ilman inflaatiota ja tynkäduskuntaa lopullinen ratkaisu tuskin olisi ollut yhtä kivuton.

Lähdeluettelo

A. PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Valtionarkisto (VA)

- Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto.
- Senaatin yhteisistuntojen pöytäkirjat 1908—12.
- Senaatin talousosaston pöytäkirjat 1902—1919.
- Sekreta Handlingar.
- Senaatin oikeusosaston kirjekonseptit 1916.
- Prokuraattorin viraston kirje- ja päätöskonseptit 1911.
- Oikeustoimituskunnan kirjeet ja kirjekonseptit 1912—1916.
- Oikeustoimituskunnan esittelijän mietinnöt 1915.
- Kamaritoimituskunnan kirjeet ja kirjekonseptit 1913.
- Maanviljelystoimituskunnan esittelyt 1917—1918.
- Kauppa- ja teollisuustoimituskunnan kirjekonseptit 1914.
- Suomen Kansanvaltuuskunnan pöytäkirjat.
- Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistön arkisto.
- Vapaussodan arkisto.
- Suomalaisen puolueen arkisto.
- A. Osw. Kairamon kokoelmat.
- Heikki Ritavuoren kokoelmat.
- Antti Tulenheimon kokoelmat.
- K. H. Wiik, Dagboksanteckningar.

Tilastollinen päätoimisto

Luettelo 1918 kansalaissodan johdosta kuolleista tai hävinneistä henkilöistä.

Eduskunnan kirjasto

- Valtiopäivien 1917 arkisto.
- Toisten valtiopäivien 1917 arkisto.
- Maatalousvaliokunnan arkisto 1909—1919.
- Tarkastusvaliokunnan arkisto 1913.
- Toimitusvaliokunnan arkisto 1913.
- Valtiovarainvaliokunnan arkisto 1913.
- Kyösti Haatajan kokoelma.
- Oskari Tokoin kokoelma.

Helsingin yliopiston kirjasto

Asiakirjakokoelma »Vysotšaiše utreždennoj Podgotoviteljnoj Kommissij projekt Zakonodateljnyn program dlja Finljandij i materialy 1912—1913.» (= Korevon komitea).

Sota-arkisto

Nimismiesten kertomukset vapaussodasta.
Papiston kertomukset vapaussodasta.
Suojeluskuntien kertomukset vapaussodasta.

Työväen arkisto (TA)

Sos.dem. puoluenevoston pöytäkirjat 1909—17.
Sos.dem. eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1911—1918.
Sos.dem. puoluetuomikunnan pöytäkirjat 1911—18.
Suomen Ammattijärjestön tuomikunnan pöytäkirjat 1916—1917.
Sosiaalidemokraattisen puoluetuomikunnan keräelmät kansalaissodan aiheuttamista tappioista punaisten puolella (ns. »terroritilasto»).

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Jokioisten tuomiokirjat 1917.
Urjalan tuomiokirjat 1917.

Turun maakunta-arkisto

Tyrvään tuomiokunnan tuomiokirjat 1917—1918.

Oulun maakunta-arkisto (OMA)

Kyösti Haatajan kokoelma.
E. Y. Pehkosen kokoelma.

Keskustapuolueen arkisto

Maalaisliiton arkistoa, puoluekokoukset 1908—18.
Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1913—18.

Kansantaloudellisen Yhdistyksen arkisto

Kansantaloudellisen yhdistyksen pöytäkirjat.

Suomen Pienviljelijäin Liiton arkisto.
Tampereen Työväenyhdistyksen arkisto.
Pohjois-Hämeen Sos.dem. piirijärjestön arkistoa.

Nuutajärven kartanon arkisto

B. PAINETUT LÄHTEET

1. ASIAKIRJAJULKAISUT

Asetuskokoelma (As.kok.) 1909—24.

Asutustyön alalta Suomessa. Vuosikertomukset 1907—1915. Kamaritoimituskunnan julkaisuja.

Komiteanmietintö N:o 21a/1901. Tilattoman väestön alakomitean mietintö N:o 1. Tilattoman väestön lainarahastosta.

Komiteanmietintö N:o 7/1901 Maanviljelystilaston uudestaan järjestämisestä.

Komiteanmietintö N:o 8/1906 Puutavaraliikkeiden maanostoista.

Komiteanmietintö N:o 12/1906. Eduskunnan uudistamiskomitean mietintö.

Komiteanmietintö N:o 16/1907. Agraarikomitean mietintö N:o 2.

Komiteanmietintö N:o 2/1910 Maanvuokratilaston järjestelyä varten asetetulta toimikunnalta.

Komiteanmietintö N:o 1/1913 Maanvuokraolojen järjestämisestä.

Komiteanmietintö N:o 4/1914 Maanvuokrakomitealta.

Komiteanmietintö N:o 6/1919 Komitealta, joka on asetettu tekemään ehdotuksia vuokra-alueiden lunastamisesta annetun lain johdosta tarpeellisiksi asetuksiksi.

Komiteanmietintö N:o 27/1919 Valtion virkatalojen käyttämisestä. Asutuskomitean mietintö 1.

Komiteanmietintö N:o 21/1921 Valtioapäiväjärjestyksen tarkastuskomitealta.

Sobranie Uzakonenij i Rasporjaženij Praviteljstva, izdavajemoje pri praviteljsvu-ještšiem senate. Otdelj pjervyj.

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puoluekokousten pöytäkirjat ja niiden liitteet:

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen kuudennen edustajakokouksen pöytäkirja.

Kokous pidetty Kotkassa 8—13 p:nä syyskuuta 1909. Kotka 1909.

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen seitsemännen edustajakokouksen pöytäkirja.

Kokous pidetty Helsingissä syyskuun 4—10 päivinä (1911). Helsinki 1911.

Alustuksia ja Ehdotuksia Suomen Sosialidemokratisen Puolueen edustajakokoukselle, joka pidetään Helsingissä 4—9 p:nä syyskuuta 1911. Kotka 1911.

Kertomus Suomen Sosialidemokratisen Puolue-toimikunnan toiminnasta 10 p:stä syysk. 1911—10 p:vään syysk. 1913. Laatinut Matti Turkia.

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen kahdeksannen edustajakokouksen pöytäkirja.

Kokous pidetty Tampereella lokakuun 26—marraskuun 1 p:nä 1913. Tampere 1914.

Suomen Sosialidemokratisen Puolueen yhdeksännen puoluekokouksen pöytäkirja.

Kokous pidetty Helsingissä kesäkuun 15—18 p:nä 1917. Turku 1918.

Pöytäkirjaselostus Sosialidemokraattisen Puolueen kymmenennestä (ylimääräisestä) puoluekokouksesta, joka pidettiin Helsingissä marraskuun 25—27 p:nä 1917. Laatinut Anton Huotari, kokouksen sihteeri. Turku 1925.

Pöytäkirja Suomen Sos.-dem. puolueen ylimääräisestä puoluekokouksesta Helsingissä 27—29 p:nä jouluk. 1918. Kotka 1920.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1880—1940, 1962.

Suomen virallinen tilasto (SVT):

I, kaupp- ja merenkulutilastoa,

III, maataloustilastoa.

VII A, säästöpankkutilastoa,

XXIII, oikeustilastoa,

XXIX, vaalitulastoa.

XXX, maanvuokratilastoa.

Tilattoman väestön alakomitean tutkimukset, ks. *Kirjallisuus, Gebhard, Hannes ja Uemola, J. H.*

Torpparikokousten pöytäkirjat ja niiden liitteet:

Pöytäkirja, tehty Ensimmäisessä Torpparien edustajain kokouksessa Tampereella 9, 10, 11 ja 12 päivinä huhtikuuta 1906. Helsinki 1906.

Maanvuokraajain Toisen Tampereella tammikuun 13—17 p:nä pidetyn edustajakokouksen pöytäkirja. Helsinki 1908.

Maanvuokraajain III:n yleisen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella huhtik. 18—20 p:nä w. 1910. Helsinki 1910.

Pöytäkirja Suomen Maanvuokraajain neljännessä yleisestä edustajakokouksesta Tampereella lokak. 30—marrask. 1 p:nä (1911). Tampere 1911.

Suomen Maanvuokraajain Liiton ensimmäisen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidettiin Tampereella 2 p. marraskuuta 1911, Tampere 1911.

Pöytäkirja, tehty Suomen Maanvuokraajain viidennessä yleisessä kokouksessa Tampereella huhtikuun 19—21 p:nä (1913). Tampere 1913.

Suomen Maanvuokraajain Liiton toisen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella huhtik. 21 p:nä 1913. Tampere 1913.

Suomen Maanvuokraajain Liiton kolmannen edustajakokouksen pöytäkirja. Kokous pidetty Tampereella kesäkuun 3—4 p:nä 1916. Tampere 1916.

Alustuksia ja esityksiä neljännelle edustajakokoukselle Tampereella 2—3/2 1918. S. Maanvuokraajain Liitto. Tampere 1918. (S. Maanvuokraajain Liiton VI^{nen} edustajakokouksen pöytäkirja Tampereella 29—30. 6. 1919. Laatinut K. Harvala, kokouksen sihteeri, Tampere 1919.).

Valtiopäivät:

Pöytäkirjat 1907—1919,

Asiakirjat 1907—1921,

Liitteet 1907—1919.

2. SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDISTÖ

- Aamulehti 1913, 1914, 1917
Aika 1908, 1911, 1912
Birževija Vjedomosti 1914—15
Dagens Nyheter 1916
Dagens Press 1915, 1917, 1918
Demokraatti 1919
Die Neue Zeit 1911—13
Ekonomist Finljandij 1917
Finljandskaja Gazeta 1913—15
Finsk Tidskrift 1907, 1917
Golos Moskvy 1914
Helsingin Sanomat 1906—18
Historiallinen Aikakauskirja 1910
Hufvudstadsbladet 1912—18
Hämeen Voima 1911—14
Ilkka 1917—18
Juridiska Föreningens Tidskrift 1914
Kansan Lehti 1910—18
Karjala 1914
Kauppalehti 1914
Litteraturblad 1848.
Lakimies 1915
Maakansa 1915
Maanviljelijä 1910—12
Maanvuokraaja 1910—18
Maatalous 1908, 1913, 1915
Mercator 1907, 1917
Naša Rabotšaja Gazeta 1914
Novoje Vremja 1913—16
Nya Pressen 1912—14
Pellervo 1912, 1917
Pravitel'stvennyj Vestnik 1915
Rauman Lehti 1914
Pravda 1917
Rjetš 1914
Russkija Vjedomosti 1915
Satakunta 1913—14, 1917
Satakunnan Sanomat 1917
Savon Työmies 1911—14
Sorretun Voima 1917
Sosiaalinen Aikakauskirja 1918
Sosialidemokraatti 1911—17
Sosialisti 1907, 1910, 1914, 1917
Sosialistinen Aikakauslehti 1906—08
Suomalainen 1913—14
Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedon-
antoja 1918
Suomen Sosialidemokraatti 1918, 1936,
1963
Suomen Wirallinen Lehti 1915, 1917
Suur-Savo 1915
Säästöpankki 1914, 1916.
Turun Sanomat 1914, 1917
Työ 1911—12
Työmies 1906—18
Työtilastollinen Aikakauslehti 1917
Työväen Vallankumouksellisen Keskus-
neuvoston Tiedonantoja 1917
Uusi Aura 1914—15
Uusi Suometar 1909—18
Vapaa Sana 1911—14
Åbo Underrättelser 1913
Östra Nyland 1915—16

3. KIRJALLISUUS

Aktiebolaget Svenska småbruk och egna hem 1908—1958. Återblick på en femtio-
årig verksamhet, på styrelsens uppdrag författad av Hj. Gustafsson. Helsingfors
1958.

Alanen, Aulis J., Hannes Gebhard. Helsinki 1964.

Alho, K. O., Suomen uudenaikaisen teollisuuden synty ja kehitys 1860—1914. Suomen
Pankin taloustieteellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, Sarja B: 11. Helsinki 1949.

Alkio, Santeri, Maalaisliitto. Suuntaviivoja. Maalaisliiton kirjallisen Yhdistyksen Toi-
mituksia n:o 2. Vaasa 1916.

Aminoff, Gustaf ja *Niemelä, Eemeli*, Kapinaliikkeen alkuvaihe, sen kehitys ja
leviäminen tammikuun 31 päivään 1918. Helsinki 1918.

Ampuja, Mikko, Pajasta parlamenttiin. Neljäkymmentä vuotta Suomen työväenliik-
keessä. Turku 1947.

- Arajärvi, Kirsti*, Vesilahden historia. Tampere 1950.
- Asiakirjakokoelma Vysotskaiše. . ., ks. *Painamattomat lähteet*, Helsingin yliopiston kirjasto.
- Asiakirjoja, jotka koskevat Mustialan torpparien tilusten järjestämistä sekä torpparien kanssa tehtäviä uusia vuokrasopimuksia y.m. Helsinki 1909.
- Asutushallinto 1917—1957. Asutushallituksen — maatalousministeriön asutusasiainosaston 40-vuotisjulkaisu. Helsinki 1957.
- Bobrikoff*, ks. Kenraalikuvernööri Bobrikoffin. . .
- Bonsdorff, Göran von*, Svenska Folkpartiet. Bakgrund, tillblivelse och utveckling till 1917. Helsingfors 1956.
- Bonsdorff, L. G. von*, Kyröskosken tchtaat 1870—1945. Helsinki 1947.
- Boström, H. J.*, Sankarien muisto. Suomen itsenäisyyden ja vapauden puolesta henkensä antaneiden kansalaisten elämäkertoja. Suomen Sukututkimusseuran Julkaisuja V. Helsinki 1927.
- (*Brander, U.*), Maa-kysymyksen alalta. Ylitarkastaja U. Branderin alustusesitelmä nuor-suomalaisessa puoluekokouksessa. Nuorsuomalaisen puolueen pikkukirjasia 36. Helsinki 1916.
- Chamberlin, William Henry*, The Russian Revolution 1917—1921. In two volumes. Volume one. New York 1935.
- Charpentier, Axel* Torpparikysymyksemme. (Maanviljelijä 1912.)
- Chydenius, Wilhelm*, Studier i finsk jordlegorätt. Helsingfors 1913.
- Ebhard, Ernst*, Landwirtschaftliche Steitfragen. (Die Neue Zeit 1912.)
- Elfving, Östen*, Valtion maanhankinta tilattomalle väestölle. Saavutetut tulokset. ks. *Asiakirjajulkaisut; Asutustyön alalta. . .*
- Eskola, Seikko*, Sosiaalipolitiikka suomalaisen puolueen ohjelmassa vuonna 1906. Eripainos teoksesta *Historica I, Studia Historica Jyväskyläänsia I*, 1962.
- Estlander, Bernh.*, Elva ärtionden ur Finlands historia. V: 1917—18. Helsingfors 1930.
- Evä, K. M.*, Työväen diktatuuri Suomeen! Tov. K. M. Evän luento työväen diktatuurin hallintokoncistosta Kommunistisilla agitaattorikursseilla Pietarissa 30 p. marrask. 1918. Suomalaisten Kommunistien Sarjajulkaisu N:o 37. Pietari 1918.
- Gadolin, H. W.*, Katsaus maanvuokraoikeuden historialliseen kehitykseen ruotsalais-suomalaisessa lainsäädännössä. Virallisena tehtävänä laatinut H. W. Gadolin. Suomentanut Erkki Reijonen. Helsinki 1912.
- Gebhard, Hannes*, Asunto-olot Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia II. Helsinki 1910.
- Maanviljelysväestö. Sen suhde muihin clinkeinoryhmiin ja sen yhteiskunnallinen kokoonpano Suomen maalaiskunnissa v. 1901. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia I. Helsinki 1913.
- Viljellyn maan ala ja sen jakautuminen Suomen maalaiskunnissa. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia III. Helsinki 1908.
- Vähemmän politiikkaa, enemmän yhteiskuntatyötä. (Pellervo 1908.).
- Yhteiskunnan omatunto ei ole valyella. (Pellervo 1912.).
- Yhteiskuntataloudelliset olot Suomen maalaiskunnissa. (Oma maa IV. Porvoo 1909.).
- Gellerman, Olle*, Staten och jordbruket 1867—1918. Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala. Uppsala 1958.
- Grotensfelt, Gösta*, Lönande småbruk. Svenska Folkpartiets strökrifter I. Helsingfors 1909.
- Vår agrarfråga. (Finsk Tidskrift 1907.).
- Grundström, Osk.*, Ärsväxten i Finland 1917. (Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1917.)
- Gummerus, Herman*, Jägare och aktivister. Helsingfors 1927.
- Gustafsson, Hj.*, ks. Aktiebolaget. . .

- Gylling, Edv.*, Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet Ruotsinvallan aikana. Tutkimus. Helsinki 1909.
- (E. G-ng.), Tilaton väestö. Tietosanakirja. Yhdeksäs osa. Helsinki 1917.
- Torppariolojen uudistamisen johdosta. (Sosialistinen Aikakauslehti 1906.)
- Haataja, Kyösti*, Asutuslainsäädäntö. Maa-oikeus II. Porvoo 1940.
- Huomioita ja kokemuksia uudesta maanvuokra-asetuksesta. Ylipainos Laki-miehen 1 vihosta v. 1913.
- Maa- ja maanvuokrapolitiikkamme vaiheita. Helsinki 1923.
- Maanvuokra- ja maakysymyksen vaiheita ulkomailla. Taloustieteellisiä tutkimuk-sia XIII. Helsinki 1914.
- Maanvuokrakomitean ehdotukset. Eräiden maanomistajapiirien arvostelua niistä. Helsinki 1915.
- Maataloudelliset kysymyksemme ja sosialistit. Suomalaisten puolueiden vaaliliiton kirjasia. 7. Helsinki 1917.
- Milloin vuokrasopimukset päättyvät 1909 v:n taannehtivan asetuksen ja aikaisem-pien määräysten mukaan. Ajankysymyksiä XI. Porvoo 1916.
- Pienviljelysliike ulkomailla. Englanti (Aika 1912.)
- Torpparikysymyksemme ja pienviljelysliike. Porvoo 1916.
- Uusi maanvuokra-asetus lainkäytössä. (Lakimies 1914 ja 1915.)
- Vuokralakikysymyksiä. (Pellervo 1915.)
- Hakalehto, Ilkka*, Suomen sisällissodan tausta. (Historiallinen Aikakauskirja 1966.)
- Halonen, Alex.* (toim.), Suomen luokkasota. Superior, Wis. 1928.
- Suomen työväki ja väkivaltaiset menettelytavat. Helsinki 1923.
- Hannula, J. O.*, Suomen vapaussodan historia. Viides painos. Tarkistanut ja alku-lauseen kirjoittanut Arvi Korhonen. Porvoo 1956.
- Hersalo, N. U.*, Suojeluskuntain historia I. Puolustustahtoinen kansa. Lahti 1955.
- Hjelt, Edv.*, Vaiherikkailta vuosilta. Muistelmia II. Sortovuodet ja oleskelu Saksassa. Helsinki 1919.
- Historisk statistik för Sverige. I. Befolkning 1720—1950. Stockholm 1955.
- Hornborg, Eirik*, 1918. (Neljän vuosikymmenen takaa. Julk. Helsingin yliopiston yli-oppilaskunta. Porvoo 1958.)
- Hultin, Tekla*, Päiväkirjani kertoo 1914—1918. II. Helsinki 1935.
- Hytönen, Viljo*, Vapaussotamme. Katsaus sen syihin ja tapahtumiin. Toinen painos. Helsinki 1918.
- Hyvönen, Antti*, Suurten tapahtumien vuodet 1917—1918. Pori 1957.
- Jordbruksarrende. Statens offentliga utredningar 1968: 57. Jordbruksdepartementet. Arrendelagsutredningens slutbetänkande. Stockholm 1968.
- Jutikkala, Eino*, Suomen talonpojan historia sekä katsaus talonpoikien asemaan Eu-roopan muissa maissa. Porvoo 1942.
- Suomen talonpojan historia. Toinen, uudistettu ja lisätty laitos. Suomalaisen Kir-jallisuuden Seuran toimituksia 257. osa. Turku 1958.
- Torpparikysymys. (Oma maa. Kymmenes osa. Porvoo 1961.)
- Uskonkappaleita ja tosiasioita. (Suomalainen Suomi 1961.)
- Juwa, Einar W.*, P. E. Svinhufvud. II. Porvoo 1957.
- Kagava, Tojohiko*, Maahan pudonnut vehnänjyvä. Romaani. Suom. Sigfrid Sirenus. Porvoo 1934.
- Kairamo, A. Osw.*, Kysymys maanvuokraolojen järjestämisestä. Esitelmä Tampereella 25. 3. 1913. Helsinki 1913.
- Karhu, J.*, Sota-ajan taloudellinen elämä Suomessa. Helsinki 1917.
- Kaukamaa, L. I.*, Porin seutu itsenäisyystaistelun vaiheissa. Pori 1933.

- Kautsky, Karl*, Karl Marx'in taloudelliset opit. Seitsemännestä saksalaisesta painoksesta suomensi tekijän luvalla Väinö Tanner. Rauma 1906.
- Menettelytapavirtauksia Saksan sosialidemokratiassa. Saksasta suomensi Kullervo Manner. Helsinki 1911.
- Sosialidemokratia ja maatalouskysymys. Saksasta suomentanut A. K. Tampere 1906.
- Kenraalikuvernööri *Bobrikoffin* kertomus Suomen hallinnosta syyskuusta 1898 syyskuuhun 1902. Tukholma 1905.
- Kertomus Suomen Ammattijärjestön toiminnasta 1917—1918. Helsinki 1918.
- Keskitalo, E.*, Hauholaisten osuus vapaustaistelussa. Hauhon suojeluskunnan muistojulkaisu. Hämeenlinna 1919.
- Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi. Vuosikertomus 25:ltä tilivuodelta 1915. Helsinki 1916.
- Kilpi, O. K.*, Suomen tilattoman väestön synty. (Pellervo. Hannes Gebhardin Juhlavihko 8. 4. 1914.)
- Kipinästä tuli syttyi. Muistiinpanoja Suomen Kommunistisen Puolueen 40-vuotistaipaleelta. Kolmas painos. Helsinki 1958.
- Kivisalo, Uainö*, Maatalous sosialismin vallitessa. Hämeenlinna 1917.
- Työväenliike Etelä-Hämeessä. Muistojulkaisu 25-vuotistoiminnasta. Hämeenlinna 1931.
- Konstitutsija Rossijskoj Imperij. (Pietari 1906.)
- Korevo, N. N.*, Suomen kysymys. Esitelmä Venäjän Keisarikunnan Yhdistetyn Aateliston kokouksessa 17/30 p:nä maaliskuuta 1910. Käännös venäjän kielestä. Tukholma 1912.
- Korevo, komitea, ks. *Painamattomat lähteet*, Helsingin yliopiston kirjasto.
- Kovero, Martti*, Suomen vientiteollisuus. Liike-elämä XIV. Helsinki 1926.
- Krusius—Ahrenberg, Lolo*, Fackföreningsrörelsen, staten och arbetsmarknadsrelationerna. (Ekonomiska Samfundets Tidskrift 1960.)
- Kuoleman kentiltä. Muistojulkaisu vuoden 1918 ajoilta. Hämeenlinna 1918.
- Kuusinen, O. W.*, Suomen vallankumouksesta. Itsekritiikkiä. Pietari 1918.
- Lagerlöf, A.*, Maalaisreformimme. (Aika 1908.)
- Kärsimysten teiltä. Kymmenvuotismuistoja. Hämeenlinna 1928.
- Laine, Eevert*, Punakapinan aika Sääksmäen Metsäkansassa. Hämeenlinna 1919.
- Laine, Y. K.*, Suomen poliittisen työväenliikkeen historia. III. Luokkataisteluun! Helsinki 1946.
- Lenin, V. I.*, Agraarikysymys ja »Marxin arvostelijat». Petroskoi 1955.
- (—) V. I. Leninin Teokset. Osat 24 ja 26. Suomennokset neljännestä venäjänkielisestä painoksesta. Petroskoi 1959.
- Lepola, Kalle*, Maatalouskysymys Suomen vallankumouksessa. (Suomen Luokkasota. Historiaa ja muistelmia. Toimittanut A. Halonen. Superior, Wis. 1928.)
- Levy, H.*, Large and small holdings. A study of English agricultural economics. Cambridge 1911.
- (*Lilja, S.*) Punakapina Pirkkalassa 1918. Muistiin koontunut S. L. Tampere 1920.
- Ljungmark, Lars*, Den stora utvandringen. Svensk emigration till USA 1840—1925. Stockholm 1965.
- Lindfors, Matti*, Kiikka kapina-aikana ja Kiikan suojeluskunnan vaiheet 1917—1927. Vammala 1928.
- Louhivuori, O. W.*, Punakaartien kapinan syyt. Ajatuksia kapinan aikana. Helsinki 1920.
- Luhtakanta, Arvid* (E. Saarinen), Suomen punakaarti. Tampere 1938.
- Luokkasodan muisto. (Toim. Juho Mäkelä). Helsinki 1947.

- Maalaisliiton ohjelma. Hyväksytty vuosikokouksessa Helsingissä Maaliskuun 30 p:nä 1914. Vaasa 1914.
- Maanviljelijäin Yleisen Liiton liittovaltuutettujen kokous Turussa keväällä 1911. Turku 1911.
- Maanvuokraajain tilan järjestely. Maalaisliiton vuokratomitean laatima ehdotus. (Ihman painopaikkaa ja -aikaa.)
- Marx, Karl*, Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie. Herausgegeben von Friedrich Engels. 4. Auflage. Buch III. Der Gesamtprozess der kapitalistischen Produktion. Berlin 1953.
- Pääoma. Kansantaloustieteen Arvostelu. I. Kapitalistinen tuotanto. Suom. O. W. Louhivuori. Helsinki 1913.
- Merivirta, Uainö*, Mikä johti punakapinaan? Helsinki 1918.
- Miten torpparikysymyksessä on meneteltävä? Kehotus Suomen maanomistajille ynnä ehdotus 12:ntena päivänä maaliskuuta 1909 torpan, lampuotitilan ja mäkitupa-alueen vuokrauksesta annetun asetuksen uudistukseksi. Helsinki 1913.
- Nevanlinna, E.*, Sosialismin leviäminen Suomen maalaisväestöön. (Aika 1912.)
- Nieminen, Edv.*, Muistojulkaisu luokkasodan uhreista Sääksmäellä v. 1918. Muistelmia ja tilastoa luokkasodan vaiheista. Valkeakoski 1923.
- (*Paasikivi, J. K.*), Paasikiven muistelmia sortovuosilta I—II, Porvoo 1957.
- Paasivirta, Juhani*, Suomen itsenäisyyskysymys 1917. I. Maaliskuun vallankumouksesta valtalakiin. Porvoo 1947.
- Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957.
- Paasivuori, Matti*, Vuoden 1917 valtiopäivät. (Työväen kalenteri 1919. Helsinki 1918.).
- («—tt—»), Vihdin isännät vankeudessa. (Työn juhla. Suomen Ammattijärjestön juhlijulkaisu VII. Helsinki 1917.)
- Paavilainen, H.*, Maanomistajat ja 'torppari'-järjestelmä. (Maatalous 1908.)
- Torppari-tilastoa. (Maatalous 1908.)
- Paavilainen, H. ja Niinivaara, Hugo*, Maatyöväen palkkojen nousu sodan aikana. Maataloustuottajain Valtuuskunnan Tilastotoimiston Julkaisuja III. Helsinki 1917.
- Paavolainen, Jaakko*, Poliittiset väkivaltaisudet Suomessa 1918. I 'Punainen terrori', Helsinki 1966, ja II 'Valkoinen terrori', Helsinki 1967.
- Pakaslahti, Aaro*, Suomen politiikka maailmansodassa I. Porvoo 1933.
- Pitkänieniemi, F. M.*, Torpparikysymys ja maanomistusolojen uudistus. Miten asia voidaan ratkaista. Hanko 1913.
- Raevuori, Yrjö*, Tampereen valtuusto ja vuoden 1917 tapaukset. (Tampereen valloituksen 10-vuotismuisto. Tampere 1928.)
- Raitio, Jussi*, Työväen sanomalehdet ja sanomalehtimiehet. Suomen sosialidemokraattinen sanomalehtimiesliitto 1907—1947. Lahti 1947.
- Rasila, Viljo*, Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki 1968.
- Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia LIX. Julkaisut Suomen Historiallinen Seura. Kajaani 1961.
- Vuoden 1914 venäläistämishojelman synty. (Historiallinen Aikakauskirja 1966.).
- Vuoden 1914 viljatulliasetus. (Historiallinen Arkisto 60. Turku 1966.)
- Vuoden 1917 maatyöntekijäin lakot. (Acta Universitatis Tamperensis Ser. B vol. 4. Tampere 1966.)
- Vuokra-alueiden itsenäistyminen ja muu asutustoiminta. (Itsenäisen Suomen taloushistoriaa 1919—1950. Historian Aitta XVII. Porvoo 1967.)
- Renvall, Heikki*, Maanhankintakysymys nykyisillä valtiopäivillä. (Maanviljelijä 1911.)
- (*Ritavuori*), *H.*, Maanvuokratkysymys. (Maatalous 1915.)
- Rostow, W. W.*, Taloudellisen kasvun vaiheet. Suom. Jaakko Railo. Porvoo 1962.

- Räikkönen, Erkki*, Svinhufvud ja itsenäisyssenaatti. Piirteitä P. E. Svinhufvudin ja hänen johtamansa senaatin toiminnasta ja vaiheista syksyllä 1917 ja keväällä 1918. Helsinki 1935.
- Saalasti, Filip*, Sosialistien aloitteet maakysymyksessä. Maalaisliiton Kirjallisen Yhdistyksen Toimituksia N:o 4. Kuopio 1916.
- Samoilova, K.*, Mitä Suuri Lokakuun vallankumous antoi työmiehille ja talonpojille. Suomensos. Suomalaisten Kommunistien Sarjajulkaisu N:o 31. Pietari 1918.
- Santonen, Arvo* Pienviljelijäin järjestäytymiskysymys 1930-luvun alkuun mennessä. Lisenasiaattitutkielma 1968. Tampereen yliopisto.
- Schybergson, Emil*, Den svenska jorden. (Finsk Tidskrift 1917).
- Selander, Uäinö*, Maakeinottelusta. (Maatalous 1913.)
— Maakeinottelusta ja sen ehkäisemisestä. (Maanviljelijä 1911.)
- Seppä-Murto, Juho*, Torppareille! Pori 1908.
- Serlachius, Julian*, Sakrätten enligt gällande finsk rätt. Andra omarbetade upplagan. Helsingfors 1912.
- Simonen, Seppo*, Maatalouden historia. Kuvaus maatalouden teknillisestä kehityksestä ja talonpoikaisväestön elämästä kautta aikojen. Helsinki 1948.
- Sirén, Aatto*, Torppariliikkeemme kehittymisen syitä. Helsinki 1909.
— Torpparivapautus ja sosialidemokraattinen puolue. (Sosialidemokraattinen puolue 25 vuotta. Muistojulkaisu. Helsinki 1924.)
- Soboleff, M.*, The Foreign Trade of Russia. (Russia: Its Trade And Commerce. Edited by Arthur Raffalovich. London 1918.)
- Soikkanen, Hannu*, Kansalaissodan taustatekijöitä. (Työläisopiskelija 1961.)
— Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Porvoo 1961.
- Ståhlberg, K. J.*, Uusi maanvuokra-asetus lainkäytössä. Lakimies 1911, 1912 ja 1913.). Suomen Maalaisväestön Liiton ohjelma. Oulu 1908.
Suomen Maanvuokraajain Liiton toimintakertomus v:lta 1917.
Suomen Sosialidemokratisen Puolueen Ohjelma. Lyhyillä selityksillä varustettuna sekä liitteenä eri maitten sosialistisia puolueohjelmia. Toimittanut Yrjö Sirola, Helsinki 1906.
- Suomen Säästöpankkiyhdistyksen II:n kokouksen pöytäkirja. Tehnyt J. W. Minni. Suomen Säästöpankkiyhdistyksen Julkaisuja. Helsinki 1912.
- Suomen Säästöpankkiyhdistyksen III:n kokouksen Pöytäkirja, tehnyt J. W. Minni. Suomen Säästöpankkiyhdistyksen Julkaisuja. Helsinki 1915.
- Suvanto, Seppo*, Kuhmoisten historia. Lahti 1965.
- Svedlin, Th.*, Vapausota. Yleiskuvaus Suomen vapaus sodan kulusta. Suomentanut Emerik Olsoni. Helsinki 1939.
- Svenska Folkpartiet. Årskrift 1913. Helsingfors 1913.
- Svenska Folkpartiet. Årskrift II. 1914. Helsingfors 1914.
- Sykiäinen, J. J.*, Revoljutsionnye sobytija 1917—1918 gg. v Finljandii. Petrozavodsk 1962.
- Säästöpankit ja maanhankinta tilattomalle maalaisväestölle. Säästöpankkiyhdistyksen Valtuuskunnan julkaisema lentokirjanen. Suomen Säästöpankkiyhdistyksen Julkaisuja. Helsinki 1913.
- Söderhjelm Henning*, Det röda uppröret i Finland år 1918. En karaktäristik med stöd av officiella dokument uppgjort af Henning Söderhjelm. Stockholm 1918.
- Talas, Onni*, Ei se niin tapahtunut. Vastaus Väinö Tannerille. Hämeenlinna 1949.
- Tamminen, Juuse*, Ikaalisten rintamalla. Muistelmia vuodelta 1918. Pori 1929.
- Tampereella 3. ja 4. päivinä huhtikuuta 1911 pidetyn vuokratilakuntien puheenjohtajien yleisen kokouksen pöytäkirja. Helsinki 1911.

- Tanner, Väinö*, Kuinka se oikein tapahtui. Helsinki 1948.
- Itsenäisen Suomen arkea. Valikoima puheita. Toinen painos. Helsinki 1956.
- Thesleff, Rolf*, Spanmålstullen och statsinkomsterna. (Ekonomiska Samfundets Tidsskrift 1915.).
- Timmons, John F.*, Land tenure: Agricultural tenancy. (International Encyclopedia of the Social Sciences. Volume 8, 1968.)
- Tokoi, Oskari*, Maanpakolaisen muistelmia. Isänsä muistiinpanojen perusteella kirjoittanut Irene Tokoi. Kolmas laajennettu painos. Helsinki 1959.
- Torpparien asia ratkaisun edessä. Suomen Sos.-dem. Puolueen waalikirjasia N:o 1. Helsinki 1916.
- Torparfrågan. Kritik af de senaste lagförslagen. — Torpparikysymys. Viimeisen lakiehdotuksen arvostelu. Helsingfors 1915.
- Torpparikysymyksen vaiheita. Tornio 1927.
- Torpparikysymys. K. S. Talousseuran lausunto viime valtiopäiväin maatalousvaliokunnan ehdotuksesta uudeksi maanvuokralaiksi. Turku 1908.
- Uahermo, Martti*, Sosiaalidemokraattien v:n 1917 Me vaadimme -julistus. Pro gradu-tutkielma 1969. Tampereen yliopisto.
- Wallén, Johannes*, Torpparien crottamisesta itsenäisiksi tiloiksi. (Maatalous 1915.)
- Waltershausen, Sartorius von*, Auswanderung. (Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Vierte Auflage, II. Jena 1924.).
- Waris, Heikki*, Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen Yhdistyksen julkaisuja 5. Porvoo 1961.
- Vennola, J. H.*, Maakysymys talouspolitiikassamme. Huomiontekoja ja näkökohtia maaseudun maanomistuksesta. Helsinki 1918.
- Maanomistus ja torpparien itsenäistyttäminen meillä. Helsinki 1917.
- Maanomistus Suomen maalaiskunnissa. Tilattoman väestön alakomitean tutkimuksia VI, Helsinki 1913.
- Wiik, Karl H.*, Kovan kokemuksen opetuksia. Sananen Suomen työvälle. Kolmas painos. Helsinki 1919.
- (*Uütanen, F. O.*), Marraskuun suurlakko v. 1917. Pori 1917.
- Uuolijoki, Sulo*, Gebhard sosialismista ja viljelyspakosta. (Sosialistinen Aikakauslehti 1907.)
- Yleisistä varoista tilatonta väestöä varten myönnettyjen valtionlainojen käyttäminen 1913. Laatinut Asutustarkastaja. Kamaritoimituskunnan julkaisuja N:o 18. Helsinki 1915.
- Zimmermann, Antti*, Numeroita käytännöstä ja hiukan pikkuviljelyksestä. (Maaseutu 1909.).

C. HAASTATELLUT HENKILOT

Väinö Tanner, ent. senaattori (26. 11. 1964).

Oskari Tokoi, ent. senaattori (6. 11. 1958).

Karl Johan Nummi, työnjohtaja (1967). Haast. Heikki Larjosalo, ääninauha Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksessa.

Summary

VILJO RASILA, *The Solution of the Finnish Crofter Problem*

This study is a sequel to an earlier work by the same writer — *The Finnish Crofter Question up to 1909, with English summary, 1961* — which took the account up to the Moratorium of 1909 freezing land leases in order to give the legislators time to consider this by then extremely involved social problem. To the tenant the statute meant security, but only for a limited time, since it was clear that if the legislators failed to reach a solution, March 16th would bring eviction to tens of thousands. As Finnish industry at that time afforded no adequate work opportunities, eviction would have constituted a severe threat to the livelihood of the crofters, who would furthermore be left without home and without the lands which in many cases they themselves or their forefathers had opened up.

Various alternatives

Roughly speaking solutions to the problem were sought along three differing lines. The Rightists demanded unqualified grant of ownership and respect for freedom of contract. This implied that no lease law should even restrict the freedom of landowner and tenant to come to whatever agreement they pleased. Even less would this faction countenance any claim involving the appropriation of land. On the other hand they felt that the crofter question ought to be approached as a general one appertaining to the settlement of the unlanded population, the solution among other things enabling the crofter to obtain low-interest loans for the purchase of land. In practice this would have meant that at least a considerable proportion of the crofters would have been forced to relinquish the lands and homes they had hitherto occupied, since this liberalist standpoint held that land could only be used for settlement where it was obtainable by voluntary purchase.

The political Centre, in contrast, took as its point of departure the socio-political view that the crofters ought to remain on their former lands wherever this was possible. If the landowners were given the right to evict crofters and if new farms could only be established where the land was available by free purchase, a great number of crofters would end up on the ever-growing lists of the unemployed. Since on the other hand it had already been observed that the outdated system of rent service was no longer adapted to the modern financial economy, efforts should be made to abolish the very system of crofting. The Centre thus felt that while the land lease law itself should be brought up to date as far as possible, the tenant system as such ought to be

done away with. And since the crofters should remain on their original holdings the only possible solution was the emancipation of this class by compulsory appropriation of land on their behalf. This objective established itself in the years preceding the First World War, but there were two serious obstructions to its realisation. In first place there was the question whether the crofter issue represented such a serious social problem that it required measures overriding present rights of ownership. And secondly there was the lack of necessary funds, for the holdings occupied by almost a third of the population of Finland would have to be bought up from the landowners at their full value.

The third political school of thought was that of the Social Democrats, for whom the crofter question constituted a difficult theoretical problem. By reason of general employment conditions the crofters must remain farmers, but the socialist could not approve the right of ownership. Furthermore, the question of subsidising small farmers, which had called forth discussion in other countries as well, caused hesitation in the socialist camp. The Socialist — then the Social Democrat party — in fact set out here from the demand that all farm lands should be taken over by the State, which would then distribute them for cultivation by their former tenants against rent to be paid to the State. This same principle the Socialists extended to apply to other unlanded sections of the population as well, and the result was a demand for compulsory cultivation. According to this all arable land which the private owner was not effectively working was to be appropriated by the State and redistributed as State holdings to the landless. In practice this would have meant that the crofters, formerly tenants on the lands of private owners, would now be tenants under the State. The Socialist element in Parliament, however, was not powerful enough to push the compulsory cultivation motion through, and the party then relinquished this demand and, prior to the outbreak of the First War transferred its support to the proposed appropriation of land for the crofters. The Socialists, now finding themselves forced to support an extension of private ownership, explained that in effect the crofters, having originally pioneered the lands, had established their right to them.

Each of these currents of opinion had such strong support in Parliament that any one of them could constitutionally have obstructed legislation if found undesirable. Time thus passed and brought no solution. In the meantime certain private financial establishments began to arrange land purchase loans for the crofters, but this by no means sufficed to solve the problem as a whole.

Decision from the East

However, just before the outbreak of the war some kind of compromise was in view. A land lease committee had been set up in 1912 on which all political parties were represented. Its report was completed in July 1914. This report, it is true, contained objections on the one hand from the extreme Right and on the other from the Socialists, but even so it had attained a more or less common line of approach. The objective was an arrangement by which the crofts could be obtained for their tenants without suppressing the rights of landowners. An unreconciled problem nevertheless lay in determining when compulsory appropriation could be applied and what should be paid to the landowner for land which the tenant had opened up for tillage.

Before the report of the committee came up for discussion in Parliament war broke out, and the ruler, Czar Nicholas II, did not summon the House at all. On the other hand he signed a programme drawn up in St Petersburg which in Finland came to be

known as the great programme of russification, and according to which the Finnish crofter question was to be solved by the Russian Peasant Bank. In Finland this aroused fears, for the so-called second oppression was tightening its grip on the country. In 1910 the common national legislation was extended to apply to Finland as well, in 1912 Russian nationals had been granted the same rights of occupation in Finland as enjoyed by the Finns themselves, and now — on top of everything else — Russia was seeking to interfere in questions of land ownership in Finland. With the outbreak of war, however, this plan for russification remained unrealised, and the crofter question was also left unsolved.

Time passed again. The war continued, Parliament was not called and March 1916 was fast approaching. It is estimated that about 62,000 tenants were faced with eviction on the statutory quarter day, March 14th. From the Finnish side a proposal came for an extraordinary session of Parliament to pass a new moratorium, but this the Czar rejected. He was in fact justified in doing so in as far as the Finnish Parliament had in 1913 and again in 1914 thrown out proposals for an extension of the moratorium: how could it be expected to reach any agreement now?

As tension mounted the Czar himself produced a solution with his manifesto of October 1915, which prescribed that current leases should be prolonged, not to any fixed date but until the whole crofter problem should be solved. By Finnish law the manifesto was not valid, but it did secure for the crofters their homes and their rights to till the land. Since in addition a considerable Russian occupation force had been sent to Finland to ward off a possible German invasion, landowners did not dare to enforce evictions which the manifesto prohibited. The invalidity of the manifesto did not in fact become a serious issue until after the Russian Revolution of February, when the Czar had been deposed. When, however, the Finnish Parliament now assembled, the moratorium shelved before the war was approved and froze leases further, until 1921.

The »long hot summer» 1917

The February Revolution changed the situation not only in Russia itself but also in its autonomous Grand Duchy in Finland. True, the provisional government in Russia regarded itself as the highest instance for Finland as well, but in Finland there was now a movement towards self-determination. The Socialists here occupied the key position: they had a majority of 103 out of the 200 seats in Parliament after the 1916 elections and they also dominated the Tokoi coalition formed after the fall of the Czar. The Socialists held that the ultimate political power should lie with Parliament, which in practice meant with themselves.

In addition to these developments there now emerged — reminiscent of the Russian Bolshevik activity — an extra-parliamentary revolutionary movement in Finland, one manifestation of which was a wave of strike action. The first strikes, demanding above all an 8-hour working day, broke out in March. From the point of view of this study, however, the most important were among the agricultural population, breaking out at the spring sowing and again at the harvest in July. Whereas in industry there might be hundreds of men striking against one employer, so that no personal struggles were involved, in agriculture the strikes were a different matter entirely. The number of workers to an employer was relatively small, and since the employer himself and his sons were working alongside them, the manpower on the employer's side was often equal to that on the employees'. This led in many places to open brawling and eventually to bloodshed.

In these incidents of violence in fields and farmyards only one man was actually killed, but they had their significance for the Civil War which broke out the following winter. In connection with them, namely, the bourgeois militia was formed, intended originally to maintain order in face of the strikers but by reason of this very function adopting an attitude of marked antagonism to the workers. And when on the bourgeois side such armed troops were organised the Socialist camp considered it no less than their duty to form a guard of their own. This was then the basis for the Red Guard of the Civil War.

The unrest spreading with the Revolution was increased in the summer of 1917 by famine. Finnish agriculture had for a number of decades been pursuing a policy of cattle economy so that at the outbreak of the World War the home output of grain was only about 40 %. The war, however, had cut off import and in the chaos of revolution the supply from Russia likewise ceased, leaving Finland to fend for itself. In addition the summer was a particularly dry one and the harvest correspondingly poor, so that in the following winter only a third of the normal annual grain product was available. Unemployment increased the tension. After the Revolution the Russian government cancelled its munitions orders and armament work in Finland, leaving a large body of workers unemployed just at a time when the grain shortage was making itself felt and when extra-parliamentary activity was assuming the dimensions of revolutionary agitation.

When the provisionary government in Russia had dissolved the Finnish Parliament in August new elections were held in which the Socialists gained 92 seats, thus losing their majority position. This meant a reduction in their parliamentary possibilities and a corresponding increase in revolutionary tendencies in their camp. The outcome in fact was the radicalisation which led to the Civil War.

The crofter question had been practically shelved for the whole of this restless summer. Tokoi's government had failed, in spite of promises, to make any proposals on the issue and none had come from the Socialist-dominated Parliament. Left in the minority, however, the Socialists came out with their proclaimed demand that the crofters be immediately exempted from the taxes (rent) paid to their landlords and their final claim to their holdings be left for later legislation. The Socialists made a proposal along these lines in Parliament, but it was forthwith rejected.

From the conservative side, again, two motions were tabled which were to lead to the final solution; one came from Kyösti Haataja as a private member's Bill, the other from the Svinhufvud government. Haataja had been appointed advisor on land lease affairs to the Ministry of Justice in 1910, and in this capacity had made a thorough study of the question. He had also served as secretary on the land lease committee of 1912. Politically he belonged to the Right. On the basis of his proposal Parliament was able to begin discussion of the law leading to the emancipation of the crofters in December 1917. Svinhufvud's government proposal was likewise put to the House before the outbreak of the Civil War.

The civil war and the crofter issue

The Finnish Civil War broke out in three different quarters practically speaking the same day, January 27th, 1918. In Helsinki the extreme Left among the Socialists declared a socialist revolution and a people's council was appointed revolutionary government. Their armed force was to be the Red Guard. In Bothnia General Mannerheim, with the help of the local militia, commenced the disarmament of the Russian

garisons, which marked the beginning of the War of Independence. And in the region of Viipuri fighting broke out between the White militia on the one hand and the Red Guard and Russian troops on the other. As the final emancipation of the crofters began immediately after the war, and as large numbers of crofters were known to have voted socialist in the elections, the Civil War and the crofter issue have since been linked together in various contexts, even to the extent of claiming a dependency relationship between them.

As to the causes of the war, the crofter question cannot have played any significant role. The Finnish Civil War was after all only a side-product of Russia's own civil strife, a struggle between Red and White, to which in Finland, as in the other so-called peripheral Russian states, there was added the struggle for national self-determination. Finland's attempted revolution was likewise connected with the socialist revolution in Russia. The crofter system, even with its abuses, could not have caused the war, and the only possible point at which it might have had an influence was in the fact that the revolutionaries were led by the earlier voting behaviour of this class to expect large numbers of crofters to flock beneath their banners.

In order to ensure greater support from the crofter population the revolutionary people's council, as its first piece of legislation, passed a law declaring the crofters and all land tenants independent of their landlords. The law was the same in content as the »We demand» proclamation, and it quite simply declared all tenants free of their landlords until later legislation should determine their final position. This was thus left undefined, and the »law» remained without practical significance because it was annulled at the suppression of the revolution the following spring.

Contrary to frequent later claims the crofters took very little part in the agricultural strikes of the previous summer. The majority of strikers were the hired hands on the farms together with an element of complete outsiders. The crofters on the other hand were bound by their lease, the running of their farmlands and also the fact that at least on the bigger holdings there might be hired hands. The same passivity is clearly reflected in their attitude to the hostilities. While 1/4 of the population in the region held by the Reds were tenant farmers, only 12.6 % of the Red fallen belonged to this group and only 8.4 % among captured rebels. The great majority of the Red forces comprised industrial and agricultural workers, among them those who had become unemployed the previous spring.

Particular significance must be attached to the fact that there were crofters on the White side as well, in fact in such numbers that they constituted 11.6 % of the White fallen, that is almost as large a proportion as on the Red side. In absolute figures there were 435 of them on the Red side, 369 on the White. The White force was composed mainly of house-owners and their sons together with various groups of servants and officials. The crofters comprised a kind of intermediate group who could not merge completely with the propertied class but did not belong to the wage-earners either, for after all they possessed their own tillage. This ambiguous position kept the crofters relatively passive with regard to either side.

The crofter question does not seem to have any relation to the location of the front either. True, the notorious area of big estates in South-West Finland lay on the Red side of the line, but of the total tenanted farmland in the country more than half was on the White side. On the other hand the front line ran initially along the border of the most industrialised and otherwise economically most advanced southern part of Finland. The relationship of the crofter issue to the Civil War would thus indeed seem to be confined to a coincidence in time and to the fact that the earlier voting behaviour of the crofters and revolutionary propaganda encouraged arbitrary conclusions that

this class was on the side of revolution just as the Russian peasants had joined the workers in the October rising.¹

Solution

After the Civil War Parliament assembled to continue its work, including the discussion of the crofters' position. The Socialists, however, were almost completely absent from Parliament now — at first there was only one, later three. It would nevertheless be an error to suppose that the final legislation was the achievement of the Rightists alone. Haataja's proposal of November had initiated a very thorough consideration of the matter in the committee for agriculture, and here there had been Socialist representation. After the war the only change to the committee's report was the Red Guard clause denying the right of purchase to those who had actively participated in the revolution, and this was in fact removed from the law in its final form. The absence of the Socialists now, however, did facilitate discussion of the question in that the most serious opposition was removed, and a number of Rightist representatives seem at the same time to have wanted to hasten the solution before the Socialists should return to Parliament. Even so the proposal gave rise to more speeches in Parliament than any other current issue, even the constitutional question then under consideration between monarchist and republican factions.

The greatest bone of contention was still the definition of prices. Even the extreme Right had now accepted the idea of compulsory appropriation for the crofters so long as the landowner received full compensation for the land he relinquished. The other groups likewise accepted reasonable compensation. The greatest problem was that in the inflation conditions of the World War still in progress no one could say what reasonable compensation might be in terms of money. The optimists expected a return to normal in the financial world, while the pessimists said inflation would continue. The pessimists were right, but in Parliament it was the optimists who won; the prices were fixed at the sum in marks the land would have brought in 1914. When the value of money over the following years fell to about a tenth of this, the crofters were in fact able to purchase their holdings at an extremely low price.

Parliament passed the law in its final form on July 17th by 104 votes to 2, and the acting Head of State P. E. Svinhufvud confirmed it on October 15th, 1918. Later certain minor changes were made in it and its area of application extended to cover tenancies on lands other than privately owned. All in all 126,162 tenant farms were purchased on the basis of this law and its extensions, a total area of more than 1.3 million hectares.

The Finnish crofter problem and its solution have no complete parallel anywhere else in the world, not even in Ireland, where land ownership conditions were quite different. The issue had emerged, if we express it in the terms used by W. W. Rostow, at a time when the community was breaking away from the old order, when agriculture was no longer sufficient to maintain the livelihood of a growing population any more than it could satisfy the demands for higher standard of living aroused by the opening up of new possibilities, but when new sources of livelihood had not yet developed. Nor was there for Finland the possibility of colonisation as an outlet for

¹ The writer has discussed the relationship between the Civil War and the crofter question more fully e.g. in his article »The Finnish Civil War and Land Lease Problems» in the *Scandinavian Economic History Review*, Vol. XVII, No. 1, 1969, pp. 115—135. See also page 329 of this volume.

population pressure. The only chance of accommodating the surplus population seemed to be a policy of settlement in agriculture. The matter of security of livelihood became most urgent in the case of the crofters, for they were threatened with degradation from the position of independent — even if tenant — farmers to that of unskilled unemployed. The solution reached was the redemption of their lands for them by the State by compulsory purchase and stock bonds, the crofters immediately taking possession against a loan to be paid off over 38 years. It is nevertheless clear that the success of the outcome was due to two factors not really essential to the matter itself. One of these »irrational« circumstances was the absence of the Socialist faction from Parliament at the decisive stage, making for a minimum of dispute, while the outcome in fact satisfied the Socialists as well. The other factor was inflation, without which many former tenants would surely have found themselves in difficulties when it came to paying off their loans.

Henkilöhakemisto

Ahmavaara, P. 77, 174, 185, 186, 351,
357, 368, 374—76.

Ailio, J. 246.

Airola, M. 300—01.

Alanen, I. 374, 379.

Aleksanteri I 48.

Alhainen W. I. 238, 391.

Alho, K. O. 51.

Alkio, S. 111, 299, 303, 341, 368.

Allén, H. 127, 221.

Ampuja, M. 271, 276.

Anderson, O. 177.

Antila, J. E. 354.

Arjanne, N. 264.

Barck, P. L. 193.

Bergman, M. 72.

Bergroth, Fr. 368.

Bernhard, K. 36.

Bernstein, E. 108.

Björk., M. 153.

Björnvik, I. A. 140—42, 159.

Blomquist, E. 175.

Bobrikov, N. I. 193, 197, 391.

Born, V. M. v. 119, 177, 183, 214, 223—
24.

Borodkin, M. 197.

Borovitinov, M. 40, 131, 164, 190, 209,
218, 244.

Boström, H. J. 333, 337.

Brander, H. 343.

Brander, U. 76, 112, 174, 185, 187,
234—35, 249.

Braun, O. 169.

Brofelt, A. 217.

Bäck, A. 313, 342, 369, 374, 384.

Böckmann, V. 190.

Böök, E. 178.

Castrén, E. 312.

Castrén, J. 52, 58—59, 77, 111, 114,
120, 147, 152—53, 172, 183, 391.

Charpentier, A. 126—27, 147.

Collin, P. A. 35, 41.

Conrad, J. 108.

Danielson-Kalmari, J. R. 233—34.

David, E. 108.

Ebhard, E. 80.

Ehnrooth, L. 246.

Elfing, Ö. 64—65, 178.

Elo, E. 264.

Eloranta, E. 86, 115, 117, 120—22, 163,
167, 173, 185, 187, 249, 258—59, 305,
310, 322, 372, 391.

Engdahl, J. 239.

Erich, M. 381.

Erich, R. 163.

Eronen, O. 238, 251, 310.

Estlander, E. 152, 236, 313, 352, 361,
369, 376.

Evä, K. M. 106, 283.

Finn-Jenotajevski, P. 91.

Gadolin, H. W. 145.

Gebhard, Hannes 14—16, 41—42, 56,
59, 68—69, 71, 76, 131, 133—36, 138,
141, 199, 256, 391.

Gebhard, Hedvig 381.

Goremykin, I. L. 193, 203, 207, 209.

Grotenfelt, G. 175.

- Grönvall, R. 146, 152.
 Gummerus, H. 193.
 Gylling, Edv. 37, 60, 71—72, 74, 81, 83—84, 88, 98—99, 102—04, 107, 116—19, 122, 125, 140, 142—43, 149, 151, 153—54, 159, 165—67, 171, 203, 205, 226, 249, 257, 301, 303, 307, 313, 322, 391.
 Göös, Hj. 221.
 Göös, K. G. 127.
- Haapalainen, E. 86, 264.
 Haataja, K. 40, 43, 68, 70, 128, 131—41, 143—45, 152, 154, 160, 199, 207, 208, 216—17, 220, 222, 229, 234, 238, 249, 251, 253—54, 258, 260—61, 307—14, 344—46, 349—52, 354—59, 363—69, 371—81, 390—91.
 Hahl, E. 355, 358, 374—75.
 Haippo, S. 229.
 Hakkinen, J. 310, 314.
 Hallstén, O. 237.
 Hannula, J. O. 333.
 Haritonov, P. 49.
 Harmaja, L. 237.
 Harvala, K. 218—19, 260.
 Hautala, J. 90.
 Hedberg, A. R. 345, 373.
 Heikkilä, S. 86—87.
 Heimonen, T. 310, 345, 377.
 Heininen, K. 57.
 Heinonen, F. H. 269.
 Heiskelä, H. 105.
 Helanen, K. 55.
 Helenius-Seppälä, M. 111, 256.
 Hermanson, R. 163.
 Hersalo, N. V. 270.
 Hertz, F. 108.
 Hildén, Arth. 127, 221.
 Hinkki, J. 278—79.
 Hjelt, Aug. 55, 61, 197.
 Hokkanen, E. 37.
 Holsti, R. 246.
 Honkajuuri, M. 112.
 Hosiainov, A. 39, 55, 190—92.
 Hultin, T. 247.
 Huotari, A. 89, 106, 116, 153, 167.
 Huttunen, P. 37, 76, 251.
 Häkkinen, K. R. 351, 356—57, 362—66, 374—75, 377—79.
- Häkkinen, S. 89, 166—67, 313.
 Hällström, E. af 125.
 Hästbacka, J. E. 352, 354—55, 361.
- Ignatius, K. E. F. 54.
 Iipponen, M. 187.
 Inberg, K. J. 42.
 Ingman, L. 205, 214, 217—18, 234, 248, 299, 307, 365, 381.
 Ivanov, P. 55.
- Jalava, O. 264.
 Jokinen, V. 248.
 Joukahainen, V. 368.
 Junnila, T. 140.
 Jutikkala, E. 15.
 Juutilainen, A. 368.
 Jäykkä, K. V. 172.
- Kaarne, A. 78.
 Kagava, T. 17.
 Kahma, J. 254.
 Kairamo, A. Osw. 56, 59, 111, 114, 133, 135—36, 138—41, 144—48, 152, 154, 182—83, 233, 254, 307, 346, 349—50, 352, 357—58, 360, 362—67, 374—79, 391.
 Kallio, K. 60—61, 152, 185, 246, 260, 304, 311, 358, 365, 374, 376.
 Kalmari, E. 380.
 Karo, A. 269, 279.
 Kaskinen, J. 381.
 Kautsky, K. 53, 79—80, 115, 170.
 Kazanskij, K. 190.
 Kekkonen, J. 381—83.
 Kerenski, A. F. 326.
 Keto, J. V. 122.
 Kivisalo, V. 253.
 Knuutila, K. O. 152.
 Koivisto, A. 374.
 Kokko, J. 368.
 Kokovtsov, V. N. 190.
 Koponen, A. 340, 368—69.
 Korevo, N. N. 184, 191, 195—96, 201, 203.
 Korff, S. A. 246.
 Kornilov, L. G. 291.
 Korpilo, M. 35.
 Korpimaa, T. 90.
 Koskelin, K. V. 140.

- Kovanen, J. 83.
 Kraatz, P. 143.
 Kujala, J. 105, 313.
 Kuusinen, O. V. 82—83, 90, 115—
 17, 122, 171, 239, 245, 247, 259,
 299—300, 302—03, 307.
 Kytömaa, K. 71—72.
 Käpy, A. 135.

 Lagerlöf, J. A. 349—50, 354—55,
 358, 362, 364—65, 368, 374—75,
 377—78, 391.
 Lahdensuo, O. 140.
 Laine, Y. K. 108, 306.
 Laitinen, T. 233.
 Lammintausta, E. 320.
 Langhoff, Aug. 143, 190.
 Lankila, J. 272.
 Lanne, K. 354.
 Lautasalo, J. 37, 104.
 Leinonen, M. 310, 345, 367—68.
 Lenin, V I. 91, 302, 325.
 Lepola, K. 238, 251, 286, 307, 310,
 314.
 Lille, A. 181, 223—24, 236, 248—49.
 Linna, K. E. 309—10, 312, 314, 345,
 350, 354, 359, 366, 374—76, 378—
 80.
 Lipskij, A. 143.
 Lohi, K. A. 185, 187, 368, 374—75,
 381—82.
 Lonkainen, M. 98.
 Louhelainen, S. 340, 344, 368—69.
 Lundson, J. 299, 365.
 Luopajarvi, M. 172, 302, 307, 368.
 Lvov, G. J. 242.
 Lähde, V. 269.
 Lähdekorpi, J. 40.

 Manner, A. 368.
 Manner, K. 247, 248, 303, 307, 322,
 342.
 Mannerheim, C. G. E. 313.
 Markov, V. 110, 118, 131, 140, 190,
 206, 212.
 Marttila, O. 238, 251.
 Marx, K. 81, 115.
 Maslov, P. 91.
 Mechelin, L. 54.
 Merivirta, V. 57.

 Mikkola, A. 340, 343.
 Montgomery, R. 143.
 Murros, K. 163.
 Mäkelin, Y. 188.
 Mäkelä, A. B. 83.
 Mäkelä, S. 90, 306—08, 310, 313,
 318.
 Mäki, J. 92—93, 116—17, 185, 249—
 50, 258, 264, 302, 310, 314, 359,
 372.
 Mäkinen, E. 278.

 Neovius, A. 119, 183.
 Neovius, H. 127, 221, 348.
 Nevanlinna, E. 202.
 Nikolai II 36, 69, 212, 242.
 Niukkanen, J. 368.
 Nordensvan, T. 125, 127.
 Nummela, M. 35.
 Nybergh, A. 54.

 Oker-Blom, Hj. 152.
 Oppenheim, J. 108.

 Paasikivi, J. K. 55, 60, 78, 110—12,
 114, 117—19, 131—35, 138, 140—
 42, 152—54, 161, 167, 188, 212,
 246, 313, 347—48, 376—78, 380,
 389, 391.
 Paasivuori, M. 83, 122, 245, 247,
 276, 340, 342—43, 351, 368—69,
 374, 376.
 Paavola, J. 334.
 Palmgren, A. 354, 361—62, 376.
 Paloheimo, H. G. 42, 57, 135—36,
 138, 140—41, 147, 154, 246, 346,
 352, 363, 374, 377, 391.
 Paloheimo, P. 254, 377.
 Parviainen, N. 87.
 Paunu, P. 86.
 Pehkonen, E. Y. 185, 265, 304, 311
 —13, 349, 354, 356, 360, 365, 367,
 374—76, 379, 390, 391.
 Peltonen, F. 72.
 Pennanen, P. 187, 364.
 Pietikäinen, J. 264.
 Piisinen, O. 106.
 Pirttimäki, K. 278.
 Pitkaniemi, F. M. 182—83, 233.
 Poutiainen, M. 172.

- Pulkkinen, A. 200.
 Pulkkinen, S. 112.
 Pullinen, E. 310, 314, 344—45, 358,
 363, 366, 373—76, 391.
 Puumala, J. 374.
 Päivänsalo, B. H. 342, 368, 374.
- Rannikko, J. 37, 112, 141.
 Rantakari, K. N. 188, 195, 216, 254.
 Rantanen, F. 107, 115.
 Rantasalo, O. 351.
 Rautapää, H. W. 41.
 Relander, L. Kr. 345, 356, 368, 372,
 374—75.
 Renvall, H. 75, 112, 114, 147, 152,
 172.
 Repo, H. 238.
 Resvoi, A. 218—19.
 Rettig, E. v. 175, 224, 310, 345—
 46, 366, 373.
 Retulainen, A. 374.
 Rheinbott, A. 197.
 Ritavuori, H. 147—48, 167, 186—87,
 222, 254—56, 311.
 Roditšev, F. F. 243.
 Roos, S. 352, 354, 376.
 Rosenqvist, G. G. 187.
 Roskov, N. 91.
 Rostow, W. W. 51.
 Rotkirch, G. A. 221.
- Saalasti, F. 77, 112, 185, 249.
 Saarelainen, P. 376.
 Saari, E. 340.
 Saari, R. 238.
 Saarikko, S. 269—71, 278—79.
 Saarikoski, F. F. 42, 131—32, 136,
 138—40.
 Saarinen, E. 239, 314.
 Saarinen, K. A. 77.
 Sallinen, P. 233—34.
 Salovaara, A. 345, 367.
 Schauman, E. 197.
 Schildt, W. O. 54, 136.
 Schyberson, E. 47, 60, 63, 140—41,
 152—54, 161, 164, 167, 176, 187,
 224, 236, 351—52, 354, 368, 380,
 388, 391.
 Selander, V. 64.
- Seppä-Murto, J. 61, 237.
 Sering, M. 108.
 Serlachius, C. A. 246.
 Setälä, E. N. 246, 303.
 Seyn, F. A. 143, 190, 199—200, 204
 —05, 207, 244.
 Sinkko, E. 345, 367.
 Sirén, A. 81, 83, 89, 108, 122, 147,
 162, 170, 225—26, 288, 310, 319.
 Sirola, A. 127.
 Sirola, Y. 79, 83, 300, 303.
 Sjöstedt-Jussila, O. 344, 354, 367.
 Snellman, G. R. 266.
 Snellman, J. 152—53, 342, 376.
 Stahovitš, M. 248.
 Standertskjöld-Nordenstam, H. S. 40,
 314.
 Stolypin, P. A. 48, 189—91.
 Storbjörk, J. 117, 187.
 Strandberg, J. A. 177.
 Štšeglovitov, I. G. 203.
 Stumpfe, E. 108.
 Ståhlberg, K. J. 36—37, 132, 136,
 140—41, 174, 205, 245, 247, 341—
 42, 358, 376.
 Svinhufvud, P. E. 52, 120, 246, 256,
 304—05, 347, 380—81.
- Takolander, G. 235—36.
 Talas, O. 304, 380.
 Tanner, V. 69, 246—47, 258, 260,
 291, 341—42.
 Tantt, A. 357, 377.
 Tavastähti, E. 350, 368, 381, 383.
 Telkkä, N. 37, 85.
 Tesche, E. A. 125.
 Tokoi, O. 82—83, 85, 88, 93—95, 99,
 102—08, 111, 117—20, 122, 136,
 140, 142—43, 151, 154, 157, 159,
 164, 167, 185, 187, 205, 228—29,
 245—47, 251, 256—58, 260—61, 280,
 303—04, 307, 310—11, 321—22, 391.
 Troil, E. v. 112.
 Tulenhcimo, A. 187, 233, 246, 257—
 58.
 Tuominen, E. 91.
 Tupala, K. 41.
 Turkia, M. 169, 287.
 Tåg, A. 345, 366.

- Vahlström, E. 105.
 Walkama, W. 350, 354, 368.
 Wallén, J. 181, 183.
 Valpas-Hänninen, E. 93, 107, 116,
 239, 245, 247, 303, 314.
 Vanhala, T. 345.
 Warén, A. 132, 147, 199, 391.
 Watanen, A. 186.
 Vekara, E. 310, 345, 367.
 Vennola, J. H. 255.
 Wiik, K. H. 245, 284.
 Viinikainen, E. 82.
 Wiljanen, E. 85, 105.
 Wilskman, G. W. 54.
 Voionmaa, V. 84, 246.
 Wrede, O. 54, 136, 140, 147.
 Wrede, R. A. 119, 152, 349—50,
 352, 354—55, 358, 360—62, 374,
 376.
 Vuokoski, K. V. 233—34, 354, 364,
 381.
 Vuolijoki, S. 79, 83, 105, 108, 122.
 Wuolijoki, W. 57, 73, 107, 246—47,
 381—83.
 Vuolle-Apiala, K. 233.
 Wuorimaa, A. O. 178, 309—10, 344,
 379.
 Vuoristo, J. 264.
 Väänänen, N. 105.
 Yrjö-Koskinen, E. S. 145.
 Yrjö-Koskinen, I. 367.
 Yrjö-Koskinen, L. A. 112, 117.
 Yrjö-Koskinen, Y. S. 135, 391.
 Åkerblom, K. V. 381—83.
 Åkesson, O. 221, 299.

